

MARKOVITS RODION
GARNIZOANA DIN SIBERIA

BIBLIOTECA KRITERION
apare sub îngrijirea lui Domokos Géza

MARKOVITS RODION

GARNIZOANA DIN SIBERIA

roman-reportaj colectiv

În românește de
Dan Culcer

Prefață de
Al. Simion

EDITURA KRITERION
București, 1975

Coperta de Vasile Socoliuc

Markovits Rodion
SZIBÉRIAI GARNIZON
kollektív riportregény
Irodalmi Könyvkiadó
Bukarest 1965

ROMANUL UNEI TULBURĂTOARE EXPERIENȚE UMANE

Cartea debutează deloc senzațional. O istorie despre un oarecare aspirant spre o slujbă comodă în administrația imperiului chezaro-crăiesc. Pentru ca să pătrundem ulterior pe nesimțite în miezul unei problematici și al unor conflicte nu numai de o factură total inedită, dar și de o semnificație gravă și profundă. Respirăm un aer tensionat, electrizant, ne asaltează din pagini marile întrebări ale umanității într-un moment unic al ei de fundamentală răspîntie. Este, într-un fel, drumul parcurs de însuși personajul principal al romanului, un tânăr doctor în drept budapestan, ușor plictisit, ușor agasat, prins în menghina constrîngerilor sociale, zbătîndu-se fără convingere și elan să-și afle un rost și care nimerește, brusc mobilizat pe frontul celui dintîi război mondial, undeva într-o primă linie de atac. Pe neașteptate prizonier, străbate un lung itinerar în spațiu și în timp, o odisee mai cu seamă spirituală, la capătul căreia lumea i se va înfățișa în mod fatal altfel decît în urmă cu șapte ani, în pragul despărțirii de obișnuințele domestice.

O descripție obiectivă, rece, aparent detașată. Doctorul nostru nu e o ființă excepțională, nu aparține categoriei superbilor răzvrătiți și nici nu va ajunge un răzvrătit, unghiul său de vedere este al omului de mijloc, acționînd de pe pozițiile bunului simț comun, cu înclinații naturale spre justiție și adevăr și care încearcă să-și găsească un loc mai ferit în încheștarea aprigă dintre forțele dezlănțuite ale istoriei. Se înțelege că nu și-l va găsi. Scene expresive consemnează agitația patriotardă, marile și micile afaceri, poltroneriile curente și, în aceeași manieră lipsită de ostentație, luciul cuvintelor răsunătoare, paravanul protector și adormitor al ordinei.

O călătorie spectaculoasă, peripeții uluitoare receptate însă de la un punct încolo fără mirări și crispări inutile. Întîia tabără de prizonieri, a doua tabără, Ussuri, taigaua siberiana, imperiul celest al Chinei pe celălalt țărm al fluviului Amur, ofițeri, soldați, întîmplări de fiecare zi schițate în trăsături simple, aproape sumare, existența decurge, s-ar zice, placid, o anume monotonie își pune amprenta peste faptul de viață ieșit din serie. Autoritatea tiparelor consacrate se exercită încă tiranic, inerția prejudecăților înlănțuie gînduri și sentimente. Și totuși... Ei, da, se ivesc amenințătoarele semne de îndoială. Vina și cauzele nu sînt răsplatit numite, simțim însă cum temeliile subterane se clatină, se macină, intuim golul pe care se reazimă zidurile cazarmei monarhice austro-ungare, zidurile Oricărei opresiuni, nu doar în formele lor instituționalizate, dar și în spiritul lor.

Tăvălugul furtunii revoluționare trece și peste grupurile de prizonieri, sfarmă raporturi rigide, conveniențe închistate, credințele tradiționale se surpă, noile împrejurări constrîng la noi atitudini. În pas cu evenimentele, dramele și tragediile individuale și colective se derulează în ritmuri accelerate, într-o goană, adeseori, demențială. Extraordinarul, apocalipticul se metamorfozează în experiență diurnă.

Care sînt în acest amplu cadru liniile unghiulare de forță ale cărții? Descoperim, fără îndoială, în cuprinsul ei motivele clasice ale literaturii anti-războinice, protestul împotriva birocrăției sugrumătoare habsburgice, denunțarea sistemului de castă, a ierarhiei cazone, a disciplinei meschine care ucide sufletul. Descoperim oroarea de violență și de arbitrar, nostalgia după un anotimp al păcii și al armoniei universale. Deslușim o caldă compasiune față de soarta ingrată a omului de rînd, biată păpușă manipulată de sfori invizibile, supus suferinței și silniciei într-un univers minat de structurale inechități și anomalii. Nedreptățile flagrante, desfășurîndu-se sub girul normalității, minciuna și absurdul legii care schilodește, nasc germenii viitoarelor explozii. Și tribunalul siberian revoluționar care-l condamnă, într-o naivă și cruntă farsă, la moarte pe ofițerul care și-a pălmuیت cîndva ordonanța, grațiindu-l, totuși, apoi generos pe vinovat, apare ca o alternativă logică și firească la o ordine întemeiată pe domnia inegalității și asupririi. Omul nu trebuie umilit și înjosit, toți au în aceeași măsură dreptul la o existență liberă și demnă. Tocmai acest

suflu de autentică umanitate, de încredere în rațiune, de deschidere față de obsesiile veacului, imprimă cărții vibrație, un patos secret care cucerește și tulbură.

Romanul trăiește printr-o mare concretețe a imaginilor. Nimic sec și abstract, nici un fel de speculații aride, care să atîrne în gol. Și ca un rîuleț care curge subteran, ieșind din loc în loc la lumină, dar ghicit în permanență pe dedesubt, o ironie, blîndă sau mai puțin blîndă, mereu prezentă totuși, chiar dacă discretă. O discreție naturală, plină de bun simț și trădînd deopotrivă instinct superior și inteligență artistică. Severă, serioasă ironia aceasta nu-și îngăduie o clipă să arate cu degetul, să cocheteze cu frivolitatea, să facă cu ochiul, să-și consume cu voluptăți, fie și ascunse, rafinamentele. O ironie mereu gravă sau, în orice caz, cu implicații grave. Și o gravitate distingîndu-se printr-o simplitate derutantă, printr-o limpiditate ce te duce cu gîndul la clarul fîntînilor adînci prin care privirile pătrund pînă la fund.

Cartea lui Markovits Rodion (1888, Gherța Mică — 1948, Timișoara) ignoră artificii, exhibițiile lăturalnice, menite să atragă tipător atenția, să antreneze complice cititorul în jocuri fals captivante și impure. Un univers poate, mai curînd, plan, dar transparent, care lasă să se întrevadă și pe verticală contururile. Povestea curge liniar, fără crispări și strangulări, dramele se asumă nu atît cu resemnare, cît cu o înțelegere detașată. Există o neutralitate a tonului care ajută în fond ochiului să discearnă între ele elementele, să despartă răul de bine, urîtul de frumos. Și în acest sens romanul se constituie, desigur, implantat mai cu seamă în epocă, într-o pledoarie pentru o lume mai dreaptă și mai frumoasă.

Nu întîmplător „Garnizoana din Siberia“, publicat inițial în anul 1927 în coloanele revistei clujene „Keleti Újság“, — reluat, în limba română, la scurt timp după apariția în formă de carte, în paginile ziarului „Dimineața“ — s-a bucurat de traduceri și reeditări succesive în limbi de largă circulație internațională, la Berlin, Londra, New York, în America de Sud ca și în Asia și a fost elogiat de presa timpului. Cititorii au desprins din paginile sale nu numai zbuciumul unei uluitoare experiențe existențiale, ci totodată o chemare spre apărarea autenticelor valori umane. Sînt semnificații pe care romanul și le păstrează intacte pînă astăzi.

Al. Simion

CAPITOLUL I

Gingășia unei după-amiezi duminicale de vară se întindea deasupra orașului.

Vreme de șase zile coșurile uzinelor atîrnă deasupra orașului industrial doliul draperiilor de fum, dar sîmbătă seara, odată cu șuieratul sirenei, sumbrul decor dispăre.

Dimineata, o caldă ploaie de vară a diluat perdelele de fum, apoi un vînt hoinar le-a zdrențuit gonindu-le de peste oraș.

O ușoară mireasmă de cîmp se răspîndea în aer parcă ezitînd; cerul, ca un imens umbrar albastru, se întindea peste cartierul Kispest.

În strada Nagy János o fereastră stătea deschisă. O deschisese însuși bolnavul iar pe chipul său de convalescent se răsfrîngea bucuria străzii pe care o privise o clipă.

„Cred că m-am vindecat“ — gîndi cu oarecare neliniște. Constatarea aceasta cuprindea chiar puțină spaimă; adăsta în patul de suferință cu sentimente contradictorii.

Cît bolise, totul părea că s-a oprit. Totul s-a estompat. Obiectele deveniseră cenușii.

Dar, odată cu însănătoșirea, încetul cu încetul, în el se trezi conștiința unei răspunderi.

Pînă acum singura lui datorie fusese însănătoșirea. Dar micile griji luară în timpul bolii proporții. Obstacole mărunte deveniră prăpăstii. Izvoarele se înnămoliră și el nu mai știa ce să spună. Lucrurile rămăseseră la fel și, din delicatețe, i se ascundea adevărul.

Sosise în Capitală dintr-un oraș de provincie și voia să-și schimbe aici diploma pe o pîine. Venise în orașul indus-

trial pentru ca, în condiții de viață mai ieftină, să aștepte marea șansă. Să se poată năpusti asupra unei prăzi minuscule de conțopist.

L-a doborât o durere în gât; săptămîni în șir încercă să simtă dacă poate înghiți deja fără să mai aibă dureri. Grăbea, forța cît putea vindecarea care, în acea după-amiază sărbătorească, de-o veselă frumusețe, își anunța zgomotos venirea pe șoseaua din apropiere.

Privind în urmă boala i se păru un dispărut teritoriu al unei fericiri îndepărtate. Ea devenise insula albastră a unor ani zbuciumați. Grijă și speranță ocrotitoare, cîteva săptămîni în șir. Închise ochii evocînd imaginea, de cîteva săptămîni dispărută, a unei strălucitoare satisfacții din viața lui. Soția, cu petale de flori în păru-i blond și cu un zîmbet fericit, s-a aplecat peste patul lui, murmurîndu-i, parcă îmbătată, descătușată:

— ...și băiatul nostru scutura pomul... merișorul acela... și stăteam sub măr iar florile cădeau peste mine... băiatul nostru scutura pomul.

Închise ochii: vedea tremurul drag și vesel al buclilor blonde, linia fericită a gurii, limpezimea primăvărată a ochilor. Simți mînuța moale a copilașului pe fruntea sa înfierbîntată.

Va trebui să se gîndească la această clipă, dacă va spune vreodată că viața i-a fost dăruită cu rare favoruri și satisfacții bogate.

Acum boala îl părăsește, îl părăsește tinerețea. Îl părăsește dimpreună cu boala, se îndepărtează insula cea albastră.

Poate că mîine, probabil și mîine va fi îmbrățișat cu aceeași dragoste iar nevinovata gură de copil va gînguri. Limpezimi de primăvară buimacă îi rătăcesc în priviri, ca niște vise. Dar mîine va citi în aceste priviri și muștrări iar inima i se va strînge atunci:

— Ce va fi să fie?

Auzise sau poate citise undeva că microbii proliferază fantastic de repede. Un microb al responsabilității i-a pătruns în sînge și proliferază cu o repeziciune dementă, ca o febră devoratoare. Microbii se înmulțeau, se răspîndeau peste tot ea o turmă, nu numai în sînge ci și în degetele

infectate de boala ivită brusc. O simțea în spinare, îl fur-nica în palmi, îi amorțea genunchii.

Năvăliseră și în pat, printre perne. Se cuibăriseră printre florile pictate pe pereții tapetați.

Paharele de sticlă de pe chiuvetă reflectau reproșuri și atmosfera devenise densă, irespirabilă.

— Dormei? — îl întrebă soția.

— Nu dormeam, cum o să dorm? — răspunse nervos.

Începu o conversație chinuită.

Soția îi puse mîna pe creștet.

Ar fi vrut să izbucnească; se stăpîni totuși, dar o oarecare maliție răzbătu, chiar și așa, prin voce:

— Cred că ar fi vremea să mă fac bine.

Nevastă-sa oftă.

— Doamne, doar nu depinde de noi.

Se supără. Microbii îi provocau, pe dinăuntru, mîncărimi. Îl iritau, excitau. Ca o nouă febră, ca o boală nouă. Mai îndărătnică, mai profundă, mai dureroasă. Malignă. N-ar fi trebuit să-i spună oare: lasă, stai liniștit? Să nu-ți pese... Desigur, ar fi trebuit să nu-i pese de nimic.

— Cred că mîine voi fi complet restabilit. Și mă voi duce în oraș.

Se aștepta acum la proteste: „Cum o să mergi!? Cum o să mergi mîine?“

— Crezi că mîine am să mă simt destul de bine... O să pot merge în oraș?...

— Probabil, dragul meu, nu știu...

Vorbele astea l-au scos din fire. Boala cea nouă îl fur-nica, microbii îi rodeau carnea acum, îl chinuiau, zvîcneau în el: Răspunderea...

Ca un junghi: Păi, da... Du-te. Ești sănătos. Du-te. Pe zdrențuita cărare a pierzaniei, către mare. Împotriva furtunii, a vijeliei vei întinde pînza minusculă și zdrențuită a unei diplome! Pe nesfîrșitul ocean uman! Să cucerești pămînturi virgine. Dar mai tîrziu să atingi limanul!

Dinspre stradă se auzea zvonul confuz al unei discuții. Părea că oamenii, lăfăindu-se sub soarele duminical, și-ar fi răspuns unul altuia, parc-ar fi răzbătut, de pe o parte pe alta a străzii, cite un strigăt ascuțit.

— Ce-o fi oare?

Soția sa se aplecă peste pervaz. Cum privea afară, clătinându-și capul cîrlionțat și ținînd mîna la ochi, imaginea ei îl duru. Se zbătu în el gîndul: „cît de netrebnic pot să fiu.“

Apoi totul trecu; o întrebă cu grabă și curiozitate:

— Ce e, te rog, ce e?

— Cine știe ce nebunie. Vin din oraș țigani, cu viorile sub braț. Dau de știre că nu li se dă voie să mai cînte. Se plîng că li s-a dus cîștigul pe ziua de azi. Poate s-or fi bătut și desigur din pricina asta s-a interzis cîntatul.

— Ia întreabă-i.

— Întreb degeaba, oricum mint. Ei spun că a fost ucis prințul moștenitor și de aceea nu au voie să cînte la vioară.

— Cum adică, a fost ucis prințul moștenitor? Unde l-au ucis?

— Ași! Țștia vorbesc aiurea. Le e frică de muieri fiindcă n-au adus bani. Prostii.

Dar, pe strada Nagy János, țigani se adunau în grupuri. Gălăgioși, explicau, înjurau, se tînguiau. Străduța asta din Kispest e locuită de țigani; lăutarii soseau unul cîte unul. Capul cîte unui contrabas se vedea și din pat, cîte o voce groasă răzbătea prin fereastră.

— Apăi, din pricina doliului. Se zice că nu vom cîștiga nimic săptămîna asta.

Încercă să înghită. Nu-l mai durea capul. Simțea însă ceva deosebit. Parcă l-ar fi atins o pală de aer înviorător. Țipa într-însul moleșeala zăcutului prea îndelungat.

— Dă-mi dragă, hainele!

— Doar nu te scoli? Doamne ferește, nu te scula! Repetă sec și hotărît:

— Mă duc în oraș. Dă-mi, dragă, hainele!

CAPITOLUL II

În tramvai trăgea cu urechea, atent. Pînă la Népliget se urcară doar cîțiva inși. Apoi, acolo, vagonul se umplu. Îi veni în minte o expresie: ciocanul auditiv. Se lipise de el o vorbă undeva și-i venise acum în minte. Îmi pun în func-

ție ciocanele auditive. Poate e mai bine așa: îmi pun în funcțiune ciocanele auditive. Nu e bine. Sună caraghios. Nici măcar nu știu ce sînt ciocanele astea.

În vagon s-au înghesuit muncitori din Kispest, femei cu șorțuri, calfe de croitor, modiste, croitorese, pensionari ai căilor ferate.

— Bluza o să aibă și un mic decolteu iar fusta va fi plisată. Am primit un metru de pamblică de la nenea Károly, pamblică de mătase, dar e prea puțin.

— Ăla nu-i fundăș, nu-i bun de fundăș. Merge crăcănat, n-ai observat ce crăcănat merge?

— Cum au putut să mi-l fure? Nu pricep. Cînd am plătit șprițul îl aveam încă în buzunar.

— I-am spus grădinarului să nu-l forțeze. Știu sigur, încă de-acasă, că nu rodește din primul an. Mi-a zis că știe el ce face, a încercat soiul la Subotița. L-o fi încercat, dar n-a ieșit nimic.

— Nu se poate ști, vă rog. Am făcut încă în februarie un pariu fix. Doi ani la rînd iese primul, îi zic tipului, ei, hai să mai pariem o dată pe Rascal, care-i cota? Cînșpe. Ce-mi pasă, tot nu iese, și-am primit o sută cincizeci, de unde puteam ști că iese și a treia oară?

Își retrase antenele decepționat, fără să fi pus mîna pe vreo pradă.

Nimeni nu scăpa o vorbă despre marele eveniment.

La urma urmei, de ce ar fi un eveniment atît de mare? Ce așteaptă de pe urma lui? Ce speră? Uciderea prințului moștenitor îl va face oare să obțină mai repede o slujbă? Cîndva cumpărase un loz și citea rezultatele tragerii în ziar. Nu cîștigase. Recitise lista de două ori ținînd lozul în mînă; nu cîștigase. Dar privirea i se oprise pe o știre despre un cutremur îngrozitor; și începuse să citească cu pasiune textul. Uitase de bilet. Citea despre fuga înspăimîntată a oamenilor, despre operațiunile de salvare întreprinse de armată; marea și-a ieșit din matcă, catedrala s-a năruit, trenul a deraiat. Era șocat, electricizat. Uită de loz, nu se gîndea decît la cutremur. Pe lîngă acesta, toate păreau mărunte. Uită că pierduse: în locul lozului celui mare i se oferea un cutremur și lipsa cîștigului nu i se mai părea ciudată.

„Mi-ar trebui o slujbă, mi-ar trebui o pîine iar eu mă ocup de soarta prințului moștenitor...”

— Ediție specială! Ediție specială!

Se cutremură deodată. Ceru un ziar și începu să-l citească lacom. Țiganii spusesea adevărul. Fiecare pagină a ediției speciale se ocupa de marele eveniment. Se petrecuse abia cu cîteva ore înainte și iată că deja coloanele imense erau scrise: evenimentul e strigat în gura mare pe străzi, articole cuprinzătoare îl relatează pe larg.

Coborî din tramvai și intră în cea mai apropiată cafea. Se apucă de citit.

...Sarajevo ...Princip ...revolver...

Cum de s-a putut atît de repede? Doar cîteva ore și milioane de litere mărunte, într-un ziar atît de mare, vorbesc despre asta. Paginile ziarului foșneau pe la toate mesele; și aici toată lumea citea deja. Oamenii ieșeau în stradă alergînd, cu capul gol, și strigau:

— Ziarul! Alo, ziarul! Și mie!

Paginile ziarelor foșniră apoi din ce în ce mai leneș; lîngă masa de biliard, un domn se opri spunînd:

— Putem continua, vă rog!

Paginile ziarelor foșneau tot mai leneș; o doamnă de la masa vecină puse ziarul pe masă zicînd:

— Ei, și cum îți spuneam, tanti Irma mă bîrfea.

Prin aer șuieră o comandă:

— Două șvarțuri potrivite!

Cafegiul își scoase pince-nez-ul și se duse la havuz șoptindu-i, cu o furie stăpînită, unei fete:

— Nu e voie, îngerășule, să prinzi peștișorii aurii. Și alți copii cuminți vor să se bucure de ei!

I-ar fi plăcut să se așeze acolo și să le explice, i-ar fi plăcut să-i zguduie:

— Dar, vă rog, nu e o chestie banală. Domnilor, asasinarea unui prinț moștenitor e o chestiune de istorie universală, se va învăța la școală, are să fie întrebare de examen, și cine nu va ști anul o să cadă la bacalaureat.

— După părerea dumitale, cafeaua asta e călduță?

— Mă frige. Herr chelner! Herr chelner! Fi amabil, o clipă. Aș vrea să știu ce înseamnă pentru dumneavoastră fierbinte, dacă asta e caldută.

Cafegiul se grăbi, de lângă havuz, spre domnul cel nervos. Încercă să-l liniștească, comandă puțin lapte rece și-și asigură oaspeții că vinovatul e doar picolo. Nu obișnuia să țină oamenii neglijenți. Nu i s-a mai întâmplat așa ceva niciodată. Dar, doamne, de: duminică, vară... Ce ziceți de împlinirea aceasta, lucru mare, domnule, degeaba, desigur, anarhiștii...

— De ce m-ar interesa? Vă rog, duminica, la cinci după-amiază, pe mine mă interesează exclusiv o cafea bună și caldută, cu două prăjituri, una gălbuie, cealaltă brună. Am să citesc ziarul acasă, în pat. Nici acum nu pot avea liniște? Nu mi-e destul toată săptămîna?

— Pentru noi e o mare pagubă. Deseară, de pildă, nu va fi voie să cînte muzica. Noi sîntem o cafenea cu program muzical începînd de la ora nouă seara. Putem închide localul, dacă nu avem muzică. Vă dați seama, domnule, ce consecințe grave?

— Ce fel de consecințe grave? Iată consecințele: un caz cu totul regretabil, tocmai duminică după-amiază, cînd eu vreu să-mi beau cafeaua.

— Credeți că interdicția va dura mai multe zile?

— De unde vrei să știu? Dacă șeful poliției vrea să se facă plăcut într-un anumit loc, cuiva, atunci interdicția va ține cu siguranță cîteva săptămîni.

— Cîteva săptămîni? Cîteva săptămîni, credeți? Bine am ajuns! Vara ne merge rău și fără asta. Atît ne mai lipsea! Nu mai pot suporta. Nu mai pot suporta!

Dar, încetul cu încetul, nenorocirea a fost inclusă, la fiecare masă, printre temele zilei.

— Ai vreo afacere prin Bihor? De ce să nu se poată? Crezi că trenurile nu vor mai circula?

— Trebuie ajustat totul. Deasupra vine un chenar negru și voi pune să se tipărească, drept completare: „...acei pe care, la Sarajevo, mîini criminale i-au asasinat mișelește“.

Superficial și fugitiv, așa cum se amintesc alte evenimente, sucite pe toate părțile, ca un apropo. Nu se așteptase la asta. Credea că opinia publică va exploda. Credea că oamenii

se vor dezmoști brusc. Da... la drept vorbind, de ce să se dezmoștească? Ce vorbă-i asta? Poate că are încă febră.

Ieși încet din cafenea. Tramvaiul aglomerat îl ducea în goană spre Kispest.

Moșăia, deziluzionat și plouat, într-un colț al tramvaiului. Parcă s-ar fi amînat ceva. Ceva n-a luat foc. Ceva a înghețat. Da, a înghețat, asta este cuvîntul. Și simțea iarăși o durere în gît. Îl cuprinde iarăși boala. S-a lăsat prins. De ce? Cine l-a îndemnat să se lase? Cum a putut crede că moartea prințului moștenitor îi va rezolva toate grijile? Cum de și-a legat destinul de perechea princiară? Nu pricepea.

Lîngă el se făcea conversație. Doi domni își răspundeau cumpătat, încet.

— Sper să nu izbucnească un scandal prea mare. Nu pricep cum poate exista atîta neglijență. Să nu observi așa ceva? Și dau vina, acum, unii pe alții.

Priveau ediția specială, împungînd ziarul cu un creion.

— Și aici. Și aici. Acum a totuna.

Scoase și el ziarul și-l studie atent vrînd să afle despre ce e vorba. Ce scandal, despre ce scandal e vorba? Se dumiri în sfîrșit.

„Întristătoarea moarte a bătrînului împărat...” citi într-un loc.

Apoi:

„Hotărîrea M.S. imperiale și regale Franz Ferdinand atunci...”

Se pricepea, cît de cît, la munca redacțională și descoperi explicația vitezei drăcești cu care apăruseră textele. Necrologul bătrînului împărat era pregătit probabil de ani de zile, gata cules în redacții, precum și elogiarea celui nou. Nu contaseră pe această variantă. Asta fusese singura schimbare. În unele locuri uitaseră să scoată expresiile vechi, nepotrivite.

Și toate stăteau culese de ani de zile.

Asta era tot scandalul. Doar atîta era scandalos. Lumea nu s-a zguduit din temelii, soarta nu-i putea aduce nici o schimbare, cît de mică. Era vorba doar de cîteva greșeli de tipar.

Scandal.

Se trezi a doua zi tîrziu și încercă să-și dea seama dacă îl mai doare în gît. Constată, cu strîngere de inimă, că nu mai simte nici o durere. S-a însănătoșit. Și ce va face cu sănătatea?

De excursia de ieri nu venise încă vorba. Seara, cînd sosise acasă, soția sa dormea deja. Ceva nu era în ordine: ar fi trebuit să-l aștepte. Cu toate că...

Nu mai putu să tacă și, în atmosfera încărcată, începu timid:

— Păi, într-adevăr... aveau dreptate țiganii. De altfel, scrie și în ziar... În oraș... În oraș e mare agitație.

Nevastă-sa îl privi tristă. Luă atitudinea ei drept o provocare și începu să-și verse năduful:

— Știu, știu. Că de ce ne interesează pe noi!? Ce legătură are cu noi?! Și că ar fi mai bine să cauți o slujbă...

— N-am zis asta. De ce te enervezi? Ar trebui să-ți revii, să te liniștești. Ești încă plăpînd. Nici n-ar trebui să vorbești. Poate să-ți facă rău. Unde e ziarul?

Îi întinse ușurat ziarul. Nevastă-sa îl răsfoi cu oarecare interes și strigă vîoi:

— Ia te uită! Era gata dinainte. Aici e vorba de răposatul împărat. Și despre împăratul cel nou. Interesant.

— Cum? Cum ai observat?

— Tu n-ai văzut?

— N-am văzut. Adică eu nu, dar se discuta în tramvai că pentru moartea bătrînului împărat articolele au fost pregătite de mult și că le-au băgat pur și simplu acum, cu cîteva mici schimbări. Dar au uitat să le facă pe toate. Ce privire ageră ai!

Descoperirea sigură și limpede a nevestei sale îl deprimă. Urmărea curios cum îi luneca privirea peste articole, cum împăturește apoi liniștită ziarul, cum îl pune pe masă.

— L-ai și citit?

— Știu totul. Îmi ajunge cît știu. Mare eveniment! Dar...

Dar. Acest *dar* putea să însemne: la urma urmei, ce naiba aşteptai de la acest eveniment? Credeai că are să ne rezolve problemele? Cum ai putut să faci vreo legătură între neînsemnata noastră existenţă şi curtea imperială? Curtea?! De asta te-ai dus bolnav în oraş? Pentru asta ai dat douăzeci de filleri la tramvai? Crezi că ți-i va deconta Curtea?

Marele tău eveniment. Hotărîtorul şi decisivul tău eveniment. Au fost doar cîteva greşeli de tipar. Nu rămîi decît cu realitatea cîtorva greşeli de tipar. Toate sînt atît de îndepărtate...

I se făcu ruşine. Pe cine acuza acum? Cu cine era în dispută? Cine i-a făcut vreun rău?

— Nu mă mai doare gîtul.

— Mai stai totuşi culcat. Odihneşte-te.

— Sînt odihnit. Vom merge împreună în oraş. Vii şi tu.

Au mers împreună în oraş. A fost o după-amiază foarte calmă, fără zguduiri. Cafea cu frişca la cafenea şi un taifas pe îndelete.

Apoi, a început să meargă în oraş singur. Trebuia rezolvată chestiunea serviciului. Vizita asociaţiei, căuta colegi, se interesa. Nu-şi etala necazul, ci doar arunca, scăpa cîte o vorbă.

— M-aş angaja şef de birou, dacă aş găsi un loc bun. Se cufunda în lectura gazetei oficiale.

Se cufunda în lectura gazetei oficiale tot mai sîrguincios, pe măsură ce îi scădeau speranţele. Nu mai avea încredere decît în foaia oficială. Lăsa evenimentele să treacă în goană pe lîngă el. Nu mai voia nimic, doar să se cuibărească undeva împreună cu ai săi, să ajungă la un liman mic dar sigur.

Era o fiinţă delicată şi spera. Dar nu putea aduce acasă, din hoinărelile sale prin oraş, decît cîte-un cuvînt încurajator. Cu el, cu o mică aluzie, îşi liniştea nevasta şi se liniştea pe sine; altceva nu putea culege.

Rezultatul alergăturilor obositoare era doar o încredere ascunsă în cîte o frază plină de speranţă.

— Spune-mi, dragă... De pildă, dacă m-aş duce la tribunal, ce crezi?

— Va fi bine, viaţa mea.

— Dar în provincie?
— Fie și în provincie.
— Am citit azi în foaia oficială că la Pui... știi unde-i Pui?

— Nu știu.
— E undeva în Ardeal. Aș primi postul, mai mult ca sigur.
— Nu face nimic. Mi-e indiferent. Are să fie bine și acolo.

Va să zică, Pui. N-a auzit niciodată, înainte, de această localitate. Și acum, deodată, s-ar părea că are să-și trăiască toată viața acolo. Nu-i nimic. În după-amiezile de vară va citi în grădină, sub păr, reviste vechi și, dacă o să aibă bani, are să cumpere un hamac. Un hamac din acelea pe care le poți întinde între doi peri. Se și vede legănându-l în el pe băiețel, simte deja bucuria copilului.

A primit, de la deputatul județean, o scrisoare de recomandare către secretarul de stat și aștepta ca marele demnitar să sosească de la Kisvárdá. Deoarece domnul secretar de stat de la justiție nu era, întâmplător, acasă. I s-a spus că simbătă sosește sigur. Bine. Simbătă va merge iar la minister. Dar pînă atunci nu stătea degeaba. Avea întotdeauna în buzunar scrisoarea deputatului. Poate va fi nevoie de ea.

— Ediție specială! Ediție specială!

Nu mai citea acum cu atîta lăcomie ziarul. Fusese un poltron, așteptînd prea multe de la eveniment. Nici măcar nu s-a liniștit ca atunci cînd citise știrea despre cutremurul de pămînt. Și-a înghesuit în buzunar, calm, ziarul. Are timp acasă. În Kispest. În pat. Și-a adus aminte de tipul cel nervos din cafenea: „Eu vreau să beau cafea, nu să-mi fac probleme.“

Încafenea s-a așezat la masa ziariștilor. Îi plăcea să asculte conversațiile literare. Simțea o nespusă plăcere dacă erau pomeniți și scriitori mai vechi. Wells, Whitman, Wilde, Verlaine, Rimbaud — pe ăștia nu-i iubea. Nu-i cunoștea. Dar dacă cineva spunea, de pildă, Csokonai*, i se umplea

* Csokonai Vitéz Mihály (1773-1805) — cel mai mare poet maghiar din epoca luminilor.

inima de bucurie. „Bună voie, speranțe, flori...” Atunci îi era recunoscător ziaristului. Putea să spună și el ceva. Pasiunea aceasta l-a însoțit din micul gimnaziu provincial pînă aici. Vas Gereben *...

Ziariștii vorbeau acum despre cu totul altceva. Nu pricepea nici o ioată.

Dacă Giszl va părăsi Belgradul... Cine o fi Giszl? Curtea țaristă nu va permite... Ce nu va permite curtea țaristă? De ce e atît de important? Ultimatumul putea să aibă o singură consecință. Despre ce ultimatum era vorba? Și de ce ultimatumul e un lucru atît de grav? Politică de încercuire. Triplă alianță. Apoi din nou, ultimatumul.

I-au stricat buna dispoziție. Parc-ar fi vorbit într-o altă limbă. Mergea spre casă și vedea acel drăgălaș orășel ardelean unde va fi jude de ocol și unde, între doi peri, într-un hamac întins își va legăna băiețelul.

A și uitat de ziar.

S-a culcat și s-a trezit pentru că-n mîna nevastă-si foșnise ziarul.

— L-ai găsit, dragă? Ei, e ceva în el?

— Nu l-ai citit? Se pregătește ceva ciudat. Nu înțeleg nimic. Dacă nu sosește un răspuns la nu știu ce ultimatum, va fi război. Ziarul spune că pericolul războiului pare, în acest moment, complet exclus. În frază nici nu se folosește cuvîntul război, se spune doar conflict, într-altă frază, mai jos, e totuși cuvîntul război.

— Da' de unde, da' de unde. Nu-ți fie teamă. Răspunsul va veni. Răspunsul va veni.

Ciudat e că, acum, nevastă-sa era cea care credea că soarta lor e legată de curtea imperială.

— Spune-mi, te rog, astea-s tot din pricina acelei crime?

— Da, da.

— Nu am prea citit ziarul, de atunci. Nu se va întîmpla nimic rău. Doar că nu trebuie să ne legăm soarta de problemele curții imperiale. O să ne ducem la Pui. Ce ne pasă nouă de ambasadorul din Belgrad? Culcă-te, dragă!

* Vas Gereben (Radákovich József, 1823-1868) — scriitor bucurîndu-se de oarecare popularitate într-o anume perioadă.

Secretarul de stat nu l-a primit a doua zi, iar a treia zi, cînd în sfîrșit a pătruns pînă la el, cînd în sfîrșit și-a prezentat rugămintea și i-a înmînat scrisoarea deputatului, secretarul de stat i-a spus enervat:

— Mă surprinde venirea dumitale. O astfel de cerere, în acest moment, este de-a dreptul frivolă. Nu mi-o lua în nume de rău, dar cînd e vorba de interese de stat, cînd e vorba de fericirea patriei, cu asemenea meschine treburi...

Și-a revenit abia în stradă unde oamenii alergau spre un stîlp de afișaj. Un om lipea un afiș proaspăt tipărit, umed. Toți citeau cu lăcomie, cu voce tare, în vreme ce se lipea afișul:

— Mobilizare generală.

S-a întors către un domn mai vîrstnic, care părea, de asemenea, foarte interesant. Părea că știe despre ce este vorba.

— Pot să vă rog... Ați fi atît de amabil... Ce e cu mobilizarea generală?

CAPITOLUL IV

S-au mutat la Pesta. În oraș. Au închiriat o locuință într-o mică stradă lăturalnică, lîngă Piața Kálvária. Au învățat termenii tehnici. Au învățat că există front și există hinterland. În ungurește i se spunea tot așa: *hinterland*. Au aflat că și hinterlandul, adică spatele frontului, e tot atît de important ca și frontul. Lozinca: să fim calmi. Toți să rămînă pe locurile lor, să aibă grijă. Toată lumea să-și facă datoria cumsecade.

Dar el tot nu avea datorie de îndeplinit. Nu avea vreo treabă de făcut. Numirea într-un post oarecare, după răspunsul secretarului de stat, fusese scoasă de pe ordinea de zi. Birourile și-au redus personalul. Nu s-a ivit nimic.

Nu înțelegea prea multe din toată afacerea. Se înrolaseră atîția oameni și nicăieri nu se crease un gol cît de mic, nu se ivea nici un post. Peste tot, oriunde se interesa i se dădeau

sfaturi fantastice. I s-a spus, în șoaptă, că ar trebui să se străduiască să intre la fabrica Weisz Manfréd ca muncitor, și atunci și viața îi va fi asigurată.

Viața? Nu se gândise la ea pînă acum. Desigur. Primise ordin de chemare pentru recrutare. Așa? Dar...

S-a așezat din nou la masa ziariștilor. A îndrăznit să pună o întrebare.

— Cît poate să țină tot războiul ăsta?

Ziariștii fumau și slobozeau nori de fum în aer. N-au răspuns.

Un tînăr cu ochelari i-a spus zîmbind:

— Păi, domnule, războiul de treizeci de ani a ținut treizeci de ani. Războiul de șapte ani, ceva mai puțin. Războaiele lui Napoleon... nu prea se poate ști.

Seara a avut o discuție cu nevasta.

— Nu merge. Nici la stat, nici la vreun particular; nu merge. Se plîng peste tot. Toate birourile sînt atît de pline de parcă statele dușmane și-ar fi trimis aici toți șomerii. Nu știu ce se întîmplă. Se spune că s-a înrolat toată lumea. Atunci cum se face că nu lipsește nimeni?

— Ar fi trebuit să rămînem în provincie.

— Crezi că e mai bine în provincie? Să-ți mai spun ceva. Și dacă războiul ăsta mare are să țină chiar și un an?

— Ar fi bine pentru noi?

— S-ar putea întîmplă să plec și eu.

— Iarăși?... De ce nu-ți vezi de treabă? Să se ducă soldații, nouă ne ajunge necazul nostru.

— Mă rog... Dacă ținem cont de istoria universală... Războiul de treizeci de ani a durat treizeci de ani, războiul de șapte ani...

— Dar bătălia de la Mohács* a durat numai o zi. Nu? Și apoi...

— Bine, bine, zic doar că, eventual, și eu...

— N-ar trebui să-ți pese, dragă. Necazul nostru e mai mare.

*29 aug. 1526: una dintre cele mai însemnate bătălii cu turcii, soldată cu înfrîngerea dezastruoasă a oștilor maghiare.

Neglija deliberat să-și caute un serviciu. Ziua înrolării se apropia și războiul nu voia să se sfîrșească. Unii spuneau că de Crăciun va fi pace. Alții susțineau că totul poate dura chiar și un an.

S-au dus într-o seară la Gara de Est. Soseau răniții. Primii răniți. Oameni în grupuri compacte stăteau în stradă; cînd au sosit primele ambulanțe, au fost întîmpinate cu o ploaie de flori. Mulțimea entuziastă îi sărbătorea pe soldații care, palizi și fără sînge, zăceau pe platforme.

Au aruncat și ei flori și cîteva pachetele de tutun, așa cum au văzut că fac ceilalți. După care, cu conștiința împăcată și sentimentul datoriei împlinite, s-au îndreptat spre casă.

S-au format legiuni de voluntari; cuvîntări însuflețitoare răsunau în fața cafenelelor. I-a cuprins deodată un fel de ciudată dorință. Într-o dimineață, au urcat într-o încăpere de la etajul unei clădiri unde amîndoi și-au scos verighetele de aur și le-au preschimbato în verighete de fier.

În ziua aceea au fost fericiți. Spre seară se plimbau pe bulevard.

— Dumneata ești, Neufeld? Uite-l pe Neufeld, spuse nevasta și arătă spre un soldat cu brațul bandajat.

Făcură cîțiva pași împreună cu Neufeld, invidiați consistent de toată promenada. Neufeld nu era prea vorbăreț, dar amîndoi zîmbeau de fericire că pot să fie împreună cu el.

— Patria cere sacrificii, spuse acasă, înviorată, soția.

El simțea, — din pricina lui Neufeld, cel care avea un braț bandajat, cel cu care era o cinste să te plimbi, cel care nu era ros de banale griji pămîntești —, un vag sentiment de rușine.

La cină, în ziua aceea, au rostit cuvinte mari. Crezuseră că doar în manualele școlare mai poți întîlni cuvîntul *erou*. Pînă acum nu îndrăzniseră să pronunțe expresia: s-a dus să lupte.

Nevastă-sa a spus acum:

— Ajutorul de portar s-a dus să lupte.

Ciudat. Într-o stradă lăturalnică, lîngă piața Kálvária, la etajul al doilea, unde scuturatul covoarelor e permis doar

pînă dimineața la zece, unde vecinul din dreapta e un birjar, cel din stînga un negustor de lemne de foc, să auzi cuvinte dintr-astea! Asalt. Atac la baionetă. Rezistență eroică. Sângele vărsat. Cîmpul de luptă. Ajutorul de portar s-a dus să lupte.

Cîmpul de luptă a devenit o noțiune sublimă. Tot ceea ce ținea de acest cuvînt cenușiu și uitat de mult a reînviat acum și strălucește glorios. Un prieten i-a spus că ar trebui să facă comerț cu izmene pentru armată. Ar trebui să furnizeze ceva pentru armată. S-ar putea cîștiga foarte bine întreprinzînd cîte ceva. Izmene sau bonete. Ori tunici. Merită.

L-a privit ca pe un profanator. Cum poate fi cineva, în avîntul eroic al sîngelui și al fierului, atît de meschin!? Atît de vulgar!

Era sigur însă că la recrutare nu-l vor considera apt. Fusesse de trei ori la recrutare și, de fiecare dată, îl expediaseră. Platfus, ăsta era motivul.

Pînă atunci nici nu merită să mai încerci ceva. Abia după — atunci da. De fapt, nici nu are răbdare să se apuce de ceva pînă cînd nu rezolvă această problemă.

În seara dinaintea înrolării era din nou acolo, în cafenea. Cineva adusea grăbit vestea că în fața cafenelei „Baross“ are loc o uriașă adunare populară. Oratorii vorbesc aclamînd războiul.

— Poate primesc o diurnă.

— Posibil. Mi s-a întîmplat ceva ciudat. Merg cu tramvaiul pe traseul circular și văd în tramvai trei femei în rochii de doliu. Da, trei. La un moment dat încep să vorbească. Una se smiorcăie, hohotește: „Vai, n-am avut pe nimeni în lume, doar pe dragul meu Kálmán, doar pe el.“ Cealaltă femeie spune: „Nu plînge, mi-a căzut pe front singurul fecior, și tot nu plîng. Patria are nevoie de viețile dragilor noștri. Trebuie să știi asta. Pierderile noastre, durerea noastră, n-au nici o importanță dacă e vorba de fericirea patriei“. Apoi a treia femeie: „Și bărbatul meu a pierit acolo, pe cîmpul de luptă, l-au prins rușii.“ Iar prima, iarăși disprețuitor: „Nu te lăuda cu asta, dragă! Doar moartea ori rănirea. Restul e un fel de chiul.“ Vorbeau femeile și eu le ascultam, și am uitat să cobor. Nici femeile n-au coborît. Vagonul se

golește, biletul nu mai este valabil, îmi cumpăr altul. Fac încă un tur. Mă gîndeam că oricum voi ajunge acolo unde trebuia să ajung. Femeile-și cumpără și ele alte bilete și vin mai departe. În aceeași piață prima femeie începe să se văicărească din nou: „Of, sărmanul, dragul meu Kálmán!“ „Nu plînge“, cuvîntează iarăși cealaltă și toată scena se joacă da capo, repetîndu-se exact.

Mulți ascultau privind împrejur, de teamă să nu aibă neplăceri pentru că ascultă asemenea lucruri. Era acolo și un bătrîn profesor care în fiecare după-amiază își bea cafeaua la masa lor. A făcut un gest a lehamite din mînă.

— Prostii.

— De ce ar fi prostii?

— E o prostie, fiule, fiindcă oamenii nu-i mai citesc pe filozofii revoluției franceze. Dacă dumneata l-ai fi citit pe Rousseau, atunci ai ști că toate sînt o prostie. E o prostie, neghioabă și transparentă, nu fiindcă pentru cei cîțiva oameni care călătoresc cu tramvaiul n-ar merita să li se plătească celor trei femei o diurnă, ci pentru că nu de acești cîțiva pasageri este nevoie, ci de mase de oameni. De sute de mii, de milioane. Pentru că știm, încă de la Rousseau, că dreptul este puterea și nimeni n-are nevoie de voia onorabilei străzi și de părerea cîtorva plimbăreți. Dreptul este puterea, și puterea va face uz de acel drept al ei de a ne lua, de pildă, pe drăguții de noi, așa cum sîntem laolaltă aici, clienți obișnuiți ai cafenelei, și de a ne duce acolo unde tocmai este nevoie. Credeți că dacă nu vor fi voluntari, nu vor exista soldați? Că dacă nu mergeți cu entuziasm, cei triști și sperioși vor fi lăsați acasă? Că dacă nu veți fi convinși prin tramvaie atunci nu se va conta pe voi? Sînteți înduioșători de naivi. Auzi, să le plimbe pe bocitoare cu tramvaiul, pentru voi!

CAPITOLUL V

Discursul ăsta l-a scos complet din sărite. Afirmațiile erau brutale și nu se potriveau cu experiența lui de pînă acum. Ar fi fost mai bine dacă totul ar fi rămas așa, cu flori și

priviri înlăcrimate căzînd pe furgoanele cu răniți. Petalele parfumate ale recunoștinței cad ca o ploaie torențială peste invalizii în cîrje, voluntarii cîntă, oameni entuziaști demonstrează, soldați mîndri bat pasul, inima zvîcnește sub buzele femeilor și sub vestele bărbaților.

„E nevoie de mulțimi, de milioane, și astea nici măcar nu depinde de mine“ Desigur, dacă e de mers, va merge și el cu toată lumea. Cine se mai gîndește la soarta sa în asemenea ocazii?

Dar că trebuie să meargă și că nimeni nu-l întreabă și că nu depinde de el? Și că nu se poate schimba nimic? Forța. Constrîngerea. Mîna de fire. Ciudat.

Întîmplarea aceasta i-a lăsat gustul amar al deziluziilor. Entuziasmul suferise o nouă lovitură. Asculta suferind și obosit meditațiile ziariștilor.

— Degetul mîinii întinse a statuii țarului Petru cel Mare arată către Constantinopol. Acesta a fost testamentul lui Petru. Gest frumos și eroic, și dacă au Dardanelele, cnejii ruși își pot continua în liniște agricultura extensivă.

— Scuzați-mă, domnule.

Intervenii în discuție, agitat și disperat:

— Explicați-mi vă rog... Ce legătură are agricultura extensivă rusă cu răzbumarea noastră?

Un tînăr binevoitor se străduie să-l lămurească.

— Cum să n-aibă? Există o strînsă legătură. Răzbumarea e o chestiune secundară acum. Marii moșieri ruși ar voi să acapareze drumul ieftin, pe apă, al cerealelor, drum posibil doar către Constantinopol.

— Și dacă învingem dușmanul pe toate fronturile și tocmai la Dardanele nu?

— Aiurea, nu fi naiv! Mai sînt și alte probleme.

— Depildă?

— Coloniile. Piața răsăriteană pentru produsele germane de industrie ușoară. Bumbacul rusesc. Terenurile carbonifere...

Începusă-i vîjîie capul. Se ridică și ieși.

Acasă, nevastă-sa era încă trează. Avea un chip îngrijorat în timp ce îi oferea soțului buzele sale calde.

— Mîine trebuie să te prezinți?

- Mîine.
- Dar tu n-ai fost niciodată soldat.
- N-am fost pînă acum, dar...
- Ai și dreptul să fii considerat voluntar.
- Am. Dar ce drepturi crezi că-mi dă voluntariatul?
- Cum adică? Dacă nu vrei, nu mergi.
- Aș, dragă. Ca voluntar am să fiu ofițer sau, adică... cu timpul voi putea deveni ofițer.
- Și trebuie să mergi chiar dacă nu vrei?
- Sigur că trebuie. E război. Iar patria le cere tuturor să-și facă datoria.
- Familiștii nu sînt scutiți?
- Aiurea. Hai, mai bine să nu mai vorbim. De va trebui să plec, voi pleca, voi intra în rînd și am să fiu acolo unde vor fi și ceilalți. Deși nu e nici un pericol. Am fost chemat de trei ori, și de fiecare dată m-au respins. Bunul și bătrînul meu platfus...
- Ce-i aia platfus?
- Nu pot mărșălui. Soldatul trebuie să mărșăluiască iar eu nu pot mărșălui. Aș fi o povară. Dacă merg pe jos mă dor picioarele. E trist, dar eu nu pot participa la eroica bă-tălie.
- Mai ales că ești și familist... Sînt sigură că nu vor fi prea severi. E frumos, e, desigur, foarte frumos, dar un om cu familie... Și mai ales că ai platfus. Și pe urmă, sînt atîția cei de meserie. Cum le zice?
- Militari activi.
- Da. Sînt destui. Și tinerii. Desigur, sînt destui.
- Sper.
- Era încă întuneric, dimineața, cînd l-a trezit nevasta.
- De ce m-ai sculat așa devreme? Ce să fac așa de-vreme?
- Mă gîndeam că e bine să te scoli. Și să te îmbraci... Și să ieși, și să te plimbi.
- Și de ce să mă plimb, așa de dimineață?
- Mi-ai spus că dacă umbli ți se umflă picioarele.

— Ei și? Ce-i dacă mi se umflă picioarele?

— Păi, să se vadă platfusul. Acela pentru care te-au respins.

Hm. Verigheta de aur ai dat-o pentru una de fier, le-ai aruncat flori soldaților răniți, ai participat la manifestația din piața Baross. Ai strigat: „Trăiască războiul!“ Ai fost mîndru că te-ai putut plimba cu Neufeld care avea brațul în eșarfă, citeai în fiecare zi în ziare mai întîi comunicatele de pe front. Și, de ce să negăm, te-ai entuziasmat puțin, ai țopăit, ți-ai agitat pălăria... Iar acum... acum invoci platfusul?

A folosit și el cuvinte eroice, a pronunțat expresia „cîmp de luptă“, a spus: „victorie“. A spus: „curaj“, „vitejie“... Și acum...?

S-a îmbrăcat. N-a vrut să-i spună soției nici unul din gîndurile sale, n-a vrut să aibă discuții. Mai bine să-i dea dreptate. S-a sculat. S-a îmbrăcat.

O să intre într-o cafenea de noapte. Se va așeza. Și va aștepta să se facă ziuă, la o cafea.

Sau, mai bine, nu va merge la cafenea. Va lua aer. A băut deja o cafea, ce să facă la cafenea? Are să se plimbe puțin.

A pornit-o pînă la Gara de Vest, apoi, de acolo, la Gara de Est. De acolo s-a întors, a străbătut bulevardul Rákóczi și, prin strada Kossuth Lajos, a ajuns în Buda. Apoi, de-a lungul Dunării, pînă la Podul-pe-lanțuri. Acolo s-a oprit și s-a odihnit puțin.

Îl cuprinse rușinea. Ce-i asta? Antrenamentul pentru platfus? Voia să i se umfle picioarele? Să fie evidentă durerea?

S-a uitat la ceas. E doar ora șase.

A urcat spre Bastionul Pescarilor, de acolo, cu un mare ocol, a ajuns iar undeva în vale, pe neobservate. S-a întors, a trecut podul Margareta și la nouă, răsuflînd cu greutate, cu gleznele îndurerate, a sosit la Comisia de recrutare, pe bulevardul József.

I-a venit imediat rîndul.

În pielea goală, a trecut la măsurători.

Plutonierul major îi strigă înălțimea.

Un militar cu ochelari, desigur, medicul, stînd impasibil la locul său, a întors numai capul spre el, a spus neutru și cenușiu, de la vreo opt pași distanță, de parcă ar fi citit un formular:

— Apt.

Se simțea penibil, stînd acolo în pielea goală printre acești gentlemen. Ca într-o străfulgerare și-a adus aminte de discuțiile din ajun despre drumul pe apă al grîului rusesc și despre drepturile voluntarilor. O străfulgerare. La urma urmei are nevastă și copil mic. Nu face asta pentru sine. Omul are obligații față de familie. E penibil, dar trebuie să găsești o soluție.

Atîta doar — că era cam neplăcut, așa în pielea goală. S-a apropiat totuși de medic și s-a înclinat.

— Domnule doctor, vă rog... Eu am platfus. Priviți! Și-a ridicat piciorul arătîndu-i-l.

Medicul s-a aplecat pentru o clipă. Apoi i-a spus:

— Nu e grav. Poți cere cavaleria. Vrei să servești la cavalerie?

Vorbele i-au rămas în gît. Ce putea să răspundă? „Frumos husear, frumos husear“ se auzea ca o flașnetă și cînd i-au băgat în mînă o fițuică a vrut să și-o pună, distrat, în buzunarul pantalonului. Atunci a observat că e în pielea goală.

Era soldat. „Domnule locotenent, domnule locotenent, m-am pierdut de regiment...”

Cît de neașteptat s-au evaporat toate problemele strindbergiene, nemuritorul Cod al împăratului Iustinian, genială tratarea supraviețuirii impresiei, grijile pentru chiria din august, impozitele, derbiul din toamnă, camera de lucru cu balcon de la etajul doi pe care a rîvnit-o totdeauna...

Onoare și glorie. Groaznic.

În fața casei, s-a întîlnit cu nevastă-sa. Îi făcea semn cu mîna de departe, venind cu băiețelul dinspre Hale. Îi zîmbeau, dar el le-a azvîrlit-o sec, cu un fel de înverșunare lividă:

— M-am înrolat.

CAPITOLUL VI

Băiețelul întinse spre el mâinile, voia în brațe, soția scăpă din mână coșnița. Fața i se schimonosi, ochii i se dilatară. Rîsul sănătos și deschis îi pierise. Se rezemase de zid și îl privea, îl privea. Îi dădură lacrimile și apoi spuse încet:

— Ai invocat platfusul?

N-a răspuns. Ce să spună? Am invocat, desigur, platfusul, dar nu l-au luat în seamă. Ce zici, ce nedreptate? Î-na-in-te, patrioți...

Acasă nevasta a dus cumpărăturile în bucătărie. Apoi a venit în cameră. Ședea țeapănă, tăcută, privind departe cu ochii aceia triști.

Băiețelul începu să cînte cu o voce subțire un marș soldătesc:

„Alungă-l... Alungă-l... Alungă-l din țară...”

Femeia l-a privit. S-a dus apoi la copil și i-a spus cu blîndețe îndurerată:

— Nu cînta, băiețelul mamei. Nu e voie să cînți.

S-a așezat din nou pe divan, apoi s-a întins zguduită de plîns.

— Încă nu e nimic sigur... Războiul se poate sfîrși... Ziarele spun că doar cinci la sută mor... În aceste cinci procente sînt socotite și epidemiile. Nu plînge, te rog... nu plînge... doar... totuși... în epoca feudală... ascultă... în epoca feudală... plecarea în armată era un privilegiu deosebit... cetățenii... doar am cîștigat...

Ar fi dorit să explice, să se facă înțeles că în epoca feudală a fost altfel și că de-abia acum cetățenii și-au dobîndit dreptul de a se sacrifica, de a-și dăruia sîngele. Dar cuvintele i se încurcă și nu îndrăzni să suțină că a fost cu siguranță așa. Adevărul istoric e, în definitiv, fără importanță; femeia trebuie liniștită, deși pilda asta cu feudalismul acesta nu e bună.

— De fapt nu trebuie să plec acum, mai am cel puțin trei luni. De Crăciun e pace. S-au dat asigurări.

Da. Nu se gîndise la asta. Nu trebuie să plece imediat. Desigur. Ar trebui să afle amănunte.

Și-a pus pălăria și a plecat. Spera să se întoarcă cu o veste bună.

S-a dus la o cunoștință care făcuse armata, care fusese pe front.

Era un tip norocos, a fost rănit încă din primele zile, la mînă. Putea să rămînă acasă pînă la sfîrșitul războiului. Se spunea că acei ce și-au făcut o dată datoria nu mai sînt obligați să-și riște viața. Avea slujbă la o magazie de echipament militar; se purta numai în uniformă. Era mîndru. Avea mult prestigiu. Umbla pe stradă bătos, cu sabia la șold.

— M-au înrolat azi. Aș dori să-mi dai cîteva informații, doar așa. Despre viața ostășească. Dacă ai fi amabil.

— Desigur, dragul meu. Desigur. Nu trebuie să te temi. Să ai grijă să-ți iei ciorapi groși, călduroși. Ciorapii tăi personali. Să ai tot timpul ciocolată la tine. Poți să renunți la toate, dar de ciocolată să ai grijă. Și să fii atent ce fel de apă bei.

— Cumadică?

— Să ai grijă ce fel de apă bei. Mai bine ține-n ploscă puțină apă fiartă decît să bei din vreun șanț ori dintr-un loc necunoscut.

— Știi, eu n-am fost niciodată soldat. Nu știu cum merg lucrurile. Imediat ce ajungi pe front, te trimit în linia întîi? N-am ținut niciodată în mînă o pușcă mitralieră.

— Da de unde. Întîi faci instrucție. Înveți.

— Pînă ce mă învăț?

— Pînă ce te înveți. Dar nu-ți fie teamă. În război, dacă ești băiat deștept, termini în șase săptămîni. Tu, de altfel, ai și drepturile voluntarilor.

— Sigur. Dar ce înseamnă de fapt dreptul acesta?

— Mergi la școala de ofițeri. Apoi poți fi ofițer. Dacă ai școală, pe front ești făcut imediat ofițer.

— Se dă examen?

— Da.

— Și poți să și cazi la examen?

— Poți, sigur că poți. Dar la ce-ți trebuie tortura examenului? Acum nu se mai ține seama de formalități. Ceri, pur și simplu, să fii trimis pe front, imediat după ce termini instrucția, iar acolo, după primul act de eroism sau după primul atac, te avansează. Ești domn. Ai salariu. Ai soldă. Nu te cari cu ranița-n spinare. Ce mai, viață de ofițer!

Nu înțelegea acest fel de viață. Ciocolată. Diurnă.

Tensiunea așteptării durase luni întregi. Acum, gata. Nu-i mai trebuie slujbă. Secretar de stat. Viitor.

În gazete apăreau comunicate de război, în vitrine — transparente. Fețe soldățești necunoscute erau aureolate prin vitrine cu lumină electrică. Nu putea duce acasă nici un fel de veste bună, nimic neașteptat, nimic senin. Ce să-i spună soției, ajuns acasă din hoinăreală? Ce să spună?

„Închipuie-ți, la Strij trei batalioane înaintază.“

Sau:

„I-au condamnat pe falsificatorii de bocanci, așa le trebuie!“

Sau:

„Ministrul Tisza a declarat în Parlament că trecerea Carpaților e doar un episod. Chiar dacă rușii ajung la Szolnok, n-are nici o importanță“.

Ce să spună ochilor plînși, ce să dăruiască disperării, ce comprese să pună pe rana interogativă, deschisă?

I-a venit o veste de acasă, din micul sat carpatin. Nu putea s-o spună soției, dar s-a gîndit mult la ea.

Cu prilejul unei adunări la prefectura din Ugocsa, s-a auzit bubuitul tunurilor din Maramureș. Prefectul a liniștit spiritele reluînd declarația primului ministru:

— Chiar dacă rusul ar veni pînă la Szolnok, să nu ne pese, deoarece în acest război mondial ăsta nu e decît un mic episod.

Cineva a intervenit molcom:

— Apoi, zău... dacă mi s-a prăpădit mînzul poate să crească iarbă de mătase pe cîmp.

Sigur. E mobilizat. E soldat. Merge să lupte. Ciocolată? Viitor? Apă fiartă? Dacă mi-a murit mînzul...

Trebuiau să se sfătuiască. El e deja aranjat. Asigurat. Are un program. Dar ce va fi cu ea? Cu copilul?

Desigur. Există ajutoare date de armată, există acțiuni. Entuziasmul. Se zice: Soția unui om plecat pe front... copilul unui om plecat pe front. Va face un drum pînă acasă. Se va duce la bătrîni, se va sfătui cu ei. Se dau bilete de tren. Vor să descongeseze capitala. S-a dus la oficiul unde se dădeau bilete gratuite. A intrat mîndru, cu un aer de superioritate. A spus fîlindu-se:

— Sînt mobilizat. Vă rog să-mi dați un bilet de tren gratuit.

Credea, cu o mîngîietoare și autoamăgitoare bonomie, credea, cu nețărmurită mîndrie, credea că au să-i înmîneze biletul cu cea mai mare promptitudine. Cum putea să fie altfel? Spusese doar că e mobilizat.

Într-un birou ședeau o grămadă de domnișoare îmbrăcate frumos. Niște domni sănătoși și îmbrăcați splendid scriau, înregistrau, răsfoiau, dădeau dispoziții, pălăvrăgeau zgomotos. L-au pasat de la o masă la alta și peste tot l-au pus să completeze formulare. Îi puneau întrebări neplăcute și indiscrete la care era obligat să răspundă. L-au întrebat cum a ajuns în situația aceasta.

— Sînt mobilizat! — răspundea înfuriat și apăsător.

Da, spuse o duduie și completă în rubrică: „mobilizat”.

De parcă ar fi scris: haină la două rînduri, cu trei nasturi. A primit, în sfîrșit, un bilet de tren la clasa a treia. I l-au dat de parcă i-ar fi spus: ține, sărăntocule, și să nu te mai vedem pînă la viitoarea vinere mare.

Cum să-și lase familia în grija ăstora? Ăștia se vor îngriji de copil? Ăștia? Ăștia?

A rupt biletul. L-a aruncat. Acum știa ce trebuie să facă.

Își va trimite familia acasă. La bătrîni. Au să rămînă acolo. Pînă la sfîrșit. Pînă cînd se va întoarce din război. Sau... Iar dacă va rămîne pe-acolo, e totuna...

Acasă a spus cu dificultate:

— Draga mea, peste cîteva zile se va împlini sorocul... Ce veți face? Nu se mai poate schimba nimic... Nu mai am cum interveni.

De ce ezita? Lucrurile trebuie luate bărbătește.

— Să spun tîmpenii, cum că de Crăciun ar fi gata, că la primăvară s-a terminat... Veți merge acasă la bătrîni. Cît voi lipsi eu.

Au dus mobila și lucrurile într-o pivniță din strada Agteleki, la acel magazinier care de mult anunța că păstrează, la prețuri convenabile, mobila celor plecați pe front. Ultima noapte și-au petrecut-o într-un hotel, deoarece locuința le era goală. Au stabilit că vor pleca împreună acasă și apoi, de acolo, el se va prezenta la încorporare. A luat pentru mobilă vreo două sute de coroane cu o dobîndă de opt. Suma

trebuia restituită la sfîrșitul războiului, cînd vor scoate mobila. Din banii ăștia au trăit bine în ultima zi. Au cumpărat tot felul de lucruri de care familia ar fi putut avea nevoie, acolo, în sat.

Într-unui din magazine li s-au oferit jachete bune, călduroase, tricotate. A cumpărat una și a îmbrăcat-o chiar acolo, în magazin.

Nevastă-sa s-a mirat:

— La ce ți-o fi trebuind?

CAPITOLUL VII

Îl despărțeau de încorporare numai cîteva zile. Cuvîntul avea un iz oarecum tineresc: încorporare. Expresia „a pleca la luptă“ părea arogantă, impertinentă. El obișnuia să spună: „cînd o să plec“. Dar rudele spuneau: săptămîna viitoare pleci la armată. Locuiau deocamdată acasă, la bătrîni, într-un mic sat carpatin. Toată lumea era mîndră de plecarea la armată, doar maică-sa și nevasta nu prea păreau mîndre și nici nu pronunțau aceste cuvinte.

În ultima zi, spre seară, maică-sa l-a chemat în dormitor, cu o voce ciudat de fermă. Ce plăcută era camera asta! De la fereastră se vedea pînă hăt departe. Pînă la pădurea conților Vecsey.

Soarele n-a apus încă. Pe cîmp băltoacele par roșii. Gratii de fier la ferestre. S-ar putea să nu mai vadă odaia asta nicio dată. Dormitorul bătrînilor. Pe pat, o cuvertură albă, croșetată.

— Băiatul mamei...

— Da, mamă.

— Să nu-ți pese decît de tine. Aici, acasă, familiei tale o să-i fie bine.

— Crezi, mamă, că se termină repede?

— Nu cred băiatule. Războaiele țin mult. Mi-aduc aminte cît au ținut războaiele lui Wallenstein. Mi-aduc aminte, cînd eram o fetiță, se striga în piața din Oradea: „Napoleon gefangen“; l-au prins pe Napoleon. Tot timpul au fost războaie. Toate au ținut mult.

— Cum crezi, dragă mamă, că voi putea să am grijă de mine? Cum poți să ai grijă de tine pe cîmpul de luptă?

Calmul mamei sale îl derutase puțin. Voia s-o necăjească pronunțînd expresia: cîmp de luptă.

Maică-sa a continuat, păstrîndu-și chipul serios și hotărît.

— Te vei descurca, băiatul mamei. Ai să vii acasă, și pînă atunci nu trebuie să-ți faci griji pentru ai tăi. Să nu-ți pese decît de tine. Nu mi-e teamă pentru tine.

Nemaipomenit. Cum poate mama lui să creadă...

— Crezi, mamă, că am să fiu un ostaș prost? Că am să mă feresc, am să mă fofilez?

— Nu. Doamne ferește. Nu cred că ai să fii un soldat prost. Ai să fii un bun ostaș. Ai fost un fiu bun, ești un tată bun, ai să fii un bun ostaș. Orice ai face, tu știi întotdeauna care ți-e locul. Dacă trebuie să mergi, mergi. Dar ai să te întorci acasă. Cînd va veni timpul ai să fii aici întreg. Și asta e o datorie. Vei fi primul, dacă trebuie. Dragul meu băiat. Dragul meu băiat...

Lacrimile prinseră a i se prelinge pe obraz.

Ele l-au înduioșat.

— Nu plînge, mamă dragă. Ai dreptate. Am să mă întorc.

— Nu pentru tine plîng, fiule. Pentru fratele tău cel mic. Nemaipomenit. Asta l-a înfuriat de-a binelea.

— Dar bine, mamă! Dragă mamă... Cum adică? Frate-meu nici nu e soldat! Ce-ai cu el? Doar e scutit.

— Știu fiule, știu. Acum e scutit. Dar cît va ține asta? Cît?

Nemaipomenit. El trebuie să plece la armată, la război, și maică-sa îl plînge pe fratele lui, care e scutit.

— Uite, fiule. Fratele tău e un om încăpățînat. Nu se poate adapta. Nu știe să-și poarte de grijă. Nu știu cum are s-o scoată la capăt.

— Dar nu e ostaș.

— Nu-i nimic. Cîtă vreme nu va fi?

A încercat să se stăpînească, dar a răbufnit.

— Cum să am grijă de mine?! În foc, în fața gloanțelor dușmane? Cum să am grijă de mine în luptă?

Maică-sa l-a privit duios și blînd:

— Nu știu, fiule. Vei ști tu. Sărmanul tău frate...

Și începu să plîngă iarăși.

Dimineața, cînd a sosit trăsura, era încă supărat. Vom vedea. Vom vedea ce va zice cînd va primi vestea: „căzut pentru patrie...” Dacă va sosi telegrama. Ar fi vrut să fie de față la sosirea telegramei care va anunța că fiul lor drag a căzut apărîndu-și eroic patria. Tatăl său s-a urcat în trăsura și l-a condus pînă la centrul de încorporare. Își iau rămas bun și toată lumea plînge. Dar discuția din seara trecută l-aîmpiedicat să plîngă. Ei își închipuie că pleacă doar într-o excursie. Și că o să aibă grijă de sine. Să nu răcească. Și că le va scrie. Desigur. Se va descurca. Pe cîmpul de luptă. Pe front. În linia întîi. La asalt. Se va adapta. Desigur.

Pe șosea s-au întîlnit cu un om care pășea desculț prin zăpada topită. Se împletecea și aluneca prin glodul drumului.

— Și asta merge la încorporare, îi spuse tatăl său.

L-a recunoscut pe desculț. Era băiatul unui bătrîn cioban de-al lor. De-o vîrstă cu el. Fiul bătrînului Csutor.

De bătrînul, își amintea cu drag. Cînd era mic, bătrînul îl lua în brațe. Îi cînta din fluier. Îi dădea urdă. I-a făcut un leagăn atîrnat în copac lîngă stîină. Duminica îi aducea în traistă alune.

A oprit trăsura.

Lui taică-său nu-i prea plăcea să ia străini în trăsura.

Dar acum n-a zis nimic. Cu toate că și-a dat seama ce vrea să facă.

— Și tu te duci la încorporare, János?

— Și.

— Cîți copii ai, János?

— Cinci.

— Te duci la tren, nu-i așa?

— La tren.

— Ei hai, urcă-te!

János s-a urcat în trăsura stîngaci, sfios. Înainte de a pune piciorul și l-a scuturat de glod.

— Ș-apoi, János, cum ai fi ajuns tu la tren pe jos?

— Tot ajungeam la careva.

— Nu știi că la încorporare trebuie să mergi încălțat?

— Dacă nu-s bun așa, o să mă trimită îndărăt.

— Ce-a zis nevastă-ta? Și copiii?

— S-au bucurat.

Îndărătnic om. Cinci. Nu se adaptează. Ar trebui să le fie recunoscător că l-au luat în trăsura. Poate că i-ar oferi și

un dejun. Poate și cîțiva creițari. Nu știe să se adapteze. Hm. Omul ăsta n-are șanse.

Taică-său începu să povestească. Cu o voce puțin tremurîndă. Se simțea că se gîndește la altceva. Însă bătrînul făcea eforturi ca totul să pară normal: își conduce la gară fiul care pleacă la luptă, ce poate fi mai firesc?

— Pe vremuri, fiule, soldații erau prinși cu arcanul... cînd au venit oamenii lui Farkas Ávrám pe-aici, pe sub munte...

— Dragă tată... Spune-mi... Mama zice că eu știu să mă adaptez. Știi bine ce situație grea am avut la Pesta. Cum am putut ajunge într-o astfel de situație, dacă știu ce trebuie să fac? Dacă știu să mă descurc?

— Da, așa a spus mama. Spune că...

— Nu sînt ușuratic?

— Am crezut că ești cam ușuratic, însă mama zice că leiei doar mai ușor. Dar știi cum să te...

— Și dacă sînt ușuratic?

— Nu, mama spune că nu ești ușuratic.

— Cum poate să fie atît de sigură că am să mă întorc din război?

Bătrînului i s-au umplut ochii de lacrimi. Plîngea tare, cu hohote, sughițînd. Lacrimile șiroiau, respira greu. S-a întors într-o parte, suferea. Hohotea.

Însfîrșit. Reîntoarcerea nu mai pare atît de sigură.

— Mama zice că îi e teamă pentru fratele meu.

Tatăl își luă batista de la ochi.

— Ce zice mama?

— Că războiul poate să dureze mult, că și fratele meu poate fi încorporat și că se teme pentru el.

Bătrînul era un raționalist. Nu credea în minuni și explica uneori și biblia pe baza legilor naturale, cu legături logice, cu argumente materialiste. Punea poruncile religioase pe seama unor necesități economice. Știa citate frumoase din *Faust* al lui Goethe și din Schiller. Pe Heine îl socotea doar o lectură plăcută.

S-a încruntat. Nu-i plăcea gluma.

— Cum adică? Fratele tău nici nu e soldat. E scutit. Ce i se poate întîmplă?

Presupunerea că și cel mic va trebui să meargă la război cădea în fața raporturilor logice. Bătrînul s-a dezmeticit.

A devenit nervos. Această încheiere transcendențială l-a tulburat. E firesc să se teamă pentru cel care merge pe front; celălalt e scutit. Și apoi, comunicatele de pe front. De-acum tot se va termina. E clar. Nu se mai poate suporta. Cel mult o lună. Să zicem două. Statisticile dovedesc că mai mult de un an n-o vor putea scoate la capăt cu hrana. Și cu oamenii — tot așa.

CAPITOLUL VIII

Trăia de câteva zile într-un haos inexplicabil. Viața ostășească i se părea un talcioc. Se întâlneau cu o mulțime de cunoscuți și fiecare îi dădea alte sfaturi. Îl chemau deoparte, șușoteau comunicându-i taine și făcându-i confidențe. Trebuie să aibă grijă, să se ferească, s-ar putea vorbi cu cineva, e nevoie doar de puțină protecție. Nu înțelegea. Comunicatele, lozincile, cele știute încă de pe când se afla în capitală i se învâlmășeau în cap. Rezistență până la victorie finală. Bravii noștri eroi. Medalia pentru vitejie, clasa a doua. Sacrificiu cu prețul singelui. Domnule locotenent, domnule locotenent. Aștepta să fie cuprins de un entuziasm eroic, aștepta sosirea ziarelor. Aștepta să se întrupeze sentimentalismul manualelor școlare. Și, în loc de asta, i-au atras atenția, cu bunăvoință, că ar trebui să vorbească cu plutonierul major căci ar primi o uniformă excelentă. Ar trebui să meargă la medic să vorbească cu el. Căpitanul e un om bun... Nu înțelegea de ce e om bun căpitanul. Nu înțelegea. Și, în general, ce semnificație avea faptul că e om bun căpitanul?

Va fi instruit, după aceea trimis pe front. Nu-și putea imagina altfel. Mai avea o zi până la îmbrăcarea uniformei și toți îi erau prieteni la unitate, toți voiau să-i facă un bine. Fiecare vorbea de altceva. Nimeni nu pomenea de război. Că e nevoie de entuziasmul lui, de spiritul său de sacrificiu, de jertfa lui.

Medicul dă scutiri, poate da oricând o zi, trebuie doar să ceri. Dar ce sens are? De ce să dea medicul scutire? Ce înseamnă ziua aceea? Și ce e toată încorporarea? Război, lupte, gloanțe. Țara în pericol. Cum poate fi vorba de o zi? Pentru ce i-ar trebui o zi? Ce-ar face cu o singură zi toți ai

lui, soția, copilul? Și dacă plutonierul major îi dă haine bune? De ce să-i dea mai bune? Vor fi bune oricare. Trebuie să lupti, nu să te înțolești. Cine se mai poate ocupa acum de așa ceva?... Căpitanul e om bun. E normal să fie bun. Așa trebuie să fie. Va suferi împreună cu ei, va lupta alături de ei, destinul lor e comun, amenințarea comună. Probabil că e un om bun și îi va da o locuință bună. I-au atras atenția că trebuie să ceară locuință în afara cazărării, că se poate primi una. Că permisiunea să mănânce în oraș trebuie cerută și ea. Ce caraghios!

Oamenii aceștia au venit cu meschinăria lor de acasă. Chiar și cei mai deosebiți au devenit meschini. În Carpați zeci de mii de oameni îngheață de frig, în mlaștinile mazurienene zeci de mii se înecă, pe câmpia Volhiniei zeci de mii horcăie, cum să ceară el acum hrană deosebită, locuință aparte?

În ziua dinaintea îmbrăcării uniformei și-a trimis tatăl acasă. Bătrînul plîngea, l-a îmbrățișat de nenumărate ori. Da. Era un gest uman. Acest rămas bun, plînsul, îmbrățișarea. Sînt gesturi care se potrivesc cu zilele importante, nu pălăvrăgeala de cafea. Și fuga de încorporare. Nici străduința de a obține prin bunăvoința căpitanului cu inimă bună un serviciu mai ușor, pentru că are o diplomă.

Nu s-a dus nicăieri — și, a doua zi dimineața, cînd s-a așezat la coadă pentru uniformă, subofițerul care distribuia hainele s-a uitat la el mirat. S-a apropiat de el și i-a șoptit; — Așteptați, vă rog, la sfîrșit.

La sfîrșit a venit la el un subofițer, l-au condus undeva în fundul cazărării unde mai erau cîțiva civili. Au luat bani de la toată lumea și le-au împărțit uniforme. Erau, într-adevăr, uniforme bune, bocanci nou-nouți, lenjerie nouă. Își amintea că, adineaori, celorlalți le dăduseră bobanci găuriți, boarfe cîrpite. Îi era rușine că a primit și el, în aceste momente deosebite, asemenea cadouri. Nu s-a opus. A plătit și el, ca și ceilalți, și împreună cu aleșii și protejații a plecat să ceară o nouă favoare, să ceară locuință externă și dreptul de a mânca în oraș.

Socotea aceste lucruri rușinoase și penibile, nedemne; drumuri lăturalnice, lipsite de glorie.

Se discuta despre timpul petrecut de cîte unii pe-acasă. Că unul nu e bolnav așa cum ar părea, că altul s-a înfipt pe un post comod și că din partea lui războiul n-are decît

să dureze cît o vrea, pentru că tot nu va pleca pe front. Unul s-a instalat la cabinetul medical, celălalt era aghiotant permanent, al treilea veșnic șef de birou, al patrulea s-a profilat pe organizarea spectacolelor de amatori, al cincilea e simulant de crampe, al șaselea, deși a venit rănit de pe front, nu era respectat. Rana era bîrna cea mare din ochii palavragiilor. Îl bîrfeau zicînd că rana i s-a închis de mult.

Lui îi era simpatic doar cel cu rana.

Ce dacă i s-a vindecat rana? A fost în schimb acolo. A suferit. Și-a riscat viața. Cum se poate vorbi pe un asemenea ton? Despre un om care a privit moartea în față. El e singurul erou. El e singurul om.

Un specialist punctual și cumsecade. Astea erau laudele la modă. Nu le putea pricepe. Ce-i asta, băcănie? Să fie soldat! Dezordonat, nepunctual, dar să-și cunoască rostul, acolo, pe cîmpul de luptă, în prima linie și să alerge disprețuind viața, cu entuziasm, înainte! Să atace la baionetă și s-o înfigă! De ce trebuie să fii specialist?

L-au instruit împreună cu ceilalți și s-a întîlnit din nou cu băiatul lui Csutor. Cu fiul bătrînului lor cioban. Într-o dimineață li s-a repartizat un nou pluton și, în front, la trei-patru oameni distanță, stătea fiul lui Csutor. S-a bucurat revăzîndu-l, dar camaradul său discuta cam fără chef.

— Vezi, tot am nimerit împreună. Vom pleca împreună pe front.

— Aiurea!

— Cum? Crezi că eu n-o să merg?

— Nu cred. Numai că eu voi pleca singur încă în săptămîna asta.

— Crezi că pe mine n-au să mă trimită?

— Cum să nu, cum să nu. Numai că va dura. Eu n-am de așteptat diploma școlii de ofițeri, n-am de așteptat gradul, pe mine m-au instruit, nu mai poate interveni nimic.

Așa era. Asta i se părea o nedreptate. Desigur.

Doar se înrolaseră deodată.

A doua zi camaradul era gata pentru marș. În haine noi, cu bocanci noi, cu lenjerie nouă.

„Săracul, el le-a primit pe gratis, nu ca mine. Cel care pleacă primește lucrurile fără protecție. Poate chiar și hrana e alta, specială.“

Dar fiul lui Csutor avea dreptate. Într-o zi a sosit ordinul că voluntarii trebuie să fie instruiți separat. După câteva săptămîni a venit un alt ordin că trebuie instruiți în școli de subofițeri. După aceea l-au trimis la școala de ofițeri. Înainte de masă aveau instrucție în școală, după-amiază ședeau în bănci, li se explica, li se cereau răspunsuri, trebuia să învețe. Trebuia să se străduiască. A aflat că va da și examene. Că poți să și cazi.

Poate că acela care nu promovează nu va pleca pe front? Era dureros.

Credea că vor fi parăzi, steaguri, ploaie de flori, demonstrații, gesturi dîrze și neînfricoșate.

Erau școlari și li se formau trăsături de școlari. Erau chiu-langii. Simulanți. Unii care fugeau la teatru. Sau plecau fără învoire la cafenea. Alții care voiau să facă bancuri pe socoteala profesorilor. Pe socoteala unui maior? Voiau să-și bată joc de un erou cu decorații? Maiorul avea două medalii pe piept. Bîrfele mărunte susțineau că una nu e decorație, ci o medalie jubiliară. Iar pe cealaltă o primește fiecare ofițer. Așa ziceau cei răi de gură.

Într-o seară a fost planton. Planton pe un coridor. Stătea acolo, noaptea, pe coridor; stătea drept. În liniștea mare și-a luat pușca de pe umăr și a privit tremurînd, cu baioneta îndreptată înainte, spre clasă. Noaptea. Să ții în mînă patul puștii. Așa ar trebui. Cele două ore cu arma, planton, l-au odihnit, l-au împrosătat în sfîrșit. Nu simțise încă așa ceva. Ba da. Atunci cînd au încetat grijile „civile“. A fost ca o mîntuire. Cînd s-a ridicat deodată deasupra meschinărilor. Cînd, cu un gest, destinul l-a scăpat de crucea grijilor sale cenușii. A fost ca o mare ușurare. Aici zăcea iarăși înfundat pînă la gît în nedumeriri. Școala, lecția, explicațiile, toceala. Urlă mortiere de treizeci și doi și se anunță asaltul husarilor. Iar aici trebuie să spui lecții pe de rost. Trebuie să pregătești lucrări scrise și să primești note. Și poți primi note proaste. Poți să tremuri la geografie în a zecea lună a războiului mondial, la treizeci și doi de ani. Ce va povesti despre astea copiilor săi, cînd îl vor întreba de războiul mondial?

Apoi s-a făcu o inspecție, ca într-un gimnaziu. A venit un colonel. Domnul director general al secției de învățămînt.

Acesta e domnul director general al secției de învățămînt. Cavalerul Szieber Ede, în uniformă militară.

L-au chemat și pe el să răspundă la tablă.

— Comportarea în fața inamicului.

Trebuia să răspundă. Cum trebuie să te porți în fața inamicului?

Nu. N-a auzit niciodată despre asta. Probabil că atunci cînd li s-a predat, nu se pregătise. S-a amărît. Era furios. Nu-și putea închipui ce ar trebui să răspundă. Pe cîmpul de luptă... Sub cer... În depărtare o pădurice bătînd în albastru... dinspre un tufiș se apropie un muscal... Stătea acolo în fața inamicului... Inima îi bătea repede și mușchii îi erau încordați... comportarea în fața inamicului...

— Îl împușc, îl înjunghii.

Colonelul își încreți fruntea. Profesorul-căpitan era supărat. I-au dat o notă proastă. Care nici măcar nu putea fi corectată. A primit în prezența directorului general o notă proastă. Se întoarse în bancă; următorul turuia curgător:

— „Cel care aruncă în fața dușmanului armele sau munițiile... face risipă“.

Ce-o mai fi și asta? Trebuie învățat un astfel de lucru din carte? Cel care aruncă arma în fața dușmanului? Imbecilul trebuie împușcat! Dar nici răspunsul acesta nu era cel potrivit. Următorul, care știa lecția, a spus că acela trebuie căsăpit în fața unității întregi.

Oare cel care nu știe asta nu-și poate apăra patria? Se pare că nu.

CAPITOLUL IX

Apoi, școala s-a terminat. A primit gradul. Mai rămînea un singur exercițiu. Nu era nici frunțaș, nici codaș. A dat un răspuns foarte slab la topografie, dar trebuia să facă niște lucrări scrise. Trebuiau făcute niște ordine de serviciu și ele l-au scos din încurcătură. S-a constatat că el a făcut cele mai reglementare ordine de serviciu din toată școala de ofițeri. Singele șiroia sub fortificațiile Verdunului și ardeau movile de făină stropite cu petrol. Orașele erau în flăcări și baionetele străpungeau gîtul funcționarilor. Cra-

niile argaților crăpate de schije de oțel, trei copii pierduți în refugiu, pe unul l-a zdrobit un cal. Mitrăliera căsăpea; din avioane cădeau cuie mărunte sfredelind capetele lor, dar ordinul lui de serviciu era cel mai bun și asta l-a salvat. A devenit candidat-cadet și specialiștii spuneau că, după un scurt stagiul de front, va fi înaintat în grad. Noul grad însemna bani peșin și avantaje.

Mai avea de făcut o aplicație. Li s-a spus că aplicația nu mai contează la diplomă. Că e vorba doar de o demonstrație. De o prezentare a celor învățate. Dar că totuși trebuie să se străduiască să reușească.

Aplicația începu în zori. Cu o zi înainte fusese în oraș, la cafenea. Acolo aflate că o rudă apropiată îl căuta prin tot orașul. Și că ruda i-a lăsat vorbă să-l aștepte neapărat. S-au îmbrățișat. Nu-și putea închipui ce vrea. Rubedenia a început să-i explice că ceea ce face e o mare nebunie. Că se aruncă direct în brațele primejdiei. Că ar trebui să se gândească la sine însuși. Să se gândească la familia lui. Să întreprindă ceva. Că îi datorează asta familiei sale, părinților, viitorului său.

Ce-ar putea să întreprindă?

Trebuie vorbit cu medicul, el a și vorbit deja. Au să-l rețină: îl scot dintre cei care pleacă, îi vor găsi vreo boală, trebuie să cîștige timp.

— Ar trebui bani... Sau... cum merge? Nu înțeleg...

A spus șovăind că nu prea simte că ar fi dator să facă asta.

— Desigur, ar fi nevoie de bani, n-ai făcut bine că n-ai cerut de acasă, am să-ți dau eu. Îi voi primi acasă. Le vei scrie să-mi plătească.

— Și cum să-i dau medicului?

— Dar ți-am spus că am vorbit cu el. Poți să-i dai liniștit. E foarte ușor. Trebuie să te duci îndată.

A primit o bancnotă mare albastră, ruda îl zorea să se grăbească pînă nu e prea târziu. E o mare ocazie și are noroc că a aflat în ultimul moment. Poate că peste o săptămînă ar fi fost pe front. Haidem! Haidem! Au luat-o amîndoi spre locuința medicului.

Și totuși.

Totuși merge și totuși trișează și totuși se sustrage și se furișează pe căi lăturalnice, cînd ucenicii negustorilor sînt

scoși din tranșee cu vârful baionetei, când picioarele cizmarilor se frîng învinețite, înghețate, când fulgeră o lumină lîngă corpul de gardă și administratorul horcăie. Se furișează pe străzile lăturalnice cu bancnota albastră în mînă, deși zărește aici zidurile cetății de pe care Dobó Katica și femeile din Eger turnau smoală fierbinte peste turci.

Maică-sa avusese dreptate. Atunci se supăraseră. Și acum apare rubedenia aceasta, îi dă pe credit atîta bănet, iar el se conformează, se adaptează. Se descurcă. La asta se gîndea maică-sa? Așa îl cunoștea? Eroare. Mare eroare. Va opri această mașinărie pe care au inventat-o pentru a-l înjosi. Care îi pregătește decăderea sufletească. Biata mama. Draga mea mamă, nu mă cunoști totuși!

I-a spus rudei să-l aștepte puțin.

A intrat într-o tutungerie. A cerut un pachet de țigări ieftine. A vrut să plătească cu bancnota aceea. Au zîmbit. E o bancnotă prea mare. Nu o pot schimba. Domnul are să plătească mîine. Nu, vă rog, nu. Nu vreau să umblu noaptea cu atîta bănet. Vă rog, scrieți-mi cîteva rînduri, vă las bancnota pînă dimineată. Dacă e vorba doar de...

A ieșit cu o țigară ieftină în mînă, ușurat, fericit și vesel din tutungerie. Ar fi vrut să facă un semn cu mîna spre zidul de cetate înalt și negru, dar nu-și putea permite să facă gesturi necontrolate de față cu rubedenia sa.

Mergeau, se furișau pe străzi lăturalnice. Dar se simțea liber, fără nici o strîngere de inimă. Era o plăcută plimbare, noaptea, și își observa rubedenia, îngrijorată și binevoitoare, cu șiretenie, gîndindu-se că mîine îi va restitui bancnota albastră.

Dragă mamă! Nu mă cunoști! Nu știi ce fel de om sînt... Ei? Ce zici? Dragă mamă, acum ți-ar fi milă de mine. Ai spune că te temi pentru mine. Nu mai am bancnota albastră. Ce să-i dau medicului?

Rubedenia s-a oprit. Șușotea. Aici locuiește. Trebuie să intri și să suni îndelung. Va ieși un soldat căruia trebuie să-i spui numele. După aceea vei putea intra. Apoi restul vine de la sine.

Într-adevăr. Medicul i-a ieșit în întîmpinare și a fost vizibil surprins văzîndu-l. Și el era surprins. Îl văzuse rar pe medic și totdeauna în cazarmă. Era foarte ciudat: disci-

plina ostășească i-a paralizat piciorul, l-a forțat să ia poziția de drepti, căci, oricât de neglijent ar fi stat pe el bluza, două stele aurii îi străluceau pe umăr. Era neîndemînatic și dezorientat, dar medicul l-a poftit repede înăuntru. Îl privea cu o față schimbată și îl întrebă rece:

— Cu ce vă pot servi?

— Știți, ruda mea mi-a spus că v-a vorbit deja, domnule medic primar și...

— Ce fel de rudă?

— N-a vorbit cu dumneavoastră ruda mea?

— Nu vă cunosc rudele, domnule voluntar.

Tonul sever l-a dezmeticit. S-a ridicat în picioare. A luat poziția de drepti în fața medicului primar. Nu-și putea da seama ce fel de glumă e asta, ar fi dorit să fie afară. Numai să nu aibă complicații mai mari. Stătea încordat și soldăște. Raportă cu respect:

— Vă rog să mă iertați, domnule medic primar, cineva m-a tras pe sfoară. Vă rog foarte mult să mă iertați.

Chipul medicului se însenină. Deveni binevoitor.

— Nu e nici o supărare, băiete. Nici nu te-ntreb cine te-a păcălit. Pentru dumneata uit totul. Liniștește-te, voluntarele. Nu-i nimic. Ca la cătănie.

Ieși clătînîndu-se. În antreu ochii i se opriră pe un obiect. Ce-i asta?

Văzu un baston rezemat de perete. În lumea întreagă nu exista decît un singur baston de acest fel. Măciulia reprezenta un cap de negru cîrlionțat. Cu ochii mobili. Nu există decît un singur baston de acest fel. Îl cunoaște foarte bine. Stăpînul bastonului este un proprietar de păduri de prin părțile sale. Și fiul proprietarului se încorporase deodată cu el. Se jucase cu acest baston acum douăzeci de ani; azi nu se mai fac asemenea bastoane. Cum a ajuns aici? Mînuie bastonul. Ochii negrului de argint clipeau cu vioiciune. Desigur. Bastonul acela. Are și monograma. Desigur. Într-adevăr. E al proprietarului de păduri. Și fiul său fusese încorporat azi. E înăuntru, la medic.

S-a întors. Ciocăni în ușă. Enervat, medicul își scoase capul.

— Ce dorești?

— Vă rog, domnule medic primar... Aș vrea să vă spun ceva foarte important. Vă rog pentru o clipă...

Medicul îl urmărea agitat.

— Vă rog, domnule medic primar... Azi a fost încorporat un soldat de prin părțile noastre. Nu știu ce o să fie cu el, dar bastonul tatălui său e aici în antreu. Am să urmăresc ce se va întâmplă cu băiatul, iar bastonul n-ar fi trebuit lăsat în antreu...

Medicul păli. Ieși din antreu. Luă bastonul și îl dădu cuiva într-o altă odaie. Se uită la el încordat și-l întrebă încet:

— Ce vrei de la mine?

— Nu vreau nimic. Ai vorbit cu ruda mea?

— Am vorbit.

— I-ai promis?

— I-am promis.

— Și atunci?

— Atunci... Nu mi-a spus că dumneavoastră sînteți voluntar și la școala de ofițeri. Dar vă rog. Puteți să-mi cereți oricînd o scutire de instrucție.

— Și fiul proprietarului?

— E doar simplu soldat. Cine să aibă grija lui? Și are o hernie enormă. Aș vrea să i-o vezi. Vă rog să mă credeți. Zău... Vă rog... Vă rog foarte mult.

L-a lăsat în ușă.

Ieși pe poartă.

— N-am reușit, — îi spuse rudei —, treaba n-a mers. Îți restitui banii în fața tutungeriei, unde e mai multă lumină. Medicul a zis că nu i-ai spus că sînt voluntar. Și că am și examenul de ofițer. Nu se poate. Nu merge.

Îipărea bine că boncnota nu era la el. E mai bine așa. N-a avut nici o perspectivă. N-a fost o înfrîngere, căci a prevăzut-o. Și nici nu s-a înjosit în proprii lui ochi.

Poate că și mama lui credea tot așa. Credea că știe ce trebuie să facă totdeauna? Că instinctul îi șoptește ce să facă. A făcut bine că a renunțat dinainte la orice șansă. Sau asta e norocul? O presimțire bolnăvicioasă ori un sentimentalism sănătos?

Cei de la tutungerie nu se culcaseră încă, a luat bancnota albastră și i-a înapoiat-o rubedeniei.

CAPITOLUL X

În dimineța aplicației era viori, proaspăt și gata de acțiune. S-a trezit devreme și a început să se pregătească. Se spunea că s-ar putea să rămână toată noaptea afară. Nu-i păsa. Ar fi vrut să meargă undeva unde să nu mai aibă de-a face cu colonelul cu sabie de la secția de învățămînt, unde nu i se pun întrebări, unde nu se fac speculații, unde vîntul nu bate cu prudență, unde ploaia cade liberă, unde șoselei nu i se cer scuze, pentru că e plină de bolovani și la fel de noroioasă pentru toată lumea. Spera că această manevră va fi ultima. După ea nu mai poate urma nimic. După ea va urma numai cîmpul de luptă. Se va integra în sfîrșit destinului comun și... Și, într-un fel, își închipuia că forțele sînt acum în echilibru. Greutăți egale în talgerele cîntarului. S-ar putea spune, făcînd puțină filozofie, că undeva s-a pornit apăsarea care va dezechilibra cîntarul. Cîntarul războiului. Gîndind matematic, chiar așa e. O infimă parte. Va fi poate el acea greutate infimă. Poate doar el lipsește. Prostii! Doar n-o să creadă că el este cel ce hotărăște soarta războiului mondial? Nu. Nu. Nu crede, dar cu siguranță că, din punct de vedere matematic, așa trebuie să fie.

Ceilalți începură să se trezească; el era deja îmbrăcat. Mai aveau un ceas. Va răspunde la scrisoarea soției sale.

Din scrisoare se simțea o îngrijorare: „Dragul meu, tu ești totul pentru mine. Ce-aș putea să-ți scriu? Sînt îndurerată. Fiul nostru înțelege deja că tu nu exiști acum pentru noi“.

A răspuns. „Lucrurile nu sînt așa cum își închipuie civilii. Nici n-aș putea să-ți spun dacă ceea ce fac aici e plăcut. A trebuit să învățăm mult și am dat examene, dar acum toate s-au terminat. Capii de familie, ai avut dreptate, sînt cruțați. Există așa zise servicii din spatele frontului. De pildă pe frontul din nord există un ziar de campanie unde sînt chemat să lucrez. Voi accepta probabil, dacă nu se ivește ceva mai bun. Leafa e onorabilă, dar eu va trebui să fac corectura. E mai bine să lucrez la gazetă decît în aprovizionare, cu toate că la aprovizionare e mai comod, dar e mai aproape de front. Slujba se cheamă aprovizionarea cu hrană a armatei, aș dori însă să nu vorbești deocamdată

despre asta nimănui. Crezi că ar fi mai bine să primesc slujba de la redacția ziarului de campanie?”

Ce putea să scrie? Ce ar putea scrie? Oricum, dacă i se va întâmplă ceva, vor primi o telegramă. Numai... Când sosește telegrama... Dacă va veni nenorocirea anunțată prin telegramă... Tot bătrîna aceea duce încă telegramele. Va apare plină de noroi pe picioare. Va spune că prin pădure a fost noroi. Și că abia a putut răzbi. I se dă un pahar de pălincă. Taică-său deschide telegrama. Își pune întîi pince-nez-ul. Va spune: Ei... Probabil din pricina magiunului... Apoi desface telegrama.

Ochii i se împăienjenesc de lacrimi.

Ce-i asta? Am înnebunit? E doar instrucție, o manevră. Săracii, trebuie să le trimită scrisoarea. Să începi să visezi? Cîmpul de luptă e încă departe. De ce să te aventurezi așa? Nici scrisoarea nu e bună. Nu se poate să-i... cum să nu. Numai să plece scrisoarea.

S-a aliniat, a luat poziția de drepti. Mărșăluia și, cînd trupa începu să cînte, interveni și el intrînd în cor:

„Ard luminări pe altare, încă tot n-a venit draga mea...”

Cîntecul acesta îi plăcea și se emoționa de fiecare dată cînd îl cînta. Cum să nu. N-a apucat să citească *Faust*. Să-l citească pe Heine. Pe Tasso. Pe Csokonai. Pe Arany, Pe Lermontov. Pe Byron. Cît de departe sînt aceștia acum! Rîdea în sinea sa amintindu-și că domnul cu diploma, după discuțiile literare de la cafenele, după lungi conversații, după Longfellow, cîntă acum cu bocceaua în spinare un cîntec pe care-l savurează, care-l emoționează pînă la lacrimi: „încă tot n-a venit draga mea...” Nu-i rău.

Au mărșăluit mulți kilometri, s-au cățărat pe munte, au străbătut păduri. Nu era obosit. Cînta și se lăsa în voia gîndurilor. Cînta în el bucuria și libertatea. Da, dacă trebuie, omul moare; dar pînă atunci cîntă, îl citește pe Zola, își sărută copilul, își așează bereta pe o sprinceană, înșfacă pușca și-și îndreptă ranița, smucindu-și umărul.

„Bătrîne platfus, ce zici de mine? Medicul a avut dreptate.”

Aici nu mai contează nici asta, nu mai trebuie să ai emoții. Într-un fel e totuși război și o mireasmă pătrunzătoare se cerne dinspre pădure.

Trupa s-a oprit. După cîteva mișcări, plutonierul major făcu, cu voce tare, o scurtă prezentare a situației.

— Sub acoperirea nopții orașul nostru a fost atacat de inamic, și prădat fără milă. Ne apropiem de el dinspre nord-est, îl surprindem și îl facem harcea-parcea.

„Ei, acu-i acu!”

I se păru că, așa precum citise în ziare, se vor năpusti spre dușmanul jefuitor cu un strigăt triumfător, gonindu-l.

Dar nu s-a întîmplat așa.

„Grozav candidat de ofițer sînt!”

Se auziră din nou comenzi scurte. Erau împărțiți în dreapta și în stînga. Unii erau trimiși înainte, alții lăsați pe loc, urmînd să pornească doar peste cinci minute. Își potriveau ceasurile, se uitau pe hartă. Nu înțelegea nimic. Nu pricepea ce se întîmplă.

Trebuia să pornească, împreună cu alți cinci, undeva spre nord. Să ocolească un deal. Să execute cercetarea.

Sigur. Cealaltă jumătate a elevilor școlii de ofițeri este inamicul. S-au despărțit de ei dimineața și acum ăia sînt cuibăriți undeva prin preajmă. Inamicul are pe braț banderolă albă.

Mergeau încolonați spre deal; cînd au ieșit din raza vizuală a grosului trupelor, totul păru o plăcută plimbare. Mergeau spre deal. El era comandantul. Lîngă un copac a ordonat repaos. Soldații cei buni, care știau totdeauna mai bine regulamentul, i-au spus că repaosul nu e regulamentar. Nu s-a sinchisit. Pe cîmpul de luptă o să ordone corect. Trei minute repaos.

Disputa se potolise. Vorbeau de altceva. Deodată îl sperie un răpăit de arme și cineva îi somă:

— Predați-vă!

Hm. Dușmanul îi împresurase. Cam neplăcut. Nu-i era teamă de pușcă, știa că e încărcată cu gloanțe oarbe. Și ei erau înarmați tot așa.

— Nu ne predăm. Ne apărăm! Înainte!

Îsiridică pușca cu patul înainte și privi în jur.

Arnótfalvi, colegul său de clasă (aici se spunea: coleg de an) îl privi mirat:

— Predați-vă, vă rog, așa e regulamentul!

Regulamentul? N-a știut. Se poate.

— Ce fel de regulament?

— Țsta e regulamentul la manevre, trebuie să te predai celui care atacă mai repede. Iar noi sîntem și mai mulți.

— Asta ține tot de regulament?

— Da, și asta.

Atunci nu e nimic de făcut. N-ar face-o pe cîmpul de luptă, dar aici trebuie să te supui regulamentului. Arnótfalvi știa mai bine.

Era cel mai mare în grad, trebuia să știe.

— Atunci ne predăm.

Inamicul ieși rînjind din tufișuri și-i înconjură.

Era furios. Ce va fi cu ei? Li se vor lua certificatele? Vor trebui să facă din nou școala?

— Dacă vrei, ne predăm.

— Vă ducem le cartierul general. Vă predăm statului major.

Situație cam neplăcută. Nu-și putea imagina consecințele. S-ar putea termina urît. Cum de n-am învățat nimic despre asta? Cum să nu! A fost vorba și despre asta.

— Măi Arnótfalvi! Noi sîntem acum prizonieri?

— Da.

— Prizonieri de război, nu-i așa?

— Desigur. Prizonieri de război.

— Poftim. Predați și voi armele.

Regulamentul spune că prizonierilor li se iau armele și munițiile. Inamicul i-a împresurat: îi ducea la cartierul general. Era o zi de toamnă frumoasă și inamicul gîfîia doarece fiecare ducea două puști și două rucsacuri.

— Domnule căpitan, vă raportează cu respect că am capturat o patrulă inamică.

S-a uitat în pămînt rușinat. Era înspăimîntat. Mai bine să mori. Ce rușine! L-a surprins rîsul zgomotos, lăbărtat al căpitanului.

— Bravo, biăete! Bravo! Asta-i bună. Nemaipomenit! Păi, tu te-ai lăsat prins ca să-ți ducă altcineva pușca și rucsacul? Bravo! Bravo! Ești un soldat minunat.

S-a uitat în jur.

Căpitanul îl felicita pe el! Lui îi spunea că este un soldat minunat.

Tot statul major rîdea împreună cu căpitanul, privindu-l cu simpatie. S-au apropiat și i-au strîns mîna. Nimeni nu se sinchisea de Arnótfalvi.

Spuneau că o asemenea idee poate salva un oraș.
Era erou. Eroul zilei.

CAPITOLUL XI

L-au repartizat la transportul al șaptesprezecelea. Asta înseamnă că va pleca în curînd pe front. În ordinul de plecare figurau numele unor colegi care toți fuseseră între timp repartizați prin alte părți. Bîrfitorii, cei răi de gură au avut din nou dreptate. Organizatorul de concerte a rămas pe dinafară. A rămas pe dinafară și mîna dreaptă a doctorului, cel care îl ajuta la farmacie. A rămas pe dinafară un candidat cadet cu voce frumoasă, precum și un locotenent major care stătea pe acolo deja de un și jumătate.

Unii încercau să scape prezentîndu-se la controlul medical. Alții telegrafiau la Pesta. Umblau după scrisori de recomandare. Așteptau dispoziții de la ministere.

Alergătură, grabă, mișcare. Voiau să audieze noi cursuri. Agitație și printre soldați. Unii au încercat să scape inven-tînd boli. Boli din acelea cu care oamenii sînt lăsați la vatră.

Căutau protecție la birouri. Își ofereau priceperea de meseriași. Căutau, în ultima clipă, slujbe.

Cei repartizați în convoaie erau lingușiți de către ceilalți. „Vino la mine, camarade, îți dau niște pantaloni... Îți schimb bocancii, nici o grijă! Poți să-i ții și pe ăia vechi, sigur că poți să-i ții...”

Încercau însă numai cei cu experiență. Subofițerii. Cei mulți, neputincioși, așteptau ziua plecării, condamnați. Hrana se îmbunătăți. Era așa de bună încît zile întregi nu mîncea decît hrana soldaților. Fiertura era cu grăsimi, în supă era carne. Felii mari, grase, moi. Sau bucăți slabe. Fiecăruia după gust.

Se bucura că nu va mai avea de-a face cu acești funcționari. Nici nu-i trecea prin gînd să încerce să rămînă. Dacă toată lumea s-ar feri, dacă toată lumea s-ar fofila, dacă

toți ar sta pe gînduri nu s-ar mai termina niciodată. Nu mai avea nervi să suporte starea aceasta. Da, cînd e pace și liniște, cînd stai împreună cu ai tăi, poți fi funcționar. Dar acum? Cel cu oftică, cu gută, cu dureri de ochi, bolnavul de nervi să crape dacă nu cunoaște pe nimeni care l-ar putea ajuta? Sănătosul cu protecție se apleacă asupra dosarelor și n-ar ridica ochii pentru nimic în lume cînd trece spre front nenorocitul de ofticos. N-are să ridice ochii pînă după război.

Din convoi au fost scoși mulți. Soseau telegrame din ministere, unul era indispensabil la bancă, altul a fost trimis la o școală economică. Unora li s-a descoperit în ultima clipă o boală incurabilă.

Funcționarii. Acum li se îngroașă rîndurile. Vor fi din nou mai mulți funcționari și se vor ucide între ei. Vor țese intrigi, se vor denunța unii pe alții. Aici,ăștia se pregătesc pentru o luptă mai mîrșavă și mai neînduplecată decît cei din coloanele de marș.

Pe terenul de instrucție a avut loc un incident. Era aghiotant, îl avea în subordine și pe unul Rozenstein. Un ceasornicar miop, ofticos. Jeges era comandantul grupei. Direcția — părul din față. Au alergat într-acolo. S-au culcat. S-au ridicat, au alergat. Cum suna ordinul. Rozenstein alerga alături de el. Îi șuierau plămînii și se împiedica tot mereu. Au ieșit din terenul de instrucție, alergau pe cîmp, în formație, și miopul Rozenstein se împleticea mereu pe arătură.

Jeges începu să urle. Că se vede că Rozenstein e evreu. Are să se poarte tot așa și pe cîmpul de luptă. Și acolo va fi un laș. Va rămîne și acolo în urmă.

— Te rog — îi spuse lui Jeges —, nu-l înjura pe Rozenstein, văd cît se străduiește. Abia mai răsufală, face tot ce-i stă în putință.

— Nu trîncăni, afară din rînd! — îi spuse Jeges.

A sărit în picioare imediat și s-a dus în spate. Direct la locotenentul major.

— Domnule locotenent-major, vă raportează cu supunere, nu permit ca domnul candidat-cadet să-i insulte pe evrei. Rozenstein e un om bolnav și miop. Și face tot ce poate. Jeges mi-a spus să nu trîncănesc.

Era revoltat, avea ochii injectați, furia îl făcea să tremure. Locotenentul-major i-a spus rece:

— Cum îndrăznești să părăsești frontul fără ordin? Du-te înapoi imediat. Am ordonat comportament de luptă și ceea ce ai făcut înseamnă fugă din fața dușmanului. Dacă am fi în fața dușmanului?

S-a întors dezamăgit, mut și s-a culcat la locul său. Instrucția a continuat și el execută mișcările amărît, umilit.

După instrucție locotenentul-major i-a chemat la o parte, pe el și pe Jeges.

— Unde ai citit dumneata, domnule Jeges, în regulamentul de serviciu ceva despre evrei? E scris limpede că orice fel de discriminare e interzisă. Cum îndrăznești să te opui regulamentului?

L-a frecat îndelung pe Jeges, dar n-a spus o vorbă despre omenie sau frăție. Numai regulamentul. Locotenentul-major a zis că gestul lui Jeges e tot atît de neregular ca și al cuiva care părăsește frontul fără ordin. Cum a făcut de pildă el. Locotenentul a spus că sînt cazuri grave. Și că dacă nu declară imediat că n-o să mai încalce regulamentul va raporta căpitanului. Vor vedea atunci consecințele!

Lui îi convenea asta. Că regulamentul conține ambele prevederi. Și că locotenentul major spune că amîndouă faptele sînt tot atît de neregulamentare. Amîndoi au promis. El — că n-o să mai părăsească niciodată frontul, Jeges — că n-o să se mai lege de evrei. Că nu vor mai uita niciodată regulamentul. Apoi locotenentul-major le aminti că se și insultaseră. Nu e demn de niște viitori ofițeri să se dușmănească. Insulta nu mai are importanță, dacă-și dau mîna de față cu el. S-au privit și și-au dat mîna. Dar i-a spus: „Ai grijă, Jeges, dacă nu vei fi în convoi, dacă vei chiuli, atunci nu sîntem chit.“ Zîmbea, și acolo, în fața locotenentului-major, i-a spus prietenos lui Jeges: „Ai grijă, amice, dacă nu vii cu noi, dacă chiulești din convoi ești un ciîne fricos.“

Jeges l-a îmbrățișat și i-a spus că e-n regulă, „nu-ți fie teamă, n-am să mai fac vreodată așa ceva, am depășit limita, iartă-mă.“

Grupa s-a încolonat și-au pornit spre casă cîntînd. Pînă-n oraș au discutat prietenește. Sincer. Gîndeau la fel și le era scîrbă de toți conțopiștii și nu înțelegeau la ce bun toate astea. E război, toată lumea ar trebui să meargă deodată

pe front și să hotărască: ori la dreapta, ori la stînga, ori e albă, ori e neagră. Nu înțelegeau șiretlicurile, complicațiile mașinăriei și evocau bătălia de la Mohi* și lupta de la Cîmpiile Catalaunice**. Ce război e acela unde se fac tot timpul socoteli, înregistrări, evidențe, calcule, se completează formulare, se organizează servicii și servicii auxiliare și oamenii sînt reținuți de la luptă!? Există mii și mii de servicii unde sînt trimiși cei cu protecție, mii și mii de servicii pentru care se duce o luptă pe viață și pe moarte, să ajungi aici, să ajungi dincolo...

A venit domnul locotenent. Le-a spus că a sosit un mesager călare anunțîndu-i prezența domnului general Szvörcsök. Dar domnul locotenent trebuie să plece în oraș. Cel mai bătrîn dintre candidații-cadeți să preia comanda. El era. Promise gradul cu o zi înainte. Atunci să preia comanda și să ducă trupa la cazarmă.

Dar în ordine, căci s-ar putea să se întâlnească cu generalul. Să aibă grijă cum se dă onorul. Ar fi bine să trimită înainte un subofițer, care să fie atent și dacă vine generalul să semnalizeze, ca să nu fie surprinși. Apoi plecă în galop.

A preluat comanda. Onoarea îi umflă pieptul.

Jeges începu să-i dea sfaturi.

El îl privi fix, spunîndu-i pe un ton oficial:

— Domnule candidat-cadet Jeges, preia comanda celui de-al doilea pluton.

Jeges salută și alergă în fruntea plutonului său.

Opri cîntatul și porni trupa. Trimise un soldat înainte, ordonîndu-i să raporteze cînd se apropie generalul. Ordonă companiei să bată pasul. Pavajul străzii principale duduia sub tălpile lor, în cadență, iar el pășea mîndru și semeț în fruntea tuturor.

Soldatul se întoarse gîfîind. Făcea semne sufocat arătînd că generalul se află imediat după colț.

Lampasul roșu al pantalonilor generalului străluci în colțul străzii. Își ridică sabia, făcu un semn soldaților: atenție, atenție, acum...

În fața generalului strigă puternic:

* Azi Muhi: aici a avut loc în 1241 o bătălie în care oastea regelui Béla IV a fost nimicită de tătari.

** Bătălia care a oprit înaintarea hunilor de sub conducerea lui Attila spre apusul Europei (451).

— Companie! Pentru onor la dreapta!

Își întoarse capul spre general, țeapăn, și prezentă onorul cu sabia. Fața generalului se întunecă deodată. Clătină dezaprobat din cap și strigă într-acolo:

— Oprește trupa! La mine!

Opri trupa. Păși în fața generalului.

— Nu e bine. Nu e bine. Ai lăsat trupa? Cine-i acum loțiitorul tău?

S-a întors și a dat ordinele necesare. L-a pus pe Jeges loțiitor.

— Băiete, spuse generalul, cum mi-ai prezentat tu onorul? Dă-mi sabia!

— N-o dau, domnule general.

— Ei, nu te prosti! Dă-mi sabia! Așa. Deci ai prezentat onorul, așa-i?

Generalul mînuie sabia așa cum făcuse el. Cum văzuse că fac ofițerii.

— Ei, băiete, tu ai prezentat onorul așa. Dar nu se cădea să faci asta. Tu ești doar candidat-ofițer. Cînd ai să fii ofițer, e altceva. Dar acum nu trebuia să duci lama săbiei înaintea obrazului. Trebuia s-o pui la umăr și s-o ții dreaptă. Așa. E destul de frumos și așa. N-ai dreptul să faci altfel, pentru că nu ești ofițer.

Generalul a zîmbit înapoindu-i sabia, iar ceilalți ofițeri de pe lîngă el au îndrăznit și ei să zîmbească.

„Pe front, pe front“ — se îmbulzeau gîndurile.

CAPITOLUL XII

Trimiși de bătrîn au sosit, pentru cîteva zile, soția și băiețelul. Parcă ar fi presimțit că n-are să mai rămînă multă vreme acolo.

— Ați făcut foarte bine venind încoace. Aș fi vrut și eu să merg acasă. Dar am acum perspectiva unui excelent serviciu în spatele frontului. Dacă mă duceam acasă, l-aș fi scăpat. Îmi pare bine c-ați venit. Că ați venit voi aici.

Scamatoriile nu-i prea reușeau, nici glumele. Ceva îl apăsa, iar nevastă-sa nu părea prea încîntată de serviciul acela.

Rămase tristă, cu ochii cețoși, uluită. Îl asculta tăcută. Voia să pară vioi, natural, bine dispus și lipsit de griji. Voia ca soția lui să-l vadă așa. Nu mergea. Din fiecare cuvânt se simțea că minte. Tot ce spunea era stîngaci și strîmb. Se vedea că joacă un rol. Juca prost. N-avea viață. Era un joc lipsit de viață. Parcă i-ar fi suflat cineva replicile. Ca unui actor care nu-și știe rolul. Un actor prost, care nu-și știe nici rolul și nici să joace nu știe. Se opri. Băiețelul se juca pe covor, ei ședeau pe divan, și deodată li s-au umplut ochii de lacrimi și lăcrimau amîndoi. A sărutat mîna femeii și nu i-a spus nimic. N-a mai vorbit de postul acela, de gazeta de campanie al cărei redactor are să fie. De hrana pe care o va împărți stînd la adăpost.

Va merge pe cîmpul de luptă, echipat cu o traistă în care e pîine și cu revolverul, cu harta pe șold, la oblînc, și cu pachetul cu pansamente; iar într-o cutie de tinichea se află un bilet cu numele posesorului și cu numele celui care trebuie anunțat dacă...

Plecă la luptă și pe baioneta lui șiroiește sîngele, se va întîlni pe cîmpul de luptă cu un om a cărui baionetă are de asemenea un șanț de scurgere a sîngelui și își vor împlînta unul altuia în piept baionetele...

Sau vor trage unul într-altul și omul acela îl va ochi, nici el nu avea slujbă înainte de război, și el are un copil acasă, la bătrîni, în Caucaz... Poate că îi va tăia gîtul unui burtos, poate că o să-i scoată ochiul unui dascăl, poate că îi va înfige cuțitul în inimă unui profesor... Plîngeau și se sărutau, se priveau cu nețîrmurită tandrețe, cu nespusă durere și dragoste, o dragoste pentru care trebuie să suferi.

Și-a luat în brațe băiețelul și, fără să-i spună nimic, îl îmbrățișă, și-l legănă, și capetele li s-au întîlnit deasupra capului său.

— Mîine vă veți duce acasă, spuse cu inima îndurerată.

Femeia și băiețelul plecară a doua zi, și n-au mai vorbit nimic despre ce va fi și cum va fi. Pleca trenul cu femeia și copilul său și simțea loviturile pistonului locomotivei în inimă, drept în piept. Soția s-a depărtat de geam, doar băiețelul făcea semne cu mîna celui părăsit.

Sosise clipa.

Gălăgie, gesturi de rămas bun, flori, fanfara militară.

Trenul era împodobit cu flori și au venit din unitate toți chiulangii și era imposibil să nu observi în ochii lor o bucurie malițioasă, de parc-ar fi gîndit: „Tot sîntem noi isteți“.

Dar altfel se străduiau să arate că-i considerau pe cei din convoi mari eroi și că erau gata să le promită orice. Pînă și ceea ce nu cereau. „Dacă-ți trebuie ceva, te rog să-mi scrii. Dacă-ți vine vreo scrisoare, o vom trimite după tine, fii liniștit, cu toate că cred că voi pleca și eu peste cîteva săptămîni.“ Fiecare spunea că situația e doar temporară și că speră să plece și el peste cîteva săptămîni. Se plîngeau că nu se poate rezista în birou, că le-ar plăcea de o sută de ori mai degrabă pe front, de o sută de ori mai degrabă în tranșee. Că medicul șef e plin de toane. E mai greu de suportat decît o bătălie. Spectacolele de amatori și concerte le mănîncă omului nervii. „Să nu-ți închipui că nu e o muncă grea. Să nu-ți închipui că nu e nevoie de ea. E mai greu de găsit un om potrivit decît pentru orice altceva. Trebuie să te pricepi, și soldații au nevoie de distracție ca de pîine. Mai mult, ea le reface nervii. Le menține tonusul sufletesc. Își uită necazurile. Uită căminul. Îi face ostași. Concertele sînt mai obositoare decît instrucția. Sînt mai necesare.“ Urmau cei din birouri. Erau porniți pe lamentații. „De voi e bine. Voi ați scăpat de chinuri. Sîntem sleiți. Nu mai putem suporta. Toată lumea își șterge cizmele de sufletul nostru. Noi sîntem răspunzători pentru toate. De ce? Ne ducem și noi cu dragă inimă, dacă nu e nevoie de noi aici. Am vrea să vedem cu cine o să ne înlocuiască. E mai greu decît să fi planton. Trebuie să stai la pîndă mai atent decît în fața inamicului. Acolo omul atacă doar cînd are dușmanul în față, aici e tot timpul un asalt.“

Chiulangii se lamentau tot timpul.

Se învîrteau printre ei, erau activi, dădeau sfaturi, se vînzoleau. Se spionau cu răutate, și fiecare voia să pară de neînlocuit. Împărțeau pîinișoare de război. Au descoperit în ultima clipă că li se mai cuvin douăzeci și două de conserve. Unul a raportat comandantului convoiului că a împachetat separat opt perechi de pantaloni, dintr-un postav

cu totul deosebit, potriviți pentru ofițeri. Că le-a pus deoparte pentru domnul căpitan.

Să te desparți de ăștia? Să pleci, să nu-i mai vezi? Era mai mult decât ușurarea resimțită pe vremea când alerga după slujbă și când, deodată, încorporarea l-a scăpat de griji. Mai mult decât bucuria de-a fi scăpat de școala de ofițeri. O bucurie care nu se poate răscumpăra cu nimic. Desigur, nu se poate răscumpăra decât cu sânge. Și nimeni nu ne întreabă dacă binevoiești să... Nimeni nu întreabă: „binevoiți să participați la război?“ Cum zicea profesorul, atunci la cafenea. Nu te ia nimeni cu binișorul. Nu face nimeni atmosferă. Te trezești deodată în toiul evenimentelor. E nevoie de mase, de mulțimi. Nu mai există propagandă. Nu se mai țin discursuri în fața cafenelei „Baross“, nu se face agitație pe străzi. E ordin. Câtă dreptate avea profesorul! Câtă dreptate are! Mai bine oriunde, dar nu aici. Departe. Pe malul râului sub cerul albastru și liber nu vor mai fi examene, verificări, calificative, ordine de serviciu, la care de altfel se pricepea. N-o să mai fie chiuleală, nici protecție, nici lingușeală: „Domnule căpitan, vă raportează cu respect că am împachetat ultimele opt perechi de pantaloni pentru dumneavoastră, vă rog, vă mai revin peste rînd douăzeci și două de conserve.“

Era și Jeges acolo. Jeges era un băiat tînăr. Stătea de vorbă cu niște fetișcane care se emoționaseră. Când l-a văzut, Jeges l-a luat de mînă și, prezentîndu-l fetișcanelor, a spus:

— Sîntem frați de cruce. Vom pleca împreună.

Fetișcanele îi priveau cu o emoție sinceră. Strîngeau în mînă flori și i-au împodobit mînerul sabiei cu flori. Vorbea cu ele de par-ar fi fost surorile lui mai mici, și ele se smiorcăiau de par-ar fi plecat la război fratele lor mai mare. Pentru Jeges au dat deja acatiste, acum or să dea și pentru el și se vor ruga în fiecare zi pentru amîndoi.

Conversația cu ele era mîngîietoare și plăcută. Părea că, liniștindu-l cu proștețimea lor, cele trei micuțe domnișoare îngrijorate ar fi venit dintr-o lume străină; erau mai din lumea războiului decât individul cu cele douăzeci și două de conserve. În comparație cu cele trei fetișcane, individul cu concertele părea un cabotin antebelic, în uniforma lui cenușie; părea un păpușar, un speculant de bîlci, cu stelele lui semețe cu tot.

Răsună un semnal de trompetă. Venise vremea să se urce în tren.

— Pe dumneata te așteaptă cineva? întrebă o fată.

— Mă așteaptă soția, mă așteaptă băiatul, mă așteaptă mama, mă așteaptă tata, mă așteaptă frații, surorile, mă așteaptă mulți, spuse zîbind.

Trompeta se auzi din nou. Grăbind, chemînd nervos.

Una dintre fetișcane lăcrima privindu-l și îi spuse luîndu-și inima în dinți:

— Îmi dai voie să-mi iau rămas bun de la dumneata în locul fiului dumitale?

— Iar eu în locul soției dumitale...

— Eu în locul scumpei dumitale mame.

I-au cuprins grumazul cu brațele lor subțirele, și-au luat rămas bun hohotind îndurerate, trei suflete, trei inimi curate, trei soldați mititei. Trenul pornise iar el stătea la fereastra compartimentului și privea grupul celor trei fetișcane, insulă de curățenie și nevinovăție, de puritate. Ele îi făceau semne de rămas bun presărîndu-i drumul spre front, spre care acum pornise, cu flori albe. O insulă mică și curată în jurul căreia se învolutează valurile murdare ale răuvoitorilor rămași acasă, ale simulanților, ale conțopiștilor. Lungesc războiul și fac speculă.

Stăteau cu Jeges unul lîngă altul, umăr la umăr, și sufletele lor libere și purificate zburau ușor, stăteau la fereastră, iar trenul se îndepărta de gară, cu ei. Dinspre vagoanele cu soldați răsună din ce în ce mai tare cîntecul lui preferat:

„Ard luminări pe altare, încă tot n-a venit draga mea“...

CAPITOLUL XIII

Din drum, i-a telegrafiat surorii sale. Telegrama o anunța să-l aștepte cînd va trece cu trenul. La Humenné a privit pe fereastră. Erau adunați în gară cu toții, sora, cumnatul, toată familia. Au alergat fericiți spre el, l-au îmbrățișat, l-au sărutat. I-au adus salam, o rață friptă. Prăjituri, o sticlă de coniac, țigări. Îl răs fătau, îl mîngiau. Copiii se aninau de el. Toată familia era emoționată. Voiau să afle cînd a primit

ultima scrisoare de acasă, de ce nu le-a scris și lor. „Scrie-ne de pe front“, îi spuneau.

Primirea aceasta nu era pe placul lui. Ar fi trebuit mai multă ordine. Omul pleacă fără să-l întrebe nimeni dacă merge cu plăcere, dar această însuflețire desăvârșită îl deranja.

Ar dori să-i aranjeze pe copii jur împrejur, mama și tata să stea alături: Ei, copii, spuneți-mi ce-ați zice dacă tatăl ar pleca? Ei? Cum de ți-a venit în minte rața friptă și țișările? Cum ai îndrăznit să te gîndești la salam, scumpă surioară? Cum ai cutezat, dragă cumnate, să-mi aduci mie coniac? Ce înseamnă asta? Să-mi iau rămas bun de la rața friptă? Să-mi iau rămas bun de la țișări? Să-mi iau rămas bun de la salam? Ce-i tîmbălăul ăsta? Ce-i cu entuziasmul ăsta? Doar nu mai e o răzbunare. Vouă vi se pare încă tot o răzbunare? Dragii mei! N-ați auzit nimic despre drumul comercial pe apă al moșierilor ruși cu o sută de mii de pogoane? De piețele asiatice ale baronilor industriei germane? Și apoi, coniacul...

Ce naiba! Nu putea scăpa de o imagine.

...Era copil mic. O ceată de nelegiuîți jefuia și ucidea acolo, în Oaș, acasă. Jandarmii i-au prins și — poate sînt douăzeci de ani de atunci — îi duceau, trecînd chiar prin curtea lor. Jandarmii îi duceau pe Dobgye László și pe tovarășii lui, și mîinile le erau înlănțuite, îi legaseră cu lanțuri, unul de altul, pe toți acești sărmani flăcăi, și lanțul zornăia cum mergeau, cu ochii plecați, între jandarmi.

Tatăl lui ieși din casă, opri procesiunea și oferî haiducilor un litru de palincă, iar jandarmii li-l împărțiră cu dreptate; Viața le-a mai oferit o mică bucurie, pentru ultima oară, înainte de a fi spînzurați. Las' să bea, spuneau oamenii din sat; și-așa le-a sunat ceasul, nu mai au cum face rău. Nu vor omorî pe nimeni. Lanțurile zornăiau, grupul condamnaților la moarte porni, și sătenii spuneau că taică-său a făcut foarte bine că le-a dat de băut. S-au dus și oamenii de le-au adus cîte ceva, copleșindu-i cu daruri. I-au însoțit pe drum pînă la hotarul satului...

Unde se duce el de-l pun să-și ia rămas bun de la mîncare, de la băutură și-l copleșesc cu daruri?... Răsună semnalul trompetei și se urcă în tren. Își fluturau batistele și el le răspunse... Apoi, deodată, îi spuse prietenului de alături:

— Ia uită-te, Jeges, n-a leșinat nimeni... Dar fii atît de amabil și fă semn cu mîna în locul meu, căci mi se pare că mă cheamă domnul locotenent-major.

Jeges a rămas în fereastră, bravul, bunul Jeges, și a făcut semne cu mîna pînă la stația următoare. Apoi a intrat și el în compartiment și a început să citească liniștit ziarul. Pe marginea drumului era, ici-colo, cîte un mormînt soldătesc. La început au privit movilițele cu mare emoție, dar apoi s-au obișnuit cu ele.

Trenul s-a oprit. Se spunea că aici e granița. Cîtiva soldați au coborît. A rupt un smoc de iarbă, flori. Și-au pus în batistă puțină țărînă. Erau cu toții emoționați. Ei doi, cu Jeges, s-au întristat mai degrabă, dar n-au simțit nici o emoție și de aceea le-a fost într-ascuns rușine. Ar fi vrut să simtă o durere care le sfîșie inima, acum cînd lăsa în urmă granița, dar simțeau cu totul altceva.

— Ar fi bine dacă am avea cu noi un profesor de istorie, începu să vorbească Jeges.

— De ce-ți trebuie un profesor de istorie?

— Aș vrea să știu... Aș vrea să mă asigur cineva că există o necesitate istorică a morții mele. Că e o necesitate istorică să crăp.

— Poate vrei să raportezi că ești trist, bătrîne?

— Nu glumi. Nu e vorba de asta. Știu că veacuri de-a rîndul nobilimea s-a jertfit pentru patrie, apărînd-o. Știu că a curs sîngele unor înalți demnitari. Cred că acum e rîndul familiei Jeges. Nenorocirea e că nu știu istorie. Am impresia că noi am chiulit întotdeauna. Și că acum ne-a venit și nouă rîndul să plătim tributul. Dumnezeu știe...

— Ei, bătrîne... Nu știu. Au fost și printre strămoșii tăi mercenari, probabil. Nu te papi. Mi-am amintit ceva. Chiar dacă ați fost sclavi, v-au învins în luptă. Cu siguranță că și familia Jeges a fost la război.

— Probabil. Dar pînă acum am pierdut totdeauna. Poate acum...

— Înființezi dinastia Jeges.

— Nu înființez dinastia Jeges, lupt pe riscul meu. Nu mai sînt mercenar. Dacă înving, înving pentru mine... Jeges ridică din umeri. Știu, cred că-i așa. Treaba nu e deloc clară.

— Ai să primești și tu o parcelă din terenul cucerit. În Ucraina...

Jeges spuse convins:

— Se poate.

Există și din ăștia. Jeges pare să se fi damblagit. A citit în ziare despre ordinul Maria Tereza, despre decorații, despre fapte eroice și e în stare să creadă că au să-i dea pământul pe care-l ocupă. De altfel, cine știe? N-ar fi o nebunie. Cu riscul vieții, câteva luni, se poate răscumpăra liniștea unei vieți întregi, bucuria, lipsa de griji. Dar mai încolo? În vagonul pentru vite, soldații. Și ei vor primi? Aia vor primi mai puțin decât ofițerii? Și ce-o să se întâmple cu soldații ruși? Cu soldații francezi? Vor deveni sclavi? Îți trebuie și asta? Vrei și din asta? Mai dorești ceva? I-ai lua din sate, din preajma copiilor, din bisericile cu turle în forma bulbilor de ceapă, le-ai lua acordeoanele, i-ai smulge de la culesul strugurilor. Da?

Nu, nu... Aiurea...

Trenul se opri, în sfârșit. După trei zile de călătorie, s-a oprit într-un câmp.

Zi de odihnă înainte de a porni spre front.

La orizont se ridica ușor un deal. Cineva arătă într-acolo, spunând că acolo-i frontul. Nu-l mai vedea pe Jeges. Amândoi au fost repartizați și au primit alți soldați. Alți comandanți. N-a văzut când a plecat Jeges, nu știa când o pornise. Pur și simplu nu l-a mai văzut.

Nici n-a avut timp să-și cunoască oamenii. I-au dat în grijă un pluton și i-au comunicat că după masă vor porni. La ora indicată stătea în fruntea plutonului și porniră. Aici era complet dezorientat. Nu putea să se miște fără ordin. Nu știa la ce servesc drumurile construite din buturugi peste mlaștină, nu știa cui să i se adreseze, nu știa ce se întâmplă în vecini, n-avea nici o legătură cu soldatul celălalt, care mărșăluia pe drum. Ținea legătura doar cu aceia care aparțineau de el, cei care îi erau subordonați. Sau cu cei cărora le era subordonat. Și dintre ăștia cunoștea doar vreo doi superiori. Pe târîmuri străine, sub un cer străin, între oameni străini, în împrejurări străine, se simțea un corp străin. Un corp străin, mișcat într-o parte și-n alta. Își pierduse orice urmă de independență. Aici nu mai există relații. Aici nu mai există protecții. Aici nu mai există chiul. Aici nu te mai poți „descurca“.

E bine așa. Așa trebuie. În sfârșit, eliberarea absolută. Liniștea sufletească. Se duce acolo unde e trimis. Cei de sus

gîndesc în locul lui. El are grijă de subordonați, le poartă de grijă subordonaților. Nu se poate pretinde ca toată lumea să fie la fel de entuziastă, nici măcar să simtă oarecare însuflețire. Aici trebuie să fii sincer. Cîstit. Trebuie să fii frate. Cum putea să nu meargă cu ei, cu acești... neputincioși... bine-intenționați... da, merge cu ei. Îi iubește. Toți, toți îi sînt frați. Și dacă trebuie... își vor vărsa sîngele... Ce bine e să fii cu ei, cu aceștia, mai bine decît cu organizatorul de concerte, cu fiul proprietarului de păduri. Ce deosebit e aici între cei sîngaci, între cei neputincioși, care n-au tras lozul cîștigător, dar care își salvează conștiințele nepătate.

Se apropiau de deal și simțea între oameni un fel de agitație. Unii mergeau tăcuți, orbecăind. Își răspundeau brutal unul altuia, cu propoziții scurte, sacadate. Se auzi printre rînduri plesnetul unei palme.

Opri trupa.

— Uite ce e, băieți. N-am să vă spun pe loc repaus, acum nu comand, nu ordon să fie legat la stîlp golanul, nici nu vă spun cu plăcere: „băieți“, pentru că sînt printre noi și oameni mai în vîrstă... Dar așa, frățește... Știți că acum voi nu mai aveți rude pe lume? Nu vă îndemn, nu strig: înainte! Știți că nu mai aveți pe nimeni? Soția voastră acum... copilul fluieră, tatăl pufăie din pipă, domnii se pregătesc să plece la teatru, se ară pămîntul, se fac socoteli, unii fac transporturi cu căruța, alții merg la nuntă astă seară. Cine e acum fratele nostru? Sîntem aici sechestrați și izolați; cine e acum frate cu noi? Cine e acum tatăl nostru? Cine e copilul nostru? Cine e soția noastră? Unde sîntem acum? Sîntem numai noi. Sîntem singuri. Ochii scurși ni se vor prelinge pe tîmple. Genunchii noștri se vor agăța în sîrmă ghimpată. Și noi ne dușmănim unii pe alții? Atențiune!

Tăcuți, impresionați și triști, soldații mărșăluiau în ordine pe urmele sale.

CAPITOUL XIV

Se apropiau de poalele dealului și se simțea cuprins de un fel de respect incomod. Un fel de cînstire încordată a frontului, care, iată se apropia pas cu pas. Se întinde de la Marea

Neagră la Marea Baltică. Și acum e ca o viperă adormită și calmă. Dar e totuși, totuși, cîmpul onoarei, arena uriașă, necruțătoare, sinceră și neînduplecată a bărbăției adevărate. Trebuie să te apropii de ea lepădînd orice zgură pămînteană; ispășind; să te așezi purificat, cu inima limpede; să te dezvălui și să știi înfăptui dăruirea de sine.

Drumul de butuci duce peste mlaștină... într-acolo. Asta e mlaștina Rokitno, mlaștina din Volhinia. Denumiri romantice și frumoase. În nord, lacurile Mazuriene. „În ele, în ele cu cîinii!“ — scrisese Molnár Ferenc într-un articol de fond. Cum îi înecase în ele pe ruși, Hindenburg! Cine va fi oare eroul mlaștinei Rokitno?

În mlaștină, peste hoitul umflat al unui cal, cîrîiau ciorile.

Măcar asta e propriul lor cal. Ar putea să fie și propriul lor om. N-ar fi voie să-i înece pe soldați în apă. Vor scrie poate despre oamenii lor că în mlaștina de la Rokitno, pe cîmpiile din Volhinia...

La poalele colinei a primit un ordin. Un plutonier major îl va conduce la noul său post, împreună cu tot plutonul. Trebuie să meargă acolo.

Plutonierul major îl salută, pași spre el, și-și împreună mîinile a mirare.

— Cum ați ajuns aici? Nu mă mai cunoașteți, domnule doctor? Sînt Kun. Cum să nu-l recunoască? Era notar prin părțile sale, cum să nu-l fi cunoscut? Dar aici era superior și nu voia să lege prietenii. Nici starea lui sufletească nu era prea potrivită. Revedere. Ce înțopotanță are aici?

Domnul Kun s-a uitat primprejur de teamă să nu-l vadă cineva dinspre front și i-a șoptit confidențial:

— Voi face tot ce pot pentru dumneavoastră, domnule doctor...

— Candidat-cadet...

Domnul Kun înghiți în sec.

— Voi face tot ce pot pentru dumneavoastră, domnule cadet...

Privi în jur. Pe cerul de primăvară, în depărtare, un avion. În jurul lui, sfîșiați, mici nori de fum; acolo, în mlaștină, hoitul calului, buhăit; de departe răzbătea țacănitul unei mitraliere, dinspre cîmpul înmiresmat. În spatele lui, soldați în uniforme cenușii, cutremurați pînă-n fundul sufletului; în fața lor misterul infinit și înfricoșător al fron-

tului; lângă tun, un plugar cu fața smeadă, numai într-o cămașă, trage din pipă, și acum domnul Kun...

— Mulțumesc, plutonier-major. Cum îți închipui? Cum vrei să-mi reprezinți interesele? Ai să-l rogi pe domnul general Linsingen, să mă trimită la aripa stîngă? Și vei lua măsuri ca rușii să nu tragă într-acolo? N-am nevoie. Mulțumesc.

Domnul Kun zîmbea cu superioritate. Jignitor, neplăcut, inițiat.

— Vă rog, eu sînt la ștab. Și conducerea...

— Ajunge, plutonier. Ajunge!

S-a uitat înapoi. Veneau oameni blînzi, îngîndurați, decrepiți, împleticindu-se nesiguri, încet.

— Aprindeți-vă pipele! Cine vrea, poate să-și aprindă pipa!

Domnul Kun interveni cu o bucurie malițioasă:

— Să nu prea o aprindă pentru că acolo, în fața adăpostului ne așteaptă domnul locotenent major, se vede pînă aici.

Spuse fără chef:

— Nu aprindeți pipa. Ajungem îndată.

Au cotit. Un panou mare indica drumul. Era desenată pe el o mîna neagră: spre satul Goldbach.

Un infanterist remarcă:

— Grijania lui, ce nume unguresc mai are satul ăsta!

Domnul locotenent-major purta căciulă albă. O căciulă albă de husar, din piele de oaie. Nu era încă obișnuit cu aceste veșminte exotice, de front. E nereglementar. O țintă pentru dușman. Cum se poate purta așa ceva?

Intrarea nu reuși.

— înapoi! — strigă locotenentul-major cînd voi să prezinte raportul.

S-a retras cîțiva zeci de metri, cu tot plutonul, și a cotit-o din nou într-acolo.

Locotenentul era supărat. Se înfurie.

— Ce-i asta? Ce adunătură! Ce fel de candidat la ofițerie e ăsta? Înapoi!

A patra oară reuși. Locotenentul-major ascultă raportul. Se însenină. Spuse că primele trei intrări au fost de-a dreptul nemernice. Ultima a reușit. Foarte bine. E foarte mulțumit. L-a invitat la cină.

Întimpul cinei locotenentul-major întrebă:

— Ești un bun ostaș, băiete?

Nu mai putea să-și ascundă indignarea.

— Domnule locotenent-major, vă rog. Îmi permiteți să fiu sincer? Îmi permiteți, domnule locotenent-major, să vă spun, nu oficial, ci așa în particular... Doar am treizeci și doi de ani, sînt însurat, am copii, studii superioare, am o diplomă și dumneavoastră, domnule locotenent-major, aveți o ocupație civilă.

— Spune, spune, domnule candidat-cadet. Sper...

— Nicidecum. Nu vreau să jignesc pe nimeni. Mă întrebați dacă sînt un bun ostaș? De unde să știu? Vă rog să-mi permiteți, în afara serviciului, în timpul cinei, aici pe front... N-am putut chiuli din convoi, nici n-am vrut, la școală numai biletul, nota de serviciu m-a ajutat să trec examenul, domnul Kun voia să mă ajute să ocup un loc mai bun, a zis că are trecere la ștab, n-am vrut, intrarea mi-a reușit numai a patra oară... de unde să știu ce fel de soldat sînt? Eu nu sînt soldat, nu sînt soldat. Mă puteți trimite oriunde, merg, execut orice sarcină mi se încredințează. O să-mi fie frică în fața dușmanului, dar asta e treaba mea, n-are să se vadă. Mă voi gîndi numai la executarea ordinului. Mă voi tîrî printre sîrme ghimpate dacă trebuie, dacă trebuie merg înainte, dacă mi se ordonă alerg, dar soldat nu sînt, nu mi-o luați în nume de rău, domnule locotenent-major, eu nu sînt soldat, nici nu știu cine e acum soldat, cine e acum un bun ostaș.

Locotenentul-major căzu pe gînduri.

— Dar asta e principalul. Să-ți faci datoria. În civil, sînt contabil și mă ocup de corespondența în engleză și franceză. Servus, te rog.

Adăpostul locotenentului-major era o odaie comodă, plăcută, largă. Discutau. S-au împrietenit. După cină locotenentul-major i-a dat ordonanța care l-a condus la adăpost luminînd drumul cu o mică lanternă. Ordonanța era un ostaș mai vîrstnic. Venea încet în urma lor, amărît, printre cotiturile tranșeelor.

Îi opri pe oameni, brusc.

— Stați puțin!

Se ridică pe vîrfuri, se cățăără și, cu inima bătînd, agitat, scoase capul din adăpost. Privi cu grijă. Făcu ochii mari

încercînd să vadă, dar nu vedea nimic. Cu toate că nu era prea întuneric. Ordonanța locotenentului-major îl întrebă:

— Ce vrei să vezi, domnule candidat-cadet?

— Ssst! Nu vorbi tare! Spionez liniile dușmane.

— Liniile dușmane?

Ordonanța rîdea.

— Nu se pot vedea, domnule candidat-cadet.

— Cum să nu!

— Cum să se poată? Încolo nu e front. Acum sîntem în refacere. Frontul e dincolo de deal. Acolo e linia întîi. Aici e rezerva. Frontul e la vreun kilometru. Acolo pot fi văzuți rușii. Acum ne odihnim.

— Atunci la ce bun șanțurile astea de tragere?

— Păi, așa. Poate fi nevoie de ele.

Așa. De aceea trebuie să cotești atît de reglementar? Țsta nu e încă frontul.

Adăpostul lui era mizerabil. Un bordei săpat în pămîntul umed. Într-o parte, un prici de pămînt pe care ordonanța i-a așternut patul. Patul era pregătît. Se putea culca. Și-a pus mantaua sub el. Ranița sub cap. S-a înfășurat în pătură. Nu s-a dezbrăcat. S-a culcat pe partea stîngă încercînd să adoarmă. Dar somnul i-a fugit la atingerea cu pămîntul umed și răcoros. Îl simțea sub palmă, rece. Sînt unii care organizează concerte. Sînt unii supărați pentru că... Sînt alții care acum fac afaceri cu încălțăminte. Sînt unii care se supără deoarece e fierbinte cafeaua. Nu are răbdare, omul, pînă se răcește. Sînt alții care nu se duc la întîlniri. Sînt unii care citesc comunicate de război și spun: slavă Domnului, am ocupat cota patrusute cincizeci și șase. Locotenentul-major e mulțumit, a patra oară intrarea a reușit. Sînt unii care azi au fost dați afară din slujbă și sînt disperați. Sînt alții care și-au rugat nevasta să le prăjească peștele pentru cină în făină și boia. Și acum femeia le aduce, radiînd de bucurie, peștele prăjit, în odaia caldă. Sînt alții care duc mîna la inimă și spun: mamă. Sînt unii cărora li se taie piciorul cu ferăstrăul. Este cineva care stă culcat într-un bordei și mîna i se înspăimîntă la atingerea peretului umed, în timp ce spre obraz i se tîrăște o rîmă.

— Dormi, Péter?

— Cum să dorm, cum să dorm, domnule candidat-cadet?

— Nu se poate face focul?

— Cum să se poată, cum să se poată, domnule candidat-cadet?

Picoti o vreme. Deodată îl treziră focuri de armă. Bumbituri de tunuri. Mitraliere. Un soldat le strigă în adăpost: Alarmă! În câteva clipe fu gata. În fruntea plutonului. În linia întâi! Îi conduceau prin tranșeele de legătură. Erau încărcăți cu tot echipamentul. Cu un număr corespunzător de cartușe. Linia întâi. Nu se deosebea cu nimic de cele din Goldbach. Șanțul era aici totuși mai lat. Mai înalt. La marginea tranșeelelor erau blindaje. De dincolo se trăgea cu tunul, cu pușca.

Dădu câteva dispoziții. Se străduia. Se agita. Dar simțea și un fel de timidă curiozitate. Nu trebuia să atace alergînd, așa cum își imaginase. Nici n-ar fi putut ieși din tranșee. Fulgera cîteodată o dîră de lumină și atunci vedea că în fața lor în lung și în lat se întindea o rețea de sîrmă ghimpată. Obstacole de sîrmă ghimpată întinse pe pari. De aici nu se poate fugi. Se ordonase ca inamicul să fie ținut tot timpul sub foc. Nici nu-l vedeau pe inamicul din fața lor. Au tras toată noaptea. Dincolo, spre inamicul nevăzut. Nu era nevoie să scoată capul afară. Se putea trage și din adăpostul blindajelor. Era un strălucitor foc de artificii. Privi șrapnelurile plesnind în ciorchini dogorîtori. Vuietul contopit al mitralierelor și tunurilor, schijelor, împușcăturilor, se întrețesea, se contopea aproape muzical.

Se apropiau zorile; focul încetă. Se crăpă de ziuă și atunci se uită în sfîrșit, cu grijă, într-acolo. Inamicul era cuibărit la o aruncătură de băț. Un plutonier-major, care se afla mai demult aici, spuse că în timpul nopții rușii au înaintat. Și că pentru asta a fost toată zarva.

Se crăpa de ziua și în fața lui se întindea arătura unui ogor. În delicata arătură, cîmp semănat cu grîu, printre pari, se întindea sîrma ghimpată. O mireasmă de primăvară se revărsa dinspre arătură și un vînt ușor filfîia între cele două fronturi. Printre pari, în arătură, țopăiau vrăbii. S-au așezat pe sîrmele ghimpate. Vrăbiile ciripeau pe cîmpul de luptă. Săreau fără grijă pe deasupra minelor. S-au așezat pe aruncătorul de flăcări despre care se zice că îl poate transforma pe soldat într-o torță. S-au așezat pe măștile de gaze, pre-

gătite, dar căroră n-a venit rîndul fiindcă azi-noapte dușmanul n-a lucrat cu gaze toxice. S-au așezat pe țevile puștilor lăsate lîngă blindaje.

CAPITOLUL XV

E primăvară. Cîmpul înverzește. Pîrîiașul susură și înveșul lui de gheață a dispărut.

— Sipos și Rozenstein au fost răniți. Kamincki a căzut.

Sipos și Rozenstein? Și Kamincki? Își aducea aminte doar de Rozenstein. Acum i l-ar putea arăta lui Jeges. Vezi că n-a întins-o Rozenstein? E drept că n-a depins de el, dar tot n-a întins-o. Pe Sipos și pe Kamincki nu-i cunoștea. Pe Sipos l-au dus deja, Kamincki era culcat acolo. Era acoperit cu mantaua. L-ar putea vedea acum. Ce rost avea să piară? Au tras doar din adăpost.

Raportă moartea lui Kamincki. Adăugă că nu pricepe cum de-a căzut. Nu se trăsese din loc descoperit.

Se simțea răspunzător pentru Kamincki. Credea că trebuie să explice pentru ce a căzut Kamincki.

Dar nici vorbă de așa ceva. Pe Kamincki l-au dus undeva în spate, înainte de a putea face cunoștință cu el.

Spuneau că a fost lovit de o schijă de grenadă, Kamincki. În fața ei adăpostul nu face nici două parale. Și-a dat seama atunci că de fapt n-a fost în siguranță, azi noapte. La urma urmei schija putea să-l atingă și pe el. Și atunci, l-ar fi acoperit cu mantaua pe el. Iar căpitanul ar spune acum: nici nu l-am cunoscut pe acest nou candidat-cadet. Și l-ar duce pe el undeva în spate.

S-a întors în tranșee, la oameni. Și-a văzut, toată noaptea, de treabă fără teamă. De parcă ar fi trebuit să rezolve conștiințios o chestiune urgentă. Acum l-a cuprins un fel de strîngere de inimă. Adică așa e? Deci și eu... Desigur, putea veni o mină, vreo grenadă, poate un glonte: asta-i tot? Cînd încă lupta nu a început? Sau asta a fost luptă?

Cîmpul trebuie privit. E primăvară. Înverzește.

Chiar așa, somnoroși și frînți de oboseală, oamenii se învioresază la mirosul cîmpului. Ochii lor strălucitori privesc peretele umed al tranșeei. Susură pîrîiașul. Printre sîrme ară-

tura semănată cu grâu și pîntecul cadavrelor înverzesc. Primăvară.

Au rămas în linia întâi, i-au schimbat pe cei vechi. Aia au intrat în rezervă, în refacere. Dacă la noapte va fi ceva, atunci și aceia trebuie să vină în tranșee. Oamenii au primit un adăpost comun mare. El, separat. Dar asta era mult mai comod decît cel de acolo, din spate. Trebuie să se culce, doar sentinela rămîne trează. Toată lumea trebuie să doarmă.

Ciripeau păsări, ardea soarele; s-a-ntîns pe paie.

Deci Kamincki... El nu mai simte odihna aceasta plăcută. Nu-și scoate cizmele. Nu simte plăcerea aceasta. Cu toate că... Kamincki doarme deja adînc.

Are un avans de cîteva minute. Peste cîteva minute nici el n-o să mai simtă nimic. Ca și Kamincki. Cu toate că... el se va trezi... și poate va trebui să străbată zona cu sîrmă ghimpată. Va izbucni aruncătorul de flăcări, i se aprinde părul, i se aprinde pieptul, focul îi va pîrjoli hainele și nu va putea fi stins. Va tuși și gazele toxice îl vor sufoca. Trupul său va mirosi ca penele pîrlite ale găinilor primăvara, în aerul liber. Rămîne agățat între sîrme. Nu poate ieși.

Pîrîul susură și printre sîrmele ghimpate pîntecul cadavrului său înverzește precum arătura cu grâu.

Kamincki doarme din greu. Nu s-ar mai trezi nici la imaginea asta. Lui Kamincki îi e bine. Glonțul nu-i pătrunde în ochi.

Cineva îl trezi. Se uită. Părea un fel de căpitan. Nu cunoștea gradul. Avea pe guler un fel de stea pătrată, ciudată. Sau poate nici nu e pătrată ci doar pare așa.

Ciudatul căpitan l-a îndemnat să stea mai departe culcat. E adevărat că-i avocat? Adevărat. Dar ce importanță are asta?

Domnul candidat-cadet poate să rămînă liniștit. Să nu se jeneze. L-a recomandat domnul Kun. De la el i-a aflat adresa. A venit aici la el, în linia întâi. E vorba de... A primit învoirea superiorilor. I-au dat voie să discute chestiunea cu el.

Ce fel de chestiune? Groapa pe fundul căreia stau la pîndă pari ascuțiți? Glonțul care se îndreaptă spre plămînul lui? Sulful pe care aruncătorul de flăcări îl îndreaptă spre ceafa lui? Melița mitralierei care îi țintește piciorul? Schija care îi va străpunge fruntea? Ce fel de chestiune?

Căpitanul i-a explicat că are un proces. L-au denunțat la intenvența militară. S-a pornit o anchetă împotriva lui, căpitan de administrație; cu aprovizionarea, îi explică, văzînd că nu-i știe gradul. Și îi spuse că treaba asta, la intenvență, ar trebui tergiversată pe cît se poate. Dacă-i avocat, trebuie să se priceapă.

— Pentru ce-ar trebui tergiversată?

— Pentru că există niște presupuse lipsuri. Trebuie amînat procesul pînă la atacul viitor.

— De ce pînă la atacul viitor? Doar și azi-noapte a fost un atac.

— Aiurea! Asta n-a fost atac. A fost doar o hărțuială. Îmitrebuie un atac serios! Nu poate întîrzia prea mult, ar fi vorba de cîteva săptămîni. Cu totul. Dacă s-ar putea amîna cîteva săptămîni, aș putea motiva lipsurile. Atunci aș scăpa.

Căpitanul ar scăpa, dacă s-ar porni un atac serios. Căci cel de azi n-a fost serios. Dar dacă vine un atac serios cine mai scapă? Se vor duce o mie de Kamincki și va rămîne cel de la aprovizionare.

— Și ce-ar trebui să fac?

Căpitanul zîmbea.

Ar trebui întocmite niște acte mai complicate, scrise cu viclenie, la care tribunalul militar ar răspunde, la care am răspunde și noi. Cu totul, cîteva săptămîni.

A aflat că de un asemenea om de la aprovizionare depind multe. El dispune de lapte, el dispune de vinurile îmbuteliate. El împarte hrana ofițerilor și de el depinde dacă meniul e mai bun sau mai rău. Are o mare libertate de mișcare. Dacă îi va întocmi acele așa cum dorește poate să primească o funcție comodă, foarte comodă și îl va ajuta să plece în spatele frontului pe un post bun. Da, are să vadă că e așa. N-o să-i pară rău. Domnul Kun i l-a recomandat cu multă căldură pe domnul doctor.

Bravul domn Kun. Deci totuși. Totuși e ceva de capul lui. A demonstrat că e capabil și pe cîmpul de luptă, în fața inamicului. Da, a vorbit cu Linsingen. A pus o vorbă la marele stat major rus. E aici. A pus o vorbă. Are putere. Dar ce va fi cu restul? Cu care rest? Cei care s-au bătut mărșăluind spre front? În clipa în care ar fi trebuit să

fie pătrunși de sentimente mărețe? Cei care se pălmuiau în clipa extazului sfînt? Nici nu-i cunoaștem. Dar acum Kamincki e culcat acolo, acoperit cu mantaua, iar lui Sipos i se taie piciorul cu ferăstrăul. Va fi un atac serios și se vor tîrîtemîndu-se de moarte, iar el, undeva în spatele frontului, va fuma înțepîndu-și trabucul cu o scobitoare ca să aibă ventilație. Se poate?

— Primesc, domnule căpitan.

— De altfel, batalionul are nevoie de un ofițer cu aprovizionarea și acela vei fi dumneata. Oricum trebuie să fie cineva. Să zicem că dumneata vei conduce gospodăria ofițerilor. Va fi foarte frumos. Trebuie să fie și acolo cineva. Poți veni și pe-aici. Dar n-are rost să dai buzna.

În după-amiaza zilei în care primise botezul focului s-a adîncit în studiul unui imens dosar de acte, citind cu interes descrierea amănunțită a furturilor dictatorului de la aprovizionare. Noaptea era liniștită și după ce a controlat observatorii și sentinelele, s-a întors grăbit în adăpost pentru a începe să redacteze sîrguincios actul de răspuns. Intendența militară va avea cu ce să-și bată capul.

„Țeava tunului e luminată de flăcările focului de tabără!“ gîndi și i se păru pentru o clipă că vede în fața lui un locotenent cu chip de copil. „Vom vedea“, își zise, tresărind la sforăitul ordonanței.

Auzi zgomote în fața adăpostului; mai scrise încă ceva pe coala întinsă pe masa improvizată.

„Onoratăcomisie...“

Zgomotul se auzi iar; ieși, se uită în jur, și pe o bancardă îl recunosc pe Peti Sándor, pe care cu o jumătate de oră înainte îl văzuse la postul de observație. Peti Sándor era culcat pe o bancardă și părea că doarme. Își proiectă lumina lămpii într-acolo și întrebă ce se întîmplase.

Au întors capul lui Peti Sándor, ca să-l vadă, dar pe partea cealaltă nu mai exista mica lui mustață neagră, n-avea sprînceană, n-avea ureche, n-avea tîmplă. Pe partea cealaltă nu rămăsese decît dantura înșîngerată a lui Peti Sándor; din partea cealaltă nimeni n-ar putea spune că omul a fost agent de legătură.

CAPITOLUL XVI

Nu i s-a cerut socoteală nici pentru Peti Sándor, agent de legătură căruia i se vedea însîngerata dantură, precum o reclamă pentru pastă de dinți. Trebuia să raportezi. În general, despre toate trebuia să raportezi.

„Odată au să mă pomenească și pe mine într-un raport, gîndea. Plutonierul major își va uda creionul cu salivă, va face un cerc ori o mică cruce strîmbă în dreptul numelui meu. Locotenentul major va scrie cu cerneală la statul major, vor raporta mai departe scriind la mașină. La Pesta voi figura pe o listă tipărită. Telegrama va fi dusă prin pădure și la cîrciuma doamnei Deák o vor întreba pe poștărița bătrînă ce-i nou. Are să spună: nimic, duc o telegramă aici în sat, dar la familia Sepsy servitoarea aceea grăsună s-a încurcat cu un jandarm, acum au s-o dea afară...”

A strîns actele căpitanului de la aprovizionare. A intrat la popota ofițerilor, încă nu fusese niciodată și voia să-și cunoască camarazii.

Înăuntru erau patru spiriduși, patru tineri cu bărbi mari. De ce umblă ăștia bărboși? El s-a ras și azi dimineată. A aflat că se pregătesc de concediu. Vor avea odată și concediu și atunci vor să sosească acasă cu înfățișarea asta de campanie. Nu l-au primit prea bucuroși. L-au tratat cu oarecare răceală. Unul dintre ei l-a întrebat unde va lua masa? Împreună cu voi, a spus sincer, dar ceilalți l-au privit ciudat și s-au uitat unii la alții. Apoi unul spuse:

— Trebuie întîi să discuți cu domnul maior. Ție nu ți se cuvine regimul ofițerilor, trebuie să ceri audiență și să ceri să ți se aprobe.

S-a simțit jignit. Bătu scurt călcîiele. Se înclină și ieși din popotă, unde masa era deja pusă, și spre care veneau din tranșeele șerpuitoare ceilalți ofițeri ai batalionului.

„E totuși ciudat că m-am simțit jignit. Întîi Kamincki, după aceea Peti și Sipos, azi noapte au explodat grenade, a lătrat mitraliera, m-au ochit prin întuneric, și departe, departe, pe cîmpiile Volhiniei, pe cîmpul de luptă, la marginea mlaștinei Rokitno... Soția mea și-a luat, poate, rămas bun pentru totdeauna de la mine, nu văd cum îmi crește băiețelul... m-am simțit jignit din pricina halelii, și scriu onoratei

intendențe militare acte pentru un proces... Muscalul m-ar găsi acum într-o proastă dispoziție... bine că nu e nici un atac.“

După-amiază l-au chemat la batalion, maiorul i-a strâns mîna, nu-l tutuia, îi vorbea cu dumneata. I-a spus să administreze corect gospodăria ofițerilor, în ultima vreme au avut mereu doar friptură de vacă și piure de cartofi. Meniul trebuie neapărat schimbat. Nu s-ar putea face rost de ceva zarzavaturi? Chiar dacă ar fi din conserve. Să se străduiască să obțină cutare marcă de vin, se poate găsi, dar trebuie să insiste puțin. În general, speră că situația se va schimba. Are multă încredere în domnul doctor. Știe că cel de la aprovizionare îi este obligat. Trebuie să-l bați la cap. Trebuie strîns cu ușa. Începe o lume nouă. O eră nouă. Pînă acum erau la cheremul celui de la aprovizionare. Domnul doctor s-a comportat azi noapte minunat. L-a și propus pentru medalia de argint, clasa a II-a pentru viteză. Va trebui să aibă grijă. Să întocmească un meniu săptămînal. Și dacă s-ar putea...

Vocea domnului maior se cutremură.

— Dacă s-ar putea face rost de lapte...

— Se poate, desigur.

— Dar nu lapte conservat. Nu-l pot suferi. Lapte adevărat, lapte proaspăt.

— Se poate, domnule maior. Am să aduc o vacă. Are să pască în spatele liniilor.

Cînd a intrat la popotă toată lumea știa că are o protecție nemaipomenită. Acum nu-i mai deranja faptul că un om în plus va consuma din meniul lor. I-au spus că poate să stea unde vrea. Maiorul va încredința plutonul său altcuiva, desigur, și el se va îngriji doar de hrană. Poate să stea oriunde. Nici nu e nevoie să vină în tranșeele din linia întâi.

După masă o căruță a venit să-l ia, l-a dus vreo șase kilometri în spatele frontului. În împărăția căpitanului cu aprovizionarea. A predat actele pentru proces. Citindu-le, cel de la gospodărie i-a spus că sînt excelente. Treabă cinstită. Dar trebuie bătute la mașină. Au trimis după domnul Kun. Și iată că noaptea, pe cînd dincolo de geam, dinspre front se zăreau străfulgerări și se auzeau tunurile, el fuma țigări „Memphis“ și-i dicta domnului Kun actul pentru proces.

De la intențența militară a sosit o înștiințare confidențială. Cică întocmise o întîmpinare excelentă. Nici nu s-a

întors în prima linie pînă la sosirea acestei înștiințări. A trebuit s-o aștepte două zile, dar apoi a cerut de la căpitan totul. Lapte, vacă sau lapte proaspăt în fiecare zi. Vinuri îmbuteliate. Țuici și lichioruri. Și-a amintit că are nevoie de alune. Vrea o prăjitură cu alune. Dacă nu sînt alune, să se aducă. Din Luck, acolo sînt. Ciocolată. Vanilie. De toate. Conserve de legume. Tot ce i-a venit în minte. Să i se dea o carte de bucate. Dacă nu e, să se facă rost.

Îlșantaja pe căpitanul cu aprovizionarea.

A primit totul și căpitanul zîmbea.

I-a spus că poate să facă rost de orice, că nu există lucru de care să nu facă rost. Totul se poate aranja.

S-a întors pe linia frontului cu căruța încărcată. Aducea meniul pe o săptămînă și micuții candidați-cadeți bărboși, ca și ofițerii, bărboși și ei, clătinau neîncrezători din cap.

Spuneau că tot ceea ce se afla în căruță li se furase pînă acum.

Maiorul l-a dus în camera lui. Atunci a scos din buzunar o sticlă, spunîndu-i maiorului că în fiecare dimineată pe masa lui va sta o asemenea sticlă plină cu lapte proaspăt.

Maiorul a scos capacul sticlei, și-a turnat, bînd cu nesaț, laptele proaspăt, după care și-a chemat aghiotantul.

În așteptarea aghiotantului, maiorul se plimba prin toată camera gînditor, tăcut și fericit. Aghiotantul a intrat, a salutat și maiorul i-a dat cîteva ordine:

— Domnul candidat-cadet n-a primit încă răsplata și recunoașterea vitejiei sale din ziua de douăzeci și șase... Cine știe cînd va sosi decorația? Trebuie propus pentru avansare. Asta merge mai ușor.

A ieșit pînă în prima linie, s-a plimbat prin tranșee și a intrat în adăpostul unui pluton. Pe jos, pe niște paie îngră-mădite unii dormeau, alții fumau. Era liniște și fum și pu-toare de oameni înghesuiți. Un miros înnăbușitor și o liniște înnăbușitoare. În semiobscuritate, văzu în mîna unui soldat ceva care ardea și sfîrîia. Pe o joardă erau înșirate niște bucățele de slănină. Printre bucățelele de slănină, hîrtie. Soldatul aprinsese hîrtia și la flacăra ei se frigea slăcina. Ea sfîrîia.

Privind flacăra își aminti de fiul lui Csutor János. Era într-un pluton străin, pe ăștia nu-i cunoștea, nu știa că și fiul lui Csutor e aici.

— Tu ești, János?

— Eu!

János nu părea nici bucuros nici uimit. Abia dacă-l privi.

— Ei vezi, János, că și eu sînt aici.

— Aici, afară, spuse János și-l privi cu niște ochi în care parcă se putea vedea o anume apreciere.

— Apăi, de ce tot aprinzi hîrtille astea?

— Afum slănina.

— De ce o afumi?

— Pentru că e așa de împruțită că nu se poate mânca. O afum nițel. Așa nu se simte. Toți facem așa.

I-a dat o conservă lui János și i-a spus că va avea grijă de hrană. L-a întrebat dacă nu are ceva de transmis acasă. Dacă vrea, îi face o scrisoare. Va scrie acasă că s-au întîlnit. Îi vor spune soției lui. Să scrie?

— O să scriu doar că ești sănătos. Că sînt și eu aici.

János zîmbi ciudat, strîmb. Dădu din mîină.

— Nu trebuie să scrii nimic.

S-a întors la popotă, acolo se pregătea deja masa pentru o gustare. Era și maiorul. S-a dus la el.

— Domnule maior, vă rog, mă străduiesc să îmbunătățesc și hrana soldaților. Cred că voi izbuti.

Maiorul se încruntă.

— Nu e bine, fiule, să faci pe eroul. Dacă te angajezi la prea multe, nu termini nimic ca lumea. Ne-ai adus și așa servicii destule și frumoase. Sînt mulțumit și nu e bine să exagerezi.

Băieții păreau cam fără chef. Mai ales doi aproape că nici n-au vrut să stea de vorbă cu el. I-a și întrebat dacă au vreun necaz.

Aveau. La distribuirea lichiorurilor unora li s-a nimenit anason și ăia erau furioși.

— Dar toate aveau aceeași marcă, lichior Bacewski.

Etichetele erau la fel, dar cum se poate îngădui ca un locotenent să bea anason, în timp ce un cadet bea lichior de portocale? Asta înseamnă bășcălie, curată porcărie.

A promis că le va da un supliment celor care au primit anason.

Aveau încredere în el. I-au spus că dacă într-adevăr le dă suplimentul nu e nici o supărare. Dar așa să fie.

A mai stors cincizeci de conserve de la cel cu aprovizionarea, pentru plutonul în care era fiul lui Csutor. Mai mult nu se putea. Administratorul i-a spus că îi cere o treabă foarte grea. N-a insistat, cînd și-a dat seama că merge așa de greu. Simțea un fel de mulțumire și-i venea să-și frece mîinile de bucurie. Cît de bine reușise, ce bun la suflet era!

Și-a dat seama că de undeva, dinlăuntrul său, urca un zîmbet disprețuitor, aproape batjocoritor: „Poate vreți să se publice o știre la gazetă, despre fapta asta bună?”

S-a trezit rușinîndu-se, roșind pentru toată criza asta de altruism. A ajutat un cerșetor.

„Ține omule, dar să nu te mai văd pînă la viitoarea vi-neremare!”

CAPITOLUL XVII

Administratorul i-a spus că-i pregătește o mare surpriză. O surpriză foarte plăcută. I-a mai spus că atacul nu poate întîrzia mult, și că, slavă domnului, toate treburile sînt în ordine. Poate că va mai trebui un singur act. Cel mult unul.

Surpriza a sosit într-adevăr. De la intendența militară se pare că sosise din nou o înștiințare confidențială, deoarece căpitanul l-a chemat la el și i-a spus mulțumit că acum necazul s-a terminat. Pînă acum n-a vrut să-i comunice surpriza pentru că ar fi putut să aibă oricînd nevoie de el, dar actul redactat e suficient cel puțin două luni. Surpriza e că îl trimite acasă pentru o săptămînă. Va raporta că bucătăria popotei nu poate fi aprovizionată cum trebuie și îi aranjează să fie trimis acasă pe vreo opt sau zece zile pentru cumpărături.

Încă în acea după amiază maiorul trimise după el. Îi aduse la cunoștință că trebuie neapărat să meargă acasă, și trebuie să-și îndeplinească misiunea conștincios. Va pleca la Pesta. Va primi hîrțile chiar în seara asta, iar mîine dimineață va porni.

Peste o oră era plin de comisioane. Lui Répás trebuia să-i aducă de acasă aparatul de fotografiat. Mitics a trimis acasă o scrumieră sculptată dintr-o grenadă. Ordonanța lui

l-a rugat să-i expedieze de la poșta din Pesta tricoul și cizmele de iarnă.

Maiorul i-a încredințat două lăzi uriașe pe care trebuia să le predea, personal, soției lui. Locotenentul major Fridek îl chemă în adăpost, acolo unde în prima seară îl întrebese dacă e un bun ostaș. Locotenentul major Fridek era de data asta iarăși în rezervă cu compania. Era ceva mai cald, pe la mijlocul lui aprilie, dar locotenentul major Fridek purta tot căciula aceea haiducească din piele de oaie albă. Locotenentul major i-a spus lăcrimînd: Sărmana, buna, scumpa, micuța mea soție, sărmana, buna, scumpa mea soțioară...

— Îi duci scrisoarea asta. Treci peste podul Margareta, cotești la stînga, găsești casa foarte ușor.

Lăcrimile îi curgeau șiroind.

— Am scris exact totul. Dar îți spun și ție. Să se fotografieze neapărat, să aduci cu tine fotografia. Să se fotografieze cu fetița mea, cu Jucika. Iar cînd va trebui să te întorci, să trimiți după pachet. Soția mea îți va încredința un pachet, te rog să ai mare grijă de el. Specialitatea nevastei mele e ficatul cu smochine. Are să trimită și un ficat cu smochine. Ai să-l guști și tu. Așa ceva n-ai mai mâncat de cînd ești pe lume.

Locotenentul major Fridek plîngea în hohote, iar el se gîndea că într-adevăr încă nu mîncase ficat cu smochine. Călătorea spre casă.

Vedea din nou mormintele soldaților, vedea din nou granițele țărilor, vedea micile așezări omenеști cu ogoarele lor înverzite, cu caprele lor înconștiente și cu vacile lor cinice. Dulăii înțelepți ședeau culcați în fața caselor și, în cîte-o gară, șeful dădea onorul cu o pedanterie revoltătoare.

Avea ordinul de serviciu în buzunar, acolo era însemnată cu exactitate ruta. Trebuia să meargă spre Cracovia. Nu avea voie să-și viziteze casa. A telegrafiat familiei încă din drum ca să meargă la Pesta unde vor putea fi cîteva zile împreună.

Cînd termină comisioanele, îi sosiră nevasta și băiatul. În bucuria cea mare se amesteca ceva rușinos, ceva de tăi-nuit. Un subiect nepermis. Un lucru despre care trebuia să taci.

Nici n-au vorbit despre el. Despre ceea ce era acolo, pe front.

S-au bucurat unul de altul, fierbinte și trist.

Cutreierau orașul. Au intrat prin cafenele, prin cofetării. La „Hauer“ își luau gustarea studenții de la Conservatorul de artă dramatică. Pe strada Váci se purta monoclu. În fața la „Hangli“ mușteriii ședea la mese, sporovăiau, bîrfeau. Oamenii purtau monoclu ca în vremuri de pace. Vocabularul li se îmbogățise întrucîtva. Nu spuneau: „Jancsi și-a dat examenul.“ Spuneau: „Jancsi a răcit pe front. Acum e în Tatra.“ Anul trecut Jancsi răcise la patinoar. Acum a răcit pe front. Dar și anul trecut se dusesse să se vindece în Tatra.

La porțile din dos ale teatrelor, cavalerii așteptau femeile.

La restaurantul „New-York“, în salonul Napoleon și la balcon era un chelner nou. Cei vechi căzuseră. Trebuiau schimbați. Se organizau tot felul de acțiuni. Societăți de binefacere. Surorile de caritate credincioase și aceste zîne binefăcătoare erau suspectate — după-amiază la o cafe-luță — că fură. Despre surori se spunea că vor să se mărite. Sau chiar se spuneau lucruri rele. Numai că ele aveau gazete separate unde le apăreau pozele, unde erau lăudate. În ziare se scriau despre front lucruri complet aberante. A cumpărat un ziar în care se scria despre o baie de pe front, de parcă tot frontul de la Ypres pînă la Marea Neagră n-ar face altceva decît baie și schimbarea lenjeriei. Și ca și cum grija cea mai mare a fiecăruia ar fi să le spună glume redactorilor și să învingă mîine.

Acasă, aici, oamenii cunoșteau cinci-șase tipuri de soldați.

Citind ziarele omul își imagina că sînt soldați care spun povești sentimentale, după care se avîntă cu entuziasm împotriva baionetelor dușmane. Totăștia sînt răniți sau mor a doua zi. Aceste răniri și morți sînt servite în gazete de parcă respectivul le-ar fi comandat pentru sine. De parcă numai de el ar depinde. Tonul era stropit cu tot felul de sosuri: păduchele frontului, oamenii umezi și plouați, milioanele și milioanele de defetiști și cartofori, horcăind, bețivi, muribunzi, putrezind printre sîrmele ghimpate, nădăjduind, tremurînd încremeniți de frig. De parcă vreo mare comuni-

tate frățească le-ar da acest elan, de parcă un singur gând i-ar frământa într-un dens, veșnic și slăvit aluat.

Odată, se plimba pe strada Váci cu soția. Un maior venea din față. I-a dat onorul. Maiorul l-a privit. A venit spre el.

— Unde ți-e sabia, candidat-cadet?

Într-adevăr, în ultima vreme nu purta sabie. Nu avea nevoie de sabie. Nu s-a supărat. Se miră doar. Da, unde este sabia? De fapt, el ar trebui să se înfățișeze cu sabia la șold.

Maiorul îl interoga.

— Poate că ești bolnav? Arată-mi actele.

Lumea de pe stradă s-a adunat în jurul lor și toți așteptau curioși urmarea.

Nu voia să fie ironic. Nu ar fi vrut să dea răspunsuri provocatoare.

Lumea se adunase privindu-l cu mare compătimire și simpatie. Se uitau furioși la maiorul parfumat, cu pantofi de lac, elegant, subțire, arogant ca un om de lume, și care îl grăbea. Iar el, cu cizme, cu o plăcuță de aramă la chipiu. Pe plăcuța de aramă o inscripție mândră: Armata a IV-a. Începu să vorbească în liniștea încordată, puțin moleșit, obosit:

— Vă rog, domnule maior... Eu nu port sabie nici pe front.

Ochii oamenilor străluceau. Buzele s-au strîmbat într-un zîmbet încurajator. Liniștea deveni și mai încordată, și atunci continuă mai cu curaj:

— Poate nu știți, domnule maior, că pe front nu purtăm sabie? Cred că nici pe strada Váci n-am de ce să mă tem. Cred că sînt în siguranță și fără sabie.

Strada urla. Aclama.

Deodată frica mulțimii de soții, copii, tați, frați, chiu-langii, încorporați, reformați, dezertori se dizolvă. Izbucnea o furie ascunsă, nedeclarată.

Maiorul nu și-a putut nota nici măcar numele. Trebuia să plece dacă nu voia să producă scandal, trebuia să dispară pentru că dacă nu s-ar fi strecurat repede din mulțime, în atmosfera creată brusc, ar fi putut să se înmulțească cu o grozavă repeziciune un microb nou, cu totul ciudat. Așa

a rămas doar un mic episod pe care toți l-au răspîndit, zîmbind cu entuziasm. Tot atît de entuziasmați ca și de faptul că, în noaptea de nouăsprezece spre douăzeci a fost respins, cu puține pierderi, atacul pornit dinspre Kol-Malin.

Oamenii își imaginau într-un fel că există un ștand al bolnavilor, un anumit contingent de morți. Poate credeau că cel căruia i se smulge azi obrazul, mâine și-l lipește la loc, și cere să fie încadrat în alt post. Trebuia ca ei să creadă că și morții învie. Altfel n-ar fi cusut cu atîta indiferență apatică și cu sîrguință lenjeria. Nu s-ar fi topit de plăcere la orice transport de pantaloni. Desigur, numai unii aveau sarcina să coasă pantaloni. Fetele au fost repartizate la „secția întîlniri“, și sînt obligate să zîmbească soldaților, trebuie să fie emoționate dacă văd vreun rănit. Datoria lor este să fie emoționate. Și toată lumea trebuie să-și îndeplinească datoria. Și acela care afumă slămina lîngă peretele umed al adăpostului, și acela care spune glume în cafenea. E impresionantă această unitate. Încă n-a existat o asemenea concepție unitară asupra lumii.

Nu știu că fiecare soldat are destinul lui. Nu fiecare soldat. Nici măcar soldatul nu are un destin unitar. Nu e sigur că mâine mîna soldatului nu va ajunge la gunoi, în schimb, atunci, pieptul său primește o nouă decorație. Mîna putrezește pe o grămadă de gunoi și pieptul se bucură de glorie. Ce fală!

Datoria lui era să stea cîteva zile împreună cu soția și să cumpere trufandale pentru popota ofițerilor. Și să rezolve comisioanele pe care i le încredințaseră.

Le făcea pe toate cu exactitate.

Înultima zi a luat de la soția locotenentului major Fridek pachetul cu ficat cu smochine și fotografiile. De la Répás-de-acasă a luat aparatul de fotografiat.

Îșilua încă o dată rămas bun de la familie. Despre cele de acolo n-au vorbit nimic. Soția și copilul aveau datoria să-l aștepte. Să fie triști și să-i usture inima. Să tremure pentru el. Cine le-a încredințat acest rol? Indiferent cine ar fi fost, au fost nevoiți să-l primească. S-au îmbrățișat în gară cu o nesfîrșită tristețe, cu inima grea, și-a sărutat băiețelul cu disperare, și s-a urcat în trenul spre Cracovia.

CAPITOLUL XVIII

Trenul zbura spre Lublin și legionari polonezi expediau ilustrate de prin gări. Ar fi trebuit să știe despre Lublin întâmplări frumoase căci orașul era pomenit adesea. Avea un nume cu rezonanță, dar nu reușea să-și amintească nimic despre orașul care se zărea pe dealul din depărtare. În ultima zi primise de la locotenentul major Fridek o scrisoare, în care acesta îl înștiința că i-a sosit avansarea la gradul de cadet. Locotenentul major Fridek marcase scrisoarea cu o stampilă, comunicându-i că poate să-și coasă imediat gradul, iar la nevoie se poate legitima cu această scrisoare.

Avansarea însemna o mică bucurie, însemna niște bani. Dacă războiul durează mult ar putea chiar să facă niște economii. Dar și el ducea pe front fiecăruia puțină bucurie. A predat lăzile maiorului, i-a adus lui Répás aparatul de fotografiat, duce conserve de mazăre și compoturi conservate, duce gulii timpurii și păstrăvi în ulei, brânză de Ementhal, salam. Da, duce chiar și fotografiile pentru domnul locotenent major Fridek, iar în pachet se mai afla și ficatul cu smochine. Pe asta îl poartă ordonanța în compartimentul de clasa a III-a. E un brav flăcău șvabul acesta, căruia i se poate încredința orice. Schwarzkopf poartă grija ficatului cu smochine și a fotografiilor.

Astfel e răsplătită mica bucurie pe care Fridek i-a provocat-o comunicându-i avansarea. Păcat că n-a putut să le facă părinților o vizită, și se pare că nici ei n-au putut veni. Lor li se pare că pe front siguranța e mai mare, cu toate că mâine îl vor da afară din slujba aceea și atunci poate că nu se vor mai întâlni niciodată. De ce să-l dea afară? Tocmai acum, când face fiecăruia câte-un serviciu, când le îmbunătățește hrana, când...

Schwarzkopf venea pe coridorul vagonului cu o față neobișnuit de ceremonioasă. Și-a lipit călcâiele.

— Domnule cadet, vă raportează cu supunere, au mâncat un pachet.

— Ce-au făcut? Ce-au mâncat?

— Un pachet pe care mi l-ați încredințat, l-au mâncat...

— Cum l-au mâncat? Cine l-a mâncat? Pentru ce l-au mâncat?

— Azi noapte, pe cînd dormeam, au desfăcut pachetul și-au mîncat tot ce era în el. În trenul ăsta mai călătoresc niște răcani, au crezut că e pachetul meu și că mi-au jucat o festă. Au mîncat din pachetul pe care l-am adus de la soția comandantului de companie, locotenentul major Fridek.

L-a apucat durerea de cap. L-a lăsat acolo pe Schwarzkopf, a intrat în compartiment.

Lui Fridek îi lasă gura apă, privește spre apus, undeva pe cîmpul de luptă din Volhinia. Așteaptă pachetul. Ficatul cu smochine. Ce să spună? Cum să înceapă? Poate n-o să fie nici o nenorocire și în Luck îl va înlocui cu altceva. Numai că nu se poate înlocui cu nimic.

Încerca să se liniștească. „Fii înțelept, domnule cadet. Domnule avocat, pentru Dumnezeu, ai puținică minte. Ce crezi, doar e război. Se înmormîntează reclame dentare și, de după deal, se trage. Bile mici de oțel țîsnesc spre oameni și grinzile de beton sînt sfărîmate de explozii. Fiul ciobanului nu îndrăznește să scrie acasă: sînt sănătos, dragă taică. Ciobanul păzește dinamita lîngă semănături. Printre oameni cad ciorchini roșii ca focul și picioarele sînt sfîrțecate cu cizme cu tot. Zîmbiți, domnule cadet. Țeava tunului e luminată de focul de tabără, domnule cadet. De la Ypres la Marea Neagră se dau lupte și se azvîrle cu ură necruțătoare, și cruci de mesteacăn stau albind pe mormintele ostășești din întreaga Ucraină. Ce vreți cu ficatul ăsta cu smochine, domnule cadet? De ce nu rîzi, domnule cadet?!“

Îngara următoare a intrat în compartiment un locotenent austriac. A intrat în vorbă cu locotenentul și i-a spus, rîzînd cam strîmb, că se întoarce pe front, că vine de acasă și că soția i-a trimis domnului comandant de companie ficat cu smochine, dar că pe drum l-au mîncat soldații. Neplăcut, interesant, nu-i așa?

Locotenentul l-a privit de deasupra ochelarilor, bănuitor, și a întrebat dacă întîmplarea s-a petrecut noaptea.

— Da, noaptea, au vrut camarazii să-i joace o festă soldatului, ordonanței mele, căreia i-am încredințat pachetul, și i-au mîncat ficatul.

Locotenentul clătină din cap sever și spuse rece că ar fi trebuit să aibă grijă și că așa ceva n-ar fi trebuit să se întîmple. În general, ordinul superiorilor trebuie îndeplinit totdeauna cu conștiinciozitate, dar tinerii nu sînt niciodată

destul de prudenți. Lui nu i s-ar fi putut întâmplă așa ceva, el îndeplinește toate sarcinile cu aceeași punctualitate și, dacă ar fi ținut pachetul în compartiment, cu siguranță nu se întâmplă catastrofa. *Katastrofe*, așa spunea.

Începusă-i explice locotenentului ce perspective sînt. Poate că rușii atacă deja, poate că plutonul său are pierderi și că l-au propus pentru medalia mică de argint, că înainte, la începutul războiului huserii atacau nebunește și că soldații ar trebui aprovizionați ca lumea, și că într-un atac mare, dacă trupa se înghesuie în spate, oamenii nu se vor putea refugia pe îngustul drum de bușteni, se vor zvîrli unii pe alții în mlaștina Rokitno, se vor năpusti pe îngustul drum de bușteni, vor cădea în mlaștină, se vor prăbuși mulți și vor pieri înecați.

Locotenentul ripostă: asta nu exclude grija pe care trebuia să o poarte pachetului comandantului de companie, întâmplarea nu este scuizabilă. Flăcăul trebuie pedepsit, dar răspunzător e, întotdeauna, comandantul.

Gîndurile i se încîlciră. Simțea din tălpi pînă în creștet răspunderea pentru pachetul pierdut și toată noaptea se zvîrcoli neliniștit. Cînd se luminează de ziuă, nu se uită afară, nu era curios, iar cînd sosiră în gară, nu-și mai aduse aminte de fața moale și caldă a copilului, nici de ochii umezi ai femeii, și nici de faptul că nu și-a putut vedea părinții. Dîrdîia neștiind ce o să-i spună locotenentul major.

Nebunie. În gazetă scria că Brusilov și-a început ofensiva pe direcția Luck, distrugînd cu foc concentrat obstacolele de sîrmă ghimpată, încercînd cu orice preț o străpungere, dar că năvala rusească se frînge datorită rezistenței nezdruincinate a eroicilor noștri soldați. Tocmai ficatul cu smochine! Om în toată firea. Ar putea să-i fie rușine.

Cînd a sosit, cei de la gospodărie tocmai împachetau.

Dinspre Luck și dinspre front se auzea tot timpul un bubuit surd. Spuneau că, în asemenea ocazii, trebuie să fii gata în orice clipă. Că pe front frige acum, iar cine nu e obligat, să nu meargă acolo.

Nici vorbă, va merge! Cu cît se apropia, bubuiturile deveniră mai intense, ascuțite aproape. Nu se putea desluși clar răpăitul de pușcă de cel al mitralierei, șuieratul exploziei minelor de bufniturile tunurilor. Totul părea un gigan-

tic răpăit de tobă. Nesfârșit și fatal, lung și fără întreruperi ale respirației, uniform, puternic, înfricoșător, un răpăit accelerat de tobă.

Pe front, oamenii stăteau ascunși. Săpaseră în pământ imense adăposturi numite vizuini de vulpi și stăteau acolo la câțiva metri sub pământ. Companii întregi, întregi batalioane, regimente, poate întregul front era acum, aici, ascuns în vizuini. Doar ici-colo se vedea câte un observator. Spuneau că atîta vreme cît se trage în rafale, vor sta acolo jos. și doar cînd va începe ofensiva vor trebui să iasă și să se apere. Dacă focul încetează, ies imediat afară. Înainte de atac rușii încetează focul concentrat.

Sub pământ, băgați unul într-altul, încordați de așteptarea nervoasă, ciudată și dureroasă ca în anticamera morții. Unii stăteau în genunchi și se rugau, alții beau, alții, sufo-cîndu-se de cantitatea enormă de nicotină, trăgeau mai departe din pipă, trabucuri sau țigări.

Oamenii se străduiau să rămînă nemișcați și neobservați, dar asta nu folosea la nimic.

Din vreme în vreme se auzeau niște nume, și cei strigați ieșeau împleticindu-se afară, cu o neputincioasă, îndărătnică și lașă supunere, afară, unde fatalitatea e trasă la sorți.

Afară, la lumina zilei, afară în răpăitul de tobă ce stinge viața, spre observatori.

Maiorul nu era acolo. I-au spus că s-a îmbolnăvit brusc și a plecat acasă.

I-au spus că au un nou comandant de batalion.

S-a dus să se prezinte. Raportă că a sosit dintr-o misiune de aprovizionare. A adus de toate.

Noul comandant de batalion nu era maior, era căpitan. Stătea pe jos și bea ceai. Ședea pe jos, pe o pătură îndoită și pe un cearceaf; în fața lui era cana de ceai și niște rămășițe de mîncare.

Nu l-a ascultat pînă la sfîrșit. L-a întrebat cum îndrăznește să-l deranjeze la masă! De la cine a învățat această comportare de civil? O să-i arate el! Și o să-l învețe că avansarea trebuie raportată, cerînd o audiență. Cum îndrăznește să se arate în fața ochilor săi? A auzit deja de el. Știe tot. Are să-l învețe minte. Acum, să dispară din fața ochilor lui. O să vadă el ce afaceri învîrte.

A plecat opărit. Îl căută pe locotenentul major Fridek, în palida lumină subpămînteană. Cel puțin îi va preda fotografiile. Și scrisoarea nevasti-si.

Locotenentul major Fridek îl văzu. Îl trase într-o parte făcîndu-i semn să meargă într-un colț unde nu-i vedea căpitanul.

Îi dădu scrisoarea și fotografiile. Locotenentul major Fridek citea scrisoarea și se înmuia. Privea fotografiile și se înduioșa. Cu o voce tremurîndă, impresionat, întrebă:

— Unde e pachetul, fiule? Ficatul cu smochine!

Îispuse totul.

Locotenentul major Fridek se întunecă deodată la față. Ochii i se înroșiră de furie. Scrișnea din dinți. Peste focul în rafale, peste înghesuiala oamenilor și peste tremuratul lor, vocea sa răsună strident:

— Mîrșăvie! Cea mai josnică mîrșăvie! Am să te aranjez eu! Am să te aranjez eu, n-ai grijă! Și eu, care voiam să te ocrotesc. Voiam să te protejez!

Stătea acolo, în camera condamnaților la moarte, exilat, exclus din comunitate. Precum un lepros.

Vedea, simțea că aici nu are loc. Îl căută pe Répás, îi dădu aparatul de fotografiat, și urcă amețit scara.

Ieși din vizuina de vulpe și o porni înapoi spre țara căpitanului cu aprovizionarea.

CAPITOLUL XIX

I-a povestit căpitanului de la aprovizionare primirea ce i s-a făcut. Acela nu prea avea timp să se ocupe de el. Împărțea ordine, punea să se împacheteze, aranja, își punea subalternii la socotit, era febril. Și înainte de masă. Căpitanul îl asigură că vor rămîne acolo cel mult pînă mîine la prînz. I-a spus apoi brusc:

— Te rog să-mi faci socoteala cheltuielilor. Cum ai folosit banii?

— Ce fel de bani?

— Cei pe care ți i-am dat pentru cumpărături.

— Am dus lucrurile în prima linie. A rămas ceva și aici.

— Nu mă interesează. Ce-mi pasă mie că le-ai dus în prima linie!? Mie îmi trebuie o chitanță. N-ai adus chitanțe, de la negustori?

— Cui i-a dat prin minte să ceară bonuri?

Frontul vuia ca un blestem subteran, amenințător și misterios.

— Mare necaz că n-ai cerut o chitanță. Întocmește-o acum, am să încerc să fac ceva. Apoi să ai grijă, împarte pe trei luni, zilele lunilor înmulțește-le cu numărul ofițerilor, iar rezultatul final cu suma alocației; așa să obții rezultatul. Telefonul zurui.

Telefona, din vizuina vulpilor, căpitanul.

Întrebadacă e acolo cadetul, și ce face. Cum a îndrăznit să se întoarcă fără ordin în spate? Să se prezinte imediat la raport.

Căpitanul i-a dat receptorul, dar nu i-a dat voie să răspundă. A răspuns în locul lui, zicînd că a fost obligat să-l cheme pe cadet pentru că acesta încă nu i-a prezentat socoteala cheltuielilor. Și că nici într-un caz n-ar dori să-l trimită înapoi deoarece încă sînt foarte multe lucruri excelente pe care trebuie să le ducă în linia întâi. Sub vălul nopții, cînd poți circula fără pericol. Îi va da cîțiva oameni și-l va pune să ducă lucrurile în prima linie.

— Domnul cadet n-a adus încă șvaițerul? — întrebă naiv căpitanul cu aprovizionarea.

— Nu. Domnul cadet nu a adus șvaițer, deși ar fi fost mare nevoie. De gătit nu se poate găti, lemnele jilave nu pot fi folosite, ar fi fost foarte bine dacă ar fi adus șvaițer.

Ofițerul cu aprovizionarea i-a făcut cu ochiul ștregărește, a pus receptorul în furcă și i-a spus zîmbind:

— Să nu-ți pese de el.

— Cum să nu-mi pese, cum să nu-mi pese? Nici vorbă că-mi pasă, mă duc cît mai repede pe front.

Se împrietenisera și se tutuiau, intendentul îl prețuia foarte mult. Acum, însă, clătină din cap dezaprobat și îi spuse cu răceală:

— Păi, fiule, faci cum vrei. Dar nu pleci pînă nu e gata socoteala.

Trebuia să se asigure. Luase hîrtia și socotea. Seara se apropia încet și el înmulțea. Și aduna. Își bătea capul ca să-și

aducă aminte. Guliile. Cît au costat guliile? Dar conservele de mazăre? Cu cît le-a cumpărat? Le-a cumpărat la kilogram? Ar fi trebuit să împartă cu fracții zecimale și să înmulțească. Nu mergea. Îl prididise sudoarea.

A intrat amărît la intendent.

— Domnule căpitan, te rog, nu mă pot descurca. Restitui toți banii pe care i-am primit. Încă nu mi-am ridicat leafa de cadet. O dau toată. N-am să fiu niciodată gata.

— Fiule, leafa aia să ți-o ridici. Ți-am pregătit-o într-un plic. E al tău. Poftim. Trebuie să iscălești. Dar aici nu e vorba de bani. Eu am predat deja socoteala și actele au fost înregistrate! Decontarea trebuie făcută cu chitanțe, nu cu bani. Asta e socoteala pe care trebuie s-o predau. Ea trebuie să existe.

Și-a luat banii, a început să linieze o nouă coală de hîrtie, bătaia de cap începu iarăși.

Se făcu seară și frontul, văzut de aici de la fereastră, scînteia ca un cîmp înflăcărat. La cîtiva kilometri de birourile eșalonului de aprovizionare cădeau deja grenade, iar mii și mii de schije incandescente zburau prin noapte.

Opt ori șase, opt ori șase, opt ori șase, repeta mecanic și gura i se crispa. La cîte un rezultat făcea proba, și-atunci vedea că poate să o ia de la capăt. Nici o socoteală nu era bună. Prin fereastră se strecurau gemete. O mașină fornăia. Ieși și văzu răniți zăcînd claie peste grămadă în mașină, precum niște saci vechi.

Căpitanul îi spuse că gemetele vin mai ales de la acei care au fracturi.

Sau de la cei care înnebunesc.

Știa, pentru că în cursul după-amiezii înnebunise Kovász-nai. Fusese argat la o fermă și-l puneau la treabă aici, la eșalonul cu aprovizionarea. L-au trimis cu bucătăria în linia întîi și, cînd un glonț a trecut șuierînd pe lîngă el, a înnebunit așa, fără nici un motiv. Există și asemenea cazuri.

Căpitanul din vizuina de vulpe telefonă din nou, după miezul nopții, anunțînd că se poate aduce șvaițerul. Și dacă e, ceva salam și ceva pîine.

Îi predă căpitanului cu aprovizionarea socoteala pe care o întocmise în sfîrșit. Acesta n-a aruncat nici măcar o privire asupra ei. A zis doar că e bine. A mai spus că are să-i dea niște șvaițer și ceva salam.

— Chiar azi, la brutărie, s-au copt niște chifle. Du și din alea.

Împachetarea lucrurilor a durat câteva ceasuri. Căpitanul de intendență spuse că acum e totuna și că nu e nevoie să se grăbească. A mai spus că-i pare foarte rău că pleacă. I-a făcut un mare serviciu. Eșalonul cu aprovizionarea va porni îndată ce se face ziuă. Aici nu se mai poate rămîne. O știe preabine. Vor porni înspre spatele frontului. Alimentele pe care nu le poate duce trebuie distruse. Speră însă să poată lua cît mai multe. Cu asta procedura judiciară a intendenței militare încetează, pentru că acum poate dovedi orice. Asta așteptase. Atacul. Să fie obligat să se miște. Căci acum tot ceea ce lipsește trece la contul „abonamente“.

Rămase uluit. Cum poate să facă așa ceva? Își părăsește postul? Și ce crede? Că peste aceste obstacole de sîrmă ghimpată poate trece picior de om? Și peste tranșee. Și prin focul de mitralieră. Și prin fața tunurilor. Și peste baionete. Sau că ăia, acolo pe front se vor preda? Pe ce contează nenorocitul ăsta de la aprovizionare? Înseamnă că ăsta n-a fost niciodată pe front, dacă își închipuie...

Vor respinge atacul și peste trei luni totul va fi iarăși ca înainte.

Căci dacă începe atacul, cercetașii și plantonul raportează, oamenii ies în fugă, începe lupta corp la corp, intră în funcțiune aruncătorul de flăcări... Nu pricepea.

Intendentul și-a luat un rămas bun călduros.

— Dacă vrei să rămîi, rămîi. Dacă vrei să vii cu mine, te iau pe propria mea răspundere. Am să trimit cu hrana pe altcineva.

— Nu se poate. A sosit momentul. Nimeni nu-și poate ocoli destinul, și nici nu vreau.

— Nu transmiți ceva acasă? Ce să scriu în numele tău acasă?

— Ce-ai scrie? Am să scriu eu mîine.

A ridicat receptorul și i-a telefonat căpitanului că abia acum poate porni. Se va grăbi. A trebuit să aștepte lucrurile. Duce și chifle proaspete.

Căpitanul i-a spus că e în ordine. Chiflele proaspete sînt binevenite. Se bucură. Pe front e foarte cald. Are noroc că situația a evoluat astfel. Cînd sosește să se prezinte reglementar. Poate că n-o să-l pedepsească. În orice caz, să

se grăbească. Pe drum, să aprindă focul în bucătăria de campanie și, pe cînd sosesc, mîncarea soldaților să fie gata.

Plecă odată cu ivirea zorilor. Bucătăria mergea încet, la pas, oamenii păseau agale în urma căruței. Era vioi, proaspăt și fericit. Simțea sub picioare elasticitatea pămîntului umezit de ploaie, și prin gura-i deschisă șiroia în plămîni parfumul aburit al ierburilor.

Convoiul mergea încet. Oamenii găseau mereu cîte ceva de aranjat. S-au oprit. Au spus că a venit momentul să facă focul în cazan. Tîndăleau. Zadarnic îi îmboldea, zăboveau parcă într-adins. Au deschis cazanul, l-au închis. Amestecau mîncarea. Au spus că nu e bună. S-a stins focul. Erau cam la o oră de front și, chiar mergînd la pas, ar fi putut să fie deja acolo, iar ei erau pe drum de aproape patru ore.

Au ajuns la drumul construit din buturugi, după aceea urma dealul, iar după deal linia întîia. Cu vizuinele de vulpi, cu observatorii, cu locotenentul major Fridek. Cel căruia soldații îi mîncaseră ficatul cu smochine.

În mlaștină plescăia mereu ceva, ba aici, ba acolo, apa plină de mîzgă țîșnea împrîșcată. I se păru că sar în apă niște broaște.

Deodată, nu departe de ei, se ridică o imensă pîlnie de noroi, și apoi recăzu în mlaștină.

Soldații s-au oprit. Așteptau. Apoi au spus: S-a sfîrșit. Nu sînt broaște care sar, ci schije care plesnesc mîlul.

Înapă cad gloanțe.

— Ce-a fost de-a împrîșcat mlaștina atît de sus?

— O grenadă, dar a crăpat.

Caii începură a se ridica în două picioare. Plutonierul major declara că nu se mai poate merge mai departe.

— De ce nu se poate?

— Nu vor caii. Am să mă întorc și am să încerc pe alt drum. Pe aici nu vor.

Bucătăria nu-i așteptase ordinul. S-a întors din drum lăsîndu-l acolo. Soldații voiau și ei, cu toții, să meargă cu bucătăria.

Bucătăria nu era în subordinea lui. Se prea poate ca ei să cunoască mai bine drumul de căruțe.

— Dar trebuie să vină și cu mine cineva.

Nimeni nu se mișca.

Și-a scos revolverul.

— Trei oameni vin cu mine și fiecare duce câte un sac. Chifle, salam, cașcaval.

CAPITOLUL XX

Cei trei soldați își tîrșiau picioarele pe drumul podit cu bușteni. Fiecare avea în spinare un sac. Într-un sac — chifle, în celălalt — salam. în al treilea — cașcaval. Pe deasupra îi mai strivea și greutatea puștilor. Și ranițele. Cu cît se apropiau de deal, cu atît mai des zumzăia câte un bondar neobișnuit și nevăzut. Știa că e o bucată de oțel care zboară șuierînd și că dincolo e o altă bucată de oțel care zumzăie. Care face să clipească mlaștina. Din norii creți de deasupra dealului plouă cu schije; pocnituri și răpăieli de tobă ale unui marș al morții. Și totuși nu era înfricoșător. Poate pentru că a scăpat fără necazuri pînă acum. Nu simțea nimic, nu se revolta, nu era înfiorat de spaima războiului. Băgase revolverul în toc. Răcanii înaintau cu supunere, nu era nevoie de revolver.

Ciudat. Azi a scos pentru prima dată revolverul. Pe cîmpul de luptă nu-l scosese. Nu-l scosese în fața dușmanului. Acum l-a scos prima dată. Din pricina salamului. Din cauza disciplinei. Sigur, sigur. Dar, totuși, azi l-a scos prima dată și, degeaba, din pricina șvaițerului.

Soarele sfîrșitului de mai ardea și soldații încovoiați cărau povara. Constatărea îl tulbură. Greșeala trebuia remediată. Trebuia să facă ceva, nu poate căra o asemenea povară, cu gunoiul în suflet nu se poate merge nici în rai.

Opri oamenii.

— Vă puteți odihni un pic.

Îmîngîia lingușitor cu vorbele, implorînd iertare și vorbi topit, așteptînd un răspuns pașnic.

— Nu ne putem odihni acum, domnule cadet. Trebuie să ieșim din iadul ăsta.

Ceva căzu iarăși sfîrșind în mlaștină și forțe nevăzute amestecau, tăiau marea de mîl.

Mergeau fără oprire, gîfîind, transpirînd; soldații se grăbeau.

Străbătuseră drumul de bușteni. Începea panta dealului. Obiecte metalice străluceau pe coastă, la cîțiva pași de el. Ce puteau fi? Capace de grenadă, din aramă. Le recunosc cu bucurie. Va lua unul și-l va păstra ca amintire. Un lucru ca acesta are valoare numai dacă îl găsești chiar tu. Va lua neapărat unul, ca amintire. Fugea spre obiectul de metal, nu voia să-i oprească pe răcani pentru atîta lucru, o să-i ajungă din urmă. Fugea de parcă ar fi zărit un fluture ce zbura spre dealul pietros; de parcă ar fi alergat după o floare la marginea pădurii de-acasă. Întinse mîna după capac fără griji, și ușor, și cu o mică bucurie dintre cele de toate zilele.

Se fripse la mînă. Era încă fierbinte. Întinse mîna după altul. Acela era deja rece. Îl ridică și fugi înapoi spre flăcăi. Nu-i vedea. Se uită în jur. Unde-or fi?

Moțăiau într-o groapă nu prea adîncă. Obuzul făcuse o groapă:

Alergă într-acolo.

Răcanii lui îl prinseră de picioare și-l traseră lîngă ei.

— Ce e, ce-i aici?

Îi apăsă fruntea spre pămînt.

— Ce se întîmplă aici?

Soldații arătau agitați spre cotitură. Acolo, în cotitură, niște oameni cu mantale lungi stăteau în picioare. Să fi fost vreo treizeci. Sau și mai mulți. Din pricina cotiturii drumului, nu se vedea exact cîți erau. Aveau mantale lungi, purtau chipie ciudate.

Erau la vreo cincizeci de pași. Se uitau și urlau înspre ei, le făceau semne. Nu se putea înțelege ce vor. Și cine sînt ăștia? Din ce armă fac parte? Căci așa ceva încă n-a văzut.

Au și puști? Doar n-or fi ruși? Și dacă sînt ruși, de ce ai lui le-au lăsat echipamentul? De ce le-au lăsat puștile?

Dintre oamenii cu mantale lungi se desprinseră doi, apropiindu-se de ei.

Unul din soldații săi întinse mîna brusc și-i scoase revolverul. Apoi îl aruncă din groapă. Cei cu mantale lungi se apropiau cu puștile ațintite înainte. Tîrîș, apoi alergînd, se apropiau mereu.

Ce-o să fie?

Cei doi străini țipau acum mai tare, făceau semne, dar nu-și putea imagina ce doresc.

Au ajuns la groapă și, unul din dreapta, celălalt din stînga, îl apucă de subțiori. În această situație incertă nu putea fugi așa de tare cum fugeau cei cu picioarele lungi, Îl țineau de subțiori și goneau cu el de i se rupeau picioarele. Deodată își săltă genunchii. Atîrna în aer, iar ăia îl duceau, gonind.

„Barza își duce puiul...” — își aduse aminte deodată de un joc din copilărie.

Ajunseră la grupul de oameni cu mantale lungi.

Abia atunci se dumiri că erau ruși. Dar cum au putut ajunge pînă aici, de ce nu li s-au luat puștile?

Cei doi care-l aduseseră îi strîngeau brațele; ceilalți s-au dus după răcani.

Îi explicau ceva, gesticulau în fața lui, urlau, nu înțelegeau nimic.

Îl pipăiră peste tot, și-au băgat mîna în port-revolver. I-au scos din buzunar capacul de grenadă, amintirea, aruncîndu-l departe. Scuturau în fața lui stiloul și gesticulau amenințător cu el. Îl luă atunci din mîna rușilor și îl deșurubă, arătînd pe mîna că are cerneală și să se poate scrie cu el. Zîmbeau și, binevoitori, i l-au băgat înapoi în buzunar. N-au găsit asupra lui nici un fel de armă periculoasă. Se sfătuiau, ce să facă cu el?

Între timp îi aduseră și pe cei trei tovarăși ai lui.

Își reveni. Îi întrebă pe flăcăi unde sînt sacii.

Păi, i-au lăsat în gorapă.

Clefăi arătîndu-le că în saci e mîncare. Rușii alergară din nou și aduseră sacii.

A desfăcut un sac, le-a arătat chiflele. Au năvălit spre sac.

Între timp se putu orienta întrucîtva. Observase deja cine le este comandant. Îl apucă de braț, îi făcu niște semne cu mîna, îi vorbi, cu toate că știa că nu înțelege. Spunea, pe ungurește, că are să distribuie chiflele, și începu să le împartă. Într-adevăr, nu erau decît vreo treizeci. Împărți cîte două chifle. Blînzi și disciplinați, soldații primeau din mîna lui pîinea proaspătă. Le dădu și soldaților săi și puse în traistă două chifle. Comandantului îi dădu patru.

După aceea își scoase briceagul. Începu să împartă salamul. Fiecărui în mod egal. Cașcavalul. Tot egal. Cel care primise se dădea la o parte și mînca lacom. Ceea ce rămase fu de asemenea împărțit.

— Dacă mai dorește cineva o porție, să vină, strigă. Rușii observară că glumește, nu înțeleseră, dar rîdeau.

După ce distribui totul, găsi în fundul ultimului sac un sul de hîrtie. La început nu-și dădu seama ce era. Trase o foaie din sul și îl trecură deodată niște fiori de spaimă.

Neplăcută treabă. Uitase. În sac erau niște manifeste, cu un text scurt. Vreo 1000 de bucăți. Trebuiau duse în prima linie. Primise ordinul să le împrăștie dincolo, în liniile rușilor. O chemare către soldații ruși. În rusește. Primise chiar și o traducere în ungurește, ca să știe ce-i cu ele. O chemare către soldații ruși. Depuneți armele! Predați-vă! Luptați pentru o cauză pierdută! Comandanții voștri ascund că am cîștigat o bătălie hotărîtoare! Ei vă ascund înfrîngerea de la Kut-el-Amara!

Comandantul rus se apropie.

Pipăi sacii. Nu simți nimic în ei. Doar în ultimul observă hîrțiile. Nici nu se uită în sac, își băgă mîna doar printre manifeste. Cotrobăi. Nimic. Niște hîrții.

Se ridică și dădu la o parte sacii, cu piciorul.

Puse doi soldați să-i păzească. Dădu cîteva ordine oamenilor săi. A înțeles doar atît: Kapitan.

Va să zică, căpitan. Îl duc la căpitan. Sau poate „Kapitan“ în rusește poate însemna și cap. Că-i vor tăia capul.

Dădu mîna cu rusul și-l bătu pe umăr. Curînd, acesta se întoarse spre oamenii săi. Mulți mestecau încă chiflele, salamul și cașcavalul.

Porniră, iar pe ei îi duceau înapoi.

Îl duceau pe binecunoscutul drum, prin tranșeea de legătură care ducea la viziunile de vulpi. Cotiturile cunoscute îi amintiră de comandant și de locotenentul major Fridek. Îl duc oare din nou acolo? La urma urmei, ce se întîmplă? Ce s-a întîmplat aici? Și dacă iarăși va ajunge în fața căpitanului său, cum îi va da socoteală de chifle? Și ce va spune despre manifeste?

Imposibil.

Înspate unul din răcani oftă:

— Sîntem prizonieri, domnule cadet.

„Am căzut prizonieri... Deci... Deci, cu domnul locotenent major Fridek... Nici măcar din cauza ficatului cu smochine... Din cauza prezentării la căpitan... Am căzut prizonieri.“

CAPITOLUL XXI

Ajunseră în linia vizuinelor de vulpi. Dar în fața vizuinelor nu se vedeau observatori și agenți de legătură. Soldați ruși mișunau prin tranșee. În rînduri dese, sus, pe parapet, stăteau culcați pe burtă, ghemuiți și ținteau, și trăgeau într-o direcție neobișnuită, opusă: spre punctul de aprovizionare. Era ciudat, cînd te gîndeai că acum trăgeau deasupra locotenentului major Fridek, asupra cadeților, asupra acelor care și-au lăsat degeaba să le crească bărbile, pe care nu le vor mai arăta acasă, deocamdată. Nu vor mi fi obiecții împotriva mîncării de la prînz, azi nu vor fi supărări din pricina lichiorului de anason. Lui Fridek nu-i mai pasă de ficatul cu smochine. Căpitanul nu mai are nimic cu el, și nu-i mai face observații că-l deranjează de la masă. Acum oamenii cu mantale lungi și fiul lui Csutor trag unii asupra celorlalți. Acolo, în fața lui, unii trag asupra celorlalți.

Cei doi însoțitori ruși s-au oprit. Au luat poziție de drepți, și au strigat în sus, spre parapet. Auzind raportul, un ofițer rus s-a întors spre ei. Fața îi era plină de praf. Purta la șold porthartă și un revolver, ca și ai lor. Avea și el în mîna un binoclu de campanie, ca și ei. Ofițerul rus s-a întors și i-a privit trist și fără chef, de parcă l-ar fi trezit din somn. Unul dintre însoțitori dădea raportul. Ofițerul aprobă din cap și privi spre el. Simțea că trebuie să spună și el ceva. Își ridică mîna la chipiu și salută. Dar ofițerul nu-l privea. Duse mîna încurcat la guler. Gulerul cămășii, după obiceiul de campanie, era scos peste gulerul tunicii. Ridică gulerul cămășii și-și arată strălucitorul și noul insemn de cadet. Ofițerul, de acolo de sus, dădu iarăși din cap. De acolo de sus, din mica poartă a morții a făcut un semn caracteristic și politicos, și-a dus și el cu plăcere mîna la chipiu. Apoi s-a întors. Numai cît nu și-a cerut

scuze din pricină că acum nu are vreme. Nu se poate ocupa cu musafirul, din păcate. Să nu o ia în nume de rău! Le-a spus ceva soldaților însoțitori. Se vedea că le dădea niște dispoziții. Și iarăși salută și se întoarce la loc.

Lîngă ofițer era un soldat care se uită atunci înapoi. Se uită spre ei cum stăteau acolo sub parapet, smiorcîind și începu să urle. Fața îi era însîngerată. Îi apărură pe ea pete negre, părul îi era răvășit, căzîndu-i într-un smoc mare de sub șapcă. Răvășitul soldat urla și-și arăta pumnul, și înjura și amenința cu pușca, și deodată întoarce țeava puștii spre ei, și îi luă la țintă cu unicul său ochi însîngerat. Vedea țeava puștii ca o mică gaură neagră.

Horcăi. Nu pricepea ce spune soldatul rus, dar simțea că se pregătește ceva groaznic și, cum pușca era ațintită asupra lui, cum ațintea îngrozitor pușca spre el, ținînd-o drept și obligîndu-l să-i privească mica gură neagră, se simți deodată cuprins de furie.

Și începu și el să urle. Nici el nu-l înțelegea pe soldat, vedea totuși ce vrea, nici soldatul nu-l înțelegea pe el, trebuia totuși să știe, să înțeleagă ce-i răspunde.

Începusă urla:

— Gunoio! Banditul! Tîlhar josnic! Acum, cînd n-am armă! Acum cînd sînt prizonier!

Îl cuprinse furia, cu o smucitură își rupse vestonul, își arătă pieptul și bătu în el cu pumnii.

— Trage aici, tîlharule! Trage, aici, banditul, trage aici, ciîne!

Ofițerul de pe parapet își apucase trist și calm revolverul și-l aținti asupra soldatului său.

— Andrei...

Soldatul se calmă brusc. Lăsă în jos pușca. O întoarce, se întoarce. Ținea pușca înspre liniile dușmane. Spre Fridek.

Ofițerul rus salută din nou. Și nu se mai uită în spate. Iar el se încheie la nasturi și agitat, roșu la față porni mai departe cu răcanii ruși. Îl duseră la un căpitan rus. La un căpitan cu mitralieră, și cu o barbă lungă. Aici se calmă. Soldații raportau spunînd: Kapitan. Deci totuși căpitan înseamnă rusește tot căpitan. Nu-i vor tăia capul. Căpitanul n-a vrut să stea de vorbă cu ei. Trăgea sînguincios rafale de mitralieră și le făcea doar niște semne, supărat. Le aruncă doar o privire fugară pe care el o prinse din zbor. Gulerul

cămășii fu ridicat din nou. Își arată frumoasele petlițe de aur cu cele trei stele de diamant. Căpitanul rus sări pentru o clipă de lângă mitralieră, îi scutură mîna cu amîndouă mîinile, și făcu semn să meargă mai departe, în spate. Arată oamenilor unde să-i ducă, pe el și pe ceilalți trei prizonieri.

Mergeau înspre spate, printr-un șanț îngust de legătură. Abia încăpeau doi, unul lângă altul. Soldații ruși veneau fugind din față, se grăbeau să iasă din linia întîi. S-a lipit de peretele șanțului, pînă și burta și-a supt-o ca dușmanul să poată trece comod.

Ăstora nu le mai păsa de ei. Li se citea pe față o ciudată hotărîre și o încordare plictisită.

În șanț plutea un miros neobișnuit. Miros crud de piele, de iuft. Un alt miros decît în tranșeele proprii. Soldații ăștia aveau un alt miros decît soldații lui.

Nu-i de mirare că furnicile recunosc drumul dușmanului după miros. Și furnica de alt neam are alt miros. Oamenii se miră cînd citesc de-astea în cărți.

Acum ăștia merg împotriva lui Fridek. Și împotriva fiului lui Csutor. Țîrul ăla îi conduce, cel care merge în față. Poate că țîrul va urla peste o oră, și el: Trage aici, tîlharule! Cînd vor aținti pușca asupra lui. Cum a putut să creadă așa ceva soldatul acela, ce om mărginit și lipsit de cavalerism trebuie să fie, adică... la urma urmei și un țăran poate fi cavaler, și poate fi lucid, și poate fi uman. Poate fi și deștept. Ar putea să știe că el... Da. El n-are voie să tragă îndărăt, el trebuie să tragă numai în față. Nu asupra sărmanilor prizonieri. Dar... oare trebuie să tragă asupra sărmanului Répás? Asupra nenorociților aceia de cadeți bărbosî? Dacă asta e regula! Asta e regula? Dar de fapt... Ofițerul acela a văzut însă de îndată ce vrea, ce intenții are. A ațintit revolverul asupra soldatului, precum făcuse și el azi dimineață. Și el a îndreptat revolverul spre omul său. E și asta o regulă? Da. Disciplină. Fără disciplină nu e război. Dar de fapt...

Mergeau agale prin tranșeea de legătură și se gîndea că acum baba trecea cu telegrama prin pădurea de la Vécse. Fridek va raporta că a dispărut, căpitanul va raporta mai departe domnului Kun, de acolo raportul va merge mai departe dactilografiat și sîmbătă numele său va fi prezent, tipărit pe lista de pierderi de pe bulevardul Kőrút. Au murit,

au dispărut și au fost răniți. El va fi printre cei dispăruți. Le vor telegrafia rudelor că a dispărut. Femeia mergea prin pădure și oprește la circiuma doamnei Deák. O să povestească că duce o telegarmă. Telegarma va sosi vineri. Tata își va pune pince-nez-ul. Sărmana mamă, cum o s-o mai doară inima. Cum o s-o doară spusele de-atunci, că pentru el nu-i e teamă. Tata va avea palpitații și-i vor picura lacrimi din ochi. Își va aduce aminte cum l-a chemat pe el în cameră și cum i-a spus: Pentru tine nu mă tem. Tu de descurci. Tu te vei întoarce. Și apoi, va scrie că a fost luat prizonier și atunci toată lumea se va bucura și sărmana maică-sa va avea totuși dreptate. Cum de-a putut prevedea?

Păi n-a trecut peste câmpul mlăștinos care plescăia de obuze? N-a trecut peste liniile inamice? N-au țintit asupra lui pușca înainte de a-l prinde? N-a ațintit în tranșee, asupra lui pușca soldatului acela rus, furios? N-a filfiit și n-a fluierat deasupra lui și în jurul lui moartea? Cum de-a știut maică-sa că va scăpa nevătămat? Cum de-a putut ști? Și-acum... atât de sigur că a scăpat? Cine-ar putea ști? Cum ar putea ști ce-l așteaptă? Dar dacă abia acum...

De cîtăva vreme unul dintre soldați a ieșit din tranșeea de legătură. Merge pe marginea tranșeei, pe parapet. Acolo, afară. A sărit înapoi în șanț. Rîde fericit și își arată piciorul. A fost rănit sub genunchi, la pulpă. Se bucură. Merge mai departe șchiopătînd și rîzînd. Dar cu ei ce-o să fie? Dacă abia acum... Mergeau de cel puțin o oră și jumătate.

Trecură pe lîngă niște baterii de artilerie. Au întîlnit un eșalon de aprovizionare. Stau lîngă un mic izvor drăgălaș. Mai încolo, în jurul unui cort, văd oarecare înghesuială. Cortul era ridicat pe o mică colină spre care se îndreptau. Au urcat pe colină. I-a primit un ofițer rus, bărbos. Și-au strîns mîna prietenos, ofițerul ar fi vrut să stea de vorbă cu el. Rusul nu știa nici nemțește. Nu puteau comunica. Și-au strîns mîna de cîteva ori.

Își aduse aminte că în geanta cu merinde avea cîteva bucăți de ciocolată și, alături de aparatul de ras, o jumătate de litru de palincă de prune. Palincă bună din Gherț, pe care i-o trimisese tatăl la Pesta prin soția sa.

Scoase palinca și o întinse ofițerului rus. Acesta o des-tupă, o miroși, apoi, bănuitor, îi restitui sticla.

Desigur. Trebuie s-o guste mai întâi el, să arate că nu e otravă. Desigur.

Luă o înghițitură zdravănă, ofițerul rus i-o luă de la gură și o ridică spre cer zîmbind fericit.

Șiroia buna palincă bătrînă din Gherț, curgînd din sticla verzuie și alunecînd cu un gîlgîit vesel pe gîtul ofițerului rus. Gîlgîia buna palincă bătrînă din sticla pe care o ținea în mînă ofițerul țarului bînd în pragul nesfîrșitei întinderi sarmatice.

CAPITOLUL XXII

Ofițerul rus a tras vîrtos din sticla cu palincă, apoi i-a strîns mîna cu căldură. Îi făcu un semn să-și scoată vestonul, nu înțelese de ce. Ofițerul îi arătă gulerul, îi făcu niște semne.

Nu înțelegea, nu-și putea imagina de ce trebuie să-și scoată vestonul, ce voia de la el rusul, poate nu-i ajunge palinca și vrea să-i ia și vestonul?

Și-a scos vestonul. Ofițerul rus îl dădu unui om de-al său explicîndu-i ceva. Acela dădea din cap și părea că spune: e în ordine.

Erau clipe neplăcute, dar rusul îl bătea pe umeri și-i făcea semne zîmbind liniștitor, cum că n-are să fie nimic rău. Îi făcea semne să stea liniștit.

Stătea liniștit la cîteva bătăi de pușcă depărtare de măcelul distrugător, ședea liniștit, în țară străină, pe deal străin, la marginea cîmpiei sarmatice, cu cîteva batoane de ciocolată în traistă și cu aparatul de ras în buzunar, ședea în cămașă, cu diploma de doctor pe pămîntul inamicului, de parte de colinele verzi de peste care, încă alb la vremea asta, face semne muntele, în Oaș, ședea liniștit, și femeia și copilul, și curtea de-acasă, și arșița soarelui la fîntînă i se iviră în față, și totul de parcă în preajma casei lor, în pîriu, s-ar bate cu maiul poalele ce vor fi curate pentru Rusalii.

Ofițerul rus a intrat în cort, apoi a ieșit aducîndu-i vestonul și arătîndu-i fericit gulerul.

Ofițerul rus a pus să i se coase pe guler gradul de sublocotenent. Pe guler nu mai era decît dunga cea aurită și doar o stea. Ofițerul rus îl avansase.

Era nevoie să arate ca-i mulțumește pentru avansare, să-i arate că se bucură de ea. Probabil că rusul se îmbătase și făcea glume. I-o fi făcut rău palinca. Ce poate face?

A mai dat încă o dată mîna cu ofițerul care le-a indicat oamenilor săi încotro să-l ducă.

Bine că, în sfîrșit, a scăpat de omul ăsta beat, abia așteaptă să plece, altfel cine știe ce ar mai fi născocit. Auzise că sînt unii care atunci cînd se îmbată se joacă cu omul, și unui asemenea tip beat nu se poate ști ce i se mai năzare...

Încurînd au ajuns la un loc ceva mai ca lumea, lîngă o casă. Aici, erau o mulțime de oameni dintr-ai lui. Din alte regiamente, din alte trupe. Nu cunoștea pe nimeni. Probabil că și ei îi căzuseră prizonieri tot azi. Ședeau tăcuți într-o imensă harababură, posomoriți, întunecați, privind în gol. Căutase vreun ofițer printre ei, dar erau cel mult sergenți sau plutonieri majori.

În sfîrșit, l-au condus la un rus ceva mai înalt în grad, care a pus să se aducă din casă o măsuță, sub un copac înalt. Au acoperit măsuța cu o față de masă albă, și între timp a sosit tălmăciul care îl interogă nemțește. Numele și din ce regiment face parte, cine e comandantul? De ceilalți nu se sinchiseau, punîndu-i doar lui întrebări. Îi cereau să spună amănunțit cum a ajuns prizonier. I-au pus în față o hartă pe care trebuia să indice locul. Era aceeași pe care o folosea și el, așa că a arătat cu precizie. Simțea chiar o anume plăcere cînd își mișca degetul pe mapă. A venit pe aici, aici e drumul de bușteni, peste asta... Aici... Da... Aici... Azi dimineață...

Translatorul, care vorbea o nemțească stricată, a spus că deocamdată ajunge, să se așeze undeva, dacă va fi nevoie, au să-l cheme.

S-a așezat chiar sub copac și și-a rezemat capul de trunchi. Era foarte obosit. Se însera și de ieri aproape tot timpul fusese în picioare. Translatorul s-a întors, s-a așezat în fața lui, și-a început să-i vorbească. Întîi începu să mintă spunînd că ani de-a rîndul a fost portar la un hotel din Pesta, și că din acele vremuri știe atît de bine nemțește. A mai spus că de fapt era spion, dar că nu l-au depistat pentru

că s-a purtat foarte abil la Pesta, fără ca nimeni să bănuiască ceva. S-a înfuriat pe translator: ce tot minte aici cum că ani de zile ar fi fost la Pesta, și totuși nu înțelege nici o boabă ungurește!? L-a întrebat ce hotel e vizavi de cafeneaua „New-York“, dacă zice că ani de zile a fost portar la un hotel din Pesta. Ar trebui să știe. Translatorul tăcea încurcat. Nu-și amintește, hotel „Viena“, nu?

Dar, după aceea, a început să vorbească grăbit despre altceva, spunând că, slavă Domnului, asta e victoria decisivă. Încurînd războiul se va sfîrși. Brusilov a ocupat întreg frontul, mîine va vedea că războiul s-a terminat, doar cu turcul vor mai avea niscaiva treburi, doar o mică formalitate, căci Brusilov a bătut forțele puterilor centrale în cursul zilei de azi.

Începu să-l contrazică pe interpret. L-a întrebat ironic: Dumneata crezi că noi nu știm că a căzut Kut-el-Amara? Interpretul încreți fruntea și îl întrebă ce-a căzut.

— Kut-el-Amara. *Die Russen kämpfen umsonst* *.

Interpretul rîse spunînd că nu crede că povestea cu Kut-el-Amara ar fi adevărată. Dar se vedea că nici la Pesta n-a fost, nici afacerea Kut-el-Amara n-o cunoștea.

Subiectul deveni neplăcut pentru interpret. Începu să vorbească despre altceva. I-a spus că are să-i meargă bine, și că nu trebuie să se teamă. N-are de ce să se teamă căci Imperiul țarist se poartă bine cu prizonierii, cu toate că Germania n-o merită. Aici fiecărui prizonier îi merge bine. Dar mai ales ofițerilor. Ofițerii primesc leafă, soldă, 50 de ruble lunar. Și asta ajunge berechet. Norocul lui că era ofițer. Se vede de pe gulerul care e foarte nou că nu e de multă vreme ofițer.

— Cunoști gradele?

Cum să nu le cunoască? Stea albă de os, nu e ofițer. Dungă galbenă cu trei stele, nici ăla nu e ofițer. Dungă aurie cu tresă galbenă cu trei stele, e discutabil. La Moscova se discută acum dacă gradul acela e ofițeresc sau nu. Dar o dungă aurie cu o stea, e ofițer sigur. Aceluia îi recunosc și ei gradul, i se dau 50 de ruble și nu trebuie să muncească.

Îlizvîcni inima. Păi, se pare că totuși rusul n-a fost beat cînd l-a avansat.

* Rușii se bat fără șansă. (În germană în text.)

A plătit pentru palincă.

L-a avansat ca să nu mai fie discuții și să primească 50 de ruble. Și ca să nu muncească.

Interpretul a fost chemat undeva, dar a revenit curînd și i-a spus sufocîndu-se că ceva nu e în regulă, că e necaz mare, că s-a adunat Tribunalul militar și că trebuie să meargă acolo.

L-au dus în casă unde, într-adevăr, lîngă o masă în formă de potcoavă, răblăgită, ședeau o grămadă de ofițeri ruși. L-au pus să stea în fața președintelui, și interpretul i-a cerut să răspundă la întrebări, căci s-au întîmplat unele nereguli, pentru care trebuie să răspundă cineva, și el e cel mai mare în grad printre ofițerii de aici.

I-au arătat un cartuș și l-au întrebat ironic dacă îl cunoaște?

I-au dat cartușul în mîină. Îl privea, îl sucea.

— Ce e cu cartușul?

— Domnul colonel întreabă de ce e pilit oțelul cartușului. Nu e un defect de fabricație, au făcut-o răcanii din proprie inițiativă, sau din ordinul ofițerilor neomenoși și dornici de răzbunare. Cum de îndrăznesc să tragă cu proiectilele dum-dum? Cînd, se știe, convenția internațională le interzice.

Auzise că asemenea cartușe piliate provoacă răni urîte, dar abia acum aflate că glonțul acesta e un dum-dum. N-a mai văzut niciodată așa ceva.

Colonelul rus urla întrebîndu-l: Țsta-i spiritul creștinesc, ăsta e cavalerismul? Să nu îndrăznească să se apere, căci desigur ofițerii au pus totul la cale și va plăti scump pentru această infamie.

L-au scos în fața casei și-și aștepta soarta păzit de doi soldați cu baioneta la armă. Și interpretul era revoltat. Ieșise după el, pentru că nici el n-avea voie să fie prezent la dezbateri. A venit ca să-i spună că nu i-ar fi crezut în stare de asemenea neomenie. Nemernicie.

L-au rechemat înăuntru. Colonelul l-a mai întrebat, încă o dată, dacă asemenea cartușe odioase se fac în mod obișnuit pe front, dacă sînt făcute dintr-un ordin de sus? Poate încă să-și schimbe soarta. Scapă de rușinoasa spînzurătoare. Potrivit gradului său de ofițer va fi împușcat; să recunoască totul.

A repetat că vede pentru prima oară un glonț dum-dum, că n-a știut pînă acum ce-i aia, nici nu știa că se face așa, a crezut că dum-dum e un glonț care explodează în trup. Nu știe de un asemenea ordin. Să i se îngăduie să-i întrebe pe soldați, să le spună cîteva cuvinte.

L-au dus iarăși afară. Se uită în jur, cu o oboseală surdă, de plumb și începu să vorbească. În fața lui se înălța acum înspăimîntător copacul acela mare sub care se va legăna, își va lua rămas bun de la pîrîul în care se bălăcea acum băiețelul, și sleit parcă, începu:

— Soldați, voi fi spînzurat acum pentru că la percheziție au găsit, la unul dintre voi, un glonț pilit și nu se mai poate ști la cine l-au găsit, și de asta mă vor spînzura pe mine. Nu trebuie să spuneți al cui a fost glonțul, e totuna acum, au să-l spînzure alături de mine. Dar cine v-a spus vouă să piliți gloanțele?

Un răcan greoi se urni apropiindu-se. Salută și raportă:

— Domnule căpitan, vă raportează cu supunere, cartușul acela a fost al meu.

— De ce ai spus, nenorocitul, cine te-a întrebat?

— De ce n-aș fi spus, l-am pilit eu însumi ca să pot trage mai lesne oțelul. Praful de pușcă l-am scos și capătul celălalt al glonțului l-am pilit pentru un fluier. Am făcut un fluier.

S-a întors, plin de speranță, în odaia Tribunalului militar și a cerut cartușul.

Trase oțelul din învelitoarea de aramă, îl întoarse și suflă în el, și fluierul de oțel răsună ascuțit și victorios în cameră, speranța vieții sale efemere și nenorocite.

Colonelul înțelesese totul și zîmbea. Își dăduse seama că nu-i o răutate, ci doar o joacă. Păși spre el și-l bătu prietenos pe umăr. Apoi îi strînse mîna.

A spus că l-au bănuț pe nedrept pe domnul ofițer și, drept recompensă, în noaptea aceasta poate dormi în cameră.

CAPITOLUL XXIII

Cînd colonelul rus îi spusese că poate dormi în cameră, emoția îl copleși deodată, toată oboseala celor două zile și a unei nopți. Ochiul i s-au închis de o nemaipomenită obo-

seală și cînd căzu pe podea dormea deja adînc. Se trezi scuturat fără milă. Credea că a leșinat doar cîteva clipe, dar petrecuse astfel o noapte întreagă, pentru că era deja dimineață și ardea soarele.

Trebuia să părăsească odaia.

Afară colcăia masa de necuprins a prizonierilor de război. Erau deja printre ei și ofițeri. Și letargia de ieri i se preschimbă într-un fel de ciudată voioșie. Subofițerii ruși îi percheziționau pe prizonieri. Au confiscat aparatele de fotografiat ale ofițerilor, rupeau hîrțiile și rozele cărți poștale de campanie pe care le-au găsit în buzunarul răcanilor. Percheziția se făcea la întîmplare pentru că erau o mulțime de prizonieri și nu putea fi cercetat fiecare.

Trebuia să-și scoată cizmele și-și băgau mîna în carîmbul cizmei, descheiau vestoanele și-și băgau mîna sub cămașă. Un soldat rus s-a apropiat de el, făcîndu-i semn să deschidă gura. Și-a deschis-o cu timiditate, iar rusul i-o cercetă cu grijă. Un dinte de aur îi străluci în gură, rusul își băgă mîna murdară și îi simțea pe limbă degetele reci și jegoase. Trăgea de dintele de aur, dar el își smuci capul și începu să urle. Rusul fugi și veniră niște ofițeri care opriră percheziția și jaful. Dar pînă atunci luaseră deja cîte ceva de la fiecare. Merinde, pături, brice și punguțele în care, sub cămașă, își țineau banii.

Ofițerii au ordonat să fie înconjurați de cazaci călări, care îi mînau împungînd spre ei cu lăncile lungi de doi metri. S-a rătăcit de cei trei camarazi cu care căzuse în prizonierat, înghesuindu-se într-o mulțime necunoscută și au pornit așa, o uriașă turmă înfricoșată și împleticindu-se între urletele cazacilor, pocnetele cnuturilor și printre lungile sulii.

O singură dorință avea: ar fi vrut să fie la marginea mulțimii ca să nu calce pe călcîiul nimănui și să nu-l calce pe călcîi nimeni și să nu simtă în mijlocul mulțimii neome-neasca putoare. Dar cei de la margine își apărau pozițiile și cei dinăuntru îl blocau. În afară de asta, un locotenent a fost tîrît lîngă el, un om cu un ochi bandajat și cu celălalt abia deschis.

Se forța să-și deschidă și ochiul celălalt și se sprijini de el, spunînd: „Sînt locotenentul Lányi, dă-mi voie te rog să mă reazem de tine, sînt aproape orb.“ Așa a spus loco-

tenentul și l-a luat de braț, rezemîndu-se de el. Mulțimea de oameni înainta, nimeni nu știa încotro se duc, nimeni nu cunoștea regiunea, nici drumul, nici ținta. Îl ducea pe locotenent de braț, împleticindu-se, se țira cu el, făcînd eforturi îngrozitoare. Își aduse aminte că omul învață la școală asemenea exemple despre fapte de samaritean, pomenite în manuale și că, citindu-le în școală, în bancă, acasă în pat, probabil că omul zîmbește cu dispreț. Parcă ar fi mare lucru să-ți sprijini camaradul rănit. Mare lucru... — și omul gesticulează disprețuitor.

De fapt nici el nu face altceva. Și totuși ceva de neplăcut e, ce nemaipomenită sfortăre, îți vine să înnebunești de oboseală; simte că nu-l mai poate căra pe acest camarad orb, că se vor prăbuși împreună și cei care vin după ei îi vor călca în picioare.

Îiatîrna de braț și de piept și de umăr ca o îngrozitoare povară, locotenentul tăcut, încerca să se strecoare împingîndu-se spre margine, măcar să ajungă la aer, măcar un pic mai liber, să-l poată țîrî; l-au împins înapoi cu cruzime și s-au răstit la el, să nu se împingă, să nu se bage în față, să rămînă liniștit.

Mirosul de transpirație, o putoare care îți întorcea stomacul pe dos se învoldura în preajmă, de parcă toate mirosurile dense ce îți opresc respirația nu s-au putut împrăștia în uriașa stepă sarmată și s-au strîns doar pe această fișie pe unde mărșăluiau prizonierii.

Mergeau, și gîtlejurile începeau să li se usuce; mergeau, și își puneau mașinal picioarele unul în fața celuiilalt; mergeau, și neîntrerupt li se întindea în față uriașul drum. Mergeau, și soarele făcea să strălucească băltoacele mici de pe cîmp și setea îi chinuia. N-a știut vreodată ce înseamnă setea: să rabzi, să-ți fie sete cum stă scris în romane și în poveștile din Biblie. Uiți orice scîrbă, uiți orice sensibilitate, orice răsfaț, privești cu jind, parcă topindu-te, băltoaca mociroasă și simți că ai fi fericit ca în rai, dacă te-ai putea întinde pe burtă lîngă ea.

Era amiază, cazacii au oprit marșul.

Interpretul a anunțat că dacă cineva încearcă să bea din fîgașele căruțelor sau din băltoace va fi împușcat imediat, căci cine bea se îmbolnăvește de tifos.

Stăteau ghemuiți și în genunchi și ședeau în praf, priveau tînjind apa din fîgașele de roți ale căruțelor, și topindu-se de dor priveau spre băltoacele cu alge verzi și ierburi putrezite.

I-a spus lui Lányi că are puțină ciocolată și că ar fi bine să mănince.

Lányi i-a pus mîna pe gură, șoptindu-i să tacă.

Și alții au mîncare, sînt și din ăia care au și apă în ploscă. Nu vezi că nimeni nu îndrăznește să se atingă de ele, de frica celuiilalt?!

Ședea deci acolo pe șoseaua Kievului și avea ciocolată în traista lui, dar nu îndrăznea s-o scoată din cauza celorlalți înfometați. Samariteanul nu îndrăznește să deschidă traista cu merinde pentru că mai sînt și alți înfometați. Și sînt și unii care au apă în ploscă și nici ăia nu îndrăznesc s-o scoată.

Șed acolo și tremură și dîrdîie de foame și se uită fix unii în ochii celorlalți și își pîndesc cu invidie și gelozie mișcările, nimeni nu îndrăznește să se atingă de mîncare, nici de băutură, nu îndrăznesc să mănînce unul de la altul, căci cel care își dă pe față bucata de pîine poate plăti cu viața. Ședeau acolo, și nici cei cu febră, nici cei bolnavi nu puteau primi o înghițitură de apă. Cei care aveau ceva se ascundeau sub o mutră neutră, ca nu cumva să-i descopere cineva. Ședeau acolo și se urau de moarte, căci ar fi dorit ca în singurătatea unei păduri să dea năvală peste ciocolată, să muște și cu saliva prelinsă pe bărbie să plescăie de plăcere. Se măsurau cu ochii ieșiți din orbite și mîncarea dorită și plosca cu apă îi frigea precum o bombă periculoasă. S-au sculat după popas parcă mai obosiți. Mărșăluiau mai departe, aproape leșinați, umblînd mașinal, și greutatea locotenetului Lányi îl apăsa cu o forță îngrozitoare și simțea că i se rupe trupul de partea unde atîrna Lányi.

— Fii bun, te rog să schimbăm locurile, vino pe partea stîngă.

După sfortări și încercări obositoare, în cele din urmă Lányi a trecut pe partea cealaltă și atunci, după o ușurare scurtă, povara deveni și mai insuportabilă. Ar fi dorit să schimbe din nou poziția de partea cealaltă pe care, la drept vorbind, a ajuns să n-o mai simtă, dar asta ar fi fost o încercare periculoasă și prea îndrăzneată. Trebuia să meargă

pentru că din spate i se călca pe călcîie, pe glezne îl călcau bocancii cu ținte ori de cîte ori încetinea sau greșea vreun pas.

Cînd de departe se vedea vreun sătuc începeau să spere și credeau că într-acolo se îndreaptă. Se tîrau și ajungeau la sat, lăsau în urmă cele cîteva case și mica biserică cu turlă în formă de ceapă și trebuiau să meargă mai departe cu o stinsă speranță de viață. În fiecare copac, în fiecare bordei vedeau cetatea speranțelor lor, se apropiau de un deal, de un hambar părăsit, de parcă zidurile sfinte le-ar face semne.

Dura tăcutul și liniștitul marș ca apropierea implacabilă a mormîntului, dura neconținut.

Tîrziu, după-amiază, l-a întrebat pe Lányi încet, făcînd o sforțare înțepenită:

— Cum te-ai rănit la ochi?

— M-au bătut.

— Cine te-a bătut? Cînd te-au bătut?

— Atunci cînd mi-au luat mitraliera. Pe cei de la mitralieră sînt foarte supărați.

— Au și ei mitralieră, de ce sînt supărați?

— N-are importanță. Pe cei cu mitraliera sînt supărați. Krisztinovich... L-ai cunoscut pe Krisztinovich?

— Nu l-am cunoscut.

— Ei, Krisztinovich era cu mine, și norocul meu a fost că se mai mișca după ce au tras în el. Krisztinovich se mai mișca și rusul s-a înfuriat îngrozitor și și-a descărcat în el toate cartușele revolverului. A tras în el pînă i s-au terminat cartușele și atunci s-a repezit la mine. Norocul meu a fost că, doar așa, cu revolverul gol, nu mai era timp de încărare, a început să-mi dea la cap. M-a lovit în cap cu revolverul pînă m-am prăbușit. Apoi nu-mi amintesc ce a mai fost, știu doar că m-au dus rușii în spinare. Norocul meu a fost că mai mișca Krisztinovich. Și norocul meu a mai fost și că n-am orbit. Cred că-mi vor rămîne amîndoi ochii. Cu unul încep deja să văd. Pe tine cum te-au prins?

— Nicicum. N-a fost nimic deosebit.

— Ai fost în vizuina de vulpi?

— Nu.

— Pentru că mai ales din vizuinele de vulpi i-au adunat la un loc. Ce dobitocie a fost și cu vizuinele astea! De altfel

dacă n-ar fi fost... Dar... Dar omul tot nu se pricepe. Cine știe cum ar fi trebuit să fie.

S-a făcut seară și în depărtare străluceau, solid și sigur, mici luminițe și s-a zvonit repede că într-acolo ar fi ținta. Mergeau prinzînd parcă puteri și sforțîndu-se. Mărșăluiau către micile puncte luminoase, dar parcă după un ceas nu s-ar fi apropiat de loc.

Luminițele străluceau încă departe. După încă un ceas, cînd se așteptau cel mai puțin, se aflară acolo lîngă luminițe. Erau într-adevăr niște becuri electrice. Deasupra porții unei mari barăci de lemn ardeau niște becuri electrice.

Cei care știau rusește transmiteau mai departe ordinul: în baracă se află ofițeri ruși. Acolo intrarea e interzisă. Își vor petrece noaptea afară în cîmp. Oamenii s-au așezat pe jos sleiți de puteri. S-au așezat pe iarba încă udă, rezemîndu-și capetele reciproc.

Parcă i-ar fi cosit cineva, s-au întins într-o ordine încîlcită ciorchine de trupuri. La marginea roiului de oameni a văzut un fel de masă întunecată. Credea că e vreo căruță. Orice ar fi, se va culca acolo.

S-a apropiat și a văzut că e un cuptor pe jumătate dărîmat. Gura cuptorului mai exista încă și jumătate din acoperiș. S-a aplecat, a băgat mîna. Mai era încă și cenușă acolo.

Îl chemă pe Lányi, și-au împărțit prietenește cuptorul dărîmat.

S-au culcat în cuptor întinzîndu-se în cenușa dumnezeiască.

CAPITOLUL XXIV

Dimineața, pînă cînd s-a risipit plăcerea somnului și s-au urnit din cuptorul dărîmat, s-au privit unul pe altul cu un pic de scîrbă. Erau murdari, respingători și înfometați. Era un sentiment mai degrabă umilitor decît dureros.

— Nu știu cum se face, — începu Lányi — acum ar trebui să fim mîndri. Am suferit pentru colectivitate. Și nu din vina noastră sîntem murdari de noroi, căci am stat culcați în cenușă în slujba unor țeluri înalte și mîtra mea e

afumată și plină de sânge din pricina unui ideal superior, și totuși cumva această terfelire... de parcă omul ar fi blestemat... ar fi renegat, exclus din comunitate.

Își scuturau și-și periau hainele lipsiți de orice pudoare, în pielea goală printre mulțimea de oameni, încercînd să se curețe. Așa cum și alții dintre ceilalți mulți, dezbrăcați la pielea goală și-au scuturat nițel hainele, cămășile. Cînd le-au îmbrăcat din nou, răcoarea hainei, a cămășii, le dădea ceva din iluzia curățeniei. Îmbîcseala îmbrăcăminții parcă a mai dispărut.

Pîna la prînz au sosit noi și noi grupuri. Și pe cîmp stăteau cîteva zeci de mii. Nicăieri nu se luau nici un fel de măsuri. În baraca de lemn ofițerii ruși cu epoleți strălucitori forfoteau, dar de ei nu-i pasă nimănui și li s-a dat doar ordinul să nu părăsească locul și să nu treacă dincolo de sentinele.

Se uitau cu jind spre șosea, unde într-o căruță cu scînduri ședea pe burtă un băiețel rus, lovind somnoros caii.

Cîte un avion bîrîia în aer, sus, sub norii ca niște oițe, și, departe, lîngă sat, ciuguleau iarba niște gîște.

— Astea sînt deja gîște rusești.

Pe la amiază cazacii începură să urle iarăși, gesticulînd cu sulitele lor de doi metri și înțepînd aerul spre ei. Au pornit; mulțimea era mînată din nou. Lányi spuse că s-ar putea să fie cel puțin zece mii.

— Îmi închipui ce zice acasă Höfer-ul*.

I-au condus iarăși spre șosea și, după zece minute de mers, au ajuns lîngă terasamentul căii ferate.

— Ia te uită, strigă Lányi, într-adevăr e mai lată decît liniile noastre.

Ei, e mai lată. Cu toate că, dacă omul nu e feroviar, și dacă nu se pricepe la calea ferată, nici nu observă că e mai lată. Și aici sînt tufe pe lîngă terasament și în preajma haltei; și aici sînt stîlpi de telegraf, de-a lungul căii ferate, în grădini atîrnă rufe la uscat și de departe nici nu se vede că hainele ar fi croite altfel. Au trecut prin sate, pe lîngă mici prăvălii și deosebirea era că aici afișele nu făceau reclama cafelei Franck. Aici vindea semințele altcineva, nu Mauthner, dar și aici sînt ulicioare, și copii murdari zburdă, și muieri curioase stau pe lîngă garduri.

* Comunicatul statului major german.

De ce să strigi că liniile sînt mai late?

Și salcia are frunza îngustă, și iarba e și aici răcoroasă și verde.

L-au înghesuit într-un vagon. Au spus că vor călători cîteva ore și apoi vor ajunge la țintă. Nimeni nu le-a spus la ce fel de țintă, căci nu li se dădeau prea multe explicații. Lányi i-a spus că l-a cunoscut pe un anume Szivacsek, care știe rusește, și că nu trebuie pierdut din ochi.

— De unde știe Szivacsek rusește?

— E din Slovacia. Lîngă Nitra.

— Și acolo în Slovacia oamenii știu rusește?

— Se vorbește slovacă și aia seamănă cu rusa.

Curios, niciodată n-a auzit că slovacă seamănă cu rusa. Va să zică... sigur... sînt slavi... Iar acum Szivacsek, ce norocos e...

Și Szivacsek li s-a alăturat în vagon, și a promis că rămîne cu ei. Lui Szivacsek îi atîrna pe piept o medalie mare de argint. Îl invidie și mai mult. Nu numai că știa rusește, dar mai are și o asemenea decorație. Și pe el l-au propus pentru medalia cea mică, dar acum s-a isprăvit.

Lányi îi explica lui Szivacsek cum s-a întîmplat treaba cu mitraliera și revolverul. Ieri încă ochii erau umflați și abia vedea. Azi s-a limpezit. Lányi spunea că trebuie să facă un proces verbal despre întîmplarea asta, și că cei doi ofițeri să-l semneze pentru a confirma că atunci cînd s-au întîlnit el era rănit, avea ochiul umflat și nu vedea. Poate să semneze liniștit și Szivacsek, deoarece cu toate că acum vede cu ambii ochi, rana se mai poate observa.

Szivacsek aproba cu seriozitate, dar el nu înțelegea și-a întrebat de ce e nevoie de tot procesul ăsta verbal?

Lányi le-a explicat că dacă se va întoarce din prizonierat fiecare va trebui să se justifice dovedind că nu s-a purtat ca un laș, iar pentru asta e nevoie de un proces verbal. Că apoi speră să primească măcar *signum laudis* și că poate i-o vor trimite chiar și în prizonierat, pentru că măcar atît se cuvine. Asta în cazul că nu vor ajunge în curînd acasă. Dar era în orice caz nevoie de un proces-verbal. Iscălitura a doi ofițeri este o dovadă suficientă.

— Ia să-mi notez numele, regimentul și gradul vostru.

Lányi a scos un carnet și deodată îl cuprinse o nespusă strîngere de inimă. Trenul aleargă pe linia Kievului și în

zare s-au ivit biserici cu turnuri multe, soldați ruși căscau ochii pe la bariere, un soldat înarmat îi păzea în ușă ca să nu evadeze, și ei goneau spre o soartă necunoscută, gonea cu ei vagonul pentru vite, și el simte o strângere de inimă, căci Lányi a pomenit de grad. Acum ce are să fie? Care grad să și-l spună? Cel pe care l-a primit de la ofițerul rus? Frumoasă justificare va fi acasă.

— Gradul meu, te rog... nu știu... n-a sosit încă.

— Nu-i nimic, dacă a fost în ordin...

— N-a fost în ordin.

— Păi, atunci nu înțeleg. Cum e la voi?

Nu putea explica, mai ales de față cu Szivacsek. A dictat bâlbîindu-se, cu neplăcere și plin de presimțiri rele: sublocotenent.

Lányi l-a făcut să înțeleagă că în Kiev se vor întâlni, și dacă va fi gata procesul-verbal au să-l iscălească.

Văzură un râu mare, și pe malul celălalt al râului, pe pantă, se desfășura imaginea unui oraș splendid.

Kiev...Kiev... Lupta de la Kiev...

Auzea în gând o molcomă melodie despre cărți văzute de mult, despre gravuri cu orașul Kiev, despre lupta de la Kiev.

Însă trenul ocoli orașul. La marginea unei păduri uriașe de brad se opriră, lângă o uriașă tabără de barăci, unde colcăia deja o colectivitate la fel de ponosită.

— Asta e Darnița.

Lămurirea le-a dat-o iarăși Szivacsek. Vor rămîne câteva zile aici, iar apoi au să-i repartizeze. Prizonierii vor fi trimiși la stația terminus. Așa le-a spus Szivacsek.

Erau și câteva clădiri de piatră, acolo se duc ofițerii, în barăci soldații.

Hoinărea fără țel prin pădurea de brad din Darnița, care arăta ca un iarmaroc decăzut. Gălăgie, urlete, și oameni foindu-se de colo pînă colo sau stînd tolăniți. Resturi de mîncare și murdărie pe sub copacii frumoși cu cetină, și oameni jechoși într-o învălmășală jechoasă.

Uriașele barăci de lemn erau pe jumătate îngropate în pămînt. A intrat într-una. Trei rînduri de polițe, una deasupra celeilalte. Le-au spus că aici se vor culca. Aici se va culca efectivul de soldați noaptea, dar va fi loc pentru

toată lumea numai dacă se vor înghesui unii lângă alții. Ca trabucurile. Dorm unii lângă alții, iar cel care nu vine la timp nu-și mai găsește loc. Și o să doarmă afară. Cu toate că sînt mulți care preferă să doarmă sub cerul liber pentru că e greu de suportat aerul din baraca îngropată și e mai sănătos să dormi afară în nisip, căci nu iei paraziți și nu te îmbolnăvești.

În fața uneia dintre barăci văzu o mare agitație. A intrat și acolo. În baracă doi oameni cu fața rasă se foiau în jurul focului. O grămadă de oameni se înghesuiau în jurul plitei mici, împingîndu-se și urlînd. Aflase că doi actori au improvizat aici o bucătărie de campanie și fac clătite și prăjesc niște carne, vînzîndu-le prizonierilor.

— Cine sînt ăștia? Ruși?

Aiurea, ruși. Actori din capitală. Nu-i cunoașteți? Unul din ei e Sárosi de la Teatrul regal. Pestani.

Lîngă Kiev, într-o pădure de brazi numită Darnița, domnul Sárosi de la Teatrul regal transpiră lîngă plită cu mîncare de cămășii suflecate și face tot felul de scamatorii cu tigia de clătite.

Clătita zbura prin aer și se întorcea. În jurul lui, înfomețați, naufragiații spargerii frontului de la Luck rînjeau; de pe rîul Nipru se auzea pînă aici sirena vaporului.

Un fals sublocotenent, căruia nu-i sosise ordinul de avansare, stătea alături de un locotenent care avea emoții pentru viitoarea justificare de acasă; lîngă cafeneaua „New York” din vitrina cea mare i se aruncau lumii știri răsunătoare din Oaș. Cineva alerga desculț spre trenul din zori; un mărunț gazetar fugea la Buda din cauza unui horn incediat; la Moscova un general cu epoleți plini de franjuri aurii a propus să se organizeze un număr de atracție, plimbarea uriașei mulțimi de prizonieri de-a lungul străzii Tverskaia; pe lîngă Verdun, un cîrciumar a cumpărat o vacă furată; în Alsacia un neamț se codește să semneze noi împrumuturi de război; noi articole de modă au sosit în strada Petőfi; un avion s-a prăbușit deasupra Kol-Malinului: un artilerist rus a găsit niște scrieri la marginea mlaștinei Rokitno; un maior spuse undeva: îmi trece deja reumatismul; colonelul telefonează ordonînd să se reziste pînă la ultimul om; locotenentul Beregi îl împușcă pe plutonierul major pentru că i-a răs-

puns obraznic, și tați de familie ghinioniști privesc duși pe gânduri cum Sárosi face scamatorii cu clătite, undeva lângă Kiev.

CAPITOLUL XXV

Se întoarce de la spectacolul din baracă în clădirea de piatră, la locuința ofițerilor. Și aici era gălăgie și învâlmășeală, se făceau prezentări, și era forfotă, și se bea ceai, și se curățau de jeg, doar în jurul unui colonel se formase un cerc plin de respect. Încă nu era nici o ordine, oamenii mișunau amestecați, dar în jurul unui grad superior se grupa deja o suită. Aici se vorbea mai încet și-l ascultau cu atenție pe cel care vorbea. Se uitau cu reproș la un căpitan care înjura că nu a mai putut face rost de apă caldă.

Se furișă cu grijă mai aproape și ascultă ridicat pe vârful picioarelor, încercînd să afle despre ce e vorba. Lîngă zid erau bănci de lemn late și joase, aici ședea un colonel și dădea explicații.

Spunea că cehii nu pot fi învinuiți. Nu pot fi învinuiți că spargerea frontului s-ar datora faptului că ei s-au predat pe flanc. Sute de mii au fost prinși, dar toate se datoresc umanismului exagerat al conducătorilor armatei. Au vrut să ferească materialul uman și de aceea au fost făcute vizuinele de vulpi. Colonelul spuse că nu dorește să critice conducerea militară, dar că această grijă exagerată s-a răzbunat. El însuși a fost în inspecție în linia întâi, atunci cînd a început focul concentrat și nu se mai putea întoarce, de asta a rămas în vizuină. Așa a și căzut prizonier, căci un sol rus cu o batistă albă în mînă a apărut în vizuina de vulpi și le-a adus la cunoștință că sînt prinși. Nu s-au predat, dar nu se putea rezista pentru că la gura vizuinii stătea o mitralieră rusească. Asta nu se cheamă, în limbaj ostășesc, predare, înseamnă doar renunțare la o rezistență inutilă. Va întocmi un proces verbal în sensul acesta, a spus colonelul. Va raporta acasă experiențele sale militare, dar în orice caz se va declara împotriva construirii vizuinelor. În cele din urmă colonelul a mai spus: e un fenomen liniștitor că prinderea în masă a oamenilor nu e rezultatul înfrîngerii, ar fi foarte trist dacă

rușii ar fi putut dezarma atîția oameni. Ei le-au luat oamenilor posibilitatea de a se opune. Deci greșeala nu constă în lipsa capacității de luptă, ceea ce ar arunca o tristă lumină asupra viitorului. E vorba de o greșeală tactică care, în curînd, va putea fi corectată.

Colonelul accentua mereu această expresie: „li s-a luat posibilitatea de a se opune“. Se vedea că era mîndru de această formulare pe care o inventase și pe care o repeta aproape cu desfătare. Pesemne că-și imagina cum în istoria războaielor va fi pomenit acel colonel care, pentru prima oară, a folosit această expresie.

Colonelul a spus că vrea să se odihnească. Și toată lumea înțepeni în poziție de drepti. Cei care aveau chipie au dat onorul, cei care erau cu capul descoperit s-au înclinat și lumea se împrăștie.

Colonelul spuse: „Pardon, pardon, o clipă domnilor!“

La care toată lumea s-a întors înconjurîndu-l din nou. Colonelul a spus: „Vă rog domnilor, aghiotantul meu a dispărut și am nevoie de un aghiotant. Trebuie însă să pun o condiție, întrucît aghiotantul meu ar putea să apară, îl voi elibera atunci din funcție pe cel pe care îl angajez acum. Domnul locotenent major Vielleicht Pépey!“ Domnul locotenent major Pépey făcu un pas înainte. Se vedea pe el că e fericit pentru că a fost ales. S-a tras imediat lîngă colonel, care vorbea mai departe și care spunea că deocamdată se știe cel mai înalt în grad la Darnița și că astfel preia comanda. Domnul locotenent Pépey se uită în jur pentru a verifica dacă nu este într-adevăr cineva cu un grad mai mare printre captivi. Mîine după-amiază la ora două va fi adunarea ofițerilor în spatele barăcii laterale din estul poienii, trebuie aranjate anumite lucruri. Iar acum, noapte bună domnilor. Domnul locotenent major Pépey să-și caute și el o ordonanță.

Iarăși s-a dat onorul și comanda „rupeți rîndurile“.

Umbla prin camere, toate erau pline cu ofițeri. Cei mai mulți dintre ei erau căpitani. Într-una din camere și-a surprins camarazii „în flagrant“, cum cos grade pe gulere de candidați-cadeți și cădeți. Aici era fabrica de sublocotenenți. Toată lumea știa deja că cei cu grade mai mici nu primesc cele 50 de ruble, că nu sînt primiți în lagărul ofițeresc și că trebuie să muncească. Era uimitor cît de repede se informa-

seră. Iar el se simțea printre aceștia ca unul mai vechi în grad, fiind sublocotenent mai bătrîn, încă de ieri.

De unde or fi făcut rost atît de repede de ibrice de tinichea pentru ceai, de unde apare zahărul, de unde fac rost de apă caldă? Cît de repede s-au aranjat și cît de acasă se simt! Și-a adus aminte de ciocolată. A rupt o bucată și i-a oferit-o unui locotenent necunoscut. S-a prezentat și a primit și el o ceașcă ce ceai, *aber Zucker mußt du geben**, spuse zîmbind locotenentul.

Da, de unde, nu bea ceaiul cu zahăr decît acasă. Au rîs de el, îl bău fără zahăr, excelent pentru sete. Locotenentul spuse că n-are rost să meargă mai departe căci e un loc acolo lîngă el pe scîndură, să rămînă aici. Să se culce, dacă îi e somn. Era somnoros, dar n-ar fi putut adormi încă, se iveau neconținut noi și noi surse. Prevedea că va rămîne să doarmă aici lîngă locotenentul austriac, vedea că și aici e introdus sistemul trabucurilor și că vor dormii unii lîngă alții pe scîndură, dar nu voia să se culce încă. Încerca să-și găsească vreo cunoștință printre cei care umblau de colo pînă colo. Pe Lányi îl pierduse din ochi, nici Szivacsek nu e pe nicăieri, și acum acest locotenent austriac pe care îl cheamă Stefan Zweig, ca pe un vestit scriitor german. Doar că acela nu e prizonier acum, ci scrie undeva într-o cameră liniștită că e scandalos, și că această ingenuă nu ar fi trebuit să fie angajată. Sau poate că Stefan Zweig nu e critic.

Dar oare în locul lui cine stă să fumeze în față la „Hangl“, cine critică în locul lui epigrama apărută sub titlul „Epistola de seară a lui Porzsolt“, cine citește simpatica gazetă *Pesti Futár*, oare înlocuitorul lui îl soarbe cu aceeași plăcere pe doctorul Hideg Ede, oare înlocuitorul lui face față în cafeneaua „New York“ și are stil cînd trebuie să ceră un șvarț, și știe să privească vitrinele, și oare are necazuri din pricina slujbei, pentru că asta ține de libertate, căci dacă există o dreptate în lume și ăla ar trebui să transpire de frica șomajului.

Dormind pe scîndură a visat că se scuza în fața nevesti-si: Te rog să mă înțelegi, nu puteam să spun adevărul,

* Dar zahăr trebuie să-ți pui tu. (Germ.).

dar, după cum vezi, nu e nici o nenorocire, totul s-a aranjat, unde e copilul?

N-a primit nici un răspuns pentru că l-au trezit, și vedea în fața lui niște soldați ruși care scotoceau la lumina unei lanterne de buzunar printre ofițerii care dormeau.

Un interpret le explica că trebuie să plece câțiva ofițeri. O comisie le va pune câteva întrebări. S-a uitat la ceas, trecuse de miezul nopții, toată lumea dormea și lor tocmai acum le-a dat prin cap să-i interogheze. Ce vor? Și pentru ce tocmai el?

Tocmai el, pentru că de fapt îi aleg la împlinire, și l-au ales pe el, dar dacă nu vrea nu e neapărată nevoie să meargă, poate să se ducă altcineva.

Începură să se trezească și ceilalți și unii ziceau că ar trebui să meargă doar acela care e forțat. Cine știe ce secrete militare vor să le smulgă.

În cazul ăsta ar fi mai bine să se ducă el, pentru că tot nu știe nici un fel de secret militar.

Ceilalți nu i-au dat însă voie, ar trebui întrebat colonelul, ziceau, pentru a se afla ce părere are, ce ordonă.

O să anunțe ulterior. Deocamdată a pornit-o între baionetele soldaților ruși care l-au condus într-o sală strălucitor luminată.

Lângă o masă uriașă ședeau niște generali ruși, bărboși — trebuiau să fie cel puțin generali cu epoleții lor cu franjuri aurii și cu uniformele cu revere roșii. Din tavan atârnavu policandre și uniformele străluceau în lumina orbitoare, străluceau epoleții cu franjuri și decorațiile pe piepturi.

Îșiaminti un domol și unduitor roman de Turgheniev. Prin pîclă apărură siluetele Anei Karenina a lui Tolstoi, din Dostoievski se ivi figura răvășită a lui Karamazov, militarul, și Pușkin cînta din harfă undeva în înalt: Așa am trăit atunci la Odesa...

Și dacă acum s-ar așeza acolo și-ar deschide inima spunînd sincer: Aveți dumneavoastră habar, onorabil și nobil domn, cîtă dragoste și cîtă emoție simt eu față de pămîntul rusc? Domnule general Pavel Pavlovici, eu îl cunosc pe Turgheniev, îl cunosc pe Gogol, îl cunosc pe Lermontov, mi-e bun prieten Gorki și mi-e soră nedespărțită pentru veșnicie Sonia, cea care l-a însoțit pe ucigaș în Siberia. Sper, domnii mei... — și se va înclina adînc în semn de respect și

de emoție, și ofițerii ruși îl vor strînge la pîpt, și generalul din capul mesei îl va săruta, așa cum se întîmplă des în romanele rusești. Îl va invoca pe Cehov, îl va invoca pe Oblomov și le va pune în față inima lui sîngerîndă, fericit.

— Dumneavoastră sînteți deci dispus să ne dați anumite lămuriri în unele probleme militare? — întrebă interpretul.

Niciodată n-a fost trezit atît de brutal dintr-un vis așa de frumos.

— Nicidecum, nicidecum, vă rog... bălmăji el. Sînt ofițer, vă rog, jurămîntul militar mă obligă. Dar, cum să vă spun... Sînt un mare admirator al literaturii ruse...

— Și despre asta vreți să ne vorbiți?

— În definitiv, nimic... nici asta... aici e așa ca-ntr-un roman dostoevskian... sau poate ca-n Tolstoi...

— Ia ascultă! Dobitocia asta nici n-o traduc.

Interpretul făcu semn unei sentinele care se apropie cu baioneta de el și-l conduse înapoi la culcușul de scîndură, lîngă Stefan Zweig, care sforăia deja inconștient.

CAPITOLUL XXVI

Adunarea ofițerească nu s-a ținut totuși a doua zi în spatele barăcii laterale dinspre est. Dimineața sosiră noi mulțimi și apoi veni vestea că s-au umplut și barăcile îngropate în pămînt și clădirea de piatră. După-amiază va porni un transport spre Moscova.

Moscova, orașul sfînt al rușilor...

Sfoara acestei scurte propoziții îi lega plăcut de vechile amintiri luntrea zguduită de valurile vieții. Și asta e doar o propoziție.

— A, domnul sublocotenent!

Domnul comandant de companie Kenéz îi apără în față, cel căruia n-a putut să-i predea salamul și chiflele proaspete din pricina evenimentelor survenite.

Comandantul de companie îl examinase și îi spunea cu evidentă ironie, „domnul sublocotenent“.

Scurta lui bucurie i-a înghețat pe față și și-a lipit cu respect călcîiele.

— Vă rog deci — spuse comandantul de companie — rămîneți aici. Va veni îndată domnul locotenent Hoffman, aghiotantul meu, și vă va conduce la mine, la raport.

Îl așteptă pe domnul locotenent Hoffman, care apăru curînd și care îl salută reglementar, spunîndu-i:

— Am ordin să vă conduc, domnule cadet, la raport.

Se pare că locotenentul în rezervă Hoffman nu spusese formula reglementară, căci domnul comandant de companie Kenéz se opri și însoți cu o clătinare a capului cele spuse de locotenent, făcîndu-i o observație:

— Ei, domnule locotenent...

Porniră. El mergea cu locotenentul Hoffman, comandantul de companie Kenéz era cu cîțiva pași înaintea lor, cercetînd camerele pe rînd. Nu s-au stabilit nicăieri, deși comandantul s-a uitat chiar și prin locuri dosnice. Dar n-a intrat nicăieri. Se vedea că încearcă să găsească un loc mai liniștit unde nu-l va tulbura nimeni. Au ieșit din clădire, au intrat în pădurea de brazi, spre barăcile de pămînt ale soldaților, oprindu-se în sfîrșit lîngă un brad.

Aici, comandantul de companie se opri. Domnul locotenent Hoffmann păși înainte și raportă că l-a adus pentru raport pe cadet, și apoi el a trebuit să dea onorul pe care domnul comandant de companie l-a primit. În cele din urmă audiența începu.

La cîțiva pași de ei forfotea grupul zdrențuit și hăituit al nenorociților, deasupra lor zburau păsări, pe Nipru șuiera sirena vaporului, dinspre bucătăria lui Sárosi plutea un parfum de unt topit și de friptură, picioarele lui erau umflate în pantofi, purta o cămașă de o săptămînă, avea ochii injectați, pe șold o mică traistă de merinde, stătea țeapăn și audiența începu:

— În primul rînd, cine ți-a dat voie să porți gradul sesublocotenent?

— Un ofițer rus, dar nu mai știu cum îl cheamă. După aceea și alții și l-au cusut, toată lumea a avansat, chiar și candidații-cadeți.

— Poate avansa numai acela care are permisiunea mea, în speranța aprobării din țară. În batalionul meu se poate avansa numai cu consimțămîntul meu. Dar despre asta o să mai discutăm. Ce e cu banii gospodăriei?

— Cebani?

— Domnule cadet, dumneata ai fost după cumpărături la Pesta. Cît a rămas?

— Domnule comandant de companie, vă raportează cu supunere că am cheltuit banii de menaj, și înainte de a pleca am făcut socoteala și restul l-am predat domnului căpitan de la aprovizionare.

Căpitanul privea înainte, parcă în gol. Stătea gînditor de parcă pămîntul ar fi alunecat deodată de sub el. Parcă tot războiul n-ar fi avut nici un țel. Apoi tăie aerul cu nuiaua pe care o ținea în mînă.

— Poți pleca, domnule locotenent Hoffman. În prizonierat vei avea ocazia să înveți cum trebuie să se poarte un militar. Poți pleca și dumneata domnule sublocotenent. A fost o prostie destul de mare să dai banii aceia înapoi, era timp și după război.

Căpitanul era trist și deprimat, parcă deodată îmbătrînit, strivit, și i se făcu milă de el. Se apropie de căpitan și cu totul nereglementar, în stilul unui civil, începu să stea de vorbă cu el.

— Domnule căpitan, vă rog, dacă îmi permiteți...

— Despre ce e vorba, fiule?

— Domnule căpitan, v-ar trebui bani?

— Sigur. Am crezut că a rămas ceva din alocație. Aș fi avut nevoie de bani. Dar dacă nu-s...

— Bani de alocație nu. Dar tocmai mi-am ridicat leafa și banii ce mi se cuveneau pentru echipament, și pot să vi-i dau, domnule căpitan. Pot fi întrebuințați aici la ceva?

— Îți mulțumesc mult, dragă fiule. Cum naiba să nu-i poți întrebuința? Îmi faci cu ei un mare bine. Voi scrie acasă, iar ai mei îi vor trimite familiei dumitale. Poți să-mi dai o sută de coroane?

— Cum să nu? Pot să vă dau și două. Eu am șapte.

— Atunci ești un milionar. Dar nu-mi trebuie decît o sută, pentru că nu vreau să-mi împovărez familia. Ei, ai văzut că tot ne-am împăcat. Dar cum de nu ți-ai raportat niciodată avansarea?

— Pot să port gradul de sublocotenent, domnule căpitan?

— Puțin îmi pasă, din partea mea poartă ce vrei.

I-a dat cele o sută de coroane din punga de pînză pe care o ținea atîrnată de gît sub cămașă și îi dictă căpitanului

adresa familiei sale, la care soția lui va trebui să-i trimită banii.

Stăteau de vorbă amical, dar îl văzu de departe pe Hofmann și spuse:

— Îl văd pe aghiotant, să nu-l chem aici?

— Lasă-l naibii — spuse căpitanul. Nu mai am nevoie de el. Îmi trebuia numai ca să pot să fac audierea. Acum am o sută de coroane și asta va fi de ajuns pînă primim ceva. Am nevoie de o manta și de o pătură.

— Se poate cumpăra aici o manta? Și o pătură? Mi-ar trebui și mie.

— Vino cu mine și o să-ți cumperi și tu.

Nu văzuse nicăieri vînzători de mantale și pături, cu toate că cunoștea deja toată tabăra. Căpitanul l-a condus spre o baracă de pămînt, a intrat și le-a spus răcanilor:

— Ne-ar trebui o manta și o pătură.

Cîteva zeci de răcani au alergat spre ei oferindu-și mantalele și păturile. Strigau lăcitînd:

— A mea e nouă de tot, domnule căpitan, a mea e neagră, domnule căpitan!

Au ales două mantale și două pături, și căpitanul începu să se tocmească și pentru el.

Îsîrîngea comoara la piept și savura dinainte plăcerea. La noapte nu briciul și ciocolata îi vor sta sub cap, nu-i va fi frig, va avea o pătură și o manta și nu se va trezi în zori dîrdîind.

— Domnule căpitan, cum se poate, că soldășimea are cîte două mantale?

— De ce ar avea două?

— Păi, ca să vîndă una.

— Aia au una, sau nici una. Cel care are o vinde. Vor primi la Penza sau la Moscova de la Crucea Roșie.

— Și ce fac pînă atunci?

— Ceea ce ai făcut și tu, și ceea ce am făcut și eu, cîtă vreme n-am avut mantale și pături.

Desigur. Pătura i-a tremurat în brațe. Așa deci... Am luat pătura prin dreptul banului. A luat ultima pătură.

— Au așa mare nevoie de bani?

— Auzi? Păi, ce-ai mîncat azi la prînz?

— Ciocolată. De cînd m-au prins mănînc mereu ciocolată. Am avut la mine cîteva batoane. Nici n-am observat că de zile întregi trăiesc cu ciocolată. Într-adevăr...

— Ei, vezi! Crezi că toată lumea a avut ciocolată? Dă-mi puțină și mie.

Și-a scos din traistă ultimul baton și l-au împărțit cu căpitanul.

— Ei, vezi! Tocmai acum voiam să cumpăr ceva. Dar asta e foarte bună. Nici nu există ceva mai bun.

Mantaua și pătura îi tremurau încă în brațe și apoi se gîndi cu o căldură și binevoitoare josnicie ce bine o să-i cadă sărmanului soldat să înfulece, în sfîrșit, ceva. Simțea o consolare întunecată, înfiorîndu-se la gîndul că soldatul se va trezi înfrigurat noaptea și că va primi o pătură și o manta doar la Moscova sau poate la Penza.

— Domnule căpitan, sînteți sigur că la Moscova li se vor da pături?

— Păi, dacă vor avea de unde, li se vor da sigur.

— Și cît de departe e Moscova?

— Cu expresul e destul de aproape. Cu vagonul de vite două săptămîni. Sau patru.

Două săptămîni, sau patru. Și, doar dacă ajunge, va primi o pătură.

— Nu am cugetul împăcat că i-am luat pătura. Cu toate că unora li s-a luat viața.

— Ei, vezi, bine că ți-ai dat seama. Ce vrei? E război. Trebuie să suporti doar cîteva zile. N-ai teamă, mantaua și pătura vor fi mîine mai scumpe. Dacă se vor mai găsi.

— Mîine vor fi mai scumpe decît azi?

— Sigur. Am aflat că mîine le vor da hrană. Și aici, și în tren. S-a aranjat deja. Mîine ai fi plătit scump pătura.

A luat, va să zică, ultima pătură a unui soldat înfometat.

Pentru o bucată de pîine. Soldatul trebuia să aleagă, ori crapă de foame, ori își dă, pentru puțină mîncare, ultima pătură. A ajuns la momentul oportun. Mîine prețul va fi mai mare pentru că soldatul nu va mai fi strîmtorat. Frumos. A exploatat conjunctura. Ar trebui cumpărate pături pentru speculă. Afacere sigură. Chiar și falsificatorii de bocanci sînt

mai cinstiți. Nu? Cum să nu. Cineva trebuie să crape. De data asta i-a reușit. Și căpitanului i-a mers. Ei? Acasă se cîntă: „Locotenentul cu față de copil...”

CAPITOLUL XXVII

De astă dată profeția domnului căpitan Kenéz nu s-a adevărit. Dinspre clădirea de piatră se auzi larmă, un murmur nestăpînit, iar soldații prinseră să unduiască în grupuri compacte spre clădirile de piatră, ca o ceată de ciori tulburată.

Se stîrnise vestea că se împarte mîncare. Nu mîine, chiar azi. Chiar acum, imediat. Toată lumea va primi mîncare. În fața clădirii de piatră, pe liniile de cale ferată staționa o garnitură de tren cu care vor pleca după ce vor mînce. Dar nu mîine, ci chiar azi.

Investiția în pătură a fost o afacere bună. Acum nu ar mai putea găsi una pentru nici un preț. Cel care a cumpărat o pătură a făcut o afacere bună. Pătură și manta: solide. Pe piața din Darnița acțiunile-pătură și-au ridicat cota. La bursa păturilor acțiunile sînt în creștere. Poate că Szeceľlárý cîștigă azi vînzînd ovăz. Poate că și la bursa din Pesta cresc acțiunile la armament. Poate că cineva rămîne fără ovăz pentru că l-a vîndut. Rămîne fără armă pentru că și-a vîndut arma. Doi răcani în pădurea din Darnița și-au vîndut mantaua și pătura. N-au calculat bine. Au dat faliment. La noapte nu vor dormi bine. Unii se sinucid cînd dau faliment. Iar cel care pierde doarme prost, chiar și acasă.

Au adus mîncarea în clondire mari de metal. Domnii ofițeri o primesc sus, în clădirea de piatră. Acolo li se servește masa. Clondirul a fost pus pe podea și o soră de cruce roșie, mai în vîrstă, stă lîngă clondir, zîmbind agreabil. Are un polonic în mînă, pare să efectueze un ceremonial, ca un fel de rugăciune, pentru prima mîncare pe care le-o oferă pe pămînt rusesc. Se vede că ar dori să se țină întîii cuvîntări, un fel de predare solemnă. Parcă ar dori să înregistreze toți prizonierii puterilor centrale intrați sub stăpînirea casei.

O clipă, lângă casa aburindă, s-a lăsat o liniște pioasă. Apoi, deodată, unul dintre oameni își scoase șapca cu cozo-roc și o afundă în clondir, umplînu-și-o cu cașă. Nu mai putea fi vorba de sărbătoare, de atmosferă solemnă și de ordine. Care cum putea căuta să ia cît mai mult. Un om dădu iama prin cașă cu palmele goale și se prăbuși cu mîinile fripte de casa fierbinte. O puneau în grabă în hîrtie de ziar, în batistă, în prosop. În ce aveau la îndemîină. Nu aveau vreme să-și aducă gamela, dacă aveau. Clondirul se goli în cîteva clipe. Au adus și al doilea clondir, dar nu se putea ști dacă se mai aduce și un al treilea, sau al patrulea, în jurul clondirelor era moarte de om. Camarazii își sfîșiau hainele, se izbeau, se loveau cu picioarele.

Oare a mai rămas ceva din hrana ofițerilor?

După ciocolată i se făcuse dor de cașă. Nu îi era foame, nici măcar nu îi era foame. Dar puțină cașă, fiartă, cașă caldă...

Se apropie de clădirea de piatră și se duse la primul clondir.

Hrana ofițerească nu era cașă. Tăiței cu brînză. Un clondir mare plin cu tăiței cu brînză de oaie. Nu știa cu ce fel de brînză se pregătesc, în Rusia, tăițeiii. Dacă există un dumnezeu în ceruri, atunci ăștia sînt cu brînză de oaie, și a vrut să-și ia. Nu știa în grabă unde-i va pune, dar voia să mănînce tăiței cu brînză de oaie. Un falnic ofițer de vînători îl dădu deoparte politicos, întrebîndu-l ce dorește?

— *Ich möchte...* din tăiței... *von der* tăiței...

Vînătorul i-a spus aspru că ar putea să fie mai atent și că, dacă ar avea ochi, ar vedea să din clondirul ăsta nu e voie să ia. Să meargă la alt clondir. ăștia sînt tăiței pentru ofițeri superiori. De la maior în sus. Să facă bine să se ducă la tăițeiii ofițerilor inferiori. Mai încolo cu o casă.

O luă agale spre mîncătorii inferiori de tăiței trăgînd cu ochiul la grade; căpitanul Kenéz mîncă deja; repede l-au mai lăsat la clondir. În sfîrșit, se stabili lângă un clondir unde erau numai cădeți și sublocotenenți. Și aici se auzeau mîrîituri, se simțea graba, dar nimeni nu se înghiontea. A salutat-o frumos pe sora de caritate care l-a întrebat prietenoasă în ce să-i pună tăițeiii.

A luat pătura îndemnînd-o să-i pună o porție pe pătura păroasă. Sora de caritate i-a răsturnat pe colțul păturii un polonic plin.

Își pregătise cerul gurii și limba pentru tăitei cu brînză de oi, dar vai, durere, tăiteii erau cu zahăr. A găsit și două stafide în porția lui. După ciocolată ar fi mers mai bine tăitei cu brînză de oi, dar e bine și așa. Minunat, va cere să i se gătească astfel.

Păcat că farfuria lui nu poate fi linsă. Și-a șters farfuria cu mîna și s-a uitat în jur, dar între timp lumea se risipise. Clondirele și surorile au dispărut, prizonierii care încotro. Se porni din nou vînzoleala. Se apropia un grup de soldați cu baioneta la armă.

Li se va face întîi o percheziție, după care se vor urca în tren. Toată lumea să-și predea de bună voie revolverul, aparatul de fotografiat, cartușele, e ultimul prilej. Dacă după aceea se mai găsesc la cineva, va fi rău. Trebuie scedate și binoclurile.

S-au întins pe jos mari cearșafuri, pe care trebuiau aruncate obiectele. Ofițerii nu fură percheziționați, erau percheziționați numai soldații. Ofițerii sînt obligați să-și dea cuvîntul de onoare că vor preda totul. Dacă se mai găsește la cineva ceva, ofițerul va fi degradat, făcut soldat, pentru încălcarea cuvîntului de onoare ofițeresc. Și va fi și pedepsit.

Credea că totul e o prostie. Cine ar mai putea să aibă aici revolvere? Și aparate de fotografiat? Pe cearșafuri se adunară în grămezi uriașe aparate de fotografiat, binocluri de campanie, revolvere și cartușe.

Lîngă el, un grup se sfătuia încercînd să salveze măcar un revolver.

Auzise că unii au murit pentru a-și păstra sabia. Era un simbol. Dar ce fel de simbol e revolverul? De ce să salvezi un revolver?

Spre seară erau, în sfîrșit, în vagoane. A ajuns printre ultimii în vagon și nu știa cine îi sînt vecinii, cine îi sînt tovarășii de drum, ce să facă, să se așeze sau să stea în picioare. Dar era aici și Lányi, era întîmplător aici și domnul locotenent Lányi. Domnul locotenent Lányi s-a apropiat de el spunîndu-i că-i pare bine că-l vede în sfîrșit. L-a căutat toată ziua pentru semnarea procesului verbal. El este comandantul compartimentului, el e comandant de vagon.

L-a adus cu el și pe Szivacsek. Procesul verbal era gata și trebuia doar iscălit. S-a interesat la forurile competente, trebuie să iscălească cu gradul său cel vechi. Gradul care nu a fost pomenit în ordin nu e valabil decît după confirmare, acasă. El e comandantul de vagon, ar fi trebuit să se prezinte, dar nu-i nimic. Desigur că n-a știut.

— E un vagon cam strîmt, vagonul acesta de vite, — spuse Lányi, dar nu-i nici o nenorocire.

Erau niște priciuri, unele deasupra altora, și vagonul era împărțit prin scînduri în compartimente de jos și de sus. Se vor culca unii lingă alții. Șase jos, șase sus, vizavi — șase jos, șase sus. Asta face douăzeci și patru. Șase oameni vor fi planton,ăștia nu dorm. Tocmai bine, vor încăpea toți treizeci.

— Rușii nu ne păzesc?

— Cum să nu, ne păzesc și rușii, în fiecare vagon vor fi doi. Dar trebuie să organizăm și o pază proprie, așa a ordonat comandantul, dealtfel, așa poate dormi toată lumea, paza va fi schimbată. O să-i vină rîndul fiecăruia. E însă un singur necaz.

Necazul era că în compartimentul lui lipsea o scîndură. Dacă se întindea, patul îi ajungea pînă sub genunchi. Ar trebui o scîndură. Compartimentul ar trebui lungit.

Pe linia vecină staționa o altă garnitură. În ea — soldați. Garnitura era lîngă ei. Comandantul de vagon Lányi li se adresa soldaților de dincolo.

— N-aveți o scîndură, camarazi?

— Cum să nu. Numai că nu o dăm.

— De ce n-o dați?

— După tăitei, o să vă fie bine și așa. După cașă, ne trebuie odihnă.

— Oamenii au uitat disciplina, spuse Lányi. Cum îndrăznesc să vorbească așa cu un locotenent?

Trenul nu putea porni, se întîmplase ceva. Trecea o patrulă militară cercetînd fiecare vagon. Au intrat în vagoane și le-au cercetat temeinic. Un căpitan se certase cu un soldat ceh. L-a înjurat pentru că s-a predat. Soldatul ceh l-a reclamat pe căpitan și acum rușii, împreună cu soldatul ceh, îl căutau pe căpitan. În cele din urmă cehul spuse că renunță, că nu-i mai pasă de el, să-l ia dracu. În vagon se vorbea că soldatul ceh nu mai îndrăznește să plece împreună

cu prizonierii și că preferă să intre în legiunea cehă. Vorbeau încă despre întâmplare în vreme ce trenul pornise liniștit, îndreptându-se cu prizonierii spre Moscova.

Împăzeau doi ruși înarmați. Amîndoi aveau bărbi lungi. Erau probabil soldați bătrîni și foarte severi. Nu îngăduiau nimănui să stea lîngă ușa vagonului, cu toate că nu era nici o fereastră și ce bine ar fi fost să poată privi țara lui Gorki și a lui Gogol. Puteau căsca doar ochii pe furiș spre satele unde se află mujicii, spre micile orașe unde nobilii domni își fac vizite pe vreme de iarnă, spre șoselele pe care troicile gonesc ca-n romanele rusești, spre cîmpiile pe care pasc cirezile prințului Vronski, spre grădinile unde odinioară visa Gončearov, spre riul pe malul căruia se întinde Malba...

În timpul drumului paznicii au închis ușile, nu se putea privi afara. Doar prin stații se mai putea minuna omul cîteva clipe. Degeaba încerca Szivacsek să-i convingă pe paznici vorbindu-le rusește, nici măcar n-au catadicsit să-i răspundă. Cel mai în vîrstă era foarte arțăgos.

Îlcopleși somnul, dealtfel toată lumea dormea deja. Chiar și planșonul lor, care se deosebea de ceilalți oameni doar prin faptul că se întindea pe podea și nu pe polițe. Se întinse și el pe jos, se pare că garda toată noaptea nu s-a schimbat, pentru că nimeni nu l-a invitat pe prici.

Pătura și-a pus-o sub el, cu mantaua s-a învelit. S-a înșelat crezînd că nu va mai avea sub cap briciul. Briciul pus în desagă îi era pernă, și pînă dimineată visă, discută surîzător în vis cu Statul major rus și spunîndu-le acum, în sfîrșit, cu cît interes a urmărit împlinirea lui Ivan Matvevici, cum evoluează cazul lui Oblomov și cît de milă i-a fost de săraca Olga Sergeevna, și că...

CAPITOLUL XXVIII

Staționau mult în gări, și pe frontoanele clădirilor puteau fi citite denumiri frumoase și romantice. Berdicev... Tula...

În sfîrșit, se răspîndi vestea agitată și plină de speranțe: gara următoare e Moscova. Nu se știa ce așteptau să se întîmple la Moscova, trebuia să intervină în orice caz o schimbare. Se ivi o tablă indicatoare. Asta era prima dez-

iluzie. În celelalte gări nu și-au dat seama că denumirile erau scrise în rusește, cu litere chirilice. În denumirile acestea era ceva ciudat, ceva străin. Aici însă suna decepționant, aproape neplăcut de răgușit inscripția: Mockba. Desigur știa că se pronunță Moscva, totuși i se păru comic, aproape jignitor: Mockba. Ca și cum un domn în frac s-ar prezenta la cununie cu o pălărie de damă în cap.

Călătoria a ținut 14 zile. Domnul căpitan Kenéz a avut dreptate. Cu expresul ar fi ajuns mai repede. În orice caz, ultima zi a trecut mai plăcut. Severitatea nu mai era atât de mare. Până atunci paznicii fuseseră foarte severi. Nu i-au lăsat să coboare decît sub escortă, nu puteau ține deschise ușile, în timpul mersului era lăsată doar o crăpătură îngustă, cît să se poată privi prin ea pe furiș.

În ultima zi au fost mai darnici. Vagonul îi datora lui libertatea aceasta. Soldatul mai vîrstnic era cel mai sever. Nu le îngăduia să facă nimic, îl persecuta pe cel mai tînăr, un sărman soldat musulman, pisîndu-l cu tot felul de observații. În ultima zi s-a trezit mai devreme. Și-a deschis doar pe jumătate ochii și a observat ceva curios. Soldatul cel vîrstnic, cel mai voinic, cel mai disciplinat, cel mai furios, era și el treaz. Văzînd că toată lumea doarme, că doarme și colegul său, își băgă mîna, cu grijă și oftînd din greu, în traista cu merinde, scoase din ea o pungă mică, din pungă curelele evreiești de rugăciune înfășurate pe un cub, suspină adînc, se uită din nou cu grijă și pe furiș în jur, apoi și le înfășură pe braț și pe frunte. Totul dură doar cîteva secunde, după care evreul le scoase în grabă de pe brațe și de pe frunte, dar atunci el îi vorbi nemțește cu cruzime:

— *Sie... Jude **

Bătrînul se cutremură și se înmuie. Aproape că-i dădură lacrimile.

Începu să-l înjure. Încet, dăscălindu-l, cu superioritate. Nu îi e rușine? De ce s-a purtat atât de sever cu ei?

Sărmanul evreu îl asculta. Îl asculta cu căință și zdrobit. Vru să răspundă, dar atunci strigă la el:

— *Schweige!***

* Dumneata... ești evreu. (Germ.).

** Taci! (Germ.).

Nenorocitul de evreu bătrîn al țarului se sperie, se temeă să nu afle cineva. Îl implora din ochi, tremura, nu care cumva să afle cineva.

I-a cerut să se poarte de acuma cuviincios, altfel nu va mai avea nici un prestigiu. Dacă nu se va purta cuviincios, le va spune tuturor că e evreu. Chinuitul rus dădu din cap și încercă să se scuze. Spunea încet, cu ochii în pămînt, că nici măcar colegul său nu l-ar mai asculta, dacă s-ar afla. Darmite domnii ofițeri. Credea că dacă ar afla vor fugi toți, iar el trebuie să răspundă pentru oameni. Dacă evadează cineva au să-l trimită imediat pe front, dar așa, poate mai chiulește cîteva luni. Dacă poate dovedi că e capabil să fie însoțitor de prizonieri. N-a divulgat nimănui secretul lor comun, dar din momentul acela îl dirija din ochi pe paznic. Puse să se deschidă ușile în gări, își luă el însuși răspunderea că nimeni nu va fugi. Celor doi soldați li s-a oferit cîte o rublă, strînsă de la prizonieri. Le-a spus că, dacă s-ar fi purtat cumsecade ar fi primit în fiecare zi cîte o rublă.

Cei doi soldați ruși priveau prin ușă plouați, căci le părea rău că au pierdut ocazia să cîștige, îi durea inima că e ultima zi și că au pierdut banii pentru totdeauna. Oftau și, fisticîți, își scărpinau bărbiile.

N-au intrat nici în Moscova. Trenul coti cu ei, așa cum tot drumul vieții lor era cotit; îi duceau pe o linie lăturalnică, așa precum, de cîțiva ani încoace, toate popoarele pămîntului umblau pe o linie lăturalnică. Linia secundară ducea spre clădirile crucii roșii, unde urmau să coboare și să rămînă cîteva zile, așa cum li s-a spus. Cînd au coborît din vagon cei doi soldați, evreul și musulmanul, și-au luat rămas bun, plîngînd și cerîndu-le scuze. Musulmanul a spus că poate niciodată, niciodată în viață n-au să se mai întîlnească.

Spunînd asta, îi șiroiau lacrimile și clătina din cap de parcă ar fi fost o nenorocire incredibilă, o lovitură nemai-pomenită.

Întimpul șederii la Moscova îi umbla prin minte numele acela ciudat. Ce decepție, se deziluzie a fost. Ceea ce dorise, ceea ce rîvnise mereu cu pioșenie, ceea ce era frumos desenat în mintea lui prin necrezut de fine fire de paianjen, părea acum plin de greșeli de tipar. Se transformase într-o viziune

grotescă. De parcă cineva ar fi scris, sub imaginea pe care-și-o făcuse despre Moscova, cu o nemăsurată răutate: Moskba. Încercă să citească denumirea altfel. Nu se mai putea. Pierduse pentru vecie și definitiv, Moscova, orașul sfânt...

În locul Moscovei romantice i s-a oferit un orașel de barăci printre care forfoteau prizonierii și, printre ei, enigmatice surori de caritate. Femei ce-și dădeau importanță, care puteau fi asudații zilieri ai milei, dar puteau fi și prințese. Le-au distribuit rapid mîncarea și cîteva piese de lenjerie. Le-au spus că pot să scrie, de aici, acasă și le-au împărțit cărți poștale speciale, pentru prizonieri.

Lîngă Lányi și Szivacsek se adunase deja o grămadă de noi cunoștințe. Făcu cunoștință cu ochelaristul Kajaba și cu micuțul Tánkos.

Cum de-ai ajuns în prizonierat, doar încă n-ai vîrsta recrutării?

— Am 17 ani. Am intrat voluntar. Am vrut să-mi fac și eu datoria.

Micul Tánkos s-a bucurat pentru fiecare bucată de lenjerie și fiecărui militar trecut de 20 de ani îi spunea nene. Era neliniștit pentru gradul său, căci acasă fusese doar sergent teterist și l-a rugat de mai multe ori să nu-l trădeze.

Îlpărea rău că și băiatul ăsta cu inimă pură, care vorbea despre datorie, acceptase afacerea. A întîlnit doar un singur om cu un grad inferior. Era un om de vreo 30 de ani, în atitudinea căruia nu se vedea nici o schimbare. Se învîrtea printre ei cu gradul de candidat-cadet și, minune, nimeni nu-i spunea nimic. Omul se numea Nóvák. Își spăla lenjeria cu modestie, nu se amesteca în marile combinații și meșterea toată ziua la ceva. Cum avea puțin timp, se așeza și scria.

S-a apropiat de el întrebîndu-l:

— Spune-mi, ai de gînd să rămîi cu gradul ăsta pînă la sfîrșit?

— Așa rămîn.

— Dacă e adevărat ce se spune, au să te trimită cu soldații.

— Așa să fie, să fiu trimis unde se cuvine, dar eu nu pot înșela.

— Tu nu? De ce tocmai tu — nu?

— Pentru că, acasă, sînt funcționar de stat. În Careii Mari, la Direcția Financiară, și eu știu că așa ceva se înregistrează cu exactitate în bugete. Nu-mi risc serviciul.

— Ăla care-i acasă?

— Ăla. Dacă se află acasă, m-ar da afară. Și nu vreau să risc.

— Și ce scrii toată ziua?

— O piesă de teatru.

Ia te uită! Prizonierul Novak Sándor, funcționar din Careii Mari, scrie o piesă de teatru și își teme prestigiul de acasă, și nu-și riscă slujba.

— Vrei poate să-ți prezinți piesa la Teatrul imperial țarist, sau la Opera populară țaristă?

— N-ai decît să-ți bați joc. Cît crezi că vom rămîne în prizonierat?

Pînă cînd vor rămîne? Nici nu s-a gîndit la asta. Dar, doamne, poate pînă la Crăciun, poate de Paști totul se va sfîrși. Și după aceea, cum îi povestise Caterinei, bucătăresei bătrîne de-acasă, gorniștii o să sune încetarea războiului, deasupra tranșeei va țîșni drapelul alb, vor sări pe parapete iar cele două linii de trăgători se vor apropia cu prietenie pentru a schimba o blîndă strîngere de mînă. Sau nu va fi așa?

— Cum crezi că va fi? Tu cum crezi, Sándor?

— Păi, eu cred în primul rînd că voi accepta cel puțin trei ani fără tocmeală. Și cred că ne vom opri undeva pînă la urmă, și după aceea ne vom plictisi îngrozitor. N-o să avem vin, n-o să avem femei, n-o să avem cărți, nu vom avea nici o distracție. Va trebui să inventăm ceva, din pămînt, din piatră seacă; altfel o să înnebunim. Așa cred. Și atunci am să vin eu cu gradul meu și am să citesc o piesă de teatru. Și am să citesc romanul și povestirea pe care le scriu. Pentru că scriu și așa ceva. O să mă rugați să fac ceva. Atunci eu am să fac teatru. O să învățăm piesa și o s-o jucăm și toți o să vă bucurați. Ai să vezi.

Fericit autor. Războiul mondial îi va folosi, pentru că i se va juca piesa.

— Și care e titlul piesei tale?

— *Domnul doctor*, de Molnár Ferenc*.

* Molnár Ferenc (1878-1952) — romancier, dramaturg, unul dintre cei mai cunoscuți scriitori maghiari din secolul XX.

— Cum așa? Păi, nu tu ai scris-o?

— Sigur că nu eu. Molnár a scris-o. Nu cunoști *Domnul doctor*? Și mai am o nuvelă de Heltai.* La aia acum lucrez. Transcriu din memorie piesa și nuvela. Mă grăbesc, pînă mi-e încă totul proaspăt. Slavă domnului, mi le-amin-tesc amîndouă. Deocamdată asta e, dar sper să transcriu și altceva.

Turnul Kremlinului lumina pînă departe, și deodată simți orașul sfînt, curat și proaspăt, și la marginea orașului sfînt îl văzu pe domnul funcționar financiar Nývák lucrînd cu febrilitate la piesa lui Molnár Ferenc, intitulată *Domnul doctor*, și la nuvela umoristică a lui Heltai. Era o clipă emoționantă și solemnă și-l privea pe funcționarul financiar care nu vrea să păgubească tezaurul statului și schi-țează decorurile viitorului său teatru pe necunoscuta poartă a soartei, pe valurile inumanelor eforturi.

CAPITOLUL XXIX

De pătură și de manta nici nu putea fi vorba. Le-au dat două cămăși de pînză de calitate proastă, le-au dat ceva maiouri foarte subțiri. Banii au început să-i împartă încă pe drum, n-au făcut deosebire între grade, toată lumea primea 50 de ruble. Deocamdată chiar și candidații-cadeți au fost socotiți ofițeri. Superiorii au atras atenția candidaților să nu cheltuiască banii, pentru că lor li s-a dat pesemne din greșeală și că vor trebui eventual restituiți, să nu fie necaz.

Szivacsek a citit într-un cerc restrîns de prieteni, dintr-o gazetă rusească comunicatul oficial; acolo erau publicate cifre uriașe. Se vorbea de 50 000 de ofițeri și o jumătate de milion de soldați prizonieri. Chiar și aici erau foarte mulți, deci ceea ce scriau ziarele rusești putea fi adevărat. Se bucurau într-ascuns, crezînd că războiul va lua curînd sfîrșit, pentru că această pierdere nu poate fi recuperată. Dar deodată,

* Heltai Jenő (1871-1957) — poet, prozator, dramaturg, a cultivat și genuri așa-numite „ușoare“.

de parcă ar fi vrut să corecteze pornirea instinctivă, a izbucnit răspicat și furios:

— Doar vizuinele de vulpi! Dumnezeu să le trăsnească, cine le-a inventat! Asta ne-a dus la pieire!

Cei cu grade mai mari au format, mai înainte, grupe de ofițeri de stat major, grupe de căpitani. Dar apoi, nu se știe de ce, formațiile au început să se dizolve, și s-au amestecat printre cei cu grade mai mici. Fiecare spunea: nu mă simt bine printre ăia. Păreau să arate că s-ar simți mai bine între cei mai mici. Însă prietenia ținea puțin, pentru că începură curînd să-și dea aere. Trebuie neapărat un comandant, spuneau, fără cap nu se poate face nimic. Mai e nevoie de un aghiotant, mai trebuie comandanți de detașamente, trebuie neapărat ținută o ședință cu ofițerii de detașament.

Încercările acestea au făcut pînă la urmă să explodeze orice grupare. Toți se fereau cînd se apropia vreunul cu grad mai mare care vroia neapărat să-i organizeze.

Nici el nu știa cum, dar a apucat totuși o ședință ofițerească. Într-o cameră erau vreo 30 și printre ei un locotenent major, un tip plăcut, dar așa zis „tare“. Un anume Koltár. Țsta le-a tot explicat, i-a tot convins, pînă cînd au acceptat: vor face cu schimbul, în fiecare oră va sta altcineva de pază, dacă se semnalează poate vreo donație, altul va supraveghea expedierea cărților poștale. Mai tîrziu se vor organiza după un anumit sistem. Vor raporta dacă cineva a lipsit două ore din cameră. L-au numit pe Szivacssek cititor de știri; el trebuia să aibă grijă ca dimineața să se facă aerisirea. Locotenentul major Koltár i-a rugat să-i comunice dacă se întîmplă ceva. După amiază, unul din ei a raportat. Iar spre seară, lumea îl saluta reglementar, tu-ruia așa, ca acasă, iar Koltár primea salutul țeapăn și nu mai ruga pe nimeni, ci dispunea. Înainte de culcare aghiotantul le citi un ordin de zi... Koltár i-a tot organizat și pînă la urmă a emis și un ordin de zi. Iar ordinul de zi conținea printre altele și comunicarea că mîine dimineață, exact la ora 9, se va ține adunarea ofițerilor.

Adunarea s-a ținut, de data aceasta. Nimeni nu s-a opus, nimănui nu i se părea ciudată, s-au oprit reglementar și au părăsit ținuta țeapănă doar atunci cînd domnul locotenent major Koltár le-a spus că după raportul aghiotantului, după apel, „puteți să stați comozi, vă rog, domnii mei.“

Domnul locotenent major Koltár a prezentat un raport asupra drumului de pînă acum, a spus că va avea grijă de bunăstarea grupului, că se va strădui să afle la vreme totu, și că pot avea încredere în el. Chiar azi a aflat că fiecăruia îi vor reveni doi funți de zahăr și a dat dispoziție ca repartizarea să fie corectă. Deocamdată, nu se poate îngriji de mantale și pături, de aceea îi roagă pe cei care nu au, să mai rabde puțin. După-amiaza, la ora trei, toată lumea să fie gata, pentru că atunci vor face baie, va avea grijă să poată ajunge fiecare la baie. A primit o reclamație: candidatul-cadet artilerist Simonyi a scos apă din bazinul comun, băgîndu-și mîna în bazin. Nu e un procedeu camaraderesc.

Candidatul cadet Simonyi făcu un pas înainte.

Era un tînăr înalt, brunet și agitat, palid, încerca să se dezvinovățească.

Domnul locotenent Koltár i-a spus sever că nu are dreptul să vorbească decît cerînd permisiunea. Să-și ceară permisiunea și să se apere, poate fi liniștit că nu-i va lua dreptul de apărare. Dar comandantul unei adunări ofițerești nu poate fi întrerupt.

Simonyi s-a făcut și mai palid bîlbîindu-se agitat.

În orice caz, a luat poziția de drepti, țeapăn, și a cerut permisiunea să-și poată expune apărarea.

Domnul locotenent Koltár i-a îngăduit.

După asta Simonyi își expuse apărarea. A spus că tatăl lui e profesor universitar la Budapesta și că deci, chiar prin educația de care a primit-o, e exclus să fi săvîrșit așa ceva. Nu și-a băgat mîna în bazinul comun. Cînd a aflat că există un bazin comun, atunci, poftiți de vă uitați, aici e plosca lui, a legat-o cu o panglică și, așa, a lăsat-o în apă. Cu toate că, trebuie să afirme că și procedeul acesta e nesă-nătos și că, la urma urmei, plosca infectează tot atît de mult ca și mîna, căci nici plosca nu are voie să fie băgată, că apa ar trebui să curgă prin robinet, dar cu toate astea tot nu și-a băgat mîna în bazin.

Locotenentul major Koltár a spus că acceptă apărarea domnului candidat cadet Simonyi și ar dori ca și adunarea ofițerilor să fie mulțumită cu explicația aceasta, nu s-ar mai lungi atîta discuția. Se acceptă?

Explicația a fost acceptată în unanimitate, și cu asta au recunoscut că domnul locotenent major Koltár le este comandant. Are dreptul să-i tragă la răspundere, le poate ține evidența și, pe deasupra, îi poate pune să voteze. Într-o singură zi, atât de scurtă, din mulțimea neorganizată s-a realcătuit piramida statului monarhiei constituționale, chiar ei i s-au supus și, fără să-și dea seama, aveau acum un conducător, aveau deja un parlament, ba mai mult, credeau chiar că au și dreptul la vot. După adunarea ofițerilor, domnul locotenent major Koltár dădu dispoziție ca patru oameni să rămână înăuntru. Doi vor avea în permanență grijă de lucruri, iar doi sînt pentru cazul cînd s-ar semnala vreo donație sau s-ar distribui ceva. Ceilalți pot pleca, schimbul va fi organizat din două în două ore.

A aflat că și în celelalte camere, ca și în barăcile vecine, s-au ținut adunări ofițerești. În unele locuri, încă de ieri seară. Căci, e neîndoielnic, trebuie să existe o ordine, și fără ordine totul s-ar răsturna și mai ales printre noi, e nevoie de ordine. Era ciudat doar faptul că peste tot se gîndea la fel, că peste tot a venit vorba de zahăr și că peste tot comandantul de cameră sau de detașament știa că vor face baie și-și luase răspunderea.

Istoria cu zahărul era adevărată. Locotenentul major Koltár a plecat, cu doi oameni, după zahăr și zahărul nu se distribuia separat fiecăruia, ci pe camere, sau pe detașamente, la comandant. Era puțin jenant, dar însemna și o anumită comoditate. În orice caz, ei au pierdut contactul direct cu locurile de distribuire și li se părea normal să afle ce se întîmplă doar prin ordinul de zi. Locotenentul major Koltár le-a comunicat de altfel că în măsura în care depinde de el, le va purta de grijă și, dacă cuiva nu-i place, poate să treacă în alt grup sau în altă societate, să se gîndească la timp, pentru că încăperea aceasta va fi un grup model și speră că aici camarazii nu vor suporta tulburători ai ordinii. Nimeni nu mișcă, și locotenentul major Koltár spuse că se bucură foarte mult că toată lumea se străduiește să se conformeze ordinii, și toată lumea acceptă ordinea și disciplina liber consimțită.

Baia surveni cu exactitate și locotenentul major Koltár se îngrijii, într-adevăr, pîrintește de întregul batalion. A ordonat să se alcătuiască o listă cu numele tuturor, iar după

amiaza ei se lăudau deja celor din alte camere că au noroc de-un foarte brav și drept comandant.

Locotenentul major Koltár convocă din nou, pentru după-amiază, o adunare ofițerească, și după baie s-au strîns din nou în jurul lui, și iarăși a început adunarea ofițerilor. Era vorba, de data asta, de un ordin din partea rușilor: trebuiau alcătuite grupuri mai mici. Un grup de 75 de oameni va merge în gubernia Kostroma, e o regiune foarte sănătoasă, pe malul unui afluent al Volgăi. Într-o așezare numită Makariev.

Să se asocieze după plac 75 de prizonieri care, sub comanda locotenentului major Koltár, vor pleca acolo. Nimeni n-a văzut ordinul muscalilor, nu știau dacă era vorba în el despre domnul locotenent major Koltár, dar domnul locotenent major a declarat că în grupul lui ar dori să se înscrie doar aceia care au intenții cinstite. Toți aveau intenții cinstite, așa că toți s-au înscris în grupul locotenentului Koltár, dar erau numai 30 și mai era nevoie de cîțiva oameni. Li s-au alăturat și alți locotenenți majori, un militar activ pe nume Matolcsy și un profesor de liceu din Veszprém, un anume Kőmives. În afară de asta a venit printre ei vechea lui cunoștință, Lányi și, împreună cu el, Szivacssek.

Locotenentul major Koltár le-a comunicat că grupul poate duce cu el cinci ordonanțe. Domnul locotenent Nagy Sándor vrea să-și ia cu el fratele, care e soldat, căci i-ar plăcea să rămîină împreună. Toată lumea poate să fie însă liniștită, căci fratele domnului locotenent are să-i servească cum se cade. Dacă sînt de acord îl va primi ca ordonanță pe fratele mai mic al domnului locotenent Nagy Sándor.

Toată lumea a fost de acord și așa, ca urmare a impresionantului atașment frățesc, a ajuns printre ei fratele mai mic al locotenentului Nagy.

E adevărat că fratele mai mic al domnului locotenent Nagy s-a purtat cu toată modestia, dar grupul nu era prea mulțumit. Se spunea că-l servește numai pe domnul locotenent Nagy și că de alții nu-i prea pasă. Într-adevăr, asta cam așa era, fratele domnului locotenent Nagy se ținea tot timpul în preajma fratelui său mai mare și în timp ce domnul locotenent Nagy cina șezînd pe păturile sale, fratele mai mic stătea în fața lui și-l servea cu o supunere de slugă. Unii spuneau că domnul locotenent Nagy procedează

așa doar pentru a le scoate ochii. Dar mai mulți erau de părere că n-ar trebui să-și trateze chiar atât de militărește fratele mai mic.

Domnul locotenent Nagy abia terminase o felie de pâine cu unt și fratele mai mic îi și întindea o altă felie, când domnul locotenent Nagy făcu un gest de refuz, spunându-i cu îngăduință.

— Nu-mi trebuie, poți s-o mănânci tu. Dar mai întâi, dă-mi o ceașcă cu ceai.

Ordonanța Nagy alergă serviabil după ceai.

CAPITOLUL XXX

— Îmbarcarea spre Makariev. Trenul e tras pe linia a treia! — strigară dimineața băieții bine dispuși, pregătindu-se sîrguincios.

Acum nu mai călătoreau cu vagonul de vite, fiecăruia i-a revenit un loc pe bancă și locotenentul major Koltár i-a întrebat cu un surîs misterios:

— Sper că sînteți mulțumit?

Erau foarte mulțumiți, n-au cercetat ce rol are domnul locotenent major Koltár; ceea ce e sigur e că în ultimile zile au făcut o baie, că și-au primit cu regularitate cele 75 de copeici zilnic, că era zahăr, că au primit ceva lenjerie, iar acum compartimentul de clasa a treia îi ademenea cu minunata lui comoditate. Puteau să scrie acasă și domnul locotenent major Koltár i-a asigurat că avea grijă ca scrisorile să fie expediate. A scris și el, și a scris în nemțește pentru că numai așa era voie: *ich bin in Gefangenschaft geraten* * Și și-a trecut adresa: *Russien Kostromsker Gubernia, Stadt Makariev*. A scris Makariev cu w, simțea că așa e mai rusește. Locotenentul major Koltár le-a garantat că pînă la sosire vor primi deja un răspuns, că există o legătură minunată prin Finlanda și Olanda.

S-au aranjat în compartiment, au colectat de la toți cîte o copeică pe zi, pe care o vor primi paznicii ca să nu facă pe nebunii, să-i lase să coboare în gări și, în general, să

* Am căzut prizonier.

nu le fie mereu pe urme. Domnul locotenent major Koltár a garantat că n-are să fugă nimeni. Drumul acesta a fost plăcut, de neuitat. Au defilat aici ca-ntr-un final strălucitor de operetă personajele romanului rus așa cum trăiau în subconștientul lor: un popă cu barbă lungă legăna în brațe un copilăș, muscali stufoși transpirau în cămăși colorate și sorbeau din farfurioare ceaiul fierbinte; în gara Ivanovo i-a întâmpinat o fanfară.

Soldații cântau în gara din Ivanovo: un regiment pleca spre front.

Soldații cu flori în mâini își luau rămas bun de la familiile lor, și acolo departe, în mica gară de acasă, ca și aici, se putea observa cine pleacă și cine chiulește. Putea să-l recunoască cu exactitate pe organizatorul de concerte, îl căuta pe Jeges și se căuta pe sine, le căuta pe cele trei fete de la care își luase rămas bun. Astea nu mai erau vechile personaje de roman, ele au picat dintr-un alt roman, nou, și se află aici. Nu știa rusește, dar începea să înțeleagă totul și vedea clar ce se întâmplă. Trenul porni spre front, și deasupra lui zbura un cântec trist și blînd de cătanie. Probabil, se cântă acum, în rusește: „Tot nu-mi vine acea pereche...”

Unul din trenurile de marfă transporta lemne și un soldat cu cămașă roșie ședea pe scînduri. Cînta din armonică și trupa întreagă s-a adunat în jurul lui, zgîndu-se. Flăcăul rus era bine dispus, poate puțin beat, cînta cuplete, asta trebuie să fi cîntat, pentru că după fiecare strofă, femeile chicoteau. Unii gentlemen ruși ascultau doar o clipă și apoi se evaporau zîmbind. Ar fi fost interesant de știut ce cîntă. Se zgîia și el și a început să creadă că înțelege, rîdea și el, rîdea cu ei, cu rușii, hohotea tare și din inimă la refrene, care trebuie să fi fost deosebit de spirituale, rîdea și el exact atunci cînd rîdeau și ceilalți, cînd trebuia.

Deodată, domnul locotenent major Koltár apărură lîngă el și îi spuse aspru să vină în vagon.

Ce poate fi asta? De ce să se întoarcă în vagon, cînd rusul glumea atît de plăcut, cînd s-a putut contopi și el în veselie țăranilor din Ivanovo?

Domnul locotenent major Koltár mai chemă în vagon cîțiva camarazi și declară că, din pricina asta, vor avea necazuri, că e foarte trist că se mai întâmplă asemenea lucruri. Un sublocotenent care pe deasupra nici nu mai e copil, e

capabil să stea printre țărani și să rîdă la bancurile necu-viincioase, deochiate, fără perdea.

N-a știut că glumele erau deochiate. Simțise doar că flăcăul rus are o cămașă roșie, simțise că se poate contopi în această comuniune frățească, sub soarele cald, dimpreună cu o grămadă de mujici asudați, dinții albi ai fetelor de țăran i s-au părut strălucitori, s-a scăldat în zîmbetul lor ușor și proaspăt, iar părul alb ca o iertare al unui plugar grăsun a fluturat spre el.

Locotenentul major Koltár a spus că în felul acesta nu se poate menține disciplina. Și că un viitor ofițer, un gentleman ar putea avea atîta bun simț, respectînd cerințele elementare ale bunului gust, să nu ia parte la asemenea che-furi țărănești, să nu riște să se amestece într-o asemenea societate. Dar dacă cumva flăcăul acela cînta cîntece revoluționare? Și dacă cumva pentru asta toți participanții vor da socoteală?! Și dacă, din cauza asta și ceilalți camarazi ofițeri nevinovați ar putea avea neplăceri? Nu s-a gîndit laasta?

Domnul locotenent major Kőmives a luat cuvîntul. A declarat că de fapt el este mai în vîrstă în grad și că s-ar cuveni să fie comandant. Dar el e deja un om în vîrstă și tocmai de asta a predat domnului locotenent Koltár comanda, știind că aici trebuie o mîină energică. Dar că nici el nu s-a așteptat la așa ceva.

Îl ruga sincer să nu îngreuneze situația și așa destul de grea a comandantului. Astfel de întîmplări pot atrage după sine o îngrădire a libertății, ceea ce, în orice caz, ar fi trist. E în propriul lui interes să nu se mai repete astfel de anomalii, și bineînțeles, desigur, în interesul colectivului.

Ar fi dorit să spună... ce să spună? Că, eu, vă rog, am avut parte de asemenea de o bună educație, ca și Simonyi... Am o diplomă de avocat, cunosc regulile... Dar pe lîngă asta am 32 de ani, am soție, am un fiu, sînt susținătorul familiei... Cu toate că în ultimul timp n-am găsit slujbă... vă rog, acasă... dacă acum aș fi acasă... mi s-ar încredința procese de mare răspundere. Nu trebuie să i se dea proporții întîmplării... la ce bun... Ei, altă dată, n-am să mai merg...

Dar domnul locotenent major Koltár ghicise pesemne ce voia să spună și i-a luat vorba din gură zicînd că nimeni

nu poate fi tot timpul la pîndă, că fiecare trebuie să aibă simțul disciplinei, speră că asta a fost o lecție bună pentru viitor, și că nu i-ar plăcea să se repete.

Soarele ardea totuși vesel deasupra cîmpurilor, și se strădui să uite scena, dar, de acum, între el și Koltár se statornici o anumită încordare. Probabil că ceilalți aprobau această comportare energică, ba mai mult, într-un pluton se discuta încă despre consecințele îngrozitoare care ar fi apărut dacă soldatul rus ar fi cîntat într-adevăr cîntece revoluționare și dacă ascultătorii ar fi fost surprinși.

Își bău ceaiul fără chef, nu mai îndrăznea să se uite spre țărani; și raporturile încordate cu Koltár s-au manifestat prin apariția unei relații reglementare și militărești între ei. Koltár călătorea în celălalt compartiment, așa că uneori li se întîmplă să se întîlnească prin gări, în timpul zilei, de mai multe ori. Ori de cîte ori se întîlneau îi dădea onorul lui Koltár, care îi răspundea reglementar. Acum, nu mai era decît un candidat-cadet subordonat acestuia, sau cum naiba se cheamă asta.

Au coborît în sfîrșit din tren. Au coborît într-un orășel care se întindea pe malul Volgăi. Kineșma, așa se chema orășelul. În ordinul de zi se preciza că aici se vor urca pe vapor și de aici vor merge cu vaporul pînă în Makariev. Vor merge întîi pe Volga, apoi pe afluentul Volgăi, pe Unja, vor merge mai departe.

Mărșăluiră agitați prin orășelul prăfos spre mult așteptata Volgă. Afișe mari anunțau spectacolul cinematografic de seară și au observat că afișele sînt la fel cu cele din orășelele de acasă. Numele sălii unde se ținea spectacolul era scris cu creionul roșu pe afișe. Una din străzi era în pantă, coborau și deodată înaintea lor apăru Volga. Nu știa ce legături are cu aceste orășele, ce are comun cu micile prăvălii, cu trecătorii care veneau din față, în cămăși colorate, dar ceva ca o durere zumzăia în el, de parcă ar mai fi văzut undeva toate acestea, de parcă s-ar mai fi întîlnit cu acești oameni cu șepci plate, cu negustorii burtoși, cu cinovnicii în uniforme, cu birjarii înfășurați în șaluri peste solduri; parcă ar mai fi văzut, parcă ar mai fi îmbrățișat

fluviul de vis, Volga cu apa unsuroasă, lată și miloasă. De parcă pe aceste meleaguri s-ar fi întors acasă.

A intrat într-un magazin, și-a cumpărat un coș din paie împletite, cum se folosesc aici, într-un restaurant a mâncat o friptură natur, prăjită în unt, și i-a îmbrățișat pe furiș cu privirea pe hangiu, pe chelner, pe consumatori, care s-au uitat o clipă mirați la uniforma lui străină, privindu-l apoi cu simpatie.

În sfârșit, era pe vasul „Nicolai“, care plutea cu ei pe Volga, pe apa lată, plină de demnitate a Volgăi. Călătoreau la clasa a treia, dar cei care vroiau să consume puteau să urce la restaurantul de la clasa a doua. Ar fi vrut să vadă prințese ruse, nobile domnișoare cu ochi îndurerați, dar la mese ședeau și mâncau mai mult precupeți sau geambași. Îl cunoștea încă din tren pe acel popă însoțit de un copil și o cunoștea și pe slăbănoaga de nevastă-sa care păzea lucrurile și se necăjea tot timpul cu lenjeria.

Afluentul cu numele de Unja era mult mai îngust decât Volga. Au trecut pe un vas mai mic de circuit scurt, pe care acum simplii plugari erau preponderenți. Apa râului scăzuse mult și, deodată, vasul se împotmoli. Au coborât cu toții și căpitanul vasului le dădu țăranilor un odgon gros.

Doi au dus odgonul pe mal, doi țărani cu cămăși colorate, dar mai întâi toată lumea se întinse pe iarba de pe mal. Băură ceai și în jurul lui ședeau pe jos iarăși țărani, flăcăi, țăranici. Băură ceai și căutau măcriș, pe care-l mestecau și mâncau pâine albă, și-l priveau aproape cu simpatie, căci ar fi dorit să se împrietenească. Le-a zîmbit și el, și-a spus că, chiar de-o fi să moară, trebuie să bea ceaiul împreună cu ei. S-a așezat cu îndărătnicie printre ei, nu-i păsa de nimeni, și le-a dat zahăr, iar ei îi scuturau mîna cu prietenie, și o tînără rusoaică i-a întins ceai într-o farfurioară.

Țăranii s-au ridicat în sfârșit, au legat odgonul de vapor, l-au proptit pe umeri și, deodată, deasupra cîmpiei rusești răsună o melodie dulce de-ți rupea inima.

— *Ei, uhnem...*

În ritmul ei țăranii trăgeau vaporul de pe bancul de nisip, și el era printre ei, ținea odgonul și trăgea fericit, cu o nemaipomenită bucurie.

CAPITOLUL XXXI

Pînă la Makariev elicea vasului se mai împotmoli încă de trei ori și trebuiră să coboare, vasul trebuia tras cu odgonul și, de fiecare dată, scena sărbătorească a țăranilor bînd ceai s-a repetat, ca și conversația prin semne. Nici măcar nu era o conversație, căci țăranii îmbrăcați în cămăși țăr-cate radiau spre el doar zîmbete, iertare și dragoste, ca și rusoaicele în papuci împlețiți, ca și căliții soldați aflați în permisie. Această tăcută și zîmbitoare ceremonie l-a înfrățit de trei ori cu ei, la liturghia ceaiului comun și a odgonului comun.

Îi făceau semne zîmbind de pe malul lat și nisipos luntrile fără stăpîn, orașelele și singuraticile castele de pe mal, și mici păduri veneau să-l întîmpine. De departe se vedeau oameni pescuind, femei spălînd, copii ce se scăldau și cîte-odată o mănăstire cu multe turnuri.

— Adunarea ofițerească!

Domnul locotenent major Koltár a prezentat după apel un raport în salonul de clasa a treia al micului vapor, unde toți stăteau în semicerc, izolîndu-se de respectuoșii țărani ce se zgîiau.

Drumul ia sfîrșit astă seară. Vor sosi în orașul ce se numește Makariev, unde vor fi deocamdată internați. Amă-nuntele nu se puteau cunoaște anticipat, dar în vederea unei platforme comune, e necesar să păstreze legătura. Doar așa se poate obține ceva, și e nevoie să se poarte solidar și să-și exprime părerile prin intermediul comandamentului, căci în unire stă puterea. În interiorul grupului vor cultiva frumoasa disciplină de pînă acum. Ei au propriile lor reguli, reguli experimentate și obligatorii, nu vor adora zeii străini, și vor respecta propria lor ordine. Deoarece, la drept vorbind, domnul locotenent major Kõmives e mai vechi în grad, îi dă cuvîntul domnului locotenent major Kõmives, care va vorbi despre cîteva lucruri neclare.

Domnul locotenent major Kõmives vorbește.

Afară clipocea apa curată a Unjei, pe maluri călugări tăcuți pliveau prin grădinile mănăstirilor, soarele ce apunea turna asupra ținutului pînze de carmin, o plasă pescărească se agăță de o plută moartă de mult, Tisza István face de-

clarații sincere despre pierderile din Volhinia, la redacția ziarului *Népszava* a sosit, fiind redactor de serviciu, Révész Mihály, undeva departe, lângă Dunăre, un notar se ceartă cu o femeie care primește un ajutor de război, un curier diplomatic cinează în Orient Expres și zîmbește enigmatic, la Érkörtlvényes o femeie a devenit văduvă și țipă acum în pridvorul alb, undeva, în rezervă, un locotenent a pierdut la cărți banii de echipament, un fabricant de cosmetice a primit în fine o comandă militară: niște apă de colonie pentru ofițeri, și cumpără o brățară pentru o femeie, un plămîn devine cavernos, un mare gentleman englez e deranjat la golf pentru că un curier a sosit de la Palatul Westminster. Un elev tocește sîrguincios pentru corijență și ajutorul de bucătar ciugulește agrișe în grădină, trenul cu flori din Iva-novo a ajuns departe, undeva în spatele frontului un spion e condamnat la moarte și se leagănă atîrnat de craca unui frasin, soldații morți se rostogolesc ca niște păpuși dezarticulate și lipsite de puteri de pe creasta unui deal, în vale, să-l auzim pe domnul locotenent major Kőmives!...

Cu aceasta — zicea domnul locotenent major Kőmives — comanda este predată oficial domnului locotenent major Koltár, care a dat și pînă acum dovadă de vigilență și energie, reprezentîndu-le interesele și asigurînd o ordine exemplară. El însuși se va supune tuturor ordinelor și dispozițiunilor, îi roagă mai ales pe domnii mai tineri, sublocotenenți sau grade inferioare să sprijine comandamentul ca să nu fie nevoie de prea multă severitate. Se pare că a fost o alarmă falsă și că solda va fi primită și de către cadeți, sau candidați-cadeți, pînă acum rușii n-au avut obiecții și, pînă cînd rușii vor mai menține situația aceasta, comandamentul nostru nu dorește nici o schimbare. Comandamentul nu vrea să cerceteze dacă gradele sînt purtate legal sau nu, dar atrage atenția cu severitate tuturor acelor care poartă un grad ce nu li se cuvine că toată răspunderea le revine și că sînt direct răspunzători dacă li se va cere socoteala acasă. Încă un singur lucru... și asta este ultima acțiune înainte de a preda definitiv și exclusiv comanda domnului locotenent major Koltár. Nu trebuie să uite niciodată că sînt ofițeri. Trebuie să-și poarte necazul cu demnitatea și tristetea cuvenită, căci au ajuns în umilitorul prizonierat apărîndu-și patria. Pînă la legitimarea din țară, toată lumea

să-și poarte soarta cu resemnare, să aibă mereu înaintea ochilor ideea că pînă la clarificarea situației se află sub povara unei grave acuzații, chiar dacă a luptat pînă la ultima clipă, chiar dacă a ajuns în această situație în urma unei fatalități și nu din cauza propriei sale greșeli. Dar nu se cuvine să se bucure de ceva, pînă cînd nu vor fi scoși de sub îngrozitoarea acuzație și spălați de rușine. E bine să faci simțită această stare sufletească în viitoarele contacte particulare cu dușmanul, și să nu uite niciodată că între ei nu pot fi relații care să treacă peste strictul necesar, să se ferească să cedeze cîtuși de puțin din nobila lor mîndrie. Iar în ceea ce-i privește mai ales pe domnii mai tineri, de la sublocotenent în jos, le adresează acestora o rugămintă aparte. E limpede că tinerețea impune anume dorințe naturale. Dar aceste dorințe trebuiesc temperate și roagă să se acționeze în acest sens. Nu trebuie să se nască impresia că ei ar fi sub puterea instinctelor și a singelui, și că astfel s-ar reduce la tăcere suferințele unui patriot. E necesar să trăiască cu modestie și echilibrat, cu cea mai mare rețineră. Nu e voie să fie aroganți și violenți cu femeile. Dacă sînt invitați undeva, să se poarte ca niște domni, atent, cavalereste, ca niște adevărați gentlemen. Nu e voie să abuzeze de alcool. Printre multe alte obiceiuri rele s-a răspîndit pe front și acela al consumului băuturilor spirtoase. Stăruie să reducă la o cantitate cuviincioasă plăcerea folosirii nelimitate a acestor băuturi.

După această cuvîntare vorbi pe neașteptate domnul locotenent major Perényi. Spuse că ar fi dorit de mult să vorbească. E vorba aici tot timpul de faptul că domnul locotenent major Kőmives predă comanda domnului locotenent major Koltár. E ciudat că nimeni nu vorbește despre el. Nu numai că e mai în vîrstă decît Koltár, dar e mai vechi în grad chiar și decît domnul locotenent major Kőmives. Din fișele prezentate reiese clar și — așteaptă să se discute despre asta. Dacă vor să mențină regulile, atunci regulamentul trebuie reflectat întocmai și în primul rînd, desigur, clasificările în grade. Cere explicații.

În statul major se observă un penibil moment de consternare.

Domnul locotenent major Kőmives luă cuvîntul în sfîrșit, cam agitat, spunînd că această problemă s-ar fi putut

clarifica și în afara adunării ofițerești, și că domnul locotenent major Perényi ar fi avut posibilitatea să pomenească cazul cînd domnii mai tineri nu sînt prezenți. E regretabil că s-a întîmplat așa, dar problema trebuie într-adevăr rezolvată și cu asta adunarea ofițerească se încheie. Se vor întruni exact peste o oră tot în acest loc și speră într-o rezolvare pașnică și militărească a problemei. Adunarea ofițerească se întruni iarăși peste o oră. De data asta domnul locotenent major Perényi era acela care primea raportul și prezentă apoi ordinea de zi.

Se întîmplată o regretabilă neînțelegere. Problema a fost rezolvată cu o militărească unanimitate și în modul cel mai deschis. Domnul locotenent major Perényi nu dorește să fie comandant; și el, și domnul locotenent major Kőmives sînt rezerviști, și pentru această mare și importantă sarcină e necesar un militar de carieră. Adică unul care s-a obișnuit cu disciplina militară încă din copilărie. De aceea amîndoi predau comanda domnului locotenent major Koltár.

Domnul locotenent major Koltár preluă solemn comanda de la ofițerii mai vechi în grad și cu asta grava problemă se rezolvă. Urmă apelul din care reieși că domnul locotenent Nagy lipsește. Fratele mai mic al locotenentului nu putu să dea nici o lămurire în legătură cu fratele său și spunea doar zîmbind că o să apară. Acum e ocupat. În sfîrșit ieși la iveală că s-a închis într-o cabină cu femeia de serviciu a vaporeșului. Locotenent major Koltár ciocăni energic în ușa cabinei, dar dinăuntru domnul locotenent Nagy răspunse că nu se poate.

L-au chemat pe căpitanul vaporeșului, dar acesta zîmbea spunînd că nu le dă nici un fel de ajutor, că ar fi cazul să-i lase în pace pe bieții oameni, dar chestiunea nu putea fi lăsată baltă, deoarece exemplul negativ i-ar fi demoralizat, fără îndoială, pe cei mai tineri.

În sfîrșit, apărură domnul locotenent Nagy. Era extrem de jignit declarînd că asta nu se poate permite. Cazul se discută în afara adunării ofițerilor, căci problema nu se putea discuta în fața tinerilor, fiind vorba de o nemaiîntîlnită încălcare a disciplinei. Se întruni de îndată un consiliu ofițeresc care discută afacerea. Domnul locotenent Nagy declară că nu i se poate cere socoteală în niște treburile particulare. Asta nu era o apărare și toată lumea fu revoltată.

În cele din urmă, se întocmi un proces-verbal și se afirmă că la Makariev vor hotărî pedeapsa.

În cazul în care domnul locotenent Nagy se va sustrage și pe mai departe disciplinei, va exista fără îndoială o modalitate de a putea fi pus la punct. Asta să fie recunoștința pentru faptul că transportul i-a primit fratele mai mic?!

Scriu sîrguincios procesul-verbal lîngă o lampă mică, consemnînd deocamdată doar datele principale. Trebuiau să termine pentru că în depărtare se ivi portul luminat al orașelului de pe malul Unjei, și trebuiau să se pregătească de coborîre.

Sosiră într-o stare explozivă. Erau unii care erau de partea locotenentului Nagy și care îndrăzneau să spună că treburile lui particulare nu pot avea nici o influență asupra soartei grupului. Trebuie admis că totuși majoritatea copleșitoare a luat atitudine împotriva domnului locotenent Nagy, declarînd că ori există comandament ori nu există. Comandamentul le-a purtat și pînă acum de grijă, însă, dacă nu e disciplină, comandamentul nu-și poate face datoria. Domnul locotenent Nagy trebuie să retracteze cele spuse și să dea explicații; altfel grupul îl va supune boicotului.

Emoția sosirii se topi în această aprigă dispută și nimeni n-a remarcat gestul de atenție al bătrînului colonel rus, care venise politicos în întîmpinarea lor la vapor și ținuse un discurs frumos. Cu o voce scîrțîită, sugrumată de emoție, bătrînul și impresionantul soldat care era colonelul, le vorbi cu lacrimi în ochi.

Szivacsek le tălmăci că le urează toate cele bune și îi binecuvîntează.

CAPITOLUL XXXII

Vara zbura ca o barcă ușoară cu pînze. Cei 75 fură împărțiți în două grupe și fură găzduiți în două case separate. Au învățat curînd că numele rusesc al cozonacului alb și lunguiet pe care îl mănîncă la micul dejun este bulki. La prînz mînceau la restaurant, unde făcură cunoștință cu mîncărurile rusești, și după prînz primeau înghețată. Szivacsek citea din *Ruskoe Slovo* articole pitorești ale coresponden-

ților de război ruși. Într-unui din ele, un Molnár Ferenc al rușilor scria că în curînd copitele cailor rusești vor bubui pe pusta maghiară. Asta scria în colorata corespondență de război intitulată „La poalele Carpaților“. Despre asta discutau oamenii cînd, legănîndu-și lenjeria, mergeau la scăldat în Unja și analizau șansele militare, stînd întinși în nisipul fierbinte și fin. Își primeau banii la timp, ca și porția de zahăr. Cazul domnului locotenent Nagy se limpezi, puteau acum pleca la plimbare însoțiți de cîte un paznic prin oraș. Colonelul îi respecta foarte mult și era plăcut impresionat de faptul că trăiesc sub disciplina comandamentului și adesea întreba dacă nu le lipsește ceva sau dacă au vreo dorință.

Un anume Pavel, ucenic croitor din Moscova, fu numit paznic la ei. Era un puști plăcut și cu bune intenți, orfan, intrat voluntar în armată. Cînd pleca la plimbare îl cerea mereu pe acesta de însoțitor și Pavel îi explica în rusește, el răspundea ungurește, nici unul nu înțelegea o iotă din cuvintele celuilalt, dar mergeau alături și-și imagina că așa conversează și păsările. Nu e important să înțeleagă ce spun. E probabil că și păsările scot doar sunete, și ciripitul permanent există doar pentru ca să-și audă reciproc vocea plăcută.

Într-o zi nu l-au observat pe colonelul care venea în spatele lor. Se vede că auzise ceva pentru că i-a oprit, explicîndu-i ceva pe un ton de reproș lui Pavel. După asta Pavel a pornit mai departe cu el, ținînd capul în pămînt, fără să mai meargă pe lîngă el, urmărindu-l din spate de la doi pași distanță.

Din următorul ordin de zi află că Pavel Fiodorovici, dobrovolet*, a primit două zile de carceră pentru că nu s-a purtat respectuos față de un domn ofițer prizonier. În timpul plimbării a stat prea aproape de el, și i-a spus pe nume, fără să adauge nici gradul, nici cuvîntul domn. Domnul colonel promite că așa ceva nu se va mai întîmplă pe viitor. Paznicii vor fi din nou instruiți, și în orice caz roagă să se raporteze dacă se mai întîmplă vreun abuz, căci ofițerilor prizonieri li se cuvine un respect total. Comandantul grupului său era domnul locotenent Hoffmann, același care îl condusese la audiență la Darnița. În celălalt grup, unde erau domni ofițeri mai în vîrstă, comanda o avea pe mai

* Voluntar

departe Koltár, în așa fel încît tot grupul din Makariev era sub comanda lui. Cîțiva declaraseră chiar că de fapt lui Koltár i se cuvine titlul de comandant de garnizoană.

În grupul Hoffmann apăreau mereu mici necazuri. Colonelul se îngrijea minunat de aprovizionare, dar apăreau obiecții. Unii spuneau că din banii ăștia s-ar putea ei înșiși îngriji mai bine. Au renunțat la hrană și au adus carne din piață și într-adevăr mînceau tocană și gulaș, trăind mult mai ieftin. Dar, cînd mai mulți au vrut să facă același lucru, interveni domnul locotenent major Koltár, atrăgîndu-le atenția că nu i se poate face una ca asta colonelului. Desigur, colonelul primește un procentaj de la hangiu, unul sau două cazuri se mai acceptă, dar nu e bine să-și atragă asupra lor furia colonelului. Și neplăcerile astea vin numai din partea grupului Hoffmann. Se pare că nu e destulă disciplină.

Apoi cearșafurile.

Nu e cazul să facă pe deșteptii cu cearșafurile. Colonelul se ocupă și de cearșafuri și de saltelele de paie și de plăpumi. Nu trebuie forțată nota și nu e bine ca ofițerii să-și cumperi singuri lucrurile. Colonelul le poate plăti lipsa de încredere — și pentru asta are la îndemînă o mie de modalități.

Dar, lăsînd la o parte treburile astea, era cea mai perfectă vacanță. Se puteau plimba prin oraș, deși numai în grup și, uneori, în mod excepțional, individual. Iar apoi, Unja... Scria acasă scrisori pline de efuziune despre Unja, despre apa ei curată, despre malul ei lat de nisip, despre mănăstirea cu turnuri multe, de pe mal.

Începură să sosească de acasă primele scrisori. Erau cărți poștale verzi cu text scurt. Aproape că îi trezeau din bucuriile vacanței. La un scurt interval primi, una după alta, două cărți poștale. Cartea poștală a familiei, care îl impresiionă, căci îi scriau cu o abia ascunsă bucurie. Că e în siguranță. Că nu mai e în goana aceea ucigașă. Cealaltă carte poștală veni de la fratele său mai mic.

I se păru că acum îl vede pentru prima dată, că acum se întîlnește prima oară cu fratele său.

Din scrisoare țîșneau cuvinte străine și ciudate:

„Dragă frate, pot să-mi îndeplinesc și eu, în sfîrșit, datoria. Și oamenii nu se mai pot uita la mine cu reproș“.

Fratele său mai mic, care fusese scutit, a intrat voluntar în armată. Îi scria că nu se putea uita în ochii oamenilor, pentru că citea în priviri reproșuri.

„...N-am mai putut suporta, știind că tu ești înșurat, că ai un copil, și totuși lupti pe front. Am renunțat la scutire și m-am înrolat voluntar. Instruirea mea ca voluntar e în curs, facem deocamdată partea practică. Sînt în școala de subofițeri, plutonierul major instructor e foarte mulțumit de mine“.

Deci, fratele lui mai mic... care a fost scutit, cel pentru care se temea mama lui. Care nu putea suporta privirile pline de reproșuri. Cine îi arunca priviri pline de reproș? Organizatorul de concerte? Căpitanul cu aprovizionarea? Omul cu conservele? Magazionierul care împarte bocanci? Cine? Cel care citește cu glas tare Höfer-ul? Pensionarii care, stînd acasă după cină, mută pe hartă stegulețele însemnînd că la Oika s-au retras de pe poziții?

Și ce dacă e mulțumit plutonierul lui major? Cine e plutonierul major? Fratele său mai mic are diplomă de doctor, are 30 de ani, e un gentleman și deodată e fericit și mîndru că plutonierul lui major e mulțumit. Sînt și dintr-ăștia. Săraca mama. Săraca, săraca mamă. Dar de unde putea ști că nu-l va împușca Andrei, înainte de asalt? Inexplicabil. Și cine vede aici limpede? Fratele lui cel mic e acela care, iată, își oferă baionetelor pieptul gol, liber și semeț, și îi trimite lui, în vacanța prizonieratului, mesajul fatal al sufletului său pur și leal! Inexplicabil.

E și altminteri leal, și n-are îndoieli, și vede în jur o lume curată. Erou. Așa arată deci. Iată, cei doi frați s-au întîlnit pe malul Unjei. Aici s-au cunoscut mai bine. Aici s-au făcut prezentările.

Lăsă din mînă cartea poștală, obosit și palid. Căzu. L-au pus pe pat și i-au dat să miroasă oțet, dar nu putea să spună ce are. A zis pe jumătate treaz, pe jumătate bolnav că o mare îndoială s-a prăbușit în el, și că asta l-a cutremurat. S-a frînt ceva în el, și i s-a făcut rău. Camarazii îl ascultau cu bună-voință și l-au făcut să creadă că explicația i-a mulțumit pe deplin. Îl linișteau, asigurîndu-l că a doua zi n-o să aibă nimic, și că probabil scăldatul în Unja i-a dăunat.

Se poate să-i fi dăunat, dar în orice caz s-a prăbușit la primirea veștii. Lăsă scăldatul; privea mica stradă lăturalnică

din Makariev, gîndind cît de mulți naivi pot exista. Sînt mulți și nu se descurcă, n-au habar de problema piețelor de desfacere orientale pentru industria ușoară germană și nici despre calea ferată din Bagdad nu știu nimic, și nu-i interesează hegemonia mondială asupra terenurilor de caliu. Își țin capul sus și nu văd că înaintea frontului sînt gropi și capcane pentru lupi, și în fundul gropilor pîndesc pari ascuțiți. Și chiar dacă știu? Chiar dacă cineva știe totul, la ce-i folosește? Cel care știe nu trebuie să le înfrunte? Ce va face cel care știe cînd vede gura mică a țevii de pușcă pe care cineva o îndreaptă spre el cu o mînă tremurătoare și disperată? Ce va face?

De pildă, locotenentul Lencz cu ale sale patru medalii pentru vitejie. Ceva tot a trebuit să facă pentru acele patru medalii pentru vitejie. Lencz trăiește în afara regimului comun, dar numai pînă mîine. Locotenentul Lencz speră că i se vor lua în considerație, acasă, cele patru medalii. Speră că va fi făcut imediat locotenent major și că nu se va mai întoarce la țară ca învățător. Va rămîne în armată. Dar ieri Koltár i-a spus că dacă va continua să mănînce separat manifestînd atîta indisciplină, îi promite că nu-i va face acasă un referat pozitiv. Cînd și-a cucerit cele patru medalii pentru vitejie, Lencz era un neînfricat. Acum a luat în serios amenințarea lui Koltár, că nu-i va da un referat pozitiv. A cerut doar o zi ca să-și lichideze gospodăria separată. Mîine n-are să mai mănînce gulaș, mîine va mînce și el iarăși mîncare rusească și va respecta regulamentul. Nu s-a temut de gura neagră a țevii. Dar s-a speriat de raport. Unde e vitejia? Cele patru medalii? Ce e cu cele patru medalii? E speriat că părerea lui Koltár va scădea greutatea medaliilor pentru vitejie?

Cum s-ar putea scoate la iveală eroul din locotenentul Lencz? Sau așa arată un erou? Cu diploma de doctor în buzunar, cu un comportament fin, obișnuit să se poarte în societate; cu cărțile și scrierile pline de înțelepciune în căpătîină primește deodată fericit lauda analfabetului de plutonier major! Așa arată un erou?

Se făcu toamnă și, la un moment dat, în ordinul de zi apărură lucruri surprinzătoare.

Forurile superioare rusești au hotărît ca grupul din Makariev să plece în Siberia. Auzea acum pentru prima dată

atît de hotărît, atît de nemilos, atît de tăios acest cuvînt: Siberia.

Cunoştea Siberia numai de pe coperta romanelor de groază. Pe copertă cazacii biciuiau cu cnutul grupul nihiliştilor. Atît ştia despre Siberia. Iar acum vor pleca într-acolo. Şi romanul dostoevskian, şi descrierea lui George Kennan... Îngrozitor.

Colonelul îi consola. L-au rugat să intervină ca să poată rămîne pe malul Unjei, în oraşelul drăgălaş. Nu s-a putut. Populaţia micului oraş de cîmpie era revoltată, acuzîndu-i că au scumpit viaţa. Dealtfel, în Siberia totul e mult mai ieftin, spuse colonelul. Nu se mai poate face nimic, dar nu trebuie să le fie teamă.

În Siberia e mult mai bine, spuse colonelul.

CAPITOLUL XXXIII

Szivacsek, căruia îi invidia medalia mare de argint, nu s-a prezentat în ultima zi. Colonelul le comunică înainte de plecare că Szivacsek rămîne acolo. Ginerele colonelului, un locotenent major miop şi care ştia puţin nemţeşte, clipi misterios către ei. Le făcu semn că are să le povestească ceva. Mai tîrziu se întoarse şi le comunică că Szivacsek a intrat în legiune. De asta rămîne acolo.

Rămăseseră deci fără interpret. Un stegar austriac, un anume Lange, pe care pînă acum nici nu-l băgaseră în seamă, şi care spunea că s-a alăturat maghiarilor din simpatie, îi privi liniştit de după ochelari şi anunţă că ştie mult mai bine ruseşte decît Szivacsek. Doar să fie cineva dispus să traducă din nemţeşte.

Apropiindu-se îndată de Lange îi comunică planul său, anunţîndu-l că a cumpărat hîrtie şi indigo şi că pe drum vor scoate o gazetă.

Primul număr al gazetei va apare în Urali şi cum, deocamdată se referă doar la drumul spre Siberia, titlul ei va fi *Buletin Transsiberian*. Lange fu de acord şi îi promise cu plăcere colaborarea.

Şedeau din nou pe vapor şi fericita vacanţă se îndepărta. Cine ştie cum are să fie noul loc? Undeva pe malul rîului

Amur, era vorba de orașul cu numele Habarovsk. Colonelul se despărți greu de ei, strînse mîna fiecăruia și plînsese cînd căpitanul vapurașului spuse că a venit vremea să pornească. Coborî și flutură mult timp, de pe mal, batista lui albă.

Priveau înapoi spre Makariev și pe mal două pete colorate fugeau după vapor. Inițiații spuneau că sînt două ru-soaice care s-au îndrăgostit de la distanță de doi ofițeri și acum, cu romantismul nebun al rușilor, fug după vapor. Nici măcar n-au stat de vorbă vreodată cu cei doi ofițeri, poate că nu le știau nici numele, și-i cunoșteau doar din văzute. Stăteau pe punte și le făceau semne celor două fete și nici măcar nu știau de cine sînt îndrăgostite cele două ru-soaice, poate nici ele nu știau pentru cine aleargă gîfîind pe mal. Toată lumea făcea semne, poate tocmai cei doi nu, cei pentru care aproape că-și dădeau sufletul cele două romantice fete pe malul tomatice Unja. Deodată cele două pete colorate căzură: nu mai rezistau goanei, și se prăbușiră în dezolarea speranțelor lor de neîmplinit. Tufele de pe mal le acoperiră curînd; vaporul plutea mai departe, implacabil.

Au coborît pe mal într-un orașel pe nume Manturovo. Au mers cîtiva kilometri pe jos pînă la stația de cale ferată, Începea să fie frig și trenul era anunțat doar pentru noaptea tîrziu. Pe la miezul nopții s-au tîrît, în sfîrșit, chinuiți și obosiți, spre linii, unde îi aștepta trenul. Voiau să se cațere, dar atunci avură un alt necaz.

Apăru domnul locotenent major Koltár și anunță că, în interesul grupului, interzice urcarea în tren. Merg în Siberia unde, după cum se știe, e un frig neomenos, și nu e dispus să accepte ca grupul să parcurgă drumul într-un vagon pentru vite. Își ia toată răspunderea asupra lui, dar nimeni nu trebuie să încalce ordinul, căci altminteri acțiunea nu va avea succes. Colonelul din Makariev îl lămurise că ofițerilor li se cuvine măcar un vagon de clasa a treia, așa încît a declarat șefului gării că, în unanimitate, ofițerii intră în grevă din pricina vagonului pentru vite. Pînă cînd nu primesc un vagon de persoane, nu sînt dispuși să se îmbarce.

Se produse o mare învălmășeală. Apăru șeful gării, un mărunt și neputincios funcționar de provincie. Explica, țipa, gesticula. Era însoțit de doi feroviarî sau doi hamali cu care începu să le încarce bagajele în vagonul de vite.

Locotenentul major Koltár declara din nou în numele grupului că preferă să moară aici decît să se urce în vagonul de vite. Nefericitul șef de gară, îmbrăcat ca vai de el, era complet neputincios. Încercă întîi să le promită că la cea mai apropiată gară mare li se va schimba vagonul, rugîndu-i să aibă răbdare pînă atunci.

Nu se poate. Nimeni nu mișcă. Stăteau acolo în noaptea rece, rusească, și făceau grevă. Au pus jos puținele bagaje care încă nu erau încărcate în vagon și s-au așezat pe ele. Nu se auzea nici un zgomot; totul era doar tăcere încordată.

Șeful de gară începu atunci să amenințe. Va raporta îndată telegrafic la Moscova. Va telegrafia că prizonierii îl terorizează. Au să vadă urmările. Au primit zece minute de gîndire.

După cele zece minute șeful gării a apărut din nou întrebîndu-i ce au de gînd.

Nu se urcă în tren. Nu se urcă în vagonul de vite.

Atunci, șeful gării îi amenință că, acum, le va arăta el ce poate. Îi e limpede ce are de făcut. O să dea o lecție acestei societăți de refractari. Îi lăsă acolo plecînd furios și l-au văzut urcîndu-se în mica lui trăsură. Plecă, lăsînd în urmă pe drum, un nor de praf.

Locotenentul major Koltár convocă imediat o adunare ofițerească. Anunță că, pînă acum, greva a dat roade. E drept că greva nu este o modalitate de protest militărească, dar au fost nevoiți să recurgă la ultima soluție. Unui ofițer i se cuvine măcar un vagon de clasa a treia. Iar în cazul în care nu reușesc să-l obțină, onoarea ofițerească le cere să nu dea înapoi. Speră ca nimeni să nu se retragă ca un laș, și dacă n-au putut cădea pe cîmpul de onoare, vor cădea aici, în gubernia Viatka, vor muri, aici în Manturovo, în numele onoarei. Vor muri pentru neîntinarea sabiei ostășești. Să se vadă că nu le e teamă de moarte.

Au făgăduit și au jurat că printre ei nu există vreun individ mîrșav, că vor rezista pînă la ultima suflare.

Promisiunea lui Koltár conținea totuși un pic de exagerare. E prea ușor să făgăduiești că vei rezista. Șeful gării vrea acum să-i sperie. A plecat și se va întoarce, și iar îi va înjura. Sau va aduce vreun cinovnic din oraș, și ăla o să le dea

ordine. Unii spuneau că e doar o furie neputincioasă. Nici măcar nu va îndrăzni să raporteze forurilor competente. Căci i s-ar răspunde, desigur, că domnii ofițeri au dreptate și că n-are nici un motiv să-i transporte cu vagonul pentru vite, de vreme ce li se cuvine un vagon de persoane. Să li se dea un vagon pentru ofițeri. Să aibă curajul să telegrafieze tocmai la Moscova!? Dintr-o nenorocită gară de provincie! Nu era mai mare decât Valea lui Mihai. Sau, să zicem, Szolnok. Se bucură dacă cei din Moscova nu-i caută pricină. S-a dus și el să răsuflă puțin. Se va plînge, în restaurantul „La leul fioros“ din Manturovo, precupeților care joacă biliard. Apoi se va întoarce. Iar dacă va vedea că nu merge, apoi, doamne, să vorbească cu Koltár, vor călători totuși în vagonul de vite. Numai să li se pună scînduri destule. Și să li se dea doar lemne ca să poată încălzi. În fiecare vagon este o sobiță și călătoria va fi chiar plăcută.

Koltár stătea printre ei; după o vreme le-a spus că se vor urca în vagonul pentru vite doar din propria lor voință. Dacă, cumva, într-adevăr, nenorocitul nu le poate oferi un vagon de persoane? Ce să-i facă? Se vor urca doar din bunăvoință, dar nu vor ceda forței, strigătelor și terorii.

Pe șosea se ivi trăsura șefului gării, coti în mica alee pe drumul dinspre gară. Șeful gării coborî din trăsură, dar nu veni spre ei. Intră direct în biroul său.

Se pare că, într-adevăr, și-a vărsat necazul doar precupeților. Ei, după un ceas, domnul locotenent major Koltár are să intre la el și are să-i spună că totul e în ordine. N-au fost dispuși să cedeze forței, dar acum acceptă de bunăvoie vagonul pentru vite. Șeful gării, săracul, va fi fericit că necazul s-a risipit și va mulțumi lui Dumnezeu dacă va scăpa cît mai curînd de ei. Pe șosea se ivi iarăși un nor de praf și în întunecimea zorilor se zăriră lăncile și caii unor cazaci. Un pîlc de cazaci coti spre gară, se opri în fața clădirii și descălecă. Doar nu... Doar nu vin spre ei?

Au intrat pe peron și un subofițer îi înșirui în ordine militărească. Pe umeri, de-a latul, pușca. În mîna dreaptă, cureaua cnutului. Acum apăru și șeful gării. Subofițerul rus îl salută și așteptă, în poziție de drepti, ordinul șefului gării.

Subofițerul se apropie apoi de ei, întrebându-i cine le e comandant.

Locotenentul major Koltár păși în față.

Îlchemă și pe Lange ca să traducă.

Subofițerul rus somă grupul să se predea și să înceteze revolta. Să se urce în vagonul pentru vite și să ocolească vărsarea de sânge.

Locotenentul major Koltár răspunse că grupul are dreptul să-și decidă comportamentul.

Se întoarse către grupul uimit și întrebă dacă e cineva care la chemarea subofițerului rus se predă? Sau rezistă?

— Rezistăm!

Acum erau obligați să reziste. Era o chestiune de onoare și ar fi fost rușinos să se predea. Așteptau, pregătiți și hotărâți, pedeapsa care îi păștea.

Cazacii i-au împresurat. Luară în mâini puștile și îi încercuiră pregătiți să tragă. Unii spuneau că, dacă se va trage, muscalii înșiși se pot răni; alții ziceau că s-au băgat pînă în gît în afacerea asta, că acum e deja o problemă de onoare, că nu se pot retrage, dar că n-ar fi fost voie să se scoată la mezat viața a șaptezeci și cinci de oameni.

Nimeni nu putea scăpa de o soartă eroică. Le-a fost scris să cadă pentru onoarea spadei. Vor cădea aici sîngerînd în colb, pe peronul din Manturovo, între a doua și a treia pereche de șine.

Tăcere spăimoasă.

Erau somați din jumătate în jumătate de oră. După a treia somație, plutonierul major se așează în fața grupului său și ordonă ceva, pe rusește.

Închiseră ochii.

Printre ruși se produse o mișcare și cînd, tremurînd de frică, au privit iarăși în sus, plutonul rusesc stătea încolonat. Puștile erau de-a latul spatelui: pîlcul mărșăluia spre ieșirea de pe peron.

Șeful gării se apropie fără chef de ei și îl chemă pe domnul comandant Koltár. Ceru să i se comunice acestuia că în urma raportului telefonic a reușit să obțină din gara vecină, mai mare, două vagoane de persoane, care peste o jumătate de oră vor fi aici.

Pînă atunci, să aibă răbdare.

CAPITOLUL XXXIV

Revolta victorioasă le strică cheful și îi făcu să se închidă în sine. Tristețea se dizolvă foarte greu. Iată, niște arme au fost îndreptate asupra lor: viața le atârname de un fir de păr — și, totuși, totul s-a petrecut ca într-o piesă proastă, cu fraze false și stupide. Și-apoi, armele nici nu erau încărcate. Puteau să fie și încărcate; întâmplarea putea să se termine tragic. Ce nevoie aveau să-și riște viețile? Pentru vagon? Și-au descoperit pieptul eroic în fața armelor neîncărcate, ca niște jucării, pentru un simplu vagon? Se bucură acum de răsplata curajoasei lor hotărâri. Au obținut vagonul de persoane. Oare acasă se știe că micul dar dîrzul grup din gara Manturovo a obținut — aproape cu prețul vieții — un vagon de persoane? Oare întâmplarea are să fie trecută în comunicatul Höfer?

S-ar fi putut petrece o vărsare de sînge. Acum e ușor să spui că a fost doar o încercare, că n-a fost nimic serios. Dar și-au închis ochii așteptîndu-și pieirea. Voiau să li se scurgă sîngele acolo, pe cîmpia de luptă din Manturovo, între a doua și a treia pereche de șine. Au înfruntat, dobitocește, un risc. Au abandonat mîna soției și a copilului și, în numele eroismului, pentru un bolnăvicios și închiput romantism, au riscat. Obrazul ciolănos al efemerului rînjește, de departe, spre comedianții zdrențăroși, cărora le-a jucat o festă. Căci au aruncat lîngă șine, în șanț, mica speranță a familiilor lor — pentru niște decoruri frivole. Singura speranță care le-a mai rămas sărmanilor și înfricoșăților de acasă.

N-au nici măcar satisfacția să se admire în lumina pozei lor eroice, căci rușii nici n-au vrut să tragă; poate că puștile nici nu erau încărcate. I-au pus la colț ca pe niște copii pedepsiți de o guvernantă care îi amenință prevestind rele: bau, bau,... dar ei nu se temeau și se țineau de șotii.

Trenul se apropia de Urali. Au trecut pe lîngă niște sate sărăcicioase și mici. Vite slabe dîrdiau pe cîmp, țărânci uscățive și căscate aruncau în sus, spre tren, priviri rătăcite. Se făcu din ce în ce mai frig și deodată începu să ningă. În gara Viatka zăpada cădea cu fulgi mari, deși calendarul arăta doar 3 septembrie.

Undeva, o femeie secera în ninsoarea cea mare, ovăz sau secară. Încotoșmănită, cu niște mănuși mari, secera recolta și tristețea li s-a așternut pe inimă privind-o prin fereastra vagonului. Ce va fi în Siberia, dacă deja aici ninge în 3 septembrie?

Treceau printre dealurile Uralului și trenul se cățara greoi. Apăruseră munții, dar Uralul nu părea nici măcar cît Carpații. Abia, abia răsărea cîte un vîrf mai ca lumea. Brazi și iarăși brazi. Înfricoșătorul Ural nu voia să se arate. Credeau, după renumele său, că din masele, din grămezile scînteietoare de zăpadă se vor înălța munți maiestuoși și stînci neîndurătoare, dar pădurile de brazi alternau cu dealuri prietenoase. Și, pe lângă asta, vremea se înmuia neconținut.

Discutau cu paznicii lor, pe nume Mustafimoff și Kanti-nov, și aceștia îi instruiău în geografia rusească. Le-au spus că ninsoarea din Viatka a fost o întîmplare cu totul excepțională și că, în ținuturile acestea, iarna vine doar peste o lună. În Siberia va fi cu siguranță mai cald. Mustafimoff era un om foarte interesant, aflară că e tătar din regiunea Irkutsk și că trăiește într-un sat lângă Irkutsk. Are trei copii și nevastă, tată, mamă. Îi rugă să trimită, din gara următoare, o telegramă în sătucul de lângă Irkutsk ca să-l întîmpine soția și copiii. Războiul l-a prins făcîndu-și serviciul militar și nu și-a văzut familia de patru ani. Era deosebit de bucuros că l-au numit tocmai pe el la acest transport.

E liniștitor, în orice caz, să vezi un om viu, căruia îi este dor de ținuturile din mijlocul Siberiei. Era interesant să vezi și să știi că lângă Irkutsk există un sătuc și că acolo micuții copii ai lui Mustafimoff îl așteaptă pe papa Mustafimoff. În următoarea gară expediară telegrama și Mustafimoff le mulțumi înlăcrimat. Le-a atras atenția că peste o oră vor fi în Siberia.

— Cum se poate ști cînd intrăm în Siberia?

— Foarte simplu. Granița este în mijlocul Uralului. Un stîlp de piatră marchează linia de hotar între cele două continente. De la stîlp începe Siberia.

Au ieșit cu toții la geam pîndind apariția stîlpului. Așteptau acest ultim simbol al Apusului, întristați și fără chef. Stîlpul care-i va despărți definitiv de cultură, de civilizație, care va sta neîndurător de pază la poarta temniței lor.

O bucată de stîncă de care se sfarmă fragila cupă a speranței.

Însfîrșit.

La o cotitură apăru, în sfîrșit, stîlpul alb și simplu privind spre ei de pe o creastă de deal, lîngă linie.

Trenul fluieră: își lua rămas bun de la Europa, își lua rămas bun de la Erehteion, își lua rămas bun de la turnul Eiffel din Paris, de la Domul din Köln, de la Scala din Milano, de la Torquemada și Dante, de la Ibsen și Rainer Maria Rilke, de la vechiul cimitir evreiesc din Praga și de la British Museum, de la concursurile hipice din Káposztás-Magyar, de la cafeneaua „Abbazia“, de la vioii vînzători de ziare, de la războiul de 7 ani, de la Bizanț, de la Richard Wagner, de la Löwe Dinnye Mihály, de la Richard Inimă de Leu, de la Codicele Corvin, de la Horatius Flaccus și de la berea neagră de martie.

Priveau, holbîndu-se, cum se apropie stîlpul fatal și începură să distingă inscripția, literele negre de pe stîlpul alb: EUROPA.

Trenul alunecă prin fața stîlpului; îl priveau deja din urmă, și acum îi vedeau partea cealaltă pe care se putea citi, de asemenea cu litere negre: ASIA.

Asta era Asia. Siberia. Cu enorma sa întindere pe care ar încăpea toate statele din Europa, exceptînd Rusia, împreună cu Statele Unite; cu uriașele-i păduri despre care inginerii ruși spun că ar trebui 30 de milioane de oameni ca să le extirpe cele mai moderne mașini, și, pînă să termine ar trebui să reînceapă tăierea pentru că pădurea ar crește din nou, la fel de mare.

Siberia, unde în decursul a 40 de ani, din ordinul țarului au venit pe jos jumătate de milion de exilați. Siberia pe care o cunoști doar de pe coperta romanelor captivante. Asia. Leagănul misterului și al obscurității.

Firele de telegraf fugeau pe lîngă linie, păsări se legănau pe ramuri, ardea soarele, Mustafimoff avea dreptate: și timpul se însenina.

Totul plutea în lumină și cantonierul, din fața căsuței sale, salută trenul.

Grupul se liniști; unii spuneau: nu mai e nimic interesant de văzut, și tăiau pîine și mîncau. Se spunea că în gara cea mai apropiată va fi apă caldă și atunci vor bea ceai.

În stația următoare, coborî din tren. Alergă în gară și se uită la șeful siberian al gării, îmbrăcat cu o haină sărăcăcioasă, cu pantofi uzați, care se uită la el obosit și fără curiozitate. În clasa a treia siberiană, pe o laviță siberiană, un țăran se întindea, trezindu-se din somnul lui siberian.

Mustafimoff avusese dreptate, căci pînă și ouăle erau mult mai ieftine decît în Europa. În Siberia, pentru o copeică se dădeau două ouă, dar dacă te tocmeai primeai chiar și patru. Dacă cumpărai mai multe, luai șase. Gîsca friptă era 30 de copeici bucata; o siberiană desface gîsca friptă, arătînd că are și ficatul în ea. Gîsca era frumos curățată, friptă frăgezit și rumenă, iar ficatul, prăjit separat, vîrît frumos în gîsca friptă.

O femeie vindea catrințe pe peron și se putea găsi unt și smîntînă, și carne de vită friptă.

Se întoarce în vagon. Se așeză lîngă fereastră privind tomnatica iarbă siberiană și, încet, lacrimile începură să-i curgă. Nu pentru că părăsise piața de cherestea din Satu-Mare sau imensa masă de scris din abanos a lui Oscar Wilde, și nu pentru că nu mai avea la îndemînă ziarul său preferat, și nici pentru că-l pierduse pe bravul, gloriosul cavaler Don Quijote, și nici pentru că nu mai vedea operele gotice și monumentele renașcentiste sau scumpul și dragul pîr al băiețelului său. Simțea doar, de data asta, că este victima unei oribile trădări.

Stîlpul acesta ar trebui arătat la școală. Și să se spună că de această parte este Europa și de partea cealaltă este Asia. Și iarăși că tineri domni studioși pot să vîre această vărguță, de pildă, din Europa în Asia; o jumătate din norul de colo e în Asia, cealaltă jumătate în Europa; jumătate din tufiș este în Asia și fluturile zboară din partea asiatică a tufișului în partea europeană. Ar trebui arătat șeful gării: poștiți vă vedeți cum arată un șef de gardă. Acestuia i s-a uzat haina, și pantofii îi sînt peticiți. Petice complet europene. Se vînd gîște și ouă și este de remarcă faptul că în Asia oul e mai ieftin și ficatul gîștii se pune în gîscă, fript. Despre deosebiri esențiale, nici gîsca, nici tufa, nici pantoful nu știu nimic. Deosebiri esențiale sînt inventate de înțeleptul creier omenesc. Și exilații nu sînt creaturile eternele legi ale naturii, ci ale legilor țariste. *Noi* punem stîlpi

la graniță și scriem pe o parte Europa, iar pe cealaltă parte Asia.

Santinela se hlizea la el, spunându-i ceva, dar el nu înțelegea nimic. Îl rugă pe Lange să-i explice.

— Mustafimoff te întreabă dacă vezi deosebirea dintre Siberia și Europa.

— Spune-i că o văd. Ce deosebire e?

— Spune Mustafimoff că aici nu sînt garduri în jurul grădinilor.

— Întrebați-l dacă l-a citit pe Rousseau?

Pentru că realmente... Într-adevăr, nu sînt garduri... și despre asta Rousseau a scris lucruri demne de luat în seamă... Dar cu siguranță că Mustafimoff nu l-a citit... Și totuși... minunat... Aici pămînturile sînt comune... Desigur... Și asta ar putea să fie subiectul unei lecții... În Europa sînt șanțuri și garduri și haturile sînt păzite cu strășnicie, și Mustafimoff este fericit acum, căci vede pășunile comune... În toată Europa i-au reținut atenția gardurile... Ce minte ascuțită are acest Mustafimoff... Găsește mai importante gardurile decît Opera Mare din Paris... Un om inteligent...

CAPITOLUL XXXV

Lange apăru, într-una din gări, cu un ziar rusec. Spuse că se poate începe acum redactarea. El o să traducă din gazetă și așa e foarte ușor. Ii traduse repede comunicatul oficial al cartierului general rus, apoi *Höfer*-ul și comunicatul Statului major francez. Lange a dictat apoi și cîteva fragmente din articolul domnului Filatov, corespondentul de război al ziarului *Ruskoe Slovo*. Acesta era materialul.

Luă trei coli de hîrtie, puse indigo între hîrtii și cu litere mari, frumoase, caligrafie titlul gazetei:

Buletin Transsiberian. Lateral sus: *Anul I, nr. I*.

Împărți coala de hîrtie în trei coloane și scrisese un articol de fond. Se uită prin vagon; privind grupul exilaților ochii i se umplură de lacrimi și sentimentele i se simplificară, se topi în durerea comună și mare pe care o simțeau bînd ceai, cînd pe fereastra vagonului zburau vesele spre stepa rusească cojile ouălor. Dorul de țară stă ascuns în adîncul

inimii și coaja oului crapă doar la suprafață, și doar la suprafață plutesc glumele și grijile mărunte. Priviri îndurerate însoțesc trenurile cu prizonieri, iar aici, în colțul vagonului, se joacă măriăs, dar în ochii jucătorilor de cărți se citește dorul. În adâncul inimilor sună clopotul sumbru și dureros, bătaia lui trebuie trimisă mai departe...

„Curaj, posacă ceată maghiară...”

Așa începea articolul său de fond, și în rîndurile următoare scria despre Maria sufletului lor spre care privesc cu durere înapoi, din monstrul de fier ce gonește prin Siberia și care îi duce precum fatalitatea spre o soartă necunoscută, spre niște priveliști nemaivăzute, pe lângă fermele samoiezilor, pe lângă iurtele chirghizilor, spre malul legendarului Amur, unde inteligența maghiară simte că e leagănul neamului maghiar... Urma apoi un fragment din descrierea lui Filatov, apoi comunicate de război. Corespondență redacțională: „Onorații cititori care știu vreo glumă bună sînt rugați să o comunice redacției, care dorește să o publice.”

„Publicul” a întîmpinat gazeta cu mare bucurie. O citeau cu voce tare, și din ochii oamenilor țîșneau lacrimi, cînd lectorul ajungea la acest pasaj:

„...Prin groaznica Siberie, pe lângă fermele samoiezilor și pe lângă iurtele chirghize...” Comandamentul a comunicat că cheltuielile de redactare și multiplicare a gazetei vor fi suportate în comun. E o acțiune demnă de laudă și numerele vor fi păstrate drept amintire, în fiecare zi de către altcineva, în ordinea vechimii în grad. Seara, în ordinul de zi s-a vorbit despre gazetă, precizîndu-se numele celui care în ziua următoare va putea păstra ziarul drept amintire. Cei care au citit deja gazeta au mai cerut-o încă o dată, lăsîndu-se din nou în voia gîndurilor stîrnite de rîndurile scrise cu indigo.

În ziua aceea toți au uitat de Siberia, trăiau cu toții acasă și stăteau de vorbă blînzi și emoționați. Erau atenți și politicoși unii cu alții, își împrumutau briciul și săpunul în gările mai mari, unde trenul stătea mai mult și se puteau spăla.

Se cunosc mai bine cu cîțiva prizonieri dintre cei mai ursuzi, care au venit la el adresîndu-i-se cu blîndețe și zîmbindu-i încîntați. Un sublocotenent slab, decorat cu marea medalie de argint așteptă plecarea celorlalți. Rămase lângă

el mai departe, i se așează alături în compartiment, privindu-l iscoditor. I-a spus că ar dori să se întâlnească mai des.

— Cum să nu, te rog, — răspunse politicos —, oricînd.

— Și, dacă ai timp, cheamă-mă. Mustafimoff îmi știe numele. Dar — adăugă zîbind — poate că tu nu-l știi. Să-i spui lui Mustafimoff să-l cheme pe Bödy Jóska.

— Cum să nu, cum să nu. Am timp oricînd, numai să vii.

— Eu nu joc cărți, mi-ar plăcea să stau de vorbă cu tine, am timp și aș vrea să învăț cîte ceva de la tine.

— De la mine? Ce se poate învăța de la mine? Doar nu vrei să înveți avocatura? Sau milităria? Dealtfel văd că asta o știi mai bine. Ai medalia mare de argint.

Bödy Jóska zîmbi cu amărăciune și făcu un semn cu nuieleșă pe care o ținea în mînă. N-o lăsase din mînă nici măcar în compartiment.

— Nicidecum. Nu despre asta e vorba. Știi, eu sînt un simplu învățător de la țară, am făcut doar școala pedagogică și am învățat geografie și istorie. Dar am anumite îndoieli. Mi-ar plăcea să stau de vorbă cu tine despre ele. Cred că unele lucruri le-am putea discuta. Mi-ai putea da cîteva lămuriri. Mi-a plăcut cum ți-a reușit descrierea atmosferei de aici.

— Mi-a reușit? Eu am scris despre starea mea.

— Cum? Ești și tu impresionat? Te-ai muiat și tu?

— Tu, nu?

— Eu? Nicidecum. De ce aș fi?

— Nu simți ce ne așteaptă? Nu simți că urmează ceva ca o idilă biblică? Depinzînd unii de alții și lăsați de capul nostru, vom trăi epoca eroică a frăției. Departe de tot ce ne-a fost scump și de ce a fost drag inimii noastre, nedumeriți și exilați, vom fi o mică insulă de frați în oceanul asta străin. Salvăm ceea ce se poate și mergem mînă în mînă sub drapelul unei noi și proaspete religii. Este cel mai frumos ideal; și va urma strălucitoarea epocă a zborului sufletelor noastre. Urmează să trăim în niște împrejurări atît de excepționale, ale înnobilării și ale înălțării, încît nu m-aș mira dacă prizonieratul ar produce vreun Dante sau vreun Byron. Eliberați de orice probleme materiale și gospodărești, putem să plecăm exclusiv în sfera spiritualului, și suferința noastră comună va forja noul lanț al fraternității. Nu simți?

— Nu.

— N-ai observat cum s-a revărsat din inimi, după darul acesta sărăcăcios și mic, o bucurie naivă și netulburată? N-ai văzut cum au căzut pe gânduri citind rîndurile scrise, cum alintau cuvintele cunoscute, cu cîtă duioșie și-au întins unul altuia hîrtia? Severul nostru comandant a dispus, prin ordinul de zi, să se păstreze gazeta ca amintire. Aici se coc niște fructe, dragă Bödy Jóska, fructele atît de gustoase și zemoase ale stimei și ale înălțării spre un ideal uman...

— Tu știi să altoiești?

— Ce să altoiesc?

— Pomi. Te întreb, știi să altoiești?

— De unde să știu?

— Te întreb pentru că eu știu să altoiesc. Ei bine, să zicem că transplantez oamenii în alt sol. Într-un sol prielnic. Părul sălbatic ar fi oare potrivit în noul sol? Și va rodi el pere Pergamote? Solului acestuia i-ar fi indiferent dacă părul ar produce și mere Ionatan. Crezi că e de ajuns? Gazeta asta a ta nu este un altoi, nici noile relații nu sînt un altoi. Sînt doar o mică ploaie.

— Dar suferințele? Lupta? Strădania care ne-a oțelit?

— Dragul meu prieten și redactor, eu îți spun doar atît, asta nu înseamnă decît solul. Acum a dat puțină ploaie, totul e mai verde, mai stufos, dar nu s-a prins altoiul. Suferințele au trecut, și strădania a încetat, și lupta a trecut, iar trunchiul a rămas cel vechi și pe acest trunchi sălbatic nu vor crește niciodată mere ionatane.

— Spune-mi cum îți închipui altoirea? Care este altoiul nobil?

Bödy Jóska privi spre stepă, ochii puțin asimetrici i se împăienjeniră și răspunse cu voce neașteptat de răgușită și de moale:

— De aia te-am întrebat dacă știi să altoiești. Să vezi, oamenii nu sînt decît transparenți și nu altoiți. Cred că omenirea nici nu poate fi altoită. Cu atît mai bine pentru plante și animale. Aici nu se poate înnobila soiul. Trebuie să așteptăm. Timpul stîrpește răul. Numai timpul. Dar nu cred că doar solul... Sau împrejurările... Nu cred.

Al doilea număr al gazetei ar fi trebuit să apară în localitatea Ciulim. Pregătea deja indigoul și netezea hîrtia. Gara cea mai apropiată era Ciulim, regiune vestită pentru

cașcavalurile sale, așa cum spunea Mustafimoff. În vreme ce se întindea spre poliță, după uneltele de scris, un anume Kovács, un cadet mustăcios care juca cărți, îl apostrofă.

— Iar o să apară gazeta?

— Da, răspunse senin.

— Apoi, măi frate... Ia-o mai cu măsură... Mai ales cu povestea despre leagănul ungarilor... Caro, încă un caro și, pentru ultima oară, caro... Ziceam să nu te pripești cu leagănul ungarilor... De unde naiba știi că leagănul ungarilor e pe aici, pe lângă Amur? Chiar dacă ar fi așa, nu e lângă Amurul nordic, unde mergem noi.

Locotenentul Gotthilf își ridică privirea dintr-o carte:

— Tocmai voiam și eu să spun ceva. Ce-i aia, iurte chirghize, unde sînt aici iurte chirghize? E caraghios. Am cum-părat dintr-un magazin, în gară, un creion Faber 2B... Caraghios, iurte chirghize.

— Dar, vă rog, astea sînt simboluri. Atmosfera...

— Atmosferă? Atmosferă. Dar nu se poate lăsa la o parte adevărul. Mai ales pentru un scriitor. Cel care scrie articolul de fond trebuie să aibă grijă să țină seama de multiplele sensibilități, dar, mai ales, și de ceea ce e mai important, de adevăr. Iurte chirghize.

Era dureros. Ar fi dorit să întrebe de ce au fost atunci așa de impresionați și de ce se smiorcăiau și de ce comandamentul i-a acordat mulțumiri, și de ce suportă cheltuielile? De ce?

Luă de pe poliță hîrtia și indigoul, obosit, și în gara Ciulim, printre grămezile stivuite ale coșurilor rotunde, îi spuse cu gura amară, apatic și fără nici o poftă, stegarului Lange:

— Te rog să-mi dai mai mult material. Nu-mi trebuie Filatov. Doar fapte. De azi, n-o să mai scriu articolul de fond.

CAPITOLUL XXXVI

Buletinul Transsiberian apăru zilnic, dar fără articole de fond și fără nici un fel de păreri personale. Cuprindea comunicate de război, evenimentele mai importante, strict în

formativ. Gazeta rusească scria că puterilor centrale li s-au terminat fondurile și că iarăși se lansează împrumuturi de război, făcîndu-se apel la populație.

A redactat această știre, scriind că spiritul de sacrificiu i-a cuprins din nou pe cei de acasă, că toți se grăbesc să-și ofere obolul și ofranda pe cel mai sfînt altar dar, după aceea, a rupt totul, a luat o coală nouă și a scris cenușiu și sec că acasă s-a lansat din nou o chemare de subscripție pentru împrumuturi de război.

Treceau zile și săptămîni, și trenul gonea cu ei, și ar fi dorit să scrie că gonește cu ei căruța înlăcrimată a durerii și i-ar fi plăcut să scrie că inima le zboară spre casă și că răvașul inimii lor e transmis de telegraful invizibil al memoriei. Dar nu scria nimic, și în el totul deveni sterp și uniform, ca și infinita și ucigător de uniformă stepă siberiană.

Bödy Jóska îl căută de mai multe ori, și lui i se plînsese de observațiile lui Kovács și cele ale locotenentului Gotthilf. Îispuse că lui Kovács nu i s-a părut destul de exactă povestea leagănului de pe malul Amurului și că Gotthilf a avut obiecții referitoare la religie și etnografie. De fapt, nu se gîndise la religie ci a vrut doar să deschidă deasupra comunității prizonierilor un mare umbrar comun purpuriu.

Dar simte că e inutil să le explice, nu știe cum să le spună, că a vrut să deschidă deasupra lor o umbrelă de mătase purpurie.

Bödy Jóska îi spusese că ar fi putut prevedea că solul nu provoacă în fruct transformări deosebite și acest pom uman va produce totdeauna același soi de fructe. Nu-i așa că a avut dreptate, că vălul ușor al suferinței și al durerii se tocește și pălește, și că roditoarea ploaie a durerii și suferinței se scurge de pe oameni? De ce ar fi neapărat ploaia roditoare?

Călătoreau prin Siberia deja de două săptămîni și surprinderea lui creștea de la o zi la alta. În fiecare gară trenul era întîmpinat cu apă caldă; chiar în orașele mai mici gara avea un bufet. În bufet se putea găsi sifon și, după plac, sardele franțuzești sau olandeze. Fripturi reci, bomboane fine, lichioruri, brînzeturi. Orașele mari puteau fi văzute de departe, coșuri înalte de fabrică se înălțau la marginea marilor orașe. Pe acoperișurile metalice ale caselor cu cupolă, razele soarelui se frîngeau și pe străzile largi

tramvaiul aluneca rapid. Tramvaiul siberian. În tramvaiele siberiene se putea circula cu bilete obișnuite sau cu bilete de transbordare și Mustafimoff susținea că Irkutsk e un oraș mai frumos decât Omskul, și tot de la Mustafimoff știau că în Irkutsk există și o universitate. Căci Mustafimoff a vîndut ani de zile covrigi în fața Universității din Irkutsk. Mulți afirmau că covrigul siberian e cu totul altfel decât cel de acasă. Nu e sărat, dar asta nu schimbă faptul esențial că manualele de geografie și romanele ieftine nu amintesc nimic de muzicienii Filarmonicii din Irkutsk și de automatele din Omsk, din care curge ciocolata și apa de colonie. De ce n-or fi scriind marii călători că în Novo Nicolaevsk este un cocoș automat care face cucurigu și ouă bucăți de zahăr pentru o copeică? Nu orice munte se poate numi Tatra, dar, priviți din depărtare, și aici munții sînt albaștri și frontoanele gărilor seamănă cu cele de acasă. Biletele ți se iau la ieșire și șeful gării salută trenul. Ce contează că salută altfel? Și ce importanță are faptul că în plăcinte se pune carne tăiată mărunt? E un motiv ca să fie împușcați? De ce în manualele de geografie nu e transcrisă reclama lui Ciurin, din care se poate afla că la el se găsesc creioane pastel și că în toate magazinele filiale de pe cuprinsul Siberiei se pot cumpăra creioane Faber 2B?

Bineînțeles, olandezii! Ția au interesul să nu recunoască Siberia. Desigur că ei răspîndesc știrile false. Ei sînt aceia care cer să se scrie romanele ieftine și ei comandă copertile acelea groaznice. Și-au ridicat în fiecare sat consulatele și trimit mașini centrifuge și strîng tot laptele de pe cuprinsul stepei siberiene. În gări stă, în grămezi uriașe, în butoaie olandeze, untul sărat. Și în stive cașcavalul roșu olandez. Din cauza asta Siberia a fost bîrfită.

Copacii sînt împodobiți cu frunze verzi, pe cîmpuri unduie o mare de iarbă mătăsoasă, și dinspre păduri vine un vînticel plăcut. Răul nu se trage din Siberia, ci din dosarele ticăloase ale unei instituții centrale, nu din aerul și nu din pămîntul meleagurilor siberiene. Exilații, condamnații la muncă silnică cresc și ei în rîul Om, sau în Lena?

De ce nu se comunică oare că la Irkutsk la mijlocul lui septembrie soarele strălucește și că n-ai voie să cobori pînă nu sosește trenul din direcția opusă, că acceleratul din Vladivostok întîrzie 10 minute, că hamalii cercetează speriați

figurile oamenilor ca să afle cui să-i coboare bagajele, că se vînd plăcinte de orez și că plăcintele cu orez sînt la fel cu cele de acasă? Mustafimoff și-a îmbrățișat familia scoțînd strigăte puternice pe peronul gării din Irkutsk; telegrama a sosit la timp în micul sat tătarăsc: și despre asta ar trebui să se scrie.

Pe râul Angara lunecau mici bărci cu pînze și, după călătoria de două săptămîni, urmă o zi întreagă de odihnă. Puteau privi călătorii aceleratului de Vladivostok, printre care sedea, în vagonul restaurant internațional, o rusoaică subțirică și tînă, îmbrăcată într-o ușoară jachetă de mătase, luîndu-și micul dejun și întinzînd mîna distrată după borcanelul cu muștar.

Eroul copilăriei sale, Mihail Strogoff, cel care cutezase să vină pînă aici, îl deziluziona pînă acum. Vestitul și neînfricatul călător cutezase să vină pînă la Irkutsk, și iată că ei sînt la Irkutsk ca și Mihail Strogoff, dar se află doar la jumătatea drumului, căci mîine dimineată la nouă treizeci fix, pornesc mai departe din Irkutsk spre Orientul misterios. Da, Orient... Sigur. Ceurile trebuie mereu date înainte, și despre asta se vorbește prea mult. Întîmplarea e umflată peste măsură. Dar nimeni nu vorbește despre plăcinta cu orez. Popoarele sălbatice ale Asiei. O doamnă buriată pășește cu demnitate prin gară și îi măsoară pe prizonieri prin lornion. Cu lornion și îmbrăcată în mătase, și delicată, și drăguțul ei soț are o tipografie în Irkutsk, și în tipografie se tipăresc cărți poștale, ilustrate, și pe cărțile poștale ilustrate se vede un sălbatic călăreț buriat care-și întinde arcul spre un șoim. Prizonierilor li se vîră pe gît, în secția de cărți a restaurantului gării, astfel de cărți poștale ilustrate. Și pe o astfel de ilustrată vor scrie azi cu toții acasă. Din banii cîștigați pe ele au doamnele lornionul și ciorapii de mătase, și asta le permite să fie delicate, și să facă mofturi. Și cei de acasă vor privi înfiorați sălbaticul călăreț buriat cu arcul său fantastic pe care fotograful din Irkutsk l-a împrumutat din recuzita teatrului, sub cuvînt de onoare, și contra unei garanții de 10 ruble.

Mustafimoff s-a întors punctual și la 9,30 au plecat mai departe spre vestitul Baikal. Mustafimoff făcea semne familiei sale asigurînd-o că la întoarcere va întrerupe din nou. Îl va conduce doar pe domnii prizonieri pînă aici, nu departe,

mai încolo de Baikal, lângă Marea Galbenă. Dar, imediat după aia, se întoarce și, aproximativ peste patru săptămîni, va fi din nou aici. Îi va anunța telegrafic iarăși, cu exactitate.

Pe drum Mustafimoff era tot comunicativ și îi distra spunîndu-le povești. Pe malul abrupt al lacului treceau prin tunele și, din adînc, apa rece și curată a Baikalului strălucea spre ei. Savanții geografi spuneau că acesta este cel mai mare ochi de mare din lume, și că are trei mii de metri adîncime, și că în el trăiesc pești marini. Afirmatia asta nu putea fi controlată, era însă mult mai interesant ce povestea Mustafimoff despre linia secundară care pornește de aici spre munții Iablonov, și despre faptul că această linie nu a fost terminată ani de zile. La Moscova însă au raportat că linia a fost inaugurată, și au numit funcționari, și funcționarii erau avansați în fiecare an, erau mutați și primeau suplimente pentru familie cu toate că nu exista nici măcar un funcționar. Nu era nici un fel de linie și totuși erau funcționari, și în fiecare an se făceau cu exactitate socoteli despre încasări, despre deficit și cheltuieli de reparație. Apoi, o dată, totul ieși la iveală. Și atunci înalții funcționari și generali au trebuit să scoată banii furați și au trebuit să construiască linia secundară. Și mai povestea Mustafimoff că nici aici, în jurul Baikalului, nu fuseseră construite tunelele, și banii i-au păpat. Începuse războiul ruso-japonez și trupele nu puteau fi transportate decît iarna, căci șinele au fost puse peste lacul înghețat. În mai însă gheața s-a spart, și un transport s-a scufundat, și atunci au fost obligați să construiască tunelele.

Cu astfel de povești îi distra Mustafimoff pe prizonierii recunoscători. Dar nimeni nu putea controla decă ele erau sau nu adevărate. Într-una din gări, Mustafimoff le făcu senin semn cu mîna, chemîndu-i să coboare în cîmp. Pe cîmp erau niște tufe, și pe tufe niște boabe de culoare roz. Mustafimoff îi îndemnă să mănînce, dar n-au îndrăznit. Mustafimoff le explică că aici, în nord, nici oamenii și nici plantele nu sînt atît de otrăvitoare ca în sud, aici nu sînt lupte, oamenii trăiesc unii lângă alții și plantele la fel. Au mîncat din nordicele afine. Nu erau prea bune, dar remarca lui Mustafimoff i-a pus pe gînduri.

Așteptau încordați o întâmplare neobișnuită. Așteptau să vadă vreun vîrf de munte de o formă neobișnuită sau întâlnirea cu ceva neobișnuit. Oamenii oboșiți mînau pe lîngă tren cai oboșiți, femei obosite priveau în sus spre mașinăria care gonea. Cîteva tinere țărânci au privit în urma trenului și le-au trimis cîte un zîmbet înnourat.

Ziua și noaptea calul de fier gonea pe imensul drum și miile de verste, lipsite de orice exotism nu le-au înviorat ochii doritori, parcă subconștient, de ceva deosebit.

Dinspre orașe, de peste tot le făceau semne cabluri de telegraf, turnuri de biserici și coșuri de fabrică și, cînd cobora seara, de departe lumina flacăra pădurilor. Păduri ardeau în depărtare și știi acum că imensa suprafață a Siberiei e cucerită pas cu pas pentru plug, dar curînd s-au obișnuit și cu asta. În bufetele gărilor din Manciuuria îl înjurau ungurește pe chelner pentru că le-a adus cafeaua neagră călduță, și în ordinul de zi era trecută gara în care urma să apară proximal număr al cotidianului oficial al transportului, *Buletinul Transsiberian*.

Într-un oraș manciurian li s-a spus că pot intra pentru că trenul stă trei ore. În sfîrșit, avură parte de ceva neobișnuit. În gară, pe lîngă trăsuri erau și ricșe. O trăsura ușoară din împletitură de stuf și un kuli înhămat la ea. El trăgea trăsura. S-a urcat într-una din ele. Chinezul se uită la el. Îi făcu semn s-o ia prin oraș în orice direcție vrea. Chinezul zîmbi și începu să alerge cu el înspre oraș. Ciudata călătorie îi făcea plăcere, și-l privea pe chinezul pe jumătate dezbrăcat care alerga aproape sportiv.

Deodată, în fața unui mare magazin, chinezul se opri și el îl privi întrebător.

Chinezul începu să vorbească zîmbind și arătînd spre magazine, spuse inteligibil:

— Papricaș.

Necăjit și înfuriat îi făcu chinezului semn să-l ducă înapoi în gară.

CAPITOLUL XXXVII

Calul-om gonea cu el înapoi, spre gara din Kuenga, și el întins în mica ricșă, se gîndi: „Iată, eu sînt străin aici, și sînt prizonier, și totuși stau în roabă, nu eu trag roaba.

Ostaticilor li se tăiau urechile, pirații greci își înlănțuiau prizonierii pe fundul galerelor, cu toate că și alți pirați...”

În orice caz, lumea s-a schimbat mult, dacă prizonierii au putut să obțină asta. L-ar fi putut arunca în arenă pradă fiarelor, dar cuceririle umanismului... Sîngele a curs pentru a înnobila astfel gîndirea! Cu toate că ar fi trebuit să-l întrebe pe chinezul de pe care curge sudoarea dacă i se pare că gîndirea s-a înnobilat și dacă binefacerile culturii îl privesc. Se vede că nu, altminteri n-ar trage trăsura.

De ce-o fi spus: papricaș? De ce? Desigur că a vrut să spună ceva plăcut urechii sale, a vrut să-i facă o bucurie, amintindu-i de casă. Nu el este de vină, ci tot acela care l-a mințit și pe el, același care răspîndește fotografia buriatului trăgînd cu arcul. Din toată civilizația și cultura maghiară, din toată istoria maghiară atîta a învățat: papricaș. Tot așa cum noi știm despre Siberia că e rece. Nimic despre faptul că ascunde comori, că sub pămînt e cărbune, că există oameni și orașe, și universități și familii, și mașini de cosit iarba, și fabrici de unt și fabrici de cașcaval, și că se trăiește fără griji, și că pămîntul mustește de viață, că și aici există iubiri și transporturi de război, și că și aici sînt poduri de oțel și bucurii urbane, și rurale. Toate acestea sînt numite pe scurt: Exilații din Siberia. Fiul lui Csutor a plecat de acasă, fratele meu mai mic a fost scutit, dar s-a înrolat voluntar, pentru că a întîlnit priviri pline de reproș, aur pentru fier, mobila depozitată putrezește în pivnița din strada Aggteleki, logodnice părăsite se aruncă peste balustradă de la etajul al patrulea, pentru lapte trebuie să stai la coadă, Wiesz Manfréd va ajunge în cele din urmă grof, un tip de la aprovizionare a reușit să ducă acasă clandestin două lăzi cu fasole, un plutonier major a înnebunit. Noile ilustrate au mare trecere. La dejun profesorul universitar se năcăjește pentru că nivelul examenelor scade. La stabilirea impozitului toți își invocă fiii luptători și la casa de amanet a fost prezentată prima decorație de argint, iar asta se numește pe scurt: război. Chinezul numește pe scurt *papricaș*, pe regii din casa Árpád, reforma lingvistică a lui Kazinczi, și piftia de Miskolc, și vinul de Tokaj, și podul de lanțuri de peste Dunăre, și Hortobágyul, și fîntîna cu cumpănă, și regimentul al doisprezecelea de honvezi, și bule-

vardul Andrásy, pe Madách, și răscoala lui Doja. E o mare prostie să încerci să caracterizezi un popor. Națiunea. Din asta nu poate ieși decît gulaș, ceardaș papricaș.

Italianilor li se spune macaronari și Rafael trebuie să suporte, căci în expresia asta este inclus și el. Polonezilor li se spune: ah, frumoasele poloneze, și în asta este inclus și Adam Mickiewicz. Rușilor li se spune: vudki, și asta îl cuprinde și pe Dostoievski.

În vagon află că chinezul spusese papricaș de bună credință, căci, deși pare o prostie, în orașelul de provincie Kuenga, în băcănăia aceea se vinde într-adevăr boia de ardei. Și anume, o vinde ginerele doamnei Szegedi Róza, și chiar Szegedi Róza locuiește în regiunea Nicolsk-Usuriisk și este nepoata unui hnoved din '48.

Ciudate lucruri mai povesteau prizonierii. Lîngă Berezovka un prizonier și-a întîlnit fratele mai mic. Fratele povestea că în Siberia există două mici sate ungurești, căci deja în '48 rușii își aduceau aici prizonierii sau măcar unii dintre ei au ajuns pînă aici. Știau de la bunici că au mers pe jos trei ani și jumătate pînă cînd au ajuns la așezarea lor de acum. Și că și astăzi vorbesc ungurește. Szegedi Róza s-a măritat prin părțile Nicolsk-Usuriisk-ului, iar fiica ei e aici în Kuenga. Acum, că vin luptătorii să cerceteze urmele celor de un sînge cu ei, ruși de patria strămoșească, vechii unguri trăiesc, o conjunctură minunată. Prizonierii de război îi caută, și mai ales domnii ofițeri își cheltuiesc la ei banii. Deșteapta și descercăreață Szegedi Róza a făcut rost de paprică și asta e o marfă bună. Prizonierii maghiari o cumpără.

Ascultau toate astea cuprinși de entuziasm și îmbogățeau povestea și construiau în jurul ei. Paprica îi obseda. Nu mai vedeau altceva decît papricaș. Din cauza asta ochii li se umplură de lacrimi.

Nenea Hegyi, un locotenent-inginer bărbos, își scoase ochelarii și începu să cuvînteze greoi și domol:

— Vorba mea! Nu m-ați crezut. Acum vă puteți convinge.

— Ce e, nene Hegyi?

— Cum ce? Vă scapă esențialul, pentru că esențialul nu este să întrebați dacă Petőfi Sándor n-a ajuns cumva prizonier și dacă nu cumva mai trăiește pe undeva. E foarte

frumos că la Andrásfalva, lângă Berezovka, mai trăiesc încă doi martori ai glorioaselor vremuri, și e foarte frumos entuziasmul. Dar nu vă bate la ochi faptul că de la '48 încoace nimeni nu i-a adus acasă pe prizonieri? Și că în zilele de pace nimeni nu s-a gândit ce fac oare eroii noștri pașoptiști în Siberia? Aș vrea să știu, dacă de ăștia au uitat, oare care va fi soarta noastră?

Nenea Hegyi le-a împlîntat în inimă un pumnal ascuțit. Se vînzoleau încurcați. Martorii vremurilor glorioase fost uitați aici. S-au întîmplat atîtea lucruri, și-au fost atîtea mișcări, dar în Siberia există încă soldați care sînt într-al cincizeci și șaselea an al prizonieratului lor.

Asta i-a indispus pe toți, oarecum. I-au uitat aici pe eroii de la '48. L-au lăsat aici pe Petőfi Sándor, parcă o să le pese atunci tocmai de Bödy Jóska! Sau de Gereblyés Pista! Frumoase perspective!

Era prin 10 octombrie și stăteau în tren de 40 de zile. Era o toamnă splendidă. În gara Blagovestenski șeful se prăjea la soare stînd pe peron. Șeful gării se apropie de el și îl întreabă cu smerenie dacă știe nemțește. Știa ceva. Stăteau de vorbă. L-a întrebat de ce a venit atît de departe. Ținuturile acestea făceau parte deja din Extremul Orient. Gazeta locală din Blagovestenski scria: Aici, în Extremul Orient... El a venit aici, șef de gară, drept pedeapsă în urma unei deraieri. Îl întreabă dacă aici e mereu așa cald, aici nu e niciodată iarnă? Șeful gării, parcă voind să scuze Siberia, a spus: „Cum să nu fie, sînt chiar ierni foarte grele. Vă rog să mă credeți, nu s-a întîmplat niciodată să nu fie iarnă. E o stare cu totul excepțională. De neînțeles. Altădată, pe vremea asta, iarna era în toi.“ Dar să fie liniștit, în curînd o să fie iarnă. Nu trebuie să se teamă.

Șeful gării începu să se laude cu cunoștințele sale literare. Spuse că Siberia e ca o fată bolnavă de plămîni. Iarna e o boală de plămîni, în schimb vara își revarsă deodată toată arșița și o risipește cu ușurință. Își risipește și își trăiește ușuratic vara.

Nu departe se vedea Amurul. Dincolo, era China. Împărăția celestă, cum se obișnuiește să fie numită acasă. Se văd doar niște munți, niște poieni verzui pe munți, păduri. Asta e China. Pentru această metaforă pe care i-a propus-o șeful gării nu prea merita să vină atît de departe.

S-au îmbarcat iarăși pe vapor și au schimbat titlul gazetei. Începînd de aici titlul gazetei era *Curierul Amurului*. Raportă comandamentului această schimbare și, după prînz, modificarea era cuprinsă în ordinul de zi care anunța, de asemenea, că la ora 5 se va ține adunarea ofițerilor. Pînă atunci, e interzis să se acționeze în vreun fel. Vor acționa numai unitar.

Era vorba iarăși de o mare prostie. Unii au fost de părere că personalul vasului și căpitanul trebuiesc dezarmați, și că trebuie să fugă pe malul celălalt.

Domnul locotenent major Koltár a expus planul și a cerut părerea celorlalți. A vorbit domnul locotenent major Kőmives.

Din cîte știe el, socotește această acțiune complet greșită. În orice caz propune să se facă un proces-verbal, care să consemneze numele celor care au făcut această frumoasă propunere de eliberare și evadare, iar curajoșii inițiatori trebuiesc propuși, odată cu sosirea acasă, pentru o meritată recompensă, dar în plan nu are încredere. Desigur, trebuie să ne ocupăm, totdeauna, de posibilitatea unei evadări, dar acum crede că încă e prea devreme. În primul rînd, nu e sigur că de partea cealaltă e China. Ei se află în Manciuria și întrebarea e ce fel de relații există între chinezi și ruși. După cîte știe, soldații dezertori, prizonierii de război și deținuții sînt extrădați reciproc.

Din cîte știe, și în Manciuria chineză există oficialități rusești. Ar fi bine să se mulțumească cu atît și să se întocmească un proces verbal despre lăudabila idee.

Micul Tancos îi șopti că n-ar trebui să renunțe la plan, că ar fi bine să-l sprijine fiindcă este mai în vîrstă, el nu poate s-o facă, căci, din pricina vîrstei, nu e luat în considerație, deși asemenea propuneri îndrăznețe reușesc de obicei.

Îi zîmbi micului Tancos, și îi spuse că n-are decît să încerce să ajungă dincolo, pe malul eliberator, înot.

Au renunțat la planul evadării. În afară de micul Tancos, toată lumea s-a calmat și s-au dus să-și bea ceaiul. Tancos era indispus.

Bődy Jóska se indignă.

Măcar dacă ar proceda ca-n romanele cu indienii. Niște pesmeți și un tomahawk. Pînă și poveștile copilăriei le strică. Și pe alea le fac cenușii. Vor ca istoria militară să consem-

neze o evadare îndrăznească. Și pe inițiatori îi propun pentru decorare.

— Păi, nu vor să evadeze?

— Pe dracu! Vor doar să se consemneze că am vrut să evadăm. Cine vrea, poate evada. N-are decît să sară în apă și să înoate. Iar pe mal o să vadă el dacă e China sau Rusia, are destul timp acolo să întrebe. Și-au să-i comunice dacă există sau nu reciprocitate în domeniul extrădării.

Vaporul viră brusc și se îndreaptă spre malul chinezesc.

Alergară și raportară lui Koltár, și toată ceata se urcă pe punte. Grupul se adună în jurul lui Koltár, privind încordat spre mal.

Vaporul se îndreaptă spre malul chinezesc și ancoră. Pasarella fu coborîită și pasagerii chinezi debarcară pe mal.

Se uitară unii la alții tremurînd.

Locotenentul major Koltár spuse atunci cu o voce hotărîită:

— Nimeni să nu îndrăznească să se miște! Interzic evadarea, nu mișcă nimeni!

Pe debarcaderul chinezesc erau inscripții cu litere chinezești, chiar și mersul vapoarelor era scris chinezește și ei se zgîiau, privind hamalii chinezi, cu părul lor împletit în coadă, cărînd marfa din vapor pe debarcader. Erau ciudați hamalii ăștia cu părul împletit.

CAPITOLUL XXXVIII

Au ajuns în sfîrșit la mal, simțînd în oase oboseala miilor de verste. Pe malul uriașului afluent al Amurului, pe malul rîului Usuri era un mic sat pescăresc, unde li s-a spus că se află lagărul. Dincolo de sat se vedeau, pe dealuri, niște clădiri roșii. Se îndreptau spre ele. Cunoșteau deja aceste clădiri roșii din cărămidă. Puterea țaristă a pus să se construiască prin Rusia astfel de orașele-cazărmi. Și biserica era tot o construcție de cărămidă roșie, ca și cazărmile. Pășeau printre clădirile roșii de cărămidă, căscau ochii, cercetîndu-și viitoarea așezare.

Apăru în sfîrșit, uriașul gard de scînduri, după care trebuia să fie lagărul. Deasupra gardului erau întinse trei rîn-

duri de sîrmă ghimpată și la colțuri se înălțau niște turnuri de pază. Din locul în care se aflau se vedeau doar două colțuri ale gardului de lemn. În cele două turnuri stătea cîte o santinelă cu arma la baionetă. S-au oprit în fața porții lagărului și însoțitorul rus sună.

Poarta se deschise și îi lăsară să intre, numărîndu-i unul cîte unul. Controlau probabil dacă nu cumva cineva se înghesuie să intre.

Un stegar cu barba ascuțită, cu fața pergamentoasă, i se adresă cu o bucurie ceremonioasă:

— Servus. Văd că iar ne întîlnim. Nu mă cunoști?

L-a recunoscut pe fostul său coleg de clasă și consătean, intrat voluntar în armată, și de care s-a despărțit după examen, și iată că acum, aici, la 15.055 de km de casă se întîlnesc iarăși. Îl cuprinse în această mare străinătate o bucurie nespusă și simți deodată că i-a trecut tot necazul.

— Cum să nu, cum să nu... Gyula...

Au schimbat cîteva cuvinte, agitați, dar răsună comanda lui Koltár. S-au încolonat și au luat poziție de drepți la apropierea, dinspre clădirea lagărului, a unui domn corpulent și vîrstnic. Avea grad de maior, mustață mică și sură, umbla cu baston și se apropia țeapăn și militărește de ei.

Koltár se îndreptă spre el, se opri și raportă cu o voce răsunătoare că a sosit grupul din Makariev. 47 de ofițeri și 5 soldați.

Maiorul salută și după aceea se întoarse spre ei adresîndu-le o urare. Le-a ținut un mic discurs și le-a spus că speră că noii veniți, domnii ofițeri, se vor simți bine. Pînă acum a domnit ordinea și disciplina și toată lumea s-a silit să facă suportabilă soarta prizonierilor de război, acum îi primește în numele bunăstării comune cu un prietenesc „Bine ați venit“. Toată lumea să-și caute deocamdată un loc, mîine va fi adunarea ofițerilor și vor discuta pe larg ce e de făcut. Cine nu găsește un loc definitiv, se va aranja mîine.

Au rupt rîndurile și începură prezentările și cunoștințele. Un cadet se îmbrățișa cu fratele său pe care nu-l văzuse de doi ani și cu care acum se întîlnise aici.

A aflat că numele adevărat al satului pescăresc a fost Pie-Lika, înainte de războiul ruso-japonez. În preajmă mai

sînt încă două lagăre. Ele sînt despărțite cu strictețe unele de altele, și poți să te duci în celelalte doar însoțit de santinele. Sînt niște încăperi mari, iar cei mai în vîrstă în grad beneficiază de camere mai mici.

Ofițerii inferiori stau cîte 30—40 într-o cameră. Un ofițer inferior e greu să ajungă într-o cameră mai mică, doar dacă se îmbolnăvește. Dar e destul de bine, pentru că în sălile mai mari atmosfera e mai democratică. În camerele mai mici există un comandant de cameră și contactul între oameni e stînjenit. De fapt nimeni nu dorește să stea într-o cameră mică, dar pentru că e un drept, cei care îl au sînt invidiați. Nu există un buletin de știri scris de mînă, dar în fiecare seară într-una din săli gazeta rusească e citită cu glas tare. Seara la 9 se dă citire buletinului de știri și ordinului de zi. Domnul Grosz citește buletinul de știri și aghiotantul ordinul de zi.

La parter este o cameră unde locuiesc numai tineri. Sînt tineri nu prin grad, ci ca vîrstă. La etaj e o cameră unde sînt numai austrieci. Mai este alta unde locuiesc învățători de la țară, să nu se ducă acolo nici într-un caz pentru că e o cameră foarte zgomotoasă. Ei cîntă tot timpul sau scîrțîie la vioară, discută în contradictoriu, recită, lucrează la trafo-raj și, în general, e o dezordine cumplită. Nu e bună nici camera celor cu înclinații artistice, acolo, deasupra patului unuia e întinsă o imensă umbrelă, la care tipul a lucrat doi ani. Locuința pictorilor e mărginită de niște culise imense, ăștia locuiesc într-o alee. Aleea e făcută din pînză și din uluci. Nici prima cameră prin care au trecut nu e bună. Acolo locuiește locotenentul Schenk, și ăla cîntă tot timpul la chitară. Dar nu cîntă o melodie anume, ci doar în timp ce citește ține chitara în mînă și deodată scoate cîteva sunete din ea. În momentele cele mai neașteptate, uneori chiar în timpul odihnei obligatorii, răsună cîte un sunet fantomatic de chitară. Și asta e numai pentru austrieci. Nici sala în care locuiește von Goldegg nu e bună. Von Goldegg e un tînăr austriac distins. Se parfumează și se pudrează tot timpul, și are o întreagă magazie. În camera asta toți oamenii sînt niște afectați. Cea mai bună este cea în care locuiește Gyula. Există dealtfel chiar un pat gol, care poate fi ocupat imediat. Ar mai fi și lîngă geam un loc.

— Mi-ar plăcea acolo lîngă geam.

Se înroși deodată. Deci i-ar plăcea acolo lângă fereastră. Nu i-ar plăcea să fie în piața Tisza Kálmán, nici cu mica sa familie pe dealurile din Gherța, nici nu i-ar plăcea să mîne repede trăsura neagră pe un mal pietros din comuna munteană Turulung, ca să vadă ce-i face mama, ci i-ar place, deocamdată, să stea lângă fereastră, în orașul militar al statului chinezesc de pescari.

Gyula îl dezaprobă.

— Să nu dorești să stai lângă fereastră. La fereastră e foarte frig. Aici, lângă sobă, e ceva mai întuneric, dar iarna va fi foarte bine.

După aceea l-au invitat la ceai. Era, în sfîrșit, în dormitor, și paturile se înșirau unul după altul. Între paturi era cîte o noptieră. Acesta era tot mobilierul. Cîte un grup de 3—4 paturi era separat de celelalte cu niște paravane din papură. În dormitor erau vreo zece cotețe din astea de papură. L-au condus într-unui din aceste cotețe. Domnul Kleiser era amfitrionul. Pe vestă avea o insignă de argint. Vru să afle ce e asta. Poate că domnul Kleiser cu trupul său de atlet e vreun fel de comandant. L-a primit în cămașă și sub mînele suflecate ale cămășii se umflau niște mușchi imenși.

— Spune-mi, te rog, ce fel de insignă este asta?

— Asta? C.A.T. Clubul athletic timișorean.

Hm! Anul acesta, C.A.T. își va ține concursurile fără domnul Kleiser. Pe vestă îi strălucea insigna C.A.T.-ului, și prin fereastră unduiau gălbui dealurile de hotar ale împărăției celeste. Acasă, duminică va fi meci, și desigur toată lumea va fi frapată că domnul Kleiser e acum la Irkutsk, județ ce se termină la Polul Nord. Din păcate nu se poate duce la meci, iar alții au treabă undeva prin apropiere de Lublin. Cu toate acestea meciul se va ține, și vor avea loc discuții din cauza cornerului. Și nimeni nu va comenta această neașteptată dispariție. De la Timișoara pe malul râului Usuri. O mămică își conduce copilul spre statuia ecvestră din Pesta, și bat împreună un cui cu floare lată în statuia ecvestră... Desigur. Război.

Băură ceai și mîncară somon prăjit în unt. Și domnul Kleiser spuse, așa ca printre altele:

— Ce-i nou pe acasă?

— Acasă? Nimic deosebit.

— Vreau să-ți dau un sfat.

— Te rog.

— Nu e prea bine să pomenеști că faci parte din regimentul doisprezece.

— Păi, mie mi se pare că orice soldat e mîndru de regimentul din care face parte.

— Se vede că tu încă nu știi. Cei din doisprezece nu se bucură aici de prea mare cinste. N-ai auzit de votare?

Într-adevăr, nu auzise de votare. I-au spus în șoaptă că cei din regimentul doisprezece s-au trezit într-o dimineață încercuți. Și că în loc să încerce spargerea încercuirii, au votat. În cadrul adunării ofițerilor au constatat cu majoritate de voturi că sînt încercuți și apoi au votat că ar fi mai bine să se predea. Un singur locotenent major n-a votat pentru predare, și a reușit să treacă prin încercuire și a ajuns acasă. Din cauza, desigur...

— Păi, nici nu putea fi tot regimentul. Dealtfel, eu nici n-am fost acolo. Cu toate că într-o astfel de situație ți se poate întîmpla să și picî. E chestie de șansă.

— Poate, poate. În orice caz, aici, celor din doisprezece li se reproșează votul. Comandantul lor nici nu îndrăznește să iasă din cameră. În prizonierat a îmbătrînit de tot, din cauza remușcărilor. A devenit melancolic. Lucrează la un mare memoriu în care încearcă să motiveze întîmplarea. Dar nu prea au să-l creadă. Bătrînul e dărîmat și disperat.

— Ce vă pasă de asta, aici în prizonierat?

— Nu ne pasă, dar așa-i omul. Se mai întîmplă.

Îndormitorul vecin răsună deodată tare și trist o chitară și aburul ceaiului se ridică în nori ușori spre tavan, din curte se auzea pîcănitul celor care jucau tenis. La poartă sună iarăși cineva, niște soldați ruși se întorceau cîntînd, și inima i s-a umplut de tristețe, și se gîndi cu o milă frățească la colonelul care a îmbătrînit și care lucrează la un memoriu, consacrîndu-și zilele ce-au mai rămas din războiul mondial și din viața lui explicării nenorocitei întîmplări.

— Deci, aici lîngă sobă — spuse teribil de indispus, și își luă plapuma și coșul împletit. Mulțumi frumos pentru ospaț, și se așeză pe patul de fier pe care nu era măcar o saltea de paie. Salteaua era doar un cadru de fier și acest cadru îi amintea de fereastra cu gratii a unei celule reci și pustii de închisoare.

Se făcu seară, o lampă cu petrol de tip rusesc lumina din plafon trist și își împrăștia lumina zumzând. Domnul Grosz citi cele mai noi știri din cotidianul de la Habarovsk, din *Amurskaia Jizni*, după aceea domnul aghiotant Pogány dădu citire ordinului de zi.

Un domn strigă: *Lüften!**. La această comandă s-au deschis toate ferestrele și au fost ținute zece minute astfel. Și-a întins pe tristele gratii de fier ale patului plapuma din Makariev și salteaua lui de paie, goală, și s-a învelit cu manta. Mîine în saltea vor fi paie, lucru consemnat în ordinul de zi. Adormi, dar deodată se trezi sucit și zgîlțit de nas. Cu toate că era acasă, și în grădina mare neveste tinere amestecau magiunul în cazane și un tomnatic parfum de prune îndulcea aerul, dinspre grădina de zarzavat se auzea un strigăt prelung, un puștan ținea deasupra jarului încins sub cazanul cu magiun un știulete de porumb, ce naiba or fi vrînd cu el?

— Ce e? Ce e?

— Te rog să nu mai sforăi, camarade.

— Ce dumnezeu, dumneata crezi că eu am venit în Siberia orientală ca să mă tragi de nas? Lasă-mă în pace... Pleacă de aici...

— Dacă sforăi, nu pot dormi.

— Dumneata crezi că ești singurul care nu poate dormi în toată lumea asta? Crezi că numai dumneata veghezi? Cîți nu dorm! Sforăie și dumneata!

— Nu treziți lagărul cu sforăituri!

— Marș!

— Îndrăznești să-mi spui mie marș! Mie?

Sări din pat. Apucă pe întuneric cămașa dușmanului său, îl scutură.

Începu să urle. Scăpărare chibrituri și oamenii strigau: *Ruhe!*

Nu se știe de ce, toți strigau pe nemțește: *Ruhe! Nachtruhe!* **

* Aerisiți! (Germ.)

** Liniște, e noapte!

Se dezmetici de-a binelea și îi dădu drumul camaradului. Se culcă domol înapoi, îi părea rău de toată întâmplarea.

Nu îndrăzneă să adoarmă. Păcat că s-a enervat în halul ăsta. Dar vine un om de la 13.000 km și are trupul și sufletul obosit, și e dărîmat. Răcește puțin pe drum și se culcă, și atunci îl zguduie noaptea cînd, în sfîrșit, adoarme, strigîndu-i să nu sforăie, atît de brutal.

Și oare cine poate fi? Nici nu știe cine a putut fi cel cu care s-a certat. Nu mai avu parte de somn și se foi toată noaptea în pat.

Dimineața se uită curios în jur. Mulți i-au zîmbit, și unii dintr-a treia și a patra boxă întrebau:

— Ei, ce-a fost azi noapte?

Un tînăr cu fața palidă, cu o mustață mică și neagră își zgîi spre ele ochii curios și îi spuse cu dușmănie:

— O să afle domnii ce-a fost. Un atac mîrșav. Împotriva unui bolnav, lipsit de apărare.

— Uite, camarade...

— Nu stau de vorbă cu dumneata! O să aranjeze totul martorii mei.

— Ce fel de martori? Ce aranjează martorii?

După ceai au ieșit să se plimbe puțin în curte și, fără nici o bănuială, intră apoi iarăși în sală. Oamenii erau cam zdrețuroși și îmbrăcați desperecheat. Purtau sacouri, paltoane de flanel sau de catifea cafenie, pantaloni peticiți, gulerele rupte, și însemnele gradelor distruse. Se plimbau pe rotonda mare, perechi sau cîte trei, mergînd în aceeași direcție, conversau zeloși de parcă s-ar fi grăbit pe cheiul Dunării spre cafeneaua „Hangii“.

Intră în dormitor și văzu doi locotenenți, îmbrăcați corect, care stăteau lîngă patul lui. Făcură un semn spre Kleiser și acesta le răspunse dînd din cap. Se așeză pe patul său și atunci unul dintre cei doi locotenenți ciocăni politicos în noptieră. Se uită întrebător la locotenent și acesta ciocăni din nou, întrebînd modest:

— E voie?

— Ce anume, vă rog?

— E voie să intrăm?

— Pofțiți.

Cei doi locotenenți au intrat pe lângă noptieră în spațiul de doi pași dintre paturi și s-au așezat pe fața patului său. S-au înclinat și s-au prezentat.

— Am venit ca în numele partenerului nostru, domnul sublocotenent Szilágyi Mihály, să cerem satisfacție pentru insulta pe care a îndurat-o azi noapte.

Va să zică de asta erau în haine de sărbătoare locotenenții? De asta au ciocănit în noptieră? Ce era de făcut? Ce satisfacție va trebui să dea?

— Vă rog... o să-mi trimit martorii.

Locotenenții s-au înclinat politicoși și au plecat. În boxele celelalte nu se vedea nici o surprindere, nici o curiozitate. Toți auziseră și toți se prefăceau, de parcă totul s-ar fi petrecut în mare taină, într-o cameră încuiată cu grijă. Credea că toată lumea va râde și că cei din boxa a treia vor zîmbi, încurajându-l din ochi. Dar, nu. Nici măcar n-au clipit. Gluma trebuia continuată. Sau nici măcar nu e glumă? Se va bate cu Szilágyi? Se vor bate cu pistolul? Oare nu numai pe front poți să cazi, nu numai la Manturovo poate să ți se scurgă sângele? La 13.000 de verste de casă, în satul chinezesc de pescari, zbătîndu-se, după gratii umiltoare, între îndoială și speranță, sub turnuri care te duc la desperare, poți să cazi lovit de glonțul unui camarad, întru apărarea onoarei nasului său? Și-a periat hainele și s-a dus, cu aceeași severitate pe chip, în boxa lui Kleiser. Nu s-a așezat, ci a început ceremonios:

— Ar fi drăguț din partea ta să primești a fi martor în diferendul cavaleresc ce s-a ivit cu sublocotenentul Szilágyi Mihály...

Apoi începu să vorbească parcă aruncînd întîmplător cîte o vorbă, încercînd să afle ceva și zicînd că e ciudat că în vechiul lagăr, în mica așezare din Makariev, n-au admis pistolul sau sabia. Curios, nu? Nu e ciudat?

N-a primit răspuns pentru că aghiotantul anunța deja adunarea ofițerească și toată lumea trebuia să fie prezentă.

S-au încolonat în curte, dar nu în ordine, ci doar într-un mare cerc. Deoparte honvezii, de cealaltă cei comuni. Honvezii aveau un alt comandant. Un căpitan de husari, Koltár i-a prezentat acestuia raportul. Se părea că lui Koltár i s-a ivit deja o slujbă. Căpitanul de husari era un tip plăcut,

brunet, îmbrăcat într-o *attilă* * cu brandenburguri aurite. Dar nu avea pantaloni roșii, ci verzi ca și ofițerii ruși. Îi salută pe honvezii nou sosiți și după aceea îi conduse pe platoul de adunare. Acolo, se dădu iarăși raportul, de data asta maiorului. Maiorul stătea în mijloc și adunarea ofițerească începu.

— Bitte, meine Herren, komod stehen zu wollen. Vă rog să stați comod domnii mei.

Lîngă el stătea un ulan slab. Cu niște papuci rupți și o bluză albastră cu șireturi aurite. Acesta avea pantalonii roșii, dar deasupra papucilor atîrnau de pantaloni niște sfori fără vreun rost. Ulanul se apropie de el, luă poziție de drepti în papuci, îi întinse mîna și îi spuse prietenos: Baronul Feszt.

Îndrăzni și el să-și spună numele pe șoptite, pentru că deja adunarea începuse, dar baronul Feszt nu se jena. L-a întrebat dacă știe algebra.

— Nu. Am căzut la bacalaureat tocmai la algebră.

— Trist, spuse baronul.

Pentru el singura plăcere era algebra. A ajuns deja la calculul integral și diferențial. Baronul turuia mereu, dar nu avea răbdare să-l asculte căci îi era teamă să nu aibă vreo neplăcere dacă această trîncăneală era observată. Baronul îi spuse că, în loc să asculte spovedania ălor, mai bine ar sta de vorbă. Nu îndrăznea să stea de vorbă și îl privea pe maior care le explica noilor domni ofițeri situația. E mulțumit de raportul locotenentului major Koltár și își exprimă aprecierea sa comandamentului grupului din Makariev, fără să mai țină seama de mici incidente, total lipsite de importanță. O dată pentru totdeauna, trebuie clarificat un lucru. Problema vechimii în grad s-a ridicat și în grupul din Makariev. Au rezolvat-o cu foarte mult tact, dar nu-și poate ascunde uimirea că această problemă s-a putut ridica.

În prizonierat sînt valabile aceleași reguli ca și acasă. În toate domeniile, deci și în problema vechimii în grad. E de neînțeles că, în unele cazuri, problema mai poate constitui obiectul unor discuții în contradictoriu, apropo de locul pe care îl ocupă în ierarhia gradelor domnii rezerviști mai în vîrstă. Regulamentul este valabil oriunde și o dată pentru

* Mantilă veche ungurească purtată de nobili și militari. (N. trad.).

totdeauna. Atît în prizonierat ca și acasă, domnii ofițeri de carieră au prioritate față de rezerviști, în ordinea gradelor. Au rezolvat diferendul foarte bine, dar n-ar fi fost permis să apară disputa Kőmives-Perényi. Comandatura îi revenea, fără îndoială, domnului locotenent major Koltár, și nu era nevoie să-i fie cedată de nimeni. Se bucură însă că diferendul s-a aplanat cu atîta tact. În viitor asta va crea un precedent. Vechimea în grad e altceva, și altceva vechimea în vîrstă. Asta e foarte limpede. Nu-și poate expune vreo părere despre domnii sosiți ieri, cu toate că a luat cunoștință de regretabilul incident petrecut azi noapte în sala nr. 4. Speră că incidentul a fost provocat doar de agitația și oboseala călătoriei îndelungate. Îi roagă pe domni să rezolve chestiunea militărește și să raporteze. Paiele se aduc după amiază la ora 3, și atunci domnii din Makariev își vor putea umple saltelele cu paie. Ordonanțele se vor repartiza prin ordinul de zi. Pînă atunci, problema să fie rezolvată altfel. Pot să se folosească de o altă ordonanță, pentru ca să nu se obosească personal cu umplerea saltelei.

Domnul maior Steiner spuse aceste lucruri atît nemțește cît și ungurește și, după aceea, mulțumi pentru atenția acordată și nemțește, și ungurește.

Avea încredere în baronul cu papuci și îl întrebă după adunare:

— Spune-mi te rog, cum se desfășoară aici duelul? Cu sabia, sau cu pistolul?

— Aiurea. Nicicum.

— Și atunci ce e cu gesturile astea cavalierești?

— Aha! Întocmiți un proces-verbal și satisfacția o vei da acasă.

— Acasă?

— Acasă. Cînd te vei întoarce în patrie. Ce-ai crezut?

CAPITOLUL XL

Îl căută pe Nandi Kleiser, membrul C.A.T.-ului din Extremul Orient. Îi comunică cele auzite de la baronul Feszt.

— Crezi că acasă va trebui să-i dau satisfacție cu arma? Crezi cu adevărat că nu s-a încheiat afacerea?

— Sigur. Aici nu-i poți da satisfacție cu arma.

— Bine, bine. Știu că nu se poate, doar ne acuză că ne-am pierdut onoarea.

Acum era rîndul lui Keiser să se mire.

— De ce ne acuză?

— Trebuie să dăm explicații. De ce am votat? De ce ne-am predat?

— Ia te uită? Nici nu mi-a trecut prin minte. Nu i-a trecut nimănui prin minte.

— Desigur. Încep să gîndesc și eu ca ai mai vechi. Am intrat în joc. Credeam că nu pot să-i dau satisfacție din pricina dezonorantei hotărîri. Oare nu din pricina asta?

— Nicidecum. Din pricina că rușii nu ne dau arme. Am cerut săbii pentru scrimă, dar ne-au respins cererea. Au declarat că scrima ar fi doar un pretext. Mai nou se discută că ne vom bate cu săbii de lemn pentru că, în cazuri mai ușoare, comandamentul poate accepta valabilitatea unui duel cu săbii de lemn. Există o groază de dispute și ar fi foarte bine dacă o parte din ele s-ar putea rezolva chiar aici.

Ar fi bine. Ar fi mai bine decît să fluture drapelul alb de pace, ar fi mai bine decît să culeagă struguri într-o vie pe un deal, ar fi mai bine decît să aleagă stofă împreună cu nevastă-sa pentru un costum de iarnă, ar fi mai bine decît să cumpere o tăbliță de ardezie pentru copii, ar fi mai bine decît dacă ochii scurși ar crește din nou în orbite, ar fi mai bine decît să-și regăsească cele două fete pe care scumpii lui părinți le-au pierdut în refugiul din Maramureș.

— Te rog respectuos... dacă se poate... nu știu care e regulamentul, dar, în ce mă privește, îmi pare rău de întîmplare. Sînt dispus să-mi cer scuze. Cred că e destul.

— Just. Foarte just. Cu toate că există oameni prea mîndri care preferă pistolul decît să fie înjosiți.

— Eu prefer să cer iertare. Nu-mi trebuie nici pistolul, nici sabia de lemn. Fii amabil...

Împăcarea avu loc încă în aceeași zi. Sărmanul Szilágyi, un tînăr slab și ofticos, fusese foarte bucuros că nu mai are asemenea datorii. Era pesemne un om cumsecade, căruia nu-i plăcea să aibă afaceri încurcate. A întrerupt studiul farmaciei din cauza războiului, și îl îndemnă să i se adreseze cu încredere dacă e cumva bolnav și are nevoie de medicamente.

După amiază au adus paie. Un subofițer rus raportă că paiele sînt în curte. Își înșfăcă salteaua și alergă să și-o umple. Și-o puse pe umăr și, alergînd așa, se ciocni de domnul locotenent Székely. Acesta nu se consideră jignit, ci îl întrebă doar unde aleargă și de ce nu-și trimite ordonanța? Răspunse că n-are ordonanță, o să aibă una doar mîine. Deseară, în ordin de zi se va preciza.

— Du-te în dormitorul soldaților, cheamă-l pe Pereczes Pista și spune-i că domnul locotenent Székely ți l-a cedat ca să-și umple salteaua cu paie.

— Mulțumesc, ești foarte drăguț. Dar nu e nevoie. Pot să mi-o umplu și eu. O fac mai bine, cum îmi place.

— Dacă o faci cu plăcere, e cu totul altceva. De plăcere e voie, altfel, să faci o muncă fizică nu e un lucru demn de un ofițer, mai ales atunci cînd și soldații te pot vedea. Imaginează-ți ce-ar fi dacă și acasă ofițerul însuși și-ar umple salteaua în curtea cazărmii. Nu?

Nici măcar nu-și putea imagina. Ce-ar fi?

— Dar dacă o faci cu plăcere, se poate, dacă vei avea cumva vreun necaz din cauza asta, să te referi la mine. Voi adevări că ai anunțat dinainte că o faci doar din spirit sportiv. Au mai fost deja asemenea încurcături din pricină că unii n-au avut grijă de demnitatea ofițerească. Mai ales rezerviștii.

Totuși coborî la Pereczes Pista. De ce să-și facă aici, pe malul lui Usuri, necazuri; dacă astfel toate sînt în ordine, de ce să caute dinadins necazul?

Seara, în ordinul de zi era inclusă rugămintea ca domnii nou veniți, respectiv aceia care au fost prinși în ofensiva Brusilov, să redacteze notițe despre experiențele lor militare. La cea mai apropiată ocazie, notițele lor vor fi citite cu glas tare, deoarece comandamentul militar socotește că e drept ca și domnii căzuți mai de mult în prizonierat să fie la curent cu noile cuceriri ale tehnicii militare. Asta se așteaptă de la noii veniți. Scopul practic al acestor lecturi va fi ca, în cazul unei păci separate, cei care ajung acasă să fie imediat apți pentru luptă și să poată pleca pe fronturile încă deschise pentru a-și îndeplini datoria.

Noaptea, se gîndi că va întreține relații bune și cu Székely și că o să-l întrebe cum trebuie înțelese ordinul de zi.

Se foia în pat, nu putea dormi pe salteaua nouă cu paie, prea multe emoții pentru o singură zi. Deci? Da. Domnul

locotenent Székely are să-i explice cum trebuie scrise acele observații militare. Căci, cu siguranță, există niște puncte de vedere militare speciale și ar dori să isprăvească cât mai curînd. Din păcate, trebuie să treacă și prin asta. Așa cum a trecut prin bacalaureat, prin examenul de avocat la Tîrgu-Mureș, sau prin examenul de ofițer. Omul dă mereu examene. Acasă, un asemenea examen nu ar fi existat. S-ar putea să cadă. Ce-a văzut pe front? A, da. Are să povestească despre băiatul deputatului din Pesta, care venea pe front duminicile. Apărea în sala de mese a ofițerilor, spilcuit, și se interesa ca un amator: Foarte interesant aruncătorul ăsta de mine, domnule. Și aruncătorul de flăcări e interesant. Spune-mi, te rog, cînd începe lupta, cine mînuiește periscopul? Și acolo sus, pe parapet? Țla, țla, blindajul acela, apără? Cum ne apără?

Și atunci spilcuitul fiu al deputatului, în ținută de duminică, se urcă pe parapet și se așează în spatele blindajului. Găsi, în el, o mică gaură acoperită cu o placă blindată. O gaură mică de tot. Cît un ban de aramă. Dădu la o parte zăvorul și se uită prin ea curios. În clipa aceea căzu pe spate.

Îlipsea un ochi și viața.

E și asta o experiență militară? Trebuie să spună ceva și despre ea?

Domnul locotenent Székely va fi desigur amabil. Fridék a ajuns cu siguranță nevătămat acasă. Și acum deplînge lipsa ficatului cu smochine. Și unde e Jeges? Ce e cu Krisztinovich? Bun băiat mai era și Pető. Cel din boxa a treia. Le povestise că a scris o cerere către ministrul de război, pe o carte poștală. Se pregătise să devină medic, a încasat o mie de coroane și se obligă să fie medic militar. Dar după aceea a devenit jurist. Îl băteau la cap să restituie cele o mie de coroane. Îi scrisese acum ministrului de război că raportează cu supunere: cele o mie de coroane i-au fost luate de dușmani. A suferit o pagubă de război în valoare de o mie de coroane. În urma jafului. Îl ruga pe ministrul de război să lichideze datoria lui. Și să nu-i mai ceară niciodată cele o mie de coroane. Ce zice de asta, ca jurist? E legal?

Nu se poate dormi. Și ce miros greu. Alături de el doarme domnul Szegfű. * Domnul locotenent Szegfű. Cum poate să miroasă așa un locotenent? Sau, poate, doar un locotenent căzut prizonier transpiră în halul ăsta. Acasă va putea povesti că l-a mirosit luni de zile pe domnul locotenent Szegfű. Când va putea povesti? Și cui are să-i povestească?

Ha! Sforăie cineva. Acum l-ar putea prinde de nas. Probabil că cel care sforăia i-a simțit gândul. Tace.

Camera oftează, scîrțîie, fornăie, se smiorcăie, scîncește.

Ca și cîmpul de luptă de la Wagram în *Pui de vultur*. Dar aceia n-au votat. E o deosebire esențială.

Se făcu cu greu dimineață. Își puse cu grijă papucii, pantalonii, vestonul și ieși în curte. Vremea era deja friguroasă și se uită cufundat în gânduri, peste sîrmele ghimpate, spre munții liberi. Împărăție cerească. Munți cerești. Nici nu e sigur. Poate sînt doar munți convenționali între Mongolia și Rusia.

Cineva îl strigă pe un ton sever.

În fața lui stătea domnul locotenent Székely.

— De ce nu mă saluți, domnule sublocotenent?

— N-am salutat. Nu v-am văzut, domnule locotenent.

— De ce nu m-ai văzut? Nu-ți vezi superiorii?

— Nu văd în spate, nu v-am văzut, domnule locotenent.

— Așa îmi arăți dumneata recunoștința pentru amabilitatea mea, purtîndu-te fără pic de respect? Ieri ți-am cedat ordonanța mea, și acum nu mă vezi? Mai ai și replică. Ar fi cazul să fii mai respectuos. Nu-ți vezi superiorul!

— Vă rog, nu sînt copil.

— Nu mai discuta! Te vei prezenta la raport.

Nu era de glumă. Domnul locotenent major Koltár îi ciocănea deja pe la ora zece în noptieră.

— Am ordin să-l conduc pe domnul sublocotenent la raport.

Îlconduse la căpitanul cu fața smeadă. În fața ușii căpitanului aceuia frumos și simpatic se înșirau deja mai mulți. Era îmbrăcat și acum cu mantila aurită și cu pantalonii verzi. Koltár raportă militărește: cei chemați pentru raport sînt prezenți. Audierea decurgea frumos, reglementar. Când ajunsese la el, căpitanul îl întrebă cu o răceală forțată.

* Garoafă (magh.).

— De ce nu l-ați salutat pe domnul locotenent Székely?

Îșiaminti brusc că nu e o scuză valabilă faptul că nu l-a văzut. E nevoie de altceva. Trebuie să iasă din încurcătură pentru că în două zile e al doilea necaz. Își aminti cu greu de regulament.

— M-am dus în curte să fac gimnastică, domnule căpitan. În sala de gimnastică sau pe terenul de sport, salutul nu e obligatoriu. Mai mult...

— Mulțumesc. Scuza dumneavoastră e valabilă. V-ați purtat militărește, știam că n-a fost intenționat. E bine să întrețineți o legătură camaraderească cu domnul locotenent Székely.

După el urma redactorul *Ziarului siberian*, care raportă că noul număr al gazetei oficiale a honvezilor, *Ziarul siberian*, a fost terminat azi dimineață și îi înmînă un exemplar căpitanului, care fu, vizibil, plăcut surprins. Se vedea că ar dori să termine cît mai repede cu audierea și că abia așteaptă să se scufunde în lectura *Ziarului siberian*.

CAPITOLUL XLI

După audiență, dădu prietenos mîna cu domnul locotenent Székely, apoi îl vizită pe redactorul șef al *Ziarului siberian*, domnul Elek Béla. Locuința domnului redactor șef era tot în dormitorul comun, dar îngrădită cu rogojină. Printre celelalte paturi, vreo patru erau separat îngrădite cu rogojini. Un mic cort, fără acoperiș. Afară, în lumea mare, se petreceau evenimente importante, se jucau cărți, se conjugau verbe rusești, se jucau de-a fripta, se pregăteau pentru examenul de acasă, prizonierii învățau stenografia, dar mica redacție îngrădită își trăia izolată mica ei viață culturală, superioară și febrilă. În acest mic cort se cultivau tradiții nobile, se discuta despre literatură și pe zidurile de papură erau lipite fel de fel de inscripții.

Domnul redactor șef Elek era un sublocotenent mic, viori, deși bătrînel, care conducea, mai ales, secția politică a ziarului. Explica, plin de entuziasm cît e de deștept articolul lui Filatov din *Ruskoie Slovo*. Filatov, în articolul cu titlul „U

podnožia Carpat“ *, ținea ștrașnic partea ungarilor. Recunoștea să soldații inamici se luptă la ultima picătură de sânge și constata că, după război, Ungaria va avea cele mai mari pierderi umane.

Iată, chiar și inamicul se pronunță astfel. Era imposibil să nu primească, după toate acestea, un teritoriu vamal independent.

A povestit apoi că la redacție se strînge tot materialul ziarului: știri, poezii, nuvele, articole și cele mai importante hotărîri ale adunărilor ofițerești. Împreună cu redactorul șef adjunct, domnul Farkas Gábor, prelucrează și aranjează materialul, apoi doi copişti îl transcriu caligrafic. Ziarul se face într-un singur exemplar, întîi îl citește comandantul, apoi cei din celelalte boxe. În calitatea lui de coleg scriitor cu merite deosebite în redactarea buletinului de știri, încă din timpul traversării Siberiei, va primi pentru lectură gazeta, imediat după comandant. Prizonierii așteaptă totdeauna cu mare nerăbdare ziarul. Acesta este o veritabilă acțiune culturală și o necesitate importantă. Speră că și domnul coleg îi va oferi articole. Desigur, trebuie să se acomodeze cu lagărul, care dealtfel ar trebui denumit tabără; e de neînțeles că deși există un cuvînt unguresc potrivit, oamenii îi spun totuși lagăr. În tabără s-a dezvoltat o viață culturală clocotitoare, se vorbește deja despre o orchestră, și dacă ea va fi înființată, viața spirituală va lua un avînt fără precedent.

Conversația se întrerupse, pentru că veni ordinul ca toată tabăra să se încoloneze în curte. Sosise un vizitator muscal cu un grad mare. Ofițerul stătea în cercul rușilor, domnul maior Steiner tocmai îi prezenta raportul asupra efectivului bateriei. Muscalul era un domn vîrstnic, obosit și indiferent, care asculta fără interes, privirea lunecîndu-i peste prizonieri ca apoi să se întoarcă din nou undeva în fața lui, îngîndurată.

— De ăsta ar fi mai mare nevoie acum acasă, îi șopti zîmbind domnul locotenent baron Feszt, care între timp își schimbase papucii cu niște cizme îmblănite, din cauza frigului.

— De ce? Ce-i cu el? Ce-ar face acasă?

— Ar putea da cîteva sfaturi bune pentru retragere.

* La poalele Carpaților.

— Cine?

— Muscalul ăsta. Generalul Nișcenko. Acesta este cel mai celebru specialist în retrageri din istoria mondială. În școala militară se predă retragerea din războiul ruso-japonez. E o vestită pildă școlară. Arhiducele Nikolai Nikolaevici nu i-a înțeles însă explicațiile, l-a admonestat pentru retragere și l-a făcut de rușine. I-a rupt lampasul și nu mai are dreptul să mai poarte vreodată lampas. Dar retragerea lui se predă la școală.

Sărmanul general Nișcenko. E zdrobit și îi sîngerează inima. Ce mai înseamnă pentru el războiul mondial, dacă nu poate fi pe cîmpul de luptă și nu se poate retrage? Ce preț mai are pentru el viața dacă în loc să conducă armata în retragere, i se încredințează taberele de prizonieri, dacă l-au batjocorit în fața lumii întregi și dacă nu mai poate purta lampasul cazacilor de pe Amur? Iată ce fel de necazuri au unii pe lume. Cîte amărăciuni mai poate produce un asemenea război mondial!

În schimb, domnul avocat Waleczky... Doctor Waleczky, un demn căpitan rezervist din Varșovia. El se simte în elementul său. Chestie de noroc. Vine așa deodată războiul mondial. Biroul lui de pe strada Kosciuszko sau, poate, de pe strada Rzewuski din Varșovia răsuna a gol și el zăcea în birou, fără să se gîndească că un război mondial l-ar mai putea ajuta pe bătrînul și sărmanul avocat fără cauze. Uitase deja cum fusese recrutat și cum și-a cîștigat gradul de ofițer, căpitan în rezervă, pe cînd era încă jurist moscovit. Și Sofia creștea și băieții începură să-și dea bacalaureatul, dar coarda bugetului lor începea să se întindă și trebuia să asuzi din greu pentru pîinea cea de toate zilele. Alerga pe la judecătorul de pace din circă în chestiunea unei mici afaceri cu un magazin în rate din care trăiau greu. Venise războiul mondial, îl încorporară și pe domnul avocat Waleczky. Își îmbracă falnica uniformă pe trupul său lăbărțat. Pe străzile Varșoviei oamenii se uitau cu milă după bătrînul locotenent major: îi încorporează și pe neisprăviții ăștia? Domnul doctor Waleczky se ținea însă țănoș și își făcu astfel intrarea în biroul său de la etajul al treilea, unde nu cercetase decît procese pentru găinării.

Sofica țopăi în jurul lui, dar mămica își clătină capul a reproș.

— În mizeria asta haine atît de împopoţonate ne mai lipseau, Staniszlaz?

Doctorul Waleczky suspină. Îşi luă rămas bun de la dosarele cu procese de care se scîrbiše, de la registrul principal, de la colecţia romanticilor polonezi, cumpărată în rate, iar apoi, zîmbind şmechereşte, îşi lovi sabia şi spuse în polonă:

— Unde dai şi unde crapă, mămico! Nu cred că se va sfârşi rău.

Domnul Waleczky căzu pe gînduri. Ce putea fi mai rău? Căci doar în ultimele zile cîntărise adesea pe ascuns adîncimea curţii, privind în jos de la etaj. Nu avea curajul să sară, nu îndrăznea să se arunce, nu îndrăznea să-i lase aici pe nenorociţii ăştia. Cu toate că ştia că mult n-o mai poate duce. Dacă tot trebuie să mori, măcar viaţa să se încheie frumos. Războiul ăsta e ca lozul cel mare. Nu mai e nevoie să minţi, nu mai e nevoie să falsifici, nu mai trebuie să ascunzi nimic. Ar fi plecat şi voluntar dacă ar fi putut să-şi justifice gestul faţă de familie. Plecarea e acum o silnicie îmbucurătoare şi minunată. N-are nici o vină. Trebuie să meargă. Îl cheamă ţarul şi nu se poate opune. Va crăpa undeva frumos, într-o vale carpatină, sau va cădea pe o şosea ucraineană, şi o scrisoare va pleca către văduva avocatului Waleczky, locotenent major în rezervă, spre oraşul Varşovia, la etajul al treilea. Orfanii eroului căzut vor primi o pensie, ţarul îi va lua în grija sa, nepoţii săi nu vor mai fi polonezi asimilaţi, ci ruşi, şi unul dintre ei va servi poate în garda ţarului. Iar Sofica va putea fi frumos educată, războiul ăsta este o mîntuire.

Dar nu s-a întîmplat aşa. Cînd se înfiinţară la austrieci legiunile poloneze, doctorul Waleczky avu parte de o mare onoare. A fost repede înaintat la gradul de căpitan. După aceea, ca să se ofere un exemplu naţiunii poloneze, avocatul varşovian fu trimis în Extremul Orient, într-un post minunat, comandantul unei tabere de prizonieri unde se şi poate cîştiga ceva. Acum, toată familia trăia aici. Soţia doctorului căpitan Waleczky avea o poziţie socială minunată şi frumoasă. Sofia Waleczky alerga pe malul Amurului călare pe un cal sur şi de sub ţilindru-i negru părul ei negru, splendid se revărsa în bucle.

Era firesc deci că se purta sever cu prizonierii, căci doar asta-i era slujba, pînea, existența. Nu permitea nici un fel de nereguli, de teamă să nu-l sape intriganții acuzîndu-l că simpatizează cu puterile centrale și cu aliații lor, sau cu soldații armatei Imperiului Otoman. Trebuie să fie sever, ca nici măcar umbra unei bănuieli să nu-l poată atinge.

Stătea în fața generalului Nișcenko, de parcă ar fi înghițit un băț. Fericit și înfloritor, ca unul căruia viața i s-a ușurat și a ajuns la un liman. Stătea în fața sărmanului și dezamăgitului general de cavalerie de pe Amur, căzut în dizgrație, amărît, fără nici un țel în viață, supus amarei încercări, pentru bătrînele-i zile, obligat să viziteze tabere de prizonieri.

Generalul spuse că e mulțumit, în linii mari, de tabără. E ordine, prizonierii sînt destul de răbdători, vede că ordinele propriilor superiori sînt respectate, ceea ce dovedește un spirit milităresc nealterat și foarte lăudabil. E mulțumit de prizonieri. Dar unele santinele miros a țuică. Cum e posibil? Unul dintre paznicii de la poartă dă, fără îndoială, semne de beție.

Domnul căpitan rezervist Waleczky pâli.

Se bîlbîia. Spuse că e imposibil. Adică e imposibil să facă rost de alcool. N-au cu ce să-l cumpere, căci solda nu le-o dă, folosind-o pentru îmbunătățirea hranei lor, tocmai din pricina alcoolului. Ca să nu poată cumpăra alcool. Va lua măsuri. Va deschide o anchetă. Nu se va liniști pînă cînd nu-i depistează.

Generalul Nișcenko nu mai auzea. Gîndurile îi hoinăreau undeva pe lîngă Lublin, conducînd o strălucitoare retragere. În fața sa, pe o hartă uriașă, se înșiruiau drapele mărunte și nici că-i mai păsa de speriatul căpitan. Prizonierii își traduceau fericii unii altora cuvintele săpunelii pe care severul comandant o primise.

Generalul plecă, dar după o jumătate de oră doctorul Waleczky era iarăși acolo. Zîmbea ironic, spunîndu-le că va găsi el spirtul, pot să fie siguri. Dar Waleczky era și un om deștept. Propuse prizonierilor pace. Nu e voie să se mai aducă alcool în tabără, dar el știe foarte bine că, atîta timp cît vor primi bani mulți, tentația va exista. Mai bine ar fi să declare de unde aduc spirtul? Le va permite ofițerilor să bea, cu măsură, alcool, cu condiția să i se promită că soldații

ruși nu vor mai primi. Ei n-au decît să bea, dar dacă mai găsește un soldat rus beat, ofițerii vor fi pedepsiți.

Au acceptat învoiala. Domnul cadet Dantsek Dayka Aladár, un lungan cu mustață stufoasă, făcu un pas înainte și raportă că el e cel care fabrică spirtul. A construit cu multă răbdare și trudă un alambic, fermentează prunele uscate în bidoanele goale de petrol, iar capacitatea de producție a micii sale instalații este de un litru pe zi. Spirtul e de 45 de grade. Desigur, judecînd după gustul lui. În ultimele zile, au aplicat o îmbunătățire esențială a țevii de răcire. În acest caz au procedat după dispozițiile speciale ale lui Novák Sándor, funcționar financiar. Întreprinderea are patru proprietari: cadetul Zsigmond și Knöbl, Dusko și Wankovich. Dacă e nevoie, ei își vor primi pedeapsa. Au preparat spirtul mai mult pentru ei și pentru oaspeții lor.

Doctorul Waleczky ceru să i se arate iscusitul aparat și îl laudă cu vioiciune pe meșter, dar îl rugă din suflet să le dea pace soldaților ruși și să nu le mai dea de băut.

CAPITOLUL XLII

Încetul cu încetul organizarea și administrarea lagărului începu să-i fie mai clară. Există deci un comandant rus, superiorul direct: domnul Waleczky. Dar și acesta are un comandant, un colonel muscal. Cu acest colonel intră în curînd în bune relații de prietenie. Obişnuia să se scoale zilnic devreme și pe la șase fără un sfert era deja îmbrăcat. Trebuia să se îmbrace cu grijă ca să nu-i deranjeze pe ceilalți. Fix la șase se deschidea ușa, un soldat rus urla:

— Stavai! Smirno! Scularea! Drepti!

După aceea intra salutînd un colonel rus. Saluta în stînga și în dreapta spre prizonierii care se întindeau și clipeau buimăciți. Colonelul rus se făcea de parcă ar primi salutarile.

El aranja treburile în așa fel ca la intrarea colonelului să se afle în fața micului său lighean pe care-l pusese la căpătîiul patului. În fiecare zi, cînd subofițerul muscal urla, își smulgea cămașa și la intrarea colonelului era gata pentru spălare, salutîndu-l cu partea superioară a corpului goală. Iar acela îi făcea un semn prietenesc și recunoscător. Citea

în privirea colonelului că-l consideră un om vrednic. Când colonelul pleca și urletul se auzea în camera cealaltă, se putea deja spăla conform regulamentelor. Dar, în afară de asta, colonelul nu se interesa de ei, și celelalte treburi erau încredințate lui Waleczky. Aprovizionarea, ordinea lagărului, confiscarea șepcilor și bluzelor nereglementare, totul.

În sat erau trei tabere. Dar celelalte erau destul de departe. Una era la cel puțin o jumătate de kilometru. Dacă se jucau zgomotos, țipetele se puteau auzi pînă acolo. Erau însă atît de izolați unii de ceilalți de parcă între ei s-ar fi ridicat hotarele unor state dușmane. Toate trei aveau un comandant propriu. Al lor era numărul șase. Iar acela, șapte, un pavilion de plebei. Acolo era un singur ofițer superior, acela era și comandantul. Dar la Baubezirk era o tabără distinsă. Acolo cel mai mic în grad era locotenent, și un cadet trebuia să fie cel puțin bolnav de plămîni ca să fie primit acolo. Desigur, acolo comandantul era un colonel, și toată lumea locuia în camere separate. Locuitorii celor trei tabere abia se cunoșteau între ei, nu-și puteau face vizite decît în cazuri justificate și numai dacă cereau îngăduință. Aveau dreptul să facă un schimb de vizite doar o dată pe săptămînă, într-un număr limitat și însoțiți de o puternică escortă militară. Vizita era atît de complicată încît unii, mai comozi, locuiau de ani de zile în vecinătatea vreunui unchi sau cumnat, fără să se fi întîlnit de prea multe ori.

Acum, tocmai voiau să rezolve problema vizitelor. Și, în general, problema băii și a plimbărilor, pentru că pe malul râului Usuri era și o baie cu apă caldă, cu mici comodități, dar și aici se puteau duce numai între baionete.

La adunarea ofițerilor, domnul maior Steiner dădu glas propunerii muscalilor care se declarau dispuși să-i lase pe prizonieri la baie, la plimbare și în pavilioanele tinerilor, fără escortă. La auzul acestor cuvinte, toți izbucniră în urale furtunoase. Uitară pentru o clipă de disciplină. Uitară că nu erau într-o cîrciumă, ci la adunarea ofițerilor și că aici trebuie să te porți militărește. Pentru o clipă, povara lungii și plicticoasei robii se topi, și din gîtlejul lor irupse un furtunos „trăiască“.

Domnul maior nu le făcu nici o observație, dar se vedea că această comportare îl surprinde neplăcut, crezînd-o demnă poate pentru un maial.

— Îngăduința comandamentului rus era doar în aparență plină de umanism. Ne-am putut obișnui să nu așteptăm nimic bun din partea lor și în spatele acestei propuneri se ascundea șiretenie. E un joc infam cu dorințele legitime de libertate ale prizonierilor. E ațîțat leul închis în cușcă. Ni se arată dulcea cîmpie a libertății, pentru ca farmecul ei să ne abată de la drumul adevărat pe care umblăm drepti și neclintii. Căci, iată, muscalii condiționează mica noastră libertate, cerîndu-ne niște garanții imposibile de împlinit. Sînt condiții pe care presupun că nici unul din ofițerii puterilor centrale, și nici cei din glorioasa armată a imperiului otoman, coalizată cu ei, nu sînt capabili să le îndeplinească fără a fi niște trădători. Anume — ca fiecare ofițer al taberei care ar vrea să se folosească de această inițiativă să-și dea cuvîntul de onoare că nu va evada.

În urma comunicării domnului maior Steiner, se lăsă o liniște mormîntală. Simțeau cu toții că le-ar plăcea să strige în unanimitate: Ne dăm cuvîntul! Ca la acea ședință parlamentară, numai că nu le venea în minte, la repezeală, la care. Dar vocea hotărîtă a maiorului și cuvîntul „trădare” îi deranja. Așteptau politicoși o propunere, o îndrumare sau un ordin.

Un cadet păși în fața frontului și declară, cu o voce metalică, că speră că poate vorbi în numele întregului efectiv al cadeților. Crede că e just ca cei mai tineri să-și exprime primii revolta în fața propunerii murdare a muscalilor. Cadeții, în ceea ce-i privește, refuză nada muscalilor.

Apoi s-a făcut o declarație asemănătoare în numele cadeților obișnuiți, au făcut declarații și locotenenții de honvezi, ulanii, ofițerii de cavalerie, locotenentul regimentului de gardă în numele celor din imperiul german, căpitanii, *rittmeisterii**, în cele din urmă un bimbaș, în numele glorioasei armate otomane. La un asemenea preț, nu avem nevoie de libertate.

Comandantul taberei mulțumi impresionat pentru această atitudine unanimă. Mulțumi pentru sprijinul entuziast. Se vede că nimeni nu și-a uitat datoria față de patrie. Nici n-a presupus că s-ar putea altfel. Soldatul prizonier nu-și poate da cuvîntul de onoare că nu va evada. Fiecare gînd al prizonierilor este legat de libertate, și cei care sînt aici pot

* Căpitan de cavalerie (germ.).

declara solemn că vor profita de orice ocazie și de orice posibilitate pentru a evada. N-au voie să renunțe la acest gând, și va respinge cu hotărîre orice idee de renunțare.

Întîmplarea i-a tulburat și a fost ca un duș rece pentru spiritele lor.

Oftau plini de dor, gîndindu-se la spațiul de dincolo de sîrma ghimpată, de dincolo de santinele, la spațiul în care nu se poate ieși. Nu se pot așeza în pădurea înzăpezită, nu vor putea colinda pe malul străvechi al Usuriului. Și-au închis ei singuri porțile. Poate că muscalii n-au făcut propunerea cu dedesubturi atît de sumbre. Poate că pur și simplu au vrut să le ofere puțină libertate. Doar nu pot trimite cu 3 000 de oameni, 3 000 de soldați înarmați. Și e frumos din partea lor că ar fi crezut în cuvîntul lor de onoare. Au rămas deci, pe mai departe, la obligația de a locui în comun, de a se plimba în comun, și de a face vizite în comun.

Dealtfel, cum s-ar putea fugi de aici? Cine ar îndrăzni? Ce se poate ști ce e pe malul celălalt al lui Usuri? Ori prin Siberia, și prin Urali, și prin Rusia europeană, și apoi peste front? Ori prin deșertul Gobi, spre Mongolia? Cum se poate evada? Și chiar dacă s-ar putea, cine riscă? De ce nu ar fi putut primi această mică îndulcire a prizonieratului, care ar mai fi colorat viața lor zdrențuită?

Îi vorbi cu fereală despre asta domnului locotenent Székely, întrebîndu-l dacă nu s-ar fi putut totuși găsi vreo soluție. Tînărul locotenent îl privi de sus:

— Numai unui civil îi poate trece prin minte să se gîndească la așa ceva. Chestiunea am discutat-o încă de ieri, printre ofițerii activi, și voiam să-l rugăm pe domnul maior să nu riște în fața adunării ofițerești, pentru că nu ar fi frumos decît dacă ar exista unanimitatea. Slavă domnului, n-a fost altfel, dar e de necrezut cum unii se mai situează încă pe o poziție oscilantă! De necrezut!

Baia, domnilor!

Dar porțile nu se deschid și ei nu se pot îmbulzi liberi, discutînd voios și vioi spre baia de pe malul lui Usuri. Soldați ruși, voioși și bărboși și cu puști au împresurat 20 de domni, conducîndu-i în marș, în tristul marș al deținuților.

După luni de zile era acum pentru prima dată afară, și se uita curios împrejur. Privea râul Usuri, care semăna cu Dunărea.

Într-un loc, din zăpadă, au răsărit niște păpuși, încropite din paie și saci, privind curioase parcă spre prizonierii de război. Păpuși fără viață, din paie, chinuite, cu mațele atârând, păpuși de paie uzate, figuri informe.

Paznicul rus le explică: vara soldații ruși învață pe aceste manechine lupta cu baioneta.

La drept vorbind le datorează recunoștință acestor păpuși de paie. Soldatul rus împlîntă baioneta în păpușa de paie, în loc s-o împlînte în ei. Păpușa de paie stă în locul inamicului, în nemaipomenitul frig de pe terenul de instrucție de pe malul lui Usuri.

Păpușa de paie îi înlocuiește simbolic pe ei și singurează în locul lor, și rabdă de frig în locul lor, brava păpușă, și din burta ei de pînză de sac atîrnă măruntaiele.

Au înfipt baioneta în păpușa de paie, vara, în timpul exercițiilor și, în locul lor, ea are o rană deschisă, și nimeni nu trimite după medicul lagărului, cu toate că e vorba de bolnavul lor. Ar trebui să ceară un medic, și medicamente.

Santinelele înarmate cu baionete au împresurat baia, de parcă de după gardurile ei de scîndură ar începe deja hotarul din Ugocsa.

Unul din paznici se aplecă și-și înfipse baioneta într-un cartof putred.

Paznicul rus făcu o mișcare cu pușca și aruncă putredul cartof departe, peste gardul de scînduri al băii.

Manevra îi izbuti și soldatul zîmbi, mulțumit de ispravă.

Oare ce fel de jocuri se mai joacă acasă și ce fel de succese au cei de acolo, oare oamenii sînt solidari unii cu alții, oare le e milă unora de alții, așa cum a plîns el, adineauri, de milă păpușilor de paie?

Mai există oare în sufletul lor atîta fraternitate cîtă în păpușa de paie care le-a luat locul lăsîndu-se străpunsă de oțel?

„Zgribulit, în frigul morților, fratele meu cu mațe de paie scurse, manechin de paie siberian.“

CAPITOLUL XLIII

Se întorceau de la baie. Pe lângă șosea treceau niște șine și niște indivizi împingeau pe ele un vagon de marfă. Când au ajuns în apropierea vagonului, oamenii l-au lăsat și s-au oprit. S-au oprit, și-au dus în grabă mâinile la cușmele de cîrpă, în semn de salut. Stăteau înțepeniți și salutau desperați. Erau o grămadă de prizonieri sărmani, uscățivi, tușind, cu ochii febrili, cu picioarele înfășurate în paie, o grămadă de prizonieri salutînd.

— Soldații prizonieri, se sușotea.

Soldații prizonieri aveau bărbi lungi, răvășite, și păpușile de paie care răsăreau din zăpadă aveau haine mai bune decît prizonierii ăștia. Se uitau spre ei cu jind, parcă implorînd într-o tăcere de mormînt, înecîndu-se și dîrdîind, se uitau la ei de parcă n-ar avea curajul să li se prăbușească la picioare, cerînd îndurare, la picioarele unor zei pămînteni. Așa îi priveau proprii lor soldați, proprii lor soldați, oameni cu șase copii, cu scorbut, cu febră, tușind, bărboși, prăpădindu-se îmbătrîniți, fără speranță, soldați orfani.

Un locotenent îi spuse subofițerului rus că domnii ofițeri ar dori să le dea ceva soldaților. Paznicii soldaților consimțiră și ei, și începu împărțeala pomanei.

Fiecare dădu cîțiva bănuți de aramă soldaților și aceia le mulțumiră recunoscători, sărutîndu-le mâinile. Eroii mulțumeau umili pentru pomană. Umili și umiliți mulțumeau sărmanii viermi. Mîndria legiunii morții de la Limanov, dracii roșii; unul mai purta încă pantalonul roșu.

Ce-i asta? Petőfi Sándor? Și pe ăștia i-au uitat ca și pe Petőfi Sándor, ca și pe martorii marilor vremuri, ai glorioaselor vremuri? Să luptăm împreună pentru patrie. Nu asta se învață la școală? De ăștia se îngrijește doar cel care îmbracă crinii cîmpurilor? Sau cel care se îngrijește de pasărea cerului i-a uitat? Nu i-a trecut prin minte că nu toată lumea poate fi ordonanță. Unde sînt ceilalți flăcăi, sutele de mii de prizonieri? Ce-i cu ei? Omul e atît de egoist, își uită plutonul, compania, nici măcar nu-i trece prin minte să afle ce s-a întîmplat cu ei. Ăstora nu li se cuvine soldă? Nu li se cuvine uniformă? Ăstora nu li se poate trimite nimic? În tratatul internațional e prevăzută numai solda

ofițerilor? Ce s-a întâmplat aici? Ia să vedem? Am fost împreună pe front, fără îndoială. Ei? Păi și aici sînt caste, și aici există paria? Privilegii de naștere și de avere?

Domnul locotenent Braun e de părere că frontul a fost purgatoriul, prizonieratul e iadul și întoarcerea acasă va fi paradisul. Să zicem că are dreptate. Acesta e iadul. Să zicem că au murit, și acesta e iadul. Dar ar fi bine de știut dacă în iad există somon. Dacă există conserve de ananas, dacă filarmonica se pregătește făcînd repetiții, dacă chiar și aici în iad există asemenea diferențe?

Au ajuns în tabără și nu putea uita cele văzute. Nu putea alunga imaginea, nu putea scăpa de ea, nu o putea șterge din creier. Unde vor fi fiind sutele de mii care nu locuiesc în tabere, și, dacă există tabere și pentru ei, ce fel de tabere pot fi acelea, dacă aceia care sînt liberi, astfel, agonizează ca niște cerșetori mizerabili?

Nu urlă acasă gazetele? Nu stau țipînd în fața Parlamentului copiii? Ce poate fi acasă? Își aduse aminte că la etaj circulă din mînă în mînă, în taină, o gazetă de-acasă.

I-au trimis-o unui domn căpitan, cusută în căptușeala vestonului. Fiecare articol de fond ar trebui să vorbească despre asta. Fiecare Fényes László ar trebui să se înfurie din pricina asta. Ce poate fi în gazetele de acasă?

A primit gazeta repede. Era la redacția *Ziarului siberian* și i-au dat-o cu plăcere.

O citea cu lăcomie.

S-a reluat spectacolul „Fetele Gyurkovich“... Noua operetă are mare succes. E o piesă plăcută și distractivă. Se numește „Să facem prinsoare“. În fruntea gazetei era un articol energic și belicos: „Pretindem să se convoace toate delegațiile“. Gazeta a constatat cu satisfacție că și Clubul polonez sprijină această propunere. O încurajează și nemții, ba mai mult, și muncitorimea socialist-creștină: Baronul Ambrózy a fost numit... Comunicate de război. Victorii la Koritnița.

— Adunare ofițerească!

Ce mai vor? Iarăși adunare ofițerească. Atît de repede? Probabil cineva a raportat domnului maior trista privilegii. Vor discuta posibilitățile de ajutorare, pentru că, desigur, trebuie să-i ajute într-un fel. Trebuie trimisă o telegramă, trebuie să scrie acasă, guvernul trebuie lămurit asupra

situației de aici. Puterile centrale și aliatul lor, gloriosul imperiu otoman trebuie să se coalizeze, căci așa ceva nu se poate îngădui. Acasă, prin cabarete, își aduce încă bine aminte, se recită poezii despre micul soldat și despre bătrînul rezervist, reflectoarele îl luminează pe tenorul îmbrăcat în haine militare, și publicul se ridică în picioare emoționat. Acum e aici.

Domnul maior Steiner apăru la adunarea ofițerească purtînd o brasardă îndoliată. Și anunță adunării, cu o voce tremurîndă, marea pierdere pe care o suferiseră: a murit regele. A primit chiar acum înștiințarea, o adresă oficială din partea comandantului lagărului din Habarovsk, care nu a vrut să-i sperie cu știrea pe care a reținut-o cîteva zile. Acum însă aduce la cunoștința prizonierilor de război tristul eveniment, știrea fiind deja confirmată.

Domnul maior Steiner anunță că lagărul va purta doliu șase săptămîni și, întrucît nu posedă informații de dată mai recentă, vor discuta chiar în cursul după-amiezii de azi cu comandanții celorlalte lagăre ce e de făcut. Întregul corp ofițeresc trebuie să depună jurămîntul noului rege.

Acasă, în familie, se cultiva un fel de ciudată pietate față de bătrînul rege. Tatălui său îi plăcea să povestească întîmplări impresionante și frumoase despre rege, iar maică-sa le pomenea adesea, pe un ton aproape familiar, pe Zsófia și Erzsébet. Întîmplarea aceasta îl zdrobi cu adevărat. Cînd maiorul anunță vă vor depune jurămînt noului rege, răsună deodată, spontan, o uriașă și bubuitoare aclamație:

— Trăiască regele!

Simțea că oamenii uită de toate. N-ar fi trebuit să aclame chiar din rărunchi. Ar fi avut timp să se fălească cu cunoștințele lor de istorie, abia după săptămînile de doliu. Ovațiile nu se cuveneau, cum nu e cuvîncios din partea domnului maior Steiner să țipe împreună cu ei. Ar fi avut destul timp după recviemul care urma să se țină în capela prizonierilor. Pînă acum nu fusese curios niciodată să vadă unde se încălzește apa pentru ceai, de unde se aduce dejunul, de unde urcă Gyuri și ceilalți flăcăi iuți și veseli, care îi servesc pe ei trei. Știa doar că dimineața îi aduc apă în lighean, îi curăță pantofii, îi prepară dejunul, mătură în locul lui, spală geamurile, spală rufele murdare, îi șes ciorapii, nu s-a gîndit niciodată că toate astea trebuie să le facă cineva, i se părea natural

că are tot confortul și că aproape totul i se aduce. De unde? Cine le face? Când le execută în locul lui, când i se gătește, toate astea nu l-au preocupat pînă acum. De parcă masa pusă ar fi fost în ordinea firii. Știa doar atît, că i se scade din soldă o anumită sumă cu titlu de leafă pentru ordonanță. Și niciodată n-a dorit să vadă cine sînt aceia, unde și încotro le este patria. Încetul cu încetul își organizează cunoștințele despre aceste lucruri. Sigur, sub titlul de plată pentru ordonanțe i se rețin trei ruble, și aceia care au bani, a auzit un asemenea caz, își pot permite să aibă, separat, o ordonanță. Ciudat iad. Își aduse aminte apoi că domul locotenent Kőrös e comandantul lor. Ordonanțele ofițerilor au un comandant aparte. Există un comandant adjunct, un subofițer reangajat, și ei doi se ocupă de disciplina ordonanțelor. În fundul curții era o casă mai mare, cu parter, aici locuiau ordonanțele ofițerilor. Nimeni nu intrase pînă acum acolo. Singura încăpere uriașă a casei era despărțită, la mijloc, printr-un perete de scîndură. Jumătatea acestei săli era locuința ordonanțelor, cealaltă jumătate avea intrarea separată. Aici ședeau în timpul curățeniei. Agățaseră de pereți hărți, erau mese și scaune, țineau aici cursul de limbi, iar duminică și sărbătorile încăperea se putea transforma în biserică.

Un preot militar oficia atunci ceremonia. Există o mică estradă, pe ea altarul, dar în zilele săptămîinii acopereau altarul cu perdele. La ora asta în sală se purtau tot felul de discuții.

Voia să treacă prin ea, de aici putea să ajungă la soldați. Mergea prin sala unde se conjugau verbe, se scriau semne stenografice pe marea tablă neagră. Într-un colț, un sublocotenent de husari, îl învăța pe un vînător, tirolez, să țeară ciorapi; lîngă fereastră, pictorul Láng Ervin învăța cîțiva domni să deseneze. Prin fereastră se puteau vedea sîrmele ghimpate ale gardului de scîndură și micul turn din colțul taberei, unde făcea de pază rusul cu baioneta. Toată lumea îl alesese drept model și-l desenau cu mare stăruință.

— *Habt Aht* *

Strigătul șuieră prin toată sala. Toată lumea se uită spre locul din care venea.

* Drepti (germ.).

Sub hartă se întîmplase ceva, pentru că unul din căpitanii cu însemne verzi stătea înțepenit în poziție de drepti, în fața celui altă capitan cu barbă mare și neagră.

Căpitanul de vînători stătea speriat în fața camaradului său și acesta striga mai departe:

— Ai grijă! O dată pentru totdeauna, vreau să-ți spun că nu permit! Sînt mai vechi în grad și trebuie să ții seama de asta!

Apoi căpitanul care urla se potoli și ordonă colegului său repaus, continuînd domol:

— Noi nu discutăm în contradictoriu, nici acum și nici altădată. Și ceea ce îți ofer acum este instrucție. Nu mai interveni. Am să spun încă o dată cum mi-aș fi imaginat această ofensivă italiană în mod corect și fiți atent pentru că va trebui să repetați. Asta nu e trîncăneală de cafea, ci instrucție serioasă, pentru care îmi vei datora recunoștință.

Căpitanul cu însemnele verzi tăcu, cel vîrstnic își băgă mîna în buzunar, scoase un steguleț pus în vîrfurile unui ac cu gămălie și-l înfipse în hartă. După aceea spuse:

— *Also, Kamerad...**

CAPITOLUL XLIV

În ziua aceea nu mai avea chef să le facă o vizită soldaților. Ce se întîmplase cu cei doi căpitani? În boxe întîmplarea se comenta deja. Cei doi însemnau cu stegulețe fronturile pe baza comunicatelor de război, pe hărțile din salon sau din biserică. Pe frontul italian se înșiruiau stegulețe în culorile naționale italiene, iar linia armatelor maghiare și germane era semnalată cu steaguri în culorile naționale maghiare și germane. Două șiruri de steaguri stăteau, peste tot, față în față. Cei din imperiul german aveau asemenea hărți încă de pe frontul de la Verdun, dar aveau și de pe frontul rusesc. Domnii aceia erau vînători din Tirol. Și îi interesa frontul italian. Și-l explicau unul altuia, în fața hărții, agitîndu-se și discutînd în contradictoriu. Clătinau din

* Așadar, camarade... (germ.).

cap dacă marele stat major ceda vreo înălțime. Oare nu ar fi fost mai bine să fie păstrată? Asta nu va provoca vreun necaz? Le-ar fi plăcut să ferească marele stat major de hotărîri ușuraticе. Căpitanul mai vîrstnic în grad explica manevra tactică, iar cel mai tînăr, care cu siguranță fusese făcut căpitan doar cu trei săptămîni mai tîrziu, interveni în discuție. Din cauza aceasta, cel mai vîrstnic în grad se revoltă. Cum e posibil să-l întrerupi pe unul mai vîrstnic în grad? Asta nu e joacă. Se plătește cu sînge. Viitorul națiunilor și vieți omenеști sînt puse la bătaie, asta nu e joacă, ci o serioasă instrucție strategică și tactică. Căpitanul mai tînăr își recunoscе greșeala. După aceea, îl ascultă cu atenție pe cel mai vîrstnic, mai ales că urma să repete cele spuse. În satul Pie-Li-ka, lîngă marea Galbenă, lîngă Amur și Usuri, acțiunile marelui stat major erau corectate cu mult zel și dăruire.

Oare și acasă, și acolo intervin? Mai sînt și acum entuziaști în piața Baross? Oare majurul ăla grozav mai face și acum paradă pe strada Váci? Se mai tremură și acum pentru *Höfer*? Se mai discută încă prin cafenele, fără noimă, retragerile și ofensivele? Poate că acum, în sătucul de munte, vrejurile uscate ard pe muntele pleșuv, poate chiar acum zilierilor li se face plata și cineva se așează în sufragerie, de unde se vede pădurea, lîngă un vinișor și lîngă o sticlă de apă Bicsad, spunînd: Așa nu se poate lucra. Toate forțele ar trebui aruncate în regiunea cotei 566. Doamne ferește, dacă aici nu ne reușește acțiunea...

Discută despre cota 566 și nu le trece prin minte că din mîna unui locotenent cu față copilăroasă revolverul cade și el se rostogolește fără viață pe pantă. Nu le trece prin minte că la Darnița exilații o pornesc spre stepele siberiene, și că „dracii roșii” cerșesc pe malul rîului Usuri.

Nimeni nu se mai gîndește la răzbunare? Oho, ia să ne amintim! Am vrut să pedepsim Serbia cea vinovată. Ce se mai aude cu răzbunarea? Ce departe sîntem de pedeapsă! Ce departe de vestea morții prințului moștenitor, apărută în ziar cu atîtea greșeli de tipar? Vorbiți, vă rog, despre căile maritime, meditați, vă rog, la piețele de desfacere din Orient! La politica colonială și la zăcămintele de potasiu, la contractele comerciale. De ce să se entuziasmeze omul, dacă nu știe pentru ce luptă? Sau acum nimeni nu mai dă explicații?

Duduie mașinile de treierat și nimeni nu mai motivează de ce sînt aruncați snopii între dinții tobei.

Clar. Grîul oțelii al victoriilor militare cade jos, pîine viitoarei vieți. Din batoza militară picură sîngele și grîul viitorului încolțește în solul însîngerat. Dacă vreodată „dracii roșii“ se vor întoarce acasă, dacă vreodată își vor părăsi postul din regiunea Amurului, vor ține și ei acasă sacul.

Cel care va degera nu se va mai întoarce, desigur.

Deocamdată totul e frumos, căci spiritele sînt calme. E foarte bine că piesa „Fetele Gyurkovich“ a fost reluată. E îmbucurător că se poartă discuții pentru convocarea delegațiilor, e îmbucurător că baronul Ambrózy a fost făcut păzitorul coroanei. Groful Ambrózy, sau baronul Ambrózy? Cu siguranță groful.

Domnul Grósz citea ziarul, domnul locotenent Pogány dădu citire ordinului de zi, răsună comanda: *Liften!* Frigul iernii siberiene năvălea necruțător prin mica fereastră: *Liften.* Șeful gării din Blagovestenski avea dreptate. Nu mai e cazul să fie îngrijorat din pricina iernii. Într-adevăr, anul acesta a întîrziat puțin, dar acum își vărsă furia din plin. Nu seamănă cu frigul de acasă. E aceeași diferență ca între o cravată și un ștreang. Sigur, sigur. Amîndouă se pun la gît și există cravate fine de mătase, în culori la modă, precum există marfă ieftină de bazar. Nici acasă frigul nu-i la fel. Uneori e plăcut, uscat, alteori umed, zloată. Uneori e rece, dar plăcut rece, un frig atît de plăcut că aproape te încălzește. Frigul deci de aici e altfel, nu-i din același soi. Nenea Hegyi le explica: frigul e important doar pînă la 35 de grade. Nenea Hegyi le-a spus că trebuie să le pese de frig doar pînă la 35 de grade. Organismul omului — așa știa nenea Hegyi — simte frigul doar pînă la 35 de grade. Peste asta e indiferent. De pildă plumbul. Dacă a fost încins pînă la temperatura la care se topește, depășirea ei îi este indiferentă. Sau să luăm un exemplu mult mai simplu. Pînă la 100 de grade... peste această temperatură, apei îi este indiferent. Apei îi pasă de căldură doar pînă la 100 grade. Peste această temperatură se transformă în aburi, și apei îi este indiferent dacă e încălzită la 101 grade sau la 1000. Nenea Hegyi le spuse că dacă frigul crește peste 35 de grade, n-are de ce să le mai pese de frig.

Frigul năvălea într-un nor gros prin ferestruică. Camera se răci în câteva clipe. Peste trei minute toată lumea țipa că e cazul să se închidă, să se închidă fereastra de aerisire. Aerisirea a ținut 5 minute, timp în care puțină căldură adunată se risipi. Nenea Hegyi le explică cum, de fapt, căldura nu are greutate, căldura se infiltrează în obiecte și trebuie spus, dacă vorbim despre căldură, că, de pildă, aici există o sobă în greutate de 10 chintale, deci aceste zece chintale sînt un obiect cald. În schimb, cu ocazia aerisirii iese o căldură doar de câteva zeci de grame. Nu e cazul să se văicărească, cînd atîta căldură rămîne înăuntru. Nu știe cum, totuși, lipsa cîtorva zeci de grame se observă. Nici ei nu știau cum se întîmplă asta și, deși teoria era foarte frumoasă, sala se răci de tot, și ei se adunară dîrdîind lîngă imensele sobe.

„Se vede — gîndi în timp ce-și trăgea plapuma peste el — se vede că în lumea întreagă oamenii se distrează cu asemenea teorii. Nimeni nu moare în cinci minute. Și după război se vor naște destui băieți, material uman, se zice. Dar dacă omului i se oprește răsufierea în gît de frig, nu poate fi încălzit cu asemenea teorii. Dacă cel cu fața de copil se rostogolește de pe deal, dacă Peti e transformat de schija unei grenade într-o reclamă dentară, dacă fiul deputatului cade lîngă blindaj, dacă flacăra sulfuroasă îi arde omului plămîinii, dacă piciorul sfărmat trebuie învelit în paie, nimeni nu s-ar cuveni să facă asemenea teorii.“

Trecu încă o noapte siberiană împreună cu obișnuitul program de dimineață. Îl salută, în pielea goală, pe colonelul rus, se îmbracă și coborî în celălalt pavilion, la soldați, pentru a face cunoștință cu această lume aparte. Prin curtea albă zăpada strălucea imaculată. Cărarea semăna cu o tranșee albă. Au tăiat în zăpadă șanțuri drepte și frumoase, din care omul nu se mai vedea. Inamicul nu-l putea observa. Parapetele de zăpadă îl acopereau. În camera soldaților, în pavilionul de jos, erau trei polițe una deasupra celeilalte. Flăcări dormeau și locuiau cîte trei pe o policioară unul deasupra celorlalți. Neobișnuita vizită îi deranjă pe flăcări care se spălau, se îmbrăcau. Aici nu obișnuia să vină, dintre ofițeri, decît domnul locotenent major Kőrös, comandantul lor. El cobora în fiecare dimineață, asculta raportul comandantului soldaților. El se ocupa de soldați.

Punea întrebări, neîndemînatic și încurcat. Situația era cam ciudată.

La urma urmei, venise aici fără vreun scop anume. Aceasta nu e tabăra soldaților, ci locuința ordonanțelor ofițerești. E un miros închis, dar și o relativă ordine și curățenie. Aceștia au haine, au ce mânca, doar mănîncă la bucătăria ofițerilor și primesc leafă, nu pot ști mai mult despre suferințele din afară decît știe el. Au totuși ceva de spus. Îi arătară niște cărți poștale primite de la consăteni, de la frați. Ei erau norocoși. Cei scăpați în umbra ofițerilor lor. În aceste scrisori era vorba despre o cale ferată spre Murmansk. Oamenii se îmbolnăvesc acolo de scorbut, dinții le cad pe rînd, picioarele li se înnegresc, membrele se cangrenează, putrezesc de vii... Scrie-i sărmanei mele soții, poate n-a primit scrisoarea mea... să nu mă aștepte acasă, am să crăp aici, am să mor sigur... Noi aici nu vedem nici soarele, nici pita, sîntem înmormîntați de vii... Papul care e făcut din cașă e necopt și n-avem altceva de mîncat, nu vom suporta... noi ne îngropăm morții în fiecare zi cînd începe dezghețul, iarna oamenii nu pot fi îngropați, îi stocăm pe dragii noștri morți pînă la primăvară. Atunci îi băgăm în pămînt. De voi e bine, voi cunoașteți doar din auzite cnutul, dar la noi în fiecare zi e bătut cîte un om, fiecăruia îi vine rîndul...

Un fluierat ascuțit, strident, sfîșie dormitorul soldaților.

Se auzi clopoțelul și fluieratul semăna cu semnalul unui tren vicinal într-o mică gară, cînd conducătorul bate clopotul anunțînd urcarea în vagoane. Stătu o clipă uluit, minunîndu-se de jocul înșelător al simțurilor sale, și inima îi bătea parcă în gîtlej. Deodată o voce răsunătoare strigă:

— Urcarea! Trenul pentru Irkutsk — Moscova — Lemberg — Budapesta — Debrețin — Cluj — Soroksárd — Miskolc — Pécs — Hajdunádas — Székelység — Hajdúság — Kunság — Csallóköz — Nitra — Kisburgözd spre Kőbánya, pleacă de pe linia a doua.

Izbucniră niște urlate îngrozitoare, un zgomot nemaipomenit, urmat de o împachetare febrilă. Flăcării se îngîrămădeau pe polițe, plîngînd și cîntînd, și se împingeau unii în alții, pîripiți.

Iarăși se auzi un sunet de clopot fantomatic.

Larma izbucni și mai tare. Și graba deveni mai febrilă.

Sunetul clopotului și fluieratul ascuțit izbucni iarăși împreună cu pufăitul încet și leneș al unei locomotive apropiate, pornirea ei, țăcănitul ei uniform ca și cum ar trece peste macaz. Și pufăitul și țăcănitul deveniră din ce în ce mai dese și din ce în ce mai îndepărtate. Flăcăii săriră de pe polițe și cu boccelele pe umeri alergau într-o grămadă înfierbîntată.

Dar trenul țăcănea din ce în ce mai departe și din ce în ce mai anemic. S-au oprit în mijlocul camerei, spunînd disperați:

— Iarăși am întîrziat.

Iar cei trei oameni care imitaseră sunetele porniră cu vasul de ceai după apă caldă. Flăcăii jucau în fiecare dimineață jocul acesta sfișietor.

CAPITOLUL XLV

Sînt multe feluri de suferințe. Sînt diverse categorii de suferințe în prizonierat. E neîndoielnic că și ofițerii suferă, pentru că sînt departe, din cauza incertitudinii. Și suferă și din cauza hranei. De plidă acasă somonul e o delicatesă. Dar dacă zilnic, mereu mănînci numai somon pane, afumat conservat, în păsat, în tocană, mereu somon... În strălucitoarele restaurante somonul ar fi o delicatete! Amurul și Usuriul varsă somonul. Și mai deunăzi, șeful aprovizionării i-a oferit la prînz o specialitate: cotlete de porc. Nu se putea mînca, mirosea a pește. Cotletul mirosea a somon. Și porcii se hrănesc cu somoni, și întreaga gubernie de pe Amur. Porcii sînt îngrășați cu pește. Au încercat și păsări, dar aici și gîștele se hrănesc cu somoni, și puii. E mai ieftin decît acasă știrul. Probabil că și porcinele s-au plictisit de caviar și de carnea roză a somonului, pe care negustorul de delicatesuri de acasă o păstrează sub un clopot de sticlă. Și de ananas s-au plictisit. Din magazinele de la Habarovsk se trimit în cutii de tinichea mai mult conserve de ananas. În loc să primească măcar o dată un pic de prune. Nu se poate trăi mereu cu ananas. Și asta este o suferință. Flăcăii nu joacă degeaba sfișietorul joc al plecării acasă. Locuiesc pe policioare, aranjați precum marfa de război. La ei aerul e stătut,

sînt înghesuți, și cel care pe vremea asta, acasă, pleca cu sania spre pădure după lemne, sau încărcă finul din clae, acum stă și peticește cu anii, și țese ciorapi, și spală rufe murdare; dar se vede că sistemul de castă din prizonierat are și paria; cei care lucrează pe șantierul căii ferate și căroră, de-a lungul căii ferate, le cad dinții...

Toată lumea folosește un fel de narcotic, toată lumea se minte și se adoarme cu ceva. De asta fabrică Dantsek biciuști sau o vioară compusă din șapte mii de piese, de asta e nevoie de *Ziarul siberian*, pentru asta e bună stenografia și alambicul pentru spirt, și limba franceză precum și noul cod penal, pe care tot detașamentul îl tocește cu sirguintă, necesar, pesemne, tot pentru asta. Măcar de s-ar putea pleca la pescuit. Dacă omul ar putea cîștiga o pîine pentru familia sa, ar fi mai puțin aceia care învață scrierea chinezescă dintr-un abecedar chinezesc de șase ruble, în care deasupra literelor e o hîrtie de mătase, transparentă. Pe ea trebuie să desenezi conturul literelor, copiindu-le, dar încă nimeni n-a învățat să scrie chinezește în decursul acestor ani lungi.

În decursul anilor lungi și al lungilor seri, cînd boxele zumzăie misterios și învie amintirile de acasă și amintirile din militarie, cînd se coc planuri de evadare și au loc convorbiri fantastice despre cum va fi după război și cum va primi toată lumea recompensa de lăsare la vatră. Dacă prizonieratul mai ține încă un an sau doi, vor primi bani splendizi. Atîția încît vor putea trăi îmbelșugat numai din dobîndă. Cei mai buni matematicieni abia pridideau să calculeze cui cît i se cuvine, cine cît mai are acasă pus de-o parte, sub formă de ajutor militar, ajutor de familie, sau sub alte denumiri.

Doar vizitarea lagărelor vecine și senzațiile ședințelor ofîțerești, știrile cotidienele rusești aduceau puțină înviorare, în rest o oboseală de moarte le măcina nervii și se țineau treji unii pe alții cu știri false. În vremurile astea, de trei ori pe săptămîină se încheia pacea. În zilele celelalte se anunțau înfrîngerii atît de cumplite, dintre acelea care fără îndoială schimbau soarta războiului. Dar toată lumea își îndeplinea cu exactitate datoria, și aceuia care era prins că într-o zi n-a învățat, n-a dăltuit mai departe cutia ornamentală, a neglijat desenul, a rămas în urmă cu lectura romanului „Lady Hamilton“, îi era aproape rușine. Că nu i s-au îmbogățit cunoștințele gramaticale de limbă franceză cu o nouă

regulă, că n-a rezolvat nici o ecuație, că n-a mai scris nici un rînd la romanul cu titlul „Ācs Ākos“, că nu a compus o nouă baladă. Scriitori scriau cu sîrg pentru că, dacă nu se duceau cu punctualitate zilnic la redacție, dacă neglijau o singură zi literatura, din boxa vecină li se făceau reproșuri: Nici din ăla n-o să mai iasă un roman vreodată. Cei care se pregăteau pentru cariera muzicală trebuiau să exerseze cu sîrguință și serile, cînd boxele zumzăiau misterios, domnul locotenent major Rademacher își netezea părul stufos, se așeza lîngă mica lui masă, puneă pe ea o scîndură lungă pe care clapele pianului erau însemnate cu alb și cu negru, și-și purta degetele somnolent peste clapele mute, fața i se transfigura, și își clătina cîteodată capul dacă lua o notă falsă, începînd din nou, pe pianul mut, să-și interpreteze propria compoziție, pe care pesemne o interpreta cu bravură. Partitura era în fața lui, și cine nu credea n-avea decît să se uite la partitură, putea să se uite în viața domnului locotenent major Rademacher. Putea să se amestece, putea să corecteze ceva în viața domnului locotenent major Rademacher.

Mai erau și mașini de scris, la care unii ciocăneau petițiile sîrguincios pe hîrtia invizibilă, invizibile petiții. Probabil petițiile erau pregătite corect și cu conștiinciozitate, trebuiau făcute cu conștiinciozitate pentru că fiecare și le făcea pentru sine și n-avea nici un motiv să trișeze.

Doar sunetul pianului nu zbura, mașina de scris, nu ciocănea și hîrtia nu ieșea de sub rulou. Lipseau numai corzile pianului și clapele nu se mișcau, dar fiecare clapă era desenată cu exactitate și literele mașinii de scris erau cu exactitate. Dacă ar mai fi fost și altceva pe mașina de scris, decît literele desenate pe masă, desigur că ar fi scris ca orice mașină de acasă. Sau micile telegrafe țacăneau și ele la fel, și puteau fi apăsate ca aparatele de telegraf de acasă doar legătura fusese întreruptă și nu merita să se conecteze cablul. Erau aparate de telegraf fără fir, care se stricaseră tocmai acum, s-au stricat pentru cîțiva ani, nu se mai puteau transmite cu ele știri, dar de țacănit se putea țacăni la fel ca și cu aparatele de acasă. Pe pianele oarbe nu se modulează pasivă, gîndul nu se topește pe oarbele mașini de scris, mesajul nu zboară din oarbele aparate de telegraf. Știrea umblă cu picioare plumbuite și mesajul poate fi trimis acasă doar prin mici cărți poștale verzi scrise în limba germană, rusă sau

franceză. Și mesajul vine de acasă tot pe mici cărți poștale verzi, pe care le aduce domnul locotenent major Almoslino, ofițerul poștal, care le aduce din Baubezirk, unde e centrul poștal.

Cînd domnul Almoslino aducea cărțile poștale, nimeni nu voia să creadă că-s atît de zgîrciți la vorbă cei de acasă. Fiecare carte poștală era suspectă. Ce putea să însemne că soția îi scria acum pe franțuzește? De ce sînt atît de rare rîndurile? Doar nu...

Prizonierii chimiști discutau în șoaptă, ținînd deasupra lămpii cărțile poștale, ștergîndu-le cu cîrpa udă, mîzgălînd cu chimicale scrisul, în speranța că secretul va apare. Era evident că textul a fost scris cu cerneală simpatică sau după un cifru secret. Ar trebui doar descifrat.

Cînd soseau cărțile poștale, stăteau ore în șir în fața mesajului verde. Era imposibil să nu se poată afla ceva din ele, ceva mai mult decît doar atît că ne temem pentru tine, că îți urăm să suporti cu răbdare prizonieratul, că în curînd vine eliberarea. De ce e scris cuvîntul acesta cu literă mare? „Eliberarea“. Și de ce e în ghilimele?

După împărțirea poștei s-au risipit care încotro cu prada, privind-o în boxe, tăcuți, închiși în sine și meditănd îndelung.

Avea acum în față cartea poștală pe care i-o scrisese tatăl lui și privea doar pe jumătate treaz literele cunoscute, lunguiește și regulate, ale lui taică-său. I se părea că e o aiureală să creadă că aceste cărți poștale au vreo altă semnificație decît valoarea unui mic semn de viață, a unei mici încurajări, puțin aer. N-au nici un fel de înțelesuri ascunse. Totul este clar. Nu trebuie să-ți mai bați capul. Ochii i se rătăciră pe suprafața proaspetei cărți poștale și deodată fereastra albă i se întunecă în față, se cutremură parcă de frig, și inima îi zvîcni puternic.

Lacrimile se prelingeau pe față.

Domnul cadet Kiss Béla, din cealaltă boxă, îl întrebă compătimitor:

— Ai primit vreo veste proastă?

Răspunse cu voce tare, incolor:

— Proastă, mi-a murit mama.

Domnul cadet Kiss Béla n-a considerat că face un gest nepotrivit venind în boxa lui să ridice cartea poștală și să o citească. Nu spuse nimic, ci îl lăsă pe bunul său prieten,

harnicul și micul său vecin profesor, să o citească. De ce n-ar citi-o! Trăiesc doar aici într-o gospodărie comună în care nu există secrete. Face parte din familie, n-are decît să citească.

— Dar, te rog... nu e vorba nicăieri despre mama ta, de unde ai scos-o?

Suspina și se uită prin fereastră.

Cum ar putea explica? De ce să se facă de rîs?

Tatăl lui era un om punctual, ordonat, exact. Avea un stil expresiv și dens, fiecare literă scrisă de el e într-o relație logică, și are o motivare logică. Data trecută scrisese: „Dragul nostru fiu!“, acum scrie: „Bunul meu fiu!“. E un om tare, dar acum s-a muiat. Scrie mai cald. Și la urmă a scris: „Te sărută soția ta, băiețelul tău, iubitorul tău tată“. Săraca mamă — nu. Ea, niciodată. Tatăl lui nu obișnuiește să uite nimic. Fiecare literă, fiecare cuvînt are un scop, un motiv. Așa scrie. Nu poate și nu vrea altfel. A murit în octombrie, căci în scrisoarea din septembrie era încă: „Te sărută iubitorul tău tată, mama, soția, băiețelul tău“. Acum mama — nu. Niciodată în viața asta n-o să-l mai sărute.

— De unde ai scos-o? Sau e vreun scris secret?

Nu e nici un secret. Totul era clar și evident în scrisoare. Dar nu e în stare să-i explice. Să explice că nu e nimic de descifrat, că totul e evident și că n-are nici un rost să mai discute. Buna și scumpa lui mamă. Ar fi trebuit să plece de la Pesta s-o vadă pentru ultima oară, să mai vorbească cu ea încă o dată. Acum nu se mai poate. Niciodată.

S-a așezat, voia să răspundă la scrisoare.

Luă cartea poștală verde, începu să scrie pe ea, și lacrimile îi curgeau cînd așternu îndurerat cuvintele: „Dragul și bunul meu tată...“

Și era o scrisoare ca altădată, doar în încheiere se produse o schimbare.

„Sînt bine, așteptat cu răbdare, sînt sănătos.“

Ca și altădată. Doar că n-a mai scris: „Sărut mîinile scumpei mele mame“.

Nu mai putea să scrie asta. Nu mai putea să încheie astfel.

CAPITOLUL XLVI

Simțea uneori că a păcătuit înmormântînd-o atît de ho-tărît pe sărmana lui mamă. Dacă totul nu este decît o hi-meră? Închipuirile unui prizonier. Dar apoi, primi o carte poștală și de la soția lui, și de la copil, niște mîzgălituri, pe cartea poștală liniată se vedeau niște litere strîmbe, dar nici în acestea nu era vorba despre mama lui. Toată lumea era pomenită, și bătrînă bucătăreasă îl saluta respectuos, mama lui nu. Trebuie să se împace cu ideea, nu trebuie să se mai gîndească la ea. Săraca n-a apucat să i se îndeplinească pre-zicerea cu privire la băiatul ei mai mic, pentru că prezicerea se va împlini.

Fratele lui mai mic i-a scris iar. Scria mîndru că și-a depus cu succes examenul de ofițer și că în curînd vor pleca pe frontul italian. Săraca mamă, n-a mai apucat asta.

Zilele erau altfel pline cu evenimente de senzație. În fiecare zi se semna un arministițiu, avea loc o răsunătoare victorie. Pîinea se făcea deja din rumeguș, așa se zvonea. Toți caii au fost mîncăți, rușii erau în pragul foametei, iar alteori alții — dintre părțile beligerante. Ba nu mai erau oameni, ba se terminaseră munițiile, ba s-a mai descoperit o mașină distrugătoare care face imposibil războiul.

Domnul comandant Waleczky a fost amabil amenajînd un mic magazin în tabără și în acest magazin prindeau viață zvonurile, achizitorii și vînzătorii fiind permanent în con-tact cu lumea din afară, aduceau din oraș, în afară de pră-jituri și conserve de somon, multe știri. Îi spuneau magazinu-lui pe numele său rusesc, *lavka*, și traficul *lavkăi* nu era tul-burat din pricină că în fiecare zi achizitorii soseau, din apro-piatul oraș, cu știri proaspete și senzaționale. Știrile din *lavka* nu erau niciodată adevărate și nu s-a pomenit ca vreo știre adevărată să se scurgă afară din *lavka*, totuși în fiecare zi sperau din nou, credeau din nou, se lăsau amăgiți din nou de știrile din *lavka*. Odată și odată tot trebuie să fie ade-vărat că va apare o delegație a puterilor centrale care va pune să fie manevrate acolo lîngă Usuri nemaipomenitele trenuri încălzite, care va lua în primire grupul de prizonieri și vor porni înspre Apus și în fiecare gară mai mare misiuni

ale Crucii roșii îi vor aștepta pe deținuți cu ceai, cu sandvișuri pe ofițeri, cu rom și cozonac pe cei din trupă.

Pînă atunci însă disciplina se întărea din zi în zi, se vorbea deja că, sub conducerea ofițerilor activi, vor face exerciții și manevre. Au introdus în plan cîteva exerciții militare frumoase și noi, puțin marș, demonstrații, parăzi. Din păcate rușii nu aprobau exerciții cu arma, de care ar fi fost cea mai mare nevoie, nici măcar cu puști de lemn. Exerciții cu pușca nu vor fi.

Despre treburile astea discutau cu teamă și în șoaptă, privindu-i cu multă suspiciune pe cei activi. De vorbit nimeni nu îndrăznea, deoarece raza de influență a superiorilor se stabilise deja în tabără și clădirea comandamentului era construită pînă la ultima piatră. Acest mecanism solid nu putea fi stricat. El era în contact cu comandamentul rusesc, în locul și în numele lor. Precum acele tetrarii în provinciile romane. Nici nu puteau, nici nu aveau posibilitatea să ia contact cu comandamentul rusesc. Comandamentul lor se îngrijea de toate și, trebuia recunoscut, cu destul succes. Rușii au acceptat lanțul construit de comandament, căci îi scutea să se necăjească cu problemele atîtor mii de oameni. Ei își primeau în schimb, prin bunăvoința unui for mai înalt, prin favoarea unei nevăzute și binefăcătoare puteri, cu regularitate indemnizațiile, uneori puteau să se și plîngă, poșta era transmisă la timp mai departe, lipsa de griji le era asigurată de către statul major al disciplinei absolute. Principilor și comandanților trebuie să li te supui pentru că ai un acoperiș și ai hrană și un organism riguros și punctual se îngrijește de bunăstarea taberei. Undeva, sus, sînt zeii, iar viermele pămîntean trebuie să le mulțumească; marii preoți sînt în posesia misterioasei științe, care le îngăduie să facă rost, de la marile puteri, de bunurile materiale.

Dacă totuși se va da dispoziția să se facă mînuiri de armă, nu vor putea să se împotrivească. Pînă la ruși nu vor putea ajunge, căci rușii nu mai stau de vorbă cu fiii poporului, ei mențin contactul doar cu conducătorul lor. Fiii poporului vor face ceea ce crede de cuviință comandamentul, care pînă acuma i-a condus bine, și care îi ferește de responsabilitate. Comandamentul și-a luat răspunderea guvernării și acum există deja un regulament pentru a putea reprima orice părere opusă. Rușii returnau toate plîngerile coman-

damentului și, în orice chestiune, părerea acestuia era cea definitivă. Și cine ar îndrăzni să cîrtească? Dealtfel, să recunoaștem, niște exerciții de mînuire nici nu strică, nimeni n-o să moară din cauza lor. Și să recunoaștem că și comandantul e îngăduitor.

Cîți n-au grade false! Toți ar trebui să zboare pentru înșelăciune. Cu toate că de curînd s-a aflat că și candidaților cadeți li se cuvine soldă, mai bine să nu zgîndărim chestiunea gradelor. Dealtfel comandamentul era uneori îngăduitor: le-a permis unui învățător bolnav de plămîni și unui bătrîn rezervist să-și coase însemne de ofițer. Au fost găzduiți în tabăra ofițerilor cu toate că erau doar sergenți voluntari.

Nimeni nu moare de pe urma unui mic exercițiu de mînuire. Sînt necazuri mai mari. În definitiv omul trebuie să se bucure că scapă așa de ieftin dintr-un război mondial.

Într-o bună zi vor sosi delegații în trenuri cu vagoane capitonate și cu steagurile victoriei și ei vor fi duși acasă cu multă grijă, fiecare fiind lăsat în poarta casei. Acasă vor trebui să motiveze căderea în prizonierat, va fi ascultat și raportul comandamentului în legătură cu comportarea fiecăruia în prizonierat și pe pămînt, iar în cer vor avea parte de toată strălucirea cuvenită doar cei a căror viață a fost fără păcat, cei care au meritat împărăția cerurilor.

Unde se va duce sărmanul om pe care comunitatea tribală îl va exclude? Pe șantierul căii ferate murmane sau în minele de plumb? Va putrezi și se va prăpădi încă aici, în no-
roaiele asiatice.

O mică deziluzie poate fi suportată. Căci nu există comunitate frățească și nu există dragoste frățească, există doar puțină lingușire, ceva servilism și unii ling din proprie inițiativă talpa celor de la comandament, dar în definitiv totul e suportabil. Bődy Jóska avea dreptate. Oamenii au fost doar transplantați, dar nu au fost vaccinați cu serul iubirii de frate și al spiritului comunitar. E mai bine să rămîna tot așa în turmă, căci nimeni nu poate risca să plece pe șantierul căii ferate.

La urma urmei, în interiorul taberei există o libertate deplină. Nu e o nenorocire chiar atît de mare că adunarea ofițerilor le-a interzis să-și dea cuvîntul de onoare. Ar fi putut să voteze împotriva. Ei și? Tot n-ar ieși să se plimbe în frigul de 45 de grade. În fond le e indiferent care e mo-

tivul că nu ies afară. Esențialul e că tot n-ar ieși. Este o deplină egalitate și nimeni nu le stă în calea dezvoltării spirituale. Se bucură de libertatea presei, oricine își poate difuza gândurile liber. Au egalitate, dar Goldegg cumpără mai degrabă prafum, Kajaba, mai degrabă conserve de fructe. Goldegg se îmbracă mai bine, în schimb alții își văd de burtă. Solda e egală, dar toată lumea și-o împarte cum vrea. Schenk de pildă și-a cumpărat o chitară, Rademacher o minge mare, Kelebi patine, Wanderer o gramatică rusească.

Comandamentul a dat dovadă și de un spirit justițiar nepărtinitor. Iată de pildă cazul domnului locotenent major Keiser. Nici nu e locotenent major, e căpitan. Soția i-a scris că acasă i s-a conferit gradul de căpitan. Ordonanța i-a adus dimineața laptele conservat și cafeaua conservată, domnului locotenent major nu i-a plăcut ceva și i-a făcut o observație ordonanței, iar ordonanța ar fi răspuns, chipurile, obraznic. În orice caz a avut vreo replică la care domnul locotenent major Keiser a sărit din pat și i-a tras două plame ordonanței.

Comandamentul a judecat corect. În ordinul de zi l-a mustrat pe domnul locotenent major Keiser și a atras atenția corpului ofițeresc să nu facă abuzuri și să nu mai aplice pedepse corporale care sînt interzise și acasă, deci și aici. Ba, mai mult, aici e cu atît mai puțin cazul să se aplice, căci doar ordinea și disciplina îi menține în viață. Domnul locotenent major Keiser a mai primit, în afară de asta, și două zile de arest la domiciliu. E clar pentru toată lumea că s-a procedat corect. Pe de altă parte însă s-a ajuns la concluzia că ordonanța a răspuns obraznic și, pe baza declarației martorilor oculari, comandamentul l-a scos din funcția de ordonanță. A fost repartizat în afara taberei. Va avea ocazia să vadă dacă e mai bine să cerșești pe malul lui Usuri sau să-ți servești cu credință superiorul înăuntrul lagărului călduros.

Dealtfel, nici măcar nu e vorba de servirea superiorului, căci în realitate își îndeplinește doar serviciul militar, iar asta trebuie să o facă fără să cîrtească; dacă avea vreo plîngere putea să aibă încredere în comandament. Prin intermediul domnului locotenent major Kőrös ar fi putut cere alt post și, în cazul în care cererea era motivată, ar fi fost satisfăcută după posibilități.

Cu această ocazie s-a întocmit un proces-verbal, hotărîrea fiind doar provizorie, urmînd să fie aprobată de oficialitățile de acasă.

O știre de mare senzație a micșorat importanța oricărei alte știri gen *lavka* și în general a oricărui eveniment. Domnul Novak și-a început activitatea, și un afiș dădea de știre, în sala de studii, că „începînd cu ziua de azi, apare gazeta satirică *Izgató*“*. S-a făcut o listă care prevedea ordinea în care camerele o vor citi. *Ziarul siberian* publica comunicate serioase, substanțiale articole de fond în tonul gazetelor guvernamentale de acasă, dar *Izgató* va fi o gazetă umoristică care va cuprinde desene și bancuri, altfel decît cele de pînă acum. Comandamentul nu a primit cu prea mare entuziasm ideea acestei gazete umoristice, pentru că ar fi trebuit să o includă în ordinea de zi, dar reticențele lui au agitat și mai mult spiritele. Transpiră vestea că baronul Feszt era graficianul gazetei, că domnul redactor șef Novák transcrie în ea din memorie una din nuvelele mai lungi ale lui Heltai. Pentru început gazeta umoristică putea rămîne în fiecare sală doar o oră, urmînd ca apoi să circule din nou din cameră în cameră, pentru a putea fi citită cumsecade.

Unii n-au mai putut răbda și au alergat la etaj, unde se redacta revista. Peste cîteva minute sublocotenentul Gönczy coborî entuziasmat și aduse prima strofă dintr-una din poeziile gazetei. O scrisese domnul cadet Zsigmond și se deosebea într-un mod cu adevărat revoluționar de tonul presei de lagăr de pînă acum. Gönczi se urcă pe scaun și, de acolo, citi:

*De te plimbi prin curte,
Mîna-ți mașinal
Gesturi de salut
Face cardinal.
Oriunde te duci
Dumnezeu te bate
Oriunde te duci:
Superiori în grade.
Cearta izbucnește,
Dese sînt procese*

* Excitantul (magh.).

*Dar mai dese încă
Gradele alese.
Dacă vin pachete,
Poți să plîngi, fîrtate,
Totul se cuvine
Celor vechi în grade.*

Această primă perlă revoluționară a poeziei de prizonierat din Siberia Orientală fu primită cu urale, căci pe cobza prizonieratului nu mai răsunase niciodată un sunet atît de liber și atît de curajos.

CAPITOLUL XLVII

Baronul Feszt desena în *Excitantul* femeii ușoare și civili care își spuneau tot felul de lucruri plăcute. Unii susțineau că revista lagărului are glume atît de bune încît se apropie de *Fidibusz*.^{*} Ilustrații aveau și în *Ziarul siberian*, dar maestrul Barócsi desena doar peisaje, cimitire militare, cătușe și lanțuri simbolice, iar Farkas Gábor, redactorul șef adjunct, scria poezii de genul: „Suflete de robi lîncezesc în adîncul temnițelor...” *Excitantul* era mult mai aproape de oameni, nefiind o publicație oficială, plină de comunicate, în genul *Ziarului siberian* a cărui apariție o menționa și ordinul de zi. Nu era vorba despre adîncul temnițelor, precum nici de suferință, în schimb se spunea că unele numere se vor depune la Muzeul Național Maghiar pentru ca generațiile viitoare să poată vedea cum au suferit în prizonierat strămoșii lor. *Excitantul* vorbea despre ceea ce nu vorbeau oamenii. Despre ceea ce ardea însă în fiecare: despre femei, despre genunchi, figurile aveau bretoane cîrlionțate, cu solduri și solduri de pantofi și pălării. Baronul Feszt nu știa să deseneze decît din profil și sînii erau puși în valoare. Și numai de la dreapta la stînga. În paginile gazetei de lagăr numită *Excitantul*, femeile din desenele lui se uitau toate spre stînga. Comandamentul nu a putut înfrunta entuziasmul

^{*} Revistă umoristică de circulație înainte de primul război mondial, (n. trad.).

unanim al poporului. A zîmbit cu bunăvoință, îngăduindu-le să se joace, privindu-le cu condescendență bucuria. Stătea însă la pîndă simțind ce gînduri mocnite, ce pasiuni refulate izbucnesc în *Excitantul*, îngăduindu-și să zîmbească cu bunăvoință, dar fiind la pîndă. Așa a început și la Paris, cu niște cîntece ironice, iar după aceea au asediat Bastilia...

Domnul locotenent Jóni scosese o lentilă de la binoclu său, înainte de a-l preda muscalilor, și acum lentila aceasta trecea din mîină în mîină. Prin ea priveau desenele baronului Feszt, operele de artă cu ochii spre stînga, încercînd cu furie să aducă mai aproape de ei sfintele curtezane. Banda înfometată și sărmană și-ar fi dat astăzi viața pentru aceste doamne desenate cu albastru și roșu, căroră, prin bunăvoința ulanului matematician și desenator, în mîna stîngă le atîrna o mică poșetă.

Poezia ofițerului de transmisiuni Zsigmond era repetată, peste o jumătate de oră, în tot lagărul. Un anume Hoppe, muzician, se apleca deja sîrguincios asupra partiturilor sale, compunînd o melodie. Promisese că mîine o va fluiera, și întregul lagăr va putea s-o învețe. Va fi un adevărat șlagăr. Dincolo de Usuri și Amur, anul acesta și lagărul din Habarovsk va avea un șlagăr.

Domnul căpitan Benkő, un căpitan de husari frumos și brunet, își declară deschis aprobarea față de gazetă. În general, îi plăcea să-i facă, pe ascuns, zile fripte maiorului, în sînul armatei coalizate. Luă deci atitudine în apărarea libertății presei, fiind de partea gazetei și spunînd că, în numele honvezilor, nu vede nimic de obiectat. Se pare însă că cei din armata obișnuită stau încă sub semnul spiritului lui Metternich. Sau al spiritului lui Haynau. Își exprimă poziția în fața redactorului șef al *Ziarului siberian*, doctorul Elek Béla, care primi cam acru atît declarația, cît și subminarea hegemoniei gazetei, a supremației incontestabile pe care o deținea înainte mica lui boxă redacțională. Îi spuse căpitanului că ar trebui luat în considerare posibilul efect nociv al ziarului, plin de desene senzuale, asupra tinerilor. Căpitanul declară cu hotărîre că orice fel de manifestare culturală îl umple de bucurie și că, chiar dacă sînt oameni mai tineri, aceștia au trecut cu toții prin botezul focului, merită să facă cunoștință cu viața și nu li se mai poate spune povestea cu barza.

Nici nu se calmaseră încă spiritele și o nouă veste senzațională dădu ocolul lagărului. Novák isprăvisese piesa lui Molnár Ferenc, *Domnul doctor*, și rolurile erau copiate de mâini harnice. Se vorbea că piesa va fi în curînd pusă în scenă. Teatrul, templul culturii! Era deja o treabă serioasă. Interpreții masculini există deja, trebuie găsiți interpreți feminini și, dacă teatrul va fi organizat, vor veni la rînd și alte piese. Un prizonier are piesa *Cyclamen* a lui Gábor Andor*, iar un ofițer imperial german are *Taifunul* de Lengyel Menyhért.** Ultima ar trebui doar retradusă din germană în maghiară, vor fi niște spectacole minunate, iar Novák va regiza chiar și un spectacol de cabaret. Comandantul aprobă acțiunea și, cu toate că în ordinul de zi nu figurase un anunț prealabil, în sala de studii un grup mare se adunase în jurul unui afiș, pe care îl atîrnase candidatul cadet Novák Sándor, al cărui grad nu era scris sub nume, ci înlocuit cu formula: „Director al teatrului.“ Anunțul îi ruga să se prezinte pe domnii mai tineri, dacă se considerau potriviți să joace roluri muzicale sau în proză. Candidații trebuie să aibă o voce plăcută, un fizic adecvat scenei, deci ar fi bine să se prezinte doar aceia care corespund acestor condiții. La examenul de admitere pot asista doar membrii Consiliului teatral, mîine după-amiază în sala de studii. Camarazii sînt rugați, fiind în joc interesul comun, ca în acest răstimp să ocolească încăperea. Președintele Consiliului teatral este domnul căpitan de husari Benkő, membrii sînt colaboratorii interni ai gazetelor și intimi ai teatrului. Vor putea să se prezinte în fața comisiei doar aceia pe care în prealabil directorul teatrului îi consideră potriviți. Decizia va fi luată pe baza hotărîrii comune a Consiliului și a directorului teatrului.

S-a stîrnit o mare agitație și s-au lansat tot felul de presupuneri. Se măsurau și se examinau unii pe alții. Poate ar fi potrivit Szluka, e un tip bine, cu toate că nu se poate ști, căci de pildă despre Fedák, care a ajuns actriță celebră, se spune că a devenit frumoasă doar pe scenă. Și poate că nu frumusețea e importantă. Sau, poate, ar fi potrivit Gol-

*Gábor Andor (1884-1953) — scriitor, militant revoluționar; cunoscut în tinerețe ca autor de șansonete, scenete satirice, comedii.

**Lengyel Menyhért (1880-1973?) — dramturg cu accente satirice.

degg, cel care zîmbește atît de afectat și de feminin și se parfumează, sau poate băiatul acela cu părul negru și cîrlițat, ales ca model de către pictori, cu fața lui țigănoasă. Nu se poate ști. S-ar putea să fie bun ca model, dar nu e sigur că e bun și ca actriță. S-ar putea ca și vocea să fie importantă. A, da, austrieii ăștia nu știu ungurește. Păcat. Înseara asta rapoartele lui Grósz Simi despre cîmpia Padului nu i-au pasionat pe oameni. Priveau în gol, cu ochi strălucitori; seara au zăbovit pînă tîrziu, stînd treji, nimeni nu striga: *Nachtruhe!* Discutau vioi și veseli, toată tabăra era beată de fericire. În fața ochilor lor fluturau femeile proaspete și libere ale *Excitantului*, pe care toată lumea le cunoștea acum. Pe cîrna aceea căreia îi desenase părul cu creion galben au numit-o Ilka, o alta, durdulie, căreia domnul baron Feszt îi desenase părul cu tuș, se numea Fánika.

Hotărîrea finală a consiliului de teatru aduse o surpriză. A ieșit victorios un lungan de sublocotenena, Lakner, un învătător înalt, pistruiat, cu părul rar, cu nas coroiat și cu o voce cam miorlăită. Comisia de teatru hotărîse că acesta va fi eroina piesei. Și alegerea lui Udvary a fost o surpriză. Nu s-a gîndit nimeni că va concura. Acest Udvary era un flăcău șchiop, cam trecut, cu o voce scîrțitoare de bețiv. Cum va dansa ăsta pe scenă? Piciorul i l-au găurit la Brest-Litovsk, și de atunci șchioapătă. Ce fel de roluri au să-i dea ăștia? Va trebui să interpreteze numai roluri de femeie șchioapă, chiar dacă indicațiile nu o cer. Va trebui să se țină seama de această situație.

Nagy Pista e bun. Un băiat frumos și plăcut. Se zice că va juca numai roluri mici. De micuțe servitoare. O prietenă, o doamnă din societate. Din astea. Apoi, micul Hromadnik. De neînțeles. E un flăcău mărunț, cu o față bolnăvicioasă. Desigur, n-ai cum să te amesteci în treburile astea. Erau acolo destui specialiști care știu ce fac.

Știrile din *lavka* nu mai aveau nici o trecere. Sigur că da, va fi pace! Știau. Pace pînă la prînz, cel mult pînă diseară. Dacă a întîrziat atîta, mai poate să întîrzie pînă văd primul spectacol. Eroina piesei a fost poreclită Lakner Leona, pe Hromadnik l-au poreclit Cinka, pe Nagy, Ica,

lui Udvary nu i-au dat un nume de femeie, ci îi spuneau doar: tanti Udvary.

Faptul că *Ziarul siberian* a anunțat un concurs de foiletoane pentru descrierea unei scene de luptă, chemată să imortalizeze amintirea luptelor honvezilor într-o formă educativă, ar fi stîrnit altădată o vîlvă uriașă, dar acum au primit știrea fără nici un fel de interes. Premiul întîi al concursului de foiletoane era de cinci ruble, premiul al doilea de trei, premiul al treilea de două ruble. Toate lucrările concursului vor fi publicate de *Ziarul siberian*. Titlul povestirii urma să fie *Vitejia bunului honved*.

Premiile le puse la dispoziția redacției domnul căpitan Benkő János. Toată lumea era convinsă că domnul căpitan Benkő a anunțat concursul încă înainte de apariția *Excitantului* și a teatrului, pentru că altfel el ar ajuta acum mai degrabă teatrul cu 10 ruble.

Desigur, honvedul e un erou, dar ce e cu femeile? Domnul căpitan Benkő a dat o masă în cinstea femeilor, chiar în seara aceea, și cei norocoși au rămas împreună într-o stare de bună dispoziție nemaipomenită pînă la o oră tîrzie în noapte.

Comandantul honvezilor a pus la bătaie în cinstea artiștilor, o comoară păstrată cu multă grijă: patru sticle de vin. Cu această solemnă ocazie a toastat în cinstea zorilor artei maghiare din prizonierat și la sfîrșitul toastului său a spus: „Națiunea trăiește prin limba sa.”

Mai tîrziu a povestit secretul fabricării vinului, și convivi au aflat că vinul a fost preparat din stafide, într-un bidon de petrol, în care le-a ținut vreme de cîteva săptămîni, în apă îndulcită. Apoi, s-a putut trece la culesul viei, adică la stoarcerea stafidelor. Era un vin bun, tare, te îmbăta repede.

Domnul redactor doctor Elek apăru și el la masă și discută cu multă amabilitate cu domnul Novák, directorul teatrului. Îi spuse acestuia că teatrul poate conta oricînd pe ajutorul presei. Teatrul este o cetate puternică a culturii și vor progresa mîină în mîină ajutîndu-se unul pe altul în interesul țelului major.

CAPITOLUL XLVIII

Bucuria declanșată de gazeta satirică și de înființarea teatrului ofițeresc de prizonieri a născut în tabără un nou spirit. Cuvîntul liber în gazetă, cuvîntul liber pe scîndură scenei dizolvă dominația ordinii severe și a principiilor conservatoare. Activii trebuie să admită că în domeniul creației civile nu rămîn în urmă, ba chiar mai mult, cultura și arta lagărului se sprijină pe umerii lor. Toată lumea a recunoscut că aceste acțiuni vor fi o mare binefacere și vor aduce o mare înviorare, și mulți dintre ofițerii activi s-au apropiat cu interes de teatru. Desigur nu era vorba de acei artiști care, asemeni baronului Feszt, au încălcat de mult conveniențele, învață matematică, mai nou desenează în *Excitantul* și, de fiecare dată, au o părere opusă celei oficiale. Se părea că din această sămînță va încolți vegetația verde, liberă a timpurilor noi. Vor exista domenii în care specialistul va fi un civil, unde nu va putea tăia și spînzura după regulamente. Și unde opinia publică a lagărului va fi unanimă. Teatrul avea nevoie de tîmplari, de vopsitori, de oameni în culise, de electricieni, de personal tehnic, de peruchieri, de cabinieri și mai ales de croitori. Nu se mai putea spune că munca nu e demnă de ofițeri și, cu această ocazie, se creă o mică fisură în principiul după care ofițerii n-au voie să efectueze o muncă fizică, pentru că această muncă era o excepție, aici munca era permisă, mai mult chiar, erau nevoiți să o accepte și să o efectueze. Peste *Excitant* se putea trece cu o binevoitoare îngăduință, dar de existența teatrului trebuia să se ia act, și bugetul teatrului trebuia înaintat adunării ofițerești, buget pe care, dealtfel, aceasta l-a votat cu un entuziasm unanim.

O veste neașteptată dezumflă această crescîndă, cu toate că mocnită, străduință spre libertate. Aghiotantul taberei citi în ordinul de zi înștiințarea comandamentului cu privire la faptul că baroana Kinsky, care efectuează o serie de vizite în lagărele din ținutul Amurului, va sosi mîine și în tabăra lor. Va sosi în tabără înainte de amiază, la ora 11, și în scopul discutării amănuntelor primirii baroanei, adunarea ofițerilor e convocată, în mod excepțional, dimineața la ora 7.

Toată lumea a fost de acord că trebuie să i se ceară baroanei un sprijin mai mare pentru teatru, dar vizita a făcut ca, pentru moment, și teatrul să fie uitat. Din scrisorile sosite din celelalte tabere aflaseră că baroana acordă împrumuturi care trebuiesc restituite acasă, că baroanei i se pot prezenta plîngerii, și că prin ea se pot trimite mesaje acasă. Dezorientarea era totală și o agitație nemaipomenită tulburase tabăra: mesaje de acasă, un om viu de acasă, privirea blîndă a unei doamne baroane venind în numele celor de acasă. Cadetul Molitoris, care tocmai își cosea vestonul rupt, se întrerupse imediat și desfăcu ceea ce cususe. Spuse că nu-i nebun și că va apare în fața baroanei în haina ruptă, cerîndu-i un veston nou. Doar nu-i nebun să piardă o asemenea ocazie. Unii s-au apucat de scrierea unor lungi scrisori pe care le vor trimite acasă. Sublocotenentul Schnabel spuse că baroana are moșii în ținutul lor și că, poate, baroana o cunoștea pe soția lui; în cazul acesta speră că va primi o lămurire în legătură cu o enigmă, cum de i-a putut naște soția, după ce el lipsise șase ani, un copil, și dacă, împotriva acestui lucru, nu există acasă vreo prevedere în regulamentul de ordine.

Comandamentul era în păr. Locotenentul major Haertl, austriacul cu însemnele verzi, un mic om negricios, de care tuturor le era scîrbă din inimă, umbla printre ei zîmbind ironic și cu o mutră misterioasă. Acest Haertl era rezervist și, pe lîngă asta, adeptul cel mai sîrguincios și mai pedant al comandamentului. Se spunea despre el că e procuror într-unui din micile orașe ale Austriei, dar sigur era că se împotriva cu severitate oricărei încălcări a regulamentului și în „comisia economică de binefacere“ a cărei președinte era adopta principii deosebit de severe.

Pînă acum această comisie nu avusese vreun rol prea important. Sarcina ei era să împartă între ordonanțe rublele adunate, organiza cîteodată chete pentru ajutorarea camarazilor săraci, care sosiseră cu haine zdrențuite din alte tabere sau care reușiseră să scape dintre soldații de trupă, zdrențuiți. Se îngrijea ca să ajungă la medic cele cîteva conserve de lapte pe care le primeau de la vreo organizație de cruce roșie. Cîteodată soseau niscaiva tricouri, dar toate astea nu stîrneau vreun interes deosebit. Comandamentul putea acum să afle că de data asta e vorba de un ajutor mai mare, pentru

că domnul Haertl își încruntă sprîncenele privindu-i cu superioritate și ironie, de parcă ar fi spus: vor vedea acum domnii cît valorează bunăvoința comandantului și vor putea trage învățăminte, acum vom lua treburile în mîinile noastre.

Se află că împrumuturile sînt discutate în comandament, că e vorba de o uriașă cantitate de haine și conserve, că începînd de acum sprijinul va deveni intensiv, că a fost greu doar pînă cînd au găsit primul drum. Pînă cînd s-au construit relațiile, pînă cînd s-a spart gheața.

Consfătuirea celor inițiați ținu aproape pînă în zori. Erau prezenți, în afara comandantului de lagăr, comandantul ordonanțelor, președintele comisiei economice de binefacere și membrii ei, erau prezenți toți căpitani, precum și cîțiva invitați de onoare, de pildă domnul locotenent Czernin, care era fratele mai mic al ambasadorului maghiar de la București. În sfîrșit, în zori, apărură, fiecare în camera lui, dar nu s-a putut scoate nimic de la participanții la întîlnire, întîi pentru că locuiau mai mult în camere separate, apoi pentru că n-au spus nimic, și incertitudinea dăinui. Dar numai cîteva minute, pentru că se răspîndi fulgerător vestea că domnul căpitan Benkő, comandantul honvezilor, nu face un secret din toată afacerea și că, sus, el povestește cu sinceritate interesatilor conținutul discuțiilor care au avut loc.

Domnul căpitan Benkő le spuse că nu e cazul să se agite, căci chiar și comandamentul dispune numai de știri-*lavka*, deci nu se știe nimic sigur. Oricum, va avea loc încă o consfătuire, precum și adunarea ofițerilor. Din scrisorile celorlalte tabere se poate bănui că ar fi într-adevăr vorba de un sprijin financiar mai mare. Și e sigur că se va împărți stofă pentru haine, instituțiile publice vor primi un ajutor, dar vor fi și fonduri culturale și ajutoare de boală de care comandamentul va dispune. Fapt este că comandamentul are mînă liberă în destule domenii, ceea ce înseamnă că ajutoarele vor fi împărțite oficial.

Nici adunarea ofițerilor n-a adus nimic nou, dar erau impresionați și în forul lor interior sperau să nu fi greșit cu nimic față de regulamente și că, în orice caz, n-au făcut-o intenționat; de acum înainte vor considera totdeauna juste dispozițiile superiorilor, care și pînă acum i-au condus totdeauna spre mai bine.

Comandamentul a pomenit pe scurt și militărește de marele eveniment și a emis, scurt și cuprinzător, o dispoziție: dacă baroana onorează pe cineva, adresându-i-se, cel interpelat va răspunde scurt și cuprinzător, pentru că altfel fură din timpul celorlalți. Se va pronunța, probabil, un discurs festiv în cinstea baroanei și, cu această ocazie, va cânta fanfara deja alcătuită. Fiecare cameră va fi reprezentată de către un domn ofițer. Nu au voie să ceară nimic, pentru că cererile vor fi înaintate în mod unitar și se va cere numai ceea ce este în interesul taberei. Toată lumea trebuie să-și aranjeze îmbrăcămintea, iar dacă vreunul se va prezenta voit tipător de zdrențăros, încercînd să obțină astfel avantaje, comandamentul va avea grijă să nu aibă parte de ajutoare pe care, dealtfel, toată lumea poate fi liniștită, le vor împărți cu cea mai mare dreptate. Comandamentul lagărului a sintetizat plîngerile împotriva comandamentului rus, iar această sinteză îi va fi înmînată baroanei, în vederea rezolvării. Dacă se vor înșela în speranțele lor, și dacă înalta doamnă de la Crucea roșie n-ar aduce nimic, vizita ei ar însemna totuși ceva foarte important, căci va aduce aer de acasă, un mesaj, pămîntul de acasă pe care coturnii ei l-au atins, și pentru asta trebuie să mulțumească Atotputernicului, și trebuie să mulțumească baroanei, care a acceptat să facă acest drum periculos și obositor pentru ei, cei care lîncezesc în robie.

Aveau program de curățenie, se bărbiereau, își periau hainele, cadetul Molitoris țesea febril din nou ruptura vestonului său, pe care între timp o lărgise substanțial. Înainte de ora 11 prin săli intrau mesageri atrăgînd atenția tuturor să fie gata, în sfîrșit, fix la ora 11 o sonerie scurtă s-a auzit dinspre poartă.

Paznicii ruși au deschis larg porțile și baroana Kinsky a trecut pragul taberei, urmată de colonelul rus, de Waleczky și de comandanții celorlalte lagăre, precum și de cîțiva ofițeri ruși superiori. În fața porții îi aștepta comandamentul în frunte cu domnul maior Steiner, domnul locotenent-major Haertl, din partea comisiei de binefacere, comandanții de cameră, aghiotanții, cititorii de gazete, translatorii, comandantul ordonanțelor, cei mai vîrstnici în grad din fiecare gen de armă, în frunte cu comandantul suprem al honvezielor, domnul căpitan Benkő, cel mai vechi în grad dintre

vânătorii din Tirol, cel mai vechi în grad dintre cei din Imperiul german, ulani, cavaleri, gardiști, cel mai vîrstnic în grad între ofițerii prizonieri ai armatei imperiale otomane, un bimbașa, cum e denumit în Turcia colonelul.

După un mic discurs de salut, baroana intră în prima sală. Fiecare ofițer stătea lîngă propriul său pat, în poziție de drepti, țeapăn, și își înclină în pripă capul spre baroană de cum intră aceasta pe ușă. Vie. Baroana era o femeie vie, în carne și oase, cu voal negru, cu o fustă scurtă, o fustă reală, nici nu era urîtă, nu era nici bătrînă, era o frumoasă doamnă tînă, plăcută, dumnezeiască, adorabilă, minunată, era baroana o femeie vie.

Toată camera se umplu de parfum de baroană, se umplu camera cu parfum de prințesă, efluvii parfumate, emana ca o splendidă floare, și totul părea ca dintr-o altă lume, pantoful, ciorapul, batista, părul, cît se vedea de sub bonetă. Micile decorații ornamentate ale crucii roșii, totul era atît de feminin, atît de princiar.

Era precum un înger care se coboară din cer sau de mai departe, și care are un farmec amețitor și pieritor, și inima omului presimte că așa trebuie să fi fost franțuzoaica Jeanne d'Arc, apărînd în fața oamenilor și ei urmînd-o în moarte.

Ochi de mult nevăzuți de femeie, linia de mult nevăzută a gurii, a gurii de femeie, voal negru, sfîntul voal negru filfilie, și i se deschide gura și încă nimeni nu poate să știe ce are să spună, dar omul ascultă transfigurat cum dinspre ea zboară ușor un suspin sau un cuvînt cald.

Să-i mai soarbă din ochi pantofii, să-și mai odihnească privirea pe brațe, să-i mai contemple părul.

Mă închin în fața ta, acum, sfîntă curtezană și sfîntă mamă, întrupată într-aceeași ființă!

Baroana zîmbea, se opri militărește în capătul camerei, se uită la prizonieri, nu la unul, ci la toți deodată.

CAPITOLUL XLIX

Baroana își înclină căpșorul acela scump, cu părul negru și cîrlionțat acoperit de o scufie neagră cu o dungă albă, și o cruce roșie pe scufia de voal, și căldura năpădi sufle-

tul oamenilor, căci nu e de mirare să mori pentru asemenea oameni de rang mare. Într-o asemenea clipă nimănui nu-i poate părea rău că a venit în Siberia. Cel care are marele ordin de aur pentru vitejie poate spera că baroana îl va săruta pe frunte. Baroana își înclină capul, după aceea o porni singură prin sală și dădu mîna cu toată lumea, dar, din păcate, timpul nu ajungea ca toți să-i poată săruta mîna.

Se întoarse apoi în capătul sălii, unde o aștepta statul major și vorbi. Vorbi în ungurește, și de mirare ar fi trebuit să mori pe loc, vorbi în ungurește baroana.

— Aduc eroilor și nefericiților luptători salutul celor de acasă. Aduc salutul prea înaltului împărat și rege mort între timp. Franz Joseph întîiul a domnit glorios și s-a gîndit cu bună voință la ofițerii săi căzuți în captivitate. Le poruncise să-și poarte cu supunere soarta, și împrejurările căderii lor în captivitate vor fi judecate cu bunăvoință. Le poruncise să nu încerce evadări inutile căci acestea înrăutățesc doar soarta celor rămași și reușesc mult prea rar. Trebuie să vă comunice o veste neplăcută: înălțimea sa, împăratul german nu-și trimite salutul. El nu-i recunoaște pe ofițerii prizonieri și nu va lua contact cu ei decît după ce-și vor expune justi-ficările.

N-a fost frumos din partea baronului Feszt. În această clipă impresionantă și înălțătoare, cînd toți învățătorii de țară stăteau înțepeniți ciudat într-o entuziastă poziție de drepti, ca și negustorii de cherestea, și inginerii chimiști, și contabilii și funcționarii particulari, cînd toți ascultau cu pieptul bombat vestea că germanilor din imperiu împăratul nu le trimite nici un mesaj, ceea ce le mai retează din coarne, în vreme ce ungurilor, iată, le trimite un mesaj, n-a fost frumos din partea baronului Feszt, cu toate că era departe de baroană, n-ar fi trebuit totuși ca baronul Feszt să mor-măie:

— Ei, și sultanul? Ce mesaj transmite sultanul?

Noroc că baroana stătea în colțul celălalt al camerei și nu putea să audă întrebarea baronului Feszt și că, între timp, ea a dat din cap, semn că a terminat și că pleacă. Domnul maior făcu și el semnul că se poate aclama, și întreaga adunare aclamă entuziast, iar miraculoasa baroană trecu defilînd prin camere.

Peste o jumătate de oră baroana fu văzută mergînd, cu statul major, în sala de studii, unde fusese pregătită deja masa pentru dejunul festiv. Escorta muscalilor plecase mai înainte. Se vorbea că dejunul va avea loc aici, dar după dejun escorta se înapoiază și vor pleca mai departe spre celelalte două tabere. După știrile auzite în *lavka*, se pregătise în cinstea baroanei un dejun minunat. Se vorbea că au reușit să descopere un purcel care nu fusese îngrășat cu pește și că acesta va fi servit, că în afară de asta, probabil, se va servi și tort. Mulți își făceau de lucru prin preajmă. Orchestra cînta acum pentru prima oară, deși repetase pe ascuns cîteva săptămîni pentru a-i oferi o noutate în premieră. Unii erau curioși să urmărească execuția orchestrei. S-au întors comunicînd că totul e minunat și că mai ales contrabasul e excelent. Un contrabas de care erau foarte mîndri, pentru că Dantsek fabricase contrabasul în lagăr. Știrile soseau din minut în minut. Baroanei îi plăcuse contrabasul deosebit de mult, va împărți bani, pe de o parte lui Dantsek pentru material, pe de altă parte întregii tabere pentru niște instrumente muzicale veritabile. Știrile veneau aflîndu-se că scîrbosul acela de Haertl a pus să i se deseneze baroanei, de către un fost student la politehnică din tabără, o diplomă ca amintire. Erkulencz desenă diploma excelent. O amintire splendidă pe care Haertl i-a dăruit-o baroanei și aceasta a fost foarte mișcată, dar Haertl și-a însușit întreg meritul, și pe Erculencz nici măcar nu l-a invitat la masă. Cică este și șampanie și vinuri fine. Toate astea nu erau verosimile. Mai rămîne o singură speranță. Domnul căpitan Benkő, de la care vor putea afla cîte ceva. În calitatea sa de comandant suprem al honvezilor el ia parte la banchet și desigur că le povestește ce s-a întîmplat. În sfîrșit, pe la ora două, dejunul se termină și rușii veniră după baroană, au ieșit din sufragerie și abia atunci s-a observat că la dejun s-a petrecut ceva tainic, pentru că luaseră parte numai cei cu grad înalt și nu toți comandanții de camere, ci doar elementele de încredere. Era de pildă acolo Czernin, și mai era acolo Goldegg, cu toate că nici unul nu e comandant de cameră. Baroana plecă și atunci se putu în sfîrșit sta de vorbă cu domnul căpitan Benkő care declară că trebuie să stea la pîndă. Domnul căpitan Benkő spuse că n-au încredere nici în el și că în fața lui multe se trec sub tăcere. E sigur că baroana a venit

cu mari sume de bani de acasă și că mari transporturi de haine, de stofe și de tot felul de alte lucruri îi stau la dispoziție. Deocamdată vor anunța că se pot trimite scrisori și se vor anunța lucruri similare, dar trebuie să fie atenți pentru că baroana se va întoarce. Vor apare rugăminți generale și altele speciale precum și daruri generale și altele speciale, e nevoie să stea la pîndă și, pe cît îi va sta în putință, va sprijini corpul ofițeresc. Dar scaunul baroanei nu se răcise încă și iată că se anunță adunarea ofițerilor cerîndu-se ca toată lumea să fie prezentă. Precizare inutilă, căci toată lumea alerga la adunare, raportul *rittmeisterului* răsună mai ascutit, mai milităros, în timp ce comunica efectivul cavaleriei. Toată lumea fu mai atentă la spusele domnului maior, urmărindu-i cuvintele, încete și pline de demnitate, ce răsunau totuși militărește.

— Baroana va pune în circulație o coală pe care toată lumea va scrie un mesaj de zece cuvinte pentru cei de acasă. Baroana va duce acest mesaj personal acasă și, acolo, el va fi remis destinatarilor. Baroana a intrat în contact cu consuli Heedbloom și Conger, care vor aduce, în curînd, prizonierilor o mare cantitate de postav și alte lucruri necesare. Nu e deocamdată clar dacă va fi nevoie, dar figurează pe listă și o mare cantitate de plăpumi chinezești, și cizme chinezești precum și tot felul de unelte, cum ar fi de pildă foarfeci, perii de unghii, apoi săpun de bărbierit, praf și cremă de dinți și alte asemenea, există apoi perspectiva primirii unor tricouri și altor lucruri indispensabile. Lagărul va primi totodată fructe uscate, praf de ouă, conserve de fructe, acestea din urmă, probabil, numai pentru bolnavi. Baroana va pune la dispoziția orchestrei ofițerilor o anumită sumă, de asemenea asociațiilor culturale, teatrului și, cu toate că nu intră în acest domeniu, e demn de amintit faptul că și ordonanțelor le va reveni o anumită sumă, așa încît, cu ocazia apropiatului Crăciun, fiecare soldat va primi un mic pachet cu cadouri și douăzeci de copeici bani gheață, cîteva bucăți de zahăr cubic și un praf insecticid. Baroana a dat asigurări ferme că, după întoarcerea în patrie, împrejurările căderii în captivitate vor fi analizate într-un mod cît se poate de uman. Eficacitatea justificării va depinde în mare măsură de comportamentul de care au dat dovada respectivii ofițeri în prizonierat. Căci se presupune că acei care în prizonierat

au fost buni soldați și-au făcut și în fața dușmanului datoria. Toată lumea poate fi convinsă, dinainte, de bunăvoința comandantului lagărului; de aceea, e inutil ca cineva să încerce să evadeze vrînd să dovedească prin aceasta că a făcut totul pentru a-și recăpăta libertatea și că nu de el a depins faptul că a căzut în prizonierat. Nu e nevoie deci de astfel de acțiuni, pacea și libertatea trebuiesc așteptate în liniște, și vă putem spune că baroana a comunicat în mod confidențial că această libertate nu se mai lasă mult așteptată. Deocamdată mai mult nu se poate spune, dar sperăm că asta va fi suficient pentru toți.

Baroana a permis taberei să-i înainteze cîteva rugăminți cu caracter general, adică rugăminți care privesc bunăstarea întregii tabere. Pot fi cel mult trei rugăminți și comandamentul va profita de această amabilitate, urmînd să precizeze, după o consfătuire în comun, care să fie aceste trei rugăminți ce urmează să fie înaintate baroanei.

În afară de asta, baroana va acorda împrumuturi. Să fie cerute împrumuturi în așa fel încît cei de acasă să le poată restitui ușor, pentru că împrumuturile îi vor fi restituite, la întorcerea în patrie, de către cei de acasă. De aceea, cei care nu sînt constrînși nu trebuie să apeleze la aceste împrumuturi. Suma e limitată și trebuie să se aibă în vedere că sînt mulți prizonieri care poate au o situație mai rea decît a lor. Din partea lui, maiorul crede că suma maximă pe care cineva o poate solicita trebuie fixată la 50 de ruble.

În curînd baroana se va întoarce din celelalte tabere, și probabil că răspunsul cu privire la doleanțele lagărului trebuie dat încă în cursul zilei de azi. De aceea se aprobă zece minute pentru consfătuire, să se gîndească bine, și după aceea să înainteze cererea. Comandamentul încredințează luarea hotărîrii domnilor ofițeri. Soarta doleanțelor va fi hotărîtă cu majoritate de voturi.

Nervii li s-au încordat pînă la durere. Iată, e aici bine-făcătoarea zîină care le spune atît de simplu să-și dorească trei lucruri, precum în poveste. Totul e atît de frumos deja, și promisiunea că va fi postav și pantofi americani și tricouri, și obiecte de igienă și ajutorul pentru teatru, și toate celelalte sînt atît de frumoase. Dar, să-ți dorești trei lucruri care să fie în interesul întregului lagăr, care să reprezinte ceea ce toată lumea dorește cel mai mult... Ce și-ar putea

dori cînd omul se culcă de pe o zi pe alta cu inima grea și îndurerată, el aflîndu-se pe malul Mării Galbene, și acasă femeia, copilul, tatăl, mama, fratele. Acasă are o curte, o masă, o pernă, nu sînt adunări ofițerești și nu te amenință nimeni cu mînuirile de armă. Nu s-ar putea cere, de pildă, de-a dreptul: Vă rog, aș vrea să mă duc acasă!?

Iar dacă asta nu se poate, ce sens au toate celelalte dorințe? Parcă unul care se îneacă și-ar mai putea dori altceva decît să ajungă la uscat?!

Unii, în special un cadet mic de stat și cu ochelari, spuneau că ar trebui să-i ceară baroanei să fie ajutați soldații. Soldații...

— Domnii ofițeri pot să-și exprime doar dorința în legătură cu persoana lor, n-au dreptul să ceară nici pentru altă tabără, nici pentru altă conducere, nici pentru altă formație. Se pot formula cereri care privesc exclusiv interesele comune ale acestei tabere. Domnii ofițeri sînt rugați să țină seama de aceasta. În cazul acesta trebuie cerută libertatea. Trebuie să o rugăm pe baroană să ne îngăduie să ne putem da cuvîntul de onoare inamicului și să putem să mergem la plimbare.

— Asta însă putem s-o facem și fără ajutorul baroanei. Noi am fost aceia care am hotărît să nu ne dăm cuvîntul de onoare.

CAPITOLUL L

Pauza de zece minute trecu și veni timpul să se pronunțe. În ultimele clipe cuiva îi trecu prin minte că ar trebui să ceară cărți. Auzind aceasta, domnul maior Steiner spuse imediat că s-a discutat despre cărți, dar că această rugămintă poate fi tăiată pentru că e vorba să se aducă, prin intermediarii crucii roșii suedeze, un transport mai mare de cărți. Vor fi în majoritate, desigur, cărți nemțești, căci din păcate achiziționarea de cărți ungurești întîmpină dificultăți. Dar că ofițerii au timp berechet și n-au decît să cîștige însușindu-și temeinic limba germană. Probabil că vor sosi și cărți ungurești, căci acasă s-au făcut, desigur, pași în această direcție, dar că în al patrulea an al prizonieratului

s-ar forma o atmosferă neplăcută dacă prizonierii maghiari n-ar crede în apropiata lor eliberare și ar dori asemenea lucruri, care ar putea lăsa să se deducă că vemea întoarcerii lor acasă n-a venit încă.

Domnul locotenent-major Runk păși în față, — era un artilerist austriac —, și propuse să se ceară legalizarea gradelor de acasă. Unii au primit acolo deja două grade în plus, și aici stau încă tot cu gradul pe care-l aveau cînd au fost făcuți prizonieri, ceea ce naște situații ciudate.

Maiorul spuse că problema gradelor se poate aranja doar după exprimarea justificărilor. Ideea locotenentului-major Runk e frumoasă și milităroasă, dar nu crede că s-ar cădea să se ceară asta.

Sublocotenentul Bratschky Hugo propuse ca baroana să hotărască în privința boicoturilor. A și enumerat cîteva cazuri, așa de pildă cel al domnului locotenent Jóni și al cadetului Szilassy. Aceste treburi e cazul să fie rezolvate. Situația domnului locotenent Jóni e simplă. A pălmuit pe cineva, ceea ce înseamnă, neapărat, pierderea gradului de ofițer.

Iar domnul locotenent Király a trișat.

De fapt cele două cazuri fuseseră provocate de divergențele dintre militarii activi și cei rezerviști. Jóni a dat palme, ceea ce era clar, dar în cazul Király-Szilassy se mai putea discuta. Activii voiau cu orice preț să-l boicoteze pe Szilassy din pricina lui Király. Asta explica și intervenția. Punctul de vedere al activilor era că bătaușul care se pălmuisse cu colegul său ofițer trebuie exclus oricum din corpul ofițeresc al armatei. Pe această bază au organizat boicotul și împotriva lui Jóni. Era o răzbunare, din pricina lui Király. Király, care era locotenent activ, recunoscuse, în cadrul unei convorbiri confidențiale, că jucaseră douăzeci și unu cu ocazia unui exercițiu de tragere și că la optul de tobă a tras bancul. Ori regula spune că e permis să bați numai în cazul unui șapte sau al unei rigi. Dar a riscat și a reușit. N-ar fi fost prea mare necaz că povestise întîmplarea dacă un rezervist n-ar fi umflat povestea și n-ar fi strigat:

— Rușine!

Acest rezervist era Szilassy. Domnul locotenent Király îi ceru imediat satisfacție lui Szilassy, însă treaba a fost aranjată în așa fel încît au trecut 24 de ore și Szilassy nu și-a putut numi martorii. Din care cauză activii l-au desca-

lificat și au hotărît să-l boicoteze pe Szilassy. Se aștepta deci rezolvarea acestor diferențe, dat fiind că muscalii nu voiau să se amestece. N-au acceptat punctul de vedere conform căruia rezerviștii nu mai sînt acum ofițeri și, ca atare, trebuie repartizați în taberele de soldați. Spuneau că toată lumea e tratată conform gradului pe care îl avea cînd a căzut prizonier. Pentru ei asta contează. Boicotul era desigur neplăcut, dar respectivii au rămas în tabără, și rezerviștii luau contact cu ei și pe mai departe; doar, de pildă, la adunarea ofițerească nu aveau voie să meargă. Iar în parlamentul taberei nu puteau participa.

Domnul maior Steiner se opuse și acestei propuneri. În astfel de treburile nu se poate face nimic și doar tribunalele de onoare vor fi în măsură să hotărască. Toată lumea poate avea legături cu cine dorește și excluderea de la adunările ofițerești s-a întîmplat doar sub presiunea opiniei publice, în interesul respectivilor. Ultimul cuvînt îl pot pronunța în aceste domenii delicate doar forurile în drept. Dacă muscalii ar da conducerii puteri depline s-ar putea lua măsuri, altfel e însă mai corect să se aștepte momentul festiv al reîntoarcerii în patrie. Pînă atunci, trebuie să aibă răbdare.

Locotenentul Jungsmann, un ceh mic, îndesat și cîrn, veni cu propunerea de-a i se cere baroanei mărirea numărului zilelor în care se dau prăjituri. O prăjitură pe săptămînă e puțin. Mai ales cehii, care acasă mîncă vestitele lor găluști cehești, suferă din pricina mîncării monotone de pește. Nu vrea să facă din asta o problemă națională, și din această cauză nu ține neapărat la găluște, dar e o nimica toată să se aranjeze ca de două ori pe săptămînă să primească prăjituri. Dacă s-ar putea, ar dori să roage corpul ofițeresc să includă această dorință pe listă, urmînd ca într-una din zilele cu paste făinoase să fie incluse găluștele.

În clipa aceea toți fură cuprinși de o scîrbă nemaipomenită împotriva cărnii de somon și corpul ofițeresc însoți inițiativa cu un mormăit aprobator. Un căpitan cu însemne verzi, înfolfit într-o plapumă chinezească, care-și cususe și pe paltonul-plapumă însemnele verzi și cele trei stele, se furișă lîna Jungsmann și îi spuse, înfierbîntat de emoție:

— Bravo!

Propunerea avu mare succes, nu se putea obiecta nimic din punct de vedere militar, iar din punct de vedere civil stătea fără îndoială în picioare. Domnul maior Steiner supuse propunerea votului, și prima rugămintă fu primită cu unanimitate. Prima rugămintă era deci două zile pe săptămână cu paste făinoase, pe care baroana va fi atât de amabilă să le obțină de la muscali.

Urma a doua rugămintă. Bătrînul cadet Blas-Ujvári Gerő ar fi dorit ca și persoanele venite din efectivul soldătesc prin favoarea comandamentului să poată primi ceva din împrumutul ce urma să fie împărțit de baroană.

Aici izbucni iarăși o controversă. Unii socoteau că de fapt corpul ofițeresc a trecut și pînă acum peste limitele răbdării legale, și că ar fi deja prea mult să se mai împartă și puținul împrumut ce se da ofițerilor. E cazul să primească doar adevărații ofițeri.

Unul din armata imperială germană le luă apărarea. El spuse că dacă tot sînt printre ei trebuie să trăiască *standes-gemäss* *.

— Ei nu se pot sustrage obligațiilor sociale și trebuie să cheltuiască ca niște ofițeri; să doneze instituțiilor de binefacere ca și în alte cazuri. Nemaivorbind că îi forțăm aproape să aibă un nivel de viață asemănător cu al nostru. Iar condiția vieții conform gradului este banul, ceea ce înseamnă că nu îi putem frustra de el.

Domnul Steiner aprobă acest punct de vedere și liniște corpul ofițeresc: Baroana are o asemenea *pouvoir***, pretențiile celorlalți pot fi satisfăcute fără să prejudicieze interesele corpului ofițeresc. În această problemă nu mai e nevoie să se voteze pentru că și ceilalți vor primi împrumutul, dar e bine că problema s-a ivit, cei care aveau îndoieli putînd fi acum liniștiți. Vă rugăm să propuneți a doua rugămintă. După o scurtă tăcere Jungsmann păși din nou în față, îmbujorat și emoționat:

— Șaizeci și cinci la sută din tabără, adică majoritatea absolută patinează. Ordonanțele nu pot fi folosite pentru a căra apă pe teren, pentru că numai unul dintre stăpînii lor patinează, iar ceilalți doi nu. Din cauza permanentelor dis-

* Corespunzător gradului (germ.).

** Putere (fr.).

cuții și neplăceri provocate de ordonanțele comune, corpul ofițeresc a hotărât, cam de vreo doi ani, că a căra apă e o muncă care poate fi efectuată și de un ofițer. Și de atunci ofițerii cară singuri apă pe patinoar. A sosit timpul rezolvării acestei probleme. Poate că s-ar putea obține prin intermediul baroanei, ca în acest scop colonelul muscal să le pună la dispoziție soldați ruși, evident contra unei cuvenite compensații.

Toți au recunoscut că propunerea e foarte proastă. Căratul apei n-a produs niciodată vreun necaz. Pentru bani apa e cărată dacă nu de muscali, atunci de chinezi. Dar întrucât nimeni nu avea o idee mai bună și întrucât nu voiau să propună comandamentului lucruri care ar putea să fie respinse, propunerea a fost acceptată pe neobservate. Urma ultima rugămintă.

Acum era ocazia să se corecteze orice greșeală. În ultima rugămintă trebuie condensată toată suferința, toate plîngerile, adevărata imagine dureroasă a lagărului. În ea trebuia să răsune dorul săgetînd al exilaților îndepărtatei Siberii.

Simțeau neobișnuitul aer sumbru al clipei: dacă acum o scapă, nu se va va mai întoarce niciodată. Orice se mai poate repara, totul poate fi încă refăcut, corectat, căci mai există o rugămintă, și roata destinului poate fi întoarsă. Priveau în gol, sumbru și îndurerat, priveau cu ochii împăiejeniți, prin ferestrele înghețate spre nevăzutele garduri de sîrmă ghimpată pe care le ascundea chiciura iernii siberiene depuse pe geamuri.

Jungsmann întrerupsese tăcerea solemnă. Simțeau: carieristul acesta de Jungsmann nu poate avea dreptate în ceea ce va spune. Dar simțeau cu intuiția sigură a jucătorului exersat că Jungsmann are serie, Jungsmann are baftă în serie, o baftă împotriva căreia nu se poate lupta. Jungsmann e în plină serie, a ajuns deasupra clipei istorice, a acaparat conducerea maselor. Jungsmann dirijează și pînă și maiorul îl ascultă doar pe Jungsmann. Jungsmann dictează; grăsunul și micul Jungsmann, cel cu ziua pastei făinoase, a intuit spiritul epocii. Se uitau cu ură la micul burtos, dar știau că îl vor aproba imediat și că îl vor urma.

Jungsmann explica deja cu superioritate că a sosit momentul minunat al rezolvării chestiunilor de onoare. Baroana trebuie rugată să ducă acasă toate procesele verbale care au

fost întocmite pe marginea conflictelor. În felul acesta toată lumea poate fi sigură că actele se vor păstra, că problemele vor fi rezolvate, iar în chestiuni mai urgente vor putea primi răspuns de acasă chiar aici, în prizonierat.

Activi și rezerviști deopotrivă simțeau că Jungsmann irosește acum și ultima posibilitate, cosind necruțător ultimul fir de iarbă al speranțelor. Părăseau astfel Wagram-ul speranțelor lor ascunse, al așteptării lor răvășite, mărșăluind spre Sedan sub conducerea micului burtos, căruia nu puteau să i se împotrivească.

Triști și învinși, au votat în unanimitate pentru a treia campanie militară a lui Jungsmann.

CAPITOLUL LI

Baroana s-a întors în tabără conform programului, dar de data asta nu s-a mai organizat nici o primire festivă. Nici nu și-a anunțat în prealabil sosirea, s-a dus direct în camera comandamentului și au aflat că e acolo doar atunci cândapăru aghiotantul și îi convocă discret pe anumiți domni. L-au chemat pe fratele mai mic al ambasadorului plenipotențiar, pe domnul locotenent Czernin, pe domnul locotenent Goldegg, au mai fost chemați câțiva de la cavalerie. Căpitanul Benkő și-a luat mantila cu fireturi de aur și, fără să mai aștepte să fie chemat, se duse din proprie inițiativă. L-au chemat și pe locotenentul-major Pick, ceea ce a cauzat o anumită consternare, dar îi umplu de satisfacție pe evrei. În tabără erau doi cu numele Pick, locotenentul-major și un soldat sărac, pe care-l primiseră în tabără din pricina bolii sale, după ce dovedise că are diplomă de notar. Pick cel sărac era un om foarte modest și politicos. Nu ascundea faptul că în pofida vârstei de 50 de ani și a diplomei de notar era încă doar ajutor de notar într-un sat din Slovacia și că avea o numeroasă familie. Celălalt Pick, Pick cel bogat, era un om solid, jovial, gras, plin de pistrui, trebuia să aibă mulți bani acasă, pentru că și de aici trimitea tot felul de dispoziții comerciale. Spunea că în Slovacia are niște depozite de cherestea, și probabil că era adevărat pentru că angajase un contabil cu leafă permanentă pe care-l puneă să-i facă

corespondența pe cărțile poștale de companie. Fiecare prizonier de război avea voie să scrie acasă o dată pe săptămână, dar domnul locotenent-major Pick cumpărase drepturile de corespondență ale altora și comunica dinainte familiei sale sub ce fel de iscălituri va scrie, ca să nu le sară muscalilor în ochi poșta cu prea multe semnături Pick. Un soldat inteligent era contabilul domnului locotenent-major Pick, pentru că ofițerii nu acceptaseră o muncă plătită. Trăia pe picior mare, și se adresa ofițerilor numindu-i „mein Kind“. Era un om religios și vineri seara avea pe masă cozonac. Un chinez din Habarovsk îl prepara la comanda domnului Pick, după ce i se explicase, destul de greu, ce dorește bogatul Pick. Îi puneau mîncarea pe o față de masă albă, după fiecare dejun bea cafea, fuma o țigară de foi, dormea o jumătate de oră, după care, de parcă ar fi fost acasă, juca cărți pînă la cină cu cîțiva flăcăi săraci, cărora le dădea bani ca să aibă din ce să piardă.

Pick cel bogat trăia bine în tabără, era îngrijorat doar de soarta afacerilor sale. În programul său mai figura și lectura ziarului *Primorskaia Jizni* din ziua respectivă, pe care i-l aducea special într-un singur exemplar, și pe care îl citea seara în pat. Nu-i trebuia interpret, pentru că bogatul avea și în asta noroc. Știa croata încă de acasă, și după cîteva luni de captivitate vorbea perfect rusește. Bani avea întotdeauna, se spunea că ajunsese în prizonierat avînd mari sume la el, dar și de atunci a primit sume fantastice. Ultima oară, de pildă, a cerut să i se cumpere un termofor la Habarovsk.

Întabără nu existau prea mari diferențe sociale, căci doar toată lumea își primea leafa, dar bețivii și cartoforii erau de multe ori strîmtorați, și dintre ei se alese curtea domnului locotenent major Pick. Aceștia erau săracii cu care domnul locotenent major Pick juca cărți. De ce era atît de sărac Pick cel sărac nu se putea ști. Se vedea că acasă se obișnuise cu sărăcia și economiile și nu îndrăznea să cheltuiască, nu îndrăznea să ia parte la nimic. Poate că se temea că într-o zi va fi dat afară. Și aduna pentru acele zile negre. Fapt este că suspina prelung, văzînd conservele de compot și prăjiturile de oraș. Se oprea lîngă boxe și spunea, cînd vedea ceva, trist, și cu o invidie puțin amară, cu o neputință dureroasă:

— Eu, din păcate, nu-mi pot permite.

Dacă se organizau chete, nici nu se duceau măcar la Pick cel sărac. În schimb la cel bogat mergeau prima dată și acesta iscălea cu un gest larg, zîmbind bine dispus, o sumă cam tot atît de mare ca a întregii tabere. El era principalul mecena. Pentru biserică, pentru concursul de nuvele, pentru *Excitant*, dăruia pentru orice și îi încuraja pe cei care făceau cheta, spunîndu-le bine dispus: „*Nur brav und solid machen*“ *.

Consfătuirea a ținut pînă tîrziu, dar între timp nu transpiră nici un zvon. Nu se putea spera ca Haertl sau Czernin să destăinuie ceva, pe baronul Feszt nici măcar nu l-au invitat, căci se vede că aristocrația s-a lepădat de mult de el. Dar domnul căpitan Benkő va povesti cu siguranță totul. O dată a și deschis ușa furios, se vede că s-a certat cu cineva, dar în urma lui se auzi o voce catifelată de femeie: *Herr rittmeister*, la care s-a întors.

Baroana a ieșit din sală cu von Goldegg, discutau franțuzește, păreau foarte absorbiți și abia se uitau la prizonierii palizi ca niște morți, ale căror ciudate și incerte speranțe plecau din tabără împreună cu ucigătoarea siguranță ce dispărea odată cu voalul baroanei.

Nu rămăsese altă speranță decît să meargă la domnul căpitan Benkő și să afle acolo ceva precis. Trebuie consemnat faptul că domnul redactor Elek se purtă foarte rece, ofuscat că nu fusese chemat la consfătuire, în calitatea lui de redactor al gazetei oficiale cuvenindu-i-se această onoare. Dar domnul căpitan Benkő se duse direct la el, în redacția cu pereți de papură și începu să vorbească fără să aștepte să-l întrebe cineva; dealtfel domnul redactor doctor Elek, tot nu l-ar fi întrebat, pentru că era jignit.

Căpitanul Benkő așteaptă doar cîteva clipe pînă se adunară în jur prizonierii, pînă se umplu boxa, după aceea începu să povestească deschis:

— Închipuți-vă, am vrut să ies, am vrut să părăsesc toată conferința, pentru că au început să-mi spună locotenent-major. Vă rog, am zis, dacă eu sînt doar locotenent-major, atunci și domnul maior nu e decît căpitan. De asta am vrut

* Numai să faceți bine și temeinic. (germ.).

să plec. Dar după aceea n-am regretat că m-am întors, la chemarea baroanei. S-a spus să lăsăm chestiunea asta, am lăsat-o și eu, dar din clipa aceea mi-au spus căpitan. E îngrozitor cât de egoiști sînt oamenii. Goldegg ăsta cu mutră de fată are un singur necaz: că nu primește cu regularitate revista *L' illustration*. Baroana a notat și i-a promis că o să aranjeze să i se trimită cu regularitate. Eu am spus doar în glumă, ca să-l fac de rușine pe Goldegg, că simt lipsa pantalonilor roșii, că mi-e tare rușine să umblu ca husar în pantaloni verzi, și ce credeți că baroana n-a notat? A notat și asta și a spus că se va îngriji. I-am spus apoi să aibă grijă de nuanță, pentru că culoarea muscalilor nu e bună. Pantalonii noștri nu sînt așa, nu roșii ne trebuie, ci roșcați, a spus că știe foarte bine care e diferența și că va avea grijă. Bani vor fi. Primesc instituțiile, primiți și voi, fiecare în parte. Poate nota 50 de ruble pentru fiecare. Comandamentul poate da aprobarea, în cazuri motivate, și aceia care pot oferi garanții pot primi și mai mult. S-a luat îndată o coală, și cei de acolo au iscălit-o aprobîndu-se totul. Eu am îndrăznit să cer doar 200 de ruble, dar Pick a cerut 6.000, și Szmrecsányi a cerut și el 6.000. Cei din trupă, aflați în tabără, pot primi 30 de ruble, dar pentru fiecare trebuie să garanteze cineva. Pick a zis că el garantează pentru toți, per 50 de ruble. Așa că după asta toți vor primi 50 de ruble. Păcat că lui Pick i-a dat mai repede prin minte, și eu aș fi iscălit pentru ei, nu-s decît vreo trei. Haertl, desigur, se văicărea, dar eu l-am redus la tăcere. Vin și darurile, dar mai târziu, ele vor fi aranjate cu Conger și Heedbloom, cu consiliile din Habarovsk și din Vladivostok. Nu-i nici un necaz, băieți. Nu-i nici un necaz, ofer și eu *Ziarului siberian* zece ruble, și teatrului tot zece.

Peste cîteva minute evenimentele erau comentate în tabără. În special treaba cu Goldegg dispăcu. Nu se poate spune nimic de cele 6.000 de ruble. Erau oameni bogați și-și pot permite. Unii spuneau că Szmrecsányi vrea să-și cumpere cu banii ăștia o blană siberiană fină, iar la Pick e normal, oricum ar fi primit suma, poate doar cu cîteva zile întîrziere. Dealtfel, faptul că a garantat pentru cei săraci îi dădea circumstanțe atenuante. Se pot mulțumi cu cele 50 de ruble, oricum nimeni nu ar fi cerut mai mult. Comandamentul aranjează bine treburile, dar ia te uită, domnul căpitan Benkö n-a spus

nimic în privința doleanțelor. Vor fi două zile de paste făinoase? Fugiră din nou la căpitanul Benkő, care le spuse că doleanțele au fost formulate de-a dreptul nebunește, dar că baroanei i-au plăcut foarte mult. Ea a spus că, pînă acum, în toate taberele transmiterea dosarelor cu chestiunile de onoare a figurat printre doleanțe, și de asta o va pune la punctul întâi. E bine apoi că au cerut așa ceva, și e convinsă că le poate împlini pe toate, doar poate cu cele două zile de paste făinoase va fi mai greu, dar rudele vor fi mai liniștite văzînd că în general nu duc lipsă de nimic.

Toți fură năpădiți de recunoștința față de comandament, față de scumpa baroană care venise în îndepărtata Siberie aducîndu-le binecuvîntarea soarelui de acasă, a pămîntului de acasă, a cîmpului de acasă, fluturînd pentru o clipă speranța libertății viitoare.

Dinspre cîteva boxe se auzeau observații ironice, dar pe aceste nu le luă nimeni în seamă, căci într-adevăr nu te poți poticni de fleacuri. Ce importanță are că în mîna lui Haertl se concentrează mai multă putere, din cauză că va mane-vra darurile, că forța comandamentului va fi mai mare, și că societatea va fi complet supusă, datorită acestor complicate interese, aceluiași comandament? Probabil că s-au îngrijit și de taberele soldaților, și de cerșetorii de pe malul lui Usuri, probabil că și ei au fost aprovizionați. Desigur, aceloră nu li se vor trimite reviste ilustrate franțuzești, e natural. Comandamentul însuși a spus că vor primi pachete cu daruri și a mai spus ceva, poate nici chiar comandamentul nu știe, în orice caz, pot avea încredere în el.

Excitantul dădu de știre prin afișe că a doua zi urma să apară un număr special. Tot numărul va fi dedicat baroanei. Sipos László i-a făcut baroanei un portret pentru coperta revistei *Excitantul*.

Dar asta n-are nici o importanță acum. Ce poate spune *Excitantul*? Într-adevăr, nu poate spune nimic. Se pare că între cele două ziare e un fel de concurs, pentru că și *Ziarul siberian* anunță editarea unui număr special. Cu siguranță că amîndouă vor publica coperti frumoase, prezentînd o imagine curtenitoare a vizitei și articole pline de căldură.

Excitantul apăru a doua zi la prînz, cu un număr într-adevăr special. Era un număr foarte malițios. Se putea vedea figura lui Haertl, păzind în fața unei magazii închise, ză-

brelite, nenumăratele pachete cu binefaceri. Goldegg apărea fardat și, stînd într-un hamac, citea *L' Illustration*. Într-un alt desen se vedea o mare mulțime de oameni zdrențuiți, care-și întindeau mîinile implorînd, în timp ce baroana le întindea o coadă de somon. Cu asemenea desene, nimeni nu se mai miră cînd, la prînz, primiră vestea că gazeta satirică a lagărului a fost confiscată de comandament și interzisă.

CAPITOLUL LII

Viața uriașului lagăr se învioră. Toată lumea primi banii ceruți, și cel care ceruse 50 de ruble, și cel care împrumutase 6.000. Înainte de a se împărți banii ofițerilor li s-a atras atenția încă o dată că banii vor fi restituiți de familii și că ei trebuie restituiți, cel mai tîrziu, imediat după întoarcerea în patrie. Astfel că doar puțini au depășit cele 50 de ruble, ba mai mult, un anume Medveczki i-a predat, prin comandament, baroanei cele 64 de ruble economisite, cu rugămintea să fie predate soției sale acasă. Acest Medveczki trăia de ani de zile foarte modest, și a strîns copeică cu copeică cele 64 de ruble. Dimineața și seara se ruga în fața fotografiei familiei sale, deși se povestea că înainte trăia foarte rău cu nevastă-sa, ba chiar s-au și bătut, dar timpul care i-a mai rămas din viață îl va închina adorării soției și copiilor săi. Credea că familia sa trăiește într-o mare mizerie, regreta felul cum trăise, și spunea că ar muri cu plăcere dacă i-ar putea ajuta cu asta. Bineînțeles că n-a cerut nici un ban, căci, doamne ferește, cum o să-i mai împovăreze și cu asta pe sărmanii de ei?

Desigur că nemulțumiți sînt mereu. Aceștia încercau și acum să facă agitație, vrînd să afle de ce-i trebuie lui Szmrecsányi 6.000 de ruble și ce face Pick cu atîția bani, dar cîrteau degeaba, pentru că toată lumea primise cît ceruse, iar comandamentul îi sfătuisese doar să ceară numai 50 de ruble, fără să impună însă nimănui nimic. Cine ar fi avut îndrăzneala putea să ceară și mai mult, dar ulterior, acum nu se mai putea schimba nimic, pentru că socotelile erau încheiate.

De cînd cu împărțirea banilor, contrabandiștii muscali aveau mult de lucru. Ei transportau de la Habarovsk vinuri, rom și conserve. În afară de asta, pentru că tabăra era plină cu bani au fost aduse niște lăzi uriașe și, pentru sume foarte mici, se puteau cumpăra țigări egiptene și tutun american. Se dădea și pe credit sau în rate foarte mici, urmînd să fie scăzute din soldă. Au sosit săpunuri fine pentru bărbierit, apă de colonie, foarfeci pentru unghii, svetere, de toate. Comandamentul a comunicat că acesta e doar începutul. Va mai sosi încă mult postav și tot soiul de lucruri folositoare. Vor fi și paltoane de gata. Nimic nu trebuie achitat deodată, căci datoria va fi scăzută din leafă. Se poate cumpăra și cu plata în rate. Încasările vor intra în fondurile de binefacere ale lagărului, urmînd să fie folosite dacă va fi nevoie, dacă tabăra va fi strîmtoară sau se va produce vreo epidemie.

În această mare abundență grava încălcare a libertății presei, prin confiscarea și interzicerea revistei *Excitantul*, a fost uitată. Dealtfel, faptul că *Excitantul* a jignit-o pe nedrept pe binefăcătoarea baroană nu era un lucru frumos. Scena cu coada de somon, mai treacă meargă, dar mai era și o altă ilustrație care n-ar fi trebuit nici într-un caz să apară. Aici baroana era prezentată lîngă un locotenent zdrențaros, care o privea cu jind, salivînd. Sub imagine figura următorul text:

Baroana: Cum v-aș putea alina necazul, domnul locotenent?

Locotenentul: (cu dor) Foarte ușor, baroană...

Comandamentul formulase obiecții mai ales în legătură cu această imagine și cu acest text. Obiecții preluate și de alți cîțiva din statul major, căci acum comandamentul avea deja un întreg stat major, format din acei favoriți care participaseră la consfătuirea cu baroana și care se sfătuiau totdeauna cu comandamentul, relația dintre ei fiind, după cum se pare, foarte strînsă. Doi ofițeri nu prea luau parte la aceste permanente consfătuiri. Unul era desigur căpitanul Benkő, celălalt nenea Szabó, un medic primar. Nenea Szabó avea o barbă lungă și se ocupa cu plăcere de vindecarea tuturor, dar nu ținea ore de consultații. Era tot mereu printre oameni, se învîrtea prin camere, întrebînd, interesîndu-se. Consulta și în timpul zilei, și dacă observa ceva suspect,

întreba îndată: Ce ai fiule? Și îi ajuta imediat. Ar fi putut locui într-o cameră separată, ar fi putut să-și poarte nasul pe sus, dar vioiul și plăcutul bătrinel se agita întotdeauna prin camere. După-amiază se așeza împreună cu Kaufmann Jóska să joace cărți, și atunci amîndoi începeau să vorbească. Spuneau un număr mare pe care-l scriau pe o tablă mică și neagră.

— Trei milioane patru sute douăzeci și două de mii nouă sute șaptezeci și patru.

— Ieri s-au dus nouăzeci și patru de mii o sută unu.

Nenea Szabó, medicul primar, și Kaufmann Jóska erau prizonieri încă din 1914 și de atunci jucau această partidă infinită, pe care o plănuiseră pînă la încheierea păcii, așa încît mai aveau destul timp să joace toate diferențele. Se pierdea enorm, dar jucătorii nu erau totuși nervoși. Nenea Szabó își lăsa uneori pipa din gură, și îi spunea cadetului Kaufmann:

— Sînt om din Kecskemét, frate, dar în asemenea ocazii, masa nu era părăsită nici de străbunii mei iazigi.

Nenea Szabó nu și-a părăsit partida de casino, nici în după-amiaza cînd baroana era în tabără, ci s-a așezat punctual și acum, anunțînd solemn la timpul obișnuit diferența. Nenea Szabó nu lua parte la ședințele camarilei, dar nici nu făcea vîlvă cu tot felul de declarații. Vindeca și juca cărți cu fratele Jóska.

Nici interzicerea gazetei, nici ciudata înghesuială din jurul comandamentului n-au cauzat vreo senzație deosebită. Noroc că nu s-au atins de teatru, căci el va fi adevărata distracție!

Pînă în ziua premierei totul a decurs în cea mai mare taină. Actrițele și actorii, tehnicienii, personalul croitoriei teatrului n-au divulgat nimic. Făceau pe misterioșii și sușoteau între ei. Sala mare era încuiată și puteau intra acolo doar membrii echipei de teatru. Au construit o scenă, au vopsit mobile și decoruri, pregătind cu febrilitate spectacolul inaugural. Orchestra repeta în fiecare zi, și se spunea că dirijorul Happe a compus în mod special un „galop siberian“ pentru acest prilej festiv.

În ziua spectacolului s-a citit, îndată după dejun, ordinul de zi. Seara toată lumea urma să fie la teatru și comandamentul respecta această acțiune. Se mai preciza în ordin

că se ridică interdicția ziarului *Excitantul*, confiscarea numărului cu pricina rămînînd în vigoare ca și interzicerea circulației sale, dar se renunță la orice fel de represalii din pricina marilor merite ale directorului de teatru Novák, cîștigate prin înființarea echipei. În viitor se speră că *Excitantul* nu va trece peste limitele unei tachinerii cuvincioase.

Se apropia seara și domnul redactor Elek s-a prezentat în boxa lui, rugîndu-l să fie amabil ca după spectacol să scrie pentru *Ziarul siberian* un elogiu. Articolul de fond va vorbi și el despre acest eveniment cultural. Domnul redactor șef adjunct va scrie o cronică a spectacolului, iar el este rugat să elogieze evenimentul, într-o formă literară, cu deosebită considerație asupra legăturii sufletești cu publicul.

— Dealtfel, — spuse domnul redactor Elek — îți dau dumitale unul dintre cele trei bilete de favoare, primite de redacție. Poftim!

— Mulțumesc. Dar spectacolul nu-i gratuit?

— Cum să nu fie gratuit?! De ce?

— Atunci ce rost are biletul de favoare?

— Ce importanță are dacă e gratuit sau nu? În orice caz, ziarul are dreptul la niște bilete de favoare. Așa-i normal.

— Sigur.

La intrare, niște plasatori cu banderolă îl conduceau pe fiecare la locul lui. Cînd a intrat sala era aproape plină. Plasatorul cu banderolă îi pofti politicos în rîndul întîi, unde erau numai fotolii. Pe celelalte locuri lumea venea cu propriul taburet.

Publicul venea la teatru cu micul său taburet sub braț, dar el nici măcar nu se gîndise la asta. Nici nu era nevoie, pentru că lui i se pregătise un loc în rîndul întîi, lîngă comandament și printre domnii mai în vîrstă. Pe speteaza fotoliilor din rîndul întîi era lipită cîte o foaie de hîrtie pe care scria cu litere de tipar: Domnul maior. Președintele comitetului de binefacere. Comandamentul trupei. Domnul medic primar Szabó. Domnul căpitan Benkő. Iar în capătul rîndului pe trei scaune cu spetează era scris cu litere uriașe și negre: Presa.

S-a așezat pe unul din locurile reținute pentru presă și, în sfîrșit, instrumentele orchestrei lagărului intonară vestitul imn al domnului dirijor Hoppe, *Galopul siberian*. După aceea

se trase cortina și începu spectacolul, primul spectacol al Teatrului ofițeresc de prizonieri, cu piesa *Cyklamen* de Gábor Andor.

Lakner Leona, sublocotenentul acela înalt, juca rolul principal feminin, și când apăru pe scenă cu mîneci largi, la modă, în pantofi de lac, cu o bluză ispititor de decoltată, când se așeză, lăsînd să i se vadă gleznele și vorbind încet, colorat, cu o voce sugrumată și schimbată, dîndu-și capul pe spate, când urmă un sărut adevărat, oamenii își ieșiră din fire, urlînd. Apoi când ieși și tanti Udvardy începînd să facă gălăgie cu o voce feminină, avea sîni mari, umpluți, falși, pentru că juca un rol de bucătăreasă, tanti Udvary era adorabilă, îți venea s-o mănînci.

Ascultară cu toată atenția fiecare cuvînt, urmăriră fiecare gest, cu sentimentul că o ființă dragă, revăzută de curînd, amenință să dispară pentru totdeauna și așteptau tremurînd sfîrșitul, temîndu-se că șoldurile bucătăresei și ale Leonei vor dispărea prea repede.

Cortina se prăvăli și sala fu cuprinsă, de la comandament pînă la trupa ce intrase pe furiș, de un fel de acces de ne-bunie colectivă. Dacă ar fi fost după ei, spectacolul trebuia repetat imediat.

— Ce artistă e Lakner Leona, ce artistă formată, coaptă!

— Splendid! Nagy Ica e o adevărată frumusețe feminină! Nici acasă n-a fost jucată piesa asta atît de perfect. Splendid! Am văzut-o la Pesta, dar...

S-a urcat pe scenă, în culise, căci la urma urmei era gazetar, trebuia să fie acolo. Abia putut să pătrundă din pricina celor care veniseră să-i felicite pe actori. Pe scenă mirosea a apă de colonie și un locotenent major o privea mirat și adorator pe Nagy Ica, care vorbea și acum cu o voce schimbată, peltic și sîsîit. Domnul Lengyel, un funcționar gras din Pesta, care executase costumele pentru Nagy Ica, stătea mîndru lîngă ea și o privea blînd. De cum îl văzu pe el, domnul Lengyel îi șopti ceva la urechea fetei, care începu să facă piruete și să se încline grațios în fața lui.

— Cum v-a plăcut, domnule redactor?

— Drăguț, foarte drăguț!

În ochii lui Nagy Ica străluceau lacrimi de mulțumire și, pe neașteptate, îi căzu la piept. Peruca parfumată era ciudată,

îl gîdila, îi simțea sîinii falși, mîna-i feciorelnic de moale, unsa cu cremă îl atinse.

— Sînt foarte fericită! — hohotea la pieptul lui artista Nagy Ica.

CAPITOLUL LIII

În *Ziarul siberian* apăru următorul articol despre premi-
era siberiană a *Cyklamenu*-lui.

„În ziua de 19 a lunii curente Teatrul Ofițerilor Prizonieri din localitate a fost scena unei cutremurătoare seri de teatru.

Arunc o scurtă privire în cabina alcătuită din păturile ofițerilor prizonieri, noroc că e găurită pătura și, slavă domnului, se poate privi; deci mă uit înăuntru. Privesc cu toate organele de simț, cu nasul, cu urechile, cu ochii, cît pe ce să trec prin pătură, emoționat și agitat, sub efectul iluziei care se revarsă prin găurice.

Miroase a mastic și a farduri, totul e colorat, o lampă, de gaz iluminează aceste dulci nimicuri. Se văd toalete împrăștiate, tot utilajul iluziei și instrumentele nălucirii. Doamne, asta e cabina unui mic teatru de provincie. Ofițerul cel mai vîrstnic în grad din garnizoana locală, un căpitan, face curte unei femei, mai vîrstnică și ea în grad, primadonei, eroinei principale; îi văd chiar în fața mea; în stînga lor, ingenua dramatică își rostește disperată rolul și exersează, în fața oglinzii, o mimică plîngăreață. Comediana joacă rolul unei bucătărese cu ochelari, își pune tocmai șorțul alb; privesc cu respirația tăiată, mai departe, spre căpitanul care stă în fața încrezutei eroinei principale.

Căpitanul se fiție, zîmbește, își pune mîna stîngă în șold, pe cap are un chipiu roșu, dar n-are sabie la șold, a lăsat-o desigur în antreu. Prin mica crăpătură văd cum îi face un compliment eroinei principale, se pare că e un compliment foarte reușit, pentru că femeia zîmbește, așa cum zîmbesc de obicei primadonele provinciale, și se înclină cu un gest în genul celui pe care-l fac fetițele la școala de balet. Execută plecăciunea și zîmbește, dacă aș fi scriitor, aș spune că îi zîmbește promițător căpitanului care, totuși,

nu se atinge de ea, deși ocazia e ademenitoare, căci eroina principală ține în mîna ridicată o oglindă mică și încearcă o plecăciune, cu un zîmbet ștregăresc, pentru parter, o altă plecăciune, plină de recunoștință, pentru balcon. Doamne, oare în ce teatru mă aflu? Ce fel de orașel poate fi acesta? De obicei știu. Da, da, e aici directorul unul Novák. Trupa de teatru Novák. Trebuie să fie un om nou, pentru că altfel nu se explică de ce mi-am amintit așa de greu.

Ia te uită, ce se întîmplă? Eroina principală întinde mîna după o mică pipă englezească pe care și-o vîră în colțul gurii, o aprinde și începe să pufăie. Iar parfumul tutunului năvălește spre mine, parfumul tutunului pe care l-am cumpărat pe datorie de la japonezi, prin intermediul consulului american, domnul Conger. Am cumpărat tutunul în rate, pipa încă nu e plătită, și pe obrazul stîng al eroinei principale, văd gaura pe unde a pătruns glonțul, o gaură care seamănă cu un drăgălaș *grain de beauté*. (Guvernanta mea, Simonyi Serafine, folosea în timp de pace această expresie, despre care nu mai știu dacă este la modă.) Pe gît, în spate, locul pe unde ieșise glonțul era acoperit cu dantela eroinei principale.

Eroina principală căzuse prizonieră la Luk, în lupta corp la corp. De ce s-o fi numind luptă corp la corp, dacă se trage în obrazul omului? Iar sabia căpitanului nu-i atîrnă în cuier, pe coridor, ci stă într-o magazie militară, lîngă Jitomir, și are un număr de inventar, și i-o vor restitui-o căpitanului după război.

Cînd căpitanul iese din cabină, eroina principală își scoate pipa din gură și ținînd-o în mîna, în echilibru, își împreunează țeapăn călcîiele pantofilor de lac, ajustați din niște bocanci mizerabili, și eroina principală îl salută pe căpitan, ridicînd în grabă laba la coc, salutînd țeapăn pentru că eroina principală e doar sublocotenent, ar putea fi cel mult locotenent, dacă nu ar fi căzut prizonier, iar căpitanul n-ar fi doar locotenent major, ci căpitan de-adevăratelea, dacă nu ar fi căzut prizonier.

Regizorul tehnic sună și comediana iese șchiopătînd; deși rolul nu prevede asta, comediana șchiopătează totuși, pentru că a fost împușcată în picior lîngă Brest-Litovsk.

Eroina principală își scutură tutunul din pipă și suspină, iar în numărul viitor al *Ziarului siberian* și al *Excitantului*

se va scrie: «Teatrul Ofițerilor Prizonieri din localitate a fost, în seara zilei de 10 a lunii curente, scena unei cutremurătoare seri de teatru».

Mulți au considerat articolul nedemn de tradițiile serioase ale *Ziarului siberian*, căci, la urma urmei, viața culturală a luat un avânt atât de mare, încât ar fi fost nevoie de un ton mai adecvat.

Artiștii Láng și Kunft pregăteau o serioasă expoziție de tablouri, domnul locotenent Nagy a început să sculpteze o cutie pentru mănuși, lucrarea promițând să fie un obiect de înaltă valoare artistică. Erau reprezentate pe ea scene cu mitraliere și, de acum, se poate prevedea că va fi minunată. Fenomenul artistic se manifesta abundent și adepții artei deveneau tot mai numeroși. Domnul locotenent Pick, bogatul Pick i-a comandat pictorului Héjjas o acuarelă a nevesti-si, după o fotografie.

Vor repeta și spectacolul, pentru cei care nu-l văzuseră încă, urmînd să-l prezinte și în celelalte tabere, ca să vadă cei din pavilionul 7 și spectatorii selecți ai Baubezirk-ului în ce stadiu avansat se află pavilionul 6. Dantsek lucra febril la un țambal și la o ruletă. Iar comandamentul încuraja din toate puterile încercările artistice. În spălător muzicanții făceau repetiții, în sala mare — actorii. Bartakovics, și-a oferit camera lui separată pentru repetițiile corului, preotul taberei pregătea o nouă predică, la redacția *Ziarului siberian* se adunau rezultatele concursului. Domnul locotenent major Krebs aduse din Habarovsk un nou model de goblen, pe care începu să-l lucreze. Neașteptata și strălucitoarea ivire a zorilor artei, muzicii și literaturii a adus cu sine prețuirea interpreților, desenatorilor, compozitorilor, cîntăreților. O anume atmosferă de atenție delicată și o adorație discretă îi înconjura.

Nimeni n-a luat în nume de rău faptul că li s-au creat condiții să primească gratuit mai multe daruri din pachetele de binefacere, toată lumea zîmbea comentînd voios faptul că Nagy Ica s-a fardat ca să pară palidă, prezentîndu-se astfel la vizita medicală pentru a obține niște fructe uscate. A rîs și medicul, a ciupit-o de mutră pe Nagy Ica și i-a dat fructe uscate, iar pe deasupra și o cutie cu praf de ouă.

Chiar și ofițerii activi au intrat în trupa teatrului, jucau în piese, făceau muzică, lucrau împreună. Era prima oară

că lucrau împreună cu rezerviștii. Interpreții principali păreau să poarte un grad mai mare decît acela care le era cusut pe guler, mai ales interpreții feminini. Erau obligați să se poarte altfel cu ei, dar numai interpreții feminini au introdus în joc un fel de condiment, o senzație aparte, trezind la viață amintiri adormite de mult.

Cu ocazia obișnuitorilor plimbări matinale, se putea auzi cîte un pătrunzător și răsunător salut: „Sărut mîinile, stimată doamnă artistă“; la început în glumă, iar după cîteva zile serios, răsună răspunsul peltic și țuguia: „Pa, îngerașule“.

Militari virili, vrednici și marțiali, cîte unul chiar cu guler aurit, dintre cei veniți din Baubezirk, doreau să vadă și să cunoască personal pe vreuna sau alta dintre actrițe, și cu asemenea ocazii aghiotantul apărea în dormitoare, comunicîndu-le cu gentilețe:

— Excelența sa domnul general Komma dorește să o vadă pe doamnă actriță Nagy Ica.

În asemenea ocazii, Nagy Ica, sau Lakner Leona își aranjau părul în fața oglinzii, își dădeau cu puțină apă de colonie, ba o dată Lakner Leona, sublocotenentul pistriuat și lungan, privi îngîndurat și pe furiș, meditănd cîteva clipe, obucățicăderuj.

După spectacolul prezentat la Baubezirk, respectul față de actrițele de campanie deveni și mai mare, mai ales după ce domnul general Komma a scris în albumul cu amintiri al drăguței Nagy Ica: „Du bist wie eine Blume, so hold und schön und rein“*.

Nimeni nu se miră deci cînd, într-o dimineață, după plimbare, Nagy Ica veni în dormitor nervoasă și căzu hohotind pe plapuma-i chinezească. Avea migrenă și junghiuri, și tremura scoasă din fire. Colegii de boxă, mîndri, se așezară uluiți în jurul patului miciei actrițe și doar după multă vreme, și cu greu, aflară, printre hohote, ce s-a întîmplat.

La urma urmei, toată lumea știa deja că unei actrițe nu i se poate spune doar așa, din vîrful buzelor: servus. Salutul acesta le este îngăduit cel mult colegilor artiști sau ziariștilor, fiind chiar și așa o obraznică manifestare de intimitate.

* Heinrich Heine: Ești ca o floare, atît de blîndă, frumoasă și curată.

Toată lumea le salută cu deferență, spunînd întîi: sărut mîinile, sau, ceea ce e și mai cuviincios: vă sărut mînușițele scumpe. Nimeni nu putea înțelege ce l-o fi apucat pe domnul Székely, de-a fost în stare s-o oprească pe Nagy Ica admonestînd-o că nu-i dă onorul? Nagy Ica declară că vrea să fie lăsată în pace și că nu va mai juca niciodată. Începînd cu spectacolul viitor să nu se mai conteze pe ea.

Domnul maior însuși veni să o consoleze pe Nagy Ica și, după cîteva minute, îl trimise înăuntru pe domnul locotenent Székely, care, desigur, în urma unui ordin de sus, ceru iertare artistei jignite, purtîndu-se foarte amabil și făcînd o faptă bărbătească și curajoasă, căci a ridicat zîmbind mîna moale a lui Nagy Ica și, în aplauzele celor din jur, s-a aplecat deasupra mîinii artistei sărutînd-o politicos.

Gestul acesta de revanșă, într-adevăr frumoasă și nobilă, a locotenentului Székely o liniști pe artistă pe a cărei față străluci raza bucuriei, și acum primea fericită felicitările tuturor, căci măreția artei a străpuns zidurile sumbrele și înghețatelor reguli militare, vestea fiind răspîdită prin tăbără ca o merituoasă acțiune în prizonierat.

În seara acelei zile, în boxă la Ica s-au strîns o grămadă de ofițeri, dar la ora 12 Ica i-a expediat drăgălaș, spunîndu-le rușinată:

— Stingeți lumina, copii, vreau să mă culc. Mi-e rușine să mă dezbrac pe lumină.

CAPITOLUL LIV

S-ar fi putut crede că succesul teatrului va umbri celelalte manifestări culturale. Dar nu fuse așa, căci teatrul îi îmboldi pe toți artiștii și scriitorii să lucreze mai intens. E adevărat că teatrul a rămas pe primul plan, dar și celelalte manifestări aveau succes. Se dezvoltă, de asemenea, un mai mare interes pentru sport. Comandantul taberei părăsi ideea exercițiilor de mînuire a armei, în schimb se înființă o societate de exerciții libere, plănuiindu-se ca, odată cu trecerea iernii, să se organizeze mari serbări sportive. Militarii activi și aceia care, prin faptele lor de pe cîmpul de luptă, puteau spera că vor fi avansați acasă, ascultau prelegerile

unor militari mai vîrstnici. La aceste cursuri se expuneau și rezultatele experienței lor militare, dar cei ce nu erau direct interesați nu erau obligați să fie prezenți. Prezența nu era obligatorie, cu toate că în principiu n-ar fi stricat să participe, căci lupta nu se terminase și nu se putea ști dacă, înainte de a ajunge acasă, să zicem în cazul unei viitoare păci separate cu Rusia, nu vor avea nevoie de cunoașterea acestei experiențe militare. În orice caz, fiecare face cum vrea, comandamentul n-a silit pe nimeni.

Teatrul rămase în prim plan, nu-l concura nici școala militară, nici spectacolul de cabaret organizat în pavilionul 7, nici școala specială de artă a lui Láng și Kunft, nici cursul de stenografie, nici cursul de broderie, nici cursul de studiere a noului cod penal civil.

Actorii nu duceau o viață aparte, în fond locuiau în boxe printre ceilalți prizonieri, acolo locuiau atît actrițele cît și actorii, muzicanții, cîntăreții, tehnicienii, croitorii, pictorii decoratori, cortinierul, sufleurul, regizorul tehnic. Puteai să-ți dai seama însă că aparțin teatrului, pentru că exista totuși o mică diferență. Umblau parcă mai hotărît, știau mai bine ce îi interesează pe oameni, discutau despre diverse treburi cu un aer oarecum misterios. Nu erau exagerat de comunicativi și mai degrabă şușoteau între ei.

Pînă acum comandamentul închisese ochii la un obicei ieșit din comun. Unii domni îi mituiau pe chinezii de la salubritate, care transportau în butoaie mari gunoiul și murdăria din lagăr. Aceste butoaie erau aduse în tabără goale și, contra unei sume respectabile, în ele pătrundea prin contrabandă cîte o chinezoaică dîrză. Desigur, era o chestiune de gust să ai parte de favorurile unei astfel de chinezoaice. Fata trebuia scoasă din tabără tot în butoi, drumul acesta îl plăteau, în locul comunității, domnii mai înstăriți. Dar după alba Nagy Ica și Lakner Leona, interpreta rolurilor pasionante, oamenii se scîrbiră de nenorocitele chinezoaice și comerțul cu fete luă sfîrșit. Însăși Lakner luă atitudine considerînd că aceste raporturi nu sînt demne de corpul ofițeresc și toți au recunoscut că ele înseamnă o înjosire a sexului feminin. Comandamentul emise o înștiințare confidențială prin care interzicea aducerea prin contrabandă a femeilor, iar la citirea ordinului secret actrițele s-au privit exclamînd ușurate:

— Ei, slavă domnului!

Zîmbeau fericite, și Ica și-a pus mîna pe capul unui cadet blond, jucîndu-se distrată cu părul lui cîrlionțat. Era o clipă a uitării de sine a unei artiste cînd ea acordă o mică favoare celui care a avut norocul să-i fie prin preajmă.

Pînă atunci, în tabără nu se bîrfea. Oamenii vorbeau despre anumite lucruri, ba mai mult, aduceau chiar dovezi dacă era cazul, dar materie de bîrfă nu se prea găsea. Nu se putea ști cum a pornit bîrfa dar, deodată, se pomeniră cu ea; toată lumea le spunea, mai ales celor mai tineri și mai frumusei, ba Kati, ba Csinci. Oamenii își dădeau coate, făceau cu ochiul și arătau cu degetul, dînd din cap:

— Gizi.

— A, nu mai spune prostii!

— Dacă îți spun că e Gizi?! Toată tabăra o numește de o săptămînă așa. Puștoaica asta austriacă e cea mai grozavă.

Gizi era într-adevăr o apariție picantă. Locuia într-o mare boxă comună cu Lang Ervin și cu Kunft.

Era un mic cadet austriac, cu fața smeadă, cu părul cîrlionțat. Pînă de curînd, în tabără se vorbea că micul cadet învață să picteze. Deodată, începură să spună că, se pare, Gizi e cea care învață să picteze. E sigur însă că la expoziție s-a prezentat un portret al lui Gizi, în chip de femeie, cu o broboadă mare pe umeri, în stil spaniol, ba mai mult, în alt tablou purta în păr un fel de diademă. După același model au pictat și o țigancă.

Presupunerile n-au conținut. Dar nimeni nu le considera stranii. Nu erau nici umilitoare sau jignitoare. Cel despre care se discuta, rîdea voios și îl plesnea pe respectivul peste gură, hîrjonindu-se, iar dacă unei artiste i se spunea așa ceva, răspundea: Ei, ei! — și îl amenința cu degetul pe acuzator, ștregărește.

Într-o dimineață, cînd comandantul taberei intră ca de obicei, tocmai cînd se spălau, colonelul muscal nu trecu mai departe, ci se opri în mijlocul camerei, gînditor. Era un lucru neobișnuit și prizonierii înțelesesă doar seara la ce se gîndise muscalul, după ce primiră ordinul că paturile n-au voie să fie alăturate decît în cazul în care le desparte un perete de papură. Se discuta despre cazul căpitanului Bränning, care era într-adevăr comic. Căpitanul Bränning avea o ordonanță, flăcăul știa să bată la tobă, așa încît l-au pri-

mit în orchestra teatrului ofițeresc. În Baubezirk se știa de mult că Bränning, căpitanul imperial german ține foarte mult la ordonanța lui, și acum a murit vecinul său de cameră și trebuia să-i vină în cameră un alt chiriaș. Bränning era disperat, alerga în stînga și dreapta, implora să i se permită aducerea ordonanței în cameră, să nu i se dea un alt vecin. Comandamentul găsi cererea exagerată, așa încît însuși colonelul Mitteräger veni să ia măsuri. Dar Bränning se adresă lui Waleczky, căpitanului polonez, și acesta apăru în Baubezirk spunînd batjocoritor, ironic:

— Vedeți, vă rog, v-ați plîns întotdeauna că nu vă îndeplinesc nici o dorință. De data asta ascult dorința bătrînului luptător. Ordon ca în boxa căpitanului Bränning să nu locuiască altcineva, are dreptul să-și ia flăcăul lîngă el.

Aceasta a fost, probabil, singura dorință pe care, de-a lungul anilor, căpitanul Waleczky a îndeplinit-o fără vorbă. Bränning umbla radios, venea, cu prilejul fiecărui spectacol, în lagăr și își contempla cu o delicată atenție toboșarul protejat, un tirolez roșcovan, vizibil răsfățat. În pauze, căpitanul Bränning însuși alerga după prăjituri, i le întindea toboșarului în orchestră, flăcăul mulțumea pentru atenție cu o înclinare a capului, roșind.

Lengyel, funcționarul bancar pestan, era din ce în ce mai pasionat de croitoria de damă. Umbla prin oraș ca să studieze moda zilei și, încetul cu încetul, toată lumea începu să-i spună tanti Iosefina.

Tanti Iosefina umbla prin tabără, făcînd tuturora cu ochiul, avînd pentru fiecare un cuvînt bun, mereu preocupat de artă. Făurea tot felul de planuri și se gîndea la noi creații. Știa mici bîrfe și, în timp ce făcea vreunei artiste proba unei rochii noi, se oprea în fața ei, își lăsa capul pe o parte, o privea încîntată, după care, scoțîndu-și din gură acele cu gămălie, își mijeia ochii zicînd:

— Dulce. Dulce, nu?

Dorea nespus ca oamenii din tabără să se ocupe de actrițele ce se făleau în rochile ei, și singura temă de conversație să fie felul cum tanti Iosefina a reușit să o înfrumusețeze pe sluta aia de Ellenbogen Rebecca.

Le transmitea actrițelor tot felul de mesaje și, prin el, li se puteau trimite cadouri. Afirma că, la primăvară, se va ocupa de flori și că se vor putea camanda la ea întotdeauna.

una flori. Căci, se știe, artistelor le place să primească flori. Desigur, iarna, în Siberia, florile sînt cam scumpe. El propuse, de asemenea să nu se mai joace *Contele de Luxemburg* în ciorapi ieftini și în desuuri din batist, căci multe depind de iluzie. În cele din urmă, ideile lui biruiră și primi aprobarea să cumpere membrilor feminini ai formației combinezoane de mătase și ciorapi, precum și cîte un portjartier de mătase. Ar fi vrut și parfumuri fine, ca și noi sîni artificiali, dar comisia teatrală a respins amîndouă inițiativele pe considerentul că, în primul rînd, sîinii vechi erau încă foarte buni, iar apa de colonie primită de la Conger nu se terminase încă și nu existau motive să se facă cheltuieli suplimentare.

Mai era și un alt motiv. Comisia teatrală știa că există destui mecenai cu mîină largă care le cadorisesc pe actrițe cu parfumuri și că, într-adevăr, nu există nici un motiv pentru asemenea cheltuieli.

N-au aprobat nici pudra, căci mai era destulă pudră porțelan americană, primită tot de la Conger. Ruj nu mai era, dar ăsta se putea aduce dimpreună cu celelalte farduri. Tanti Iosefina radia de bucurie la sosirea nenumăratelor articole de lux de la oraș: „Am adus de toate, puicuțele mele!“ Pistruiatul și lunganul sublocotenent, cadetul anemic și candidat-cadetul cu ghetе de piele țăpăiau de bucurie, gîngureau cuvinte drăgălașe la urechea lui, iar tanti Iosefina, cînd își isprăvi treaba, își lăsă capul în palme, puțin obosită, și spuse brusc îngîndurată fără să se controleze: „Doamne, doamne, ce-o mai fi cu plozii de la etajul al treilea din bulevardul József, numărul 32? Și sărmana mea soție? Sărmana Paula? Oare ce mănîncă? Doamne, războiul ăsta...“

CAPITOLUL LV

Mîndria nemților era un anume Kindermann sau Kinderlein, cam așa ceva, artist dramatic. Acest domn era mai înalt decît Lakner Leona și deasupra corpului său de lungan se odihnea un căpșor uluitor de mic. Trebuie spus că se odihnea pentru că tipul era un artist serios și, deși afirmația nu poate fi controlată, se zice că în timp de pace ar fi fost actor al Teatrului Național din Dresda. Germanii din im-

periu și-au organizat și ei un ansamblu, intenționînd să prezinte un spectacol doar o seară, deocamdată. Va fi o piesă dramatică, desigur cu Kinderlein în rolul principal, iar apoi două-trei scenete de Schintzler. Spectacolul era gata, nemții se entuziasmau, cu respirația tăiată, pentru prima lor piesă, în care Kinderlein juca rolul unui individ îmbrăcat în piei de animale sălbatice, cu cască și pe jumătate gol, care urla articulat de-a lungul întregului spectacol. Ceilalți făceau pe lîngă el doar figurație. Piesa era de Schiller sau de altcineva, dar celorlalți autorul nu le-a dat nici un rol. Figuranții se apropiau și se depărtau de Kinderlein, dar în fond, de-a lungul întregii piese, a recitat numai el, ceea ce nemților le plăcea peste măsură. În piesa lui Schintzler apăru și Goldegg, fiind vizibil de la început că acesta îi va fi sfîrșitul. El interpreta în piesa cu titlul *Literature* rolul unei scriitoare care se mărită cu un aristocrat. Își interpreta nemaipomenit rolul, redînd toate nuanțele piesei, pasionat cu contele, făcînd pe femeiușca nițel nebună și nițel boemă, cînd o vizita scriitorul. Bătrînii căpitani aplaudau transfigurați, nemții urlau mîndri și îmbătați de victorie. Ungurimii, au remarcat unii, spectacolul nu i-a prea plăcut. E altfel decît al nostru, care e mai plin de viață și temperament; alții mai ponderați afirmău că, în acest spectacol, se simte mai mult gustul literaturii și al culturii.

Fapt este că, începînd de acum, cultura diverselor națiuni se unifică, ele sprijinindu-se reciproc în străduințele lor culturale, ba chiar au hotărît ca, de revelion, să organizeze un program de cabaret, comun, al celor două grupări. Adică, un program în maghiară și germană, pentru că toată lumea înțelegea aceste două limbi. Chiar și ofițerii prizonieri ai armatei imperiale otomane înțelegeau puțin nemțește.

Comandamentul taberei a profitat de această atmosferă pro-teatrală. Își oferea întregul sprijin echipelor de teatru presimțind că această distracție va canaliza și va concentra expresia vlăstarelor independente. Teatrul primea un sprijin serios și toate piedicile din drumul său au fost înlăturate. Gloata nu avusese pînă acum decît pîine, acum i se oferea și circ, ceea ce o determina să privească evenimentele printr-o ceață roz. Nu era permis să te atingi de teatru, fiind în joc mîndria națională, ba mai mult, mîndria lagărului, ceea ce produse în taberele vecine o ciudată invidie.

Lagărul primi multe daruri din fondurile de binefacere. Soseau mereu lăzi. Plapume chinezești, cizme chinezești și teatrului i se îngădui să le folosească cu prioritate. Cizmele erau necesare muncitorilor teatrului, care uneori lucrează și în frig, ba chiar și în curte, aceasta în interesul colectivului, desigur. Cea mai mare parte dintre plăpumi urmau să fie folosite tot pentru teatru: stofa pentru culise și decoruri iar vata pentru mobilă. Cu ajutorul teatrului comandamentul nu mai era atît de izolat și de capul lui. În jurul lui s-au grupat mari forțe, o ceată întregă de chiulangii îl sprijinea. Dar nu mai era nici atît de independent, căci, de cînd avea asupra cui să guverneze, tot mai mulți erau aceia care își cereau partea lor din guvernare. De cînd apăruse averea, merita să ceri o parte din putere. N-ar fi trebuit să cedeze nimănui hegemonia, dar comandamentul avea o slăbiciune, pe care o foloseau cu abilitate aceia care, sub un pretext oarecare, își arogau dreptul la guvernare. Se vorbea deschis că maiorul comandant nu e decît căpitan și că ar putea fi silit să cedeze o parte din putere. Pînă cînd lucrurile erau mai simple, pînă cînd nu merita, totul a fost în ordine, dar acum se putea auzi tot mai des cîte-o replică parcă întîmplător scăpată de ofițerii cu grade mai mari: „Domnule căpitan, pardon, desigur, desigur, domnule maior.“

Dar domnul căpitan-maior nu se opunea. Cu voia sau fără voia lui, se aciuă pe lîngă el un soi de adunare constituantă, un fel de grup diriguitor și, de cele mai multe ori cuvîntul lui căpăta putere. Cei care formau grupul nu erau atît de înțelegători. E drept că, de cînd tabăra avea un minister, disciplina deveni mai riguroasă. Iar cînd se constitui visteria distanța dintre diversele pături se mai mări. Unii se purtau mîndri, nu se prea știa de ce. Alții aveau parte, sub diverse pretexte, de adevărate suite. Se înființă o asociație a vînătorilor cu ogari, din care puteau face parte doar căpitani și șambelani sau cavaleri care nu erau de religie iudaică. Pînă și societățile religioase deveniră niște cercuri închise. Asociația vînătorilor cu ogari își bea vinul în fiecare vineri plănuiind ca, în anul viitor, să sărbătorească ziua Sfîntului Hubertus.

E drept că aceste discriminări nu-i priveau pe artiști sau pe ziariști și, cu atît mai puțin, pe artiste. Artiștii erau primiți cu plăcere în ospeție. Într-un singur caz, și e trist

că s-a întâmplat așa, s-a iscat o dispută în ceea ce-i privește. Înainte de cabaret, în care Neumann Mónis avea un rol. Se pare că era vorba de o piesă scrisă de Szöke Szakáll și că Mónis era cel care-și amintea mai bine textul condiționând transcrierea lui de interpretarea rolului soldatului maghiar. Deci el juca rolul răcanului maghiar, și un neamț rolul unui cumnat neamț. Cei doi se întorc acasă de pe câmpul de luptă și, deși unul știe doar ungurește, iar celălalt doar nemțește, asta nu-i împiedică să se împrietenească, între timp spunându-se tot soiul de poante umoristice. Deodată, în timpul spectacolului, Neumann Mónis strigă:

— Dumnezeu! mă-ti!

Atunci domnul locotenent Czernin, fratele mai mic, sau nepotul ambasadorului plenipotențial din București, sări de pe locul său, strigând spre scenă:

— *Schweinerei!* *

Și părăsi sala, iar spectacolul continuă trenînd nesigur. Domnul locotenent Czernin avea foarte mari relații. Se spunea că la întoarcere va raporta direct curții regale modul în care și-a petrecut prizonieratul și, cu această ocazie, ar putea să plaseze câteva cuvinte potrivite în interesul unora. Așa cum ar putea să-i și înfunde pe mulți.

Domnul locotenent Czernin a depus un raport scris la comandament afirmînd că i-a fost jignită religia, ba chiar mai mult, a auzit că locotenentul Mónis a rostit: Maria, ceea ce e o infamie și mai mare. Cîțiva începură să-și amintească că, într-adevăr, așa s-a întâmplat. Mai mult, s-au găsit unii care afirmau categoric că n-au protestat doar pentru că n-au dorit să provoace scandal. Mónis se apără susținînd că a prezentat dinainte rolul la cenzură și că n-a avut nici o rea intenție. Răcanul maghiar folosește, din păcate, o astfel de expresie care figurează în text, dar pe care el n-a pronunțat-o. Acum nici chiar evreii nu-și mai aminteau declarațiile anterioare ale lui Mónis, antisemiții în schimb susțineau că totul se întîmplase așa cum afirma Czernin.

Furtuna era în pregătire. Se părea că ordinea lagărului se destramă și că, pînă la urmă, îi vor pune pe evrei într-o tabără separată. Evreii erau înjurați aproape în fiecare boxă, dar dacă întîmplător era acolo și un evreu i se spunea:

* Porcărie.

„Nu te supăra, nu e vorba de tine, tu ești o excepție.“ Aproape în fiecare boxă exista o asemenea excepție. Actorii încercau să obțină concilierea, fără prea mult succes.

Dezordinea crescuse, ca și dușmănia împotriva evreilor. Cineva răspîndi zvonul că Neumann Mónis ar fi depus, din cauza prigoanei căreia îi era supus, o plîngere la muscali, și că tîlharul de Waleczky, care era cel mai mare antisemit din emisfera răsăriteană, de la Varșovia pînă la Vladivostok, s-ar fi înfuriat nespuse, declarînd că situația nu se mai poate suporta și că el trebuie să intervină.

Știrea se răspîndi pe la două după-amiaza, dar deja la trei adunarea ofițerilor trebui să fie convocată, din pricina atmosferei înfierbîntate. Neumann trebuia să declare la adunarea ofițerilor dacă a depus căpitanului polonez un asemenea denunț căci, dacă a făcut-o, va trebui să sufere consecințele. Nimeni nu mai vorbea acum nici măcar cu vecinii de boxă, căci gestul era într-adevăr o trădare ale cărei consecințe trebuia să le simtă fiecare om al poporului ales.

La adunare se află că Waleczky știa deja, din auzite, de întîmplare, și că, spre marea lor noroc, era prezent cu acel prilej și domnul locotenent major Kőrös, care e un om de încredere. Dimpotrivă, Waleczky știa de conflictul lui Mónis și l-a întrebat pe acesta ce are de spus. Atunci Mónis a declarat că nu există nici un conflict, că nici un cuvînt nu e adevărat și că domnul căpitan a fost greșit informat.

Ceea ce n-a stăvilat definitiv pasiunile. Adunarea se împrăștie și unii sîsîiau cu ură: de data asta a scăpat.

Apăruse și la Baubezirk un asemenea caz. Acolo, recrutîndu-și membrii printre ofițerii superiori și printre cei protejați, s-a înființat o societate a celor care nu salută pe evrei. Ofițerul de transmisiuni, locotenentul Almoslino, neștiind cine sînt membrii societății l-a salutat din greșeală pe unul dintre ei. Acesta, bineînțeles, n-a răspuns la salut.

Almoslino care era un bogat evreu spaniol, ajuns la Pesta, după ce înainte locuise undeva prin Bosnia, fără să ceară satisfacție pentru jignire, i-a cerut comandantului de la Baubezirk să convoace adunarea ofițerilor, căci dorește să facă unele comunicări. Adunarea nu părea necesară, la urma urmei era o chestiune personală, dar întrucît atmosfera devenise înfierbîntată, au convocat, în sfîrșit, adunarea ofițerilor și

acolo, locotenentul major Almoslino, băgă mîna în portvizit scoțînd din el o cruce și spunînd:

— Pentru ajutorul dat reconstruirii bisericilor distruse de mîinile mahomedanilor, în Bosnia și Herțegovina, am primit, de la sfinția sa Papa, crucea Pro ecclesia et pontifice*. Iată, aceasta este. Tot pentru această activitate, arhiduele maghiar mi-a trimis, în captivitate, pe această carte poștală de campanie, binecuvîntarea sa paternă, pe care o pîstrez cu respect și cu recunoștință.

După aceste cuvinte locotenentul major Almoslino își prinse crucea în piept și dădu cartea poștală ofițerului celui mai vîrstnic din tabără.

Cazul locotenentului Almoslino puse deodată capăt prigoanei antisemite.

CAPITOLUL LVI

Comandamentul și sfetnicii grupați în jurul lui se puteau mîndri cu mari rezultate. În primul rînd starea materială a taberei era înfloritoare. Vizita Crucii Roșii și darurile, binefacerile consulilor, precum și mărfurile vîndute în rate, au adus aproape belșugul. Științele și artele erau sprijinite, și, deocamdată, nu mai existau conflicte religioase. Spre lauda politicii echilibrate a comandamentului și a diplomației sale, la serbările de Crăciun, în program figura și un sublocotenent evreu. Ba, chiar se poate spune, că punctul de atracție al serbării a fost povestea de Crăciun a sublocotenentului evreu. Întîi au pronunțat scurte alocuțiuni preoții de campanie, apoi căpitanul Benkő a spus rugăciunea, după care urmă povestea de Crăciun. Se pare că sublocotenentul a atras atenția comandantului că valurile antisemite nu s-au liniștit încă și că, deși nu-i este frică, n-ar vrea să jignească sensibilitatea unora tocmai în seara Crăciunului, fiind evreu și urmînd după preoții de campanie și după rugăciune...

* Pentru biserică și papă. Medalie pontificală pe care Leon al XII-lea a înființat-o cu ocazia jubileului a 50 de ani de preoție. Au primit-o organizatorii serbărilor și pelerinii, precum și, mai tîrziu, alți adepți ai bisericii. (N. trad.)

— Regulamentul nu recunoaște diferențe de religie. Esențialul este să am încredere în talentul dumitale, e important ca povestea să fie emoționantă și solemnă.

Așa că, sublocotenentul evreu a urcat pe podium și, stînd la poalele strălucitorului pom de Crăciun, printre simbolice sîrme ghimpate, sub verdele pom al păcii, își începu povestea:

„Vă voi povesti despre văcuța de acasă. Despre o banală vacă dintr-un sat, care, nebănuind nimic, păscu pînă în amurgul vieții sale în hotarul satului iubit. Pînă cînd se împlini și pentru ea sfîrșitul vacilor. Chiar dacă avusese merite deosebite.

Îmbătrîni, slăbi și poate vreun gest ușuratic din tinerețe se răzbună acum, căci o apucă o durere de șale, căzu la pat, și simpatica văcuță se îmbolnăvi grav. Nu mai era nimic de făcut, așa că au tăiat-o și au jupuit-o pe vaca noastră, dragi ascultători cu chipuri palide. Carnea blîndeii noastre vaci au dus-o la fabrica de conserve, căci pe atunci era război.

Au îmbucătățit-o în mari cazane de fier, i-au adăugat ceapă de Makó, boia de Seghedin și sare maramureșană. Iar după aceea au fiert-o, au băgat-o în mici cutii de tinichea și au trimis-o pe Riska noastră spre regimentele în marș.

Astfel a ajuns Riska în ranițe și a călătorit în toate direcțiile, împreună cu răcanii abia înfloriți, pe cîmpul de luptă. Inima Riskăi s-a dus pe frontul italian, ficatul în sud, și o bucată din pulpă a ajuns pe cîmpul de luptă rusec.

Vă voi povesti despre Riska ajunsă pe frontul rusec.

Ședeă, aici, în ranița unui bătrîn candidat-cadet și buna conservă aștepta cu răbdare să-i vină rîndul. Dar fiind rație de rezervă nu putea fi consumată decît la ordin. Ordinul pentru consumarea conservei n-a sosit, cu toate că au sosit tot felul de ordine, numai acesta nu.

Era cît pe aici să creadă că au uitat-o complet, dar apoi a trebuit să recunoască că s-a înșelat pentru că, totuși, odată, cei de la batalion s-au interesat printr-un ordin dacă mai există.

Sigur, există, dar o plictisea războiul de tranșee; căci, din păcate, momentul nu era favorabil înaintării. Timpul era mai degrabă favorabil serviciului de patrulă, care trebuia

făcut în fiecare zi. Pleca în fiecare zi la plimbare, împreună cu candidatul cadet, spre pozițiile rusești.

Uneori, candidatul cadet trebuia să se tîrască, uneori să fugă, uneori să sară sau să se trîntească pe burtă. Toate acestea îi produceau neplăceri sărmanei conserve. Săraca se temea, dar trebuia să se țină bine. Odată, candidatul cadet a spus:

— Ei, ce tare mă mai apasă conserva asta din raniță!

Odată însă culcatul pe burtă nu mai folosi la nimic. Căci culcatul pe burtă pare să fie folositor numai împotriva glonțului, nu și împotriva baionetei.

Deci, acum, gestul nu avu vreo valoare, candidatul cadet rămase în viață, pentru că baioneta nu atinsese vreo parte mai nobilă a trupului. I-a trecut doar prin limbă, pieziș, și prin obrazul drept, fără să atingă vreo parte vitală.

Apoi inamicul își trase pușca cu baioneta din corpul candidatului cadet, pentru că avea nevoie de pușcă. Cu ea și cu altă pușcă, inamicul făcu o targă așa cum învățase la instrucție. Și pe această targă îl transportară doi ruși pe candidatul cadet în Rusia.

Inamicul îi puse ranița sub cap, pentru că din cauza singelui scurs cadetul nu prea ar fi putut respira, ceea ce eventual ar fi avut urmări neplăcute.

Candidatul cadet se însănătoși cu încetul în spitalul rusesc. Dar nu din cauza limbii se vindeca încet, ci din cauza pîntecului, pentru că, după cum s-a observat mai tîrziu, acela era într-adevăr străpuns. Ei, dar odată și o dată tot se însănătoși, pierdu ceva din greutate, dar ceva îi mai rămase, deci se vindecă, și putu porni la drum spre așezarea celorlalți prizonieri din Rusia.

Aceștia trăiau în nesfîrșita Siberie, departe, pe malul Mării Galbene. Trăiau triști și solidari, dar i-au făcut un loc și candidatului cadet.

Și se pregăti și el, ca și ceilalți să aștepte pacea pe care aici oamenii o doreau cu inima strînsă și cu puterile unite.

Și-a înjghebat și el un cort ca și ceilalți deținuți, din stambă colorată și scînduri de lemn își făcu o mică boxă. Își făcu rost de o masă și de niște polițe mici, pe care își aranjă averea, iar pe pereții de stambă atîrnă cîteva ilustrate japoneze și cîteva din Baical, își puse într-o cutie de

țigări de foi lenjeria de iarnă și de vară, într-un cuvînt, făcu ordine în casă.

Își privea lucrurile salvate care îl însoțiseră pînă aici încă de acasă și din pădurea din Volhinia: trei cărți poștale de campanie, două mici carnete de note și cutia de conserve în care mai era carnea Riskăi, pe care încă n-o mîncase pentru că nu sosise ordinul.

Nu sosise ordinul.

«...Și acum... acum nici nu prea are să mai vină...» — gîndi sărmanul candidat cadet.

Tot privind cutia de tinichea veni Crăciunul.

Veni Crăciunul, veni iarăși Crăciunul siberian; deși toate cabalele și toate picioarele de masă, ba mai mult, chiar pasiența marelui Napoleon, afirmau că nu vor fi mai multe crăciunuri siberiene.

Oricum, sosi din nou Crăciunul siberian.

Sosi iarăși Crăciunul siberian și deținuții nu se mai vedeau din boxele scunde, într-atît își plecaseră capetele.

Suspinele lor se duceau cu un țăcănit grav și greu pe nevăzutul telegraf al timpurilor și depărtărilor, spre casă, și căruța înlăcrimată a memoriei lor gonea cu ei spre depărtatele curți înzăpezite și spre pomii de Crăciun din seara sînta.

În inima fiecărui deținut se înălța un mare pom de Crăciun, un mare și strălucitor și înlăcrimat pom de Crăciun.

Pe măsutele din boxe străjuiau lămpi acoperite cu abajururi de hîrtie și domnea o mare liniște, iar mîinile și inimile le tremurau de evlavie. Și îi tremurau mîinile și inima de evlavie și candidatului cadet și atunci și-a scos din buzunar briceagul, a luat de pe poliță ponosita și strivita cutie de conserve, trecută prin atîtea lupte. Înfipse în capacul ei briceagul care scrișni și deținuții își întoarseră privirile spre el. Deschise complet capacul cutiei de conserve, iar el se ridică în întunecimea sălii, se ridică bărbosul candidat cadet pîrînd, așa, un preot care vorbește din amvon.

Ridică ponosita și izbita cutie de conserve, umblată prin atîtea lupte, sărmanul o ridică în sus și spuse cu o voce incoloră celor abandonați:

— În această conservă este o carne de dinainte de război și sînge de dinainte de război, pămînt antebelic și fier antebelic. Iarbă de dinainte de război și cîmp de dinainte de

război, și aer de dinainte de război este în ea. Flori și raze de soare de dinainte de război.

Și au venit într-acolo toți nefericiții și nenorociții, cutremurații deținuți și mîncară din conservă cu toții carnea văcuței. Mîncară din ea și plînseră.

Era precum o ceremonie a inimilor, precum o îmbucurătoare prezicere, precum un fascinant și drag mesaj, precum o surîzătoare și împăcată sărbătoare.

Astfel era, și în inimile lor, în această seară, se mută pacea și împăcarea și răbdătoarea speranță.“

Povestea avu un mare efect asupra prizonierilor, unii plîngeau chiar impresionati. Redactorul *Ziarului siberian* i-o ceru și îi spuse că va apare în gazetă. Din gazetă o poate copia toată lumea și toți o pot păstra ca amintire.

În seara Crăciunului prizonierii au rămas pînă tîrziu laolaltă stînd de vorbă în șoaptă, îngîndurați, în sala mare, bînd ceai. Mulți, pînă și cei mai extremiști l-au felicitat pe sublocotenentul evreu, strîngîndu-i mîna împăcați. S-a spus că e altceva, că e ceva. N-ar fi crezut că există oameni care pot retrăi astfel sărbătoarea dragostei.

Și domnul locotenent-major Godhulf se așeză lîngă sublocotenent, tăcu mult, apoi, deodată, vorbi:

— Asemenea om ar trebui expus în muzeu!

— Ce? Cum ai spus? Repetă, te rog. Sărmanul sublocotenent se bîlbîia speriat: Ce-ai spus?

— Am spus că ar trebui să fie expus într-un muzeu, nu la muzeu, am greșit, la panopticum.

— Ce vrei cu mine? De ce să mă expună într-un muzeu?

— Pentru că ar trebui să fii pus în spirt. Un asemenea asimilat nu mai există în toată lumea. Ești un asimilat bun de dat ca exemplu la școală. Asta ești. Probabil că despre propriile tale sărbători nu știi să scrii o poveste atît de splendidă.

— Cum să nu!? Știi!

Doctorul Gothulf zîmbi ironic.

— În cazul acesta cu atît mai mult, ești tocmai bun de pus în spirt.

Ofițeri imperiali germani veneau la masa povestitorului și îl examinau cu plăcere. Li se transmisese deja și lor povestea și îl priveau pe sublocotenent ca pe o insectă ciudată.

— *Brav Kerl... Brav...* *

Un căpitan îi explica, entuziasmat, locotenentului tirolez de alături că o asemenea manevră tactică în tot cursul campaniei militare nu s-a executat. Comandamentul a procedat nemaipomenit. Toți candidații ofițeri, toți de la sublocotenent în jos, toată tabăra, sînt supuși și înduioșați pentru că povestitorul minunat e de-al lor. Sînt dezarmați toți antisemiții, și au și evreii satisfacția lor. Dinspre partea lui, comandamentul a executat o excelentă mutare de șah, incluzîndu-l în program pe acest sublocotenent evreu, povestitor, și cu toate că, fără îndoială, băiatul e talentat iar fără talent totul n-ar fi avut nici o valoare, comandamentul a fost totuși foarte isteț.

— Spune-mi, te rog, — se auzi de la o masă glasul tăios al doctorului Gotthilf —, să zicem că Almoslino n-ar avea crucea pontificală. Înseamnă că evreii ar trebui masacrați? Să presupunem că sublocotenentul n-ar fi avut talent, ar fi fost un motiv să se organizeze un pogrom? Căci nu uita, aici a fost aproape un pogrom.

Locotenentul major Haertl, cel de la binefaceri, se apropie cu un zîmbet perfid. Clipi spre povestitor, dîndărătul pincenezului său, și îi înmîină discret pe sub masă un bilet. Povestitorul puse bilețelul împăturit pe masă. Oare ce-i scria Haertl?

Era o repartiție gratuită pentru un palton negru, din partea celui de la binefaceri.

Sărmanul povestitor se încrîncenă, se făcu palid la față apoi ieși clătînîndu-se din sală.

Pe cînd ieșea a mai auzit probabil încă în antreu cum discutau doi atotștiutori:

— N-ai priceput nimic. Se spune că a fost o poveste revoluționară. Evreii se gîndesc mereu la revoluție. A vrut să spună cu asta că sămînța revoluției este în conserva pămînteană a fiecărui om. Pe care oamenii n-o desfac decît dacă-i sosește vremea, dacă sosește marea sărbătoare. Atunci, acela care a păstrat-o cu cea mai mare credință o deschide,

* Bravo, băiete... Bravo (germ.).

și toată lumea mănîncă din carnea Riskăi, toți merg într-acolo în pelerinaj și toată lumea se înfruptă din conserva tornisterului.

— Dar poate că a vrut să spună doar o poveste? O poveste de Crăciun.

— Aiurea. Nu vorbi prostii.

CAPITOLUL LVII

Cu cîteva săptămîni în urmă Bódy Jóska coborîse într-o dimineață la el și îl întrebaseră:

— Nu-i așa că ai învățat sociologie la facultate?

— Da, am învățat. Așa ceva.

— Dealtfel, nici nu știu precis dacă mă gîndesc la sociologie. Mă gîndeam la o știință care să se ocupe de felul cum trăiesc oamenii împreună. Dacă conviețuirea are vreo regulă sau vreo lege din care să reiasă că unui om îi trebuie mai mult, celuilalt mai puțin, la ce trebuie banul, de ce e nevoie de comerț și de reclamă?

— Stai puțin, păi reclama... îi trebuie desigur negustorului, dar de ce-o fi trebuind comerțul? Păi, să împartă bunurile, mărfurile.

— Bine, bine. Asta înțeleg. Nu de asta e vorba. Știu că în forma cea de azi comerțul e necesar. Dar există oare vreo teorie care să dovedească că bunurile se pot împărți și mai simplu? La urma urmei nu e o sarcină chiar atît de complicată: să împărți ceea ce există. Apoi, pentru mine, reclama n-are nici un sens. Sigur, doar în situația în care mă scot complet din cadrul actual. Din punct de vedere speculativ, n-are nici un sens și nici nu s-ar putea explica cuiva care nu cunoaște tot mecanismul.

— Păi, ce ar fi de neînțeles?

— În fond, reclama — și pentru mine asta e ciudățenia — vrea să-i convingă pe oameni să cumpere hrană fină, să umble în haine excelente, să meargă în stațiuni balneoclimaterice, să-și cumpere un castel pe malul Senei. Vreau să te întreb dacă s-ar putea imagina o societate în care reclama să fie complet inutilă. Oare se poate imagina o împărțire a bunurilor mai simplă decît comerțul? Există oare o știință

care să se ocupe de asta? Aici, avem deja o camarilă, avem chiulangii, tot soiul de regulamente de dormitor și de tabără, dar, în ultimă instanță, important e totuși ca la prînz masa să fie gata. Să fie cine s-o prepare, să fie lemne pentru iarnă, să fie cineva care să taie lemnele și să le care înăuntru. Și deodată dispare însemnătatea prînzului, dispare însemnătatea lemnului, nici măcar bucătarul nu mai este atît de important, și deodată ni se pare important doar comandamentul, de parcă ăla ar fi cumpărat secara din care se face pîinea, de parcă ăla ar fi tăiat lemnele din pădure. Cu toate că ne considerăm cu toții oameni deștepți și inteligenți, cu toate că știm care ne sînt interesele comune, am acceptat un comandament care să ia măsuri în locul nostru și care ne dă dispoziții. Bunăstarea lagărului parcă nici nu mai depinde de producție. Bunăstarea lagărului depinde de comandament. Te întreb toate astea pentru că am citit undeva că odată cu dezvoltarea omenirii, vor dispărea comandamentele. Sînt un simplu învățător de la țară și, cînd era pace, am predat alfabetul. Știu ce înseamnă dezvoltare, știu cît e de greu să-i înveți pe oameni pînă și scrierea și citirea. Deocamdată văd că chiar și atunci cînd omenirea, adică întreaga omenire, și zulușii, și cafrii vor avea bacalaureat, tot va mai exista un comandament. Căci iată, văd că aici toată lumea are bacalaureat și totuși e nevoie de comandament, el face împărțirea bunurilor și tot el face reclamă noului postav Conger. Altfel spus, nu pricep întrucît depinde bunăstarea omenirii de comandament? Ce legătură există între acestea? Care ar fi dezvoltarea mai mare? Să aibă toată lumea bacalaureat sau calificare de învățător, sau să renunțăm, în favoarea celor din trupă, care sînt bolnavi de scorbut, zilnic la un castron de mîncare? Există o știință despre toate astea sau de aceste probleme se ocupă doar literatura?

— Scuză-mă, dar la aceste întrebări nu se poate răspunde deodată. Nu se poate răspunde la nici una. Totul are o știință și un sistem. Știința răspunde. E o altă problemă dacă răspunde bine sau prost. O să ne ocupăm și cu aceste lucruri.

Descoperi în bibliotecă un manual de economie politică de Filippovich și începură să-l studieze cu Bődy Jóska. Se întîlneau în fiecare dimineață și citeau cîte un capitol, iar apoi încercau să explice frază cu frază și idee cu idee.

Se bucura că găsiseră tocmai acest manual de economie politică pentru că, pe vremea când era student, învățase după tratatul de economie politică al lui Földes și acum avea un mic avans față de puternicul gânditor care era Bödy Jóska. Altfel, n-ar fi putut să se mențină mult în situația de profesor. Într-o dimineață Bödy Jóska îl întâmpină zâmbind cu o expresie de îndoială ciudată.

— Cartea asta are totuși o mică bubă.

— Ce să-i faci, știința economiei politice nu e chiar atât de simplă. În societate există nu numai economia, există și alți factori, religia, morala, relațiile de inferioritate și superioritate, punctele de vedere etice, forme sociale moștenite, care nu pot fi lepădate pur și simplu, există puterea, forța, disciplina muncii, în concluzie, de toate. Asta este cea mai mare știință. Și economia politică e doar o mică parte.

— Nu la asta mă gândesc. Totuși, cartea asta are o bubă. Ea explică mereu cum anume stau lucrurile. Desigur, mie îmi folosește și asta pentru că, pînă acum, n-am știut nici măcar atât. Dar e ciudat totuși că le socotește pe toate atât de naturale, și explică mereu ce s-ar putea face ca stările existente să fie consolidate. Nici o știință nu face așa. Închipuie-ți, de pildă, dacă știința medicală i-ar învăța pe oameni nu cum s-ar putea eradica de pe pămînt ftizia, și cum s-ar putea permanentiza. Să cultivi o mică boală de plămîni, transformînd-o într-o boală de plămîni pentru toate timpurile, permanentă și exemplară, să faci o mostră de tuberculoză la care oamenii să se uite minunîndu-se. Imaginează-ți că medicului nici nu i-ar trece prin minte că nevoia tuberculozei nu se simte. De ce, de pildă, creșterea densității populației este considerată o cifră prielnică? Dar să mergem mai departe!

În boxa vecină locuia un băiat tînăr, pe nume Miklóssy László, care își făcea apariția, în fiecare zi, la începutul discuțiilor. Se așeza pe patul său și se întorcea către ei, ascultîndu-le însetat discuțiile și lectura. O dată a intrat în boxă cerîndu-le voie să rămînă acolo pentru că ar dori să asculte. De atunci Miklóssy Lacika era în fiecare zi în boxă și lua notițe cu sîrguință, iar într-o zi îi rugă să-l examineze. Se pare că învățase după-amieze întregi, pentru că reproduce discuțiile pe un ton revendicativ și copilăresc, încăpățînat, dar cu dezinvoltura elevului bun.

— La celelalte întrebări n-am primit pînă acum răspuns... În ultimele zile interesul lui Lacika scăzuse parcă. Apoi au așteptat degeaba ca Lacika să se prezinte pentru a fi ascultat.

De cum se sfîrși prelegerea, Lacika se ridica, se înclina și pleca. Mai veni și a doua zi la curs, dar nu-și mai lua notițe, iar apoi lipsi de cîteva ori. Într-una din ore taciturnul tînăr interveni în discuție.

— Dar, vă rog, nu stomacul e totul. E nevoie și de cultură.

— Desigur.

— Iată, de pildă, noi. Avem tot ce ne trebuie, dar unde am fi dacă n-ar fi puțină cultură?

— Păi, n-are decît să fie. Se pot învăța limbi. Feszť învață algebră, noi învățăm economie politică.

— Asta nu-i de ajuns. Nu e suficient să-ți umpli doar creierul. Trebuie să-i dai ceva și ochiului, trebuie să-ți dezvolti gustul, e nevoie și de o cultură distractivă. De pildă teatrul. În ultima vreme... mi-au permis să asist la repetiții. Teatrul se pregătește pentru cabaretul de revelion.

— La repetiție, Loncsi!

Lengyel, Iosefina, îl strigă energic din ușa dormitorului și Lacika se ridică, se înroși puțin, se înclină apoi și se duse, cu tanti Iosefina, la repetiție.

Lacika nu mai veni niciodată la ore. Torentul culturii l-a tîrît pe Lacika de la orele de științe economice și, din acest moment, în timpul orelor de economie se afla în altă boxă. Diminețile se scula mai tîrziu și, odată, rămase în pat. Spuse că-i bolnav. N-avea nimic, doar că în seara trecută stătuse pînă tîrziu și n-avea chef să se scoale. La începutul orei apăru în boxa lui un neamț imperial cu monoclu, și-l întrebă grijuliu:

— *Was ist, Kleine? **

Se așază pe marginea patului și începură să vorbească și, din cauza șușotelilor, n-au mai putut ține ora.

Bödy Jóska spuse că asta era de prevăzut. Nu se poate da totul pe teatru cu toate că, neîndoios, și acasă marele teren de demonstrație a eroticii rămîne teatrul. Aici scînteia explozivă a teatrului a căzut în praful de pușcă sexual adu-

* Ce-i, fetițo? (germ.).

nat de patru ani și, de la o zi la alta, a aprins revoluția simțurilor. Acești copii, abia ajunși la gradul unei sexualități coapte, încă total inconștienți și dezorientați, cad, în locul păcatelor tinereții, în acest soi de satisfacție. Perucile de damă și sînii artificiali, fustele foșnitoare, parfumul lui Conger și pudra lui picau printre pornirile sugrumate de asceză, ca scînteia incendiatoare. Rezervoarele digurilor etice au explodat și țândările au zburat într-o mie de părți.

Cabaretul de revelion izbuti strălucit. Comandamentul aprobă, străluciră mulți în rochii de damă, și dintre aceia care nu erau potriviți, altfel, pentru teatru. Desigur, actrițele nu erau în contact cu aceștia, dar în cercul camarazilor cu grade inferioare ei au obținut o mare popularitate. Lacika avea mare succes. Un scamator din lagăr imită un avion, apoi suieratul unei grenade, în cele din urmă, ca punct de atracție al programului, aduse o ladă mare de lemn, o arată publicului, pentru a demonstra că e complet goală. După aceea o închise și, după cîteva pase și hocus-pocusuri, o deschise iarăși și atunci din ladă, spre cea mai mare surpriză a lagărului, îl scoase ca prin farmec, îmbrăcat cu cizmulițe roșii, cu fustă scurtă și creață, și cu un pieptar de mătase, pe Lacika.

Lacika și domnul scamator Rappaport Vilmos avură un succes uriaș.

CAPITOLUL LVIII

„Sună clopoței fericți, undeva în lumea mare, se aud clinchete de clopoței în biserică, clinchete sub pomul de Crăciun, clinchete de clopoței la școală și în parlament ca și în ceața parfumată din tribunele hipodroamelor, dar aici, la noi, clopotul sună doar în camera paznicului cînd vine Waleczky și trebuie deschisă poarta, iar nouă nu ne sună clopotul, nouă nu ni se deschide poarta.

Aici, nu există mătase. Doar din buzunarul praporcicului răsărise în vara trecută o ieftină batistă japoneză. Dar acasă cravate de mătase cu flori mari îți iau vederea în vitrine, cămăși de mătase transpiră pe spinarea jocheilor, și mătăsuri pe pieptul roz al logodnicelor părăsite, mătăsuri pe creștetul

lor, blonde, și brune și roșcate, și blinde, și fericite, și foșni-toare, și neliniștite mătăsuri.

Gustul ni s-a tocit, și mîncăm mereu pește. Trăim fără ziare și fără cărți, fără stradă și libertate, și fără ocupație.

Nu-i vizităm pe părinții noștri dragi și buni și bătrîni, nu ne privim copiii, nu luptăm pentru drepturi cetățenești și pentru reforme sociale și pentru reduceri ale pedepselor de drept comun.

I-am cerut baroanei marmeladă pentru prăjituri, și am cerut, săptămînal două zile de paste făinoase.

Și acum baroana e convinsă că aceste două zile de paste făinoase ne fac să înotăm în lacul fericirii.

Ne înfășurăm în plăpumi chinezești și ne tîrșim picioarele prin curtea înzăpezită, și ne biciuie potopul cuvintelor străine, și ne îndepărtăm și de viața noastră.

Dar trebuie să-ți spunem, baroană, că marmelada și cele două zile de paste făinoase sînt doar suprafața inimii noastre.

Căci, dacă ai putea să ne deschizi inima cu o cheie, ai putea vedea atunci că păstrăm aceste ieftine lucruri de bazar doar la suprafața inimii noastre.

Dacă ai putea să ne deschizi inima, baroană, și ai putea-o deșerta, ai putea vedea că în adîncul inimii noastre, în cea mai adîncă adîncime a ei păstrăm o așteptare încordată, încremenită și îngrijorată, la care nici măcar nu îndrăznim să ne gîndim.

Inima noastră ar țipa și ar sîngera în mîna ta, baroană, pentru că aici e îngropat glasul băiețelului nostru, durerea soției noastre, zîmbetul fetei noastre, îngrijorarea mamei noastre, spaima tatălui nostru, clopotul satului, huruitul tramvaiului, povara tristelor noastre zile, și aici zace încordata noastră îngrijorare și înțepenita noastră așteptare care nu cunoaște nici noapte, nici zi, nici sărbătoare, nici odihnă, nici oprire.

De asta avem nevoie de limba franceză și de limba tătarească, și de viața albinelor, și de Lady Hamilton, și de Teatrul Ofițerilor Prizonieri, și de cele două zile de paste făinoase, și de marmelada ieftină.

În satul chitailor cerșetori, sus pe deal, în cazarma de cărămidă roșie, în tabăra prizonierilor de război...”

Acest articol de fond apăru în *Ziarul siberian* la scurt timp după a doua tentativă de evadare.

Privind de sus, ai fi putut crede, într-adevăr, că lagărul s-a scufundat complet în goana după plăcerile lumești. Că în afara străduințelor artistice și culturale, în lagăr nu mai există altceva decât dispute pentru onoare, hîrjoneli și scandaluri în teatru, discuții, bîrfe și intrigi.

Un scandal în culise în legătură cu concurența pentru rolul de două vorbe al caméristei în spectacolul apropiat, sau în legătură cu excluderea din cor a unor femei, sau în legătură cu cel care va primi odată cu rolul, în loc de lenjerie de corp din batist și jartiere de elastic, combinezon de mătase și portjartier de mătase. Nu va fi oare iarăși un meci de box în toată regula ca ultima dată cînd pe chestia asta, din cauza bătăii între actrițe, cît p-aci să fie amînat spectacolul?

Nu mai există, oare, decît nesfîrșite dispute cu privire la înțietatea în grad, dacă într-adevăr domnul căpitan Benkő este acasă doar locotenent major? E posibil ca și domnul maior Steiner să fie doar căpitan? Apoi discuțiile cu domnul locotenent major Haertl care tremură pentru fiecare bucățică de săpun, de parcă ar da-o din rația lui. Oare pachetele cu daruri au fost trimise de acasă contra cost? Sau americanii fac vreo afacere cu ratele prizonierilor? Oare Schenk nu va termina niciodată să mîngîie chitara?

Unii se antrenează de-acum pentru concursurile de gimnastică din primăvară. Alții s-au apucat de un roman în șase volume. Se pare că deasupra lagărului plutește un blestem, de parcă toți ar fi uitat complet că aparțin unei alte lumi.

Doar cînd venea domnul ofițer de transmisiuni Almoslino punînd pe masa din dormitor o grămadă de cărți poștale de acasă, se făcea liniște, o liniște sugrumată și întunecată.

Cădeau pe masă cărți poștale verzi și galbene, verzi pentru unguri, galbene pentru austrieci, și aceia cărora li se citea numele fugeau spre masă înviorați de parcă s-ar fi făcut apelul din ziua de apoi.

Se părea că respectul pentru marmeladă și artă ca și beatitudinea chitaristului plutesc într-adevăr la suprafață.

Da, în scurt timp, se întîmplă a doua tentativă de evadare. Lui Dantsek Dajka Aladár, meșterului la toate, îi reușiseră pînă acum toate acțiunile.

Îi reuşise contrabasul, îi reuşise cazanul de ţuică, vioara din 600 sau 700 de bucăţi, construirea reflectoarelor teatru-lui din lămpi de petrol, cortina, trapa.

De cîteva săptămîni, maestrul priceput la toate, cel cu mustaţă mare, se cufundase împreună cu cîţiva colegi de boxă în cea mai gravă consfătuire, şi toţi tăceau cînd se apropia cineva. Lumea crezu că se pregăteşte vreo glumă colosală, vreo nemaipomenită surpriză. Poate plănuiesc construirea unei scene turnante, mai ştii!?

Într-o zi, căpitanul Waleczky inspecta, împreună cu colonelul, tabăra. Dumnezeu ştie ce-i venise colonelului, călare de data asta pe cal, alergînd sălbatic prin curte. Waleczky cu o servietă mare sub braţ, fugea gîfîind astmatic după colonelul rus care gonea, vrînd să fie totdeauna prezent acolo unde i s-ar fi năzărit colonelului să se oprească. Zăpada se afundă într-un loc şi fu cît pe aci să-l înghită pe colonel, cu cal cu tot.

Colonelul îi spuse lui Waleczky, cînd acesta ajunsese gîfîind, să se ducă să vadă ce-a fost aia, căci lîngă gard, în spatele clădirii era să se înece în zăpadă. E un frig de 40 de grade şi, după toate regulile, zăpada ar trebui să fie îngheţată ca să-l poată ţine pe călăreţ cu cal cu tot.

Waleczky, se întoarse după scurtă vreme şi zîmbi afabil:

— Ce să fie, e o nimica toată, un fel de groapă, o nimica toată.

Colonelul plecă ca o furtună, dar Waleczky se întoarse.

Convocă tabăra şi le spuse, foarte neliniştit şi foarte surprins, că şi-a imaginat corpul ofiţeresc mult mai inteligent. În primul rînd, tabăra să ia aminte că orice tentativă de evadare ar fi cea mai mare prostie. Lîngă gard au săpat o groapă mare, şi sub protecţia stratului de zăpadă au desfăcut gardul de lemn al taberei. Dacă nu ar fi venit colonelul, poate că în noaptea următoare, nenorociţii ar fi încercat să evadeze. El se consideră pe sine un om deştept şi egoist, şi îi consideră oameni deştepti şi pe ofiţeri. N-ar spune nimic dacă ar fi vorba doar, aşa cum se ştie foarte bine, să-i împuşte în cap pe fugari. Asta ar fi o nimica toată. Speră că toată lumea e convinsă că n-ar face caz prea mare. Dar dacă se descoperă tentativa de evadare s-a dus şi slujba sa. De asta, el e prea deştept ca să raporteze întîmplarea sau, măcar, să considere că ştie de ea. Pur şi simplu nu vrea să

ia cunoștință. În schimb, constată că acela care a organizat tentativa nu poate fi altul decât Dantsek, meșterul. Căruia îi va face o percheziție. Vă rog să luați seama, asta o spun tuturor oamenilor inteligenți, că noaptea e un frig de 40 de grade. Nenorocitul fugar s-ar putea tîrî cel mult la 5 kilometri. Pe Usuri și pe Amur sînt puse santinele. Să zicem că s-ar putea furișa în China. Luați seama, la 20 de kilometri e un teren neutru de graniță. Aici patrulează cazacii. Vă rog să-mi spuneți cine știe dinainte ce-l așteaptă în China? Cum credeți? În China, omul e ucis pentru o pereche de cizme. E o mare prostie să-și riște pe degeaba viața. De astă dată va tăcea, în propriul său interes. Să recunoască cu toții că tace doar în propriul său interes, și atunci îl vor crede mai degrabă. Fugarul ar trebui să răzbată mergînd zeci și zeci de mii de verste iar fatalitatea pîndește nu la fiecare verstă, ci la fiecare arșin. Moarte sigură.

Apoi îi confiscă lui Dantsek Dajka Aladár barca pliantă ce putea fi băgată în buzunar, patinele din lemn și pumnalele primitive, precum și o jumătate de sac de pîine uscată, care ar fi trebuit să le servească drept hrană prin Deșertul Gobi. Pînă în Indochina sau, eventual, pînă în Persia.

Dintre nemți, Ernst Wurm era preferatul ungarilor. Era corist, dar avea unele roluri și în spectacolele nemțești. Ultima oară jucase un rol de fetișcană și toată seara nu făcea altceva decât se mira pe scenă zicînd:

— *Wenn das die Mama wüsste...* Dacă-ar ști mămica...

Buclele perucii blonde străluceau precum aurul în jurul feței tinerești a lui Ernst Wurm iar el se mira, pe un ton candid, și la premieră, și la reluarea spectacolului.

— *Wenn das die Mama wüsste...*

Dar mama Wurm nu știa nimic. Nu știa nici că micul Ernst tocea sînguincios și îndîrjit, că acceptase micul rol feminin doar la îndemnul camarazilor săi boxeri, că a rămas un copil cu inima curată și că se minuna chiar și în afara teatrului, se minuna și mai mult de ciudata viață de prizonierat.

Dar Ernst Wurm dispăru într-o zi din tabără. Nimeni nu știa cum, nimeni nu știa cum a reușit, dar dispăruse deodată fără urmă.

Tăietori de lemne ruși veniră să spună că lîngă Usuri, în pădure, au văzut un cadet care i-a implorat să nu-l tră-

deze. Le-a dat bani ca să-i arate care este cel mai scurt drum spre China.

O patrulă de prizonieri plecă în cercetare și l-au găsit pe micul cadet Ernst Wurm înghețat la rădăcina unui copac de pe malul râului Usuri. Trăsese după el o mică sanie, și sania era lângă el acolo, dar în sanie nu mai era merindea lui Ernst Wurm cu ajutorul căreia ar fi vrut să ajungă în Indochina sau pînă în Persia.

Îilipsea o jambieră. Cel care îi luase merindea l-a sugrumat întîi cu jambiera. Ernst Wurm a degerat abia după ce l-au jefuit și l-au sugrumat.

A doua zi, în lagăr avu loc o tristă ceremonie de înmormîntare.

În curte, lângă sicriul camaradului lor, cel mai vîrstnic în grad din camera 7 își începu discursul funebru de rămas bun:

— *Wenn das die Mama wüsste...* Dacă ar ști mama...

Într-adevăr, cele două zile de paste făinoase pluteau doar la suprafața sufletului lor. Iar acolo, în adînc, în inimă se încorda o disperare umană și sfîșietoare. Destinul omenesc comun, cu aiureli de suprafață și trecătoare, care răsună ca niște lozinci, în timp ce în adîncul inimilor zace moartea și nimeni nu îndrăznește să cîntească valorile sufletului.

CAPITOLUL LIX

Micul cadet a fost înmormîntat și, în drum spre casă, doi locotenenți austrieci discutau despre faptul că înainte de a-l ucide pe Ernst Wurm i-au luat și pantalonii. Desigur, tîlharii i-au luat și pantalonii. De unde știi, de la cine ai auzit? întrebă unul dintre locotenenți. A aflat că Haertl, locotenentul major cu binefacerile, a trecut în registrul principal, pe foaia sărmanului decedat, o pereche de pantaloni. Era nevoie, desigur, de pantaloni noi, căci, dacă ar fi avut, săracul, pantaloni, nu i-ar fi dat o pereche de pantaloni noi pentru ultimul drum. Nu sînt așa de multe haine încît să le dea și morților pantaloni noi. Dar desigur că l-au dezbrăcat tîlharii și, oricum, fără pantaloni nu poate fi înhumat.

— Și dacă Haertl l-a trecut în registru, tu ești gata să și crezi povestea.

— Cum? Haertl?

— Da, Haertl.

Unul rîse batjocoritor, iar celălalt se îngîndură. Nu, totuși, nu se poate. Vecinii continuă discuția, susținînd că s-ar mai putea vorbi despre asta, există destule lucruri despre care s-ar mai putea vorbi. Prohaska are deja o ladă întreagă de tutun american, iar Goldegg e plin cu postav cumpărat de la *lavka* de aprovizionare.

— Acasă oricum trebuie să plătească, și-apoi și aici trebuie să plătească ratele. Ce-i folosește să adune tutun sau postav?

— Activilor și magnaților le e ușor. Există fonduri pentru militari activi. În fiecare tabără există un fond pentru activi din care își plătesc cumpărăturile și din care li se oferă un ajutor special.

— Baroana a lăsat o sumă destul de mare destinată exclusiv activilor. Desigur, a obținut-o camarilla. S-a zis că civililor le este mai ușor, pentru că primesc de acasă, de la familiile lor. Și printre ei sînt oameni de tot soiul, dar ofițerii trebuie să trăiască conform gradului lor.

— A mai lăsat ceva și pentru ofițerii de cavalerie.

— Și separat ceva pentru ofițerii de stat major.

— S-ar putea ca toate astea să nu fie adevărate, ci doar zvonuri.

— Nu cred. De atunci sînt mai uniți, și au și bani mai mulți. Comandamentul le mai dă și din fondul negru. De altfel, acum nici nu mai există un comandament. De cînd s-a format camarilla, ei sînt aceia care iau hotărîrile și își dau tot lor. Nu?

— Primesc și din fondul negru?

— Și din ăla. Cui i-ar mai da din el? Waleczky se bucură că nu trebuie să plece pe front și de altfel cîștigă destul din alte ciupeli și din transporturi. Cîștigă la lemne, la hrană, la iluminat, și cine știe de unde mai ciupește. Bătrînului colonel nu-i dau nimic. ăla e om bun și așa. Și tot nu face nimic. Unde se duce fondul negru? Îl împart între ei.

Într-adevăr, poate că nici n-ar fi fost o nevoie atît de mare de acest fond negru. S-au constituit tot felul de fonduri, la care sînt obligați să contribuie și, din moment ce majori-

tatea a votat impozitele, un singur om nu se poate împotrivi. La început comandamentul zugrăvea în culori foarte sumbre starea de mizerie a soldaților din trupă. Desigur, nimeni nu se putea sustrage. Au fost unii care au zis că n-ar trebui să se facă așa. Nu că le-ar părea rău să dea pentru sărmanii soldați, dar ar fi mai bine să le dea direct. Fiecare ofițer va primi în grijă un soldat, căruia îi va da din mîncarea lui, îi va dăruia hainele vechi, îl va ajuta cu ceva bani, dar nu prin intermediul comandamentului. E o chestiune de principiu, pentru că soldații vor fi recunoscători doar comandamentului, crezînd că el a fost acela care i-a miluit. Mai bine ar încerca să obțină de acasă ajutoare pentru trupă. Vor face și ei ce pot, dar posibilitățile ofițerilor nu sînt suficiente. Trebuie luate măsuri să se trimită acasă rapoarte corecte despre starea trupei, nu doar raportul comandamentului trimis prin intermediul Crucii Roșii: cum că situația trupei este cu adevărat tristă, dar că în ultima vreme intervenția comandamentului taberei și ajutorul ofițerilor le-a schimbat esențial situația.

E sigur că pînă la urmă așa se va întîmplă. Apoi, mai e încă ceva. Dacă încep cu impozitele, se va găsi mereu cîte un pretext. În principiu, nu e voie să impui nici un fel de taxe. Cumpărarea în comun a petrolului sau cumpărarea în comun a cîrnii nu sînt impozite, dar fondul pentru soldați e deja un impozit. Vor să-i oblige pe prizonierii de război să poarte poveri pe care n-ar fi nevoie să le poarte. Din amabilitate, desigur. Dar nu e permis să se legifereze obligația ca ofițerii din Siberia să aibă grijă de trupă. Asta e obligația statului, să se ia măsuri. Să se raporteze.

Tabăra a votat însă pînă la urmă ajutorarea trupei, căci altfel, dacă cuiva i-ar fi părut rău după cele cîteva copeici, ar fi dovedit multă meschinărie.

— Așa a spus și Nietzsche! Așa a spus și Nietzsche!

— strigă un cadet austriac pistruiat.

— Ce-a spus Nietzsche?

— Bestia blondă. Așa a zis Nietzsche. Asta-i omoară pe oameni. Sentimentalismul prostesc. Bestia blondă.

Orice ar fi spus Nietzsche, rugămintea nu putea fi, totuși, refuzată. În principiu, e corect. Dar soldații trăiesc aici în iarna îngrozitoare și trebuie să fie ajutați, nu se poate aștepta pînă se iau acasă măsuri. Trebuie totuși scris și acasă, și

rezolvarea trebuie urgentată, pentru ca să primească un ajutor substanțial. Oricum, însă e nevoie și de acest mic ajutor.

Au continuat mobilarea bisericii, de la care nu s-au sus-tras nici evreii, vrînd să demonstreze că nu cunosc deosebiri religioase. Nici contribuția la construirea băii nu putea fi discutată. De asemenea, ar fi fost o cruzime să le fie refu-zat bolnavilor fondul de lapte. Fond de medicamente, fond de prim ajutor. Pușculița pentru urgențe. Pentru nevoile unui sărman pudic, care avea un mare necaz, și nu din vina lui. În general, fondul săracilor pudici. Rezervă de lemne, fondul pentru călătoria spre casă, și rezerva. Contribuția la cheltuielile de lucru ale administrației.

Copoi comandamentului se consfătuiau de cîteva zile în șir, cu o față întunecată și în mare taină. Confidențial mai scăpa cîte o vorbă și s-a aflat că în imperiul german ofițerii ruși sînt tratați foarte urît. S-ar putea să sufere represalii. S-ar putea ca cei din imperiul german să fie luați nițel în primire.

Nici asta n-ar fi mare necaz. Dar, pe cît sînt de infami muscalii ăștia, vor extinde represaliile și asupra celorlalți. Asupra austriecilor și a ungarilor. Cu toate că în Ungaria și Austria muscalilor le merge bine.

— Așa se întîmplă de obicei. N-o să mai avem baie, săptămînal vor primi doar un kilogram de carne, vor interzice teatrul, vor retrace dreptul de încălzire nelimitată. Ar trebui făcut ceva.

Cineva propuse, la adunarea ofițerilor, să încerce să le-o ia înainte. Nu-i putem părăsi pe camarazii noștri germani. S-ar putea ca prizonierii ruși să fie tratați prost în Germania, dar s-ar putea ca totul să nu fie decît o învinuire fără motive. La urma urmei, mîine s-ar putea spune același lucru și despre unguri sau despre austrieci. Acuzațiile trebuiesc prevenite. Ar fi bine să se creeze un fond de rezervă liber sau un fond negru, care să fie încredințat pentru a fi folosit conform priceperii comandamentului. În cazul în care acesta n-ar primi, trebuie să fie rugat. La urma urmei sîntem în Rusia, și aici totul se poate face cu bani.

Comandamentul nu a refuzat mînuirea fondului negru, declarînd însă că este o sarcină riscantă și gravă. Își riscă viața, dar vor lua totuși măsuri cu cea mai mare prudență diplomatică. Trebuie păstrat secretul absolut, prizonierii să

nu discute nici măcar între dînşii. Se vor strînge pentru fondul negru 50 de copeici lunar, la nevoie mai mult, dar asta este o treabă pentru mai tîrziu.

Cheltuielile din fondul negru nu vor trebui să fie justificate, ceea ce este normal, date fiind condițiile. În schimb, consecințele vor dovedi că măsurile au fost luate cu folos.

Măsurile au fost probabil folositoare pentru că represiunile muscalilor au fost într-adevăr suspendate și muscalii se purtau de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Erau niște oameni vicleni, nici măcar nu le-au reproșat prizonierilor felul în care sînt tratați cei de un sînge cu ei în Germania. Era evident că fondul negru era eficace.

Un cadet de artilerie mai îndrăzneț, pe nume Somorjai, a mers pînă acolo, că i-a spus o dată colonelului muscal, care desigur că nu înțelegea nici o boabă ungurește:

— Acum, că te-au mituit, n-ai curajul să latri, ticălo-sule?

Dar cadetul Somorjai spuse toate acestea cu o mutră mieroasă, zîmbind cu supunere și punîndu-l pe căpitanul Bock să traducă astfel: Îmi permiteți ca la primăvară să plantez niște fasole lîngă gard?

Colonelul rus dădu aprobativ din cap și, după asta, tuturora le trecură îndoilele cu privire la fondul negru.

Doar așa, cîteodată, se mai ivea cîte o bănuială. Impozitul ajunsese deja la o sumă respectabilă, impozitul strîns de comandamentul taberei și pe care ei de-a lungul anilor îl acceptaseră voluntar. Bugetul era complicat, nici nu te mai puteai descurca în el, dar, în ultimă instanță, nu trebuia justificat totul, și nici nu se putea.

Fondul negru, sumele primite discret de la baroană, taxele și ratele pentru marfa cumpărată erau concentrate de către administrația taberei într-o singură sumă.

Guvernarea avea o gospodărie ramificată, poporul plătea impozite și dacă cineva avea nevoie de ceva aprobarea o dădea statul major al comandamentului, ministerul pentru bunăstare, comitetul sănătății, comitetul îmbrăcămînții, conducerea *lavkăi*, asociația centrală culturală sau serviciul general economic. Toate aveau cîte un președinte, un vicepreședinte, un secretar, un notar, un contabil, un casier, membri.

Aceștia lucrau în interesul bunăstării lagărului și își dădeau sufletul, cu mult spirit de sarcificiu, pentru interesele

colectivului, drept care, în cazul în care aveau dorință, merituau să profite de avantaj. Era natural ca treburile lor să fie rezolvate mai repede, și între funcționari luă naștere un soi de solidaritate.

CAPITOLUL LX

Nici activii nu erau toți la fel. Unii dintre ei ar fi fost mai degrabă potriviți să fie civili. De pildă, domnul locotenent major Vértes. Acest locotenent major era un om blînd. Se îmbrăca totdeauna curat și reglementar, respecta dispozițiile comandamentului, lua parte la cursurile militare, dar lua parte și la diferite alte cursuri. Învăță stenografia, se lipi apoi de grupul juriștilor care studiau codul penal și învăță și el noul cod.

Erau și magnati care se simțeau mai apropiați de oamenii obișnuiți. Nemaivorbind de matematicianul Feszt, era acolo, de pildă Tata. Un magnat lung de vreo doi metri. Tata avea o barbă mare și lungă, și toată lumea îi uitase numele ade-vărat. Vara, umbla de obicei în pantaloni scurți și își ținea pe degetul arătător de la mîna stîngă cioara lui îmblînzită. Dacă era posibil, chiar și cu prilejul adunărilor ofițerești. Era unchiul Banului Croației și fuma mahorcă, cel mai ticălos tutun rusesc, dintr-o mică pipă englezească, fuma mahorcă pe care o ținea în cutia de piele a unui binoclu de campanie, agățată la gît cu o curea. Îi atîrna cutia binocluului de gît, în aia era mahorca, și din cînd în cînd își îndesa mica pipa englezească.

Nimeni nu avea îndeletniciri precise, profesii, din care să poată trăi, dar unii, de pildă, dintre cei care învățau contabilitatea, se așezau la ore fixe, ca într-un birou, în boxele lor și țineau un registru de casierie, scriau un jurnal, uneori suspinau adînc, și asta atunci cînd dădeau sub formă de credit sume mai mari în provincie.

— Nu cunoști cumva la Dorozsma o firmă: Frații Händler?

— Nu. De ce?

Omul de afaceri clătina din cap, își încrețea fruntea și nu spunea nimic. După aceea corespunda cu firma Händler

din Dorozsma solicitînd un aconto mai mare în actualele împrejurări financiare grele; pe de altă parte, firma e nouă, nu e vorba de neîncredere, dar va trebui să recunoască că el trebuie să-și mențină acest principiu.

Unii aveau două afaceri, firme care au deschis filiale, și cînd una din ele mergea prost, o desființau. În martie se pregăteau în boxe bilanțuri, unii anunțau faliment, alții împărțeau remunerații splendide funcționarilor, măreau salariile și visau o expansiune.

Dar erau și civili cu mult mai milităroși decît activii. Era un negustor de textile din provincie, prezent la fiecare adunare în care se discutau experiențele militare, pe care ofițerii activi îl laudau foarte spunînd că acasă ar fi fost de mult în statul major.

Erau oameni risipitori și erau zgîrciți. Erau oameni strîngători care adunau zahărul cubic și păstrau pozele de pe învelitorile bomboanelor fondante. Ei nu mînceau fondante, dar cereau altora pozele.

Un gospodar de peste Dunăre găsise pe frontul din Volhinia un lanț de căruță. Un lanț cu care se înhamă boii la car. Era un lanț uriaș de car. Putea să aibă vreo 8 kilograme. Gospodarul a cărat cu sine lanțul peste 16.000 de kilometri, și nu făcea un secret din faptul că nu-l păstrează doar drept simbol, ci vrea să-l ducă acasă, pentru că acasă, în gospodărie, are să-i fie de folos. Numai să nu i-l confiște la lăsarea la vatră.

Mai erau apoi și politicieni. Politicieni și filozofi, iar dacă îl întrebai pe un astfel de filozof: „Nu știi ce o să mîncăm la cină?” răspundea: „Nu. Mă ocup de metafizică.”

Printre politicieni, doctorul Elek Béla, redactorul *Ziarului siberian*, era exponentul politicii național-patriotice. În jurul lui se formă atmosfera oficială. Și, de fapt, nu existau oponenți, pentru că socialiștii erau deprimați. Li se închidea foarte ușor gura spunîndu-li-se că ar fi trebuit să împiedice războiul. Dealtfel, nici nu se putea ști cine e socialist.

În dormitorul numărul 7 locuia un anume Fábian Béla, care declarase că în timp de pace fusese șeful de cabinet al deputatului Vázsonyi. Acest doctor Fábian Béla era democrat și scria cîteodată articole de fond în *Ziarul siberian*, unde polemiza cu doctorul Elek. În pavilionul 6, principiile democratice nu aveau nici un reprezentant; Baubezirk-ul

era o cetate feudală cu ofițeri superiori și militari bătrâni, pînă la care nu ajungea vocea maselor. Aici locuia și domnul colonel Mitteräger, care era comandantul suprem. Al șaptelea era pavilionul democrat.

Auzindu-l cum învață sociologia cu Bödy, vecinii îi reproșară că n-a rezolvat prin duel altercația cu locotenentul Székely și au răspîdit zvonul că era socialist, că se pricepea la științele sociale, că-i politician. Veneau la el cu tot felul de întrebări, cărora el evita să le răspundă. Citea însă în taină cele cîteva cărți de sociologie și economie din bibliotecă, și îl ruga pe un căpitan de stat major să-i explice problema Triplei alianțe și politica de încercuire.

Într-o zi, domnul avocat Fábian veni pînă în pavilionul 6. Democratul Fábian, din pavilionul democrat, era un bărbat foarte plăcut, tînăr și vioi.

Conversa drăguț, nici n-a atins chestiunile politice, povestea că la ei, în 7, nu există artă, ci doar spectacole de cabaret, și acelea foarte rar, oamenii învață acolo mai mult limbi străine. Îi vorbea despre un căpitan bătrîn, care pomenea cu multă încîntare de teatrul pavilionului 6, și pe care doctorul Fábian îl întrebasesc:

— Spune-mi, te rog, unchiule Pista, — pentru că acolo în 7, unui căpitan i se putea spune unchiule, era un pavilion democrat, — deci, ia spune, unchiule Pista, care dintre actori îți place dumitale mai mult?

— Mie, băiete, îmi place Nagy Ica.

— Spune-mi, unchiule, ce-ți place dumitale atît de mult la ea?

— Mie, băiete? Ce-mi place la ea? Dumnezeu știe. Poate faptul că e așa... așa de familiară.

Cînd vecinii plecară, doctorul Fábían îi spuse că nu se miră că, în calitatea lui de socialist, e puțin indispus.

— Cu această *burgfrie*, v-ați cam fript — spuse doctorul Fábían.

— Cu asta da, spuse trist, dar nu îndrăzni să întrebe ce-i aia *burgfrie**. Trebuia să recunoască, nu se pricepea la politică, nu pricepea nici cele mai simple lucruri, cine știe cît de simplă o fi și această *burgfrie*, iar el n-are habar despre ce e vorba.

* Pace în cetate (germ.).

— Despre 7 nu vorbesc. Acela e un pavilion democrat, dar aud că deja începe și la voi.

— Începe.

Nu putea să-și imagineze ce începe.

— Știi, e sigur că de fapt *Excitantul* a făcut prima breșă în respectul față de personalitate, iar acum se pune deja la îndoială gradul comandantului...

— Da, se spune că nici nu e maior. Se spune că e doar căpitan.

— Simptome clare. Simptomatic. Știi, e ca și cum, dar ce să-ți mai spun tocmai ție, știi foarte bine, e cam același lucru ca și când în timpul revoluției franceze inteligenței i s-a ridicat un altar. La urma urmei, deocamdată, se pune la îndoială numai dacă e comandant din mila lui Dumnezeu sau și-a cusut el însuși gradul. Nu-i adevărat? Știi doar că, de fapt, asta nu schimbă situația. Chiar dacă și-a adus de acasă gradul, dar e interesant că simptomele sînt aceleași. Ministerul nu funcționează cu metode chiar parlamentare, dar, oricum, aveți minister. S-a format, încă nu conștient, un absolutism, un absolutism inconștient încă. Dar este foarte interesant că poporul se îndoiește de puterea provenită din mila lui Dumnezeu. E foarte interesant, nu?

— Cum să nu? Ba da.

Convorbirea cu doctorul Fábíán îi dădu o stare de agitație.

Nu mai putu să aștepte pînă a doua zi și, când musafirii din pavilionul 7 plecară, alergă la Bódy Jóska.

— Am aflat lucruri foarte interesante, pe care ar trebui să le discutăm.

Grósz Simi, crainicul ziarului, trecu în goană prin sală.

— O știre senzațională. O știre senzațională, copii. Traduc acum marea senzație. Diseară lectura ziarului se va face mai devreme.

— Ce e?

— Încă nu e gata. Acum se face. Încă nu e gata.

— Ceanume?

— Revoluția, revoluția, *Ruskaia revoluția*, revoluția rusă.

— Lasă-l pe Grósz Simi! Despre ce e vorba? Ce lucruri interesante ai auzit?

— Am aflat că în timpul revoluției franceze a fost ridicat un altar inteligenței și că, acolo, totul a început când

s-a clătinat credința poporului în principiul dreptului divin. Noi, socialiștii, nu prea putem vorbi de fapt, căci e aici blestemata aceea de *burgfriede* cu care ne-am cam mînjit.

— Adică, să nu mai fie contradicții interne și muncitorimea să meargă la război împreună cu burghezia, și pînă atunci, cît durează războiul, înlăuntrul hotarelor să fie pace între clase, nu-i așa?

— Da, *burgfriede*, văd că știi bine, înseamnă înlăturarea neînțelegerilor interne, plecarea muncitorilor și a burghezilor pe front, menținerea păcii între clase, înăuntrul granițelor noastre, ai dreptate, îți amintești foarte bine, chiar eu ți-am mai vorbit despre asta, nu-i așa?

— Parcă mi-aduc aminte.

— Deci aici, în lagăr la noi, s-a clătinat credința în misiunea divină a comandamentului. Și unii pun la îndoială gradele. Înțelegeți? E vorba despre faptul că maiorul Steiner e maior din mila lui Dumnezeu sau și-a pus singur pe guler însemnele de maior. Înțelegeți?

— Cum să nu, e teribil de interesant.

— Esențialul nu este dacă e într-adevăr așa, cum se zice, căci nu se schimbă esența situației, dar și la noi a început asemeni revoluției franceze: cu versuri batjocoritoare în *Excitantul* și, iată, azi sîntem aici și a apărut îndoiala. Chiar dacă ministerul nostru nu e tras la răspundere de către popor, e neîndoielnic că puterea centrală e nevoită deja să-și împartă prerogativele și forța cu alții, și, chiar dacă constituția noastră e absolutistă, e neîndoielnic că avem deja o constituție.

— Colosal! — spuse încîntat Bődy Jóska.

CAPITOLUL LXI

Lectura de seară a ziarului aduse mari surprize. Înainte de a se apuca, Grósz Simi privi în jur zîmbind și, foarte plin de sine, de parcă el ar fi făcut totul, începu să citească știrile senzaționale.

— La Sankt-Petersburg a izbucnit o uriașă răscoală. Garnizoana s-a răscolat și s-a alăturat revoluției.

(Îi veni în minte domnul profesor Regéczi, care insista mereu explicînd că răscoala nu trebuie confundată cu revoluția și, mai ales, cu lupta pentru libertate. Grósz Simi confunda mereu termenii de răscoală, revoltă și revoluție.)

— Toți miniștrii au fost arestați, trenul țarului a fost reținut între Petersburg și Moscova. Demonstrații au numit noul cabinet ministerial.

(Acum Grósz Simi le spunea, „demonstrații“.)

— Miliukov a devenit noul ministru de externe, declarînd cu prilejul unei cuvîntări următoarele: Noul minister n-a fost numit de popor, ci a fost numit de revoluție.

(Vezi, Miliukov ăla știa să facă distincția, de parcă și pe el l-ar fi învățat domnul profesor Regéczy.)

— Dacă poporul ar fi numit ministerul ne-am fi expus țara inamicului, pentru că poporul e inconștient, nu-și cunoaște interesele, și ar fi votat pentru terminarea războiului. Dar ministerul a fost numit de către revoluție, și revoluția vrea terminarea victorioasă a războiului.

(Așa, la repezeală, nici nu-mi vine în minte vreo revoluție care ar fi izbucnit pentru terminarea victorioasă a războiului.)

— Cu toate că deocamdată viitoarea formă de stat a Rusiei nu e precizată, șeful de acum al statului trebuie să plece, căci revoluția vrea să-l vadă pe Alexandr Mihailovici pe tronul Romanovilor.

În ziua asta, Grósz Simi a avut un succes nemaiauzit cu citirea ziarului. Toată lumea se agita, țipa, doar nenea Hegyi sedea sumbru în boxă și, după ce se făcu aerisirea, înainte de culcare, spuse cu o voce lugubră:

— Fac prinsoare pe de trei cu cine vrea că mai rămînem încă doi ani aici.

— E revoluție! E revoluție, nene Hegyi!

— Am auzit. A învins revoluția. Revoluția a izbucnit pentru continuarea și terminarea victorioasă a războiului.

A doua zi, căpitanul Waleczky apăru în tabără cu fața strălucitoare și cu o cocardă roșie. A adus el însuși numărul proaspăt al ziarului *Amurskaia Jizni*, pe care redacția provincială îl tipărise cu litere roșii. Waleczky spuse că a învins adevăratul spirit rusesc ca o dovadă a puterii de regenerare a națiunii și, acum, Rusia a pornit spre pădurea de lauri a victoriei. Drumul democrației e pregătit, și democratismul

național va conduce poporul înclinat spre idei eronate, pe pământul făgăduinței.

Astfel de declarații făcea Waleczky, devenit deodată cel mai mare sprijinitor al revoluției, și lăudându-se că au apărut deja primele vlăstare ale democratismului, primele mlădițe încurajatoare: de azi înainte nu i se mai spune generalului excelența voastră, ci pur și simplu domnule general, soldații nu-și mai salută ofițerii pe stradă decît dacă sînt în serviciu sau în haine de gală. Speră că locuitorii taberei de prizonieri vor prelua, din simpatie, cîteva dintre aceste frumoase și raționale inovații, pentru care, de altfel, le întinde cu plăcere o mînă de ajutor. Să fie liniștiți cu toții, căci în situația prizonierilor nu va interveni nici o schimbare neplăcută: drepturile lor de pînă acum rămîn neștirbite. Revoluția victorioasă se îngrijește pe mai departe de necesitățile fizice și sufletești ale prizonierilor, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

— Nu ni se acordă un concediu?

Doctorul Waleczky zîmbi cu finețe.

— Vă rog, noi ne-am luat toată răspunderea pentru integritatea dumneavoastră fizică și sufletească. Nu ne putem lua răspunderea pentru integritatea dumneavoastră fizică în cazul că v-am elibera acum și nu vă putem ține departe sufletele de influența nefastă a revoluțiilor, decît înăuntrul lagărului.

În fiecare seară Grósz Simi prezenta situația extinderii și intensității revoluției, vorbea despre mari lupte de stradă, despre urnirea unui popor de o sută șazeci de milioane, despre furia furtunii, dar, în interiorul taberei, totul rămase liniștit, incolor și fără speranță. Teoria lui nenea Hegyi începea să se adeverească: a învins revoluția, revoluția a izbucnit pentru continuarea războiului, pentru menținerea prizonierilor în captivitate, a izbucnit revoluția, revoluția care a prelungit dominația lui Waleczky și a lui Haertl. Revoluția care a izbucnit împotriva păcii, pentru amînarea reîntoarcerii lor fericite în patrie.

Trebuiau să se împace cu ideea că aceasta e revoluția lui Waleczky, e revoluția comitetului de binefacere, că e o revoluție care nu deschide porțile.

Cursurile continuau, căpitani explicau mai departe, în fața hărților, chestiuni de tactică, domnul Lusztig învîrtea

cu laptele cuvenit bolnavilor abonați afaceri uriașe, continua antrenamentul pentru concursurile de primăvară, domnul locotenent Nagy se apucă să facă intarsii pe o altă cutie. Domnul căpitan Papp începu să învețe o limbă nouă, domnul locotenent major Held scrisese acasă, cerându-le să-i trimită, neapărat, pentru iarna viitoare, un tricou, alții s-au adresat domnului Komor Gyula din Șanghai, să le trimită ceva bani ce urmau să-i fie restituiți acasă.

Komor Gyula era o adresă secretă pe care mai înainte n-o cunoșteau decât cei inițiați și pe care o foloseau numai cei desperați. Nu era o adresă oficială, era o firmă particulară, un antreprenor dintr-o familie de actori pestani. Le trimitea mereu bani dacă cereau, și Komor Boriska scria câteva rînduri pe mandate, asta era pesemne sora mai mică a domnului Komor, și inițiații vorbeau despre Komor Boriska ca despre un sfînt protector. Era o rugămintă fără speranță, pentru că răspunsul sosea abia după luni de zile. Dar asta dovedea că ideea eliberării fusese abandonată. Niciodată nu i-au scris domnului Komor atîtea ca acum, niciodată atîția nu s-au dat drept actori, cum făceau acum prizonierii din ținutul Amurului.

Revoluția, adică marea revoluție rusă abia dacă s-a infiltrat printre scîndurile gardului taberei, prin îngustele crăpături. Nici nu era interesantă, căci în tabără se petrecea o revoluție mult mai interesantă decât aceea despre care *Amurskaia Jizni* scria zilnic. Pillitz și ortacii lui au făcut o revoluție mult mai interesantă și mai profundă decât această depărtată și exterioară revoluție. Și tabăra îi interesa mult mai mult pe oameni.

Revoluția rusă deveni neînsemnată pe lîngă revoluția lui Pillitz și Laufer.

Pillitz, Laufer și un austriac pe nume Schlacht veniseră în tabără direct din Kamciatka. Pillitz era un cadet de o forță înfricoșătoare, Laufer — un cadet tînăr, slab și cu ochelari, iar Schlacht — un austriac incolor. Toți trei erau zdrențăroși, n-aveau nici măcar cămașă și nici un bagaj, doar Laufer avea vreo două kilograme de notițe scrise pe niște hîrtie murdară, pe care le purta veșnic sub braț. Li s-au dat cu mare greutate o plapumă chinezească și o pereche de cizme, dar cizmele au fost refuzate de Pillitz în favoarea lui Laufer, Laufer le-a refuzat în favoarea lui Schlacht,

așa încît au rămas la austriac. Zăboviseră un an întreg printre trupeți, căci nu li s-au recunoscut gradele, și i-au trimis în Kamciatka cu muncitorii. Laufer a accentuat că acel an a fost foarte plin de învățăminte și de o excepțională importanță pentru cercetările sale de sociologie, — dar micul ofticos fusese cît p-aci să piară în anul acela. Se bucurau de căldură, de mîncarea caldă și stăteau toată ziua în pat, nu se puteau mișca din pat, nu puteau să se îmbrace. În cele din urmă primiră cîte două cămăși fiecare, dar după aceea Haertl declară că i s-a golit magazia și că nu le mai poate da nimic. E gol depozitul, nu mai e nimic în el.

Au așteptat răbdători cîteva săptămîni, iar apoi au început să colinde prin tabără, așa zdrențaroși și pe jumătate goi. Nu se plîngeau, discutau, nu se plîngeau, vorbeau în locul lor zdrențele atîrnînde.

Au intrat o dată și în boxa lui, spunîndu-i că au auzit că se ocupă de științe sociale. N-a îndrăznit să-i contrazică, și trebui să discute acest subiect cu Pillitz, uriașul, și cu cadetul Laufer. După ce plecară, intră în boxă la Haertl.

— Domnule locotenent-major, de ce nu le dați ăstora niște haine?

Haertl se jură pe toți dumnezeii că nu mai are de unde, ieri a dat ultima jachetă, care costa 17 ruble.

— De ce nu le-ai dat lor ultima jachetă?

Haertl se holbă la el. Nu pricepea întrebarea. Jacheta de 17 ruble? ăstora, o jachetă de 17 ruble? Din ce-ar putea-o achita? Se scumpește viața, și leafa abia ajunge pentru mîncare. Cum li s-ar putea da ăstora pe datorie un lucru atît de scump și de fin?!

Îl cuprinse o furie teribilă. Îl întrebă pe Haertl ce datorii mai are? Ce restanță?

Haertl făcu o mutră cît se poate de binevoitoare. Poate vrea s-o achite toată? Noul costum gri și apa de colonie și foarfeca de unghii și nasturii și cele patru perechi de lenjerie și șosetele și pantofii americani și mărunțișurile și săpunul de ras și alte nimicuri fac în total 50 de ruble și 40 de copeici. E norocos că le-a cumpărat atunci, cînd erau încă ieftine. Totul e acum mult mai scump. Nu le-ar mai putea găsi nici la un preț dublu. A speculat bine.

— Eu am speculat? Unde am speculat eu? Americanii au ridicat deja prețurile? Trebuie să plătim acum mai mult?

Te înșeli, domnule locotenent major. Nu dau nici o copeică, pînă ce cei din Kamciatka nu primesc o îmbrăcăminte ca lumea.

Locotenentul major Haertl zîmbea.

Haida de! Parcă așa merge? Parcă poți să refuzi achitarea ratei? Bine ar fi! Să cîștigi cu specula și să nici nu plătești ratele. Fii liniștit, domnule sublocotenent. Ai să plătești totul. Există destule mijloace. Nemaivorbind că atunci cînd ai făcut comanda, desigur, domnii nu citesc cu atenție, cînd ai făcut comanda ți-ai dat și cuvîntul de onoare, nu-ți amintești? Ei, există acte. De-acum înainte nici nu e nevoie să plătești. Dormi liniștit. El, din partea lui, din partea comisiei de bunăstare, e liniștit.

— N-am să plătesc nici o copiecă!

— Nu te înfuria, domnule sublocotenent, vom lua măsuri!

CAPITOLUL LXII

Vestea conflictului se răspîndi repede în tabără. Nimeni nu se legase încă de temutul Haertl, și acum se ciorovăise cu el tocmai sublocotenentul acela cu haine noi, a cărui șapca sport a confiscat-o Waleczky, socialistul ăla care studia sociologie cu Bódy. Dar ce i-ar putea face lui Haertl? Se apropie ziua de întîi și, în preajma zilei de întîi, după sistemul rusesc, adică în preajma lui 20, au să-i rețină ratele din leafă. Nici n-o să-l întrebe.

Cam pe la miezul nopții, domnul căpitan Benkő intră în dormitor, îl trezi și îl chemă cu el. Să se îmbrace și să vină la spălător. În spălător fierbea deja, pe un primus, cafeaua neagră, cîțiva prizonieri din grupul lui Benkő se învîrteau prin preajmă și pregăteau romul pe care îl vor turna în cafea. Domnul căpitan Benkő îi declară că s-a purtat bărbătește, curajos, nu trebuie să suporte pașalîcul, iar potențaii trebuie să înfrînți. Speră că-și va menține hotărîrea și îl anunță că-i va acorda tot sprijinul. Cu toate că nu i se poate alătura în mod deschis, consideră că a făcut destul promițîndu-i sprijinul său. El nu împărtășește ideile socialiste, mai ales că nici nu știe ce-i aia socialism, dar crede că poziția adoptată în interesul celor din Kamciatka și împo-

triva lui Haertl este justă. Trebuie să reziste. Prizonierii erau de aceeași părere cu Benkő. După aceea au băut cafeaua. Mai târziu băură romul și fără cafea, și au chemat înăuntru pe unul din paznicii ruși, dându-i și lui să bea. Paznicul rus a adus și el un oaspete, îl treziră și pe unul din membrii orchestrei, așa că în spălător începu un adevărat chiolhan. Unul dintre ruși s-a oferit să se ducă să facă rost de niște cîrnați. Cînd s-a întors, s-a încins cheful, oamenii au mai prins curaj, cîntînd cu glas tare cîntece revoluționare rusești, mai ales pe acela care zicea: „Nași ofițeri poluciali denghi...”*

Se spunea în cîntec că sărmanul soldat rus nu primește decît apă caldă. Cadetul Bocsánsky cînta în schimb: „În plopul înalt...” Apoi căpitanul Benkő cîntă împreună cu paznicii ruși și toată gașca: „Nași ofițeri!”, se îmbrățișară jurîndu-și credință, îl ridicară în brațe pe revoluționarul socialist, strigînd: „Hip, hip, ura, rezistați!”

— Nu-ți fie teamă cît mă vezi pe mine, zicea căpitanul. Nu-ți fie teamă de comandament, mie nu mi-e permis, din cauza fireturilor ăstora aurite!

Plîngeau, hohoteau și, spre sfîrșit, soldații ruși ce purtau cocarde roșii, căpitanul de husari, camarazii piliți, redactorul și sociologul fraternizară. În ceasurile din zorii zilei au jurat, în spălător, răzbunare împotriva locotenentului-major Haertl. Și aici izbucnise revoluția, nu numai la Sank-Petersburg.

A doua zi toată gașca a fost chemată la raport, dar au scăpat fără vreun necaz, pentru că domnul căpitan Benkő l-a învățat ce să spună.

— E adevărat că ați băut împreună cu soldații ruși în spălător? Cum justificați locul și cum justificați compania?

— Locul nu e folosit totdeauna ca spălător, de multe ori unii iau și masa acolo, deci de mai multă vreme el și-a pierdut caracteristicile de spălător în care onoarea nu i-ar îngădui, într-adevăr, unui ofițer să bea. Dar dacă se poate minca, se poate și bea. Au dat de băut și soldaților ruși numai din dorința de a ne împrieteni cu ei pentru a obține unele informații confidențiale. Din păcate, n-am aflat nimic.

* Ofițerii noștri și-au luat leafa.

— Dar ați cîntat împreună cu ei și cîntece revoluționare?

E adevărat că au cîntat, — răspunseră ei —, dar numai pentru a le cuceri încrederea și în interesul celor de acasă, încurajînd astfel răspîndirea spiritului revoluționar în Rusia. E un scop nobil și nu-și imaginau că li se va cuveni pentru asta vreo pedeapsă.

Probabil că și domnul căpitan Benkő a făcut declarații similare, pentru că pînă la urmă i-au lăsat în pace pe toți. N-au avut nici un necaz, li s-a atras doar atenția că altădată să nu mai facă gălăgie.

Sosi și începutul lunii, după stilul rusesc, data cînd trebuia să primească leafa. S-a adus registrul în care fiecare era trecut cu suma alocației pe care trebuia s-o primească, cu impozitele și ratele lui. În registru figura o rubrică intitulată: „Mulțumesc pentru primirea alocației mele.“ Aici iscălea toată lumea, asta fiind un fel de chitanță. I-au adus și lui registrul în boxă pentru iscălitură.

— Nu iscălesc. Vă rog să raportați că nu permit să mi se rețină nimic pentru marfa cumpărată în rate. Dealtfel, nici nu cred că am fi obligați să o plătim. Vă rog să îmi dovediți că americanii nu ne-au trimis gratuit lucrurile, și atunci plătesc.

Au plecat cu registrul. Toată lumea credea că afacerea s-a încheiat. Nu iscălește, nu primește bani.

Seara se află că e bucluc mare. Muscalul nu le dă banii decît dacă toți au iscălit în registru. În locul bolnavilor poate iscăli altcineva, dar dacă se refuză iscălitura, atunci întreg registrul nu e valabil. Trebuie făcut alt registru, fără numele celui care nu vrea să iscălească, iar celui care a fost omis muscalii îi vor plăti întreaga sumă. Căci muscalii plătesc fără rețineri. Descoperirea acestui matrapazlîc era neplăcută pentru comandament. Ce se va întîmplă? Oricine poate refuza să iscălească, poate cere banii direct de la muscali, reținerile voluntare vor înceta, toată lumea se poate răzgîndi. Comandamentul tăinui întîmplarea, dar căpitanul Benkő le explică tuturor situația spunînd că toate contribuțiile voluntare pot fi retrase, toate plățile pot fi oprite. Ordinea taberei se răsturnase. Sursa fondurilor secrete a fost dată în vileag, izvorul secă, tabăra putea lua hotărîri după

bunul ei plac, puterea poate fi retrasă din mîna comandamentului, se poate instala democrația.

În această situație comandamentul era, deocamdată, neputincios. Dar oamenii nu îndrăzneau să provoace o înfruntare deschisă cu comandamentul, căci nu știau cît de departe i se întinde puterea.

Haertl comunică a doua zi pe un ton victorios, de zdrobitoare superioritate, că vor fi împărțite fondurile secrete și, din tot soiul de rezerve, toți vor primi cîte 20 de ruble. Exceptîndu-l, natural, pe acela din cauza căruia tabăra nu-și poate ridica banii. Speră că, în curînd, acesta își va recunoaște vina și consecințele faptei sale prostesti, și se va supune, dar, deocamdată, toată lumea își primește banii, doar încăpățînatul grevist — nu.

Peste o jumătate de oră primi și el cele 20 de ruble, i le aduse însuși domnul căpitan Benkő, încurajîndu-l să reziste, căci comandamentul trebuie făcut să cadă. Să fie liniștit, va avea totdeauna atîția bani cît primesc și ceilalți. I-a mai adus, separat, încă 20 de ruble, ca să fie dacă vor apărea cheltuieli neprevăzute. Ar fi bine să i se comunice taberei cele întîmplare, prin manifeste care să motiveze greva.

În toată tabăra se vorbea cu admirație despre revoluție. Discutau pe ascuns pîndind evoluția evenimentelor. Cei care treceau pe lîngă boxa lui îi aruncau priviri încurajatoare, din pavilionul vecin i se trimiteau scrisori de salut. Întîmplarea era comentată cu entuziasm, dar pe șoptite și confidențial. S-au găsit trei cadeți curajoși care au intrat în boxă și au raportat că se alătură mișcării, declarînd că nu vor iscăli proxima listă de soldă, căci nu sînt dispuși să dea nici o copeică pentru nici un fel de binefaceri. Alții au început să trimită ambasadori sugerînd că doleanțele ar trebui diversificate, căci mai sînt și alte plîngeri. Comandantul taberei e doar căpitan și totuși poartă grad de maior. Printre doleanțe ar trebui inclusă cererea de a-l schimba pe comandant cu un maior veritabil sau să rămîină căpitanul, dar să-și scoată gradul fals și să-și repună însemnele de căpitan, — în cazul acesta li se vor alătura și militarii activi.

Se plimba prin fața boxei, printre cele două șiruri de paturi, pe un coridor îngust și trei cadeți scriau, în mai multe exemplare, manifestul: „Către camarazi!”

În acest manifest se arăta că pricina grevei e de fapt nedreptatea, căci s-au luat bani pentru daruri, dar că lagărul mai are și alte motive de a-și manifesta nemulțumirile, care ar putea fi vindecate. Astfel, problema gradului fals al comandantului. Apoi, modul ușuratic în care au fost împărțite obiectele din depozitul comisiei de aprovizionare. Grupul celor care se alăturase mișcării pretindea schimbarea ofițerilor de la aprovizionare. Pretindeau reducerea impozitelor colective și prezentarea unui raport financiar exact, bineînțeles în afara gestiunii fondului negru.

Se cerea încetarea matrapazlăcurilor din gospodărirea laptelui, zahărului, prafului de ouă și conservelor, care trebuiau repartizate doar bolnavilor.

Manifestul a fost multiplicat într-o mulțime de exemplare și comandamentul n-a putut interzice afișarea lui pe zidurile taberei și în sala cea mare. Se produceau mereu exemplare noi așa încât, pînă seara, manifestele au năpădit tabăra.

Sărmanul maior Steiner n-a putut ține piept curentului și a trimis după ajutor la Baubezirk, de unde sosi însuși colonelul Mitteräger. S-a convocat adunarea ofițerilor, l-a ascultat pe comandant, a ascultat și plîngerile și a încercat să liniștească spiritele declarînd că multe dintre cereri sînt juste și demne și că nu crede că e vorba doar de asemenea cereri modeste.

Maiorul Steiner a fost schimbat, încă în ziua aceea, și în locul lui au trimis un maior adevărat, un maior de dinainte de război. Era un bătrînel care zîmbea cu drăgălășenie, dar despre care se spunea că e nemaipomenit de șiret. L-au schimbat apoi și pe locotenentul-major Haertl, cu toate că noul maior a remarcat că acum ar putea să rămînă, pentru că oricum depozitul e gol.

Toate ratele au fost suspendate spunîndu-se că, deocamdată, încasarea lor e inutilă, pentru că sînt destui bani adunați, iar donațiile pentru fonduri, adică reținerea lor încetează, deocamdată, pînă cînd va apare, eventual, din nou, o asemenea necesitate. În schimbul ratelor lunare, toată lumea va da o copeică, comandamentul dovedind prin asta că datoria există și își menține, în caz de nevoie, drepturile. Celelalte doleanțe au fost împlinite și ele, chiar unele pe care nu le exprimase nimeni. În locul căpitanului Benkő a

fost adus un nou căpitan de husari, domnul căpitan Böszörményi, care a fost numit comandantul honvezilor.

Spiritele s-au potolit, doar finalul cuvîntării noului comandant i-a uimit.

Lui i se comunicase că furtuna a izbucnit din cauza camarazilor Pillitz și Laufer și a văzut întreaga manifestare prin prisma acestei idei nobile. De aceea ar dori să repare în primul rînd această greșeală și, pentru a-i ajuta, a reușit să facă rost din altă tabără de haine și pentru cei doi camarazi.

— Se pare că această doleanță n-a fost, din greșeală, amintită și, recunoscînd-o ca o doleanță dreaptă și respectabilă, o voi împlini cu plăcere.

S-au privit mirați. Într-adevăr, de fapt fusese revoluția lui Pillitz și Laufer, omiși în mod ciudat din program și din uriașul manifest.

Cei doi au primit cîte o pereche de pantaloni și un halat chinezesc, dar lui Pillitz cel de doi metri pantalonii îi ajungeau doar pînă la genunchi. Nu putea să-i poarte, și Pillitz stătea mai departe în pat spunînd că așteaptă să primească sau face rost cumva de încă niște pantaloni și, atunci, din două perechi își va face pantaloni pe măsură.

CAPITOLUL LXIII

După „revoluția Pillitz și Laufer“, spiritele din tabără s-au calmat. Noul comandant, un anume maior Füzessy, care purtase pe guler dunga aurită încă de-acasă, era un ofițer superior blînd și cu înclinații paterne. Aproba orice părere, luînd-o în serios. Nu refuza nimănui nimic, dar cînd te apucau să analizezi mai îndeaproape situația, ajungeai la concluzia că de fapt domnul maior Füzessy nu face nimic. Știa să vorbească blînd și adresîndu-se inimii. La o adunare s-a declarat foarte mulțumit de purtarea corpului ofițeresc. A găsit — zise el — o mai mare disciplină decît se aștepta. Dar, acum, în Rusia situația este deosebit de tulbure și, de aceea, e necesară cea mai mare solidaritate. E nevoie de camaraderie și, din această pricină, socotește că aceia care nu se acomodează ordinii păcătuiesc împotriva interesului colectiv.

— Vom discuta toate problemele în adunarea ofițerilor și ea va hotărî totul, în felul acesta la noi fiind introdusă o cucerire a revoluției ruse, — faptul că ostașii decid în propriile lor treburi. Colonelul rus ne-a promis că va apăra cu cea mai mare atenție interesele taberei, în cazul în care se menține ordinea. Important este ca tabăra să nu intre în contact cu lumea exterioară. Pentru asta e nevoie de cea mai mare disciplină. Comandantul rus al taberei a propus ca pedepsirea abaterilor disciplinare să fie făcută de către comandament în propria sa zonă de influență, căci altfel el ar trebui să judece foarte sever astfel de cazuri. Altfel spus, acordă taberei o autonomie, adică dreptul ca propriul ei comandant să hotărască sancționarea abaterilor, dar, desigur, arestul la domiciliu nu este în acest caz un instrument prea eficace, ar fi bine să se amenajeze o celulă în care vor fi ținuti aceia care produc șicane și abateri. Întrucît inițiativa comandamentului rusesc este în interesul taberei și, trebuie să recunoaștem că arestul la domiciliu în condițiile de azi și de aici e mai mult o glumă, cum tabăra se poate considera autonomă numai acceptînd ideea aceasta, amenajarea celulei devine necesară. E mult mai bine decît să fie lăsați rușii să pedepsească pe cineva, căci, în vremurile de azi, ei sînt foarte agitați și s-ar putea întîmplă să defere asemenea cazuri tribunalului revoluționar sau tribunalului de urgență, doamne ferește. E deci mai bine să acceptăm inițiativa și să profităm de îngăduință. Celula trebuie amenajată. La urma urmei, nimeni n-are interesul să păcătuiască împotriva ordinei colective, iar cel care e atît de lipsit de spiritul camaraderiei încît făptuiește ceva în detrimentul celorlalți, merită să fie închis pentru cîteva zile la „bulău“.

Toți izbucniră în rîs și, văzînd că are succes, seriosul și cărunțul ofițer superior repetă zîmbind:

— Bulău. Și apoi: La pîrnaie cu el!

„Pîrnaia“, „bulăul“ provocară o veselie și mai mare, și tabăra n-a avut nici un fel de obiecții ca una din camere să fie amenajată în acest scop.

În ordinul de zi se menționa că încă în cursul zilei de mîine, în acest scop, va fi amenajată camera de lîngă sala mare, dar ordinul de zi mai preciza că cei care ajunge la pîrnaie își pierde pentru perioada respectivă drepturile personale, pe care le va exercita în locul său comandamentul

taberei. Cel care ajunge la bulău își pierde și libertatea de exercitare a drepturilor sale politice.

Meditară puțin asupra acestui punct și locotenentul de vânători Dicker făcu observația că o revoluție à la Pillitz și Laufer n-ar mai fi posibilă, căci revoltatul ar fi pur și simplu înțemnițat, iar comandamentul taberei ar iscăli în locul său pentru soldă. Punct. Părerea cadetului Bornett era că acum există deja două închisori. Una e gardul de lemn al taberei, alta e celula. Nenea Hegyi își ridică capul din socotelile sale și spuse ironic că autonomia nu e oferită gratuit. Să fie mulțumit că tabăra are autonomie. Dacă li se oferă atât de des drepturi, mâine-poimâine li se va da și dreptul de a se muta, și atunci pot pleca acasă.

Între timp, Grósz Simi le citea din ziar cele mai sălbătice vești. La Patrograd 15.000 de soldați și muncitori cereau demisia lui Miliucov. Pe front ordinea se destrăma. Soldații ruși își atacau propria lor artilerie cu baioneta forțînd-o să înceteze focul. Comandanții ruși demisionează pe rînd, motivînd că au scăpat puterea din mîini. Un comandant de divizie a fost împușcat, căci a vrut să folosească armele împotriva propriilor săi soldați. Soldații jefuiesc, aruncă în aer podurile și incendiază depozitele militare. Mașinile blindate deschid foc împotriva oștilor proprii. La Tarnopol două companii nemțești au pus pe fugă o divizie rusească.

Uriașul potop al soldaților ruși în retragere se scurge spre Rusia centrală și coloanele poartă steaguri uriașe cu inscripția: „Jos războiul!“ Corpul întîi de gardă s-a retras fără să opună rezistență, părăsind brigada Petrovski. Generalul Selinov nu se mai poate lupta cu modul josnic de gîndire al soldaților, care au cele mai mîrșave concepții despre patrie, onoare, viitor și libertate. La Tarnopol ofițerii de artilerie implorau trupa în genunchi să fie ajutați, dar soldații nu s-au atins de tunuri. S-au produs învîlmășeli inimaginabile ale trupelor, și a trebuit să fie reintrodusă pedeapsa cu moartea. Zeci de mii de soldați îi jefuiesc pe pașnicii cetățeni. Pe căile retragerii, șanțurile sînt pline de căruțe și hoituri de cai. Printre ele zac cadavre omenești. În orașe soldații sparg cu grenade de mînă ușile închise. Regimentul 112 din Urali a refuzat să se supună ordinelor și a pactizat cu inamicul.

Prăbușirea aceasta este opera unor agitatori cinici, nemi-
loși, care-și spun bolșevici, dar nu e clar cine sînt ăștia și
ce fel de program au. Probabil că nemții i-au cumpărat pe
conducătorii lor și ei răspîndesc acum o lozincă antipatrio-
tică: „Jos războiul!“ Ar fi necesar ca bolșevicii să fie reduși
la tăcere, mulți au și fost arestați.

Acestea erau știrile pe care le citea Grósz Simi, și ele
ofereau unele speranțe de libertate. Acasă, cu prilejul justi-
ficărilor, faptul că taberele s-au menținut departe de ele-
mentele revoluționare și au păstrat respectul față de coman-
danți va atîrna probabil greu în balanță. Disciplina a fost
menținută chiar și în zilele cele mai furtunoase. Comanda-
mentul rus a dat comportarea prizonierilor drept pildă paz-
nicilor ruși și cînd locotenentul Csajági a ieșit odată din
tabără fără învoire, doar pentru că soldații ruși i-au dat
drumul fără nici o vorbă, toată lumea era revoltată. Există
o autodisciplină și o autosubordonare care trebuiesc respec-
tate și locotenentul Csajági a primit doar o mustrare, în
schimb candidatul cadet Klinger, care plecase să se plimbe,
de asemenea fără învoirea comandamentului, a fost pedepsit,
prin ordin de zi, cu trei zile de carceră. Aceasta era prima
pedeapsă cu încarcerarea dată de comandament. Oamenii
spuneau că exemplul va fi folositor tuturor, căci cu carcera
nu-i de glumit. Măsura comandamentului i-a liniștit pe oa-
meni.

Trebuie așteptate desfășurările ulterioare ale evenimente-
lor și prizonierii n-au nici un amestec cu ceea ce fac rușii.
Ei își vor rezolva treburile proprii. Cu cele de acasă tot nu
se pot ocupa pentru că de la revoluție încoace scrisorile nu
mai vin deloc și gazetele rusești publică foarte puține știri
despre operațiunile militare inamice. Sfîrșitul trebuie aștep-
tat în liniște, n-au nici un amestec cu aceste lucruri, avînd
destule probleme în tabără.

Se pregătea o foarte frumoasă serbare sportivă în pro-
gramul căreia figurau și cîteva numere comice. Alergări în
sac, concurs de viteză la mîncatul lipiei, spargerea oalei.
De asemenea, un concurs de alergări old boy, concurs pentru
bătrîni la care puteau lua parte numai cei în vîrstă de peste
50 de ani. Nemaivorbînd de grandiosul meci de fotbal, care
va fi unul din numerele de atracție al serbărilor sportive
ce vor dura trei zile.

Unii lansară ideea că la acest meci ar putea participa și doi fotbaliști pestani. Deoarece printre ei erau și doi remarcabili fotbaliști pestani, e drept că făcînd parte din efectivul de trupeți, ceea ce punea sub semnul întrebării problema participării lor la un meci de fotbal al ofițerilor. Cu toate că ar fi fost mare nevoie de ei, unul fiind, dealtfel, și antrenorul fotbaliștilor, un om foarte inteligent, dar făcînd parte, în orice caz, dintre trupeți. Amîndoi erau ordonanțe ofițerești și nimeni nu-și putea imagina cum s-ar putea trece peste această dificultate.

Un comitet îl căută pe domnul maior Füzessy relatîndu-i cazul. Nivelul meciului de fotbal ar cîștigă foarte mult dacă și cei doi eminente soldați ar putea participa. Dacă s-ar putea găsi vreo soluție.

Domnul maior Füzessy îi ascultă pe delegați și le spuse că problema e într-adevăr complicată dar, întrucît și el dorește din toată inima ca serbările sportive să reușească cît mai bine, se va gîndi cum s-ar putea rezolva chestiunea. Speră să găsească vreo soluție.

Domnul maior Füzessy trecu, după terminarea adunării ofițerilor de a doua zi, și la chestiunea fotbalului, spunînd că e îmbucurător faptul că tabăra are atîta încredere în comandament, în toate problemele care o frămîntă. Iată, și această grea problemă și-a găsit rezolvarea. Cu îndeplinirea unor formalități corespunzătoare, cei doi oameni din trupă vor putea participa la joc.

N-a divulgat care erau formalitățile, dar unii susțineau că maiorul Füzessy ar avea dreptul, în calitatea lui de comandant, să-i avanseze pe cei doi soldați la gradul de candidat cadet.

Se spunea că acest drept nu există decît pe front. Întrebarea era dacă prizonieratul nu poate fi considerat front. Probabil că da, pentru că unii, calculîndu-și soldele neprimite, iau drept bază solda pe care o primeau pe front.

Serbarea sportivă a izbutit peste așteptări. Pavilionul 6 a bătut lotul pavilionului 7 și al Bauberzikului cu scorul de 7:2, scor la care au contribuit, fără îndoială, cele șase goluri ale trupeților. Domnul maior Füzessy rezolvase problema spre mulțumirea generală, așa încît cei doi soldați s-au prezentat pe teren la începutul jocului, la raport și, în fața celui mai vîrstnic din corpul ofițerilor superiori, au cerut

permisiunea sa poată juca cu ofițerii. Ofițerul vîrstnic în grad le-a dat permisiunea pentru acest concurs și flăcăii s-au alăturat echipei. La sfîrșitul jocului s-au prezentat din nou la raport și au mulțumit pentru permisiune. Concursul de alergări old-boy a fost nemaipomenit de comic. Bătrînii trebuiau să înconjoare în fugă unul din pavilioane și, după ce au dispărut în spatele pavilionului, spectatorii au așteptat degeaba reparația lor. În sfîrșit, cîțiva porniră să vadă ce s-a întîmplat în spatele pavilionului și îi aflară pe old-boy așezați să ia o gustare, așa încît alergarea continuă abia după mîncare. Bătrînii ce apăreau de după pavilion au fost primiți cu o explozie de voioșie și cu acest episod senin a treia zi a serbării sportive luă sfîrșit. Distracția plină de emoții a celor trei zile i-a istovit pe ofițerii prizonieri și îl ascultau pe Grósz Simi citind seara din ziar știrile, somnoroși, obosiți, indiferenți. Dealtfel, în ultimele zile Grósz Simi începuse să devină plictisitor. Citea mereu aceleași știri cu foarte mici modificări.

De data asta se retrăgea a treia divizie, fără nici un ordin și în locul regimentului 143, care refuzase să se supună, au trimis un batalion de voluntari, care a raportat o victorie totală asupra răsculaților nimicindu-i complet.

Grósz Simi citea mai mult pentru el gazeta, pentru că întreaga sală dormita adînc și nevinovat, unii zîmbeau prin somn, amintindu-și întîmplarea aceea veselă cu bătrînii alergători.

CAPITOLUL LXIV

Afară, departe de tabără, făcea ravagii revoluția rusă, iar pe cîmpiile poloneze și la Doberdo soldații mărșăluiau cu fîlcile înțeleștate pentru a-i schimba pe cei din tranșee, dar înăuntrul gardului de scînduri, locotenentul major Kőros se crampona de parcela lui din anul trecut, de vreun pas și jumătate lățime și aproape tot atît de lungă, în care, anul acesta, semănase fasole pe araci, în pămîntul în care, anul trecut, semănase semințe de ardei. Amurul s-a revărsat și, după retragerea apei, mii de somoni grași s-au împotmolit în nisipurile malurilor. În colibele pescărești de pe mal, prizo-

nierii, trupeți zdrențuiți, slujeau unor chinezi cerșetori; curățau, uscau, afumau somonul pentru iarnă. Nenea Hegyi prelungi pentru o nimica toată, jumătate din sumă, termenul rămășagului. De-acum nici măcar termenul de cinci ani, pe cînd urmau să ajungă acasă, nu mai era socotit exagerat. Depozitele de aprovizionare ale taberei s-au golit; Almoslino se prezenta doar din obișnuință, dar nu mai aducea poștă. Paznicii ruși îl luau peste picior pe Waleczky, iar colonelul nici măcar nu se mai arăta. Kerenski se ținea tare pregătindu-se pentru marea ofensivă de vară, dar micile ruble Kerenski, moneda nou emisă, cît două timbre fiscale, începeau să-și piardă valoarea. Unii spuneau că scăderea valorii se poate explica prin dimensiunile mici ale bancnotei, căci poporul rus n-are încredere în banul mic. Specialiștii considerau că valoarea banului nu depinde de mărimea lui. Dar nimeni nu putea înțelege de ce depinde, în ultimă instanță, valoarea banului, pentru că și rublele țariste aveau o valoare mai mică.

Vara trecea în emoționata și încordată așteptare a păcii, dar se auzeau știri doar despre distrugerii, despre răscoale; despre Kerenski care pregătește ultima mare bătălie. Consulii Heebdloom și Conger apăreau uneori, dar nici ei nu spuneau lucruri deosebite, dădeau doar din umeri și refuzau orice fel de rugăminți. Spuneau că depozitele s-au golit, că au împărțit totul și nu mai au foarfeci de unghii. Suspinau declarînd că ar fi trebuit să facă economii și că n-ar fi fost îngăduit să distribuie totul. Dacă lucrurile mai merg așa, se vor întoarce și ei în țara lor. Prizonierii să fie bucuroși că viața le este în siguranță. În vremurile astea tulburi e mai bine între patru pereți.

Se țineau niște amărîte concursuri de tenis și se făceau remarci răuvoitoare la adresa jucătorilor. Wasserlauf a observat că Csányi s-a scărpinat în timpul jocului, ceea ce l-a făcut să declare că nu se cade ca un păduchios să joace tenis.

Muscalii îi hrăneau acum exclusiv cu somon și toți se scîrbitaseră îngrozitor de pește. S-au alcătuit mici bucătării și, în orele de prînz, la marginea taberei, lîngă gardul de scînduri, deasupra unor vetre mici fierbea mîncarea individuală. Bucătăriile particulare găteau totuși mîncăruri mai bune decît felurile vechi și obișnuite, în ciuda faptului că banii se devalorizau zilnic. Se mai putea găsi, uneori, ceva carne de porc, fasole, linte și conserve și dacă puneau destulă

ceapă prăjită nu mai simțeau mirosul de somon al cărnii de porc. Dorogi pregătea mereu mai multă mâncare decît avea nevoie și vindea porțiile în plus. Din cauza asta a intrat în conflict cu comandamentul, care l-a chemat la raport urmînd ca Dorogi să dovedească că n-a cîștigat de pe urma mîncării. În calitatea lui de ofițer nu avea voie să se ocupe cu producerea industrială a mîncării și se pare că Dorogi nu a putut prezenta dovezi justificative, căci comandamentul a interzis gătitul.

Au început să cheltuiască fondurile speciale pentru că nivelul bucătăriei nu putea fi altfel menținut. Și a fost cruțat doar un singur fond: fondul călătoriei spre casă.

Acesta era sacru și nimeni nu îndrăznea măcar să se gîndească la el.

Femeile se întorceau de la consultațiile medicale cu mîinile goale, nu se mai repartiza nimic. Nici curmale, nici smochine, nici fructe uscate, nici praf de ouă.

Paznicii ruși i-au dus să facă baie și, ca de fiecare dată, s-au întîlnit din nou cu trupeții exilați. Lîngă tabără era o groapă în care se aruncau resturile bucătăriei de campanie și acolo, de pe marginea gropii, două epave s-au întors către ei, doi oameni ca niște umbre scormoneau în groapă iar cînd i-au văzut au început să cerșească strîngînd ceva la piept. Flăcării strîngeau coji de cartofi, zarzavaturi putrede pe care le-au pescuit din groapă. Strîngeau la piept, orfanii, ca pe niște comori coji de pîine, erau cei cărora nu li se putuse găsi nici un loc, căci, aflați la capătul puterilor, nu se puteau angaja la chinezi, n-aveau putere să pescuiască în Usuri, erau bolnavi și agonizînd aveau doar forța să scormonească în groapă și să cerșească la poarta taberei.

În palmele lor întinse căzură cîtiva bănuți și prizonierii discutau spunînd că, oricum, viața în tabără e un mare noroc, căci în felul acesta au putut supraviețui.

Criza economică se instala galopant și fără nici o tranziție. Puterea nevăzută care pînă acum vărsa cu larghețe bunurile începuse să cîntărească foarte zgîrcit lucrurile pentru prizonieri. Desigur, banii au rămas tot cei vechi, primeau aceeași sumă, necazul era doar că totul se scumpise și așteptau degeaba valul de ieftiniri.

— De-ar învinge Kerenski!

— Nu ți-e rușine, împotriva țării tale?

— Ce împotriva țării? Războiul trebuie să se termine odată. Aș vrea să știu ce nevoie avem noi de Ucraina? Și ce nevoie, de pildă, Varșovia? Rusia vrea s-o ocupe? Vor să înainteze 16.000 de kilometri? Trupele puterilor centrale vor să intre în Irkutsk, vor să încheie la Irkutsk pacea de la Baical? Dobitocie curată! Cum s-ar putea ocupa Rusia? În lățime? Pînă la Vladivostok? Sau în lungime? De la Oceanul Înghețat pînă în Persia? Ce? Cum?

— Dar ce nevoie ai tu de victoria lui Kerenski?

— Poate s-ar mai întări moneda lui.

— Rușine!

— De ce rușine? Maiorul bea în fiecare dimineață ciocolată. Bea ciocolată cu lapte conservat.

Zvonul despre laptele conservat și ciocolată se răspîndi fulgerător. Ajunse și la urechile maiorului. La următoarea adunare ofițerească, maiorul însuși aduse vorba despre el.

— Poate că unii care sînt mai bolnavi decît mine și au o nevoie mai mare de hrană consistentă ar putea avea obiecțiuni, că și mie medicul mi-a recomandat lapte conservat și ciocolată. Din păcate, împotrivirea mea a fost inutilă, l-am rugat degeaba pe medic să-mi dea pace, căci sînt soldat și rezist și fără lapte conservat, și fără ciocolată, să le dea mai bine celor care au mai mare nevoie. M-am împotrivit degeaba, dragii mei copii, medicul a invocat vîrstă mea înaintată și mi le-a dat cu de-a sila. Dar mie mi-ar place să aud și părerea adunării ofițerilor, dacă considerînd necesară existența mea în interesul colectivului, mi se poate îngădui să lipsesc pe cineva de ciocolată sau de lapte conservat? Doresc să aud părerea taberei. Niște ciolane atît de bătrîne...

Ochii li s-au umplut de lacrimi și nu l-au mai lăsat să vorbească pe maior votînd în unanimitate laptele conservat cu ciocolată.

Se consolau amintindu-și de viața celor din trupă. Ei se pot lipsi de laptele conservat și de ciocolată, se pot lipsi de abundența de pînă acum. Se consolau că trupeții cerșesc; căci hrana lor, a ofițerilor, e și acum mult mai bună chiar decît hrana de acasă a soldaților de rînd.

Domnul locotenent Horváth termină o splendidă lucrare cu intarsii. Titlul intarsiei era „Batiușka“. Batiușka era un mujic rus, și modelul îl uase din devista rusească *Argus*. Domnul locotenent Horváth făcuse o casetă frumoasă pe capacul

căreia se vedea Batiuşka. Domnul locotenent ceru permisiunea să plece la oraş şi cînd se întoarse aduse nişte cîrnaţi, mai multe măsuri de fasole şi linte. Comandamentul organizează o anchetă severă şi domnul locotenent Horváth rătăci prin tabără, cîteva zile, teribil de tăcut.

La adunarea ofiţerilor totul ieşi la iveală.

Ancheta fusese provocată de raportul făcut către comandament atît despre Batiuşka cît şi despre cîrnaţi. De aici pornise severa anchetă. Deoarece comandamentului i s-a raportat că domnul locotenent Horváth a vîndut caseta şi a cumpărat cu banii procuraţi de-ale gurii.

Comandamentul nu mai prididea să accentueze, şi de data asta repetă iarăşi că un ofiţer nu-şi poate cîştiga pîinea muncind. Un ofiţer nu poate pune în vînzare munca mîinilor sale, un ofiţer nu se poate angaja zilier, nu se poate angaja pentru un salariu, ergo: nu poate primi efectuarea unei anumite munci pentru bani. E evident deci că nu poate face nici un fel de lucrare cu intenţia de a o vinde, pentru că un ofiţer nu poate munci pentru bani. Acuzaţia care i se aducea domnului locotenent Horváth consta în faptul că şi-a vîndut produsele, iar cu banii cîştigaţi a cumpărat de-ale gurii.

Ancheta descoperi că acuzaţia, în forma aceasta, nu corespundea realităţii. Procedul domnului locotenent Horváth nu poate fi considerat incorect doar pentru că şi-a schimbat pe marfă caseta confecţionată de el. În fond, asta înseamnă că a vîndut-o pentru bani iar cu acei bani şi-ar fi cumpărat nişte lucruri, ceea ce, dată fiind forma, atrage după sine doar o muştrare severă a comandamentului, care îl obligă pe locotenentul Horváth să plătească pentru cheltuielile de îmbunătăţire a calităţii hranei o sumă corespunzătoare valorii primite iar în viitor se interzice cu stricteţe o asemenea încălcare a interdicţiei incluse în regulamentul de serviciu.

Domnii ofiţeri nu trebuie să procedeze astfel, căci n-ar fi frumos dacă s-ar dizolva deodată, chiar înaintea plecării acasă, toate raporturile de subordonare. Lucrurile nu se pot rezolva aşa de simplu. Ce s-ar întîmplă dacă toată lumea ar începe deodată să sculpeze cutii de lemn, dacă s-ar angaja eventual la muscali pentru a presta diferite munci? Inginerii s-ar putea duce să lucreze în fabricile de grenade şi ce s-ar întîmplă dacă ei înşişi ar contribui, cu munca lor, la comple-

țarea forței de muncă pe care inamicul a pierdut-o prin plecarea pe front a unora? Această interdicție are și o gravă însemnătate morală, în afara păstrării prestigiului corpului ofițeresc. Căci dacă munca lor ar face posibilă completarea forței pierdute prin plecarea pe front, ar însemna că își trădează patria.

CAPITOLUL LXV

Unde erau frumoasele zile de primăvară, caldele și veselele serbări sportive, unde dispăruse abundența de pe vremea iernii când se găseau conserve de ananas și se purtau discuții artistice, intelectuale? Ultima licărire a bunăstării din lagăr fusese concursul de alergări old boy, această ultimă plăcere netulburată în care nu-și spusese cuvântul severa necesitate. Amurul vărsa mai departe somoni, dar toată lumea era deja apucată de friguri la vederea peștelui. Desigur, datorită acestei abundente blagosloviri cu pește, nu răbdau de foame, dar orice altceva era pe terminate, iar plățile muscalilor deveniseră imprecise, întârziiau și, spre sfârșitul iernii, s-a întâmplat o dată ca banii de soldă să nu fie distribuiți.

Ofițerii de la gospodărie șușoteau misterioși și au destăinuit sub jurământ, într-un cerc intim de prieteni, că pînă și mîncarea de proastă calitate de pînă acum fusese asigurată doar din fondurile colective și că tot din ele vor face rost de lemne pentru la iarnă și vor cumpăra petrol. Pe sprijinul muscalilor nu se mai poate conta. Dealtfel, cele 50 de ruble nu mai aveau nici măcar o treime din valoarea celor de anul trecut.

Locotenentul Gotthilf și-a cîștigat un mare prestigiu. Locotenentul era sionist și ținea legătura cu un prizonier, dintre răcani, care avea aceleași idei. Soldatul se însurase la Habarovsk și avea o frizerie, în inima orașului, care mergea minunat. La recomandarea lui Gotthilf tipul dădea împrumut sume mici. Protejații lui Gotthilf puteau obține împrumuturi. Dar afacerea a ținut doar cîteva zile, pentru că unii l-au acuzat pe Gotthilf că nu-i protejează pe evrei, ci mai ales pe ofițerii de husari și pe magnați și, din cauza asta, Gotthilf s-a supărat și n-a mai dat recomandări nimănui.

De acasă nu mai sosea nici o veste, nu veneau nici cărți poștale, și doar din gazetele rusești se mai putea deduce câte ceva. Era timpul să sosească vestitorii apropiatei păci.

Unii își petreceau a patra vară în prizonieratul fără speranță. Se țirau toată vara amețiți precum muștele toamna. Trăiau într-o letargie amară, plictisiți de speranțe. Nici măcar la premiera cu piesa *Taifunul* n-a participat toată lumea, cu toate că era un spectacol minunat și înșiși japonezii din Habarovsk montaseră scena cu Fujiama, împrumutându-le interpreților chimonouri străvechi și grele.

Toată lumea își aranja lucrurile puține, își punea pentru ultima oară în ordine însemnările, toată lumea se pregătea de mîntuire, toți așteptau ca niciodată trenurile vătuite, trenurile cu perne, tapițate, ale căror brațe blinde îi vor duce spre casă ca pe niște comori de preț.

Grădinița domnului Kōros înflorește pentru ultima oară, învățăceii repetă ultimele verbe în boxa savantului domn profesor Papp Gyula, Bartakovics va mai pune întrebări din codul penal doar cîteva săptămîni domnului doctor Székely, domnul medic primar nu-i va mai invoca multă vreme pe iazigi în nesfîrșitele partide de casino pe care le joacă cu Kauffmann Jóska.

Pick cel sărac a scris acasă că nu renunță la serviciul de notar adjunct, iar Pick cel bogat se pregătea intens să facă ordine la gaterile sale. Répássy terminase rigla de calcul la care lucrase un an și jumătate. Domnul cadet Juhász copia poeziile scrise în lagăr, pe care voia să le recite acasă în cadrul unui spectacol de amatori. Mulți s-au împăcat în ultima clipă cu dușmanii lor, și-au lichidat chestiunile de onoare pentru ca să nu mai ajungă acasă în fața tribunalului ofițeresc. Meșterul Dantsek își aduna de prin atelier uneltele aranjîndu-le, la legătoria de cărți s-au compactat numerele cîte apăruseră din *Ziarul siberian* și din *Excitantul*, activii au fost iertați, ca și magnații, ca și ofițerii de la cavalerie pentru fondurile lor secrete și separate, căci tot n-o să se mai bucure de banii aceia adunați neregulamentar și contrar legilor comaraderiei. Lányi strîngea prenumerații pentru cartea pe care o va publica acasă, intitulată *Mesaje de departe ale unuia dintre scriitorii taberei*, al cărei preț era plătibil, de altfel tot acasă.

Așa a trecut vara și, după bunul obicei siberian, brusc, fără nici o tranziție se instala toamna siberiană care ținea trei luni. Pe 20 septembrie căpitanul Glattstein făcea încă dezbrăcat gimnastică în curte, peste trei zile ninge și la 1 octombrie totul era alb. Zăpada siberiana, necruțătoarea și neînduplecata zăpadă sosise, zăpada care nu se înmoaie pînă primăvara tîrziu, care ia cheful de jocurile specifice iernii, care se întinde pe un cîmp nesfîrșit de zece mii de kilometri, în care se îneacă orice speranță a prizonierilor, peste care nu se poate trece decît cu acea mașină de aburi ca de basm, care întîrzie în viitorul ceșos. Cu zăpada, cu zăpada siberiană nu te poți lupta, zăpada siberiană e un dușman invincibil, orice fel de dorință trebuie pusă deoparte pînă la primăvară, pînă la primăvară doar buranul urlă peste stepa albă. Doar așteptarea pînă la primăvară.

Vor trebui să aștepte iarăși pînă la primăvară, iarăși vor putea conjuga verbe și se pare că pe scena teatrului se va prezenta totuși pasiunea medievală intitulată *Ierusalim* a lui Zalka Maté*. Cu toate că în lume se întîmplă, se pare, totuși ceva. Grósz Simi citește ziarul de parcă s-ar întîmplă ceva în lume.

— Comitetul armatei a douăsprezecea, cîntărind grava situație a frontului nordic, adresează imperiului, poporului și guvernului un ultim mesaj. Toate cuceririle revoluției sînt în pericol! Crahul economic și financiar amenință țara fără ca programul revoluționar să se fi înfăptuit! Negură în politica internă, dezbinare în politica externă. Dorința egoistă de îmbogățire a claselor avute e un postav roșu fluturat în fața ochilor maselor muncitoare! Luptele dintre partide și dintre interese au ajuns la limita unor delictе ordinare! Dezbinarea se întinde și contrarevoluția cîștigă teren! Flota imperialismului german și armata lui se pregătește să dea o nouă lovitură. Imperiul e în cel mai mare pericol! Atunci cînd ne chemăm soldații la luptă, pînă la ultima picătură de sînge,

* Zalka Maté (1896-1937) — scriitor, militant revoluționar, comandant al Gărzilor roșii alcătuite din combatanți maghiari, în regiunea Krasnoiarsk-ului (1919—20). Celebru sub numele de generalul Lukács, în războiul civil din Spania, a căzut la Teruel. Opera principală: romanul autobiografic *Doberdo*.

știm că adresăm această chemare unor oameni fără îmbrăcăminte!

Și pe fața lui Waleczky se citea îngrijorarea când apărea ba cu o suită, ba parcă în taină în tabără și se sfătuia îndelung cu comandamentul. Șe spunea că Waleczky s-a îmbogățit, că i s-a îngrășat portmoneul cu banii taberei și că, acum, pesemne, vrea să fugă în America. Știrile sînt din zi în zi mai încurajatoare. Rușii nu mai rezistă mult, dar pînă cînd?

Nu era prea greu să se mențină ordinea. Aveau loc nesfîrșite discuții, nimeni nu mai voia nimic, toți se împăcaseră cu soarta, nu mai aveau motive de ceartă, căci tot nu puteau face nimic. Porțile erau încuiate, dar pentru cîteva copeici paznicii muscali lăsau pe oricine să iasă, lumea putea pleca unde voia, dar nimeni nu prea avea chef să iasă pe afară. Dealtfel, nici nu au băgat de seamă că Pászskándy, cadetul, a lipsit o săptămînă întreagă din tabără.

Au observat că nu fusese acasă doar la întoarcerea lui. Nimănui nu-i păsa unde e, deși colegii de boxă vorbeau despre plecarea lui. Acest Pászskándy era un tînăr bine legat, cu ochii șireți și deștepți, nu prea vorbăreț și fără interes pentru treburile taberei. Avea vreo 26—28 de ani. Dacă n-ar fi avut însemne de grad, puteai crede, mai de grabă, că e trufașul fiu al vreunui fermier sau un argat mai răsărit. Vorbea țărănește, exagerînd puțin precum un actor în spectacole populare. Dar la el totul era natural, omul nu simțea că joacă. Fuma pipă, folosea expresii țărănești și, cîteodată, înjura. Înjurătura nu era ca din carte, era o înjurătură bună, autentică, o înjurătură țărănească zemoasă, din inimă și uneori te putea supăra. Numai că Pászskándy nu permitea să se întîmple asta, pentru că dacă vedea că cineva se supăra își încrunta șiret sprîncenele, zîmbea, și atunci omul vedea că n-a fost decît o glumă.

Acum a sosit și s-a așezat, cu hainele boțite, obosit, pe marginea patului. Oamenii îl descoseau: unde a fost, ce-a făcut?

După obicei, începu mai întîi să zîmbească șiret, după care spuse:

— Am fost pînă aci, în China. Am auzit că în China e pămînt foarte bun și m-am dus să văd cum e. E foarte bun.

Se poate face orice cu el. M-a găzduit o familie de ruși și mă voi întoarce ca să mă însor acolo. Doar m-aș fi însurat oricum și acasă. Gospodarul are o fată drăguță și voi trăi în pace printre chinezi, căci ruși sînt foarte puțini. M-au primit cu bucurie. Am spus că sînt ungur, dar ei, cu toate astea, mi-o dau cu plăcere pe Marusia, iar eu am să intru în familia lor. Vom aștepta pînă se face ordine în lume și, poate, apoi, vom veni să locuim aici, în Siberia. Le-am spus că n-are nici un rost, putem trăi în pace și printre chinezi. Pămîntul e același oriunde. În rest, vom vedea. Acasă n-am pe nimeni, aici voi avea pămîntul meu, mă voi gospodări, voi fi stăpînul meu. O să fac o fermă de vor veni chinezii să se minuneze. Se poate învăța și de la ei ceva, eu am să învăț tot ce pot. Ați mai auzit voi așa ceva:ăștia prășesc grîul?! Și apoi are un bob atît de gros, cu un spic lung, sînt curios să văd cum va crește. Ei, am să văd la anu“. Apoi, eu vă las cu bine. Dumnezeu să vă ajute să ajungeți acasă.

— Ești nebun, Pászskándy! Parcă acasă n-ai fi putut găsi o fată de țăran cu pămînt, musai să te duci pentru asta în China? Măcar de-ai fi rămas aici în Rusia.

— Acasă? Ești nebun. Păi cum aș putea lua eu acolo o fată de țăran? Nobilul Pászskándy? M-aș fi putut însura doar cu o domnișoară de la poștă și-ar fi trebuit să plec în capitala județului. Lăsați pe mine. Și apoi unde sînt patria, casa? Mi-a fost deajuns, eu vreau să prășesc. Iarna vreau să îmbunătățesc șeptelul. Avem trei mii de oi și patruzeci de boi. Cine are acasă atîta? Iar dacă are, o să mă aștepte ăla tocmai pe mine? Cel ce are își mulge singur vaca! Nu?

Cineva i-a șoptit comandamentului despre planurile lui Pászskándy și Pászskándy a fost supus unui interogatoriu. Acolo maiorul i-a spus că ar trebui să-i fie rușine pentru asemenea gînduri. Comandamentul are datoria să dea soco-teală de fiecare om în parte și să împiedice asemenea nebunii. Deocamdată, va face trei zile de carceră, în speranța că va renunța la aceste planuri aventuroase. Paza va primi ordinul să aibă grijă de el.

L-au închis pe Pászskándy într-o celulă, paznicii au primit ordine severe să nu-l lase dincolo de poartă.

Dar Pászskándy zîmbea și, a doua zi, gratiile de fier erau forțate iar deținutul dispăruse din tabără.

CAPITOLUL LXVI

În epoca aceasta evadarea lui Pászskándy a fost singurul eveniment ieșit din comun. Veneția a căzut și bolșevicii au învins la Moscova: aceste două fapte au întărit credința în comandament. Căderea Veneției a fost sărbătorită de tabără printr-o cină festivă. Cina a fost oferită de comandamentul taberei din fondurile speciale proprii. Cu acest prilej un delegat de la Bauberzirk a pronunțat o alocuțiune și afirmația sa că dușmanul nostru geme doborât în pulbere sub tălpile noastre victorioase a fost salutată cu urale, aclamații și aplauze furtunoase.

Căderea Veneției a demonstrat că disciplina militară și solidaritatea au dat roadele așteptate, că au învins calitățile bărbătești și a învins credința și încrederea necondiționată acordată comandamentului și autorității. Programul bolșevicilor și formula „jos războiul!“ a adus însă cu sine totala descompunere a trupelor rusești, în curînd gigantica forță rusească se va surpa și gloata prizonierilor va porni spre casă. Iar acasă va veni fără îndoială vremea ca fiecare să dea socoteală de faptele sale și soldații, care au obținut victoriile de acasă, vor ști în ce fel trebuie pedepsiți aceia care au subminat ordinea, disciplina, și autoritatea.

De aceea, din punctul de vedere al taberei, aceste două evenimente au fost atât de importante. Nu mai era nevoie de nici un ordin nou, nu mai era nevoie de nici un avertisment. Căderea Veneției și victoria bolșevicilor era un uriaș succes al politicii externe a comandamentului taberei. Pe de o parte un triumf al virtuților militare, pe de altă parte un avertisment asupra consecințelor lipsei de măsuri și a indisciplinei. Iată se surpă înspăimîntătoarea rezistență rusească și țara va fi prădată. Bolșevicii vor încheia pacea care va fi însă umilitoare și rușinoasă. Învingătorii vor dicta condițiile.

— Ar fi întristător dacă noi nu am menține ordinea printre noi. Rușii ne neglijează, nu mai le pasă de noi. Dacă nu sîntem solidari, dacă nu veghem asupra noastră și asupra faptelor noastre ne vom împrăștia precum un snop dezlegat.

Rușii au făcut fapte de neînchipuit. Waleczky rătăcea cu un zîmbet strîmb, dezorientat, s-ar fi zis că pîndea ceva prin tabără și nu mai purta deja însemnele rangului, uneori apă-

rea îmbrăcat chiar în civil. Nu mai porunceă, nu mai lua măsuri, ci întreba direct ce va fi?

Nu le mai putea da ordine soldaților, răcanii ruși nu-l mai ascultau. Într-una din zile nimeni nu mai păzea poarta, paznicii erau în grevă, și cînd comandamentul nostru îl chemă pe Waleczky, acesta refuză să se prezinte declarînd că vrea să fie lăsat în pace.

Situația nu putea fi acceptată și comandamentele celor trei tabere s-au reunit ca să se sfătuiască asupra celor de făcut. S-au și luat niște hotărîri și, cînd Waleczky a refuzat să se prezinte la o nouă chemare, au luat legătura cu un ștabscăpitan, care se ocupase pînă atunci de paznicii ruși.

Ștabscăpitanul era rus și, se pare, cunoștea mai bine situația decît polonezul Waleczky. El a declarat că preia cu plăcere conducerea taberei dinspre partea rusească, cu condiția să i se asigure lui, ca și soldaților săi o leafă.

Comandamentele celor trei tabere au ajuns la o înțelegere, după o tîrguială încăpățînată, după multe tocmele.

Acum s-a văzut cît de oportune erau fondurile.

Din aceste fonduri au fost mituiți cei din cercurile militare de la Habarovsk, astfel încît aceștia trimiteau în continuare soldele prizonierilor, fiind dispuse să-l plătească și pe căpitan. Din păcate, ei n-au acceptat să-i plătească și pe paznici, susținînd că nu vor să aibă de-a face cu soldații. Au spus că le oferă îmbrăcăminte și arme, dar că ei nu sînt dispuși nici să stea de vorbă, nici să dea ordine soldaților. Pînă la urmă au reușit să rezolve și problema asta căci ștabscăpitanul era un descurcăreț: el a adunat soldați dezertori care, din pricina iernii, nu avuseseră curajul să pornească spre casă, spre Rusia europeană. Mercenarii au acceptat să păzească tabăra contra hranei, a unor haine și unei mici sume de bani. Adu-narea ofițerilor a votat în unanimitate cheltuielile și astfel tabăra a primit în fine niște paznici.

Unii au fost de părerea că s-ar fi putut folosi în calitate de mercenari și oamenii din trupele proprii, mai ales cei mai nenorociți, dar soluția nu era acceptabilă căci, pe de o parte, comandamentul nu dorea să-și înjosească într-atît propriii soldați încît să-i pună să-și păzească, înarmați, ofițerii, pe de altă parte ei nici nu ar fi putut să mențină ordinea căci de fapt prizonierii ar fi fost superiorii paznicilor. Ideea căpitanului s-a dovedit excelentă, paznicii plătiți erau disciplinați

fiindcă nu voiau să-și riște slujba, măcar pînă la primăvară. Pe de altă parte, în felul acesta se fereau de pericolul de a fi puși la dispoziția autorităților militare.

Astfel a trecut iarna și în boxe degetele prizonierilor atingeau clapele pianului mut, ciocăneau telegramele fără fir care nu duceau știri nicăieri și nu aduceau știri de nicăieri. Umbrele inutile se întindeau deasupra prizonierului dezorientat și au apărut chiar și unele idei noi.

Siska Norbert își amenajă boxa în chip de fortăreață. Lucrase trei ani la făurirea acestei capodopere și acum terminase, în fine. Boxa era înconjurată de ziduri de fortăreață din carton, cu crenele și punți, cu balcoane romantice. Poarta de carton era pictată cu balamale metalice și, dacă proprietarul era acasă, deasupra cetății flutura mîndră o flamură cu blazonul familiei. Vizitatorul putea pătrunde în castel numai dacă bătea în poartă cu halebarda care atîrna de un lanț împletit din sfoară și aștepta pînă cînd proprietarul, marele castelan al cetății de hîrtie arunca o privire prin grilajul de fier și cobora puntea. Dacă flamura nu flutura deasupra cetății, nu se putea pătrunde în ea, castelanul nu primea pe nimeni, domnul cetății nu era casă. Făcea incursiuni prin provincie împreună cu bravii săi oșteni.

Cu prilejul lecturii de seară a ziarului, Grósz Simi le prezenta cele 153 de fronturi ale războiului civil rusec, vorbindu-le despre luptele de la Moscova și din provincie, despre înaintarea victorioasă a trupelor puterilor centrale și despre propunerile permanente și repetate de pace ale bolșevicilor.

Prizonierii ar fi încheiat deja, cu plăcere, aceste păci, dar comandamentul cîntărea serios șansele și se crampona de necesitatea despăgubirilor de război. Victoria era în mîinile lor acum, ar fi păcat să piardă prea ușor avantajele. Ocazia n-o să mai apară prea curînd și pierderile în oameni trebuie plătite, ca și distrugerile războiului și cheltuielile militare. În bani, în materiale, în vite, eventual în teritorii, oricum trebuie primite niște compensații.

Pacea de la Brest-Litovsk n-a fost totuși anunțată de către Grósz Simi. într-o zi, un ofițer rus din cea de-a 65-a Divizie de infanterie veni mai devreme decît de obicei cu ordinele. Abia mîncaseră de prînz și el era prezent cu registrul de ordine, nici n-au mai avut vreme să se mire, a înce-

put să citească știrea importantă, formulată scurt și militărește. „Comandamentul vă informează pe scurt că puterile centrale au semnat o pace separată cu Rusia și, în consecință, comandamentul cere tuturor prizonierilor să se pregătească de apropiata plecare, ce va urma curînd după semnarea păcii.“ Ziarele rusești scriu desigur foarte succint despre acest final, îndoliat în ceea ce îi privește, astfel încît comandamentul nu are posibilitatea să le ofere alte amănunte. Dacă știrile sînt adevărate, monarhia primește drept despăgubire, pînă una alta, Polonia rusească.

Nenea Hegyi spuse că el crede știrea doar dacă sosesc trenurile ce-i vor duce spre casă și îl vor depune la Homon sau la Kosice. Siska Norbert și-a înălțat deasupra boxei flamura cu blazon, domnul stegar Juhász și-a aruncat chipiul în sus, domnul maior Schenck a cîntat la chitară pentru prima dată, după atîtea romanțe triste, un marș militar. Boxele s-au trezit, oamenii au început să-și facă bagajele și să facă curățenie, prețurile dicționarelor și ale cărților au scăzut brusc, ca și ale culorilor, pensulelor, balalaicelor. Pentru ultimele se mai găseau însă cumpărători, căci unii voiau să ducă niște amintiri acasă.

Vestea păcii de la Brest-Litovsk nu a produs totuși o bucurie netulburată. În prima clipă n-au observat, dar comentariul unei ordonanțe austriece provocă o senzație neplăcută:

— *Weiterdienen, Kameraden* *.

Acesta era adevărul. Dacă pacea este separată, înseamnă că vor trebui să slujească mai departe. Celelalte fronturi rămîn. Va trebui să plece pe frontul italian sau pe cel francez. În cazul acesta e mai rău să ajungi acasă decît să rămînă aici. Klehr Anton declară că nici prin gînd nu-i trece să plece acasă, mai are vreme pînă cînd se va termina balamucul. Dealtfel pacea și reîntoarcerea au venit în cel mai nepotrivit moment. Pacea separată nu are nici un sens, dacă tot e pace să fie pace peste tot, pacea asta e doar pentru soldații ruși. Toți erau neliniștiți, revoltați, s-au auzit și unele declarații îndreptate împotriva comandamentului: comandamentul va abuza acum de putere. Acasă de-abia acum în-

* Slujim mai departe, camarazi (germ.).

cepe adevărata disciplină. Depinde de comandament ce fel de rapoarte se vor scrie despre fiecare acasă și cei a căror mutră nu i-a plăcut cuiva în prizonierat vor fi trimiși imediat pe front.

Au fost izbucniri amare și neplăcute, oamenii se culcau îngrijorați, neliniștiți. În tăcerea încordată vocea maiorului Wecker a răsunat înspăimântător, în timp ce se dezbrăca, în boxă:

— Acum să-i aud pe revoluționari!

Tot Wecker a fost acela care a anunțat, a doua zi, cu un rînjat răutăcios că Waleczky, care se ascunde prin Habarovsk, a fost chemat în fața comandamentului, dar că el nu s-a prezentat și din această pricină s-au trimis pe urmele lui patrule formate din soldați ruși mercenari și din soldați proprii. Comandamentul i-a explicat lui Waleczky că tratatul de pace a trecut Varșovia sub controlul puterilor centrale și, pentru că el e varșovian, este implicit subordonat comandamentului. I-au comunicat că nu pot să-l trateze ca pe o excepție, căci asta ar produce nemulțumiri, așa încît va trebui ca și el să se mute în tabără cu toți soldații monarhiei.

A sosit apoi o nouă veste. O adevărată surpriză. Waleczky a luat la cunoștință ordinul și a promis, pe cuvînt de onoare, că-și va rezolva fără întîrziere treburile urmînd ca peste două zile să se mute la Baubezirk ca și ceilalți prizonieri. Va împărtăși soarta camarazilor săi.

Dar după două zile cuibul era gol: Waleczky fugise în America, împreună cu toată familia. Nu i-ar fi fost pe plac să meargă la Varșovia, unde ar fi trebuit să răspundă pentru faptele sale.

CAPITOLUL LXVII

— E totuși îngrozitor că ne-am tocmit noi înșine paznicii închisorii și sîntem păziți pe banii noștri.

— Crede-mă, așa e mult mai bine. Așa rămînem împreună. Altfel tabăra s-ar împrăștia, oamenii n-ar ști ce să facă cu libertatea. Așa, în turmă, nu putem avea necazuri. Putem acționa împreună.

Asemenea discuții aveau loc doar în șoaptă, căci nimeni nu îndrăznea să scoată o vorbă pe față. În fond, nu i se putea reproșa comandamentului o atitudine prea severă. Mica societate a primit permisiunea să meargă în satul de pe malul lui Usuri, doar pentru o călătorie în oraș era nevoie de o aprobare specială a comandamentului, iar aprobarea o primea oricine, trebuia doar s-o ceară. Comandamentul avea o atitudine cât se poate de liberală, nici nu mai era prizonierat, ci mai degrabă un regim de cazarmă mai sever. Cei mai lu-cizi au înțeles că acest aparent prizonierat e necesar, căci de asta primesc soldă. Solda prizonierilor, alocațiile de prizonieri erau primite, chiar dacă nu totdeauna la timp, oricum din asta trăiau. Sub ce fel de regim juridic le-ar permite să pretindă de la muscali întreținerea? Condiția de prizonieri trebuia păstrată, de ce le-ar plăti solda unor oameni liberi, și de ce-ar hrăni niște străini liberi? E logic și firesc.

Astfel agitațiile și încercările de a destrăma pacea au atins urechi surde. Aici nu există altă posibilitate, doar condiția de prizonier de război. E și asta un fel de slujbă, o poziție socială. Înseamnă niște drepturi, dar și niște obligații. Nu e posibil. Omul nu-și poate exercita drepturile fără să-și îndeplinească îndatoririle.

Desigur, unii sînt atît de leneși încît nici măcar nu se prezintă în audiență ca să ceară un mic concediu. De ani de zile nu se mișcă din tabără și nici acum nu sînt curioși și nu doresc să iasă nicăieri.

Imediat după ce frigul cel mare a încetat, au apărut pe malul lui Usuri chinezii care au început să încropească niște căsuțe de lemn. Barăci primitive, colibe din lemn. Au aflat de mica libertate a prizonierilor, au aflat că ei coboară în sat. În barăci chinezii au amenajat mici stabilimente de plăcere. Cu toate că comandamentul a atras atenția tineretului asupra pericolelor posibile, spre fetele din barăcile din lemn porni un uriaș pelerinaj.

Un locotenent major pe nume Kelemen Szaniszló și-a mutat calabălîcul într-una din barăci, pe care a închiriat-o pentru o zi întreagă. Chinezul i-a pretins în contul abonamentului de o zi mantaua, plapuma chinezească, toate ilustratele din Baical, lucrurile pe care le-a adunat în decursul anilor, pînă și blocnotesul și patruzeci de coli de hîrtie.

Kelemen Szaniszló tremura în boxa lui golită, bolnav și obosit după expirarea abonamentului, dar susținând că nu-i mai pasă chiar dacă moare. Comandamentul dădea drept exemple astfel de cazuri avertizînd tabăra de urmările libertății nocive, dar „migrațiunea popoarelor” continua. Umbatul ăsta se întinsese prin sat și lucrurile, boarfele prizonierilor dispăreau vertiginos. Stegarul Leehr tocă trei perechi de lenjerie pentru o statuie a lui Budha cu care-l înzestraseră un chinez descurcăreț. Dar n-ar fi fost nimic rău în toate astea, dacă nu intervenea cazul Mohay Andor.

Mohay Andor era, dealtfel, un om destul de cumpătat și disciplinat. Își purta gradul său de căpitan rezervist întotdeauna cu oarecare demnitate, dar se vede că libertatea i s-a urcat la cap. El nu trebuia să-și dea plapuma sau cizmele pentru o oră de amor pentru că își cususe încă de acasă în gulerul vestonului monede de douăzeci de coroane de aur și toți știau că vechiul veston soldătesc al lui Mohay Andor valorează mai mult decît blana de vulpe albastră a stegarului artilerist Bleiweiss. Scoase de acolo cîțiva galbeni și a treia zi ieși să petreacă pe malul lui Usuri. N-ar fi fost nici un necaz dacă în a treia zi nu s-ar fi îmbătat domnul Mohay și se povestea rîzînd că venea clătînîndu-se spre casă, cu pantalonii murdari de o papară pe care chinezul voise s-o curețe, dar el nu-l lăsase, spunîndu-i:

— Dumnezeu ei, lasă în pace papara aia, crezi că mi-e rușine de papară, crezi că e o rușine să mănînci papară?

Astfel venea spre casă, după marea petrecere, domnul Mohay, dar domnul maior Füzessy se săturase de scandal și-l întîmpină în poartă. Vru să-l conducă el însuși în camera sa, ca să nu mai treacă prin săli și domnii mai tineri să nu mai vadă această scenă scandaloașă.

Dar domnul Mohay fiind teribil de bine dispus îl tutui pe domnul maior și-i spuse:

— Ce-i, camarade, și tu gîndești precum chinezul? Crezi că e rușine să mănînci papară? Ha? Dă-te la o parte!

Nu-l puteai ține în frîu, se lăuda peste tot cu papara, abia l-au putut liniști. Avea dreptate, papara devenise o mîncare nobilă și stîrnea invidie de parcă s-ar fi lăudat cu un mare inel cu briliante.

Comandamentul a tras unele învățăminte din scandal și domnul căpitan Mohay Andor a scăpat foarte ieftin,

dovedind că a comis actul de indisciplină fiind într-o stare de totală inconștiență. Acum însă ieșirea era legată de anumite formalități mai severe. Aceste reguli erau aplicate mai ales celor mai tineri, cu toate că, în general, ei plecau mai ales la plimbare, neavînd bani de cheltuială și doar puține lucruri, iar abaterile le săvîrșeau mai ales domnii mai bătrîni.

Din Rusia clocotitoare soseau veștile războiului civil. Flacăra se întinsese și în Asia, nu numai prin armată, căci în unele locuri chiar civilii se interesau de mișcare. Clasa avută din Siberia era îngrijorată pentru averea ei și capitaliștii discutau cu comandamentul prizonierilor cum ar putea salva ce se mai poate încă salva.

Proprietarul farmaciei Galenus din Habarovsk a găsit soluția: a început împrumutîndu-le prizonierilor sume mai mari. Desigur, întrucît rubla scădea din zi în zi, contractele de împrumuturi erau legate de alte valori. În Asia orientală cea mai bună valută era acum coroana austro-ungară, eventual marca Imperiului german. Căci puterile centrale învingeau pe toate fronturile. Șiretul farmacist a profitat de situație fiind dispus să acorde împrumuturile doar contra coroane austro-ungare sau mărci germane. Propunerea trebuia primită, deși condițiile impuse erau grele, pentru că farmacistul împrumuta ușor și fără prea multe formalități. Sigur, oamenii se fereau să se încarce cu prea multe datorii înaintea apropiatei plecări spre casă. Vorbeau de sume fantastice, se spunea că nici nu împrumută o sumă mai mică de patru mii de ruble. Cere pentru o rublă trei coroane sau trei mărci, ceea ce e o înșelăciune, căci abia dacă valorează una, dar nu se putea sta la tocmeală și doritori se găseau destui. Împrumutul de bani a luat un mare avînt atunci cînd un căpitan de vas din Vladivostok a sosit în oraș și a promis să aducă acasă, pe vasul său, pentru patru mii de coroane, pe oricine. Era om de încredere, îi va duce acasă pe cei cu bani, se zicea că tipul era de origine americană. Vaporul pleca peste vreo două săptămîni și apăruseră deja vreo treizeci de clienți.

Nu prea merita să-ți încredințezi viața căpitanului, căci cu banii aceia se putea fugi acasă și pe uscat. Nu merita, era o chestiune de zile să se reglementeze chestiunea transportului spre casă. Curînd se va desprimăvăra bine, toată

tabăra va porni spre casă, ce rost are să faci datorii, călătoria în comun e mai sigură, nu ești în pericol să fii vîndut sclav undeva în Borneo sau Sumatra căci, în definitiv, te puteai aștepta și la asta.

Kauffmann Jóska, partenerul de cărți al lui nenea Szabó s-a dus la Habarovsk să-și încerce norocul. Seara s-a întors acasă cu bani. Uimitor cît de ușor dădeau banii, Kauffmann, de pildă, era doar cadet și totuși primise. Nu l-au crezut pe Kauffmann, dar le-a arătat rublele foșnitoare de 500, de care nici nu văzuseră pînă atunci.

Nenea Szabó îl chemă pe Kauffmann Jóska să joace cărți, dar fratele Jóska spuse: „Nu-s nebun cînd am atîția bani să joc casino, am să joc pe fasole.“ Astfel, se află că Kauffmann Jóska nu-și luase niciodată în serios datoriile la cărți, iar dacă stăteai să te gîndești că îi era dator lui nenea Szabó cu milioane, reacția lui era naturală. Nenea Szabó nu-l lăsă.

— Am putea să mai echilibrăm raportul.

— O să-l echilibrăm mîine. Dacă vrei, putem face un mic ferbri cu bani gheață.

Cele patru mii de ruble n-au găsit prea repede un adversar. Dar, în cele din urmă, un anume Dux se învoi să primească provocarea. Cu toate că era sigur că nu va putea lupta cu suma aceea imensă. În lagăr erau doi Dux. Erau frați și se iubeau peste măsură. Învățau împreună înainte de culcare. Oamenii nici nu mai cunoșteau un asemenea exemplu de atașament. Cel mai tînăr Dux urmărea cu îngrijorare cum se așează fratele său la masa de joc cu Kauffmann cel plin de bani.

Jocul se bucura de un public imens, căci se luptau David și Goliat: cele cîteva sute ale lui Dux senior și miile lui Kauffmann.

Deodată atmosfera deveni încordată, amîndoi jucătorii licitau mult, și cînd miza ajunsese la patru mii de ruble Dux nu mai licită.

— În primul rînd nici nu ai mai mulți bani și de altfel suma îmi ajunge pentru călătoria pînă acasă, i-a spus lui Kauffmann.

— Pune miza pe masă!

— Dacă pînă acuma n-ai cerut-o, n-ai dreptul s-o pre-tinzi.

Așa spuneau toți specialiștii din jur, și cărțile trebuiau arătate.

Kauffmann avea banda, iar Dux cel vîrstnic patru ași. Kauffmann pierdu și trebui să pună banii pe masă.

— Cer revanșă — spuse Kauffmann —, jucăm mai departe.

— În primul rînd nu mai joc cu tine pentru că n-ai bani. Ferbriul e joc pe bani gheață. În al doilea rînd nu sînt nebun să-mi risc banii de drum. Acasă, dacă vrei, la Sopron, îți acord revanșa cu plăcere.

Cu asta Dux se sculă de la masă și în timp ce se îndepărta îi spuse fratelui Jóska:

— Ce vrei să le transmit celor de acasă?

Jóska și-a șters pincenez-ul, a privit peste grupul uimit și s-a întors către domnul medic primar:

— Putem juca casino, domnule medic primar.

Și infinita partidă de casino continuă.

Dux împacheta febril și își luă rămas bun cu duioșie de la fratele său pe care, datorită împrejurărilor, trebuia totuși să-l părăsească în Siberia. Nu crezuse că se va întîmpla așa, dar deoarece nu sînt bani decît pentru o persoană, cineva trebuie să rămînă. În seara aceleiași zile Dux cel vîrstnic plecă iar peste cîteva zile sosi o scrisoare din Vladivostok în care se spunea că afacerea cu căpitanul de vapor nu e o nebulie, vaporul e solid și va ajunge neapărat acasă.

CAPITOLUL LXVIII

Se desprimăvăra și tot mai mulți dispăreau din tabără. Nu mulți față de miile de prizonieri, dar într-o zi, de pildă, dispăru deodată Fábian Béla, apoi plecă și Elek Vidor, redactorul de la *Tábori est* din baraca 7. Era trist, cei ce plecau nu spuneau nimănui despre pregătiri, nimeni nu bănuia nimic, cu o zi înainte discutau încă normal iar a doua zi goneau ori pluteau cu vaporul spre casă. Se putea bănuia că făceau rost de undeva de bani, poate chiar de la farmacistul din Habarovsk, iar apoi, deodată, se călătoreau. Prietenii și tovarășii de boxă rămași erau într-o situație neplăcută trebuind să suporte tot felul de remarci și aluzii: Ție

ar fi trebuit să-ți spună, ți-a fost prieten la cataramă, cum de nu te-a luat și pe tine?

Se pare că lui Kauffmann Jóska îi reuși să-l mai tapeze o dată pe farmacistul din Habarovsk pentru că plecă și el. E adevărat, Kauffmann Jóska n-a făcut un secret din asta, a anunțat că va pleca, a chemat în fața taberei un căruțaș chinez, și-a luat răms bun, cu calm nemaipomenit, de la oameni, spunînd că se duce la gară pentru că nu vrea să întîrzie. Desigur, toată lumea a rîs, au crezut că glumește spunînd că îi e frică să nu întîrzie, parcă mult conta acum dacă întîrzi ai o zi sau o săptămînă! Dar Kauffmann Jóska — au povestit mai tîrziu cei care l-au condus la tren — și-a cumpărat un trabuc și un ziar pentru drum, s-a așezat într-un compartiment de clasa a doua și, pufăind din trabuc, și-a desfăcut ziarul. Își privi ceasul și spuse: — Ce e, doar n-avem întîrziere?

De necrezut. Călătorea spre casă de parcă s-ar duce la tîrgul săptămînal din Halom. Părea de necrezut că trebuie să faci doar rost de bani și să te sui în tren ca să poți pleca spre casă. Plecatul era o himeră atît de îndepărtată încît totul li se părea o glumă proastă. Iar apoi, rămîneau mirați cînd începeau să sosească, din Moscova scrisorile celor plecați. Părea o acțiune atît de disperată încît foarte puțini se încumetau s-o încerce. Nu poate fi atît de simplu! Omul face rost de bani și se suie în tren! Imposibil!

Comandamentul taberei nu interzisese pînă acum plecările spre casă. Celui care dovedea că are bani pentru călătorie nu i se puneau piedici. Dealtfel unii aveau atîția bani că nici interdicția n-ar fi folosit la nimic, i-ar fi putut mitui pe toți, ieșind oricum din tabără. Mai era și un alt motiv. Prin ținuturile din jur roșii erau aproape peste tot stăpîni și se zvonea că rușii primesc plîngerii împotriva oricăror restricții. Rușii abia așteaptă să se amestece în treburile interne ale taberei. Nu era doar un basm, pentru că în tabără sosi într-o zi tovarășul Nasok, purtînd o imensă cocardă roșie pe piept, o banderolă roșie pe braț, iar ochiul țarului, rozeta de pe chipiul rusesc, era îmbrăcat cu postav roșu.

Tovarășul Nasok era un muncitor uriaș și jovial, nu prea inteligent, un om șiret, dar nu supărăcios. Dădu dispo-

ziție cu jovialitate să se adune prizonierii în sala cea mare, căci vrea să le țină o cuvîntare.

Domnul maior se referi la pacea de la Brest-Litovsk pe care puterile centrale, ca învingători, o încheiaseră cu rușii, declarînd că se împotrivesc, pe baza dreptului învingătorilor, oricărei acțiuni de infestare a ofițerilor din tabără cu propagandă bolșevică. Treburile interne ale fiecărei țări sînt intangibile și nu poate permite vreo acțiune de instigare.

Tovarășul Nasok nu se supără. Spuse că nu știa precis dacă există vreo prevedere în pacea de la Brest-Litovsk cu privire la asta, dar că, în calitate de comisar al regiunii Amurului, ordonă să se convoace ședința. Comandantul taberei poate oricum să se disculpe acasă, arătînd că a cedat forței, că s-a împotrivit îndeplinindu-și datoria. Recunoaște că maiorul trebuie să se împotrivescă și nu i-o ia în nume de rău. Își asumă consecințele încălcării păcii de la Brest-Litovsk. Maiorul, fiind de acord, a ordonat convocarea ședinței.

Tabăra, emoționată, se adună agitată pentru a-l asculta pe tovarășul Nasok, care se urcă pe o masă și, cu o voce arzătoare, febrilă, puternică trîmbiță spre ofițerii, zdrențuiții și îmbîcsiiții prizonieri:

— Flacăra revoluției s-a aprins în Rusia care vă strînge la piept, pe voi care ați fost prizonieri sub jugul țarului. Vă anunță libertatea și vă pune în mîna cheile închisorii voastre.

Minunata și sluta pasăre înrobîtă de vremurile trecute poate zbura liberă dincolo de granițele chinătoare de la granița vestică a Rusiei pînă la Vladivostok, revărsîndu-se spre stepa liberă, după ucigătoarea robie; fostul nostru inamic ce-a suferit pînă nu de mult la Omsk, la Tomsk, la Irkutsk, la Habarovsk, la Stretiensk, la Krasnoiarsk, la Berezovska, la Troițk și în orice alt loc din întregul imperiu, ne e acum frate sub pavăza drapelului eliberator...

După cuvintele tovarășului Nasok se auziră trei aclamații înăbușite. Oratorul, zăpăcit, se uită în jur puțin încurcat. Credea că prizonierii vor plînge de bucurie și insuccesul i se păru ciudat.

Dar se dezmetici repede, zîmbi și privi înțeleghător în jur. Sigur. Doar cîțiva dintre prizonieri îl înțeleg. Lăsa la o parte tonul de orator și cu o voce obișnuită le ceru, dacă

sînt atît de amabili, un cunoscător al limbii ruse care să-i traducă discursul. Comandantul taberei îl chemă pe căpitanul din statul major care făcu un semn comandantului și începu să traducă cuvîntarea tovarășului Nasok.

— Domnul comisar îi asigură pe prizonieri de intențiile sale cele mai bune. Este mulțumit de purtarea lor de pînă acum și reținerea lor atît de demnă îi stîrnește considerația, căci au știut să se țină de-o parte, să nu se amestece în lucruri care nu-i privesc. Le dă de veste că a sosit ceasul eliberării și, dacă se vor dovedi disciplinați și în viitor ascultînd cuvîntul conducătorilor lor, vor porni cît de curînd pe fericitul drum al întoarcerii, toți cei din Omsk, Tomsk, Irkutsk, Habarovsk, Stretiensk, Krasnoiarsk, Berezovska, Troițk și din orice alt colț al imperiului, prizonieri trăind în mizerie, suferinzi, spre căldura căminului familial...

Tabăra aclamă cu entuziasm și tovarășul Nasok continuă impresionat:

— Oare nu vă bate inima mai viu văzînd mulțimea luptătorilor ruși ce s-au sacrificat pentru libertate, văzînd conștiința care înflorește cu trandafiri de sînge pe drumul tuturor asupriților, care în această clipă istorică, mondială, se unesc cu puterea forțelor naturii făcînd să cadă distruse lacătele tuturor porților, sufletelor?!

Tovarășul Nasok se opri din nou pentru ca cel din statul major să poată traduce:

— Oare inima dumneavoastră nu bate cu recunoștință la gîndul că veți putea înșfăca iarăși arma smulsă din mîinile voastre, că sabia va putea sclipi iarăși mîndră în eroica...

Aici se produse o mică încurcătură. Grósz Simi zîmbi și gestul său fu observat imediat de tovarășul Nasok. Acesta deveni trist, îl chemă la el pe Grósz Simi și își scoase revolverul.

— Ordon să traduci cuvînt cu cuvînt cele ce urmează. Dumneavoastră vi s-au tradus fals cuvintele mele. Tradu!

Grósz Simi traducea:

— Domnul Nasok mă silește amenințîndu-mă cu arma să traduc spunînd că ceea ce a zis el pînă acum a fost tradus fals.

Tovarășul Nasok observa fețele tuturor și vedea că Grósz Simi bîlbîie adevărul. Continuă.

— Tradu prizonierilor că sînt mult mai asupriți decît credeam și nu-mi închipui că pot să înțeleagă cuvintele mele. Spune!

Grósz Simi vorbi și tovarășul Nasok continuă:

— Spune-le că n-am cuvinte pentru sclavi, să-și păstreze cătușele. Nici nu-i iubesc, nici nu sînt supărat pe ei. Nu mă mai ocup de treburile lor. Spune!

Grósz Simi spuse și asta. Tovarășul Nasok vorbi mai departe:

— Spune-le că să-i ajute dumnezeu să ajungă la abator, unde probabil vor fi trimiși în scurt timp iarăși.

Trebuia să traducă, pentru că tovarășul Nasok avea în mînă revolverul și privea cu atenție ochii și fețele tuturor.

Tovarășul Nasok se înclină, părăsi tabăra, fără să-și mai întoarcă înapoi capul pe care șapca stătea strîmb.

Cînd revoluționarul plecă, domnul maior Füzessy începu să vorbească. Mulțumi lui dumnezeu că intențiile rele ale rusului n-au avut efect, lăudă deșteptăciunea tuturor și stăpînirea lor de sine, pentru că nu l-au insultat pe instigator. Au avut mare noroc că și-au păstrat sîngele rece și că agitația n-a reușit. Ea i-ar fi putut îndemna pe prizonieri, mai ales pe domnii mai tineri, ca sub influența acestui revoluționar inconștient să recurgă la vreo acțiune aventuroasă. Într-adevăr, avusese dreptate, acasă luptele continuă, dar ce fericiți ar fi dacă nobilul oțel ar mai putea străluci, într-adevăr liber și curat, încă o dată în mîna lor liberată, dacă ar mînuî sabia cu cinste și ar cădea acolo pe cîmpul de bătaie, sîngele lor tînăr scurgîndu-l din inimi!

Cuvintele bravului maior fură primite cu aplauze entuziaste și aclamații, urale prelungi.

Maiorul continuă să conducă adunarea și adunarea populară se transformă în adunare ofițerească. Prezentară rapoartele oficiale, apoi comandantul taberei spuse, acum pe un ton oficial:

— Comandamentul taberei le interzice, deocamdată, prizonierilor așa-zisa călătorie spre casă. E puțin probabil ca aceste încercări să reușească, lucru care dealtfel n-are nici o importanță chiar dacă unii au reușit să ajungă la țintă. Trebuie luat în considerare interesul general și nu abaterile unora. Timp de două săptămîni dreptul la ieșire va fi folosit cu măsură, deoarece se comunică în mare taină —, în

această săptămână va evada însuși comandantul taberei, bine dotat cu recuzita necesară pentru evadare și care va ajunge cu siguranță acasă, iar odată ajuns acasă îi va putea ajuta pe cei rămași aici. Acesta e scopul întregii evadări, ea nu poate fi periclitată de încercările altora. Ori toți vor ajunge acasă, ori nimeni. Comandantul comun al celor trei tabere, colonelul Mitteräger va aranja totul. Natural, din partea comandamentului, se vor depune în continuare toate eforturile pentru ca toți să ajungă acasă.

CAPITOLUL LXIX

Se pare că și *Amurskaia Jizni* se hrănea cu „știri-lavka.“ Jumătate din gazetă era plină cu știri noi, iar jumătatea cealaltă le contrazicea pe cele vechi. Nu te mai puteai descurca. Se scria că generalul Hoffmann a pornit cu garda albă împotriva Moscovei. În telegramele din gazetă scria că nemții au ocupat noua graniță, nu respectă pacea de la Brest-Litovsk și populația îi primește cu mare bucurie. Nu se pot cunoaște motivele pentru care nemții trec linia de frontieră și nu respectă pacea de la Brest-Litovsk. Cine e generalul Hoffmann? Judecînd după numele său e neamț, dar atunci ce face în direcția Pskovului? Tot ziarul era o imensă harababură de parcă știrile ar fi provenit numai de la refugiații și pribegii ce intrau în oraș și călătoreau spre răsărit. Comandamentul le-a atras atenția că știrile cotidiene și telegramele din *Amurskaia Jizni* trebuie privite cu oarecare rezervă, pentru că, de pildă, toamna, una dintre cele mai mari senzații transmise — pe care tabăra a sărbătorit-o cu strălucire demnă de amintire —, ocuparea Venetiei de către puterile centrale, s-a dovedit de asemenea ireală.

Comandamentul taberei accepta un singur punct fix. În funcție de asta acționa: pacea de la Brest-Litovsk. Evident, cu modificări ulterioare cu privire la Varșovia, care nu mai este oferită drept compensație de război, în schimb, e vorba de alcătuirea republicii poloneze independente.

Din punctul de vedere al politicii externe, viitorul taberei se sprijinea pe pacea de la Brest-Litovsk, obținîndu-se ca rușii să accepte același punct de vedere. Majoritatea taberei

considera pacea ca o certitudine și i se conforma înțelegînd că nu se pot împrieteni și întovărăși, dînd mîna cu contrabandiștii din ținutul Amurului, precum făcuse în ultimul timp fugarul Waleczky. Trebuie să se comporte cu demnitatea gradului lor de ofițeri, căci acasă pacea separată a întărit desigur disciplina și a luminat perspectiva unor noi succese militare. Nu te poți comporta indisciplinat, precum făcuse domnul căpitan în rezervă Mohay, la întoarcerea din bordelul de pe malul lui Usuri, de la Dusia Krescenovskaia.

Trebuia disciplină, poate că tovarășul Nasok are dreptate cu abatorul acela, în orice caz e de înțeles supărarea *rittmesterului* Lieb, care n-a îngăduit să i se spună *Herr Hauptmann*. Pacea de la Brest-Litovsk pare să fie adevărată și, dacă e adevărată, atunci abaterile nu produc decît o atmosferă falsă, iar la marea răfuială omenii vor trage ponoasele. E mai bine să se conformeze sever păcii separate, numai ea poate să aducă eliberarea.

Pe scurt: tabăra de prizonieri a primit drept fapt și realitate încheierea de către puterile centrale a păcii separate cu rușii la Brest-Litovsk. Și forurile guberniei Amur erau dispuse să primească pacea drept bază pentru discuții. Ca urmare: prizonierii au dreptul să plece spre casă. În schimb, sînt obligați să dea dovadă de o disciplină exemplară în raport cu propriul comandament. Pe de o parte, deoarece acasă vor fi trași la răspundere, pe de altă parte pentru că pe celelalte fronturi războiul nu s-a sfîrșit și acasă disciplina e probabil mai severă ca oricînd. Se deduce logic de ce locotenentul major Páll n-a putut suporta să fie salutat de către locotenentul Krečsméry cu mîna stîngă și că a făcut foarte bine cerîndu-i să-l salute regulamentar.

Dacă domnul maior le cere ca două săptămîni să nu evadeze nimeni pentru că evadează domnul colonel, cuvintele acestea nu sînt o rugăminte ori nu avertisment, precum în dezmațatele și dezordonatele vremuri ale revoluției, ci un ordin, pentru că ei sînt soldați și nu curve, drept care ordinul trebuie îndeplinit.

Din aceleași motive nu se cade să cercetezi cu ce bani își plătește călătoria comandantul taberei, oare nu din fondurile secrete? Nu-și permite pe drum comodități inutile? Nu mai e o simplă evadare, ci crearea legăturii între patrie și cei rămași aici. Deci e doar în interesul colectivului. Această

călătorie se face în interesul serviciului, urmînd să stabilească o legătură necesară pentru ca materia umană a prizonierilor să ajungă, măcar 80 de procente acasă în condiții bune.

Colonelul luase cu sine un stilou cu cerneală simpatică cu care își scria scrisorile secrete, care au și început să sosească în tabără. Călătorea splendid, totul mergea ca pe roate. Rapoartele favorabile puteau fi citite doar încălzind cărțile poștale.

Desigur, între timp, nici noul comandament nu rămînea inactiv. Cu fondurile secrete rămase, cu depozitele de rezerve, cu importantul sprijin al lui Heedbloom și Conger, comandamentul militar din Habarovsk a fost convins să accepte pacea de la Brest-Litovsk. Încă înainte de sosirea vreunui ajutor de acasă, la două săptămîni după plecarea colonelului, după acceptarea reciprocă a unor condiții, o mie de oameni au primit îngăduința să plece spre patrie. Comandamentul taberei a redeschis porțile și le-a dat libertate deplină cu condiția ca abaterile să nu periclitize călătoria spre casă. Puteau pleca și cei care voiau să fugă independent. Puteau pleca din tabără și aceia care vroiau să se stabilească în oraș pînă la transportul următor. Iar cei care nu vor să plece decît cu transportul următor puteau să rămînă în tabără.

În sfîrșit, la mijlocul lui aprilie, într-o zi de neuitat, au sosit rapoarte din stația de cale ferată de pe malul lui Usuri, cu privire la apariția unei garnituri de vagoane pentru vite. Fără îndoială, pentru prizonieri.

În cadrul adunării ofițerilor, maiorul Füzessy le comunică emoționat prizonierilor că primul transport pleacă peste două zile. Sub comanda supremă a unui colonel. Comandamentul taberei a reușit, în sfîrșit, să găsească modalitatea cea mai potrivită și să cadă de acord în această problemă cu rușii.

— Trăiască! — vui mulțimea de prizonieri, dar domnul maior Füzessy clătină dezaprobat capul lui cărunț, și le spuse mustrător:

— Nu strigați așa, dragii mei copii, nu „să trăiască“ trebuie să spuneți, ci „slavă domnului!“

Mulțimea prizonierilor vui din nou, strigînd: „Slavă domnului!“ Peste două zile lagărul a rămas în urmă, într-

adevăr și în realitate, lagărul în care cu abia câteva luni în urmă, la festivitatea comemorării celor treisprezece martiri de la Arad, fugarul Waleczki dădea încă dispoziții interzicînd, foarte rece, aluziile cu caracter militar. Și n-a permis ca marina militară să fie amintită și ea la festivitatea de comemorare a martirilor arădeni.

Gonea cu ei trenul de vis, gonea cu ei spre casă trenul fermecat, care îi ducea totuși spre casă, cu toate că nu era tapisat și prin crăpăturile dintre scînduri vîntul primăverii siberiene înțepa undeva sub inimă.

Erau vagoane de marfă furate de peste tot, în care dormeau îngrămădiți, unii deasupra celorlalți, pe niște polițe. Erau vagoane cu osiile ruginite, uzate, punîndu-le în pericol viața, cu frînele rupte, dar care alergau spre casă.

Totul trecuse, lăsaseră în urmă totul, inimile li s-au înfrățit în bucuria călătoriei, tremurînd și temîndu-se ca nu cumva sfîntă și binecuvîntata și mîntuitoarea acțiune a plecării să fie periclitată de vreun accident.

Lîngă mecanicii de locomotivă, beți, au dispus niște controlori proprii, care își îndeplineau serviciul zi și noapte. Prizonierii care fuseseră feroviari au fost imediat avansați cu o gradație, valabilă acasă, promițîndu-li-se, separat, că vor avea parte și de un premiu și de recunoștință acasă, că vor primi o recompensă pentru eroica lor camaraderie dovedită în țara inamică.

Trenul gonea coborînd munții din Stretiensk pe înspăimîntătorul drum în serpentină, gonea sălbăticit spre cîmpie, cînd deodată, la miezul nopții, Schnabel începu să rotească făclia aprinsă semnalizînd pericol. De oprit însă nu se putea opri, pentru că toate frînele erau stricate, și osia aprinsă a unui vagon croncănea alarmat în noapte și, nu peste mult, incandescența unei osii nou născute începu să perforeze noaptea cu vocea ei scrișnită și subțire.

Pericolul se anunță dintr-un vagon într-altul, dar de făcut nu se putea face nimic, înnebunitul tren gonea nestăvilit pe drumul în serpentină, scrișnind ascutit, țipînd, pîrîind și zdrăngănind în treacăt pe lîngă micile case ale cantonierilor.

O mie de prizonieri de război chibițau moartea, gata să sară din vagoanele de vite cu ușile larg deschise.

Trenul gonea mai departe, capricios și beat de panta abruptă, cu o viteză accelerată. Gonea cu dinții strînși îndărătnic, cu speranțele prizonierilor către nesiguranță...

De departe, vreunui cioban tungus îi sări în ochi salbăticitul armăsar de aburi pe spatele căruia, tremurînd de moarte, zăceau neputincioșii călători, în timp ce stegarul Schnabel făcea semne disperate de alarmă cu făclia aprinsă.

Au ajuns în sfîrșit la șes și, cu instinctul vital redeșteptat, începură să respire mai liber. Urma încă o stație periculoasă unde n-au putut opri, dînd doar semne disperate către șefii de gară. Dacă acum nu se ciocneau de vreo locomotivă care staționează sau nu întîlnesc vreun tren ce vine din față, sînt salvați.

S-au oprit după o mică gară manciuriană, în cîmpul liber. Un mic ocol ca să uite emoțiile și tensiunea mare, iar apoi trenul pornește înapoi spre gara părăginită.

Manevra a fost binevenită, deoarece peste puțin timp a intrat în goană acceleratul de Vladivostok. Ar fi fost neplăcut să se întîlnească cu el.

Lui Haertl i se datorește faptul că peste puțin timp vor călători mai departe cu o locomotivă bună.

Haertl a cumpărat, pur și simplu, locomotiva din față a acceleratului de Vladivostok. A dat 5 funzi de tutun american pentru ea, din rezerve, mecanicului de locomotivă beat, care acceptă, pentru cinci funzi de tutun, să schimbe locomotiva acceleratului cu locomotiva răblăgită a trenului prizonierilor. În gara cea mică locomotivele au luat apă și apoi s-a făcut schimbul.

CAPITOLUL LXX

Trenul era tîrît de la o gară la alta în schimbul cămășilor, tricourilor, încălțărilor japoneze, pudrei americane, tunului galben primit de la Conger. De fiecare dată se întrebau speriați și agitați: Oare ajungem la Cita? Oare din Cita ajungem mai departe? Și, oare dacă dăm de Vili Karadaș, conducătorul bolșevic, o fi vreun om de înțeles!

Se pot oare strecura prin imperiul otoman a lui Semi-onov? Și oare se vor putea strecura, fără să atragă atenția, prin jumătatea estică a globului?

Cu cât se apropiau de Baical, neliniștea și incertitudinea creștea. Din Manciuuria, în fiecare gară s-au întâlnit cu gărzi roșii, dar erau numai oameni binevoitori care le mai dădeau și sfaturi; iar înfricoșătorii răsculați despre care Grósz Simi citise toată iarna știri groaznice erau simpatici.

Ici-colo, printre gărzile roșii erau și unguri, aceștia discutau cu superiorii lor cu oarecare sfială, dar cu un respect categoric. Explicau: ne-am înrolat, domnule locotenent și, dacă ne-am înrolat, rămînem aici.

— Dar cum v-a dat prin minte să faceți asta departe de patrie, în țară străină?

— Am muncit în mină stînd în apă pînă la genunchi, am muncit în sate precum niște cîini bătuți, înfometați zrențăroși. Ne-au și bătut în robie, acum sîntem liberi, și... mai rău nu putea fi.

Dar erau și altfel de oameni, vorbeau ironic cu ofițerii prizonieri spunînd: Nu toți ofițerii sînt așteptați acasă cu cununi de lauri și bunăstare. Și printre ofițeri sînt mulți proletari, poate cîndva vor dori să fi rămas mai bine aici unde gărzile roșii luptă pentru libertatea mondială.

— Totuși, să lupti în țară străină, departe de patrie?!

— Acasă n-ar trebui să lupti? Și acasă se luptă. Doar că aici luptăm pentru eliberarea muncitorimii, pentru cauza noastră.

Cu ăștia nu se putea vorbi, dealtfel comandamentul le interzicea să intre în vorbă cu ei, puteau să schimbe o vorbă doar pe furiș.

Nu aveau timp să se explice unii față de alții. Unii vorbeau provocator cu prizonierii, erau alții care nici nu stăteau de vorbă cu ei sau li se adresau ofițerilor jignitor:

— N-ar avea chef domnul locotenent să mă lege? N-ar avea chef să mă amenințe cu pistolul? Vedeți-vă de drum și lăsați-ne pe noi în pace!

Erau tot soiul de gardiști roșii. Unii se furișau în ultima clipă dinaintea plecării trenului cu ofițerii prizonieri întinzînd o scrisoare, scrisă într-ascuns cu creionul, cîteva cuvinte fierbinți celor de acasă și puneau la gură implorator degetul muncit, osos, neîndemînatic, ceea ce însemna că nu trebuie să spună nimănui că Tyukody András e înrolat la roșii în Kuenga.

Era de neînțeles de ce vor să obțină libertatea mondială tocmai în Siberia? De ce tocmai în Siberia trebuie să se decidă lupta dintre capital și muncă?

Erau întrebări atât de simple că pînă și cel mai neînvățat dintre ei putea să răspundă la ele. Ei spuneau: Sămînța revoluției mondiale se află în Rusia. Și frontul revoluției mondiale e unitar. Pe oricare front ar lupta soldatul roșu, luptă pentru același țel. Asta spuneau. Erau pregătiți pentru această întrebare.

Fără îndoială, bagajul lor de cuvinte revoluționare și cunoștințele erau mai vaste decît ale ofițerilor prizonieri, din cauza aceasta au renunțat curînd să intre în controverse cu ei. Au învățat curînd că nu trebuie să poarte discuții cu ei, trebuie să-i lase în voia lor. N-are nici un rost să-i supere pe gardiștii roșii cu tot felul de întrebări, cînd singurul lor țel este să ajungă acasă. Trebuie să se bucure că-i lasă să se întorcă acasă. Țelul lor acesta e, și nu convertirea gărzilor roșii.

Într-o gară dinaintea Baicalului, comandamentul militar al gării era ungar. Un anume tovarăș Szilágyi care își purta gradul de comisar pe o haină simplă de civil. La șold avea un revolver, altfel l-ar fi putut lua drept civil pe comandantul batalionului din gară. Era un om cu fața rasă, osos, palid, sever și manierat.

Le examină actele amănunțit și atent și făcu trenul să aștepte mult. Îl convocă pe comandantul trenului punîndu-l să-și aștepte rîndul afară. Domnul locotenent colonel așteptă afară îndatoritor și, peste o jumătate de oră, tovarășul Szilágyi puse să-i fie adusă afară o masă mică, pe care puse actele și lîngă care se așeză cercetînd cu atenție încă o dată totul și punînd întrebări. I se adresă locotenent-colonelului de husari numindu-l domnule Sivó, dar, cînd acesta i se adresă cu domnule Szilágyi, îl întrerupse, punîndu-l la punct: „Vă rog, binevoiiți a mă numi tovarășul Szilágyi.“

În cele din urmă îi puse în vedere să aibă grijă ca nu cumva oamenii să se amestece în vreo mișcare contrarevoluționară; din partea lui, le permitea trecerea, considerînd actele reglementare.

La gara următoare avură iarăși dificultăți. Aici un rus căuta nod în papură. Un anume tovarăș Zisov nu era de acord cu călătoria. După părerea lui, era necaz mare.

Stătea culcat în şubredul său compartiment, cînd apărură aghiotantul locotenent-colonelului chemîndu-l în vagonul comandamentului.

Locotenent-colonelul vru să afle dacă vrea să-şi vadă într-adevăr familia, declarîndu-şi speranţa că scopul călătoriei sale e serios. Aşa este?

— Da, domnule locotenent-colonel.

— Dumneata ai ocazia să-ţi răscumperi comportarea din lagăr. Eşti singurul socialist din transport, şi ne poţi fi de folos. Dacă ne facilitezi călătoria spre casă, voi avea grijă să nu ai neazuri acasă pentru revoluţia pe care ai regizat-o în tabără. Ba, mai mult, pentru serviciile dumitale vei primi o recompensă. La urma urmei scopul e comun, şi dumneata vrei să ajungi acasă.

— Dar cum pot să fiu de folos transportului?

Locotenent-colonelul îl privi surprins.

— Cum poţi să ne ajuţi? Păi, tovarăşii socialişti fac orice pentru dumneata. Ei înşişi spun: Proletari din toate ţările, uniţi-vă! Sper că mai există solidaritate?! Sînt sigur că, dacă vrei, ne poţi ajuta. Dacă doreşti să ajungi acasă. Cred că poţi.

Plecă încurcat din compartimentul locotenent-colonelului. Nu ştia ce să facă. Trebuia să protejeze transportul. L-au numit oficial revoluţionar.

Se îndreptă cu grijă spre biroul tovarăşului Zisov. Tovarăşul Zisov era un mujic rus cu barbă rară, purta opinci împletite din papură. Fuma tutun grosolan înfăşurat în hîrtie de ziar. Medita privind un act.

N-avea nici un plan, pentru orice eventualitate se întoarse în compartimentul comandantului şi ceru un transportator. Îl primi pe căpitanul de stat major, acela care tradusese cuvîntarea tovarăşului Nasok. În drum i-a atras atenţia:

— Domnule căpitan, vă rog, de data asta să traduceţi fidel.

Căpitanul rîse de gluma bună, şi nu răspunse. Era doar vorba de un fel de şiretlic în care el n-avea, nici un amestec, dar care poate ajuta corpul ofiţeresc să ajungă acasă din prizonierat.

Îl salută pe tovarăşul Zisov, dădu prietenos mîna cu el şi puse să se traducă că aduce salutul tovarăşesc al bolşevicilor de pe meleagurile Amurului.

Tovarășul Zisov se bucură foarte mult. Îl reținu la ceai și îl concedie pe căpitan spunînd că are un alt translator, un brav soldat maghiar.

Se împrieteni cu tovarășul Zisov și începu să i se plîngă că nu știe cît va rezista, groaznică povară i-a pus în cîrcă Comitetul din Habarovsk, trebuie să vegheze asupra contra-revoluționarilor ăștia. Abia aștepta să ajungă la Irkutsk. Speră că acolo îl vor schimba. Tovarășul Zisov spuse că probabil așa va fi, căci acum se ține la Irkutsk adunarea pe țară a prizonierilor siberieni și acolo va primi, probabil, alta însărcinare.

Sigur, adunarea prizonierilor siberieni. La asta vrea să participe neapărat, oare ajunge la timp?

Tovarășul Zisov îl asigură că mai e vreme, dar că desigur nu se poate întîrzia. Îl sfătui să nu permită, în unele gări, o staționare mai îndelungată. După aceea îi propuse tovarășului Zisov să telegrafieze la Irkutsk ca să vină un tovarăș în întîmpinarea sa, un tovarăș, desigur, ca să nu mai fie și acolo neînțelegeri.

În sfîrșit, însuși tovarășul Zisov luă măsuri pentru ca trenul să poată porni, se despărțiră cu o prietenească, caldă și frățască strîngere de mînă, fiind extrem de mîndru de ceea ce înfăptuise.

Trenul gonia din nou și comandamentul găsea natural faptul că fratele revoluționar i-a făcut acest mic serviciu, lăsînd să treacă trenul mai departe. Comandamentul îl asigură, dealtfel, că prin această faptă și-a manifestat serviabilitatea și că acasă nu va avea în nici un caz de suferit pentru revoluția din lagăr și pentru alte abateri. A dovedit, fără îndoială, că face parte dintre socialiștii înțelegători și patrioți, care își folosesc relațiile cu sinceritate în folosul camarazilor aflați la necaz.

Era acum, definitiv și oficial, revoluționarul transportului. În gările următoare lua măsuri cu de la sine putere, fără să mai aștepte alte instrucțiuni. Comandamentul îi propuse să locuiască în compartimentul lor, dar le declară plin de înfumurare că nu poate face asta, trebuind să păstreze aparențele. Ce-ar zice tovarășii, dacă ar afla?

La sosirea în Irkutsk gardiștii roșii înconjurară într-o clipă trenul, nelăsînd să treacă nimeni dincolo de cordon.

Nesiguranța ținu doar câteva clipe, pentru că apărură imediat comandantul gardiștilor roșii cu o telegramă în mână de pe care citi răsunător numele său.

Coborî îngrijorat din vagonul de vite și se îndreaptă spre comandant, dar acela întinse prietenos mîna, salutîndu-l cu căldură.

CAPITOLUL LXXI

Tovarășul Zisov comunicase telegrafic la Irkutsk Comitetului muncitoresc și militar, cerîndu-le să trimită pe cineva la tren pentru a-l întîmpina cum se cuvine pe tovarășul care îi însoțește pe ofițeri. Aceasta era telegrama pe care o flutura comandantul gărzilor roșii, îmbrăcat dealtfel în haine civile. Cu pantaloni și pantofi găuriți; doar sabia îi atîrna la șold. Din telegramă nu înțelesese prea clar despre ce e vorba și, pentru orice eventualitate, înconjurase trenul cu soldați căutîndu-l pe tovarășul care urma să-i explice totul.

Asta îi spuse comisarul după prietenescul salut, declarînd că-i așteaptă dispozițiile. Dar mai întîi ar vrea să afle care e situația în Orient.

Despre situația din Orient nu știa prea multe, îi povesti însă cu amabilitate că și în Orient e agitație, că nici în Orient nu e smîntînă pînă în fund și că se observă un progres hotărît. Tovarășul Szilágyi...

Comisarul îl întrerupse aici și-i spuse că lui nu-i place Szilágyi. Szilágyi e anarhist, un om suspect care sare peste cal pornind de la principiul că revoluția e primordială și abia după aceea urmează munca productivă. Asta o știe toată lumea, dar ceea ce face Szilágyi e anarhie. În curînd îl vor forța să-și aleagă culoarea și atunci se va vedea.

Comisarul era un zugrav din Pesta. Grăsuț, om cu mișcări greoaie, umbla îmbrăcat dezordonat și împopoțonat, purtînd pe lîngă sabie o pălărie de civil. Își ștergea transpirația de pe frunte; cu toate că nici nu era prea cald încă. Abia răsărise soarele, dar el transpira deja. Uneori privea pierdut, se poate spune, contempla cu tristețe. Pășeau unul lîngă altul tăcuți. Era un om obosit, se vedea că e pregătît pentru orice. Oftă și, cu cît mergea mai departe pe calea

ferată, ajungînd pe malul unui rîu, poate Angara, ochii îi străluceau în timp ce-i vorbea:

— Să ne așezăm puțin.

Se vedea că e fericit că poate ședea pe malul apei și poate înșira cu încîntare nume de străzi pestane. Spunea cu o dureroasă încîntare și fericit: strada Mester, strada Népészínház... Aminti de Janek și-și aminti de pușlamaua de Karslak, comandantul militar al Irkutskului, un înfricoșător lup sîngeros.

— Hei, toată viața asta nu face nici o brînză, spuse melancolic zugravul din strada Morii, șezînd pe malul Angarei, pe malul buriatilor, la poalele lanțului muntos Iablonovîi, lîngă gara Irkutsk.

Își reveni din visare și întrebă ce fel de planuri are în definitiv, cu prizonierii. De la cine a primit ordinul? Ce fel de ordin a primit de fapt? Și în ce scop? O face pe propria lui răspundere? Sau din vreo însărcinare?

Îl cuprinse un fel de ciudată silă. Să înceapă iarăși să mintă? Să-i mintă pe acești revoluționari care-și joacă viața? Să-l înșele pe zugrav cu tot felul de povești mărunte? Mărturisii. Povesti cum a căpătat renumele de revoluționar, cum a devenit revoluționarul oficial al taberei și al transportului în schimbul unei iertări viitoare, dacă va aduce transportul pînă acasă. Nu vrea să înșele, mai ales n-a vrut să-i înșele pe revoluționari, dar așa s-a întîmplat. Nici nu prea știe pentru ce fel de idei luptă, nu știe unde e linia despărțitoare între socialism și bolșevism. Nici nu-l interesează. Pur și simplu, vrea să meargă acasă. Dar nu cu acest preț. S-ar putea să umble pe drumuri greșite, dar nu consideră demn să-și salveze pielea cu acest preț. Să ia măsuri cum dorește. Cu Zisov a fost bine intenționat, cu toate că-i pare rău că l-a înșelat și pe el.

Comisarul îi făcu un semn să vorbească mai încet. Nu cumva să audă ceva. Păcat că nu rămîne aici, în Irkutsk. Să rămînă aici și să preia conducerea politică.

— Vreau să mă duc acasă.

— La abator? Acasă e război.

— Acasă.

Comisarul căzu pe gînduri. Îl va ajuta neapărat. Adică va ajuta întreg transportul. Dar numai de la locotenent major în jos.

Cu asta n-a fost de acord.

Se tocmeau. Discutau. Erau deja la căpitan. De la căpitan în jos pot pleca acasă. Excluz. Să plece toată lumea. Dacă vrea să-i ajute, să-i ajute pe toți. Dacă cu transportul pot pleca numai de la căpitan în jos, atunci n-au făcut nimic.

— Și dumneata crezi că te-au iertat?

— Cu siguranță. Și-au dat cuvântul. Dealtfel ce-am făcut? Am organizat o demonstrație din cauza tricourilor. Nu-i o treabă serioasă. E război mondial. Verdun, Gorlice, Doberdo. Ce importanță are un act de indisciplină în ținutul Amurului?

— Păi, spuse în cele din urmă comisarul, din partea mea toată lumea poate pleca acasă. Dar voi face apel la corpul ofițeresc ca să-mi predea mai întâi procesele verbale despre acțiunile trupei și tot soiul de păcate.

— Ce fel de procese-verbale visezi, tovarășe?

— Dumneata nu știi? Există un proces-verbal despre comportarea fiecăruia. Ele sînt cusute, la ordin, în vestoane, în gulere, în manșete. Astea trebuiesc lăsate aici. Avem noi nevoie de ele. Dacă voi găsi vreunul la percheziție, ofițerii superiori vor rămîne aici. De la căpitan în sus. Nu vor avea de suferit, dar se vor întoarce în lagărul de prizonieri.

— Poți fi liniștit. Nu vei găsi nici unul.

— Asta e norocul lor. Dar dacă voi găsi vreunul, ofițerii superiori vor rămîne. Dacă nu vom găsi atunci noi avem ghinion. Așa pot pleca unde vor, e o treabă care nu mă mai privește.

Asta îl descumpăni puțin. Zugravul nu poate avea dreptate. În fond, n-ar fi o pedeapsă, n-ar însemna îndreptarea cuiva, ci, pur și simplu, o reprimare și o înfumurare nemotivată. Cel care pleacă acasă va fi alt om. Numai oamenii cu intenții curate se duc acasă. La ce-ar trebui procesele verbale? Nu poate fi adevărat.

Cu locotenent-colonelul nu se putea încă vorbi pentru că tocmai primea în audiență. Se dădeau și pe drum ordine de zi, se organizau audiențe. Cutare cerea o conservă de lapte, altul o talpă de pantof ori raporta vreo împrejurare suspectă voind să intre în grațiile comandamentului. Din asta consta audiența.

Audiența ofițerilor se terminase, urma audiența soldaților. Pe tot drumul, aproape zilnic, se găsea câte un trupeț care îi implora să fie luat în transportul care mergea spre casă. Înceau să obțină protecție, se declarau bolnavi, dar fără nici o perspectivă, căci nu se puteau primi niște vagabonzi într-o comunitate atât de bine organizată și, se poate spune, bogată, care, cu tricourile și tălpile ei de pantof, mi-ruieste toată Siberia. Au mai încercat să pătrundă în transport și ofițeri din alte tabere, invocînd tot felul de motive, cum că fratele lor mai mare sau mai mic se află în acel transport, dar, natural, nici cu ăștia nu se putea face excepție.

La audiență se prezentaseră acum niște soldați zdrențăroși. Nu voiau să călătorească spre casă, nici nu voiau să ceară asemenea lucruri. Erau niște soldați bătrîni, bărboși și ruinați, care implorau să li se dea o cămașă și o pereche de bocanci. Își arătau picioarele goale, gingiile lipsite de dinți de pe urma bolii siberiene numită *tinga*. Desigur, nu putea fi vorba să li se îndeplinească rugămințile. Locotenentul major Haertl le explica oamenilor — nici n-au observat pînă acum că Haertl se reasezase în postul său și dispunea din nou — că nu se poate împărți nimic din ceea ce el economisise, pe pielea ofițerilor, cu mari eforturi. Pentru ceea ce a rămas, ofițerii transportului au răbdat frigul și lipsurile, lor li se cuvin toate acestea și, dealtfel, nu se poate ști niciodată cînd va trebui să mai miluiască pe cineva. Mai adăugă că depozitul cuprinde în total trei vagoane. E adevărat că talpa, bocancii, mantalele, cămașile sînt din belșug, dar, doamne, el trebuie să dea socoteala acasă. Toate acestea vor fi predate la graniță și el are o mare răspundere. Doar nu se poate să iasă așa omul din pădure și, gata, te apuci să-l îmbraci. Nici nu știe cu cine are de-a face și cum s-ar putea deconta, cînd de fapt nu țin de trupă.

Într-adevăr, locotenent-colonelul n-a dat lenjerie celor din trupă, probabil pentru că și el se temea de decontare. În schimb, a pus să li se repartizeze nenorociților doi funzi de pîine, pe care cerșetorii i-au primit cu mare recunoștință și cu mulțumiri.

În sfîrșit, locotenent-colonelul putu să fie chemat de-o parte pentru a i se relata spusele comisarului. Locotenent-colonelul considera condițiile impuse prea grele, spunîndu-i

că ar fi bine să ia contact din nou cu comisarul. Cu ce drept a îndrăznit să se amestece în treburile interne ale taberei?

I-a răspuns locotenent-colonelului că nu mai are ce face. Aceasta este singura condiție și din punctul lor de vedere există un anumit drept. Nu-i lasă pe oameni să fie acuzați acasă. Locotenent-colonelul îl privi furios și spuse că o să mai vadă el ce-i de făcut.

— Treaba trebuie făcută cinstit, domnule locotenent-colonel, pentru că se va face percheziție.

— Bine, bine. Am auzit.

Locotenent-colonelul se retrase sfătuindu-se îndelung cu ofițerii mai mari în grad ai grupului de comandă și, în sfârșit, după vreo două ore îl chemă spunându-i că totul e în ordine. Pofțiți, aici sînt toate procesele-verbale.

Erau acolo într-o grămadă vreo douăzeci de procese verbale. Le-a răsfoit, era vorba mai ales despre chestiuni de onoare. Era un proces-verbal despre un soldat care furase săpunul stăpînului, ca și despre o bătaie între cei din trupă.

Se duse cu aceste procese-verbale la comisar și raportă că totul e în regulă. Pofțiți! Aici sînt procesele-verbale. Asta e tot.

Comisarul s-a uitat prin ele, clătînînd din cap.

— Nu pot fi toate. Unde e procesul verbal despre revoluția din lagăr despre care mi-ai vorbit?

— Despre aia, cu siguranță, n-au întocmit un proces-verbal.

— Cum să nu fi întocmit! Ei, acuși le găsesc eu.

Cu cîțiva ruși se duse în compartimentul comandamentului și începu percheziția. Pipăiau vestoanele și gulerele și manșetele și, ici-colo, găseau procese-verbale mai lungi sau mai scurte.

— Asta nu-i încă nimic — spuse comisarul —, găsim noi și altele mai grozave decît astea.

Opri percheziția.

Le acordă o nouă jumătate de oră, întrucît aceste cîteva bucăți au rămas întîmplător la domnii ofițeri. Au uitat de ele. Poate că asemenea lucruri uitate se mai găsesc, nici cel care le-a ascuns nu mai știe de ele.

— Predați procesul-verbal întocmit despre revoluția din lagăr și percheziția va lua sfîrșit. Puteți pleca mai departe.

— Revoluția din lagăr a avut un sfârșit pașnic. Nu s-a întocmit nici un proces-verbal.

Zugravul percheziționă și cercetă mai departe cu oamenii săi.

Înhaina unui dintre căpitani au simțit hîrtie.

I-au sfîșiat vestonul.

În căptușeală era ascuns procesul verbal de 21 de pagini întocmit despre revoluția din lagăr.

Comisarul ordonă:

— Toți ofițerii superiori să coboare!

Căpitanul în haina căruia se găsisese procesul verbal între-bă tremurînd:

— Și eu?

— Dumneata? Dumneata, nu. Dumneata ai acționat conform ordinului superiorilor.

Domnul maior Steiner păși lîngă zugrav.

— Vă rog, despre mine toată lumea știe că am purtat fără drept gradul de maior. Eu sînt chiar căpitan.

— Mă rog. Dacă sînteți chiar căpitan, puteți călători desigur mai departe.

Toți ofițerii superiori au fost obligați să coboare. Zugravul îi înconjură cu ostașii lui și tristul grup porni spre oraș.

Înschimb se luă imediat măsuri ca transportul să poată pleca mai departe.

CAPITOLUL LXXII

Trenul de vis gonia mai departe prin stepa siberiană, tren de vis, așa cum îi spuneau, alintîndu-l, scîrbosului *tieplus-ka**. Trenul de vis gonia mai departe cu mecanicii beți de pe locomotivă și cu oamenii tremurînd de febra călătoriei spre casă. Nu se putea încă ști dacă sînt eroi sau aventurieri, dar se străduiau să străbată către un pămînt sfînt, își zgîiau sufletul întărindu-și inima spre îndepărtatul țel trecînd peste pămîntul chitailor, peste al buriacilor, peste al bașchirilor, peste al ciungușilor.

* Vagon de marfă cu încălzire, (rus.).

Lîngă ei, în gări, stăteau eșaloane cehe, transportau legioniari cehi care șovăiau prin gări în uniforme verzi rusești. Nu se putea ști ce voiau, poate nici ei nu știau precis. Aștia nu mai îndrăznesc să plece acasă pentru că s-au predat rușilor, s-au luptat și împotriva monarhiei în legiuni. Acum există pacea de la Brest-Litovsk, dar pentru ei nu are nici o valoare. Lor nu le-a adus nimic. Bolșevicii au declarat că n-au nevoie de ei, că pot pleca acasă. Au pornit spre răsărit, așa, la înțimplare, sperînd ca între timp situația să se clarifice. Le-au lăsat uniforme și au lăsat fiecărui batalion douăzeci de puști ca să se poată apăra pe drum. Le-au dat vagoane și acum merg spre răsărit fără nici un plan și țel. Aici nu mai e nevoie de ei, iar acasă n-au curajul să plece pentru că vor fi trași la răspundere. Acasă vor fi trași la răspundere pentru că au lăsat neacoperite flancurile frontului, pentru că au ridicat arma împotriva patriei lor; acasă, acasă în nici un caz nu pot pleca.

Prin gări prizonierii îi privesc ironic și provocator, căci ei se întorc acum spre casă conștienți și mîndri. Se privesc în ochi cu dușmănie cu acești cehi triști, îmbrăcați în haine rusești, purtînd în loc de cizme ghetre.

Poartă în loc de cizme ghetre și bat în cuie pe acoperișurile vagoanelor mici aeroplan și moriști, și se învîrt moriștile și elicea aeroplanelor se învîrte în vîntul siberian. Pe acoperișul unui vagon se învîrte ca un titirez un clovn făcînd tot soiul de giumbușlucuri pe un trapez, unul din picioare e albastru, celălalt negru, și se învîrte ca un titirez clovnul pe trapez.

Cehii au desenat pe pereții vagoanelor mari vulturi albi și portretele unor cavaleri. Dar nici nu se știe ce caută acolo vulturii și nici cine sînt cavalerii.

Au scris cu cretă pe pereții vagoanelor tot soiul de nume de localități, simple și sfîșietoare nume de localități unde ei nu mai pot să ajungă, unde n-au voie să meargă: Jungbunzlau, Humpoletz.

Inscripțiile mai spun: „Salutați în numele nostru Praga și tot ceea ce iubim plîngînd.“

E un comision, un mesaj pentru fericiții ce pleacă acasă, un mesaj care trebuie predat, dar nu au voie să stea de vorbă cu ei și nu au voie să ia cunoștință de mesaj. Nu e voie să ia cunoștință nici de moriștile vesele ale triștilor flăcăi care

au predat aripile, flancurile, și-au trecut de partea dușmanului. Așa le trebuie!

Transportul pleacă mai departe și îi părăsește pe cehi, lăsându-i acolo cu îndoielile lor. Mergeau mai departe spre țelul îndepărtat răzbind prin gărilor mici fără prea multe piedici. Au reorganizat comandamentul. S-a ales un alt comandament al trenului și în locul ofițerilor superiori au fost puși căpitani pentru ca ordinea să nu se destrame. Din păcate Haertl a rămas; pe el — noul comandament l-a confirmat pe postul de revoluționar al casei, încredințându-l că nu va fi pedepsit în patrie.

Peste puțină vreme a fost nevoie din nou de intervenția lui. În Novonicolaievsk câțiva ofițeri s-au dus să facă cum-părături în oraș. Gardiștii roșii i-au somat să-și lepede însemnele gradelor. Au refuzat, invocînd motivul că ei se duc acasă. Acasă purtarea gradului e obligatorie și e rușinos că proprii lor soldați dau asemenea ordine în loc să se poarte cu respect față de superiorii lor. Le-au spus că acasă o să le ceară ei socoteala revoluționarilor. Atunci gardiștii roșii i-au arestat pe cei trei ofițeri opozanți.

Toate acestea le raportă gîfîind cel de-al patrulea, care își scosese însemnul gradului și astfel nu pățise nimic.

Alergă îndată în oraș, tovarășii se mai consfătuiau încă. În fața lor, cei trei delincvenți ședeau pe banca acuzaților, îndărătnici, muți, hotărîți și jigniți pentru modul în care fuseseră tratați.

Se prezintă tovarășilor, invocînd relațiile sale, se legitimă cu un mic bilet pe care îl primise de la comisarul din Irkutsk și pe care era și o ștampilă. Tovarășii deveniră îndată îngăduitori, încredințându-i rezolvarea problemei.

Începu să le explice pe un ton didactic că delictul nu e atît de grav încît să motiveze reținerea opozanților și judecarea lor imediată.

Dealtfel, e vorba mai mult de prostie și nu de contrarevoluție. Prostie, căci se opun în mod deschis forței și armeei. Cel care e șiret, cel care e un veritabil contrarevoluționar nu-și arată atît de repede colții. Ăștia nu sînt contrarevoluționari. Ăștia sînt doar proști care încearcă să-și cîștige ceva merite pentru sosirea acasă. Dacă ar fi contrarevoluționari s-ar fi purtat mult mai prudent aici, în focarul revoluției. Nu de ăștia trebuie să se ferească. Tovarășii trebuie să

fie mai circumspecți și mai serioși. Să-i lase să plece pe acești nebuni de legat. Asemenea lucruri periclitează seriozitatea revoluției.

Erau de acord și i-au chemat înăuntru pe arestați. Le-au comunicat sentința arătînd că au fost găsiți vinovați de prostie și asta e deja o pedeapsă destul de mare. Pot pleca.

Unul dintre ofițeri s-a simțit jignit și a început să protesteze energic, dar nu l-au ascultat și i-au dat afară pe toți trei.

Reveni la transport și raportă cazul camandamentului. I-au mulțumit, recunoscători pentru rezultat, și comandamentul ordonă că, de acum înainte, pot pleca în oraș numai aceia care sînt destul de serioși pentru a nu periclita călătoria spre casă prin provocarea unor incidente copilărești.

Dar a mai fost un caz foarte neplăcut.

Într-una din gări o patrulă roșie cerceta pe rînd vagoanele fiind clar că e căutată o persoană. Din penultimul vagon l-au scos pe locotenentul major Kaiser, care, palid de moarte, și-a recunoscut în comandantul patrulei roșii ordonanța de odinioară. Același pe care îl pălmuisese în tabără din pricina cafelei. Locotenentul major Kaiser, care acasă era deja căpitan — după cum îi scrisese soția —, se clătina printre baionete, dus de flăcări însetați de sînge. L-au dus în oraș.

N-a mai așteptat dispoziția comandamentului și a plecat în urma grupului, cu toate că nu-și putea imagina cum ar putea să-l ajute pe locotenentul Kaiser. Ceru să se raporteze că va încerca orice soluție.

Pe drum văzu venind din față un comandant rus, înalt cît un brad. Își purta șapca aproape fercheș, într-o parte, mergea prin mijlocul drumului și-și agățase un deget de cureaua revolverului. Mergea fluierînd comandantul roșu. Privirile li s-au încrucișat și atunci muscalul îi zîmbi și îi vorbi:

— Ei, servus, *plenî* *. Încotro rătăcești?

Au făcut cunoștință. Muscalul spuse:

— Sînt locotenentul major Létay. Adică sînt doar pentru tine locotenentul major Létay, aici am fost avansat puțin. Aici sînt comandantul de regiment Létay. Ce probleme ai?

* Prizonierule.

Îpovesti scurt situația. Comandantul de regiment Létay făcu un gest cu mâna, spunînd că va fi greu de salvat. Soldații l-au dus pe domnul locotenent major Kaiser în fața tribunalului militar, și judecătorii tribunalului de urgență îl vor condamna, pesemne, la moarte. Îl va conduce însă la comandantul orașului care e un om deștept și binevoitor și care poate știe o soluție.

Îlrugă pe Létay să-l ducă direct la tribunalul de urgență. Cu ăia vrea să vorbească.

Tribunalul de urgență era alcătuit din oameni de-ai lor. Din unguri. Președintele suspendă procesul fiind dispus să discute cu el la intervenția lui Létay, dar numai dacă vor fi prezenți toți judecătorii.

— Nu numai judecătorii să fie prezenți, să fie prezent și acuzatorul.

S-au așezat, s-a legitimat și începu iarăși să vorbească despre țelurile revoluției. Vorbea de parcă s-ar fi aflat în fața unei societăți de elită apărînd un important punct de vedere teoretic, folosea expresii de specialitate, vorbea despre capacitatea de sacrificiu revoluționar, de etica revoluționară, de conștiința revoluționară, ceea ce avea un efect vizibil și mare asupra tribunalului de urgență și asupra acuzatorului. Revoluția cere desigur victime. Dar în prezentul caz vîrsarea de sînge e inutilă și dăunătoare. Ei cred că acasă e pace. Dar acasă e încă război. Prizonierii merg la moarte sigură. Las' să meargă! Ba mai mult, sentința trebuie să exprime acest gînd. Iată, de-aici ai scăpat viu și acasă ai tăi te trimit să mori din nou pe cîmpul de luptă.

Revoluționarii îl ascultau convinși aproape și el continuă cuprins de speranță. Condamnarea la moarte nu e o pedeapsă prin clipa în care omul e executat. De fapt, condamnarea la moarte e o pedeapsă prin frica de moarte.

Președintele tribunalului de urgență luă cuvîntul. Îi dădu dreptate tovarășului. Îl vor condamna la moarte pe acuzat, dar înainte de execuție îl vor grația și poate pleca mai departe cu transportul. Foarte just. Toți erau de acord, chiar și acuzatorul.

S-au înțeles să voteze în așa fel încît condamnarea la moarte să nu fie unanim acceptată.

Și-au împărțit rolurile hotărînd pentru ce va vota fiecare.

— Trebuie să aveți grijă — spuse președintele —, nu cumva să greșiți.

Locotenentul major își ascultă condamnarea la moarte cu fața plumburie. Privea țeapăn undeva și nu observa că unul din judecători îi face niște semne scurte și misterioase, arătându-i că nu e încă totul pierdut.

Se întoarse în celulă frînt, gîrbovit și un suspin imens îi scăpă din piept. Ședea pe lavița din camera condamnaților la moarte, apatic, încremenit.

Se căia pentru palmele date.

Cînd fu condus iarăși în fața tribunalului de urgență chipul nu mai avea nimic omenesc.

Președintele tribunalului special îl întrebă dacă va mai pălmuî vreodată un soldat aflat în subordinea sa? Ori vreun soldat străin? Soldații nu sînt oameni? Tribunalul de urgență crede că frica de moarte l-a făcut să se căiască și-l pune în libertate. Poate pleca. Să se grăbească la tren pentru că s-ar putea ca transportul să plece fără el. Locotenentul major Kaiser o luă la fugă tulburat și gîfîind fără chihui, îndepărtîndu-se înspăimîntat de locul acela îngrozitor unde și-a înmormîntat viața lui viitoare.

Fugi îngrozit de lîngă mormîntul pe care în după amiaza aceea îl săpase pentru propriul său cadavru.

CAPITOLUL LXXIII

Trenul gonia prin Urali și toți așteptau, cu o speranță renăscută, vestitul stîlp care desparte Asia de Europa. Stîlpul i-a așteptat și el pe prizonieri, cu toate că era un alt stîlp, stîlpul sudic. Treceau acum pe linia sudică și nu pe cea pe care trecuseră. L-au salutat totuși ca pe o veche cunoștință, de parcă i-ar fi întîmpinat pămîntul de acasă. Europa îi saluta venită în întîmpinarea lor la frontieră. Europa îi saluta pe pribegii care o părăsiseră.

Într-un orașel din Urali, la Ufa, roșii le-au dat neverosimil de puțină importanță. Nici nu le păsa de ei. Îi priveau nedumeriți de parcă nici nu-și puteau imagina ce vor de la ei acești prizonieri.

Comisarul nici n-a vrut să stea de vorbă cu ei, se pare că era ocupat cu treburi mai importante.

Au aflat că roșii sînt prinși în clește, pe Volga e un uriaș front alb și se dau lupte mari pentru Sizram. Ca și pentru podul de peste Volga. E neplăcut doar faptul că aceste zone le cad în drum. Cum pot trece peste fronturi fără să atragă atenția?

E imposibil ca după 10.000 de verste, pe ultimii kilometri, la porta salvării, să se producă defecțiunea! Imposibil.

Îngara din Ufa nimeni nu se ocupa de ei. Erau uimiți că nu întîmpină nici un fel de greutăți. Nu știau ce să facă cu marea libertate care se prăbușise peste ei. Nimeni nu-i reținea, nimeni nu-i trimitea nicăieri. Ca urmare a acestor împrejurări suspecte comandamentul a ordonat să se mai stea două zile în Ufa.

Totuși s-au interesat puțin de ei pentru că, la un moment dat, o patrulă roșie examinează trenul. Se uitau în fiecare vagon, stăteau veseli de vorbă cu ei, au cumpărat, pentru cîteva cuburi de zahăr, niște cărți poștale de la prizonieri, întrucît patrula se compunea din flăcăi maghiari.

S-au oprit lîngă ultimele trei vagoane, la magaziiile lui Haertl. Au spus că trebuie deschise. Haertl le explica cu un zîmbet dulceag că în aceste vagoane se țin cîteva neînsemnate lucruri din rezervele tovarășilor ofițeri.

E nevoie totuși să fie deschise.

Domnul locotenent-major le-a deschis cu amabilitate, spunînd că pot examina totul și se vor convinge că a spus adevărul.

Patrula roșie a recunoscut că a spus adevărul, dar apoi comandantul lor a declarat că nu poate lăsa să fie transportat mai departe echipamentul militar și că trebuie să-l rechiziționeze.

Nu sînt decît haine, nu echipament militar. Îmbrăcăminte.

I-au explicat domnului locotenent-major că îmbrăcăminte este cel mai important echipament militar și, în fond, magazia asta nu e pentru prizonierii austro-ungari?

— Cum să nu! Tocmai pentru prizonierii austro-ungari.

— Și noi ce sîntem? Noi care de patru ani n-am primit nimic de acasă. Noi, care de patru ani așteptăm darurile, noi nu merităm ceva? Soldaților nu li se cuvin daruri? Ce ziceți?

Haertl își plecă capul și spuse încet că, fără îndoială, și soldaților li se cuvine *liebesgabe*.

— Deci, — continua comandantul patrului roșii — trupa preia, cu mulțumirile necesare, darurile de binefacere trimise de acasă.

Vagoanele au fost decuplate și manevrate pe o linie secundară. Soldații roșii locuiau în vagoane și alături dormeau pașnic vagoanele pribege ale cehilor. Concepțiile despre lume nu le despărțeau.

Comandamentul a pierdut fără îndoială teren și o importantă posibilitate de manevră, nu mai aveau cu ce să mituiască pe nimeni. Toate rezervele au fost luate de către gardii roșii.

Până acum comandamentul repartizase convenabil pe drum anumite sume, dar posibilitatea aceasta nu mai exista. Unii, mai suspicioși, spuneau că comandamentul ar putea avea grijă de cele câteva ruble care au mai rămas, pentru că, cu siguranță, au mai rămas.

Comandamentul le-a făgăduit prizonierilor să meargă în oraș pentru a încerca să primească împrumuturi particulare. Comandamentul va lua contact cu consulul danez din oraș în speranța că acesta îi va ajuta.

Toți s-au împrăștiat în toate direcțiile. Cei mai mulți s-au îndreptat spre Ufa, un mic oraș de provincie tătarăsc, așezat sus pe deal. Alții și-au luat ranița și au plecat în satele din apropiere. Spuneau că încearcă să intre în legătură cu tătarii. Se zice despre ei că sînt oameni inimoși și încrezători.

A urcat împreună cu un grup, spre oraș. A intrat pe strada principală, s-a așezat într-o lăptărie. Aștepta să vină cineva și să-l întrebe: Prea stimate domnule prizonier, văd că ai un mare necaz, voi pregăti cu plăcere cîte ceva.

Privi prin geamul mici lăptării din orașelul tătarăsc, în înserarea care se apropia, văzu într-un geam de peste drum flacăra luminării de vineri seara aprinsă pereche, tot așa precum acasă, la Pesta, în strada Roba, ori la Satu-Mare, în strada Báthory, ardea lumînarea, fără să bată la ochi, ardea lumînarea de vineri a evreilor, simbolul sîmbetei.

Aici va intra.

Nu s-au mirat cînd a apărut pribeagul.

Li se părea natural să intre și să cîneze la ei, de parcă tocmai pe el l-ar fi așteptat. L-au poftit la masa familiei și i-au pus în farfurie supă de gîscă.

După cină voi să discute chestiunea împrumutului, dar stăpînul casei i-a spus că-n zi de sîmbătă nu se pot trata chestiuni financiare și că, dacă trece sîmbătă, vor discuta cu plăcere și speră să se poată înțelege. L-au culcat între pilote, i-au pus la căpătîi o lumînare, în eventualitatea că ar dori să citească noaptea. Lumînarea trebuia lăsată să ardă, căci sîmbătă nu e voie s-o stingi.

Pe un scaun, lîngă pat i-au pus cartea lui Turgheniev *Ape de primăvară*, pe care, nici după anii petrecuți în Rusia, n-o înțelegea. I-au pus-o acolo în original, dar nu știa rusește. A luat totuși cartea în mînă, privind-o îndelung. Privește cartea. Stă culcat în Rusia, în orașul tătarăsc numit Ufa, printre pilote, are în mînă *Ape de primăvară* în original, în patria lui Turgheniev; cît de ciudată e viața asta, poate că nu face nici o brînză, sau poate e tot ce există mai bun. Cum a ajuns aici?

Gazda avea două fete care s-au interesat cu multă simpatie de familia lui. Au promis că-l vor ajuta să ajungă acasă la soția și copilul lui, numai să treacă mai întîi sîmbătă. Să se odihnească liniștit, n-o să fie nici un necaz. Dacă e vorba numai despre bani, atunci se poate aranja.

Sîmbătă seara fetele i-au explicat totul bătrînului pînă tîrziu și șeful familiei înclină înțelegător din cap. Îi spuse că fetele vor rezolva chestiunile bănești. Aceste treburi le sînt încredințate lor.

A doua zi fetele l-au condus undeva în afara orașului, spre un sat tătarăsc. Pe drum i-au povestit că primul lucru pe care l-au făcut după ce au sosit aici a fost să învețe tătarește. Acum vorbesc foarte bine. Tătarii îi vor da bani, deoarece tătarii își investesc cu plăcere banii în state sigure, europene, pentru că le e frică de bolșevism.

În satul tătaresc fetele organizează o mică adunare, cea mai mică, Liza Monheit, se urcă pe un scaun și ținu un discurs, arătînd că eminentul domn ofițer e dispus să salveze cîteva mii de ruble. L-a putut doar cu mare greutate convinge pe domnul ofițer să onoreze și acest sat și să încheie cu unii o astfel de afacere.

Liza Monheit traducea și, în sfîrșit, se redactă un contract scris tătarește, pe care ea îl citi în limba germană și tătară explicînd clauzele. Împrumutul trebuia restituit după întoarcerea în patrie, și anume la Budapesta. Deoarece tătarul vrea

să-și trimită fiul să învețe la Budapesta, acolo fiul va ridica banii cu care se va întreține la învățătură. Și ceilalți tătari sînt dispuși să dea împrumuturi, singura problemă este să vină să le ia, deși probabil că ceilalți vor pune alte condiții. Țsta e un tatar bogat și își poate permite să-și trimită fiul, student în medicină, să-și continue studiile acolo.

Trebuia să învețe să-și scrie numele tătarește, căci acceptau doar o iscălitură în această limbă. Adăugă lîngă numele său și cuvintele ben Ibrahim, ceea ce le stîrni încrederea.

Buzunarul i se umplu cu o grămadă de ruble țariste și ar fi vrut să fugă cu prada direct la vagoane, dar se cădea ca mai întîi să ia prînzul la binefăcătorii săi. Atît li se mai cuvenea în semn de recunoștință.

Ajunse în sfîrșit în vagon și se gîndea ce să facă, cum să înceapă și, mai ales, dacă n-ar fi bine să treacă totul sub tăcere. Apăru Bődy Jóska întrebîndu-l dacă a hotărît ce va face. Jumătate din transport s-a împrăștiat, fiecare după cum îl taie capul, unii s-au mutat chiar în oraș și vor să rămîină aici.

— Și tu ce faci?

Bődy Jóska îi spuse că lîngă Ufa e un rîu care se numește Bela sau Belka. S-a uitat pe hartă. Rîul se varsă în Volga, cu mult mai sus de Samara, unde nu sînt lupte. Pe rîu circulă vapoare cu aburi. Dacă ar mai avea 50 de ruble ar coborî pe rîu și ar ocoli frontul. Poate că așa ar putea să ajungă acasă. Dacă ar face rost de ceva bani ar putea pleca împreună.

I-a spus lui Bődy Jóska că nu îndrăznește să se rupă de trupă. Pe vapor vor fi tot mereu controale, el nu vrea să se despartă de lucruri. Dacă crede că se descurcă, e dispus să-i dea 50 de ruble, dar el rămîne aici. Vrea să împărtășească soarta celorlalți. De fapt, adevărul este că nu îndrăznește să se aventureze.

Bődy se miră: și turma poate fi în pericol, ca și omul singur. Și care sînt lucrurile de care nu vrea să se despartă?

Nici el nu știa. Avea un coș de nuiele plin cu tot felul de lucruri. Dar în definitiv ce fel de lucruri puteau fi în el, care să-l împiedice să se miște și de care să nu se despartă? Cu un asemenea coș de nuiele nu poți umbla pe jos. Îl poate duce acasă doar în vagon. Oare ce se întîmplă cu el?

Era în coș un joc hipic executat în prizonierat, cărți poștale ilustrate din Baical și Manciuria, un cuțit de tăiat hîrtie din imitație de fildeș, cumpărat din piața chineză.

Priveau împreună și cîntăreau lucrurile, încercînd să hotărască ce ar putea să lase. Poate culegerea de cuvinte franțuzești, poate notițele cursurilor de stenodactilografie, poate jurnalul în care a lipit știrile mai importante și cele cîteva poze pe care le-a furat din revistele din bibliotecă. Poate fotografiile unor războinici japonezi tipărite pe hîrtie de mătase. Poate exemplarul legat din *Curierul Amurului*. Poate însemnarea cuvintelor chinezești întîlnite mai des.

Foile pe care notase cuvintele chinezești, în care consemnase, cu ascunse și visătoare dorințe, că Wo-hu-nōng-dōng înseamnă: „trebuie să merg spre sud.“

Nu putea să renunțe nici la monedele persane, nici la listele de bucate din lagăr, nici la micul evantai japonez.

Privea întristat grămada de gunoi, vreo 20 de kg pe care nu o putea părăsi, căci ea era partea mai însemnată a averii sale, și omul nu-și lasă doar așa, averea în drum.

I-a dat lui Bődy cele 50 de ruble și și-au luat rămas bun călduros. Nu poate pleca, trebuie să-și salveze mica lui avere și apoi, se simte mai în siguranță cu turma.

Bődy mai încercă să-l cheme, dar cînd văzu că nu îl poate convinge, îl îmbrățișă și, de obicei reținutul Bődy își luă rămas bun de la el lăcrimînd. Și-au strîns mîinile mult timp, Bődy promițînd că va scrie familiei sale, apoi sări din compartiment și o luă direct peste cîmp.

— Dar boarfele, Jóska!

Bődy Jóska șfichiui aerul cu un băț de trestie, făcîndu-i semn că ăsta este tot bagajul lui. Se ducea direct spre vaporul cu aburi de pe rîul Bela.

De departe îi mai făcu semn cu mîna și vîntul din Urali flutură vesel batista abia vizibilă a lui Bődy Jóska.

CAPITOLUL LXXIV

La pornirea din Ufa nu mai rămăseseră decît jumătate din prizonieri. Acum se putea urca în tren cine voia, puteau pleca toți, unde credeau că e mai bine. Nu mai existau

ordine de zi, fiecare se îngrijea de hrana proprie, mergeau la împlinire în speranța ca vor reuși totuși. Spre Samara plecau trenuri. Și totuși spre Samara nu se grăbea nimeni, ceea ce era foarte ciudat. Multe trenuri veneau dinspre Samara, pe șinele paralele care duceau spre răsărit, uitându-se parcă cu părere de rău după ei.

În gara Samara șeful gării nu salută trenul.

În lumina amurgului soldații zdrențăroși culcați prin gară păreau niște saci ce respiră ușor, întinși, vraiste.

Se vedeau grinzile prin podul gării, clădirea nu avea acoperiș.

În bufet, în sala de așteptare, zăceau bolnavi și refugiați neputincioși și disperați.

Copiii plîngeau și femeii obosite de moarte mormăiau cu vînte pe jumătate adormite, inconștiente.

O mamă se urni greoi făcînd un efort imens la auzul plînsului copilului ei, începu să moșmondească mașinal printre lucruri căutînd ceva, apoi deodată se prăbuși și adormi imediat.

În fața gării, printre bolnavi, răniți, refugiați, cerșetori și marinari hoinari de pe Volga fumea ici-colo cîte o bucatărie de campanie.

În gamele clocotea o fiertură și focul era hrănit cu gunoaiele adunate în movile pe străzi.

Soldați dezertori, femeii de stradă zdrențăroase, bîlci nespălat, o adunătură într-un oraș de pe malul Volgăi. Țărani cu cămăși roșii, prinți deghizați care fugiseră de teama revoluției din castelele lor tapetate cu mătase.

Fierbeau ceai, beau bragă, cîntau, cineva săpa cu un cuțit de bucatărie în mijlocul pieții mormîntul unui copil mic. Cîntau la armonică, dormeau, şușoteau.

Lîngă un foc de tabără, un hoț era bătut cu pumnii, oamenii chemau moartea și acoperiți cu păături militare nunteau, își bandajau rănilor, se scărpinau și deasupra tuturor plutea mirosul scîrnăv și puturos al mizeriei umane.

În sfîrșit, un militar îi povățui să se întoarcă imediat din drum.

La cîteva kilometri de gară se dă lupta pentru podul de peste Volga. Indiferent cine va fi învingătorul, viața lor nenorocită nu e în siguranță. În cel mai bun caz, vor fi puși

să sape tranșee, dar s-ar putea tot atât de bine să-i mitralieze pur și simplu.

Au pornit-o înapoi spre Asia, dincolo de mîntuitorul stîlp. Trecînd din nou pe lîngă el, nu l-au mai privit. Înapoi în Asia, înapoi, departe de sîngeroasa Europă. Poate acolo, în Asia, vor fi salvați, pentru cultură, pentru familie, pentru civilizație. Poate printre siberieni se vor putea odihni după cinci săptămîni de călătorie cu trenul.

S-au furișat ca niște Ahașveri hăituiți cu teamă și îngrijorare, cît mai adînc, cît mai departe de răpăitul de pușcă al concepțiilor despre lume, departe de atacul la baionetă al principiilor, de focul în rafale al marilor puteri pentru a-și salva pieritoarea, păcătoasa și murdara lor viață, înapoi în Siberia!

Apoi într-unui din marile orașe ale Siberiei au fost opriți. N-au mai fost lăsați mai departe, căci nu se putea fugi din lumea aceasta cu mica boccea numită viață, și li s-a luat trenul, și au fost nevoiți să coboare.

Au coborît, și-a luat coșul de nuiiele, cu lista cuvintelor chinezești mai importante, printre ele cu mîndrul Wo-hu-nöng-döng: trebuie să merg spre sud...

Au ajuns iarăși într-un lagăr mare.

Într-o tabără mare, în dosul gardului căreia părea să-și fi regăsit siguranța, cu emoție și ușurare.

Să se odihnească, să se odihnească, să doarmă, să doarmă. Nu se mai aude țăcănitul trenului, nu se mai vede gara din Samara, nu-și mai zgîiesc ochii spre un țel îndepărtat.

Să se culce, să se prăbușească, să se întindă, și poate... poate să se mai spele o dată în viață.

Tabăra era grozavă, sigură, plăcută, obișnuită, dătătoare de liniște. Gard de scînduri protector. Cu santinele vigilente la posturi, cu barăci de lemn îngropate solid în pămînt, adînc în pămînt, în pămîntul liniștitor, care îmbrățișează, care alintă, binevoitor. În pămîntul imobil, fără cutremure, răbdător și indiferent.

În prima dimineață s-au trezit în răpăitul puștilor.

Deasupra taberei șuierau obuze și mitralierele din tabără le răspundeau tunurilor.

Printre barăci oamenii înnebuniți alergau cu părul fluturînd, sfîșiindu-și hainele, implorînd îndurare în genunchi sau alergînd mai departe, aruncînd în baracă o pușcă sau o

haină, gonind mai departe ori căzînd fără cunoştinţă. Oamenii înşingeraţi, soldaţi pociţi cu faţa străpunsă de gloanţe, încă gonind cu rănile lor sîngerînde.

Sovietele permiseseră legiunilor cehe să se înapoieze acasă şi cîte un tren pornea la drum spre Vladivostok. Zilnic porneau cîteva trenuri militare aşa încît, spre sfîrşitul lui iunie, cînd primul tren sosi în Vladivostok, ultimul transport porni de undeva din Urali. Fiecare batalion al cehilor putea duce cu el ceva armament pentru apărare, la nevoie. Prin tot Uralul, prin toată Siberia, în fiecare gară staţiona cîte un transport sau două de cehi, cu soldaţi disciplinaţi şi echipaţi, cît de cît.

Ura şi înflăcărarea le strălucea în ochi, precum şi o hotărîre nestrămutată. Unde se duc, de fapt? Se duc acasă cei care au luptat în legiuni, în rîndurile inamice? Se duc acasă aşteptînd milă? Pot oare spera să aibă milă cineva de ei? Oare acasă socotelile vor fi uitate?

Dar în fiecare gară siberiană staţiona cîte un eşalon ceh.

Atunci, de-a lungul sîrmelor de telegraf siberiene se răs-pîndi planul lui Gaida:

În fiecare gară siberiană există forţe ceheşti. Dacă se răscoală într-o singură noapte şi ocupă toate gările pe singura cale ferată a Siberiei, atunci au în mîini rezolvarea propriei lor situaţii. Contraamiralul ţarist Kolceak va organiza oastea contrarevoluţiei albe şi uniţi cu ei vor lupta mai departe, în Siberia, pentru marele stat ceh. Se vor acoperi de merite prin lupta împotriva spaimei roşii şi, la marea tocmală, vor pune în talerul balanţei sîngele sacrificat în Siberia: au luptat în îndepărtata Siberie pentru cultura Europei. În ziua pronunţării mării sentinţe, asta va fi lozinca şi meritul lor în faţa areopagului Europei.

În noaptea aceea, în fiecare gară a Siberiei, armata cehă s-a răscolat, santinelele roşii au fost atacate şi făcute prizoniere. Într-o singură noapte cehii au pus stăpînire pe calea ferată transsiberiană şi gărzile roşii s-au mai menţinut doar ici-colo, cîteva zile. Unii dintre gardişti s-au refugiat în tabere, dar comandanţii lor i-au răsplătit, pentru trecutul lor de cîteva luni, cu cîte un glonte de revolver.

Începură represaliile. Oamenii erau decimaţi şi împuşcaţi, dar după umbrele sîngeroase şi războinice ale primelor

zile, gardiștii roșii au ajuns după gardurile taberelor devenind iarăși prizonieri de război.

Închisorile municipale s-au umplut. Morții au fost înmormîntați și nu trebuia să te amesteci în aceste evenimente, putînd privi de departe, de parcă n-ai fi fost implicat.

În orașul acesta soldații roșii s-au retras spre tabără dintr-un vechi instinct, spre fostul lor domiciliu, încercînd să se apere aici. De asta se auzeau în tabără împușcături și șuierau grenadele.

Aici unii și-au aruncat din vreme hainele și pușca și așteptau în culcuș tremurînd în zdrențe împrumutate să se termine lupta. Dar, după luptă începură cercetările.

Uneori nu erau recunoscuți, și gardistul roșu continua să lucreze într-un atelier de cizmărie la peticul pe care-l pusese de-o parte cînd începuse furtuna.

Unii s-au împușcat la timp, alții au căzut, unii au ajuns în închisori, alții au fost iertați pentru că erau bucătari și au acceptat să gătească și pentru contrarevoluție.

Dar ce contează toate astea cînd acum prizonierul se poate odihni iarăși, cînd zăvoare sigure păzeau liniștitoarele garduri și cînd, în turnul de pază al taberelor calme, sclipește ocrotitoare și egoistă baioneta?

Fuseseră percheziții severe. Se căutau manifeste revoluționare, se căutau revoluționari, depozite secrete de armament, muniții, dacă nu cumva printre prizonieri s-au furișat revoluționarii.

După percheziții și după represalii zgomotul luptei se îndepărtă și în Urali se alcătui frontul contrarevoluționar al lui Gaida și Kolceak. Învîgătorii anunțară solemn că recunosc rozetele de pe chipie și stelele ofițerilor, ceea ce înseamnă că ofițerii și soldații prizonieri vor avea parte în continuare de privilegiile prizonieratului. Vor primi soldă și vor putea aștepta mai departe pacea.

Guvernatorul Siberiei, contraamiralul Kolceak, emise bani noi cu care urma să se plătească solda lunară. Nu 50 de ruble, ci 100. De două ori mai mulți decît sub Romanovi.

Suta lui Kolceak nu era suficientă nici măcar pentru pîine. Dar nici moneda țaristă nu se mai bucura de încredere.

Prizonierii se treziră la sfîrșitul celor șapte ani grași: sursele abundente ale puterii nevăzute secaseră și de-acum

stăteau în umbra îngrijorătoare a luptei pentru pâinea cea de fiecare zi.

În uriașa tabără trăiau mii și mii laolaltă, închiși și neputincioși.

Trebuiau să născopească ceva, să străpungă granițele gândirii învechite și ale formelor depășite.

Se aflau în preajma unei epoci vitrege și pline de griji.

Valoarea banului scădea și curînd se ivi foametea. Nu mai putea fi vorba de micile comodități de odinioară și de compotul de ananas.

CAPITOLUL LXXV

Noua tabără se întindea pe un deal pe malul râului Ienisei, lângă orașul Krasnoiarsk. Era mai mare decît vechile tabere de pe malul lui Usuri și al Amurului și aici trăiau, laolaltă, multe mii de ofițeri prizonieri. Aveau și ei o *lavka*, țineau adunări, aveau teatru, o spălătorie, o orchestră simfonică și instituții de binefacere. Așa trăiseră pînă acum, precum prizonierii altor tabere la multe mii de verste depărtare, cu speranță, în așteptare, în mici conflicte cu comandamentul, cu certuri între ei, în așteptarea mîntuirii și cu dorințele dezamăgite.

Acum apăruse grija și micile obiecte de valoare, amintirile, proviziile adunate în timpuri mai bune, conservele și ciocolata începură să curgă spre oraș. Cotrobăiau prin lenjeria lor, constatînd, în așteptarea unei schimbări, că nu au neapărată nevoie de mai mult de două cămași. O cămașă e inutilă și poate fi vîndută.

Mici caravane porniră spre oraș purtînd spre vînzare la piața de vechituri lucrurile corpului ofițeresc. Misiții îi pîndeau pe prizonieri, în clipa în care se uitau cît e ceasul sau își potriveau ceasul cu ceasul oficial al lagărului apăsarea îndată un misit și le propunea să-și vîndă ceasul.

— Nu-l vînd. Nu păstrez decît atît.

— Bine, bine. Nu zic să-l vinzi acum, ci doar dacă, doamne ferește, vei avea nevoie de bani. Eu sînt dispus să-l cumpăr oricînd. Sau eventual să-l duc la consignație. Nu prețind decît cinci la sută din prețul de cumpărare. Pavilionul

cinci, boxa a doua, la dreapta. Sa întrebi, camarade, de domnul locotenent Schulteis.

Porneau spre oraş boccele din ce în ce mai mari. Începea pauperizarea clasei *lateiner*. Misiţii erau din ce în ce mai mulţi. Făceau rost de bani din provizii şi din obiectele nerăscumpărate; totuşi, mulţi se fereau să devină misiţi. Şi coloneii şi generalii le dădeau misiţilor însărcinări: aflau că domnul locotenent sau căpitan cutare se ocupă de plasarea mărfurilor în piaţa de vechituri din Krasnoiarsk, şi nu obiectau. Curînd toată lumea s-a obişnuit cu asta.

Unii locotenenţi majori, care trăiau pe lîngă comandament, făcuseră economii serioase. Fiecare lucru de prisos fusese pus deoparte în decursul anilor, uneori făceau şi uz de forţă la distribuirea hainelor şi încălţărilor, dar erau, în schimb, generali boemi, ba mai mult chiar şi un generalisim adjunct, cărora nu le păsa de viitorul lor şi cereau doar cît le impuneau nevoile stricte. Astfel, se întîmplă că un locotenent prevăzător era mult mai mare, mai puternic decît un asemenea generalisim adjunct cu fire de boem. Hainele, tunul, conservele, foarfecele de tăiat unghii, săpunurile de ras, mantalele, plapumele chinezeşti au devenit, în sărăcia generală, uriaşe valori şi ele reprezentau puterea capitalului depus în săpunuri păstrate cu grijă.

Unii actori săraci erau entuziasmaţi doar de aplauze sau trăiau pentru artă. Dar erau corişti sau, dacă vreţi, doamne coriste care preferau mici daruri şi toate aceste gioarse îngrămădite erau nu numai rezerve pentru luni de zile, ci ofereau şi posibilitatea de a da bani cu camătă, în schimbul unor zăloguri, desigur cu condiţia ca, în cazul întîrzierii plăţii, inelul cu pecete al familiei să fie considerat pierdut.

Toboşarul reuşi cu încetul să-l momească pe sărmanul căpitan şi cînd acesta săraci complet, ordonanţa îl părăsi respingîndu-i privirile pline de dor. Toboşarul cumpără făină în oraş şi, asociindu-se cu un ucenic brutar, începu să facă chifle cîştigînd foarte frumos. Plăpumile chinezeşti şi lenjeria fină pe care le primise cu ţîrîta au fost preschimbate în bani, a scos din săculeţul de la gît rublele strînse în decursul anilor şi întreaga sumă a constituit primul capital pentru înfiinţarea întreprinderii.

Misiţii deveneau din ce în ce mai impunători. Toate valorile taberei treceau prin mîna lor şi faptul că valoarea

banului scădea vertiginos le dădea apă la moară, căci obiectele erau solicitate din ce în ce mai mult. Au preluat ceasul Omega, s-au înțeles ca ultimul preț să fie de 200 de ruble iar după aceea nu mai puteau fi văzuți trei zile sau o săptămână când veneau înapoi, își ștergeau fruntea gîfîind și spuneau: Grea treabă a fost, dar am reușit să-l plasez, de ce n-ai spus camarade că ceasul ăsta n-are sonerie? Am crezut că e un ceas de buzunar deșteptător și că de asta îl evaluezi la o așa sumă. Noroc că am putut să scap de el, poftim cele 200 de ruble, zece sînt ale mele.

Între timp, prețul ceasului crescuse, în tabără valora deja 300, dar nu se putea spune nimic, așa fusese tocmeala. La misiți se adunau grămezi de lucruri și ei se plîngeau că omului îi trebuie acum bani pentru pîine și nu pentru tot felul de relicve.

Dealtfel muscalilor nu le trebuie lucruri de astea. Ar putea face afaceri bune dacă ar duce în oraș spre vînzare pantofi noi sau oglinzi. Dar, desigur, muscalii nu caută acum oglinzi din astea. Muscalii nu căutau dealtfel niciodată oglinzi din cele pe care tocmai le aveau prizonierii.

Misiții mai ziceau că prizonierii nu sînt descurcăreți. La urma urmei ei ar putea aduce din oraș piele și talpă, nu e prea greu să faci niște pantofi. Vor chema un soldat care e pantofar și care îi va învăța. S-ar putea începe cu papuci sau cu sandale, ceea ce ar fi un excelent mijloc de trai. E nevoie de mii și mii de lucruri pe care prizonierii le-ar putea produce. Începînd de la vase de tinichia și pînă la jucării, căci e nevoie de multe lucruri, și acum, din cauza că fronturile barează circulația, nu se mai poate aduce nimic nici din răsărit și nici din apus.

S-ar putea fabrica și nasturi, căci într-adevăr nu e mare scofală.

Deocamdată majoritatea oamenilor manifestau aversiune față de munca fizică. Li se părea că nu merită să se așeze să ciocănească, să tălpuiască, să cizeleze, să pilească, să coasă, numai pentru a-și îmbunătăți puțin hrana. Universitatea liberă a taberei avea încă mulți auditori și preocupările intelectuale erau încă la mare cinste. Îl ascultau pe profesorul universitar praghez care predă istoria universală, îl ascultau pe Hans Kohn, care, cu toate că era sionist și vorbea numai despre teme evreiești, avea o pregătire atît de multila-

terală și știa să explice atît de interesant, încît la cursul remarcabil ținut de Hans Kohn, un om de 24 de ani, cu o barbă uriașă, sala se umplea de auditori. Toți cei care puteau să pătrundă în sală erau acolo. De la ofițerii activi pînă la generalismul adjunct, împreună cu civilii, ascultau atenți și emoționați.

Munca nu era încă necesară. Se puteau obține bani cu plata acasă. Cei cîtiva norocoși din trupă care reușiseră să se angajeze într-un atelier din oraș adunaseră cîteva ruble și dădeau cu plăcere bani împrumut.

Trebuiau doar să fie anunțați și veneau imediat în tabără. Soseau uneori și soldați zdrențuiți, pîrliți cu mîini bătătorite cu care ofițerii dădeau prietenos mîna adresîndu-li-se pe numele mic. Îi spuneau nenea János, îl invitau la un ceai și discutau prietenos cu concetățeanul despre treburile de acasă, chiar dacă soldatul era din alt ținut, se găsea mereu cîte o familie cunoscută, cu nume bun, la care soldatul îndrăznea să se uite doar cu evlavie, dar despre care ofițerul vorbea pe un ton intim, despre cîte o tanti Amalia.

Cele cîteva sute de ruble erau numărate tremurînd, cei din trupă își notau cu exactitate adresele și plecau din tabără, îmbogățiți cu cuvintele de onoare ale ofițerilor. Nu s-ar fi putut găsi o investiție mai bună. Au primit promisiuni, stai liniștit, nenea János, mîne îi scrie nevesti-mi acasă. Ea va trimite imediat coroanele foșnitoare și solide de acasă pe adresa familiei dumitale, fii liniștit. Dacă ai avut pînă acuma griji cu privire la micile dumitale servitoare, poți să fii acum liniștit, existența lor este asigurată iar dacă soția mea nu i-ar trimite destul de repede banii, o să-i transfer prin bancă.

Dacă cel din trupă avea mulți bani, se întîmpla uneori ca prizonierul să-i recomande pentru împrumut cîtiva din prietenii săi de încredere. Sigur, cu mare băgare de seamă, doamne ferește, să nu fie puși în pericol banii lui nenea János, pe care îi adunase pentru micuțele lui servitoare.

Într-o seară auzi un ciocănit timid la ușă. Intră un tinerel, în uniformă rusească puțin adus de spate, zîmbitor și stîngaci.

Îi spuse că a fost ajutor de primar în Ugocsa. Se miră foarte mult că domnul doctor sublocotenent nu-și mai aduce aminte de el. Chiar nu-și amintește? Cu toate că a fost

ajutor de notar în satul lui. Einstein i-a spus că aici se poate vorbi cu domnul doctor. A urcat imediat, poate are nevoie de ceva. N-are nevoie de nimic? Îl ajută cu plăcere.

Cum să nu, în orice caz i-ar folosi ceva bani. Cum spuneai că te cheamă? A uitat. Cu toate că parcă-și amintește de el. Într-adevăr, acum e sigur că-l cunoaște. Cum îl cheamă?

— Jampel. Domnul doctor nu-și amintește de Jampel?

— Ei, ia te uită. Jampel. Într-adevăr. Păi, ce mai faci, dragă domnule Jampel?

— Slavă domnului, îmi merge destul de bine. Vă pot da cu mare plăcere ceva bani.

Jampel îi povestește că lucrează într-o întreprindere de chereștea. Acasă a fost ajutor de notar, dar înainte, învățase de la taică-său prelucrarea lemnului. Acum muscalii i-au încredințat un depozit de chereștea. Tocmai despre asta e vorba. El știe că domnul doctor are acasă ceva pădure.

— Pădure? Eu?

Sigur, pădure. El doar știe, a fost în sat ajutor de notar, Își amintește și locul cu precizie. E la poalele Palnei. Acolo e pădurea. Și dacă se va întoarce acasă i-ar place să se așeze acolo, în satul acela. Pesemne că se va însura ici în Rusia. Fata dascălului din Krasnoiarsk îi e logodnică. Ar voi să-și construiască, mai apoi, o casuță, când se va întoarce acasă. Ar vrea să cumpere niște lemn de la domnul sublocotenent. L-ar cumpăra și l-ar achita. Cam atât cât ar fi necesar pentru o casuță de țară. S-ar putea?

— Păi, un pic de lemn... de ce să nu se poată? Dar de ce nu cumperi pădurea?

— E scumpă pentru un om sărac ca mine. Sînt stejari frumoși acolo. Aș vrea niște stejari.

S-au înțeles cu privire la lemnul necesar viitorului cuib al familiei, și Jampel achită fericit costul stejarelor pe care îi va transporta acasă pe propria lui cheltuială de la poalele depărtatului munte.

CAPITOLUL LXXVI

Adunările ofițerești au fost suspendate ca și ordinele de zi. Conflictele de onoare și-au pierdut însemnătatea. În

ultima vreme nici n-au mai existat în tabără. În locul apărării onoarei și răzbunării jignirilor oamenii aveau alte treburi. Cel care n-avea nici rezerve, cel care nu apucase să împrumute de la vreun soldat, cel care nici nu adunase, cel care nu avea nici serviciu și nu juca nici teatru, într-un cuvânt acela care n-avea pâine avea treburi mai importante de făcut. Consumul putea fi redus pînă la o anumită limită, dar la mîncare nu se putea renunța. Leafa nu le mai ajungea nici pentru pâine uscată.

În camere, aproape în fiecare seară, cineva spunea:

— Treziți-mă mîine la ora 6, mă duc la lucru.

Brutăria avea nevoie de ucenici, la marginea taberei un muntean ardea oale de lut și avea și el nevoie de ajutoare. Într-una din barăci începuseră să confecționeze sandale și, curînd, au apărut și imitatori. Cei care învățaseră o meserie înainte, la croitoria teatrului, s-au apucat acum să coasă lenjerie și să pună petice. Mulți povesteau foarte mîndri că au reușit să intre ucenici la un cizmar și că în doi ani învăță meseria.

Au descoperit că în oraș țigările sînt pe terminate. Atunci au cumpărat tutun și au început să umple teci de foiță. Curînd tecile de țigară se făceau deja în lagăr și tutunul era cumpărat în stare prelucrată de la baraca turcească. Se spunea că acolo se făcea din sărăcăcioasele frunze de tutun siberian un minunat tutun turcesc. Centrul de tutun era în orice caz sub controlul turcilor și, comerțul cu tutun, ei reprezentau cea mai bună marcă.

S-au deschis mici prăvălii. Pînă de curînd cei care locuiau în mijlocul barăcii se plîngeau că nu pot dormi dimineața din cauza tîrșitului de picioare. Între cele două rînduri de camere din baracă, despărțite cu pereți de scîndură, se întindea în mijlocul barăcii, și la parter și la etaj, un fel de coridor. Aici locuiau mai mult ofițeri cu grade inferioare. Plîngerile au încetat în momentul în care ei și-au tăiat lîngă noptieră o fereastră în peretele despărțitor dînd spre coridor. Au făcut o fereastră care se putea închide ca un ghișeu, și-au prins deasupra un anunț — cum că aici se pot cumpăra țigări, chibrite, sare, ață și pește uscat. Astfel au apărut prăvăliile. Se vindea la geam și dacă apărea vreun mușteriu acesta ciocănea, geamul se deschidea alune-cînd, și cel dinăuntru îi dădea cumpărătorului marfă. Era

un comerț înfloritor. În general, era cîte o prăvălie la zece locuitori. În baraca nr. 1 se puteau găsi lumînări de seu, în baraca nr. 6 conserve, la turci, la Murad Efendi o zaharică, care se numea halva. Unul dintre prizonieri a deschis o agenție comercială de timbre.

La unul din capetele dormitorului prizonierul trăia încă închis în sine, citea clasici, nu se dădea bătut.

Mai ales prizonierii din Imperiul german, ofițerii nu voiau să ia cunoștință, deocamdată, de schimbarea lumii. Purtau monoclu, ordonanța ducea după ei scaunul de pînză pentru odihnă, în fața pavilioanelor lor, printre flori roșii, își așterneau masa pentru cina comună și răspundeau la salutul celorlalți aliați cu o elegantă plesnitură din nuielușa de bambus. Disciplina lor era încă severă, deși nu puteai să-ți imaginezi din ce mai trăiesc. E sigur că nemții n-au risipit, aveau din abundență de toate, erau mai bine organizați și distribuirea se făcea cu mai mare grijă. Desigur, numai acolo unde cei din Imperiul german erau împreună. Unde erau amestecați cu alții, acolo pretindeau din toate mai mult. Au cerut și ei bani cu împrumut, dar îi depuneau la o casă comună spunînd că vor să înființeze o fabrică mare unde îi vor angaja pe cei din trupă, iar ofițerii vor putea să trăiască mai departe demni.

Noblețea nemților în mizerie era demnă de respect. Căci dincoace pînă și locotenent-colonelul Koncz pingeala pantofi și se bucura că are mult de lucru. La nemți, în vremea asta, ordonanța plimba cîinele ofițerului la distanța convenită de trei pași în spatele acestuia. Între timp, o veste le crescua și mai mult prestigiul.

S-a organizat o percheziție neașteptată, și nu din cauza armelor, a actelor secrete sau a vreunui complot. S-a anunțat că dacă nu se va preda imediat mașina de falsificat bani, toată tabăra va fi decimată, iar baraca sau pavilionul unde va fi găsită mașina va fi distrusă din temelie, împreună cu oamenii ei.

Nimeni nu știa nimic despre o astfel de afacere și percheziția a rămas fără rezultat. Peste cîteva zile au aflat cauza percheziției.

În tabăra din Kansk s-a descoperit o mașinărie de falsificat bani. Nici acolo ofițerii nu lucrau și trăiau pe picior mare. Trăiau izolați, inaccesibili și trufași ca-n vremurile de

dinainte de război, pînă cînd muscalii și cehii au descoperit că au un aparat de falsificat bani.

Toți admirau industria germană, tehnica germană, modul extraordinar în care au imitat bancnotele lui Kolceak nefiind obligați nici să muncească, nici să ceară împrumuturi de la trupeți. Poate nici n-ar fi fost pedepsiți toți, dacă nu l-ar fi întrebat pe președintele tribunalului de urgență, purtîndu-se arogant, cu ce drept emite el ruble în imperiul țarului? Sau, dacă puterea este a roșilor, cu ce drept emite bani fără aprobarea centralei moscovite?

Președintele le-ar fi răspuns că emit bani în numele răscoalei, iar dacă răsculatul este prins e pedepsit cu moartea. Să ia la cunoștință că și ei vor fi atinși de pedeapsa pentru răsculați și vor trebui să plătească cu viața.

După împușcarea germanilor imperiali din Kansk viața acestei comunități păru și mai stranie. Trăiau modest dar nu lucrau și-și beau chiar și ceaiul fără zahăr pe o față de masă albă, din cești japoneze. În spatele ofițerului stătea un flăcău în haine curate, gata să-l servească în vreme ce-și bea ceaiul amar. Afacerea cu banii falsificați le-a întărit prestigiul. Cei din Kansk erau cel mult compătimiți, dar erau stimați pentru curaj și lăudați pentru comportarea lor.

Misiții aduceau știri din oraș. La început au vrut să facă bani și din asta. Spuneau că vor edita un ziar de campanie, în care vor publica toate știrile. Dar oamenii au protestat. Ziarul de campanie n-a mai fost realizat, nu pentru că s-au opus prizonierii, ci pentru că misiții încercau oricum să-i zăpăcească, să-i păcălească pe oameni.

Oamenii trebuiau duși cu vorba. Poate așa vindeau mai ieftin și mai repede țigările și dădeau tacîmurile la amanet. În fiecare zi se aducea cîte o veste nouă auzită de la soldații în trecere. O rețineau și o transmiteau:

Spuneau că acasă au început abia acum marile lupte. Frontul comun ruso-ceh al lui Gaida și Kolceak îi strînge tare pe ruși, și, dacă frontul roșu va fi străpuns în Urali, tabăra va fi eliberată curînd și vor putea pleca acasă. Dar acum nu merită să pleci acasă, căci acolo e încă război.

Asta era politica internă. Știau puține știri externe și bucuria le amestecase, parcă ar mai fi auzit deja aceste lucruri sau fuseseră numai proiecte, nu-și amintea precis.

S-a aflat apoi că sărmanul Almoslino, ofițerul care aducea poșta și Heedloom, ba chiar și Conger au fost spînzurați la Habarovsk. Se pare că soldații roșii au descoperit depozitul de muniții și conserve și, furioși din cauza cantității de lucruri adunate la consuli, i-au legat mînioși trăgîndu-i la răspundere pentru faptul că n-au distribuit lucrurile. De ce i-au lăsat pe ei să rabde de foame și de frig? Pentru cine au adunat? De ce n-au împărțit ceea ce se trimitea de acasă? Și pentru că, la aceste întrebări, nici Heedbloom, nici Conger n-au putut răspunde și, întrucît sărmanul Almoslino era cu ei în vremea aceea, toți trei au fost spînzurați într-un compartiment de tren, cu toate că s-au referit la dreptul internațional, dar soldații le-au spus că nimeni n-a respectat dreptul internațional.

Asemenea știri despre execuții, masacre, spînzurări soseau ca grindina și întreaga lume părea în mare fierbere, dar aici, în tabără, oamenii erau interesați mai mult de noul stîlp de afișaj.

Ridicaseră în mijlocul taberei un stîlp de afișaj pe care au instalat un barometru și un termometru precum și un ceas, ceea ce i-a dat o importanță și mai mare. Pînă nu de mult pe această coloană se lipeau numai anunțuri pentru schimburi de cărți sau uneori se anunța dorința de a vinde un obiect ieftin. De cîțeva vreme se anunțau oferte de muncă sau oferte de forță de muncă ale locuitorilor taberei.

„Caut muncitori puternici și rezistenți pentru prelucrarea pieilor crude. Întreprinderea Lengyel și Horváth, baraca 16 soldați.“

„Farmacistul Ciprisz caută mecanici avînd strung propriu.“

„Cadetul Gervay ar dori să se angajeze în calitate de servitor, chelner, vînzător sau ordonanță ofițerească, oferindu-se să înlocuiască în orice privință trei, cel mult patru camarazi ocupați cu lucrul. Acceptă și peticitul hainelor și țesutul ciorapilor“.

„Predau limbile germană, franceză, suedeză, garantat, cu gramatică după metoda Berlitz, Ürményi.“

„Serviți cafeaua după dejun la familia Sümegi. Prăjituri cu mac și nuci în permanență. La cerere, cu consimțămîntul tuturor musafirilor, cîntece rusești cu acompaniament de chitară.“

„Nu arunca coji de pâine, resturi de mâncare. La preț ridicat le cumpără crescătoria de porci din Gorodok.“

„Schimb contra un ferăstrău și o pilă în stare bună un abecedar chinezesc de 600 de pagini și un dicționar maghiar-rus, contra tabele de logaritmi. Oferte seara la 9, la Biringer, pavilionul 5, etajul doi, boxa 23, pe dreapta.“

„Nu-ți risipi puterea de muncă și timpul! Nu intra ucenic, te învăț să coși ieftin și repede! Taxă derizorie! Pavilionul 6, parter, boxa 2. Frații Lengyel.“

CAPITOLUL LXXVII

Domnul locotenent major Reisz se opri într-o zi în fața mașinăriei încropite de domnul cadet Zsigmond. Era o privilegiște interesantă. Domnul cadet Zsigmond — care acasă fusese ofițer poștal și de transmisiuni — locuise în prizonierat împreună cu Dantsek, meșterul la toate, de la care învățase multe trucuri, și astfel descoperise că în lumea aceasta, în care toți cioplesc sau ciocănesc câte ceva, uneltele se tocesc. De aceea, și-a construit o tocilă ambulantă care putea fi împinsă prin curte, dar pe care, după ce ajunsese să fie cunoscut, o așezase într-un loc și o punea în mișcare apăsînd cu piciorul o pedală, care făcea să se învîrtă o roată mare, cu ajutorul căreia sculele care își pierduseră tăișul puteau fi ascuțite. Cadetul Zsigmond, ofițerul poștal și de transmisiuni din Turda, devenise meșter točilar.

Își împingea točila prin curte și, după ce a umblat roată câteva săptămîni, s-a hotărît să se stabilească aranjîndu-și un fel de atelier permanent, într-un loc minunat, bine apărat, un ungher liniștit, netulburat, sub o scară.

Curînd, a devenit limpede că domnul locotenent-major Reisz nu era interesat de tocilă ci, mai ales, ar fi vrut să afle de la cine a închiriat ungherul acela domnul cadet. Ar dori și el o asemenea încăpere și a vrut să afle dacă s-ar putea închiria pe un timp mai îndelungat și pentru scopuri industriale? Ascuțirea cuțitului fusese un pretext și între timp îl descusu pe maistrul točilar. Îi spunea domnului cadet Zsigmond „nene Zsiga“, întrucît acest nume se potrivește mai bine cu un meseriaș. Acesta încercă cu unghia tăișul

briceagului, cu mare atenție, și-i răspunse că a închiriat încăperea de la comandamentul taberei pentru zece ruble lunar.

Cu acest prilej unii au remarcat că mai exista un comandament al taberei și că se vede că acum vînează pe asemenea terenuri fără stăpîn. Pe cine interesează în definitiv cui i se închiriază un ungher din casa scărilor la intrarea sudică a pavilionului 17?

Domnul locotenent-major Reisz a închiriat curînd o parte din pod și peste două zile locuitorii de încredere ai taberei au primit niște mici cărți de vizită pe care scria: „Tanti Zseni vă așteaptă cu plăcere la ceai după amiază la ora 5.”

Mulți s-au dus numai din curiozitate, ca să afle ce-o fi vrînd tanti Zseni după amiaza la ora 5. Domnul locotenent-major Reisz se dovedi a fi tanti Zseni, și le oferi o discretă explicație asupra faptului că tabăra s-a îmbogățit cu o instituție minunată. În podul pavilionului 17 se aranjase un confort și apăruseră două femei adevărate. Desigur, femeile pot fi comandante și la domiciliu, ceea ce, natural, costă mai mult. În afară de asta, femeile se duc numai în camere unde nu locuiesc mai mult de zece prizonieri. Una dintre ele era o foarte simpatcă buriatcă care nici rusește nu știa prea bine, expresia ei preferată fiind „Rennenkampf“, de fapt numele unui vestit general rus. Hahaha!

Locotenentul-major Reisz i-a liniștit pe prizonieri declarîndu-le că comandamentul taberei a recunoscut existența legală și binecuvîntată a acestei unități sanitare și că, deocamdată, el are monopolul afacerii, deoarece întreprinderea trebuie să fie controlată pentru a fi ferită de bolile contagioase. Se asigură consultație medicală ca lumea.

Curînd întreprinderea locotenentului-major Reisz se lărgi, dar chiar și așa localul era mereu plin. Veneau mai ales antreprenori, oameni cu bani, sau aceia care puteau să facă rost de ceva bani, cei care se despărțiseră de curînd de un obiect de valoare: bogătașii de ocazie. Zilierii, simpli muncitori manuali nu puteau plăti. Curînd s-au înființat mai multe asemenea antreprize, care însă nu se mai îngrijeau de medic și taxele nu mai erau atît de mari. Treaba se făcea în secret și în orice caz era ceva mai ieftin. Se poate ca Reisz să fi fabulat doar pe tema contractului cu comanda-

mentul, deoarece acesta nu se amesteca nici în întreprinderile clandestine.

În fiecare muncitor izbucniră pasiuni refulate. Unul își investi banii în romuri și lichioruri sau cumpăra cu o bună parte din leafă vin de stafide, dar antreprenorii își păzeau cu severitate banii lor și cheltuiau doar cu chibzuială. Erau mulți muncitori care își cheltuiau simbătă seara tot câștigul pe domnișoara Rennenkampf sau îl beau, eventual și-l jucau ia cărți, dar antreprenorii nu-și riscau niciodată tot capitalul. Ei beau cu măsură cu prilejul chefurilor din lagăr, între timp vegheau asupra afacerilor, și banii se înmulțeau. Un anume sublocotenent Buság se apucase să coasă lenjerie. Două zile întregi a stat sus în pod cu fetele, a băut și a jucat cărți cu ele, și la sfârșit a coborât spunând că e nevoit să-și mărească întreprinderea pentru că acum le-a câștigat drept clientele pe chiriașele locotenentului-major Reisz și ele l-au năpădit cu comenzi.

Pe stîlpul de afișaj apără un anunț cu iscălitura lui Razzen Fülöp anunțînd că un număr nelimitat de muncitori bine dotați fizic sînt angajați pentru exploatarea forestieră. E de dorit să aibă unelte, topor ori ferăstrău. Se dovedi că domnul locotenent Razzen nu era atît de pretențios, și că la nevoie era dispus să facă el rost de topor.

Ba mai mult, toporul nu trebuie plătit pe loc. Îi va scădea prețul, în rate, din leafă. Părea o muncă stabilă și bună unde însă era nevoie de oameni puternici. S-au prezentat foarte mulți, era nevoie de fiecare om și șefii de echipă n-au respins pe nimeni, căci locotenentul Razzen și-a angajat încă din a treia zi niște șefi de echipă, de unul singur nu putea să facă față aprovizionării fiecărei ramuri a întinsei lui întreprinderi.

Erau izolați și de Rusia europeană și de părțile răsăritene. În orașe se terminaseră toate proviziile și, din zi în zi, tabăra primea tot mai multe comenzi. Din cauza fronturilor și a revoluțiilor, în oraș și mîna de lucru era pe sfîrșite și se întîmplă adesea ca un meseriaș rus să-și mute întregul utilaj la prizonieri, ca să lucreze pentru el. În tabără era și o crescătorie de porci, o afumătorie de carne, se făceau salam și cîrnați și, prin cei din tabără, poporul rus a cunoscut slănina cu boia de ardei.

Se produceau săpunuri de toaletă și de rufe, funcționa un atelier de legătorie și compactare, exista o fabrică de jucării. De asemenea un atelier de tâmplărie unde se putea comanda și mobilă fină, stil, pentru că printre prizonieri se găsea și un profesor de artă decorativă.

Fabrica de cosmetice Ciprisz producea nu numai parfumi și apă de colonie, ci trecu repede și la fabricarea pudrei, a pastei de dinți, predând rețeta cremelor de ghetă micului cadet Steiner, care începu să fabrice cremă de ghetă galbenă și neagră. Se prelucrau piei crude iar în atelierele de marochinărie se făceau nu numai harnașamente, ci și poșete de damă, mingi de fotbal. Sioniștii au primit, prin Hans Kohn, bani din America. Banii nu au fost distribuiți, ci au înființat întreprinderea *Nemalah*. *Nemalah* putea să dea de lucru tuturor.

Lucrau în ea nu numai evrei și nu numai sioniști. Singura deosebire era că sîmbătă aveau zi liberă, și plata muncitorilor se făcea vineri după masă. Profitul era adăugat capitalului de bază și muncitorii își aveau partea lor din profit, conform unui anumit procent. *Nemalah* avea și o bucătărie ritualică iar muncitorii creștini ai întreprinderii mînceau și ei hrană cușer dacă se hrăneau la bucătăria lui *Nemalah*. Aici nu erau perspective neașteptate. Nu te puteai îmbogăți peste noapte, dar cei cărora le plăcea să aibă un salariu sigur, la timp, și o muncă permanentă, intrau în atelierele *Nemalah*. Un inginer chimist orădean prepară un amalgam minunat pe care nimeni nu știa să-l imite în Siberia. Acest amalgam se prepara exclusiv pentru *Nemalah* într-un atelier secret și astfel oglinzile sale se bucurau de o situație privilegiată în toată Siberia. Au făcut rost de sticlă pentru oglinzi, cumpărînd rapid de la fotografii care nu bănuiau nimic vechile lor plăci oferite pe un preț derizoriu. Aceștia nu-și puteau imagina ce nevoie au prizonierii de ele, iar cînd și-au recunoscut plăcile vîndute în forma oglinzilor, *Nemalah* era stăpînul unic nu numai al amalgamului dar și a sticlei siberiene pentru oglinzi. Negustorii din oraș erau întrebați asupra necesității de marfă. Agentul comercial aducea în tabără mostra și se găsea totdeauna cineva care o putea produce. Uneori, desigur, clienții primeau și marfă proastă. Odată, în vitrina unui băcan din Krasnoiarsk, nasturii fabricați în

lagăr s-au topit. Băcanul nu s-a supărat, ci a mai comandat un stoc, cerîndu-le, de data asta, nasturi de iarnă.

Legiunile cehi țineau sub ocupație liniile ferate ale Siberiei și tabăra era sub paza cehilor, cu un comandament ceh. Domnul locotenent Skrivanek era, din partea cehă, comandantul taberei. El a interzis introducerea în tabără a cîtorva lucruri. În mod natural această interdicție a dezvoltat o nouă ramură industrială. Contrabanda era la modă și mari averi se încropeau după cîte o curajoasă și izbutită acțiune de contrabandă.

În prima lună, paznicii au împușcat doar doi contrabandiști de spirt, dar în schimb cei care au reușit să treacă de două-trei ori nestingheriți s-au asigurat pe toată viața, căci contrabanda cu spirt era extrem de rentabilă. În toiul nopții, în atelierele clandestine, se preparau tot felul de lichioruri și nu era o mare scofală să le scoți după aceea afară: înșiși soldații cehi erau cei mai statornici cumpărători. Și soldații cehi cîștigau bine cu comerțul de lichioruri. Dar *Nemalah* a organizat prima afacere în stil mare.

Armata anunță o comandă pentru gamele de tinichea și, spre surprinderea tuturor, *Nemalah* cîștigă la concurență comanda. Direcțiunea *Nemalahului* prinse curaj și făcu o propunere pentru transportul unor oglinjoare pentru soldați. S-au dus tratative cu comandantii și intendenții militari, și comandamentul militar comandă atelierelor *Nemalah* opt mii de oglinjoare pentru soldații legiunilor cehoslovace.

Era o mare afacere, în stilul celor de dinainte de război făcute de furnizorii militari acasă.

Aceste comenzi aduceau și alte avantaje muncitorilor *Nemalahului*. Legiunile cehoslovace recrutau din fiecare tabără pe cei care erau din regiuni cehi sau slovace. Muncitorii *Nemalahului* erau scutiți de serviciul de front pe considerentul că produceau materiale de război.

CAPITOLUL LXXVIII

Deverul întreprinderii Wadko crescuse. Wadko era uriașul organism de achiziție și valorificare a produselor prizonierilor. Wadko era prescurtarea titlaturii Waren-Abteilung

der kriegsgefangenen Offiziere*. Micile prăvălii de pe coridoare nu-i scădeau deverul, ba, din contră, o scuteau de povara lor și era un fel de instituție a comandamentului, dar nici pe departe nu însemna o concentrare a puterii în mîna comandamentului. Dimpotrivă. Existența Wadko-ului se construiește pe simpatia prizonierilor. Prizonierii deveniseră clienți ale căror necesități trebuiau satisfăcute cum se cade, cărora trebuia să le faci pe plac. Trebuiau ademeniți ca nu cumva să-și procure cele necesare din altă parte. Astfel, era în interesul comandamentului ca prizonierii să sprijine Wadko-ul în toate privințele.

Wadko-ul intră într-o concurență cinstită cu micile întreprinderi, cu dughenele în care comerțul se făcea cu amănuntul. Ținea marfă bună, introduse traficul financiar pe bază de cont deschis, ceea ce însemna că se putea plăti o anumită sumă avans, care era apoi notată pe o foaie de hîrtie și pînă cînd pe pagina aceea mai existau bani se putea cumpăra. Astfel Wadko putea cumpăra totdeauna avantajos, deoarece întotdeauna sumele mai mari ale prizonierilor erau la ea, în așa zisul cont kliring.

Cecul kliring a lui Wadko trecea drept o valoare într-adevăr stabilă, în oraș era acceptat cu plăcere în loc de salarii, chiar și muscalii respectau cecul Wadko.

Unele întreprinderi, din lipsă de bani, au emis bancnote proprii. În lagăr se putea cumpăra cu ele oriunde și odată cineva i-a dat din glumă în oraș unui băcan muscal o astfel de bancnotă pe care omul a primit-o cu toată seriozitatea în locul banilor, a dat marfă în schimb și restul l-a plătit în bani adevărați.

Un tip descarcăreț a înființat o casă de amanet. Dar această casă de amanet a primit doar cîteva săptămîni haine și obiecte de valoare. Într-o sîmbătă, unul dintre antreprenori nu și-a putut plăti muncitorii și atunci a dus marfa produsă la casa de amanet unde au încheiat cu el o afacere. I-au dat bani împrumut pe marfa lui. De la această dată prima casă de amanet a taberei s-a abătut de la adevărata ei chemare și s-a profilat exclusiv pe împrumuturi contra marfă. Producătorii strîmtorați sau aceia care nu puteau să scape rapid de marfă duceau lucrurile cu carele la casa de

* Secția Comercială a Ofițerilor Prizonieri de Război (germ.).

amanet. S-a amenajat acolo un depozit și nu se mai lucra decât în stil mare. Obiectele de valoare mai mică ajungeau la cămătari sau în casele de amanet mai mici.

Valoarea banului era în continuă scădere. În baraca a șaptezecă s-a înființat o *Bancă de bani și valori*. Cei care își duceau acolo micul sau marele lor capital se puteau asigura împotriva fluctuației banului. Puteau cumpăra din banii lor valori permanente: yeni, dolari, lire sterline sau bani de aur și împrumuturile erau date cu dobândă. Cei datornici trebuiau să plătească numai în yeni, dolari, lire sterline sau în aur. Cecurile sau biletele de depunere la aceste bănci începură să fie cumpărate în curînd la preț bun în oraș.

Muscalii considerau titlurile *Băncii de bani și valori* o investiție dintre cele mai sigure și, curînd, se plăteau două sau trei mii de ruble în bancnote Kolceak oficiale sau în ruble țariste pentru o obligație de o mie de ruble.

Pe lîngă marii industriași, marii antreprenori și marii capitaliști apărură și mici întreprinderi. Un căpitan vindea el însuși la o mică tarabă bomboanele cu nuci pe care le producea noaptea, duminică înainte de amiază la plimbări, ofereau apă cu lămîie, citronadă, țigări, chibrite, creioane și, din cameră în cameră, seara umbla cîte un vînzător de prăjituri. Unii își agățau de gît o lădiță din lemn, pe care o deschideau zîmbind ispititor și ofereau șireturi de pantofi, cremă de ghetă, săpun, nasturi împlețiți sau comunicau uneori pe șoptite că seara la șase începe jocul la cazinoul Iritz.

Jocul se desfășura în taină la început, apoi cluburile de joc deveniră publice. Nu mai era nevoie să se ascundă, căci nimeni nu-i prigonea. În tabără s-au deschis deodată trei bombe în care se juca ruletă. Au închiriat, de la una dintre familiile de prizonieri sărăcite, o cameră pentru nevoile clubului. În mijlocul camerei s-a instalat o masă mare de ruletă și cu toate că lipsea instalația propriu-zisă numerele puteau fi trase dintr-o pungă și, cu aceeași siguranță, se putea cîștigă ori pierde. În asemenea săli de joc băștinașii își înghesuiau pe tot timpul jocului boarfele pe lîngă pereți, și ședeau liniștiți de parcă n-ar fi fost în propria lor locuință. Înschimb primeau un procentaj din banii de joc, eventual din cîștig, de cele mai multe ori o răsplată stabilită pentru găzduire.

Sîmbătă seara, cînd se făceau plățile către muncitori, prăvăliile se umpleau, muncitorii invadau cazinourile, vînzătorii de prăjituri erau asaltați, lădițele golite, toate plăcintele cu cartofi și clătitele cumpărate.

Întreprinderile principale și secundare ale domnului Reisz se umplură, agenții și propagandiștii forfoteau împărțind fițuici în chip de manifeste: S-a deschis iarăși un cuib foarte drăgălaș unde te poți distra ca acasă, foarte plăcut, la prețuri moderate.

Se deschise și teatrul; uriașe afișe cît un stat de om anunțau premiera *Contele de Luxemburg*. Desigur, sîmbătă și duminică biletele se puteau cumpăra doar la suprapreț. Speculanții așteptau toată săptămîină prilejul și cîștigau bine pe seama acelor care fuseseră atît de proști să amîne pentru sîmbătă seara cumpărarea билетelor și nu se îngrijiseră din timp.

În baraca subterană nr. 18 se pregătiră amenajări fantastice, și se deschise primul cabaret. Deocamdată se jucau doar piese de Schnitzler. Dar în timpul spectacolului se putea mîncă și bea. Clienții care nu beau erau luați la ochi, în schimb aceia care plăteau bine puteau cere să li se așeze la masă o ingenuă pe care, și de data asta, o înlocuia un tînăr chipes, deoarece femeile nu erau încă îngăduite în public. Și-apoi chiar dacă le-ar fi îngăduit, de unde ar fi putut găsi o actriță de limbă germană sau maghiară? Erau înlocuite de cîțiva tineri — ingenue, ori actrițe de comedie care însă jucînd acum în cabaret trebuiau să bea. Să chefuiască cu musafirii, să-i pună să plătească după spectacol. Pentru ca fabricantul de cîrnați să aibă totuși măcar iluzia comodității de acasă, în cabaretul amenajat în baraca subterană nr. 18, existau separeuri cu perdele pe care chelnerul șef le trăgea discret, cînd taraful domnului locotenent Köves se apropia îmbietor, iar mecenatul cîrnățar îi invita pe lăutari să-i cînte la ureche ingenuiei care murmură cherschelită: „Costîrc ce zbori spre sud...”

Prizonieri mai săraci adunați pe la ferestre, rămași pe-afară, abia puteau fi alungați, căci lor nu le ajungea nici măcar de o cafea neagră și încercau să savureze măcar pentru un sfert de ceas firimiturile rămase de la masa camarazilor îmbuibăți cu comori pămîntești. Chelnerul șef se certa cu chelnerul căpitan și cu cadeții, reproșîndu-le că n-au destulă

grijă să-i alunge pe acești gură-cască. Ar fi trebuit să aibă mai mare grijă mai ales de un bim-başa turc care plecase lăsînd neplătite două brînzoaice, o cafea neagră şi trei lichioruri.

Sub braţ cu ceva lenjerie ruptă, fiii hotărîţi şi decoraţi ai patriei îşi încercau norocul la vînzătorii de vechituri ce locuiau la marginea taberei şi după îndelungate rugăminţi primeau, contra unor încălţări rupte, de la bucătăria pentru săraci un cîrnat făcut dintr-un sfert de funt de carne de cal, eventual o pînişoară de secară. Nu înţelegeau de ce nu se mai poate vinde lenjeria, căci ei o considerau încă utilizabilă în calitate de cîrpă de bucătărie sau cîrpă de curăţat maşini.

Cîte un om beat se clătina spre casă, probabil că plătise bine, căci proprietarul îl pusese pe ospătar să-l însoţească, desigur îşi lăsase tot cîştigul la vreun birt unde a mîncat un şniţel vienez şi unde a băut ceva mai mult vin de stafide.

Comandantul de detaşament se îndrepta spre casă agale şi mulţumit, căci îşi vînduse toate plăcintele cu cartofi, dacă şi mîine merge aşa afacerea, săptămîină viitoare va putea să cumpere cartofi cu bani gheaţă şi peste cîteva săptămîni va putea să-şi ia un ucenic. Hans Kohn le-a vorbit astă seară muncitorilor lui *Nemalah* aşa de frumos de parcă ar fi fost în Ierusalim. Au plecat de la curs îmbătaţi de cuvintele lui Hans Kohn, unul se jura că a stenografiat tot discursul, dar dealtfel tot discursul va apărea în *Gînd evreiesc*, Hans Kohn însuşi îl va corecta, va fi un text autentic.

Doi ofiţeri cărau spre bucătărie un hîrdău mare cu apă, ăsta e ultimul pentru astăzi, după aceea se pot culca. Trebuie să lucreze serios pentru cele cîteva copeici, cu toate că nu asta e important, ci cei trei funzi de pîine zilnic.

De undeva se aude un guiţat jalnic, mîine vor fi măruntaie de porc la bucătărie. Păcat că în baraca aceea mică de pămînt, unde s-a amenajat distribuirea lor, nu sînt serviţi şi evreii. În ultimele zile, în bodega unei asociaţii sportive au refuzat să-l servească pe un client evreu. Aici măcar afişul e clar, aşa încît cel care nu vrea să fie refuzat nu intră.

Dinspre turnul de pază se auzi o împuşcătură. Probabil iarăşi a plătit cineva pentru contrabandă. Riscantă meserie. Acela al cărui stomac nu suportă glonţul de puşcă nu e sfătuit să încerce.

Dinspre baraca de pămînt a soldaților germani se auzi un glas de talangă. Iar se prostesc cu iodlărelul. Azi iar o țin cu taxă de intrare, dar altădată se prostesc pe gratis.

Cei din pavilionul șaisprezece nu se culcaseră încă. Nu-i de mirare. A crescut numărul proceselor Tribunalului comercial din tabără. N-au decît s-o tot descurce. De aceea îi plătește publicul doritor de justiție.

CAPITOLUL LXXIX

Tribunalul comercial al taberei fusese înființat de cîteva săptămîni. Un agent din tabără comandase cutii de carton la fabrica de cutii de carton Hajnik și era nemulțumit de etichetele pe care firma le lipise pe cutii. Nu voia să preia cutiile. Pe malul fluviului Ienisei, în mijlocul Asiei, în pavilionul din Gorodok, agentul locotenent-major Makray i-a refuzat cadetului fabricant de cutii Hajnik cutiile de pudră. Hajnik își smulgea părul din cap. Era sîmbătă dimineața, seara trebuia să-și plătească muncitorii și stătea neputincios, căci locotenentul-major Makray era dispus să preia totuși cutiile fușerite numai cu o însemnată reducere de preț. Se certau, se înjurau, erau la un pas de încăierare și nu puteau să-și rezolve diferendul. Nu-i de mirare, în vremurile acestea în toată lumea există dispute, nici astea nu pot fi aranjate în liniște. Zgomotul celorlalte dispute nu se auzea pînă aici; situația asta era însă exasperantă, căci industriașul stătea neputincios sîmbătă seara, fără să-și poată plăti muncitorii.

Makray susținea că nu e mînat de rea-voință, că și altădată va mai face comenzi, dar pe eticheta cutiei de pudră nu dorește în mîna femeii un evantai. Evantaiul acoperă jumătate din fața femeii, și acest evantai e o unealtă atît de puțin folosită în Siberia încît se teme că dacă va împacheta pudra în astfel de cutii, femeile siberiene n-o vor cumpăra. E de asemenea o eroare și faptul că i-au pictat femeii un păr roșcat, el a comandat în mod expres blond. Vînzarea depinde foarte mult de ambalaj și în aceste pachete poate să pună orice fel de pudră, căci ambalajul le scade din preț. Deși cutiile sînt bune. Altfel e mulțumit,

nu dorește decît să i se urmeze exact instrucțiunile, o poate dovedi, a făcut o comandă în scris, vă rog să vă uitați, păstrează copia. Să i se fi spus că nu se primesc comenzi pentru etichete, ci doar pentru cutii, le-ar fi cumpărat din altă parte.

S-au înțeles să supună cazul comandamentului.

Comandantul a șters de praf cu atenție chiar și locul unde s-au așezat cei doi camarazi pe care nu-i mai văzuseră de mult, dar, aflînd subiectul disputei, colonelul comandant se scărpină în creștet și spuse că asta nu e chiar o chestiune de natură militară.

De la unul din birouri se ridică un căpitan și îl chemă deoparte respectuos pe comandant. Cei doi s-au sfătuit o vreme și apoi comandantul se întoarse înviorat.

Spuse că a reflectat asupra chestiunii și, cum e de prevăzut că vor mai fi asemenea dispute, trebuie să se îngrijească neapărat de rezolvarea lor: cere deci să i se permită o amînare de o oră.

Comandantul chemă urgent cîțiva juriști, așa cum îl sfătuisese căpitanul și, peste o jumătate de oră, se întruni tribunalul comercial al taberei, care decise în această dispută, deocamdată fără drept de recurs. Locotenentul major Makray trebuie să preia cutiile, deoarece evantaiul femeii nu poate fi considerat o parte esențială a cutiei, și nici părul blond de pe etichetă. I se acordă însă o reducere de preț, deoarece fabrica de cutii Hajnik nu i-a furnizat exact ceea ce comandase. Tribunalul comercial emite această sentință, deși nu se poate ști dacă nu cumva condițiile inițiale fuseseră formulate cu anume intenții. Cu asemenea pretexte se pot obține însemnate reduceri de preț. Se poate deduce asta pe baza faptului că Makray consideră totuși utilizabile cutiile. Ceea ce pune sub semnul îndoielii, într-o anumită privință, buna sa intenție.

Pe lîngă tribunalul de comerț se înființă curînd și un tribunal civil al taberei, un tribunal nepermanent. Astfel, justiția a ajuns în mîna judecătorilor independenți ai comandamentului.

Întreprinderile și instituțiile s-au supus judecății făcătorilor de legi ai taberei și aceștia și-au dezvoltat curînd propriul lor for de recurs pentru cazul în care cineva nu ar fi fost mulțumit de verdictele de gradul întîi. Activitatea

lor crescuseră și au înființat nu un for superior, ci unul inferior care judeca procesele obișnuite; doar cazurile de drept mai complicate ajungeau pînă la somitățile justiției. Întreținerea tribunalelor costa bani și, natural, aceste servicii erau prestate de către publicul însetat de justiție. A trebuit să se facă și o secție a patentelor, de protecție a mărcilor, deoarece în tabără fiecare industriaș începuse să lucreze cu propria marfă și uneori s-a întîmplat ca marca vreunei creme de ghetă reușite să fie pur și simplu imitată de concurență. Serviciul de patente împiedica acum asemenea abuzuri.

În prima dimineată de iarnă mai serioasă, un eveniment senzațional, uluitor îi tulbură pe oamenii ce se grăbeau să ajungă la locurile de muncă. O sanie intră pe poarta taberei și se opri în fața pavilionului cinci. În sanie erau așternute paie; asta n-ar fi atras însă atenția nimănui; dar din pavilion fu scoasă o siluetă încotoșmănită. Se vedea că e un om leșinat, învelit în saci încît nu i se zărea fața. Dar în timp ce-l cărau, cînd l-au urcat în sanie, se văzu că era un om. Prin saci se scurgea pe zăpadă sînge.

Sania o porni în goană cu omul învelit în saci. Alături ședea un medic.

Zvonul puse în circulație pe șoptite și cu înfiorare numele unui locotenent-major. N-avea de lucru de săptămîni întregi, acceptase de nenumărate ori deja ajutorul și darurile comandantului. Ultima dată n-a mai primit nimic. Nu mai primea nici împrumuturi, își vînduse toate lucrurile și hoinărea zdrențăros prin tabără, complet decăzut. S-a înhăitac cu un alt șomer, cu un cadet turc, decăzut și el, și s-au vorbit să spargă depozitul de piele Devecseri, din podul pavilionului turcesc.

Nelegiuirea au comis-o azi în zori, dar n-au știut că magazia are paznici. Paznicul n-a îndrăznit să-i înfrunte deschis pe cei doi spărgători. I-a urmărit prin podul întunecos și, ajuns în spatele lor, l-a lovit pe locotenentul-major cu toporul în braț.

Acum îl duceau înfofolit în saci la spital. L-au acoperit ca să nu poată fi recunoscut.

Desigur, o asemenea stare de lucruri se cuvenea urgent corectată, lucrurile nu trebuie să ajungă încă o dată pînă aici. Încă în ziua aceea s-a organizat poliția taberei. Dacă

oamenii rîi vor şti că există poliţie, că există securitate publică nu se vor mai încumeta să comită astfel de acte.

După ce s-a organizat poliţia taberei, mai mulţi au început să-şi istorisească ultimele lor aventuri. Unui sublocotenent din şase, i-au luat pe cînd trecea prin coridorul întunecos tot cîştigul pe o săptămînă, un căpitan s-a dus noaptea după apă şi, pe cînd trecea prin curtea întunecoasă, făptaşi necunoscuţi i-au smuls mantaua. Unui samsar i-au furat ceasul de aur şi căciula de vulpe albastră, cu apărătoare de urechi de jumătate de metru; un ucenic pantofar, caporal voluntar, ducea săptămînă trecut pantofii clientului, nici nu era întuneric încă, a fost, o clipă, gură-cască, în care timp i-au smuls din mîna pantofii fără să poată şti cine a fost făptaşul.

N-au îndrăznit să se plîngă pînă acum, căci lucrurile li se păreau de necrezut. Nu-şi puteau imagina ce se întîmplă cu ei. Acum toată lumea vorbea de ele. Înduraseră mai degrabă pagube mari, decît să vorbească despre aceste lucruri, cu toate că era păcat căci, iată poliţia taberei a făcut deodată ordine. În faţa magaziiilor şi depozitelor s-au pus paznici, circulaţia după o anumită oră a fost interzisă, dacă totuşi cineva umbla pe afară, o făcea pe propria lui răspundere suporta consecinţele. Pe drumurile spre teatru şi cafenele s-au postat santinele.

Oamenii înrăiţi ar fi avut o treabă grea.

Se mai întîmplau uneori furturi, dar astea nu pot fi împiedicate nici în statele cele mai avansate.

Poliţia lagărului s-a dovedit a fi minunată, spărgătorii şi tîlharii s-au astîmpărat şi probabil că au început o nouă viaţă cinstită, pentru că asemenea plîngeri au devenit mai rare.

Acum, existînd o poliţie a taberei, nimeni nu fu surprins cînd în schema ei apăru o nouă secţie care se ocupa cu activitatea cîrciumilor clandestine, cu urmărirea trişorilor şi, în general, a oricărui fapt care contravenea bunelor moravuri.

La început funcţionarea secţiei de moravuri nu era privită cu ochi buni. Mai ales cafegiii şi proprietarii de cafenele se agitau împotriva ei, dar o boroboaţă i-a făcut extrem de populari pe poliţişti. În zorii unei zile l-au arestat

pe micul cadet Kilényi pentru că se săruta în fața unui pavilion cu domnul locotenent Ruttkai.

În fața comandamentului amîndoi au dovedit că toată noaptea au băut și au chefuit la cabaret, s-au îmbătat, și, vezi bine, nici acasă nu se pedepsește faptul că doi oameni beți se sărută după o noapte de chef.

Comandamentul se necăji din pricina boroboatei polițiștilor. Îi eliberă pe arestați, aceștia povesteau acum tuturor despre încălcarea libertății lor personale. Cum-necum, tocmai această boroboată a făcut să fie populară printre prizonieri secția de moravuri a poliției și, începînd cu această dată, toți se amuzau mai degrabă decît se necăjeau pe seama oamenilor respectabilei instituții.

Desigur, mulți îi calomniau pe polițiști spunînd că, pentru cîteva ruble, închid ochii și că în cabaret un musafir a devastat totul și nu i-au făcut nimic, că nu denunță, tot pentru cîteva ruble băncile de joc iar în general nu fac eforturi prea mari tratînd ușuratic mai ales legile de ocrotire a moralei.

Era însă doar o învinuire. Desigur, primeau uneori și ceva bacșiș de la băncile de joc, chiar legea era însă foarte ambiguă și aplicarea ei depindea de interpretarea polițistului.

Nu existau legi scrise. Au fost acceptate, în marea lor majoritate, legile de acasă, atît cît își mai aminteau de ele, și nimeni nu putea fi forțat să-și amintească mai multe legi decît de cîte avea chef.

Îi învinuiau că, pentru bani, uită toate paragrafele.

În ultimul timp s-au întîmplat totuși cîteva furturi a căror cauză era faptul că poliția lagărului nu prididea cu treaba. Pentru echilibrarea acestei situații firmele mai mari au înființat o organizație de pază a magazinelor și depozitelor.

CAPITOLUL LXXX

Pe scena teatrului taberei s-a reluat *Femeia divorțată*, oamenii se întorceau de la spectacol. Sala fusese plină și toți erau încă sub impresia spectacolului. Locotenentul-ma-

jor Magda, care interpretase rolul primadonei, cîntase splendid, Tóth Gaby, subreta, dansase strălucit cu Gábor Ernő, un actor cunoscut și acasă. S-a observat că vocea subretei începe să se îngroașe nițel, deși are glezne tot atît de fermecătoare. Dobos Laci fusese cuceritor în rolul unui excelent bon-vivant. Cu siguranță, acasă, i se va oferi imediat un contract. După ultimul act fusese oferit un fel de supliment. Publicul lăcrima cînd s-a cîntat suplimentul, se zicea că e o compoziție locală, siberiană.

*Depart, afară lumea se luptă furioasă,
Aici înăuntru blind înfloresc o suță de flori...
Încurînd voi avea o soție și voi avea un copil
Pacea își varsă a sa binecuvîntare spre noi...*

Lăcrimase domnul Ortmann, proprietarul fabricii de mezeluri, plînsese toată direcțiunea fabricii de sandale, hohoteau prin loje comandanții încercați în războaie, președintele tribunalului din lagăr, directorul Wadkoului, șeful de producție al curățătorilor de mațe. Pe locurile din mijloc plîngeau contrabandiștii de alcool, puțin mai în spate muncitorii tinichigii și fabricanții de oglinzi a lui *Nemalah*, crupierul șef al cazinoului Iritz, mai în spate chelnerii cu zi liberă de la bufetul teatrului, în fund de tot, vînzătorii de șireturi, bucătarii, muncitorii cu ziua, muncitorii care umpleau ți-gările, ucenicii pantofari în vîrstă de 50 de ani, tăietorii de lemne, nenea Gyula, căpitanul rezervist în vîrstă de 60 de ani, care nu mai putea lucra și trăia din vînzarea unui sistem infailibil la jocul de cărți, curgeau lacrimile întregului corp ofițeresc, hohoteau cei mai cruzi exploatatori și cei mai fără de suflet speculanți.

Era tîrziu, și pe traseul de la teatru pînă la pavilioane polițiștii zgribuleau în scînteietoarea noapte siberiană. La început mulți consideraseră poliția taberei ca o mare jîgnire, dar de cînd cu boroboața aceea cu Kilényi, se spuneau bancuri pe socoteala ei. Polițaii nu erau luați în serios. În cabaretul barăcii numărul optsprezece se cîntau pe seama lor cuplete și cînd erau întîlniți li se transmitea refrenul:

Eu sînt polițaiul păgubos din Gorodok

Acolo unde vara erau răsaduri de cartofi, lângă gardul de scîndură al taberei, deasupra zăpezii plutea un nor subțire de fum. Treaba păru suspectă, cîțiva o porniră înspre fum, luînd cu ei și un polițai.

Din apropiere se văzu că e un fel de adăpost subpămîntean, din care iese fumul. Voiau să se întoarcă. Poate că era doar vreun atelier mic sau vreo bodegă nouă. Polițaiul spuse însă că n-are cunoștință de existența vreunei asemenea instituții.

Era un adăpost necunoscut. Ușa era învelită cu o împletitură de paie, nu putură să o deschidă, dar, după cîteva strigăte, apăru în sfîrșit un bătrîn bărbos încotoșmănit într-o plapumă chinezească, în care, după ce începu să și vorbească, îl recunoscură cu greu pe domnul locotenent-major Korzer. Era supărat că l-au deranjat, dar, dacă tot au venit, să le spună că și-a construit această cocioabă pentru că nu mai dorește să stea între oameni. Dacă adăpostul a fost bun pe front, e bun și aici. Locuiește mai bine aici, decît să se mai întoarcă în societatea pe care o urăște.

În bîrlog erau cîrpe și bucăți de scîndură. Erau cîrpele lui nenea Korzer și bucăți de scîndură cu care-și încălzea bîrlogul și pe care, probabil, le fura din gardul taberei. Mai era o găleată de tinichea stricată, plină pe jumătate cu apă, o gamelă cu ceva resturi de mîncare pe plita primitivă, lângă perete două scînduri, pe jos împletituri de paie, asta era culcușul lui nenea Korzer. În adăpostul scund unde se retrăsese nenea Korzer, ca un om al cavernelor, nu se putea sta în picioare.

Polițistul voi să-l ducă pe locotenentul-major Korzer, pe acest nenorocit locuitor al cavernelor, la comandament. Dar musafirii nocturni, impresionați de romanța ultimului act din *Femeia divorțată*, nu l-au lăsat.

Îl descoseau pe nenea Korzer încercînd să afle de ce a abandonat plăcerile lumești și societatea oamenilor?

În sfîrșit, nenea Korzer se prăbuși pe împletiturile de paie și începu să plîngă amar. Acasă fusese contabil șef, dar nu știe să muncească și nu va ști niciodată. Nu suportă munca, nu fizicește, căci abia are 43 de ani, ci sufletește.

Munca i se pare îngrozitoare și se simte umilit cînd e obligat să efectueze o muncă fizică. S-a apucat, nu o dată,

dar mereu a trebuit să întrerupă. Astfel el trebuie să piară. Nu mai are decît niște zdrențe, din cele o sută de ruble nu poate cumpăra decît pîine, trăiește numai cu pîine de două săptămîni, de cînd locuiește în acel bîrlog. Nu iese niciodată ziua, decît atunci cînd ridică leafa, o dată pe lună. După apă se duce noaptea. Numai noaptea se urnește din bîrlog. N-a știut să facă muncă fizică și, pentru el, orice muncă spirituală ar fi o izbăvire. Dar dacă e obligat să strunjească sau să taie tablă cu foarfeca, va muri.

Toți trecuseră, într-o măsură oarecare, prin acest stadiu. Simțiseră cît e de umilitor pentru un lucrător al spiritului să sape, sentimentul fusese puternic implantat în ei prin educație. Nu s-au putut dezbăra de el nici aici. Pentru munca grea se găseau repede amatori, mai ales atunci cînd era făcută undeva unde nu te vedea nimeni. Dar, de pildă, pentru descărcarea mărfii printre barăci, în fața tuturor oamenilor, abia de se găseau amatori, chiar contra unor lefuri destul de mari.

Unui antreprenor i s-a făcut milă de nenea Korzer. Era un mare antreprenor, proprietarul unui strung de mare valoare, care lucra cu douăzeci de muncitori și despre care se spunea că a trimis deja acasă sume însemnate prin poșta legionarilor cehi.

Îi spuse lui nenea Korzer să se prezinte dimineța la el. Îlangajează să țină registrele și, în general, să facă tot ceea ce trebuie în domeniul contabilității la o astfel de mare uzină.

Nenea Korzer nu mai putea de bucurie. S-a sculat îndată și a părăsit adăpostul. Spunea că, deocamdată, e atît de păduchios că nu se poate întoarce în pavilion, ci va dormi între soldați. Dimineța se va duce să facă o baie și după deparazitare se va prezenta la antreprenor.

Grupul entuziast al prizonierilor l-a aclamat pe antreprenor și faima bunătății sale începu să se răspîndească curînd. Toată lumea se bucura că destinul lui nenea Korzer a fost norocos. Înduioșați, i-au făcut antreprenorului loc să treacă, și el s-a depărtat îndreptîndu-se spre locuința lui, îmbrăcat în blana-i scumpă, cu un trabuc gros în gură, salutîndu-i prietenos.

Trebuie să se grăbească, le-a spus, pentru că flăcăul său îl așteaptă cu cina și nu vrea să-l țină nedormit toată noaptea.

Pentru că antreprenorul avea o ordonanță personală și o bucătărie personală. Nu putea să ia parte la mesele comune din cauza bolii sale de stomac. Pășea plin de demnitate spre bucătăria lui personală, spre flăcăul personal, spre cina lui personală, și, cu conștiința unei fapte bune pe chipul strălucitor, fredona în noaptea siberiană:

*Departee, afară lumea se luptă furioasă,
Aici înăuntru blind înfloresc o sută de flori...*

Grupul s-a risipit, toată lumea mergea spre casă, dar mai vedeau parcă în fața ochilor statura încovoiată a lui nenea Korzer ducându-și zdrențele spre barăcile trupei.

Ajunse în camera lui de unde pe sub ușă se strecura lumină, deși colocatarii nu erau acasă, căci toți primiseră ceva de lucru pentru noapte. Richard avea o muncă urgentă într-o croitorie de lenjerie, unde trebuia executat un trusou. Se spunea că un fabricant de catran pentru căsuțe vrea să-i facă o surpriză, nu fără gânduri ascunse, fetei comandantului... Soarta micuțului Szluka se hotăra acum. După-amiaza îl chemaseră la recrutare pentru că era originar dintr-o localitate aflată acum în Cehoslovacia, Rácz Pista îl înlocuia pe maestrul de joc într-unui din cazinouri, iar ceilalți erau plecați.

Cine poate fi în cameră? A intrat cu grijă. Într-adevăr, avea musafiri. Micul Tánczos.

Micul Tánczos își ceru scuze că-l deranjează atât de târziu pe nenea doctor, dar are un mare necaz. Îl roagă să le predea când va ajunge acasă o scrisoare de adio părinților săi dragi și fraților. El n-o să mai vadă niciodată Podul pe lanțuri, Dealul Rózsa, Insula Margareta sau Gara de Est.

Micul Tánczos era palid și răvășit. Micul Tánczos, cel care la 17 ani intrase voluntar în armată și se luptase vitejește. Nu împlinise 18 ani când fusese făcut prizonier. Era un băiat harnic și vrednic. Făcea totdeauna treburi din cele mai grele. Era ca un urs tânăr: puțin molatic, dar cu mușchi de oțel. Era un puști simpatic, amabil, cu inimă bună, un

copil deștept și deodată s-a prăbușit acolo pe pat hohotind amar.

— Nene doctor, trebuie să mor. N-am revolver, o să mă spînzur N-ai putea face rost de un revolver? Ar fi totuși mai bine...

— Ai înnebunit? Ce-i cu tine?

Puștiul își istorisea tragedia disperat și hotărît să moară. Colegii de boxă au avut încredere în el. El păstra banii pe care îi agonisiseră muncind din greu. Într-o sîmbătă seara, pe cînd se întorcea de la lucru, l-au ademenit să intre în cazinou. Întîi a pierdut doar toți banii lui. Atunci cîeva, care cunoștea sistemul lui nenea Gyula, i-a destăinuit secretul, apoi pe baza infaibilului sistem a pierdut tot cîștigul camarazilor și rublele economisite.

A putut ascunde cîteva săptămîni întîmplarea. A acceptat muncă suplimentară, ziua și noaptea, abia dormise ceva, dealtfel nici n-ar fi putut din pricina remușcărilor. Și-a vîndut toate lucrurile și astfel, dacă cîeva îi cerea bani, putea să-i dea cîte ceva. Astă seară n-a mai putut s-o facă, pentru prima dată. A mințit că i-a dus la bancă pentru că n-a avut curajul să-i păstreze la el. Pînă mîine dimineată la deschiderea băncii trebuie să moară, nu poate restitui sumele.

Sărmanul băiat, trebuia să moară tînăr, soldatul voluntar accepta o moarte voluntară pentru nici o mie de ruble, Îl certa pe băiat. Îi dădu un bilet prin care adeverea că a preluat el toată suma. Să se ducă liniștit acasă, căci va face rost de bani pînă dimineată, nu trebuie să facă nebunii. Va face rost de un împrumut cu plata acasă.

— Pînă dimineată? Pînă dimineată, dragă nene doctor?

— Pînă dimineată, du-te acasă liniștit sau mai bine nu te duce, rămîi aici, dacă te caută camarazii, arată-le biletul și spune că mă aștepți pe mine. Am plecat după banii voștri.

Îi porunci flăcăului să rămîie liniștit. N-o să fie nici un necaz. Dar să nu îndrăznească să facă ceva.

Ieși în noaptea cețoasă și îl trezi pe bancherul la care băiatul își pierduse banii.

Totul a mers lin, pentru că bancherul n-are niciodată conștiința curată. Nu se poate ști niciodată ce surpriză îl așteaptă. Cîteodată venea și cîte un soldat ceh să joace și

atunci bancherul tremura la gîndul că legionarul ar putea pierde.

Bancherul veni îndată. Nu putea fi vorba de vreun scandal. Îi ceru să înapoieze banii imediat.

Bancherul se văita. Nu-l cunoaște pe acest tînăr. Desigur, n-a jucat la el. Concurența l-a întăritat, probabil că după mari pierderi a avut cîteva zile bune. Desigur a jucat ruleta în pavilionul turcesc, căci la el unor asemenea tineri nici nu li se dau jetoane. Ar fi bine dacă s-ar duce și acolo. S-ar putea ca toți bancherii de ruletă să restituie banii? Asta ar fi cel mai bine.

Nu se lăsă. Spuse că suma trebuie plătită imediat. Trebuie restituită întreaga sumă. Altfel se poate întîmpla o mare nenorocire. Trebuie luate măsuri imediat. Se va duce la comandament sau la comandamentul ceh, dar oricum e hotărît să ia măsuri.

Bancherul începu să-l suspecteze că vor să-l șantajeze împreună.

Îl prinse de guler pe tipul uscățiv.

Îl amenință că-l duce la comandament.

Porcărie.

Dacă e bancher și suportă cîștigul, să suporte și așa ceva. În asemenea cazuri toate cazinourile restituie banii.

Urlă.

Urletul a fost arma cea mai bună. Bancherul îl imploră să se liniștească, pentru Dumnezeu. Nu vrea scandal. Se trezește toată tabăra. Apoi își scoase de la gît punga cu bani și începu să numere sutele parcă suferind. La fiecare bancnotă îl privea în speranța că, poate, ajunge.

În cele din urmă îi întinse bancherului prietenos mîna și îi spuse că-i mulțumește pentru că a acceptat tranzacția. Doamne ferește de scandal. Iată că se poate aranja totul cavalereste. Desigur, numai cu un tip ca el. Ceilalți bancheri habar n-au de moravurile de cazinou și de onoarea jucătorului.

Îi duse micului Tánzos banii și acesta răsuflă ușurat și fericit privind sutele salvatoare. Îi porunci cu severitate băiatului să nu mai îndrăznească să joace, ceea ce acesta îi promisese ferm. Se vedea în privirile sale că-și va ține făgăduiala.

Se făcu ziuă cînd, în sfîrșit, se putu culca. Pe culoar oamenii începuseră deja să umble, ici colo, la geamurile du-ghenelor, se ciocănea pentru zece țigări. Cineva ducea apă într-o găleată. Se auzea cum se tot varsă puțină apă pe jos. Auzi, pe jumătate adormit, cum unul din camarazii care plecau la lucru fredona cam trist:

*Depart, afară lumea se luptă furioasă,
Aici înăuntru blînd înfloresc o sută de flori.*

CAPITOLUL LXXXI

Ce putere îl îndemna pe slabul locotenent-major Dima, cel cu priviri pătrunzătoare să-și continue, zdrențăros și înfometat, prelegerile despre zeii orientali? Ce îndemn lăuntric îl făcea pe Hans Kohn să zugrăvească, în baraca numărul nouăsprezece, în culori strălucitoare viitorul Palestinei? Ce-l îndemna pe Szász Gyurka, un cadet ochelarist și ager, să întocmească un vocabular de cuvinte englezești, după ce abia terminase învățarea limbii franceze, și să se apuce sîr-guincios de limba engleză?

Cei cu suflute de asceți și iubitorii de cultură erau din ce în ce mai rari. Sărăcia i-a smuls pe oameni de lîngă cărți așezîndu-i la bancul de lucru, pe trepiedele de cizmar, le-a pus în mîini cuțitele de curățat mațele, i-a obligat să lucreze oglinzi, să lucreze la strunguri, în atelierul de tinichigerie, la moara de pudră, să facă contrabandă sau negoț, să fie precupeți și, doar din cînd în cînd, din marea muncii și a transpirației apărea cîte un om frămîntat de probleme intelectuale ca Dima, Kohn ori Szász Gyurka.

Profesorul de istorie praghez a dispărut și el. Acasă era deja profesor universitar, și aici a ajuns tot profesor. Pentru că și aici mulți au ajuns profesori. Comandamentul îi numise încă din anul trecut. Sosise de acasă un fel de adresă prin care se cerea comandamentului să organizeze cursuri pentru studenții universităților. Cursuri de drept, cursuri de pedagogie, tot felul de cursuri.

Conferențiarii urmau să fie aleși dintre aceia care își lua-seră doctoratul în specialitatea respectivă. În adresa trimisă,

cu asentimentul universităților, de către ministrul învățămîntului, se preciza că vor fi recunoscute acasă ca ani de studii cursurile audiate în prizonierat. Ceea ce însemna că vor trebui să frecventeze mai puțină vreme universitatea.

Îsi aducea aminte de vechea tabără, unde comandantul îi încredințase lui îndrumarea catedrei de economie. A fost și el în Siberia profesor trei luni. Acelea au fost niște zile minunate ale culturii, căci se așeza pe podium și începea zilnic:

— Stimați studenți, prea stimați auditori!

Nu le-a putut vorbi studenților decît două zile. După al doilea curs a apărut în boxă domnul căpitan Würth întrebîndu-l dacă e adevărat că obiectul cursului său e socialismul. A recunoscut că într-adevăr va vorbi despre toate concepțiile științifice în legătură cu acest subiect, în cadrul economiei politice, și că, desigur, va trata și despre socialism.

A doua zi, jumătate din tabără era la curs. Sala de studii deveni neîncăpătoare și a trebuit să se mute în teatru, chiar și acolo abia încăpeau. Trebuiau ținute cursuri paralele și, la sfîrșitul fiecărei ore, ascultătorii strigau cerîndu-i să continue. Cînd, în sfîrșit, isprăvi cursul, fu aplaudat, așa cum erau aplaudați profesorii cei mai îndrăgiți de la universitatea de științe din Pesta. Cursanții își puteau lua cu greutate notițe, căci nu era loc, de întrebări și răspunsuri nici nu mai putea fi vorba. Studenții obișnuiți au și abandonat cursurile nemai-frecventîndu-le, căci amatorii erau preponderenți. Studenților obișnuiți le era suficient dacă adeverea în index că au frecventat cursul.

Zilele de glorie ale culturii s-au dus, căci aici nu mai exista o universitate. Grijile supraviețuirii erau prea mari și cei care făceau rost de bani se scufundau imediat în plăcerile lumesti. Probabil că nimeni nu era curios să afle cine e contele Saint-Simon, nu voia să afle nimic despre sistemul cooperatist al lui Owen, nici despre *Der geschlossene Handelstaadt* a lui Fichte, nici despre Rodbertus și nici despre Marx și Lassalle.

Probabil că acum nu l-ar mai enerva întrebările naive ale căpitanului Würth, i-ar face plăcere privirea pătrunzătoare și zîmbetul ironic al savantului autodidact Iaczkovicz, care urmărirea prelegerile din marginea băncii a treia.

Dar domnul Würth căra acum apă pentru o bucătărie particulară, iar savantul Ianczkovicz își saluta clienții scoțându-și șapca cu umilință în mica lui legătorie de cărți. Profesorul praghez, singurul profesor universitar adevărat, care tănuise că e praghez și că e profesor, ține acum un curs de cu totul altă natură. Între trei și șase după amiaza, cu îngăduința colegilor săi de boxă, care în schimbul unei mici sume i-au dat voie să se instaleze acolo, primește clienți. După amiaza între trei și șase îi primește pe oamenii jumuliți și pe noii bogătași, care, dealtfel, îl caută mai ales simbătă și duminica. Cu un potcap albastru, șade într-un cort de pânză neagră, din plafonul căruia atârnă în cortul misterios globuri de hîrtie și semilune, iar profesorul praghez șade pe pat și prorocește, așa încît acum n-ar mai putea spune care este adevărata lui profesie, căci nu mai știe pentru care din meserii are mai mult talent, pentru cea veche sau pentru cea nouă.

Soldații nu mai dădeau acum bani împrumut. Cei care cîștigaseră bine trăiau și ei acum destul de greu. Concurența era mare și, în ultimul timp, unii ofițeri se angajaseră birjari, ba mai mult, dacă comandamentul ceh le permitea, se duceau și la țară pentru a se angaja argați. Soldații care pe vremuri avuseseră bani declarau că au împrumutat destui bani și că sînt bucuroși dacă o să-i primească măcar pe ăia. Încrederea în obligațiile asumate se clătina și credeau acum că rublele sînt mai sigure decît datornicii. Antreprenorii și speculanții nu numai că transformaseră întreaga tabără în muncitori zilieri, dar și-au retras și împrumuturile de la muncitorii mai săraci. Orice sumă de bani era absorbită. Sau dacă cineva putea să se lipsească de o sumă mai mare, tipul era luat asociat și primea o parte din venitul afacerii sau dobîndă. Nu acasă, ci chiar aici în Siberia. Prizonierii săraci puteau muri de foame, căci cei cu bani nici nu stăteau de vorbă cu ei. Ideea unui împrumut urmînd să fie restituit acasă părea o poveste naivă, cu care nimeni nu mai îndrăznea să se înfățișeze. Toți ar fi rîs de el.

În cafenelele mai ieftine, în prăvăliile unde cafeaua se distribuia pentru acasă grupurile de prizonieri discutau această situație. Oamenii mai gălăgioși puneau la îndoială dreptul unui prizonier să stoarcă altuia camătă.

Chiar și aceia care avuseseră o atitudine conservatoare apărînd capitalul, agitau gălăgios împotriva capitaliștilor. Ei declarau că acest capital e altfel decît cel de acasă. Acela fusese un capital productiv, însemnînd averea națiunii.

— Și capitalul ăsta e productiv. Și ăsta e al națiunii, al unei societăți închise.

— Ba e altfel. Asta a fost obținut pe căi imorale.

— De ce imorale? Pe cel de acasă l-au obținut pe baza moravurilor de acasă, pe cel de aici pe baza celor de aici.

— Cel de acasă era măcar un capital serios, mare. Cum poate un ofițer să se îmbogățească pe pielea celuiilalt? Cum e permis ca un ofițer să-l pună pe altul să muncească pentru el oprindu-și beneficiul!?

Cei care erau adepții teoriilor opuse își apărau zelos punctul de vedere. Zîmbeau ironic declarînd că nu se pot inventa reguli deosebite. Căci în tabără s-au îmbogățit aceia care au avut mai mult curaj, mai multă îndrăzneală, spirit de inițiativă și geniu. Aceasta e pricina bunei lor stări. Și Rotschild a început în stil mic, și averea lui se bazează pe speculații de bursă. Din contră, ar trebui să recunoască cu toții că ei le dau pîine și că le oferă muncă. Cu ce drept s-ar putea pretinde ca ei să muncească pentru colectivitate și să aibă o parte egală cu un altul, pe care nu-l doare nimic, doar că se duce la locul de muncă și își execută mecanic munca. Antreprenorul riscă, antreprenorul dă faliment, se cade ca el să se îmbogățească și să profite mai mult decît acela care n-are altă grijă decît să se așeze la troacă.

Cu asemenea vorbe erau enervați vechii conservatori.

Căci așa vorbeau cei care înainte erau mereu atacați, iar acum se distrau privind cum au devenit conservatorii deodată atît de revoluționari.

Cînd doctorul Dukesz își începu seria de prelegeri sub titlul *Capitalismul, ca religie de stat*, sala de conferință se umplu. Sute de muncitori s-au dus să-l asculte. S-au organizat prelegeri paralele. Dar doctorul Dukesz nu încerca să le explice relațiile din lagăr. Era un om cu o pregătire vastă, care trata în prelegerile sale puncte de vedere generale, în care totuși prizonierii, ascultînd într-o atmosferă fierbinte, se recunoșteau ca niște muncitori asupriți. Milionarii de acasă, fabricanții, marii meseriași, ofițerii de stat major, înalții funcționari de stat, care aici nu s-au putut acomoda, pe care aici

îi părăsise spiritul de inițiativă, spiritul întreprinzător, cei care deveniseră aici muncitori săraci se recunoșteau în asupriții despre care vorbea doctorul. Se simțeau chiar mai sărmani decît proprii lor angajați, de rang inferior, de acasă. Se considerau a fi ceea ce doctorul Dukesz numea starea a patra, adică niște asupriți.

Conducătorului de întreprindere și marelui moșier de acasă, care acum frecventau cursul, li se spunea, cînd stricau cîte o copertă de carte sau spărgeau vreo oglindă la ajustare, ori se scurgea vopseaua pe spatele unei mobile:

— Nu-i de mirare, vă umblă mintea la agitațiile de genul lui Dukesz, e timpul să-i mătrășim pe aceia care sînt, de fapt, dușmanii întreprinderii.

Cînd, sub redacția lui Dukesz și a lui Ludwig Kálmán, apăru ziarul revoluționar *Ienisei*, oamenii n-au avut curajul să se aboneze pe față. Cu toate că, pentru redactori, nu banii de abonament erau importanți, ci încercarea de a afla care e numărul simpatizanților și al tovarășilor de idei. Gazeta apăru doar în două exemplare și circulă din mîină în mîină. Fu nevoie doar de atîția bani cît să acopere cheltuielile de apariție. Bani le-au dat cu plăcere, dar nu s-au înscris ca abonați, căci nu se putea ști dacă cei care ofereau de lucru n-aveau vreun turnător printre cei care se înscriu și, în cazul acesta, cel care își recunoștea deschis culoarea atitudinii era în pericol să-și piardă pîinea.

Odată, antreprenorii s-au supărat serios pe Dukesz. *Ienisei* publică un tabel statistic în legătură cu faptul că muncitorii primesc o leafă mai mică, cu toate că aparent leafa lor crește în fiecare zi. Tabelul demonstra că funcționează și aici legea salariilor înghețate căci, cu toate că leafa se mărește permanent, scăderea valorii banului aduce după sine o diferență din ce în ce mai mare între valoarea de cumpărare a banilor și prețul produselor de larg consum, care devin din ce în ce mai scumpe. De fapt n-a avut loc nici o mărire a lefii, ci o substanțială reducere a salariului. Asta a fost demonstrația din *Ienisei*.

Antreprenorii au aflat de existența acestui tabel prin intermediul spionilor lor și l-au considerat drept o provocare deschisă. Au declarat că îi consideră pe cei care sînt de partea lui Dukesz ca pe niște bolșevici împotriva cărora vor lupta cu toate mijloacele.

Prizonierii numeau tabăra pe scurt „gorodok“, ceea ce pe rusește înseamnă orașel. Înainte fusese garnizoană militară. Unități și divizii rusești locuiseră în aceste cazărmi, pînă cînd s-au mutat aici prizonierii. Într-o parte locuiau și acum soldați, trupele contraamiralului Kolceak și legionarii cehi. Dar în majoritatea cazărilor erau cazați prizonierii. Ofițerii locuiau în clădirile de piatră, iar trupa în barăcile săpate în pămînt. În ultima vreme, cîte un ofițer excentric cobora să locuiască printre soldați, mai ales aceia care voiau să învețe cîte un meșteșug și, în cazul în care meșterul locuia în baraca soldaților, ofițerul se muta și el acolo. Erau alții care, vrînd să devină asceți, au găsit prilejul să-și exercite această virtute printre soldați. Așa făcuse enciclopedistul, sectarul locotenent-major Barth, care se pretindea a fi urmașul enciclopediștilor francezi, dar propaga cu anumite modificări ideile înțelepților revoluției franceze.

El considera că, în *Nepotul lui Rameau*, Diderot arată că fiecare om s-a născut pentru păcat. Diderot accentua păcatul originar, dar el consideră că omul are unele păcate care îl duc la sărăcie și altele care sînt aducătoare de folos. Propovăduia necesitatea purificării și de acele păcate care ne îmbogățesc, și de acelea care ne sărăcesc. Dar domnul locotenent-major Barth nu indica, în cadrul sistemului său, metodele de purificare.

Tot printre soldați locuia și doctorul Forgács, un avocat arădean, care în '918 s-a amestecat în treburile roșilor și căruia i se suspendase deocamdată condamnarea la moarte. A fost internat în tabăra soldaților și și-a recîștigat libertatea cu condiția ca revoluția să nu mai apară în Siberia. N-are voie să fugă căci, dacă îl prind, îl împușcă. Dacă va izbucni din nou revoluția roșie, va fi împușcat.

Întabăra ofițerilor se răspîndise zvonul că aceia care sînt observați că au contacte cu el nu sînt bine văzuți și, din această cauză, nici unul dintre colegii săi ofițeri nu stătea de vorbă cu el. Îi vorbeau cei din trupă, ei se purtau respectuos cu el și au acceptat să doarmă mai înghesuți pentru a-i face un loc mai mare, îngăduindu-i să aibă și o măsuță. Doctorul Forgács își numea boxa „camera osîndiților la

moarte“ și spunea că pentru el fiecare zi este un dar. Că nu vrea să fugă, dar că e imposibil ca în Siberia să nu mai izbucnească o altă revoluție.

O dată l-a căutat pe Forgács, care însă l-a primit cât se poate de nepoliticos spunându-i că ar fi bine să rămână cât mai puțin acolo pentru că zvonul cu privire la faptul că e pus sub observație nu e chiar lipsit de temei. I-a mai spus doctorul Forgács: Omul nu trebuie să fie sentimental când e vorba de pielea lui. Cu soldații e altceva.

Îi privea duios pe cei din trupă, care îi făcuseră loc, dăruindu-i ceea ce aveau mai puțin: spațiu. Căci, pe fiecare poliță, soldații dormeau câte doi, la cap cu mica lor lădiță de ostași. Noaptea era chinuitoare: mirosea a transpirație, a putoare de om, se auzeau sforăituri și tuse, în atmosferă plutea un fum de pipă înăbușitor. Să nu se poată mișca, să nu-și poată desface brațele, să nu poată coborî nici în dreapta nici în stînga, doar să alunece înainte printre cei doi vecini? Să nu se poată culca decît înțepenit și, dacă omul de lîngă el e murdar, să se murdărească, dacă e rîios, să ia rîie, dacă e păduchios, să fie și el păduchios? Zi de zi, săptămîină de săptămîină, lună de lună, an de an? Pîna cînd?

Și totuși s-au înghesuit și i-au făcut ofițerului condamnat la moarte un loc lîngă sobă, în fața geamului, aproape de ușă.

Aici, unde într-un minut se concentra amărăciunea și necazul unei vieți întregi, unde au așteptat ani de zile ca cineva de lîngă geam să se prăpădească, ca unul de lîngă ușă să se prăbușească, pentru ca să poată coborî pe polița de jos sau să ajungă în regiunea geamului, unde pătrunde puțină lumină! Ce știe despre toate astea unul care șade lîngă un paravan din bronz în cafeneaua caldă, care stă la parter, la căldură, lîngă fereastră. Ce poate ști acela ce înseamnă să locuiești departe de sobă, într-un frig de 45 de grade, pe polița de sus, unde trebuie să te cațeri cu niște picioare reumatice și de pe care uneori te poți prăbuși? Ce știe el ce înseamnă să trăiești departe de fereastră, în întuneric? Ce știe acela căruia încă nu i s-a oprit în gît, ca un os de pește supărător, aerul puturos al barăcii în care locuiesc soldații din Siberia?!

Cît de sărac e omul care nu-și poate imagina ce înseamnă să-ți simți picioarele umflate, să-ți cadă dinții, ce înseamnă cîrpele împutite, trupurile scărpinate pîna la sînge, viermii, neputința! Omul e sărac și degeaba bagă mîna în traistă după

cuvinte, dacă nu știe ce înseamnă mirosul unei barăci de soldați, dacă nu poate vîrî în gîtlejuri acest miros, dacă nu poate arunca în obrazul omenirii niște cîrpe murdare, dacă nu poate arăta un picior umflat, ochii orbiți și bolnavi, dacă nu-i poate scufunda, măcar pentru o clipă, pe oameni în chinurile unui soldat prizonier.

Corul soldaților invalizi urlă atunci cînd, la prînz, se anunță supă. În apa fierbinte sînt acum și cîteva boabe de ovăz pentru că un camarad antreprenor a preluat aprovizionarea trupei, ceea ce s-a dovedit a fi o afacere grozavă.

Soldatul alungat de țăranul gospodar la care lucrase, ca să nu-i consume în timpul iernii pîinea, soldatul căruia i-a ars laba piciorului o bucată de fier incandescent, într-o fabrică, soldatul căruia mîna îi este roasă ori i-a degerat piciorul în timpul defrișării pădurilor siberiene, cel căruia i-a căzut părul de tristețe, căruia i-a putrezit pîntecul din cauza tifosului, cel căruia crivățul siberian i-a găurit plămînul, cel care s-a îmbolnăvit de *tinga* pe undeva pe lîngă Murmansk, și i-au căzut dinții, și i s-au înnegrit gingiile a venit acum în tabără și a intrat în baracă. A intrat așteptîndu-și moartea. În privința aceasta nu se deosebea cu nimic de domnul doctor Forgács, care a ajuns aici așteptîndu-și și el moartea.

Dar chiar și printre cei din trupă, ca și printre ofițeri, diferențierile erau mari. Între cerșetorul din baracă și lucrătorul de la fabrica de mezeluri. Între cadetul milionar Hanák și locotenentul-colonel Koncz, ajuns pantofar cîrpaci.

Soldatul bogătaș a uitat tribul din care se trăgea. Domnul Ortmann, care cîndva se grăbea să obțină partea cea mai concentrată din supă, umblă astăzi cu o cușmă de vulpe aurie siberiană, foarte mîndru, și, în noaptea de revelion, la orgia organizată în bufetul teatrului, a ospătat tot colectivul. Șampania franțuzească curgea în valuri și cei din filarmonică sau taraful domnului locotenent Köves fuseseră puși să cînte cu schimbul. Nota de plată a fost uriașă. Cei din baraca nenorocită din care se trăgea ar fi putut mîncea pîine proaspătă cinci ani de zile cu banii pe care i-a risipit într-o noapte. Dar se spunea că omul care cîștigă bine face ce vrea cu banii lui.

Domnul Hercz, bijutierul, a organizat o industrie absolut originală. În sfîrșit, ofițerii care cîștigau bine au descoperit modalitatea de a-și salva averea. De săptămîni întregi dom-

nul Hercz producea, în mare secret, tălpi și tocuri de pantofi din aur. Ofițerii puneau să li se învelească cu piele tălpile de aur ale pantofilor cu care vor pleca spre casă și în care își vor purta câștigul lor cinstit și muncit.

Domnul doctor Forgács nu era însă dispus să vorbească despre asemenea lucruri.

— Ești sigur că te vor executa?

— De ce nu m-ar executa? Păi, să ne închipuim situația inversă. Să zicem că nu sînt cunoscutul Forgács, bolșevicul, ci sînt, acasă, un contraamiral. Crezi că nu i-aș executa pe răsculații pe care i-aș prinde? Sau să ne închipuim că fac parte dintr-o armată roșie liberă, în Siberia. Nu i-aș executa oare pe toți inamicii? Fii liniștit. Așa trebuie să fie. Pe mine însă nu mă interesează. E îngrozitor că trăim vremuri istorice și nu vreți să luați act de ele. Ce revoluție a fost îngăduitoare, îndurătoare. Cînd a grațiat pe cineva contrarevoluția? Și apoi, baraca asta, ce e altceva decît o execuție? Ce e calea ferată murmană, ce e *ținga*, adică scorbutul, ce e foametea, ce sînt cei trei butuci de lemn pe zi? Asta nu e moarte? Ar fi mai bine să te întorci, să nu mă tulburi nici pe mine și să nu te tulburi nici pe tine.

Îl părăsi pe doctorul Forgács întristat, deși credea că totuși exagerează. S-a întors spre baracă, dar pe drum s-a hotărît să se ducă la *Nemalah*. Voia să primească ceva de lucru căci banii îi erau pe sfîrșite și trebuia să cîștige cîteva ruble. Vechiul și plăcutul său loc de muncă, ajustor de oglinzi la *Nemalah*, era deja ocupat. I s-a propus să încerce la atelierul de tinichigerie. L-au pus să taie o figură din tablă cu niște foarfeci mari. A izbutit. Trebuia să facă, șase ore zilnic, cercuri din tablă. A acceptat munca.

Pîna acum se descurcase destul de bine, fără să trebuiască să muncească prea mult. O singură dată s-a angajat la fabrica de oglinzi, pe cîteva săptămîni, dar munca asta nouă nu-i era pe plac. Îi era rușine însă să ceară împrumut de la ofițeri căci, cu toate că dădeau banii pe bază de chitanță, făceau o mutră de parcă i-ar fi făcut cadou. Cînd le spunea că o să-i restituie, zîmbeau și spuneau parcă disprețuitori:

— Bine, bine...

Împrumuturile de la soldați încetaseră definitiv. Rămăsese trist în atelierul de tinichigerie. Trebuia să croiască, în ate-

lierul friguros, cercuri din tablă pînă ce-i vor degera mîinile și picioarele. Și cînd își va tăia un deget va fi, cîteva săptămîni, inapt pentru muncă. Nu prea există solidaritate între oameni.

Stătea întins pentru ultima dată pe patul de campanie, ca om liber. Atunci intră în boxă micul ochelariș Szász Gyurka. Băiatul era cuviincios și liniștit și încă tot învăța.

— Ei, ce e, băiete?

— Dacă îmi permiteți, domnule doctor, am văzut că și ieri v-a rămas ceva pîine... Văd că de cîteva zile vă rămîne o bucată. Dacă într-adevăr nu vă trebuie...

— Desigur, fiule. Mie nu-mi trebuie. Ia tot ce e pe poliță.

— Toată pîinea? Toată?

— Desigur. Eu mănînc pîine făcută de un particular. Odată am să-ți dau și ție din ea. Am să încerc să-ți fac și ție rost de un împrumut.

— De s-ar putea, domnule doctor...

— Din ce familie provii? Adică cu ce se ocupă tatăl tău?

— Ochii lui Szász Gyurka s-au umplut de lacrimi. S-a înduișat și a răspuns foarte încet:

— Tatăl meu e președintele Camerei deputaților. Ori, mi se pare, în Camera superioară, nici nu știu sigur.

Sări în picioare. Se uită la delicatul Szász Gyurka, la fața lui fină, la ochelari. Cel care învăța mereu. Cel care acum a primit pîine. O pîine care și așa s-ar fi uscat.

— Cum adică în camera deputaților? Poate în statul major?

— Tatăl meu e Szász Károly. Președintele.

Gyurka se întoarce, se uită pe fereastră. Se uită în tăcere spre cîmpiile triste și înzăpezite ale Siberiei. Plîngea liniștit.

Se apropie de Gyurka, ar fi vrut să-i spună ceva, ceva consolator. Apoi oftă în tăcerea mare:

— Ca să vezi... Ca să vezi... Solidaritatea umană...

— Poftim? Ați spus ceva, domnule doctor?

— Am spus că am să încerc. Poate o să obțin pentru tine un împrumut...

— Ar fi foarte bine... Foarte bine.

CAPITOLUL LXXXIII

A lucrat în atelierul de tinichigerie a lui *Namalah* șase săptămîni. Se muncea într-o încăpere slab încălzită. La început a fost pus să deseneze pe foaia de tablă cercuri cu un compas cu vîrf de fier. Mai tîrziu i-au încredințat și tăierea cercurilor. Ulterior a fost avansat. Foile de tablă trebuiau îndoite, dar lucrînd iarna, îmbrăcat cu niște pantaloni vătuiți, făcuți dintr-o plapumă groasă chinezească și cu cușmă pe cap, mîinile îi rămîneau goale și erau mereu înghețate. Uneori își izbea degetele cu ciocanul de lemn, mîna începea să-i sîngereze. Cu pufoaică și cu cușmă îi era totuși frig, degetele fiind mereu crestate și lovite. Își alinta răsfățîndu-și mîna stîngă suferindă și nenorocită, chinuită sa mîna stîngă. În asemenea momente se consola oarecum, dar nu-l invidia pe Szamek; recunoștea că totul e așa cum trebuie să fie. Cîndva de mult, pe front, gîndise la fel. Mîna stîngă și piciorul stîng sufereau. Piciorul stîng era spre ușa de unde se furișa frigul zgîriindu-i parcă dureros pulpa, în timp ce piciorul drept stătea la căldură și n-avea nici pe dracu, căci, încălzit lîngă soba pentru sudură, dreptul nu va fi reumatic. Își poate băga mîna dreaptă în mînușă, dar stînga nu-și poate permite luxul acesta. Sărmana mîna stîngă trebuie să lucreze, să fie rapidă, căci pe ea se prăbușește ciocanul. Soarta l-a condus pe cadetul Szamek într-un birou, un birou călduros, unde i se aduce gustarea, unde funcționarii beau toată ziua ceai, și discută despre Palestina stînd la căldură în camera plăcută. Cei din birou erau entuziasmați de principiul muncii colective, socotind că totul era așa cum își imaginaseră utopiștii: Aici, la *Nemalah*, muncitorii cu mintea și muncitorii cu brațele trăiau într-o armonie frățească. Desigur, nu toată lumea poate sta lîngă nicovală. Trebuia să fie cineva care să execute o muncă intelectuală. Să întocmească contractele cu partenerii, să-și asume răspunderea. Se poate spune că și asta e o treabă grea, ba chiar mai grea.

Încetul cu încetul sentimentul de rușine din primele zile cînd începuse să bată cu ciocanul sau să deseneze cu compasul cercuri pe tablă i-a trecut. Deveni arțăgos și, la sfîrșitul lucrului, cînd meșterul începea să bată toba pe o găleată mare de tablă, își depunea grăbit unealta și părăsea

furios și amărît atelierul. Îi bănuia pe conducătorii societății că nu împart cu exactitate venitul. Despre direcțiune vorbea disprețuitor și ironic. Făcea tot felul de socoteli și urmărea revoltat cum în bufetul teatrului unii cheltuiau niște sume care depășeau venitul unui simplu muncitor. Bănuia matrapazlicuri; le-a comunicat și celorlalți muncitori opinia sa, căci și ei erau nemulțumiți.

Peste șase săptămîni a ajuns să-i acuze pe antreprenori că sînt mult mai răi decît ceilalți. Asta, cu prilejul unei zile de leafă. Măcar ceilalți antreprenori nu au pretenția ca omul să se intereseze de mișcările lor intelectuale cu care, dealtfel, muncitorii nu au nici un fel de legătură, ei, ceilalți antreprenori au nevoie doar de muncă și nu de prefăcătorii. Nu-și însușesc chiar și sufletul muncitorului.

— Nici noi nu dorim așa ceva.

— Știu, știu, dar apreciați aceste gesturi. Dacă vreunul e băiat bun îl considerați și un bun lucrător care merită o mărire de salariu.

— Doar avem dreptul!

— Dar dumneavoastră pretindeți că sînteți altfel. De fapt și asta este o antrepriză capitalistă. Vă rog s-o recunoașteți!

— Am împărțit tuturor pantofi și pufoaice. Dumneavoastră ați primit?

— Am primit. Erau trimise din America. Au fost trimise în mod special pentru noi. Iar dumneavoastră le-ați împărțit după bunul plac. De unde să știu eu ce ați primit de fapt?

Cu toate astea, cei de la *Nemalah* nu l-au concediat. Hans Kohn l-a luat sub protecția sa amintind conducerii cuvintele frumoase cu care apreciasse poezia lui Warșawski în *Gînd evreiesc*. Unii din conducere s-au opus rămîinerii sale, argumentînd că lucrează și la *Ienisei*, dar Hans Kohn a învins și a fost înștiințat că i-au mărit leafa.

Înștiințarea i-a căzut bine, dar, cu toate acestea, nu s-a întors. A recunoscut în sinea sa că nu urăște de fapt conducerea despre care are cel mult o părere, ci urăște munca aceasta. Și că a cîrțit împotriva ei.

A hotărît să încerce să trăiască iarăși din împrumuturi. Spera să poată încropi 500 de ruble lunar și să nu mai trebuiască să lucreze. Era dispus să facă mai degrabă coțcării, decît să muncească.

A mers mult mai ușor decît credea. Doar să nu pome-nească de mizerie. A destăinuit cîtorva mari capitaliști că fiul președintelui Camerei superioare, Szász, rabdă de foame. Și că îi cunoaște bine familia. Ar fi o bună investiție pentru ei dacă la întoarcerea în țară ar apărea ca ocrotitori ai fiului președintelui Camerei superioare. Cu ultimii săi bani și-a cumpărat niște țigări scumpe, cu care îi servea pe marii capi-taliști vorbindu-le despre moșia de acasă. Pomenea, printre altele, că și-a ales un arendaș de ispravă. A intrat în contact cu cîțiva misiți, în fața căroro făcea tot felul de aluzii cu privire la posibilitatea de a se plasa bani în locuri sigure.

I-a fost de mare ajutor un soldat fabricant de perii, in-fanteristul Sályi Jenő, care îi sprijini exagerările confirmînd că i-a auzit numele înainte de război și că e un tip cu avere. Sályi Jenő era de prin ținutul lui.

Peste cîteva zile primi deja cîteva propuneri de împrumu-turi serioase. Jampel, cel căruia îi vînduse lemnul, îl întrebă nemulțumit de ce se adresează altcuiva atît timp cît el e aici? Sályi Jenő apăru însoțit de niște oameni cu bani. Aceș-tia îi dădură și lui cu plăcere, deși i-ar fi dat mai cu drag lui Szász Gyurka, care însă îndrăzni să împrumute doar sume modeste, declarînd că nu vrea să-i încarce pe cei de acasă. Sályi îi spuse că îi va mai face cunoștință, cu plăcere, și cu alți oameni bănoși, dar că îl roagă să garanteze pentru el la careva dintre ei, căci vrea să cumpere niște unelte. E vorba de o sumă ridicol de mică.

— De ce nu ceri mai mult? Mă fac garant cu plăcere.

— Doamne ferește! Am o soție tînă, familie, nu vreau să-i încarc. Moșia aceea mică nu suportă mai mult.

Astfel gospodăria i se reechilibra, avea timp să se uite mai bine prin tabără. Își putea îngădui să șadă în cafenea, să stea de vorbă cu șomerii, să aștepte primăvara care tre-buia să vină iarăși în stepa siberiană.

Cîte mese în cafeneaua din Omsk, în bufetul teatrului, în cafeneaua Orfeum, la bodega K.S.C., la Pensiunea Baraca Grătarului, la Suvajoff, în micile chioșcuri de cafea, cîte mese, atîtea curente de opinii aflate în conflict. Cei din Impe-riul german, izolați și închiși, jucînd cu discreție domino, dis-cutau nemulțumirea inexplicabilă a muncitorilor, fabricanții de tutun ai imperiului otoman precipitau nervoși sunetele unei limbi misterioase, ungurii șuşoteau la o masă, trăgînd din

pipă, pufăind, despre cele ce se petrec la *Ienisei*. În ultimul număr se începuse publicarea ciclului de prelegeri ale lui Dukesz, *Capitalismul ca religie de stat*. La masa cealaltă era criticată cupiditatea antreprenorilor. La a treia se relevau, în cuvinte bine gândite și pline de demnitate, meritele doctorului Pélyi Géza, președintele *Asociației Turul**, care înmănunchea ungurimea pe direcțiile unei activități naționale și patriotice. La una din mese discutau sioniștii, la cealaltă își manifestau entuziasmul membrii *Clubului literar german Börne*.

De la masa sioniștilor nemți au fost apostrofați ironic spunându-li-se că e păcat să se străduiască militând pentru discriminarea rasială și manifestându-și superioritatea, căci la urma urmei și Börne a fost evreu. Nemții n-au răspuns trecând cu vederea prin tăcere această intervenție lipsită de bun simț. Dealtfel sioniștii și-au redus la tăcere camaradul, atrăgându-i atenția că această meschinărie nu e demnă de momentul marilor inițiative. Evreii se pregăteau să înființeze în lagăr, la propunerea lui Hans Kohn, statul lor național. Ungurii aveau deja un pavilion aparte, unguresc, locuit aproape exclusiv de unguri, iar în pavilionul turcilor nu locuia altă națiune, nici măcar din întâmplare. Nimeni nu reușea să reziste privindu-i cum, după dejun, se sculau și porneau cu un mic castron spre un loc lăaturalnic, unde săvârșeau o ceremonie dealtfel igienică. Nu se putea sta în același loc nici cu austriecii, căci nimeni în afară de austrieci nu suportă veșnica lor mâncare cu găluște. Doar evreii locuiau risipiți și amestecați cu celelalte națiuni. Acum, la inițiativa lui Hans Kohn se porni o acțiune de selecție. Doar că deja toate scările, pavilioanele, barăcile erau ocupate și de dragul lor nimeni nu era dispus să se mute în altă parte.

Dar tînărul și înțeleptul Hans Kohn, cu barba lui uriașă, zîmbea. Zîmbea misterios afirmînd că e un semn dumnezeiesc căci și aici trebuie să înființeze un nou stat din ruine bazîndu-se pe propriile lor forțe. Undeva, la marginea taberei, există o clădire părăsită, neterminată, fără acoperiș și cu pereții tencuiți pe jumătate. O vor termina cum se desprîmăvărează. Tot așa cum și acasă mîna evreilor construiește

* Asociație reacționară și naționalistă, înființată în 1910.

Palestina, ei își vor construi aici căminul. În noul cămin se vor ține de ebraică, ebraica va fi limba oficială, sîmbătă va fi zi de odihnă și toți vor trăi o viață națională evreiască.

S-au urnit într-adevăr privind emoționați ore întregi baraca părăsită care nu mai era bună de nimic, dar în care își vor făuri viitorul cămin. Erau însă mulți, chiar printre conducătorii *Nemalahului* care n-au primit prea bine acest plan, declarînd că e totuși o exagerare. Stau foarte bine pe vechile lor locuri și e păcat să-i tulbure.

Hans Kohn declară, adînc întristat, că o asemenea afirmație nu-l surprinde. Căci și acasă sînt oameni care se asimilează prea ușor, și cu dragostea acestora pentru comoditate nici acasă nu se poate lupta.

Dar, în primele zile ale primăverii, mîini sîrguincoase începură să ciocănească, să tencuiască, să care cărămizi, să frămînte chirpiciul și clădirea se modela cu un uriaș efort, chiar și în lipsa celor trebuincioase. De Paști, de bine-de rău, acoperișul era încheiat, deși părea încropit și cîrpăcit la un mod cam primitiv. În prima zi de Paști Hans Kohn și cîțiva dintre adepții lui pasionați dormiră deja înăuntru.

Vîntul pătrundea în clădire, ploaia trecea prin acoperiș, ușile se închideau prost, ferestrele nu se deschideau, dar, desul de repede totuși, noul cămin se umplu cu adepții entuziaști care vedeau în azilul nenorocit un palat fermecat.

CAPITOLUL LXXXIV

Totul începu ca într-o zi obișnuită. Ucenicii brutari mînjiți de făină aduceau prăjituri proaspete, un locotenent-major de husari alerga după apă pentru ceai. Un pretor onorific și un avocat cadet și-au luat topoarele de tăietori de lemne, nenea Korzer își ascutea creionul, căpitanul Görög și-a luat în cîrcă lădița cu plăcintele de cartofi, Szamek se îndrepta spre *Nemalah* ținînd în gură un trabuc. La Reisz se închi-dea localul și clienții matoliți erau aruncați afară. Se trezea tabăra.

Deodată se auziră împușcături. Începu să țacăne mitraliera, iar gloanțele plesneau în zidurile clădirilor taberei zum-

zăind și şuierînd. Deasupra taberei grohăiau proiectilele și zgomotul luptei se întetea.

Căpitanul Görög își puse jos lădița de lemn, pentru orice eventualitate, Szamek privi în jur cu multă curiozitate, iar nenea Korzer bălmașea ceva ciudat.

Prizonierii încercară să afle ceva strecurîndu-se cu grijă și cît mai feriți. Nu-și puteau da seama ce se întîmplă.

Apărură cazacii și începură să-i mîne pe prizonieri cu cnutul, urlînd, înspre încăperile închise, dar cîte un prizonier, periclitîndu-și viața, se ițea plin de curiozitate pe la cîte un geam. Zgomotul luptei se întee. Bubuiturile deveniră mai dese. De pe acoperișul unei barăci a soldaților, un curios se prăbuși sîngerînd. Unui alt gură-cască îi zbură piciorul drept, și omul căzu. Cazacii, văzînd cum e pedepsită curiozitatea, îi lăsară pînă la urmă pe prizonieri să se uite. Părăsiră tabăra val-vîrtej.

Prizonierii s-au cățarat pe acoperișul barăcilor, pe garduri. S-au îngrămădit în camerele de la etaj. Chiar și pe turnul de apă erau patru oamnei. Peste tot, de unde se putea vedea ceva se adunaseră oameni, se apropiau de garduri, țipau și alergau agitați.

— Lîngă *lavka* zac două cadavre de ofițeri ruși!

— I-au omorît răsculații. S-a răscurat regimentul 30 infanterie!

— Răscurații s-au desfășurat în lanțuri de trăgători.

— Vor fi împresurați dinspre fabrica de mezeluri.

— Dinspre tabăra de vară vin cehii cu patru tunuri.

În noaptea trecută propagandiști roșii au umblat printre novicii regimentului 30 siberian. Tinerii siberieni s-au răscurat, dimineața și-au împușcat cîțiva ofițeri, apoi s-au organizat în linii de trăgători dincolo de tabăra de prizonieri. Trupele au fost întărite. Trupele rusești, fidele guvernului, împreună cu cehii îi împușcă acum pe răscurați. Se trage cu mitraliera, cu tunul de campanie, sînt decimați cu grenade și cu șrapnele, cum se nimerește. Proiectilele cad grindină. Totdeauna se întîmplă treburi de astea în lagărele de prizonieri. Și în '918... cînd...

Mitralierele țacăne mai des, grenadele scobesc în pămînt pîlnii uriașe, soldații cei tineri se prăbușesc rețezați de obuze.

La ora opt totul se liniștește.

Se aproprie de răsculați un preot îmbrăcat în odăjdii. Ține sus un steag alb și în urma lui vin doi civili purtând prapori. Recruții siberieni își scot șepcile — se vede clar — emoționați la apropierea lor. Ies din tranșee și adăposturi, apoi se vede cum îl înconjoară pe preot și îi sărută mîna. Se predau preotului.

Armele sînt puse în piramidă, apoi toți se aliniază fără arme. Se vede că li se promite iertarea de pedeapsă, pentru că leapădă armele și încetează lupta. Apoi se încolonează și în ritmul unui cîntec se îndreaptă spre locul de unde pînă adineaori se trăgea asupra lor, spre locul spre care, pînă adineaori, trimiteau și ei moartea.

Sînt vreo două mii. Ajunși lîngă dușmanul de adineaori preotul se rupe deodată din fruntea lor, purtătorii de prapori o iau la goană și cazacii înarmați îi înconjoară pe răsculații neînarmați.

Cnuturile le plesnesc chipurile, săbiile îi sfîșie și le spintecă obrajii, țestele răsculate crapă, pîntecel răscolate se despică, ochii răsculaților plesnesc.

Urlă cîmpia verde, urlă dezamăgirea, un ultim țipăt mirat al adolescentului siberian al cărui gîtlej se frînge însîngerat, în timp ce pe tăișul săbilor se scurg creierii.

Drapelele și praporii fuseseră într-adevăr bisericești. Dar preotul era un plutonier major șiret, însoțit de doi căpitani.

Două mii de flăcăiași căzuți în capcană sînt biciuiți în cafeneaua transformată în pușcărie. Sînt dezbrăcați la pielea goală. Apoi, vin între ei pedepsitorii. Puștii cu ochii injectați sînt legați. Cel care se opune e omorît. Prin ferestre răzbat împușcăturile și şuieratul săbiilor.

Și toată ziua și toată noaptea săbiile şuieră, fîșîie și plesnesc bicele.

Oamenii sînt aruncați lîngă gard în șanț. Oamenii cu fața schimonosită, cu ochii scurși, cu urechile tăiate, fără mîini ori fără picioare, cu gîtul retezat ca al unei găini. Puieți de om care pînă ieri erau încă soldați în Siberia.

Înmormîntarea nu poate încă începe. Vor fi cadavre. Se vor mai înmulți.

Colina de cadavre se va mai înălța.

Tribunalul de urgență funcționează deja.

Evenimentele se petrec în afara taberei, dar foarte aproape de ea, și prizonierii văd totul. Văd cum sînt duși răsculații cîte trei, cîte patru pe cîmp.

Condamnații la moarte poartă cămăși albe. Sînt ușor de recunoscut. Răsculații pot fi recunoscuți și după faptul că, după cîtiva pași, sînt împușcați pe la spate.

Se trage cu grijă pentru că pe cîmp circulă roabe și adună cadavrele. Se trage cu grijă căci pot fi împușcați și oameni nevinovați.

Se umple șanțul.

Ar trebui săpată vreo groapă, căci mai sînt încă mulți.

Pe cîmp răpăie puștile, se prăbușește unul îmbrăcat în alb. Dincolo altul pare că mai mișcă, pare că s-ar întoarce și parcă...

O sabie țîșnește din teacă și țeasta unui răsculat crapă. Un braț se desparte de trup și se prăbușește pe cîmpul verde.

Urlatul se aude toată ziua și toată noaptea, ca și răpăitul puștilor, în curînd va fi amiază și cei în haine albe trec încă pe cîmp, roabele adună leșurile și dîmbul de cadavre se tot înalță.

E după-amiază și moartea nu se oprește. Împușcăturile lovesc parcă în obraz, parcă în frunte. Simte că-i bătucesc creierul și auzul. Trebuie să ascuți. Chiar dacă îți astupi urechile, trebuie totuși să ascuți, chiar dacă închizi ochii, trebuie să vezi. E după-amiază tîrziu; și nu încetează. Pînă cînd?

E seară tîrziu. Puștile răpăie încă.

În această noapte nu se doarme. E a doua noapte de cînd nu se doarme. Sînt represalii.

A treia zi de dimineață rîgîitul puștilor încetează. Colina de cadavre a dispărut. Se curăță cîmpul. Se adună ceea ce mai zace prin praf, ici și colo. Din satele învecinate se apropie mujici urlînd, mame care zbiară leșinînd.

Sînt primiți și ei cu bice. Încă nu e săpată groapa. Cînd groapa comună va fi gata, cînd mormîntul va fi pregătit ca lumea, n-au decît să se prăbușească peste el. Deocamdată să stea la distanță.

Cu toate că au alergat cu capul descoperit, mujicii și țărăncile n-au adus ca altădată merinde. Iar feciorii soldați nu-și lasă capul acum pe pieptul părinților.

În tabără sosi o veste neliniștitoare. Președintele *Asociației Turul* a fost citat în fața tribunalului de urgență. A fost

citat Pélyi, autorul manifestului intitulat *Douăzeci de milioane de unguri*. Au mai fost citați vicepreședintele Székely, secretarul, doctorul Száva, dintre membri, Fekete și Katona, mai e citat doctorul Forgács. Au venit să-i ia și pe Dukesz. Trebuie să se prezinte și Ludwig Kálmán, redactorul.

Între timp, undeva lângă barăcile de pământ, într-o groapă, se ascunde un ofițer răsculat. S-a refugiat acolo și tremură încă de ieri. Vede apropiindu-se o patrulă. Continuare nu mai există.

O detunătură. Răsculatul s-a sinucis.

Patrula îi scoate cadavrul din groapă. E unul dintre ofițerii răsculați. Dar e îmbrăcat în uniformă cenușie a armatei austro-ungare. Uniforma puterilor centrale. Cine i-a dat-o?

Deci n-are stăpîn? Așa?

Toate barăcile vecine să fie evacuate!

Vor fi pedepsiți prin decimare. Unu... doi... zece... unu... doi... zece... un pas înainte!

Nu e bine! Să vină și comandantul de baracă. Cine e comandantul?

— Comandantul n-a dormit acasă azi noapte.

— Cine e locțiitorul direct?

— Sály Jenő, infanterist.

— Hai, Sályi, infanteristule! Nici acum nu e bine. E unul în plus. Unul să treacă în front! N-auziți? Unul să treacă în front!

Ochii se dilată înspăimîntați de moarte, picioarele prind rădăcini în pământ.

— Nu puteți să vă înțelegeți? Ei, dumneata... Marș înapoi!

După câțiva pași armele bubuie toate deodată și cei aleși se prăbușesc morți, printre ei Sályi Jenő, ocazional comandant de pluton, care răbdase foame doar ca să nu-și încarce cu datorii acasă mica moșie, casa din Kőkönyös.

Între timp căpitanii Mogyoróssy și Krasilnicov îl declară vinovat pe doctorul Száva István, avocat din Miercurea Ciuc, pentru faptul că a înființat *Asociația secuiască Turul*, care, incluzînd în programul său țeluri vinovate, a difuzat, prin împrăștierea seminței unor speranțe neîndreptățite, spiritul revoltei printre prizonierii taberei. Ca și *Uniunea maghiară*. Mai sînt găsiți vinovați doctorul Pélyi Géza, Székely Lajos, locotenentul Fekete Emil, doctorul Katona Gyula. Lui Száva

István i se împlinește ultima dorință: să predea unui camarad, spre păstrare, fotografia soției și băiețelului său, în fața căruia se rugase timp de cinci ani, precum și verigheta. Ceilalți n-au nici o ultimă dorință.

Avocatul arădean Forgács Dezső e și el vinovat; cu această ocazie reîntră în vigoare condamnarea lui la moarte de acum doi ani. Au editat o gazetă comunistă și, astfel, se presupune că nu sînt străini de izbucnirea răscoalei: cadetul Dukesz Artur, sublocotenentul Ludwig Kálmán, infanteristul Papp János, infanteristul Pavel György, cadetul Gáspár Albert, cadetul doctor Molnár Alajos, sergentul Krassovsky Dezső, cadetul Skoff Béla. Pedepsa: moarte prin împușcare. Execuția va avea loc imediat.

Grupul trece pe lingă gardul lagărului spre mormintele săpate dinainte. E șase seara. Doctorul Forgács merge în frunte fumînd. Pélyi și Dukesz sînt ocupați. Îl ajută, sprijinindu-l, pe Ludwig.

Ludwig e sprijinit de două concepții opuse despre lume. Poate reușesc să-l ducă pînă la locul execuției.

Krassovsky face semne spre tabără. Știe că, îndărătul ferestrelor deschise, miile de ochi ale prizonierilor îi privesc.

La o cotitură dispar.

Foc în plin...

În fața ferestrei stă de pază Szluka, vechiul său tovarăș de boxă.

— Servus, Szluka.

— Nu vă aplecați, nene doctor, căci am ordin să trag. N-aveți voie să priviți pe fereastră.

— Aiurea, Szluka!

Micul Szluka își duce arma la umăr și trage spre fereastră.

E ordin.

CAPITOLUL LXXXV

Deasupra lagărului se roteau primii fulgi de zăpadă și groaza s-a cojit de pe inimile prizonierilor de război. Roțile morii de pudră se învîrtesc, bufetele acordă muncitorilor cre-

dit pînă sîmbătă, cea mai îndrăgită interpretă de roluri episodice e, acum, Babustyák. La ruleta barăcii numărul șapte, miza minimală e de 20 de ruble și în locul *Ieniseiului* s-a înființat o gazetă mult mai moderată. Un fabricant de nasturi s-a reprofilat producînd încălțăminte de iarnă, legionarii cehi au comandat lenjerie pentru iubitele lor rusoaice și se plîng, cîteodată, că ar dori să plece acasă cît mai curînd,

Execuțiile din vară au fost condamnate ca excese, spuneau că domnișoara Elza Brandström, soră de caritate a Crucii Roșii, a reușit să le oprească. Se putea discuta cu ei cumpătat, și lucrurile puteau fi analizate calm. Căci mai de mult și ei fuseseră locuitori ai taberei, pînă cînd au fost recrutați și au trebuit să plece. Acum locuiau în afara taberei, în cazărmi proprii sau în vagoane. Chiar și acum se mai făceau recrutări. Se organizau razii pentru a fi găsiți cei care, locuind pe pămînt cehoslovac și fiind supuși serviciului militar, s-au sustras, pînă acum, recrutării.

Dealtfel, n-au mai izbucnit ale divergențe. Se povestea că sosise o delegație de acasă pentru a analiza acțiunile militare din Siberia și pentru a acorda grade. Numirile în funcție și acordarea gradelor ca și acțiunile militare deveniseră treburi foarte serioase. Treburi serioase erau și *Asociația, Clubul, Uniunea maghiară* ca și ziarul *Ienisei*, așa cum și foamea și lagărul sînt o foame serioasă, un lagăr serios, în care bogăția nu-i de lepădat, căci, dacă ești bogat, poți cumpăra alimente serioase.

Pentru că și printre ei erau nemulțumiți care spuneau că au suferit destul pentru interesele marilor puteri și că sacrificiile sînt prea mari. Acasă, acasă! Acum ar dori să plece acasă.

Uneori, cehii s-au manifestat cam ușuratic destăinuindu-le camarazilor lor, foștilor tovarăși de prizonierat, că se apropie necazuri mari. Disciplina slăbește în trupele lui Kolceak, iar soldaților cehoslovaci le e dor de casă, roșii apără frontul cu dirzenie și au trecut peste Urali, bolșevicii au ocupat deja și Novonikolaevskul. Frontul înaintează, poporului siberian i s-a făcut lehamite de război. Nu se știe ce e mai bine: dacă sînt bătuți sau dacă înving. Dacă înving, războiul nu se va mai tremina niciodată. Sînt necazuri mari și nu se mai pot menține mult, căci oamenii s-au împușinat, nu mai au nici muniții, și siberienii se poartă dușmănos.

În fiecare zi răzbat știri despre orașe tot mai apropiate pe care roșii le-au ocupat, despre garnizoanele care s-au răs-culat și despre faptul că pe trenuri nu mai călătoresc decât militarii.

Cînd a început chinuitorul frig siberian și a pornit să suiere peste stepă insuportabilul buran, rezistența s-a frînt și frontul s-a rupt. După Crăciun se vorbea deja deschis că mai sînt doar cîteva zile; curînd, acele zile trecură.

În după-amiaza unei ciudate, zgomotoase și contradictorii zile, locotenentul-major Dima, care pînă atunci ținuse pre-legeri despre zeii Orientului, spuse că a sosit vremea faptelor. Răscoala izbucnise și în vecinătate, la Acinsk. Hai, cine are curajul!

Locotenentul-major Dima a pornit împreună cu 127 de prizonieri zdrențăroși. În oraș și printre soldații ruși deban-dada era totală, și locotenentul Dima, împreună cu cei 127 de zdrențăroși și cu patru tunuri s-au instalat lîngă cimitirul în care era înmormîntat Gyóni Géza.

Locul era sumbru și Dima ridicol. Ce fel de informații are? Ce vrea cu cei 127 de prizonieri nenorociți și amăriți? Pe cine așteaptă lîngă cimitir? Pe cine vrea să prindă? Des-pre ce e vorba?

Se însera și pe creasta dealurilor s-au ivit călăreți. Erau urmați de trupele în retragere ale lui Kolceak. O mulțime uriașă de oameni. Înnegreau toată coama dealului. Mulți-me se învolvura înaintînd pe cai, în căruțe, pe jos.

Cele patru tunuri ale locotenentului-major Dima au trăs-nit între ei.

Aici nu se putea greși ținta.

După cîteva detunături, se iviră solii. Sînt treizeci și două de mii. Se refugiază, dinaintea trupelor urmăritoare, de două mii de verste. Nu mai suportă retragerea îngrozitoare, căci în trupă sînt copii, femei și civili. Se predau. Dar învingă-torii să se ferească. Între ei sînt mulți bolnavi. Jumătate din cei treizeci și două de mii de oameni au tifos.

Acest marș al refugiuului i-a epuizat. Nu mai rezistă.

Trupele rusești din oraș i s-au alăturat lui Dima.

Toată noaptea s-au efectuat dezarmări.

Învinșii au aflat doar a doua zi că s-au predat în fața a 127 de oameni. Dar le era indiferent. Căci tot n-ar fi putut rezista mai mult.

Frontul lui Kolceak s-a prăbușit, și cei care s-au putut urca în trenuri s-au refugiat spre Orient.

Întabără nu stăpîneau, deocamdată, nici roșii, nici albi. Nici industria, nici știința, nici arta. Nici antrepriza, nici capitalul, nici sărăcia, nici bogăția. Nici banul, nici respectul.

Întabără domnea tifosul exantematic.

S-au răcit cuptoarele, s-a dezumflat burta foalelor. Cio-cănitul a încetat. Lingura de amestecat a fabricii de cremă de ghetă a fost uitată, focurile s-au stins. Și acela care era înțeuș în fabrici, și acela pe care îl aprinsese Pélyi, acela care scînteia în Dukesz, și focul care-i încălzea pe turci, cel pe care îl răspundea Hans Kohn, și cel care-i despărțea pe cei din imperiul german de cehi, cel care-i mîna pe oameni spre teatru sau spre masa de joc, și cel care-i îmboldea să strîngă avere, cel care mocnea sub societățile pe acțiuni, și cel care topea tălpile de aur, ca și cel care suda vasele de tinichea.

Trupele lui Kolceak au adus cu ele șaptezeci de mii de cai. Șaptezeci de mii de cai nechezau pe cîmpuri așteptîndu-și moartea. Rânjeau în agonie, înfometați și însetați. Șaptezeci de mii de cai agonizau în zăpada de un metru și jumătate pentru că nu puteau fi hrăniți, nimeni nu se pregătise pentru asta. Opt mii de oameni cu tifos exantematic agonizau în paturi de spital, cîte doi, cîte trei, sub paturile de spital, cîte doi, cîte trei, între paturile de spital, pe jos, pe coridoare, în barăci, printre cei sănătoși, în bodegile transformate în spital. Nu puteau fi tratați, nu puteau fi vindecați, nu li se putea da aspirină, nimeni nu se pregătise pentru venirea lor.

Erau înmormîntați în lagăr, erau înmormîntați în oraș. Oamenii erau bolnavi și erau înmormîntați, cazaci, polonezi, dascăli evrei, aristocrați unguri și hamali ruși, comandanți roșii ca și proprietarii unor vechi firme se tăvăleau cu pete roșii pe piept trăgînd să moară. Învingători și învinși, albi și roșii, nobili și slugi, agitatori și patrioți.

Oamenii nu puteau fi înmormîntați. Mormintele nu putea fi săpate în pămîntul înghețat sub gerul mare. Se dinamitau gropi uriașe. Hoiturile cailor se întreceau cu cadavrele oamenilor. Căci trebuia să te îngrijești și de hoiturile cailor, pentru că și ele puteau aduce ciumă dacă rămîneau pe cîmp pînă în primăvară. Dinamita tuna toată ziua. Se făceau gropi pentru oameni și pentru animale, gropi comune, deopotrivă

pentru toți. Mormîntul acesta nu era o dovadă ultimă de respect. Mormîntul însemna apărare. Nu pietate. Se apărau împotriva ciumei, împotriva ciumei care îi amenința.

Pînă le venea rîndul, camaradul, învingătorul ori dușmanul erau adunați într-o movilă înspăimîntătoare. În frigul de 45 de grade nu erau periculoși. Vor fi periculoși doar la primăvară, cînd vor învia sub chipul ciumei.

Camarazii așteptau. Așteptau așezați în stive. Dacă cuiva i se rupea capul în timp ce era cărat nu se mai întîlnea cu sine însuși niciodată. Aceste capete trebuie puse separat. Cadavrele celelalte, cadavrele normale ale celor scăpați de *Wadko* și de industrie, și de președinție, stăteau culcate frumos în pielea goală, unele lîngă altele, pînă la înmormîntare; unul cu capul în afară, altul cu capul înăuntru. Așa erau aranjați cei care nu fuseseră ușuratici și nu-și pierduseră capul. Așteptau în stive cînd adăpostul pentru cincizeci de persoane era gata.

Deocamdată stăpînea tifosul exantematic, amenințător și periculos nu numai pentru că puteai să mori din cauza lui. Era periculos pentru să trîmbița venirea, la primăvară, a ciumei.

Departate de stive ardeau hainele cadavrelor goale. Ziua și noaptea. Cadavrului celui care a murit de tifos exantematic nu i se cuvin haine. În interesul celor vii, nu i se cuvine nici un înveliș pămîntean.

Într-o zi primi o scrisoare. Era din partea lui Jampel. El o dictase. Dacă mai vrea să-l vadă, îl anunța Jampel, să vină îndată.

Alergă în oraș. La marginea orașului trecu pe lîngă cimitirul evreiesc. Tocmai atunci se opri, lîngă poartă, furgonul. Birjarul intră în căsuța paznicului să se încălzească. Căruța cu morți a rămas acolo fără pază.

O curiozitate îngrozitoare îl mîna spre cadavre.

Ridică cu o mîna înmănușată lințoliul negru.

Deasupra era culcat Jampel. Stătea culcat în pielea goală. Era într-o mică societate și la dreapta lui zăcea o doamnă, o doamnă lîngă Jampel cel atît de moral. Gura lui Jampel, deschisă, parcă zîmbea. Dar pieptul nu era roșu. Era deja negru.

Lăsă să cadă postavul negru.

Jampel nu-și va construi casa la Gêrce.

Se întoarse în tabără.

Deodată își aminti ceva.

Îi fu rușine, dar apoi se uită în jur. Era singur pe malul Ieniseiului și pe câmp gonea turbat doar vîntul siberian.

Întîi îi fu rușine, apoi își luă inima în dinți, își scoase mînușa cu care ridicase lințoliul de pe trupul camaradului și o aruncă departe. Aruncă mînușa probabil infectată. Așa și-a luat rămas bun de la micul Jampel.

CAPITOLUL LXXXVI

După doi ani începură să sosească din nou primele știri. Nu erau prea încurajatoare. În țările Europei se pregătea o nouă geografie. Munții au rămas la locul lor, ca și apele, doar că au ajuns în alte țări.

Nici acum nu e liniște. Deși pare liniștitor că nu mai e război. E pace.

Dar nu e o pace să le îngăduie să poată pleca acasă, nu e o pace care să aducă pe malul Ieniseiului trenurile capotinate. Încă nu e o astfel de pace.

Nici nu poate fi vorba ca prizonierii să se întoarcă acasă.

Nu se poate pleca și din pricină că retragîndu-se, trupele lui Kolceak au distrus căile ferate, nu se poate și pentru că trebuiesc lichidate încă anumite fronturi intermediare, nu se poate pleca deocamdată și din cauza tifosului exantematic.

Nu e suficient ca un prizonier să-și poarte pe propria lui răspundere tifosul. Se știe deja, la urma urmei, că prizonierii sînt în stare să suporte și să accepte orice. Tifosul face încă ravagii și gările intermediare sînt infestate, toate orașele sînt infestate și epidemia nu trebuie răspîdită și în Rusia europeană. Cu toate că, dacă te gîndești mai bine, face și acolo destule ravagii.

Pe căile ferate se fac mari transporturi de cărbune. Cei care primesc să participe la transportarea cărbunilor pot să plece, după șase săptămîni de serviciu, la Moscova. Apoi, din Moscova, e o nimica toată să ajungi acasă.

Unii își manifestau reținerea neștiind dacă pot primi să transporte cărbuni. Căci cărbunii trebuiesc păziți cu arma și

se pune întrebarea dacă acasă această slujbă nu va fi considerată drept serviciu militar. În acest caz, e mai bine să nici nu te duci acasă. E poate mai bine atunci să rămâi aici ostatic, ca Szász Gyurka. Măcar acțiunea asta va fi considerată acasă drept un merit.

Și totuși, mulți, foarte mulți s-au prezentat ca să transporte cărbune.

Trebuiau să transporte înarmați, timp de șase săptămîni, cărbunele din cîmpiile siberiene în Rusia europeană. În șase săptămîni drumul putea fi făcut o singură dată. Șase săptămîni trebuiau să stea în vagoanele deschise păzind înarmați, într-un frig neiertător, cărbunii ca pe o comoară.

În apropierea marilor orașe cărbunii trebuiau feriți mai ales de personalul rus, căci rușii voiau că dijmuiască cu orice preț cărbunele, să-l preschimbe în diverse mărfuri. Erau mai mulți și erau înarmați și s-au arătat energici. Au păzit cinstit și cu grijă cărbunele.

Iar după șase săptămîni au fost duși, cu toată stima, la Moscova.

Și cît de simplu a fost totul.

După ce au făcut o mică baie și după ce au fost puțin dezinfectați, cei norocoși au fost trecuți pe niște liste și s-au pornit spre Iamburg, gara rusească de frontieră.

Cui îi mai păsa de cei care n-au trecut prin selecție? Cui îi mai păsa de cei care au rămas la munca silnică? Cui îi mai păsa de cei care rămăseseră ostatici? Cui îi mai păsa de cei rămași neînmormîntați în cimitirul evreiesc din Krasnoiarsk, ori stivuți în mijlocul taberei *Gorodok*, ori în barăcile săpate în pămînt?

Cine a mai privit în urmă spre mormîntul comun înălțat în chip de simbol al prăbușirii culturii lagărului? Cine se mai gîndea la atelierul de tinichigerie, la statele care se prăbușiseră, la fostul comandament, la fabrici, la întreprinderi? Sau la banca de valori, la acțiuni, la firma-mamut a lui Ortmann sau la civilizația scufundată, la luptele naționale și la luptele de clasă din cauza cărora, strămoșii lor de odinioară, cei din tabără, au căzut murind eroic!? Cine se mai gîndea la bogătașii din tabără și la cerșetorii din tabără, la civilizația taberei în locul căreia azi a rămas semnul unei uriașe pete albe de var însemnînd că aici zăcuseră, odinioară, în stive, niște oameni!? Apoi pata neagră a cenușei, rămasă

drept semn că ceea ce fusese pămîntean pe ele a ars pentru ultima oară.

După Iamburg, transportul a mai fost încă o dată verificat, undeva la granița Estoniei. Legitimația lui nu era în ordine. I-au spus că nu e o problemă și că vor telefona imediat la Iamburg ca să verifice dacă e trecut pe lista oficială. Funcționarul rus se dusesse la telefon chemînd Iamburgul. El privea îngrijorat, prin fereastra căsuței grănicerului, spre tren. Ofițerul feroviar vorbea deja cu Iamburgul cînd, deodată, auzi speriat că trenul fluieră și îl văzu punînduse încet în mișcare.

Țîșni prin ușă.

Fugi pe terasament.

Urlă cerîndu-le să-i întindă mîna. Nu ajungea altfel marginea vagonului de vite.

O mînă se întinse spre el.

Se agăță convulsiv de ea și se cățăără, cu un ultim efort, în vagon.

Dinspre pichetul de pază se auziră împușcături.

Dar era deja sus și trenul, în plină viteză, gonea pe șine printre cele o mie de lacuri ale Estoniei.

Cel care îi întinsese mîna — un camarad din efectivele de soldați — înjură de cîteva ori. Spunea că n-a știut despre ce e vorba și că și-a întins involuntar aproape mîna. N-a mai putut să și-o retragă căci se agățase de ea. Dacă ar fi avut un cuțit i-ar fi tăiat mîna.

— Nu contează, camarade, îți mulțumesc, totuși.

Auzi? Era cît pe aici să mă tragi înapoi în Rusia.

Lîngă Swinemünde* au stat în carantină. I-au pus sub observație temîndu-se că au adus cu ei vreo boală orientală.

În Stettin** s-a năpustit spre ziare. Mirosul cernelii tipografice, atîta vreme uitat, îl amețea.

Omenire! De șapte ani m-am rupt de Tine! Cum mai pot să-mi ridic ochii spre Tine?

Doamne, care sînt cele mai arzătoare întrebări ale lumii? Vreau să-ți privesc, cu ochi nedemni, urmele tale, Umanitate!

Nu-i așa că potopul de sînge a spălat toate urile?

* Azi Swinoujście.

** Azi Szczecin.

După marile sacrificii răsună cuvîntul înălțător al Omului purificat.

Problema alsaciană. Problema morții. Ecouri tîrzii ale imperialismului german în politica alsaciană.

Ciudad.

Vede o caricatură în săptămînalul *Die Woche*.

Un negru, șef de trib cu joben. Astea sînt glumele de acum? Asta e glumă postbelică?

De asemenea lucruri se rîde? *Die Woche*, de asta rîd cititorii tăi?

Dar, dacă văd bine, șeful de trib nu are numai joben, ci și pantaloni, gheroc, ciorapi, e sătul și liber.

Ce e de rîs în asta?

Nimeni nu rîde de faptul că el e un domn cu diplomă, suspect de tifos, îmbrăcat într-o manta de artilerist întoarsă, cu obiele, neras de șapte ani, cu păduchi, în luptă cu triburile dușmane, de șapte ani pe drumuri, dormind pe un pat de campanie?

Astea nu sînt de rîs?

Acasă părăsi transportul la prima gară. Nu putea aștepta îndeplinirea formalităților. Avu noroc. Găsi în gară o căruță din sat. Se întorcea pe același drum pe care o pornise.

Slab, palid, după încercarea celor șapte ani.

Astfel sosi, după șapte ani.

Aici se urcase în căruță fiul lui Csutor.

Aici au vorbit despre el spunînd că va scăpa. De unde puteau să știe?

Doamne! Mama!

Oare? Și oare...

Coborî din căruță la marginea satului. Porni mai departe pe jos.

Trimise înainte pe cineva să-i anunțe acasă sosirea.

Țăranii l-au recunoscut pe drumurile de țară pe care se întorcea și-și împreunau mîinile minunîndu-se. Un țăran bătrîn nu vru să-l lase mai departe. Un plugar de-o vîrstă cu el îl îmbrățișa sărutîndu-l.

În jurul său femeile plîngeau, copiii țopăiau, țăranii bătrîni îl petreceau cu pălăriile scoase de parcă ar fi venit de undeva de pe lumea cealaltă.

Venea pe stradă, se apropia de poartă și deodată, hohotind de plîns, frîngîndu-și mîinile, alergară în întîmpinarea sa, cu capul descoperit, căruntul său tată, răvășită sa soție, băiețelul speriat.

Dar maică-sa și fratele său nu erau nicăieri.

Nici atunci, și de-a pururi.

Și după luni lungi, într-o zi, pe cînd ședea în grădină și gutuile se îngălbeneau pe crengi iar în șură se băteau doagele butoaielor pregătite pentru cules, îl cuprinse deodată un fel de maladie ciudată.

Nu se gîndise la asta pînă acum.

Pînă acum se gîndise doar să scape de cei șapte ani chinuitori, să se vindece de suferința celor șapte ani.

Simțea acum că i se așază o greutate pe inimă.

Sigur.

Nu mai merge așa.

Trebuie să se apuce de ceva, trebuie să lucreze.

Să înfrunte iarăși apele vieții în barca cu pînza diplomei ridicată.

Trebuie să trăiască!

Va simți curînd, în ochii celorlalți, reproșuri, și deodată văzu, tresărind speriat, viitorul.

Mîine paharele îl vor privi muștrător de pe vechea etajeră și în pom gutuile își vor clătina dezaprobat capetele.

Îșiluă rămas-bun de la durerosul dar iresponsabilul trecut și, cu inima grea, cu pași nesiguri, ieși din paradisul grădinii fără de griji.

Lector: PAUL DRUMARU
Tehnoredactor: LF.POIEV ȘTEFAN

*Bun de tipar 15.IX.1975. Apărut 1975. A 10052/3.VI.1975.
Format 54x84/16. Hirtie Sc. 7. A Format 84x108/57,15.
Coli ed. 24,40. Coli tipo 25,50. Tiraj: broșate 2700+40.
leg. 1/1 1500+50.*

Tiparul executat sub comanda
nr 13061a.
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918”
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
București,
Republica Socialistă România